

ବୁଦ୍ଧନାୟକ ଶ୍ରେଣୀକ୍ରମ

ଅଥବା ବିଷୟ.

ଅଥବା ବିଷୟକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ.

૧૩૧૦૮

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૩૧૦૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ વચનામૃત સ્તોત્ર

વિષય પર ૨૨૫૪ : ૨૪

No. 323 Received on 27-26

M. H. H. H. H.
Huzur Deputy Collector,
Surat.

Rg No 128

III
1926

13/7/1926

શ્રી સ્વામિનારાયણો વિજયતે

વચનામૃત એકીકરણ

પ્રથમ વિભાગ.

અનુવાદક અને પ્રકાશક

ડાકર માણેકલાલ ભાઈશંકર મહેમદાવાદવાળા.

ઉદવાડા રેલ્વે સ્ટેશન

મીસી કાનજી રૂડાની ચાલમાં

(સર્વ હક્ક સ્વાધિન)

સંવત ૧૯૯૨

પ્રત ૨૦૦૦

કીંમત રૂ. ૨-૦-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રેસ
ગુજરાતી કાંપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૧૦

જાપાણી પ્રસીદ્ધ કરનાર-હાકર માણિકલાલ ભાઈશંકર
મહેમદાવાદવાળા
ઉદ્ધવાડ રેલ્વે સ્ટેશન-મીસ્ત્રી કાનજી રૂડાની ચાલમાં
મુદ્રક-મંદુલાઈ વામલાલ નાયક
મુદ્રણસ્થાન-ધી ન્યુ સમાચાર પ્રી. પ્રેસ જાપાટીઆ ચકલા સુરત

શ્રી સ્વામિનારાયણે વચ્ચતેતરામ

પ્રસ્તાવના

શ્રી ઉદ્ધવ સંપ્રદાયમાં વચનામૃત એ મુખ્ય અને અગત્યનું પુસ્તક છે કારણ કે તે આત્મતિક કલ્યાણ પામવા ઇચ્છનાર મુમુક્ષુને નિર્વિધન માર્ગ બતાવનાર સર્વોત્તમ સાહિત્ય છે. તત્ત્વજ્ઞાનને માટે પ્રાકૃત ભાષામાં એવો બીજો કોઈ ગ્રંથ નથી. જ્ઞાન સંબંધી બીજાં સાહિત્ય ધણું છે પરંતુ સત્પુરૂષના સમાગમ વિના તેમાંથી નિર્વિધનપણે મોક્ષ થાય એવું શુદ્ધ જ્ઞાન મળવું દુર્લભ થઈ પડે છે અને યોગ્યતા વિનાના પુરૂષચક્રી જ્ઞાન મેળવતાં અવળી સમજણુ ગ્રહણ થવાથી લાભને બદલે હાની થાય છે. અને અધોગતિને પમાય છે. અસત્પુરૂષના સમાગમના નિષેધને માટે શ્રીહરિ વચનામૃતમાં કહે છે. લો. ૧૧ “ સત્શાસ્ત્રનું અવણુ કરવું તે સત્પુરૂષ ચક્રીજ કરવું પણ અસત્પુરૂષ ચક્રી કરવું નહિ. ” વ. ૧૨ “ મહાત્મ્ય સહિત જે ભગવાનનો નિશ્ચય તેણે રહિત એવો જે જીવ તેના મુખચક્રી ગીતા ભાગવતને સાંભળે તેણે કરીને કોઈનું કલ્યાણ થાતું નથી એમાંથી તો મુળગું ભુંડું થાય છે. ”

વચનામૃત પુસ્તકમાં અક્ષરાતીત પુરુષ પુરૂષોત્તમ શ્રી સ્વામિનારાયણ મહાપ્રભુનીજ વાણી છે અને તેમાં સંગ્રહેલો ઉપદેશ પણ સર્વ સત્શાસ્ત્રના સારરૂપ અને પરમસિદ્ધાંતરૂપ છે તેમજ તેને શાસ્ત્રનું પ્રતિપાદન કરીને તેમાં વર્ણવેલી બાબતોને એટલી સ્પષ્ટપણે સમજાવી છે કે તેમાં કોઈ પણ સંશય કરવાનો અવકાશજ રહેતો નથી. અને તેથી એ પુસ્તક સત્પુરૂષ અને સત્શાસ્ત્ર બંનેની

ગરજ સારે છે તેમજ મોક્ષના કારણરૂપ હોવાથી મુમુક્ષુને કલ્પવૃક્ષ અને ચિંતામણી તુલ્ય છે.

વચનામૃતમાં જે જે વિષયો વર્ણવ્યા છે તે અક્ષરે અક્ષર શાસ્ત્ર પ્રમાણુ છે. વેદ, ઉપનિષદ, સાંખ્ય, યોગ, વ્યાસસૂત્ર, ગીતા, પચરાત્ર, ભાગવતાદિ શાસ્ત્રોમાં આત્મા તથા પરમાત્માના સ્વરૂપનું જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, ધર્મ વિગેરે જે જે મોક્ષોપયોગી વિષયો વર્ણવ્યા છે તેને અનુસારે શ્રીજીએ વચનામૃતમાં વિશેષ અર્થ સાથે વર્ણવ્યા છે. વિશેષ એ છે કે—ખીજ આચાર્યોએ જેમ ઉપનિષદ વ્યાસસૂત્ર ગીતા ભાગવત વિગેરે શાસ્ત્રો ઉપર ભાષ્યો કરીને તેનો અર્થ સમજાવ્યો છે તેમ શ્રીજીએ તેને શાસ્ત્રોના દુર્બોધ ગહન અંબીર અથો પણ ન્યાયયુક્તિ હેતુઓ દ્રષ્ટાંત વિગેરેથી સુબોધ કરીને વચનામૃતદ્વારા સમજાવ્યા છે અને ગુર્જર ભાષામાં સરળ સુલભ સર્વાધિકારી કરી આપ્યા છે. આ અર્થ ત્રીજી પોતે તાત્પર્ય વૃત્તિથી સૂચવે છે. ગ. પ્ર. ૭૧ “અને વેદનો અર્થ તો અતિ કઠણ છે માટે તેની કથા થતી નથી અને શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ અને ભારત એમાં વફોડા અર્થ છે ને સુગમ છે માટે તેની કથા થાય છે.” આ ન્યાય વચનામૃતમાં પણ જાણુવો. એટલે વચનામૃત શાસ્ત્રને સુબોધ નિર્બોધનારી ભાષ્ય કહીએ તેમાં કંઈ પણ અતિશયોક્તિ અણાશે નહીં. ત્રીજી પોતે વચનામૃતને સર્વ શાસ્ત્રના સારરૂપ કહે છે. પ. ૨. ૨ “સાંખ્યશાસ્ત્ર તથા યોગશાસ્ત્ર તેનો જે સનાતન સિદ્ધાંત છે તે અર્થે અર્થ વિચારીને કહ્યો છે.” ગ. મ. ૧ “વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ ઇત્યાદિ એ સર્વે ગ્રંથોનો એજ ગણિતાર્થ છે. આ જે અમે વાત કરી છે તે એવ શાસ્ત્રનું રહસ્ય છે.” ગ. મ. ૧૩ “તમને આ વાત કરી તો સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.” ગ. મ. ૨૮ “આ વાર્તા

જે અમે કરી છે તે ફરી છે તો વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ આદિક જે જે કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે શબ્દમાત્ર છે તે સર્વેનું અમે શ્રવણ કરીને તેનું સાર કાઢીને આ વાર્તા કરી છે તે પરમ રહસ્ય છે તે મારનું પણ સાર છે.....અને પૂર્વે જે જે મોક્ષને પામી ગયા છે અને હવે જે જે પામશે તે હમણા જે જે મોક્ષને માર્ગે આત્મા છે તે સર્વેને આ વાર્તા જીવનદોરીરૂપ છે.” ગ. મ. ૬૪ “અમે વ્યાસ-જીના કરેલ જે સર્વે ગ્રંથ તે સાંભળ્યા ને પછી પૂર્વાપર વિચારીને જોયું ત્યારે તેમાંથી અમને સમગ્રનું છે જે.....” ગ. મ. ૩૫ “અમે શ્રીમદ્ ભાગવતાદિક આઠ ગ્રંથનું અતિશય પ્રતિપાદન કર્યું છે માટે એ ગ્રંથને સાંભળવા ને જાણવા ” વર ૧૮ “અમારા સંપ્રદાયમાં અતિ પ્રમાણરૂપ જે શાસ્ત્ર છે તેને જાણવાં ને શાસ્ત્રનાં નામ-વેદ, વ્યાસસૂત્ર, શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ, વિષ્ણુ સહસ્ર નામ, ભગવદ્ગીતા, વિદુરનીતિ, શ્રી વામુદેવ મહાત્મ્ય અને યાગવલ્ક્ય સ્મૃતિ એ જે આઠ શાસ્ત્ર તેને જાણવાં.” ગ. મ. ૨૧ “સર્વ શાસ્ત્રનું રહસ્ય આ વાર્તા છે.” ગ. મ. ૮ “શાસ્ત્ર પ્રમાણેજ અમે પણ કહીએ છીએ ” ગ. છે. ૧૦ “વેદ પુરાણ ઇતિહાસ અને સ્મૃતિઓ એ સર્વે શાસ્ત્રમાંથી અમે એ સિદ્ધાંત કર્યો છે.” ગ. છે. ૩૬ “અમે સર્વ શાસ્ત્રને સાંભળીને એ સિદ્ધાંત કર્યો છે.”

શ્રી શતાનંદ મુનિએ મુધાસિંધુમાં ગ્રંથની પ્રશંસા કરી છે-

ગ્રન્થોઽયં સકલાર્થ સાધન કરો દુસ્તર્ક મુક્તાપહુત ।
 ભક્તિ જ્ઞાન વિરાગધર્મ ભગવન્માહાત્મ્ય રત્નાકર ॥
 અત્ર શ્રીહરિણાઽઽત્મનો જ્ઞાનુભવ સચ્છાસ્ત્ર સંમાનિતઃ ।
 પ્રોક્તોઽસ્તીતિ ભજન્નિમં પ્રતિદિનં સ્યાત્પૂર્ણ કામોનર ॥૧॥

તેમજ શ્રી રઘુવીરાચાર્યે પણ ટીકામાં પ્રશંસા કરી છે:—

હરિવાક્ય સુધાસિધુ સર્વ ગ્રન્થ શિરોમણિ ।

વિરાજતે ચંસકલ્લ સચ્છાસ્ત્રોપરિ સર્વથા ॥

સચ્છાસ્ત્રાણાં યથા વેદ્ય પ્રમાણમ ધિકં તથા ।

ગ્રન્થોઽયં સર્વથૈ વાસ્તિ હરેરાસ્યો દ્ભવત્ત્વન ॥

વળી કા. ૧૨ મા વચનામૃતમા શ્રીહરિએ કહેલું છે જે વિશ્વાસ રાખીને પ્રીતિએ સહિત જે ભગવાન પુરુષોત્તમ નારાયણની વાત સાંભળવી એથી ખીણું મનને સ્થિર થાવાનું તે નિવિંધથી થાવાનું કાઠ મોટું સાધન નથી તે વચનામૃતમાં સઘળી વાણી પુરુષોત્તમ નારાયણનીજ છે માટે વચનામૃત એજ મનને સ્થિર અને નિવિંધથી થાવાનું સાધન છે.

અને વળી ગ. મ. ૫૮ મા શ્રીહરિએ કહેલું છે જે “સંપ્રદાયની પુષ્ટિ તો એમ થાય છે, જે સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ હોય તેનો જે હેતુ માટે પૃથ્વીને વિષે જન્મ થયો હોય અને જન્મ ધરીને તેણે જે જે ચારત્ર તથા આચરણ કર્યા હોય, તેનું જે શાસ્ત્ર તેણે કરીને સંપ્રદાયની પુષ્ટિ થાય છે તો આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયના ઇષ્ટદેવ શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રીજી મહારાજ છે અને તેમનો આ પૃથ્વીને વિષે જન્મ થવાનો મુખ્ય હેતુ તો એકાતિક ધર્મનું સ્થાપન કરવું તેજ છે. અને ગ. પ્ર. ૨૧ માં ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એ ચાર સાધનને એકાતિક ધર્મ કહ્યો છે અને એવો એકાન્તિક ધર્મ પામવા માટે વચનામૃતનું પુસ્તક ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે સર્વોત્તમ સાધન છે; માટે વચનામૃત એ સંપ્રદાયની પુષ્ટિનું પણ શાસ્ત્ર છે.

વચનામૃતનું શાસ્ત્ર આટલું ઉપયોગી છે અને તેમાં મગફળી ઉપદેશ મોક્ષદાયી છે તેથી દરેક મુમુક્ષુએ તેને સપૂર્ણ સમજી તે પ્રમાણે વર્તવાની અગત્ય છે પરંતુ આ સત્યને ઉપદેશ પ્રશ્ન ઉત્તરના રૂપમાં છે. અને અને બોધગ્રાહી વ્યક્તિઓ તરફથી પુછા-મેદા ભિન્ન ભિન્ન વિષયો સંબંધી પ્રશ્નોના ઉત્તરો શ્રીહારએ કરેલા છે તેથી જે પ્રશ્નને જે પ્રશ્ન પુછાયેલા તે પ્રશ્નને તેટલા પ્રશ્ન પુરતોજ ખુલાસો કરેલો છે અને એવા અન્ય પ્રશ્નો મળીને સેતે વિષયોનું સપૂર્ણ વર્ણન થયેલું છે જેથી વિચારની એકત્રતા જણાતી નથી તેથી વાચકવચને માર સમજવાની અગત્ય રહે છે તેથી જુદા જુદા વચનામૃતોમાં પ્રસંગોપાત વર્ણવેલા તુટક વિષયોને એકત્ર કરીને અને તે દરેક દરેક વિષયને જુદા જુદા નવા સપૂર્ણ સ્વરૂપમાં નિગદ્યના રૂપમાં લખીને મુમુક્ષુને સહેજાપથી દરેક વિષયના સપૂર્ણ જ્ઞાન થાય એવી અગત્ય થવાની જરૂર છે.

અમુક વચનામૃતમાં અમુક એકજ વિષય સંબંધી વિવેચન છે એમ કહી શકાય એવાં તો જુદા વચનામૃતો છે પણ ભાગે પ્રત્યેક વચનામૃતમાં અનેક વિષયો એવા આવે છે કે જેનો સંબંધ બીજાં અનેક પૃથક પૃથક વચનામૃતો સાથે હોય છે જેથી અમુક વચનામૃત અમુક એક વિષય ઉપર છે એમ કહી શકાતું નથી તેમજ અમુક વચનામૃત ધર્મનાં અમુક જ્ઞાનનાં અમુક વૈરાગ્યનાં અમુક ભક્તિનાં અમુક નિવચનાં એમ પણ કહી શકાતું નથી કારણ કે તેમાં પણ જુદાજુદા ઘણા વિષયો હોય છે જેથી વિષયોનું એક કરતું કરવાની ખાસ જરૂર છે.

વળી કાંઈ વખતે કાંઈ વિષયનું અતિશય પ્રતિપાદન કર્યું હોય ત્યારે સ્વભાવિક રીતે બીજા વિષયની ગૌણતા કરી છે જેમકે ગ.

મ. હમા “કોઈ કાળે ભગવાનના વચનનો લોપ થાતો હોય તો તેની ચિન્તા નહિ પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાવા દેવો નહિ”. તથા ગ. મ. ૧૩મા “ભગવાનના સ્વરૂપની આવી રીતે દ્રવ્યતા હોય ને કદાચીત જો નિમાન નિર્લોભ નિષ્કામ નિર્વાદ નિઃસ્નેહ એમા કાંઈક થોડી ઘણી કાચ્યપ રહી જાય તો તેની કાંઈ ચિતા નથી” એમ કહેલું છે તેમાં ગ. મ. હમાં વચનની (આચારી) ગૌણતા છે અને ગ. મ. ૧૩માં પંચ વર્તમાનરૂપ ધર્મની ગૌણતા કહી છે તેથી જો આ જો વચનામૃતને મુખ્યપણે રાખીને ધર્મના પ્રતિપાદનનાં ખીજાં વચનામૃતોને લક્ષમાં ન લે તો ધર્મની આતશય ગૌણતા થઈ જાય અને તેથી વર્તવામાં પણ શિથિલતા થઈ જાય પરંતુ ગ. પ્ર. ૭૭માં “ભગવાનના જ્ઞાનનો ઓથ લઈને ધર્મને ખાટા કરી નાખે તેને અસુર જાણવો” એમ કહેલું છે તથા “જો કોઈ પંચ વર્તમાનરૂપ જો ધર્મ તેને મુજીને જ્ઞાનનું કે ભક્તિનું બળ લેશે તે ગુરૂદ્રોહી વચનદ્રોહી છે અને એવી ધર્મભંગ વાત જો કોઈ કરતો હોય તેને વિમુખ્ય કહેવો” એમ કહેલું છે વળી ગ. પ્ર. ૧૮મા કહેલું છે કે આત્મનિષ્ઠા, પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય એ ત્રણે હોય તોપણ જો સ્વ-ધર્મ ન હોય તો એ ત્રણેની સિદ્ધિ થાતી નથી. તથા ગ. પ્ર. ૧૭ માં ભગવાનનું વચન તથા વર્તમાનધર્મ પાળવા સંબંધી હિમત રહિત વાત કરે તેને નપુસંક જાણવો અને એવી હિમત વિનાની વાત જો દિવસ થઈ જાય તો તે દિવસ ઉપવાસ કરવો” તથા ગ. મ. ૩૫મા “ભગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય ને ભગવાનનાં ચરિત્રને ગાતો સાલળનો હોય ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતો હોય ને જો તેમા ધર્મ ન હોય તો તે માથે પાણી લઈને સમુદ્રને તરવાને કહે છે એવો જાણવો ને તેને ચંડાલ જેવો જાણવો” એમ કહેલું છે.

આવા શબ્દ જોતા સ્વધર્મનું પણ અતિશય પ્રતિપાદન કર્યું છે એમ જણાય અને જે ગ. મ. ૯ માં તથા ૧૩ માં ગૌણતા બતાવી છે તે ના સ્વરૂપનિષ્ઠાનું મહત્વ જણાવવા માટે કહ્યું છે.

વળી પં-૬ પ-૭ તથા ગ. મ. ૧૪માં “ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયવાળાને કદાપિ અવળું સવળું વર્તાઈ જાય તોપણ કદ્યાણુ થાય” એમ કહેલું છે પરંતુ ગ. પ્ર. ૭૫માં “જેને આત્માના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય અને દૃઢ નિશ્ચય હોય અને ભક્તિ ને સ્વધર્મ પણ પરિપૂર્ણ હોય તેનો નિશ્ચય પરિપૂર્ણ જણાવે અને એમાથી જો એકે વાનું ઓછું હોય તો નિશ્ચય છે તોપણ મહાત્મ્ય વિનાનો છે” એમ કહેલું છે તો આવા પરિપૂર્ણ નિશ્ચયવાળાને ધર્મ વિરુદ્ધ વર્તવાનો અવકાશ પણ રહેતો નથી. આ ઉપરના જણાશે કે જુદા જુદા પ્રસંગે કહેલું સર્વે એકત્ર કરીને વાંચવાથી ખરું રહસ્ય રહેજ સમજાય છે.

વળી ગ. પ્ર. ૫૨ માં કહેલું છે કે સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પચરાત્ર એ ચાર શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનને સમજે તો એક શાસ્ત્રની સમજણે કરીને જે દોષ આવે છે તે બીજા શાસ્ત્રની સમજણે ટળી જાય છે માટે ચારે શાસ્ત્રે કરીને જે સમજે તે પરિપૂર્ણ જાની કહેવાય. તેજ પ્રમાણે વચનામૃતમાં પણ ચાંધાર સમજવાનું છે જેમકે ગ. પ્ર. ૨૫માં આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન એ બેની અતિશય દ્રઢતા રાખવાની કહી છે ને પૂર્ણકામપણું માનવું એમ કહ્યું છે, અને સા. ૧૧ માં વૈરાગ્ય, અલ્પચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસા ધર્મ ને આત્મનિષ્ઠા એમાથી કોઈ અંગમાં ન્યુનતા હોય તો આત્મ-તિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને તો ન પામે માટે એક જન્મ અથવા અનંત જન્મે પણ જે દિવસ પ્રથમ કલ્પા એવે લક્ષણે

સુકા ઘષ્ટને અતિશય નિવર્ણનીક થાગે ત્યારેજ ભગવાનની કૃપાનું પાત્ર શ્વશે ને આત્યંતિક મોક્ષને પામશે” એમ કહ્યું છે વળી ગ. છે. ૨૪ માં અક્ષરધામમાં ભગવાનની સેવા પ્રાપ્તના સોળ સાધન કહ્યાં છે, એમ મેળવણી કરીને વાચવાથી સમજાણુમાં કોઈ પ્રકારની કસર રહેતી નથી.

વળી શ્રીજી મહારાજને અક્ષરાતીત પુણ્ય પુરુષોત્તમ સર્વ અવતારના કારણુ અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવામાં કેટલાક હારિજનોને કાચ્યપ રહી જાય છે શ્રીજી મહારાજને અવતારના અવતારી સમજીનેજ આશરો કરવો એ મોક્ષનું અસાધારણુ સાધન છે એમ ગ. છે. ૩૬ માં વચનામૃતમાં કહેલું છે અને ગ. મ. ૬ માં “ખીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દોહ કર્યો કહેવાય” એમ કહેલું છે. કેટલાક હારિજનો શ્રીજી મહારાજને ખીજા અવતાર જેવા જાણે છે ને કેટલાક સર્વે અવતારના કારણુ અવતારી જાણે છે. માટે શ્રીજી મહારાજના અવતારીપણાની સર્વેને ચાખી સમજણુ થાય ને હૃદયમાં એવી ડઢ ગાહ પડી જાય એમ કરવાને માટે તેવા પ્રતિપાદનના શબ્દો એકત્ર કરીને વાંચવાની પણ ખાસ જરૂર છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક વિષયને એકત્ર કરીને વાંચવાનું સાધન પુસ્તકના રૂપમાં થાય અને તેનો મમત્ર સત્સંગીઓ લાભ લઈ શકે અને શ્રીજી મહારાજના સિદ્ધાંતો અને રહસ્ય અભિપ્રાયો સહેલાઈથી સમજી શકે અને પોતાના ગુણદોષ મમજવાની સગવડતા થાય એવા હેતુથી “વચનામૃત એકીકરણુ” એ નામનો એક ગ્રંથ મેં મહા ભગીરથ પ્રયત્નથી ગ્રંથોદય કરી શ્રીજી મહારાજની કૃપાથી સત્સંગની સેવાર્થે તૈયાર કરેલો છે. આ ગ્રંથની યોજના મેં ધણા નામાંકિત સદ્ગુરુઓ તેમજ સંતોનો સમાગમ કરી તેમની સહાનુભૂતિ લઈને

કરી છે. વિષયોને એકત્ર કરી સમજવાનો મેં જે પ્રયાસ આ ગ્રંથમાં કરેલો છે તે તદ્દન નવીનજ નથી અને મારા મનની કલ્પના માત્રે કરીનેજ કરેલો નથી તેમજ શ્રીહરિએ કરેલા જ્ઞાનને ટાળી નાખવાના હેતુથી અગર સત્સંગીઓને અવળે રસ્તે દોરી કાઢવાનું ચુલ્લ હેતુ સિદ્ધ કરવાના હેતુથી આ પ્રયામ કરેલો નથી પરંતુ શ્રીહરિએ કહેલું જ્ઞાન, અને જીવના મોટા સ્વભાવથી શ્રીહરિનું અંતર સદૃશ્ય દરેક સત્સંગીના હૃદયમાં પ્રતિબિંબિત હોય એવા શુદ્ધ હૃદયની આ પ્રયાસ કરેલો છે.

આજની સુધીમાં વચનામૃતની કેટલીક આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ છે તેમાં પણ સદ્ગુરુ શ્રી બાલમુકુન્દનાથજી જુનાગઢાણાની કરેલી આવૃત્તિ વિશેષ પ્રચારમાં છે તે આવૃત્તિમાં વિષયોને એકત્ર કરી સમજવા માટે બીજરૂપે પ્રયાસ કરેલો છે અને તે બીજરૂપે કરેલા પ્રયાસેજ તેના સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં પ્રયામ કરવાની ઉત્કંઠા મને ઉત્પન્ન કરી છે અને તે વિષે કેટલાક સદ્ગુરુઓએ અનુમેદન આપવાથી મારી ઉત્કંઠા વધે થઈ અને શ્રીજી મહારાજની કૃપાથી મારી ઉત્કંઠા ફળીભૂત થઈ છે.

આ ગ્રંથ યોજનારના સંગ્રહમાં સમજદેરથી કવચિત્ કાઢીને એમ દોષ જણાય જે જ્ઞાન તો વચનામૃતમાં હતુંજ પરંતુ આવું કહાવણ કરવાની શી જરૂર હતી તો તેવા પુરૂષોને હું વિનંતીપૂર્વક જણાવું છું કે:—

૧ ધર્મ ધુરધર આચાર્યશ્રી શ્રીપતિપ્રસાદજી મહારાજશ્રીની આજ્ઞાથી વડતાલ મંદિરના મુખ્ય કાઠારી રણજીડભાઈએ ચાર સદ્ગુરુઓના ફોટાવાળા વચનામૃતની નવીન આવૃત્તિ સંવત ૧૯૬૭માં

પ્રસિદ્ધ કરેલી છે તેમાં શાસ્ત્રી હરિજીવનદાસજીએ પોને વચનામૃતની ભૂમિકા લખેલી છે તે ભૂમિકાના પૃષ્ઠ ઉપર માં તેમણે વિષયોની એકત્રતા કરવાની જરૂર જણાવી છે અને વિષયોની સંક્ષેપમાં એકત્રતા કરીએ તો વચનામૃત જોટલું જ બીજું પુસ્તક થવા બંધ તો તે સંકલ્પને સિદ્ધ કરવા પુરતો અવકાશ ન હોવાથી તે સંકલ્પને આગળ ઉપર પૂર્ણ કરવાનો મૂલતવી રાખ્યાનું જણાવે છે. તે શ્રીહરિની તથા તેમના આશ્રિત સદ્ગુરુઓની પ્રેરણાથી જ વચનામૃતમાં મંત્રહેલા વિષયોનું એકીકરણ કરવાની પ્રવૃત્તિ કરેલી છે.

૨ વિષયોનું એકીકરણ કરવાથી વચનામૃત ગ્રંથની મહત્તા ઘટતી નથી પણ વધે છે. જેમ સર્વ ધર્મશાસ્ત્રોના સારરૂપ શિક્ષાપત્રી શ્રીહરિએ લખેલી છે તેમાં અનેક શ્રુતિ સ્મૃતિઓનાં પ્રમાણ આપ્યાં છે તેથી તે તે સ્મૃતિઓ વિગેરેની મહત્તા ઘટી નથી.

૩ અમુક સિદ્ધાંત સિદ્ધ કરવા માટે શ્રીહરિએ વચનામૃતમાં ગીતા ભાગવત આદિક ગ્રંથના પૃથક પૃથક શ્લોકોનાં પ્રમાણ આપવાથી તે તે શાસ્ત્રની મહત્તા ઘટતી નથી પણ વધે છે. અને તે તે શાસ્ત્રો વિશેષ પ્રકાશમાં આવે છે તેમજ દરેક વિષયના વિવેચનમાં ભિન્ન ભિન્ન વચનામૃતોનાં પ્રમાણ આપવાથી વચનામૃત પણ વિશેષ પ્રકાશમાં આવે છે.

૪ વચનામૃત ગ્રંથ તેના અસલ સ્વરૂપમાં તો રહે છેજ. તે કંઈ એકીકરણ ગ્રંથથી છિન્નભિન્ન થતું નથી.

૫ સામાન્ય માણસોને સમજવાની સગવડતા કરવાની ખાતર અને શુદ્ધ જ્ઞાનનો વિશેષ પ્રચાર થવાની ખાતર કરેલા એકીકરણથી

વચનામૃતનુ મહત્વ ઘટે છે એવી કલ્પીત માનીનતાથી વચનામૃત જોશ અમૂલ્ય અને મોક્ષોપયોગી ગ્રંથને વિશેષ પ્રકાશમાં આવતું અને પ્રચાર થતું અટકાવતું એ ભુલભરેલું છે.

૬ આ ગ્રંથ બહાર પાડવા વિષે અભિપ્રાય પુણ્ડાં કેટલાક સંત પુરૂષો તથા શ્રેષ્ઠ સત્સંગીઓ તરફથી મને એમ અભિપ્રાય મળ્યો કે આ ગ્રંથને વિષે દોષ દેખનારા પુરૂષોની સંખ્યા કરતાં આ ગ્રંથને વિષે કેવળ ગુણનેજ દેખનારા પુરૂષોની સંખ્યા સેકડો. ઘણી વૃધારે થશે. અને તેથી આ ગ્રંથ બહાર પાડવાનું મેં ઉચિત ધાર્યું છે.

વળી શ્રીહરિએ ગ. મ. ૫૭મા વચનામૃતમાં કહેલું છે જે “શસ્ત્રવીર હોય તે લડાઈમાં કામ ન આવ્યો તે ગાંઠે ધન હોય તે ખરચ્યા વાપર્યામાં કામ ન આવ્યું તે વૃથા છે તેમ મને ભગવાન મળ્યા છે તે જે શ્રવ મારો સંગ કરે તેને આગળ હું કલ્યાણની વાત ન કરૂં ત્યાજ્યમારું જ્ઞાન તે શા કામમાં આવ્યું ? એમ વિચારીને ઉપદેશ કર્યા નિમિત્ત કાંઈક થોડી ઘણી ઉપાધી રહે તોપણ પરમેશ્વરની વાત કર્યામાં કાયરપણું રાખે નહિ ” વળી ગ. પ્ર. ૧૮ માં કહેલું છે જે “આ વાત સત્સંગમાં અતિશય પ્રવર્તાવજો તેમાં અમારો ધણો રાશ્ત્રપો છે. ” અને વળી લો. ૧૮ માં કહેલું છે જે “આ અમારી વાત છે તે સર્વે હરિભક્તને યાદ રાખીને પરસ્પર કરવી ને જ્યારે કાંઈને અણસમજણે કરીને ધોષો થાય ત્યારે તેને આ વાત કરીને ચેતાવી દેવો ” તથા ગ. મ. ૩૧ માં કહેલું છે જે “પુરૂષોત્તમ, પુરૂષ, ઇશ્વર, શ્રવ ને માયા એ પાંચ ભેદ અનાદિ છે. તે આવી રીતે વાર્તા અમે ઘણીકવાર કરી છે પણ એનું મનન કરીને સારી પેઠે પોતાના અંતરમાં વડ બેસાડતાં નથી એટલે શાસ્ત્રના

ચબ્દો સાંભળીને સમજણમાં ઠા રહેતો નથી ને ઠાવકી ઘડ એસાડી હોય તો એની સમજણ કોઈ દિવસ તે ચબ્દને સાંભળીને ફેરે નહિ માટે આ વાર્તાને સારી પેઠે વિચારજો ને લખજો ” આવી રીતનાં શ્રી હરિનાં વચન જોતાં આ ગ્રંથ અહાર પાડવામાં કોઈ રીતે શ્રી હરિની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ થતું નથી એમ સ્પષ્ટ સમજાય છે.

વળી ગ. છે. ૨૪ માં વચનામૃતમાં ભગવાનના ભકતને અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની સેવા પ્રાપ્તિના મોખ સાધન કહ્યાં છે તેમાં “ પોતાથી ગુણ કરીને મોઢા જે ભગવાનના ભકત તેમને વિષે ગુરુભાવ રાખીને તેમને બહુ પ્રકારે માનવા ને પોતાને બરો-બનીઆ જે ભગવાનના ભકત તેમને વિષે મિત્રભાવ રાખવો, ને પોતાથી ઉતરતા જે ભગવાનના ભકત તેમને વિષે શિષ્યભાવ રાખીને તેમનું હિત કંવું ” એમ કહેલું છે માટે આ ગ્રંથ મારાથી વિશેષ સમજણવાળાને કદાપિ ઉપયોગી નહિ થઈ પડે તોપણ થોડી સમજણવાળાને તો અવશ્ય હિતકારી થઈ પડશેજ માટે તેમનું હિત થશે તોપણ તે શ્રીહરિની આજ્ઞા અનુસારજ છે.

માટે આ ગ્રંથ જો સત્સંગમાં કોઈ પણ વ્યક્તિને કોઈપણ પ્રકારે ઉપયોગી થઈ પડશે તો હું મારો પ્રયત્ન સફળ થયો ખાનીશ.

આવા સર્વોત્કૃષ્ટ અને અનેક પ્રકારના તત્ત્વજ્ઞાનથી ભરપૂર ગ્રંથને માટે કોઈ મહાન વિદ્વાન પુરૂષે પ્રયત્ન કર્યો હોત તો મને બહુ આનંદ થાત. સત્સંગીઓ તરફથી “ વચનામૃત રહસ્ય ” “ ભાવાર્થ ” એવા નામથી પુસ્તકો અહાર પડ્યાં છે. પરંતુ વિષયનું એકીકરણ તેમાં થયું નથી ને તેથી સામાન્ય માણસોને સમજવાના સાધનની ખામી હતીજ, તે જો આ ગ્રંથથી પુરી થઈ હશે તો હું જેટલું શ્રેય થયો સમજીશ.

અહીં અંથમાં કોઈને ભાષાદોષ માલમ પડ્યો પરંતુ જ્યારે જ્યારે ભગવાનના અવતાર પૃથ્વી ઉપર થાય છે ત્યારે સર્વે સ્ત્રી મનુષ્યના જોવીજ હોય છે તે પ્રમાણે શ્રીજી મહારાજ કાઠીઆવાડ દેશમાં વિસેષે રહેલા અને તેથી તે દેશના મનુષ્યને મળતીજ ભાષામાં શ્રીહરિની સર્વવાણી છે એ પશ્ચ કોઈ મનુષ્યપણુનો ભાવ છે તેમજ લોકોની પ્રચલિત ભાષામાં અપાયેલો ઉપદેશ વિશેષ અસર કરે છે તેથી પ્રાકૃત ભાષામાંજ શ્રીહરિએ સર્વ ઉપદેશ કરેલો છે માટે એ ભાષામાં ફેરફાર કર્યો નથી. શ્રીહરિની મૂળ પ્રાસાદિકી વાણીમાંજ લખ્યું છે.

કોઈ વિષયમાં અમુક વાત નહિ લખાયાથી તે વિષયની અપૂર્ણતા જણાય પરંતુ મૂળ વચનામૃત પ્રશ્ન ઉત્તરના રૂપમાં છે ને તેમાં જે જે બામતોના પ્રશ્ન પુછાયેલા તે તે બામતોનાજ ઉત્તરો થયેલા છે વળી કેટલાક કૃપાવાક્યો પણ છે પરંતુ અમુક વિષયનું વિવેચન કરવા માટેજ સભા થઈ હોય તેમ નથી. સભામાં જમે તે પ્રસંગ નીકળે. તેવા પ્રસંગોપાત શ્રીહરિએ ઉપદેશ કરેલો છે માટે કેઈ વિષય અપૂર્ણ રહે તો તે સંભવીત છે અને તે અપૂર્ણતા વચનામૃત સિવાય ખીજા શાસ્ત્રમાંથી શબ્દો લઈને પૂર્ણ કરી નથી કારણ કે અત્રે તો વચનામૃતનુજ એકીકરણ કરેલું છે કોઈ સિદ્ધાંતને પુષ્ટિ આપવા સિદ્ધાપત્રી અગર સત્સંગી જીવનના શ્લોકનું કવચિત્ પ્રમાણ લીધેલું છે.

વચનામૃતમાં કોઈ કોઈ પ્રસંગે વિષયોની પુનરોક્તિ જણાય છે તેનું કારણ એ છે જે જુદા જુદા ગામોએ જુદા જુદા સમયે જુદા જુદા અનેક વ્યક્તિઓ પુછનારી મળેલી જેથી તેના ઉત્તરો

શ્રીજીએ આપેલા નેથી તેવી પુનરોક્તિ દોષને માટે નથી. આ કારણથી કોઈ વાત એક કરતાં બધારે વખત શ્રી હરિએ કહેલી છે તે અહીં પણ તેટલીજ વખત લખેલી છે તેમાં પુનરોક્તિનો દોષ આવે છે પરંતુ તેવી વાત વારંવાર લખવાનો હેતુ તે વાતની વિશેષ પ્રબળતા થવા માટેજ છે. વળી પુનરોક્તિનો દોષ આવવા કરતાં તે વાત તદ્દન મુકી દેવાથી તેમાં કંઈક વિશેષ વાત હોય તે રહી જાય તે દોષને વિશેષ ગણીને પુનરોક્તિનો દોષ ગ્રહણ કર્યો છે.

પરપક્ષમાં દોષપ્રદર્શન સિવાય સ્વપક્ષની સિદ્ધિ ન થાય એ સ્વપક્ષ સિદ્ધિના પ્રથમ મુદ્દો છે તે પ્રમાણેજ વચનામૃતમાં પરપક્ષમાં દોષ પ્રદર્શન કરીને સ્વપક્ષમાં સર્વ પ્રમાણોની અતુકુળતા જતાવીને તત્વાર્થ નિરૂપણ કર્યો છે, તે નાસ્તિક યુક્તિવેદાંતી વિગેરેનાં પ્રકરણો વાચવાથી માલમ પડે છે કેટલેક સ્થળે સાક્ષાત્ તે કેટલેક સ્થળે અર્થાત્ પરમતનુ નિરાકરણ કરેલું જણાય છે એવી રીતે જ્ઞાનમાં દુર્ભેદિપણે રહેલા અર્થોને સુભેદ કરવા તરફ વચનામૃતના શબ્દોનું વલણ છે એમ સિદ્ધ થાય છે.

આ પ્રથમાં જે જે વિષયો દાખલ કરેલા છે તે દરેક દરેક તેના સંપૂર્ણ સ્વરૂપમાં લખેલો છે. તે એવી રીતે કે કુલ વચનામૃત રહ્યું છે અને દરેક વચનામૃતમાં જુદા જુદા ઘણા વિષયો સંબંધી વાત છે તેમજ દરેક વિષય પણ જુદા જુદા વચનામૃતોમાં છે તેમાં અમુક વિષય સંબંધી કોઈ વચનામૃતમાં ઉપાય કહેલો છે તો કોઈમાં કારણ કહેલું છે કોઈ પ્રસંગે લક્ષણ ને કોઈ પ્રસંગે ફળ કહેલું છે. વળી ઉપાય પણ ભિન્ન ભિન્ન જગ્યાએ જુદા જુદા કહેલા છે તેમજ ફળ પણ ભિન્ન ભિન્ન જગ્યાએ જુદું જુદું કહેલું છે. આ સર્વે

વાત એક સામગ્રી જાણી શકાય અને તેવીજ રીતે દરેક દરેક વિષય સંબધી જાણી શકાય એવી તમામ ગોઠવણ આ અથગાં કરેલી છે તેથી આ અથગી ખરી ઉપયોગીતા તો જો તેના અધિકારી છે તેનેજ જણાશે અને ખીજને તો આ અથ વાંચ્યા પછીજ તેની મહત્તા સમજાશે.

જાપ મણુ લોહાનો ગોળો અક્ષરધામથી પડતો નાખ્યો હોય તો વધુને ધસારે પૃથ્વી ઉપર આવતાં રજ જેટલો રહે કે ન રહે એટલે દૂર ભગવાનનું અક્ષરધામ છે ત્યાંથી શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણે પધારી અનંત જીવના કલ્યાણને અર્થે શુદ્ધ આત્મતિક જ્ઞાન વચનામૃત દાગે કરેલું છે. અને તે જ્ઞાન પ્રવર્તવવામાં શ્રીહરિનો રાજપો છે અને તે જ્ઞાન સત્સંગમાં અતિશય પ્રવર્તવવાના શુદ્ધ હેતુથી આ પ્રયાસ કરેલો છે. માટે આ અથને વાંચીને તપાસી જોયા પહેલાં તેના વિષે કોઈ પણ પ્રકારનો ખોટો વિચાર બાધવો એ એક પ્રકારનું સહસ છે અને શ્રીહરિના પવિત્ર હેતુમાં વધન કરવા જેવું છે. માટે તેના પ્રકારના દોષ અહીં નહિ કરવાની મારી નમ્ર વિનંતી છે.

“વચનામૃત ચક્રીકરણ”ના આખા અથનું કંઈ મોટું થવાથી તેમજ આ અથના ના પાલન નવીનજ પદ્ધતી ઉપર છે તેથી દાખલા તરીકે આ અથના આગ છપાવેને અહાર પડે તો તે નજરે જોવાથી તેના આ અથને જણાઈ આવે તે હેતુથી આ પ્રથમ વિભાગ પાલન કર્યો છે. આ પહેલાં ભાગ સત્સંગને સ્વીકર થશે તો ખીજના અથ પાલન પદ્ધતી પાડવાની હિચ્છા છે તે શ્રીજી અને સત-હરિના આ અથથી સિદ્ધ થાય એમ માન્ય છે.

વિષયોને અન્ય રીતે જાણવામાં મેં મારી અલ્પ બુદ્ધિના

પ્રમાણમાં મને જેમ સમજાયું છે તેમ લખવાની કોશીશ કરી છે તેમજ પુસ્તક લખવાનો આ મારો પ્રથમજ પ્રયાસ છે. તે તેમાં વિચાર, સમજ અને લખાણ આદિની ભૂલો હશેજ તોપણ વાંચક વર્ગ સહાવનાથી ક્ષમા કરી સુધારી લેશે એવી મારી વિનતી છે. અને તેવી ભુલ કોઈ પણ હરિજન મને જણાવશે તો તે ઉપકાર સાથે સહણ કરી નવી આવૃત્તિમાં તે પ્રમાણે સુધારીશ.

આ ગ્રંથના પહેલા વિષયમાં મહાત્મ્યે સંહત નિશ્ચયવાળા તથા નિશ્ચયની દૃઢતાવાળા હરિજનોની જે જે વાર્તાઓ તાખલ કરેલી છે તેમાંની ઘણીખરી વાર્તાઓ ગદ્યાના અભ્યારી પુરાણી હરિસ્વરૂપાનંદજી નમ્કથી મળી છે તે બદલ તેમનો આભાર માનું છું.

હિંદવાડા (રિલ્વે ગેજન)	}	લીંગ સેવક
મીસ્ત્રી કાનજી રૂડાની ચાલીમાં		ઠાકર માણેકલાલ ભાઈશંકર
તા ૨૫ મી માર્ચ ૧૯૨૬		(મહેમદાવાદવાળા)

અનુક્રમણિકા.

વિષય	પૃષ્ઠ
ભગવાનનો નિશ્ચય	૧—૧૬૬
નિશ્ચય કોને કહીએ ૨
૬૯ નિશ્ચયનું રૂપ ૨
ભગવાનનો નિશ્ચય કોના થકી થાય છે ૪
રાંભરૂપેને સાધુરૂપે ભગવાનના અવતાર ઓળખવાનાં, લક્ષણ	૪
ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય શાસ્ત્રે કરીનેજ થાય છે	૬
ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ ને મનુષ્ય સ્વરૂપ જાણીને નિશ્ચય કરવો ૭
મનુષ્યદેહમાં ભગવાનપણાનો નિશ્ચય ક્યારે થાય છે	૧૩
ભગવાનને મનુષ્ય જેવા થવાનું કારણ ૧૪
ભગવાનના અવતારની મૂર્તિયું દિવ્ય અને ઐશ્વર્ય શક્તિએ યુક્ત હોય છે ૧૬
ભગવાનના પ્રગટ મનુષ્ય સ્વરૂપનો મહિમા (ઐશ્વર્ય)....	૨૪
ભગવાનને વિષે દોષ દેખનારાને પાપ ૩૧
ભગવાનને વિષે દેહભાવ તો યોગમાયાએ કરીને છે....	૩૨
ભગવાનને વિષે મનુષ્યભાવ પરઠનારા મૂઢ છે ૩૫
ભગવાનની જન્મ ને દેહ મુક્યાની રીત ૩૬
માયિક ઇંદ્રિયું અંતઃકરણે કરીને અમાયિક ભગવાનનો નિશ્ચય ને દર્શન કેમ થાય ૩૮

વિષય	પૃષ્ઠ
ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય કેમ થાય ૪૨
ભગવાનનો નિશ્ચય થવાનો અનુક્રમ ૪૮
ઈંદ્રિયમાં, અંતઃકરણમાં ને જીવમાં નિશ્ચય હોય તે કેમ બાણવો ૪૮
જીવમાં થયેલો નિશ્ચય ઉત્તમ છે ૪૯
ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ સવિકલ્પ ને નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયનાં લક્ષણ ૪૯
નિશ્ચયના લેહનું કારણ ૫૧
કનિષ્ઠ નિશ્ચય ઉત્કૃષ્ટ થવાનો ઉપાય ૫૨
નિશ્ચયવાળાનાં લક્ષણ સમજણ ને વર્તન ૫૨
મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચયવાળાનાં લક્ષણ ૫૪

મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચયવાળા

હરિભક્તોની વાર્તાઓ ૫૭—૧૨૫

ગામડડુસરવાળા રજપૂત ગણુજી ૫૭
ધરમપુરવાળાં રાણીશ્રી કુશળ કુવરબાઈ ૬૧
ગામ અગત્રાઈના પટેલ પર્વતભાઈ ૬૬
શ્રી ગઢપુરવાળાં રાજબાઈ ૭૦
શ્રીગઢપુરવાળાં જીવુંબાઈ ૭૩
શ્રીગઢપુરવાળાં લાડુબાઈ ૭૩
જેતપુરવાળાં મોટાં રામબાઈ ૭૭

વિષય	પૃષ્ઠ
શ્રીગદપુરવાળા દાદાખાચર ૮૦
કારીયાણીના માંચાખાચર ૮૩
ભૂજી (મુકુંદાનંદ) પ્રકાશચારી ૮૬
ભૂજવાળાં લાધીખાઈ ૯૩
માતાજી (અમકુખાઈ) ૯૪
સદ્ગુરુ શ્રી મુકતાનંદ સ્વામી ૯૮
આહીર પટેલ સામત ૧૦૭
માનકૂવાના ભૂજી તથા કૃષ્ણજી ૧૦૮
ગુંદાળી ગામના બે કાઠી મામૈયો તથા મેરામણ ૧૧૨
ભૂજવાળા સુંદરજી સુતાર ૧૧૪
ગામ સરઘારના વાણીઆ ડોસાલાઈ ૧૧૭
ગામ ગોળીડાના રાણા રાજગર ૧૨૨
પરમ ભક્ત પ્રહ્લાદજી ૧૨૩
ગામ કઠલાલનાં રામખાઈ ૧૨૪
મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચયવાળાની સમજણ ૧૨૫
અત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દિવ્ય સાકારપણાની	
નિષ્ઠાનાં લક્ષણ ૧૨૬
દ્રઢ નિષ્ઠાની સિદ્ધ દશાનું લક્ષણ ૧૨૮
ભગવાનના દ્રઢ નિશ્ચયનું ફળ ૧૨૮
સિદ્ધિયું પરિપક્વ નિશ્ચયવાળાનેજ આવે છે ૧૩૪

વિષય	પૃષ્ઠ
કેવો નિશ્ચય ટળી જાય છે ૧૩૫
મહાત્મ્ય જાણ્યાં છતાં નિશ્ચયમાંથી પડવાનાં કારણ....	૧૩૫
નિશ્ચયમાં ડગમગાટ થવાનો ને ન થવાનો હેતુ ૧૩૬

નિશ્ચયની દ્રઢતાવાળા હરિભક્તોની વાર્તાઓ

૧૩૭—૧૫૪

વડોદરાના નાથ ભક્ત ૧૩૭
ડભાણવાળા વિષ્ણુદાસ ૧૪૩
સુંદરીયાણાના હિમરાજશાહ ૧૪૩
બોચાસણવાળા કાશીદાસ ૧૪૭
સુરતવાળા શેઠ ભાઈચંદભાઈ ૧૫૧
અમદાવાદવાળા દામોદરભાઈ ૧૫૨
કાચા નિશ્ચયવાળાના લક્ષણ ને સમજણ ૧૫૪
નિશ્ચયમાં કાચપવાળાને ન્યુનતા ને કલ્યાણમાં વિભા ૧૫૫
નિશ્ચયવાળો છતાં કેના મુખથી ભગવાનની	
વાત પણ ન સાંભળવી ૧૫૮
નિશ્ચયજ નથી એમ કેને કહેવાય ૧૫૯
નિશ્ચયમાં સંશય થવાનો ને ન થવાનો હેતુ ૧૫૯
નિશ્ચયમાં સંશયવાળાને ન્યુનતા ૧૬૦
પ્રગટ ભગવાનને દિવ્ય સમજવાનું ફળ ૧૬૧
નિશ્ચય છતાં રૂડા ગુણ કેમ આવતા નથી ૧૬૨

વિષય	પૃષ્ઠ
નિશ્ચય છતાં કૃતાર્થપણ કેમ મનાતું નથી ૧૬૩
દંભે કરીને વર્તમાન ને નિશ્ચય હોય તે કેમ કળાય ૧૬૩
દંભે કરીને નિશ્ચય શ્રીહરિને ન ગમે ૧૬૪
કયો ઘાટ નિશ્ચય ને વર્તમાનમાથી પાડે ને	
કયો ઘાટ ન પાડે	... ૧૬૪
ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ત્રણ પ્રકારે ભગવાનના	
જ્ઞાનનું સ્વરૂપ ૧૬૫
ત્રણ પ્રકારના જ્ઞાનવાળા કયારે સિદ્ધ થાય	... ૧૬૬
નિશ્ચયવાળાને ધર્મની આવશ્યકતા ૧૬૬
૨. ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા ૧૬૭—૨૬૮	
ભગવાન તથા મુક્ત અક્ષરધામમાં સદાદિવ્ય	
સાકાર છે ૧૬૭
ભગવાનના અનાદિ મૂળ સ્વરૂપનું વર્ણન ૧૭૦
ભગવાન સમગ્રી અલૌકિક સુખનું વર્ણન ૧૭૩
ભગવાન સર્વના કારણ છે	... ૧૭૬
ભગવાન સર્વના કર્તા છે ૧૮૪
ભગવાન સર્વથી સમર્થ છે ૧૮૬
ભગવાન કાર્ય કારણરૂપે કેમ રહ્યા છે ૧૯૦
ભગવાનના પૃથ્વીને વિષે અવતાર	૧૯૭—૧૯૯
ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન ૧૯૭

વિષય	પૃષ્ઠ
અવતાર ધરવાનો પ્રકાર ૧૯૯
વૈરાજ પુરુષ દ્વારાએ અવતારની સમજણ ૧૯૯
સગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંત ઠેકાણે	
અનંતરૂપે દેખાય છે ૨૦૦
સગવાનનું અંતર્યામિપણે વ્યાપકપણું	... ૨૦૪
સગવાનનું કર્મકૃણ પ્રદાતાપણું	... ૨૦૭
સગવાનનું સગુણ નિર્ગુણપણું	... ૨૧૦
સગવાનનું અન્વય વ્યતિરેકપણું ૨૧૪
સગવાનનું અદ્વિતિયપણું	.. ૨૧૫
નારાયણને લઈનેજ બીજામાં મોટપ કહેવાય છે	.. ૨૧૬
નારાયણ જેવો કોઈ થાતો નથી ૨૧૭
સગવાનના મહિમા અપાર છે ૨૧૮
નારાયણ ને મુક્તને સરખા કહેવાનું પાપ ૨૧૯
સગવાન કર્તુ મકર્તુને અન્યથાકર્તુ છે ૨૨૦
સગવાનનું આત્માને અક્ષર થકી વિલક્ષણવણક	... ૨૨૧
સગવાન સર્વના આત્માપણે રહ્યા છે ૨૨૨
સગવાનનું માયાએ કરીને નિર્લેપપણું ૨૨૪
સગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ ક્રિયાશક્તિ ને	
દુરુદ્ધાશક્તિ કેમ સમજવી ૨૨૫
સગવાનમાં અનેક કળા રહી છે ૨૨૭

વિષય	પૃષ્ઠ
મન વાણી થકી પર ને અગોચર ભગવાનને પ્રત્યક્ષ દેખાયાનો હેતુ	. . ૨૨૭
ભગવાનની પ્રતિમા તથા સંતમાં ભગવાન અખંડ રહ્યા છે ૨૨૮
પરમેશ્વરનાજ અતિશય બળનો સમય ૨૨૮
ભગવાનનો મહિમા અધિકઅધિક કેમ જણાતો જાય....	૨૨૯
ભગવાનના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ક્યારે થાય છે....	૨૩૧
ભગવાનનું મહાત્મ્ય કોના થકી જણાય છે	. . ૨૩૩
ભગવાનનો મહિમા કેમ વિચારવો ૨૩૪
ભગવાનનો મહિમા સમજવાની સાચા ભક્તની રીત....	૨૩૫
ભગવાનનું ને સતનું મહાત્મ્ય અખંડ હોય ને કેમ જણાય ૨૩૬
ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારો કેમ સમજે તે ધર્મમાં રહેવાય. ૨૩૬
કેવો મહિમા ધર્મ પાળવામાં અતરાયરૂપ છે ૨૩૭
મહિમાવાળાને પણ દોષ નડ્યા વિના નહિ રહે ૨૩૮
ભગવાન સંબંધી સુખને કોણ પામે	... ૨૩૮
ભગવાન સંબંધી સુખનો અનુભવ ક્યારે થાય છે ૨૩૯
ભગવાનનો મહિમા જાણવાથી ફળ. ૨૪૦
ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજવામાં ખામીથી ન્યુનતા ૨૬૨
ભગવાનને સર્વ કર્તા ન જાણવાથી ન્યુનતા (પાપ) ૨૬૪

વિષય	પૃષ્ઠ
પંડિતને ભગવાનનો મહિમા ન સમજાવતો હોતુ ...	૨૬૫
ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારા ભક્તને ધર્મની	
આવશ્યકતા ૨૬૬
મહિમાનો એથ લઈને મોળીવાત કરનારાને પ્રાયાશ્રિત	૨૬૭
ભગવાનનો મહિમા જાણ્યોજ નથી એમ ક્યાં સુધી	
કહેવાય. ૨૬૭
૩ ઉપાસના	૨૬૯—૩૩૬
ઉપાસનાનું રૂપ ૨૬૯
ઉપાસના કોણે કરવી ૨૭૦
સાધારની ઉપાસના કરવાની શ્રી હરિની આજ્ઞા ...	૨૭૦
ઉપાસનાની આવશ્યકતા	... ૨૭૦
ક્યા સ્વરૂપની ઉપાસના કરવી ૨૭૩
ઉપાસનામાં પતિવ્રતાપણી દેક ૨૭૭
ઉપાસના દ્રઢ કેમ થતી જાય	... ૨૮૦
ઉપાસનાના બળવાળાની સમજણ	... ૨૮૨
દ્રઢ આશરાવાળાએ (ઉપાસનાવાળાએ) કેમ વર્તવું	૨૮૨
ઉપાસનાની પુષ્ટિનો હેતુ ૨૮૩
દંભી ઉપાસનાવાળો કોણ.	... ૨૮૪
ઉપાસના રહિતના સંગનો ત્યાગ કરવાની શ્રીહરિની	
આજ્ઞા	... ૨૮૪
ઉપાસનાની દ્રઢતાવાળાને ફળ પ્રાપ્તિ	... ૨૮૪

વિષય	પૃષ્ઠ
સંશયવાળાને ન્યુનતા	... ૨૮૫
ઉપાસનાના યોગ્ય અને અયોગ્ય લેહની સમજણ ૨૮૬
સાકાર નિષ્ઠા	૨૮૭ ૩૦૨
સાકાર સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન (નરૂપણ) ૨૮૭
સાકાર સ્વરૂપમાં આશંકાઓનું સમાધાન ૨૯૩
સાકારની પરિપક્વ નિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ	... ૨૯૭
*સાકારનિષ્ઠા ડોનાયકી પમાય છે	... ૨૯૭
લગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી શૂર્ણની સમજણ ૨૯૮
સાકારની નિષ્ઠાવાળાની મહત્તા ને તેને ફળ ૨૯૮
સાકારની નિષ્ઠા રહિત (નિરાકારની નિષ્ઠાવાળા)ને	
ન્યુનતા	... ૩૦૧
લગવાનને વિષે સ્વામીસેવકપણું	૩૦૩—૩૦૬
અક્ષરધામમાં મુક્ત લગવાનની સેવામાં રહે છે ૩૦૨
અક્ષરધામમાં નારાયણ ને મુક્તમાં લેદ ૩૦૪
સ્વામિસેવકને ભાવે ભક્તિ ઉપાસના કરવાની	
શ્રીહરીની આજ્ઞા ૩૦૮
નારાયણ ને મુક્તને સરખા કહેનારને પાપ ને	
તેના સંગનો નિષેધ ૩૦૯
શ્રીજી મહારાજને સર્વ અવતારના કારણ	
અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવા વિષે	
(સ્વરૂપનિષ્ઠા)	૩૦૯—૩૩૬

વિષય	પૃષ્ઠ
શ્રી હરિને અવતારી સમજવાની આવશ્યકતા ૩૧૦
અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવાની રીત ૩૧૧—૩૨૪	
ભૂતભવિધ્ય ને વર્તમાન ત્રણે કાળનાં સર્વ આશ્ચર્યના	
કર્તા પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) છે ૩૧૧
શ્રી કૃષ્ણાવતારને વિષે સર્વોપરિચણાનું કારણ કહીને	
પ્રગટ ભગવાનને (શ્રીજી મહારાજને) સર્વોપરિ	
ને સર્વના કારણ કહ્યા છે	... ૩૧૨
વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ પં. ૬) ની ઉપાસના કરતાં,	
પુરૂષોત્તમની ઉપાસના અધિક છે ૩૧૪
શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યા જે વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ)	
તેના પણ કારણ શ્રીજી મહારાજ છે ૩૧૪
મન્થ કચ્છાદિક અવતારનું અવતારી તે ભગવાનનું	
ગોલોકવાસી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ છે ને પ્રગટ ભગવાન	
(શ્રીજી મહારાજ) રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતા-	
રના અવતારી ને બ્રહ્મપુર ગોલોકાદિક સર્વે	
ધામના પતિ છે	... ૩૧૫
સર્વે અવતારના કારણ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ	
નારાયણ (શ્રીજી મહારાજ) છે ૩૧૬
શ્રીકૃષ્ણને વિષે હેતુ ને અક્ષરધામમાં પુરૂષોત્તમ	
નારાયણની મૂર્તિને વિષે ઉપાસના કહીને	
તેનેજ સર્વોપરિ કહ્યા છે. ૩૧૮

વિષય	પૃષ્ઠ
વૈકુંઠ ગોલોકાદિક સર્વે કરતાં ભગવાનના અક્ષર- ધામનું સુખ અતિ અધિક કહ્યું છે ૩૧૬
ભગવાનના અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ ખીબાં ધામની પ્રાપ્તિ કરતાં હુર્લભ છે ૩૨૦
શ્રીજી મહારાજ અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ નારાયણ અવતારી છે ૩૨૦
શ્રીજી મહારાજને વિષે અવતારીપણાની નિષ્ટાવાળાને ક્ષણ ૩૨૪
અવતારીપણાની વાર્તાનો વિશેષ મહિમા અને તે વાર્તા સમજવાની શ્રી હરિની આજ્ઞા ૩૨૭
ભગવાનનું અવતારી સ્વરૂપ યથાર્થ સમજાયું હોય તેનાં લક્ષણ ૩૨૯
સ્વરૂપનિષ્ટામાં (અવતારી સમજવામાં) ખામીવાળાને ન્યૂનતા	... ૩૩૦
સ્વરૂપ નિષ્ટાના બળનો પ્રતાપ ૩૩૧
સ્વરૂપનિષ્ટા આગળ ધર્મને ગોણું કહ્યાનો હેતુ ૩૩૩
સ્વરૂપનિષ્ટા દ્રઢપણે રાખ્યાથી ધર્મનિષ્ટા દ્રઢપણે રહેશે....	૩૩૪
શ્રી હરિના સર્વે અવતાર પૂજ્ય છે ૩૩૫
૪. ભગવાનનો સબંધ તથા નિવાસ	૩૩૭-૩૪૭
ભગવાનનો સબંધ થયો ક્યારે કહેવાય ૩૩૭

વિષય	પૃષ્ઠ
ભગવાનનો સાક્ષાત સંબંધ કોને હોય ૩૩૭
ભગવાન સાથે અખંડ સંબંધ કોને રહે છે ૩૩૮
ભગવાનનો સંબંધ ક્યારે થાય છે ૩૩૮
ભગવાનના સંબંધનું કૃણ (ઐશ્વર્ય) ૩૩૯
ભગવાનના સંબંધને પામે તે નિર્ગુણ છે ૩૩૯
ભગવાનના સંબંધથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે ૩૪૧
ભગવાન કેવા ભક્તમાં નિવાસ કરીને રહે છે ૩૪૨
જેના હૃદયમાં ભગવાનનો નિવાસ હોય તેની સામર્થ્યો....	૩૪૬
પ. સત્સંગ	૩૪૮-૩૭૧
સત્સંગ કોને કહીએ ૩૪૮
સત્સંગની મહત્તા ૩૪૮
નિષ્કામપણે અને આત્મ સત્તારૂપ થઈને સત્સંગ કરવાની આવશ્યકતા ૩૪૯
સત્સંગમાં વૃદ્ધિ કોણ પામે છે ૩૫૧
સત્સંગ દ્રઢ કેમ રહે ૩૫૩
સત્સંગ પ્રધાન કેમ રહે ૩૫૭
થોડી બુદ્ધિવાળો સત્સંગમાં દ્રઢપણે કેમ રહે છે ૩૫૭
સર્વ સાધનથી સત્સંગ અધિક જણાતો હોય તેનાં લક્ષણ ૩૫૭
સત્સંગ ઉપર હેતુ હોય તેના લક્ષણ ૩૫૮
સંપૂર્ણ સત્સંગ થયો કોને કહીએ ૩૫૯

વિષય	પૃષ્ઠ
સત્સંગમાં મોટો કરવા યોગ્ય કોણુ ૩૬૦
સત્સંગ થયા પછી હુલ્લમાં હુલ્લ સાધન ૩૬૨
સત્સંગમાં પ્રીતિ ન થવાનાં, ઘટવાનાં ને દ્રઢ ન રહેવાનાં કારણુ ૩૬૨
ઝાઝી બુદ્ધિવાળો હોય તોપણ સત્સંગમાંથી વિમુખ કેમ થઈ જાય છે ૩૬૫
સત્સંગ પ્રધાન કેમ થાતો નથી ૩૬૬
સત્સંગમાં આવીને બીજા પદાર્થમાં હેત કેમ રહે છે....	૩૬૬
અવિવેક ટળીને સત્સંગમાં મોટપ પામવાનો ઉપાય....	૩૬૭
સત્સંગમાં પડયો છે છતાં પણ જેવો કેને જાણવો....	૩૬૭
સત્સંગનું ફળ	... ૩૬૭
જીવાન અવસ્થાવાળો કેમ વર્તેતો એને સત્સંગ પારપડે....	૩૬૮
કેને સત્સંગ ખડાર કાઢી મુકવો ૩૬૮
સત્સંગનો દ્રઢ પક્ષ હોય તેને ફળ ૩૭૦
સત્સંગનો પક્ષ ન હોય તેને ન્યૂનતા ૩૭૧
સત્સંગમાં રહ્યા છતાં અક્ષરધામને કોણુ ન પામે	૩૭૧

૬. સત્સંગી ૩૭૨-૩૮૧

સત્સંગી કેને કહીએ ૩૭૨
પાકા સત્સંગીના લક્ષણુ ૩૭૨
સત્સંગી છતાં વિમુખ ૩૭૩

વિષય	પૃષ્ઠ
સત્સંગી છતાં અરધો વિમુખ ૩૭૪
કેવો સત્સંગી વિમુખ થઈ જાય ૩૭૪
સત્સંગીને અવશ્યપણે જાણવાની વાર્તા ૩૭૫
ત્યાગી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગીને અરોઘાવાસીની ખબર રાખવી ૩૮૧

૭. કલ્યાણ ૩૮૨—૪૧૧

જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય	... ૩૮૨
ભગવાન ને સતની પ્રાપ્તિ એજ પરમ કલ્યાણ છે ૩૮૩
કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન	... ૩૮૪
કલ્યાણનો મુદ્દો ૩૮૪
કલ્યાણનું પરમ કારણ ૩૮૫
કલ્યાણની રીતિ (સત્સંગી અને શાસ્ત્રની)	... ૩૮૭
એક ભગવાનના આશ્રય વરેજ કલ્યાણ કેમ સમજવું ૩૮૭
કલ્યાણનો સુગમ માર્ગ ૩૮૮
કલ્યાણ કયાં ઈચ્છવું	... ૩૯૧
કલ્યાણનાં સર્વ સાધન જેમા આવી જાય એવું એક સાધન	૩૯૧
કલ્યાણનું એક બળવાન સાધન	... ૩૯૧
કલ્યાણનાં ત્રણ અંગ	... ૩૯૪
કલ્યાણ ઈચ્છનારે કેમ વર્તવું	... ૩૯૮
કલ્યાણના (મોક્ષના) માર્ગમાં જીવનદોરીરૂપ વાર્તા	... ૪૦૪

વિષય	પૃષ્ઠ
ભક્તમાં હેતવાળાનું કલ્યાણ થાય છે	... ૪૦૫
કલ્યાણના માર્ગમાં વિઘ્ન કેને ન થાય	... ૪૦૭
કલ્યાણના સાધનમાં વિઘ્ન	... ૪૦૭
કલ્યાણના માર્ગમાં ભેદનું કારણ	... ૪૦૮
કેનું કલ્યાણ નજ થાય	... ૪૦૮
જાડી બુદ્ધિવાળો છતાં કલ્યાણને માર્ગે કેમ ચાલી	
શક્તો નથી	... ૪૦૯
થોડી બુદ્ધિવાળો કલ્યાણના જતનમાંથી કેમ પાછો	
પડતો નથી	... ૪૧૦
કલ્યાણના જતનવાળો કુશાચ્ર બુદ્ધિવાળો છે	... ૪૧૦
કલ્યાણનું જતન નહિ કરનારા જાડી બુદ્ધિવાળા છે	... ૪૧૧
૮ આત્મ્યંતિક કલ્યાણ (મોક્ષ) ૪૧૨—૪૨૭	
આત્મ્યંતિક કલ્યાણ કેને કહીએ	... ૪૧૨
આત્મ્યંતિક કલ્યાણનાં ચાર સાધન	... ૪૧૩
મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું કેમ થાય	... ૪૧૫
મોક્ષનો હેતુ (કપાય)	... ૪૧૬
મોક્ષ માર્ગને માટે જીવન દોરીરૂપ વાર્તા	... ૪૧૬
કેવા જ્ઞાને કરીને આત્મ્યંતિક મોક્ષ થાય છે.	... ૪૧૭
ભગવાનની પ્રાપ્તિનું એક મોટું સાધન	... ૪૧૮
આત્મ્યંતિક મોક્ષનાં પાંચ સાધન	... ૪૧૮

વિષય	પૃષ્ઠ
અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની સેવા પામવાનાં સોળ સાધન	... ૪૧૯
મોક્ષના જતનવાળાને સ્વભાવ જીતવાનો વિચાર ૪૧૯
આત્યંતિક કલ્યાણ ઈચ્છનારને વિષયની નિવૃત્તિનો વિચાર ૪૨૦
મુક્ત કોણ થાય છે. ૪૨૩
આત્યંતિક મોક્ષ (અક્ષરધામ) પામવામાં નડતી ખામીઓ ૪૨૬

૯ ભગવાનનો ભક્ત ૪૨૮—૪૬૬

ભગવાનનો ભક્ત કયારે થાય છે ૪૨૮
ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ ૪૨૮
ભગવાનના દાસનાં લક્ષણ ૪૩૫
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૩૬
સત અસતના વિવેકવાળા ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૩૭
હરિભક્તનાં મોટેરાનાં લક્ષણ ૪૩૮
ભગવાનના ભક્તને કેમ વર્તવું ૪૩૯
ભગવાનના ભક્તને આત્મજ્ઞાન ને ભગવાનના મહાત્મ્યજ્ઞાનની આવશ્યકતા ૪૫૦
પાકા હરિભક્ત થવાનો ઉપાય	... ૪૫૪

વિષય	પૃષ્ઠ
ભગવાનનો ભક્ત બ્રહ્મરૂપ થાય તોપણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ તેણે યુક્ત હોય છે ૪૫૪
સત્તારૂપે રહ્યો જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય છે ૪૫૬
ભગવાનના ભક્તને ભગવાનમાં નિર્ગુણપણે હેત કરવાની સમજણ ૪૫૭
ભગવાનના ભક્તની ક્રિયા ભક્તિરૂપ છે ને મોક્ષને અર્થે થાય છે ૪૫૯
ભગવાનના ભક્તને વિદ્યારૂપ માયા સુખદાઇ છે	... ૪૬૦
ભગવાનના ભક્તને આલોક પરલોકમાં સદાય સુખી રહેવાનાં લક્ષણ ૪૬૨
ભગવાનના ભક્તને સુખ દુઃખ કેમ આવે છે ૪૬૪
ભગવાનના ભક્તની સાધનદશા ને સિદ્ધદશાનાં લક્ષણ	... ૪૬૫
પૂર્વ જન્મના ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ ૪૬૫
નવા આહરવાળા ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૬૬
કેવા ભક્તને દેશકાળાદિકે કરીને પણ પરાભવ ન થાય	... ૪૬૬
ભગવાનના ભક્તને રસીક માર્ગે કરીને ભગવાનને ભજવાની રીત ૪૭૧

વિષય	પૃષ્ઠ
ભગવાનના ભક્તને આત્મજ્ઞાન (પ્રજ્ઞાજ્ઞાન) કેમ સમજવું ૪૭૪
ખરા ને ખોટા રસીક ભક્તનાં લક્ષણ ૪૭૬
નિષ્કામ ભક્તનાં લક્ષણ ૪૭૮
નિષ્કામ ભક્તને પ્રાપ્તિ	... ૪૮૦
સકામ ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૧
સકામ ભક્તને પ્રાપ્તિ	... ૪૮૧
ભક્તપણામાં ન્યુનતા	... ૪૮૨
ઢંભી ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૪
કાયર ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૫
પ્રાકૃત ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૫
મીનડીયા ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૬
અવિવેકી ભક્તનાં લક્ષણ	... ૪૮૬
કેવી સમજણવાળા ભક્તનો ક્યારેય સગ ન કરવો	... ૪૮૭
કેવો ભક્ત સદાય હુઃખીયો રહે છે	... ૪૮૮
કેવા લક્ષણવાળા હરિભક્ત સાથે શ્રીહરીને ખને નહિ...	૪૮૮
આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યવાળો ભક્ત પ્રેમીભક્ત કરતાં શ્રેષ્ઠ છે ૪૮૯
પ્રજ્ઞરૂપ થઈને ભગવાનને ભજે છે તે માયિક ઉપાધી- વાળા પ્રીતિવાળા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે	... ૪૯૦

વિષય	પૃષ્ઠ
હૈને કરીને ભગવાનમાં જોડાયેલા કોષને ભયે કરીને	
જોડાયેલા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે	... ૪૬૨
ભગવાનના ભક્તનું અંતકાળે કલ્યાણજ થાય	... ૪૬૨
ભગવાનના ભક્તને જીવતાં શી પ્રાપ્તિ થાય છે	... ૪૬૪
ભગવાનના ભક્તને દેહ મૂક્યા કેડે શી પ્રાપ્તિ થાય છે	... ૪૬૫
ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે	
છે તો પણ સ્વામી સેવકપણુ રહે છે	... ૪૬૮

૧૦ એકાન્તિક ભક્ત ૫૦૦—૫૨૧

એકાન્તિકપણુ કેને કહીએ	... ૫૦૦
એકાન્તિક ભક્તના લક્ષણ	.. ૫૦૦
એકાન્તિકનો ધર્મ એકાન્તિક થકીજ પમાય છે	.. ૫૦૭
પરમ એકાન્તિકનાં લક્ષણ	.. ૫૦૭
એકાન્તિક ભક્તની ભગવાનને વશ કરવાની રીત	.. ૫૦૮
ધર્મ, વૈરાગ્ય, આત્મજ્ઞાન ને મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ-	
માથી કોઈ કાળે પડે નહિ તેનાં લક્ષણ	... ૫૦૯
એકાન્તિકને ભગવાન વિના ખીણું કાંઈ ન ઇચ્છવા	
અંબધી સમજણ	... ૫૧૦
કાળ કર્મને યોગે નિયમ બહાર વર્તાય તો પણ	
એકાન્તિકપણું રહે તેવા ભક્તનાં લક્ષણ	.. ૫૧૧
એકાન્તિકને ભગવાન કે સંતનો અભાવ આવે	

વિષય	પૃષ્ઠ
એજ મરણ છે	... ૫૧૫
અતિશય મોટા હોય તેમાં કસર જાણાયાનું કારણ...	૫૧૬
એકાન્તિકના ૬૬ પ્રસંગનું ફળ	.. ૫૧૭
વાસુદેવ ભગવાનને વિષે હ્રમણાં પ્રવેશ હોય તેવા	
એકાન્તિક ભક્તનાં લક્ષણ	... ૫૧૮
એકાન્તિક ભક્તને પ્રાપ્તિ	. ૫૧૯
એકાન્તિક ભક્ત થોતે ન કહેવાય	... ૫૨૧

૧૧ સ્વધર્મ

૫૨૨-૫૫૨

ધર્મ થોતે જાણવો ૫૨૨
ધર્મ ઉપજ્યાનો હેતુ ૫૨૨
ધર્મની પ્રવૃત્તિનું કારણ	... ૫૨૨
વર્ણાશ્રમના ધર્મનું સ્થાપન સમર્પિ આદિક પણ કરે છે....	૫૨૩
ધર્મનું પ્રતિપાદન	... ૫૨૩
ધર્મમાં ક્યારે રહેવાય	... ૫૨૭
ધર્મવાળાનાં લક્ષણ ૫૨૮
એક રાખે સર્વ ધર્મ રહે એવું ધર્મ સબંધી એક સાધન....	૫૨૮
આપત્કાળે પણ ધર્મમાંથી ડગે નહિ તેનાં લક્ષણ	૫૨૮
ધર્મ પાળવામાં અંતરાયરૂપ બે અંગ	... ૫૨૯
આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્વાળો પ્રેમ	
સમજે તો ધર્મમાં રહેવાય ૫૩૦

વિષય પૃષ્ઠ

ગમે તેવો મોટો હોય તોપણ સંગઠોષે કરીને

ધર્મમાંથી પડે છે ૫૩૧

કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મનું ફળ ૫૩૪

હિંસામય ને અહિંસામય ધર્મને તેના ફળની વિગતી.... ૫૩૪

સ્વધર્મ ન હોય તેને ન્યૂનતા ૫૩૫

એકલા સ્વધર્મથી ન્યૂનતા ૫૩૬

દંભે કરીને વર્તમાન હોય તે કેમ જણાય ... ૫૩૭

કયો ઘાટ ધર્મમાંથી પાડે ને કયો ઘાટ ન પાડે ... ૫૩૭

સ્વરૂપનિષ્ટા આગળ ધર્મને ગૌણ કહ્યાનો હેતુ ૫૩૭

ધર્મવાળાને ભગવાનનાં દર્શન ન થવાનો હેતુ ... ૫૩૮

અધર્મીનાં લક્ષણ ... ૫૩૯

નિષ્કામી વર્તમાન ૫૪૦-૫૪૪

નિષ્કામી વર્તમાનની મહત્તા ... ૫૪૦

નિષ્કામી વર્તમાન શ્રીહરિને અતિશય પ્રીય છે ... ૫૪૦

નિષ્કામી વર્તમાનના ભગથી શ્રીહરિ અતિશય

કુરાળ થાય છે ... ૫૪૧

નિષ્કામી વર્તમાન અતિશય દ્રઢ થવાનો ઉપાય ... ૫૪૨

આજ્ઞા નિયમ ૫૪૪-૫૪૯

નિયમ પાળવાં એ પાકા સત્સંગીના ત્રણ

અંગમાંનું પહેલું અંગ છે ... ૫૪૪

વિષય	પૃષ્ઠ
નિયમમાં વર્તવાની આવશ્યકતા	.. ૫૪૫
નિયમમાં રહેવાનું કૃણ	... ૫૪૬
નિયમમાં ન વર્તે તેને ન્યૂનતા	... ૫૪૮
નિયમની શિથિલતા શ્રીહરિને ન ગમે	... ૫૪૯
આજ્ઞા (પ્રત્યક્ષ ભગવાનની)	૫૫૦-૫૫૨
આજ્ઞા પાળવાનું મહત્વ	... ૫૫૦
ભગવાનની આજ્ઞા ક્યારે ન પાળવી	.. ૫૫૦
વચન પાછું કયે પ્રકારે ઠેલવું	... ૫૫૨
૧૨. આત્મનિષ્ઠા	૫૫૩-૫૮૪
આત્માને કેમ જાણવો	... ૫૫૩
આત્મનિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ	... ૫૫૮
આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ	... ૫૫૯
આત્મસત્તારૂપે રહેવાની આવશ્યકતા ૫૬૧
આત્મારૂપે રહેવાનું પ્રયોજન ૫૬૨
આત્મસત્તારૂપે રહે તેનાં લક્ષણ ૫૬૩
આત્મનિષ્ઠાનું કૃણ	... ૫૬૪
આત્મનિષ્ઠા ન હોય તેને ન્યૂનતા	... ૫૬૯
સમજણની કસરવાળાને ન્યૂનતા	... ૫૭૩
આત્મનિષ્ઠામાં ન્યૂનતાવાળાને પ્રાપ્તિમાં ખામી	... ૫૭૫
કોને આત્મનિષ્ઠા રાખ્યા વિનાની રહે છે	... ૫૭૫.

વિષય	પૃષ્ઠ
ગુણનું માન એ આત્મનિષ્ઠામાં ખામી છે	.. ૫૭૫
આત્મનિષ્ઠાવાળાને શાની અપેક્ષા છે	.. ૫૭૬
કેવળ આત્મનિષ્ઠાવાળાને ન્યુનતા	... ૫૭૭
સત્તારૂપે રહ્યો જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને ભગવાનને	
વિષે પ્રીતિ હોય છે	... ૫૭૮
જીવાત્મા પ્રત્યક્ષ થાય તોપણ ભગવાન ને ભગવાનના	
ભક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ રહે છે	... ૫૭૯
દેહની ને આત્માની વિકિત જાણ્યા પછી દેહાભિમાની	
થાય છે કે કેમ ?	... ૫૮૧
મોક્ષને અર્થે પ્રત્યક્ષાન કેમ સમજવું	.. ૫૮૧
કેવા પ્રત્યક્ષાનીને મોક્ષ માર્ગથી પડ્યો જાણ્યો	... ૫૮૩

૧૩ વૈરાગ્ય

૫૮૫—૬૦૦

વૈરાગ્યનું રૂપ	... ૫૮૫
વૈરાગ્ય ઉપજ્યાનો હેતુ	.. ૫૮૮
નાશ ન થાય એવો વૈરાગ્ય ઉપજ્યાનો હેતુ	.. ૫૮૯
• વૈરાગ્ય નિષ્ઠાનાં લક્ષણ	... ૫૯૧
ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ વૈરાગ્યનાં લક્ષણ	... ૫૯૨
વૈરાગ્ય વાનને અખંડ કરવાનો વિચાર	... ૫૯૩
વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો કોને જાણવો	... ૫૯૫
વૈરાગ્યનું ફળ	... ૫૯૫

વિષય	પૃષ્ઠ
વૈરાગ્ય ન હોય તેને ન્યુનતા	... ૫૬૫
કેવળ વૈરાગ્યવાળાને ન્યુનતા	... ૫૬૬
કયો વૈરાગ્ય નાશ પામે છે	... ૫૬૭
વૈરાગ્યવાનને પણ પદાર્થ સ્ફુરે છે	... ૫૬૭
વૈરાગ્ય હોય તે ક્યારે કળાય	... ૫૬૮
મંદ વૈરાગ્યવાળાને કેમ વર્તવું	... ૫૬૮
વૈરાગ્યહીનને વિકાર ટાળ્યાનો ઉપાય	... ૬૦૦

૧૪ ભક્તિ

૬૦૧—૬૫૦

ભક્તિનું રૂપ	... ૬૦૧
ભક્તિ ઉપજ્યાનો હેતુ	... ૬૦૨
ભક્તિનું પ્રતિષ્ઠન	... ૬૦૩
ભક્તિનું હર્લપણું ને ભક્તિ એજ પરમપદ છે	... ૬૦૭
ભક્તિ કોણે કરવી	... ૬૦૭
ભક્તિકેવી રીતે કરવી	... ૬૦૮
ભક્તિવાળાનાં લક્ષણ ૬૧૦
ભક્તિવાળે કેમ વર્તવું ૬૧૨
ભાગવત ધર્મ ને ભક્તિ એકજ છે ૬૧૭
ભાગવત ધર્મનિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ ૬૧૮
ભાગવત ધર્મનું પોષણ કેમ થાય	... ૬૧૮
ભક્તિ વૃદ્ધિ કેમ પામે	... ૬૧૯

વિષય	પૃષ્ઠ
ભક્તિ અચળ કેમ રહે	... ૬૧૬
ભક્તિનિષ્ઠાનાં લક્ષણ (પ્રેમલક્ષણા)	... ૬૧૬
એકાંતિકની ભક્તિનાં લક્ષણ	... ૬૨૦
પતિવ્રતાની ભક્તિનાં લક્ષણ	... ૬૨૦
મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિનું મહત્વ ને તેનાં લક્ષણ (અસાધારણ ભક્તિ)	.. ૬૨૪
મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ આવવાનો ઉપાય	... ૬૨૬
દાસત્વ ભક્તિનાં લક્ષણ	... ૬૨૬
પ્રત્યક્ષની ભક્તિ એજ કલ્યાણનું કારણ છે	.. ૬૨૭
ભક્તિ કેવી કરવી	... ૬૨૭
ભક્તિનું પ્રધાનપણ	... ૬૨૮
ભક્તિમાં ક્યારે વિન ન થાય (ભક્તિને શાની અપેક્ષા છે)	.. ૬૩૦
ભક્તિમાં કેને વિ ન થાય છે	... ૬૩૨
શ્રવણ ભક્તિને મોટું કહ્યાનો હેતુ	... ૬૩૫
કયા અંગમાં નહીં ભક્તિ કરવી	... ૬૩૬
કયો ભક્ત કયા કર્તાન ન કરે તોપણ શ્રેષ્ઠ છે	... ૬૩૮
ભગવાનની કથા આદિકમાં હેતુ થવાનો ને ન થવાનો હેતુ	... ૬૩૮
દાસભાવ ને સખાભાવની ભક્તિમાં એકજ પ્રકાર છે...	૬૩૯

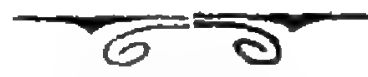
વિષય	પૃષ્ઠ
ભકિતમાંથી પડ્યાના બે પ્રકાર ને ભકિતમાંથી ન પડે એવી સમજણ	... ૬૩૯
ભક્તિવાળાને ધર્મની આવશ્યકતા	.. ૬૪૦
ભકિત કરતાં પાપ થાય તે વજ્રદોષ થાય છે	. ૬૪૧
જ્ઞાન ભકિતવાળો કેમ સમજે તેા ધર્મભંગ નથાય	... ૬૪૨
ભકિત કરતાં અપરોધ થાય તે વાંક જીવનોજ છે	... ૬૪૨
આત્મદર્શન થયા પછી ભકિતમાં ગેાણુવૃત્તિ થાય તે ખોટ ટાળ્યાનો ઉપાય	૬૪૫
ભકિતનું ફળ	... ૬૪૬
વહાન્યે સહિત ભકિતનું ફળ	... ૬૪૭
પ્રેમ લક્ષણા ભકિતનું ફળ	.. ૬૪૮
ભકિત રહિતને ન્યૂનતા	... ૬૪૮
ભકિતવાળાને ખીજ ગુણની ન્યૂનતાથી પ્રાપ્તિમાં ખામી	. ૬૫૦

• ॥ श्री स्वाभिनारायणो विजयते नराम् ॥

वयनामृत ओकीकरण

भंगलायराणु

शाईसविओहित वृत

पातुं धर्ममधर्मं मुत्वनयितुं श्रीभाक्त धर्मोगतो
जातायांत्तर कोशलेषु दयया सर्वेश्वरेशाय च ।
तृप्ति वाक्य सुधारणं विदधते नैर्जर्निजानामुद्
रुत्तमै श्री हरये नमोस्तु सहजानंदाय सदाणिने ॥ १ ॥

૧ ભગવાનનો નિશ્ચય

નિશ્ચય કેને કહીએ.

જેમ આ સસારમાં પ્રથમ બાળક વળામથી મા, બાપ, વર્ણ, આશ્રમ, નાત, જાત, પશુ, મનુષ્ય, જંગ, અગ્નિ, પૃથ્વી, વાયુ, આકાશ, ઇત્યાદિક જેજે પદાર્થનો નિશ્ચય થયો છે તે શાસ્ત્રે કરીને થયો છે. જે શાસ્ત્ર ન સાંભળ્યા હોય તો લોકમાં જે શબ્દ તે શાસ્ત્રથીજ પ્રવત્ય છે તેણે કરીને તેનો નિશ્ચય કર્યો છે, તેમ શાસ્ત્રે કહ્યાં જે નાકામ, નિર્દોષ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ, નિઃસ્નેહ ઇત્યાદિક સતના લક્ષણ તેને સાંભળીને એવા લક્ષણ જ્યાં દેખાય એવા જે સત તેને ને ભગવાનને સાક્ષાત સબંધ હોય માટે એવા સતના વચને કરીને ભગવાનનો નિશ્ચય કરવો ને તેના વચનમાં દ્રઢ વિશ્વાસ કરવો તેને નિશ્ચય કહીએ.

દ્રઢ નિશ્ચયનું રૂપ

ભગવાનનું સ્વરૂપ જેવું કાલે અમે કહ્યું (ગ. મ ૧૩ માં અક્ષરરૂપ તેજને વિષે પુરૂષોત્તમની મૂર્તિ છે તેજ આ શ્રીછ મહારાજ પ્રત્યક્ષ છે એમ કહેલું છે) તેવું યથાર્થ જાણ્યું હોય, ને તેમા દોષ જાતનું ઉત્થાન રહ્યું ન હોય, જેમ આ લીંબડાનું વૃક્ષ છે તે એકવાર જાગી લીધું છે પછી કોઈ રીતે મનમાં સંકેપ થાતો નથી જે લીંબડો હશે કે નહિ હોય, એવી રીતે ગમે તેનો સંગ થાય અને ગમે તેવાં

શાસ્ત્ર સાંભળે પણ કોઈ રીતે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનો
જે નિશ્ચય કર્યો હોય તેમાંથી મન ડગમગે નહિ એવો જે
નિસ્તથાનપણે ભગવાનનો નિશ્ચય..... ગ. મ. ૧૪

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ અત્રસર્ગોવિસર્ગથ સ્થાન-
પોષણ મૃતયઃ ॥ મન્વંતરેશાનુકથા નિરોધો મુક્તિરાશ્વયઃ ॥ એ
શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે વિશ્વના સર્ગ વિસર્ગાદિક જે
નવ લક્ષણ તેણે કરીને જાણ્યામાં આવે એવું આશ્ચર્યરૂપ
જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને વિષે જે મુમુક્ષુની અચળ
મતિ થઈ, જેમ આ આંખાનું વૃક્ષ છે તે એકવાર દ્રઢ કરીને
જાણ્યું પછી કામ વ્યાપે, ક્રોધ વ્યાપે, લોભ વ્યાપે, તોપણ
કોઈ રીતે આંખાને વિષે ખાતિ ન થાય જે આંખાનું વૃક્ષ
હશે કે નહિ હોય તેમ પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનો
દ્રઢ નિશ્ચય થયો ને તેમાં કોઈ જાતનો કુતર્ક ન થાય.....

વર ૧.

ભગવાનને કાળ જેવા ન જાણે, સ્વભાવ જેવા ન જાણે,
માયા જેવા ન જાણે, પુરૂષ (મહાપુરૂષ) જેવા ન જાણે, ને
સર્વ થકી ભગવાનને જુદા જાણે ને એ સર્વને નિયંત્રા
જાણે, ને સર્વના કર્તા જાણે અને એ સર્વના કર્તા
થકા પણ એ નિર્લેપ છે એમ ભગવાનને જાણે, અને
એવી રીતે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કર્યો છે
તે કોઈ રીતે કરીને ડગે નહિ, તે ગમે તેવાં તરેહ તરેહનાં
શાસ્ત્ર સાંભળે અને ગમે તેવા મતવાદિની વાત સાંભળે અને

ગમે તેવા પોતાના અતઃકરણ કુતર્ક પણ કોઈ રીતે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપમાં હગમગાટ થાય નહિ. એવી જાતનો ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય ગ. પ્ર. ૬૨. ભગવાનનો નિશ્ચય કોના થકી થાય છે.

ગમે તેનો સંગ થાય અને ગમે તેવાં શાસ્ત્ર સાંભળે તોપણ કોઈ રીતે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય કર્યો હોય તેમાંથી મન હગમગે નહિ એવો જે નિસ્તથાનપણે ભગવાનનો નિશ્ચય એને અમે તદાત્મકપણે કહીએ છીએ અને એવું જે એ તદાત્મકપણે તે ભગવાનના એકાંતિક ભક્તના પ્રસંગે કરીને થાય છે પણ કેવળ સમાધીએ કરીને નથી થાતુ. ગ. મ. ૧૪.

રાજરૂપે ને સાધુરૂપે ભગવાનના અવતાર ઓળખવાનાં શ્રક્ષણ.

— ૧ સત્ય. ૨, સાચા. ૩, દયા. ૪ ક્ષમા. ૫, ત્યાગ. ૬, સતોષ. ૭, નમતા. ૮, શમ. ૯, દમ. ૧૦, તપ. ૧૧ મુખ્યાદિમા મમતા. ૧૨, મહનતા. ૧૩ હિંસનતા. ૧૪ શસ્ત્રાભ્યાસ. ૧૫ જ્ઞાન. ૧૬ વૈરાગ્ય. ૧૭, ઐશ્વર્ય. ૧૮, અન્તા. ૧૯ પ્રતાપ. ૨૦ બળ. ૨૧ સ્મૃતિ. ૨૨ સ્વનત્રતા. ૨૩, કુશળતા. ૨૪, કાર્તિ. ૨૫ ચિરંજીવ. ૨૬, ક્રામણતા. ૨૭ પ્રગ્ભતા. ૨૮, વિનય. ૨૯ શીલ. ૩૦ માનસિક શક્તિ. ૩૧, જ્ઞાનેદ્રિય શક્તિ. ૩૨ કર્મેદ્રિય શક્તિ. ૩૩ નર્વ બોગ. ૩૪ ગર્ભવતા. ૩૫ ક્રાન્તા. ૩૬, આન્તા. ૩૭, ક્રીનિ. ૩૮ માન. ૩૯ વિરોધમાન.

શ્રી. ભા. ૨૬. ૧. અ. ૧૬

આ પૃથ્વીને વિષે રાજરૂપ ને સાધુરૂપ એ એ પ્રકારે ભગવાનના અવતાર થાય છે તેમાં રાજરૂપે જ્યારે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તો તે ઓગણચાલીસ - લક્ષણે યુક્ત હોય અને જ્યારે સાધુરૂપે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તો ત્રીસ * પ્રકારને લક્ષણે યુક્ત હોય અને જે રાજરૂપે ભગવાન હોય તે તો ચોસઠ પ્રકારની કળાએ યુક્ત હોય, તથા સામ, દામ, ભેદ, દડ એ ચાર પ્રકારના જે ઉપાય તેણે યુક્ત હોય તથા શૃંગારાદિક જે નવ રસ તેણે યુક્ત હોય અને તે ભગવાન જ્યારે સાધુરૂપે હોય ત્યારે તેમાં એ લક્ષણ હોય નહિ અને જે રાજરૂપે ભગવાન હોય તે તો આપત્કાળ આવ્યો હોય તો મૃગયા કરીને પણ જીવે, અને ચાર હોય તેને ગરદન પણ મારે, અને ધરમા સ્ત્રીયુ પણ રાખે. અને સાધુરૂપે ભગવાન હોય તે તો અતિશય અહિંસાપર વર્તે,

* કૃપા ૨ અદ્રોહ. ૩ ક્ષમા. ૪ સત્તા ૫, અદેષ. ૬ અમાનતા. ૭ ઉપકાર. ૮ અકામ. ૯, જીતેદ્રિયપાત્ક ૧૦ કામળતા. ૧૧, નિમગ્નતા ૧૨ અસત્કા. ૧૩. સદાચાર ૧૪, લઘુઆલસ. ૧૫, શાન્તિ ૧૬ અદ્વિત્યાર. ૧૭. ભગવદ્ગ્રંથ. ૧૮, સાવધાનતા. ૧૯, નિવિકાગતા. ૨૦ પૈત્ર. ૨૧, ગાભીર્તા ૨૨. દયા ૨૩ હ ઉમિ. ૨૪. નરશ શોક, મોહ જરા અને મૃત્યુ) રહિતપાત્ક ૨૫ નિર્માનતા ૨૫ વિવેક ૨૬ ઉપદેશ શક્તિ. ૨૭ શાતાપાત્ક ૨૮. મુહુરત્કાં ૨૯, શ્રદ્ધા. ૩૦. ભગવત્પરાયણતા

શ્રી. ભા. સ્કં. ૧૧. અ. ૧૨.

તે નીલાઃ તૃણે પશુ તોડે નહિ અને કાષ્ટની તથા ચિત્રામણી સ્ત્રીનો પણ સ્પર્શ કરે નહિ, માટે સાધુરૂપ જે ભગવાનની મૂર્તિ ને રાજરૂપ જે ભગવાનની મૂર્તિ એએની રીતિ એક હોય નહિ. અને શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે પૃથ્વી ને ધર્મના સવાદે કરીને રાજરૂપ જે શ્રી કૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં એગણગ્રાહીસ લક્ષણ કહ્યાં છે અને એકાદશસ્કંધને વિષે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન ને ઉદ્ધવના સવાદે કરીને સાધુરૂપ જે દત્તાત્રય કપિલ આદિક ભગવાનના અવતાર તેના ત્રીસ લક્ષણ કહ્યાં છે માટે જેને પોતાનું કૃત્યાણ કંચુ તેને તેને લક્ષણે કરીને તે ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે થાવું અને તેનો દૃઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ કરવી.

વર-૧૦

ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય શાસ્ત્રે કહીનેજ થાય છે.

જેને ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે તેને શાસ્ત્ર કરીનેજ થાય છે કાં જે શાસ્ત્રમાં પરમેશ્વરનાં પણ લક્ષણ કહ્યાં હોય અને સતનાં પણ કહ્યાં હોય માટે શાસ્ત્ર કરીને નિશ્ચય થાય તેજ અચળ રહે છે. અને શાસ્ત્ર વિના પોતાને મને કરીને જે નિશ્ચય કર્યો હોય તે નિશ્ચય ટળી જાય છે. અને વળી ધર્મની પ્રવૃત્તિનું જે કારણ તે પણ શાસ્ત્રજ છે. અને જેણે શાસ્ત્ર કોઈ દિવસ સાંભળ્યાંજ નથી એવા જે અજ્ઞાની જીવ

તેમને વિષે પણ મા, જૈન, હીકરી ને સ્ત્રી તની વિગતી રૂપ જે ધર્મની મર્યાદા તે આજ સુધી ચાલી આવેછે તેનું કારણ પણ શાસ્ત્રજ છે, કેમજે શાસ્ત્રમાંથી કોઈ કે પ્રથમ એવી વાત સાબળી છે તે પરપરાયે કરીને સર્વ લોકમાં પ્રવર્તી છે અને શાસ્ત્રને વિષે તે પરમેશ્વરનું સમર્થપણ, અસમર્થપણ, કર્તાપણ, અકર્તાપણ એવી અનત જાતની વાત છે અને શાસ્ત્રમાં તે અનત જાતના ભગવાનનાં ચારત્ર છે માટે પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે પણ શાસ્ત્રથી બારણે હોયજ નહિ માટે જેને શાસ્ત્રના વચનનાં વિશ્વાસ હોય તેનેજ ભગવાનના સ્વરૂપનાં નિશ્ચય અરગ થાય છે.

સા. ૧૩

ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ ને મનુષ્ય સ્વરૂપ જાણીને નિશ્ચય કરવો

વેદ પુરાણ મહાભારત સ્મૃતિયુ દંત્યાદિક જે શાસ્ત્ર તેને વિષે ભગવાનનું સનાતન અનાદિ વિષય એવું જે મૂળ રૂપ પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યું છે તે હું છે તે ભગવાન કેવા છે તે આ ચક્ષુ દ્વારાએ કરીને હીઠામાં આવે છે જે ચત્કિચિત રૂપ તે જેવા નથી અને શ્રવણે કરીને સાંભળ્યામાં આવે છે જે કોઈ શબ્દ માત્ર તે જેવો એ ભગવાનનો શબ્દ નથી અને ત્વચાએ કરીને સ્પર્શમાં આવે છે જે સ્પર્શ તે જેવો એનો સ્પર્શ નથી અને નાસકાએ કરીને સુંધ્યામાં આવે છે જે મુગધ તે જેવો એનો સુગંધ નથી અને જીભાએ

કરીને વર્ણન કર્યામાં આવે એવા પણ એ ભગવાન નથી અને મનના સંકલ્પમાં આવે એવા નથી તથા ચિત્તના ચિતવનમાં આવે એવા નથી તથા બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી તથા અહુકારે કરીને અહંપણુ ધરાય એવા નથી જે એ ભગવાનનો હું છું ને એ મારા છે એવી રીતે ઇદ્રિયો અતઃકરણને અગોચર એ ભગવાન રહ્યા છે.

અને એ ભગવાનનું જેવું રૂપ છે તેવું આ પ્રહ્લાદમાં પ્રહ્લાદિક સ્વપ્ન પર્યંત ટોઈનું રૂપ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ તથા એનો જેવો શબ્દ છે તેવો બીજો આ પ્રહ્લાદમાં ટોઈનો શબ્દ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ. અને એ ભગવાનનો જેવો સુગંધ છે તેવો આ પ્રહ્લાદમાં ટોઈનો સુગંધ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ તથા એ ભગવાનનો જેવો સ્પર્શ છે તેવો આ પ્રહ્લાદમાં ટોઈનો સ્પર્શ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ તથા એ ભગવાનમાં જેવો રસ છે તેવો આ પ્રહ્લાદમાં ટોઈનો રસ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ.

અને એ ભગવાનનું જેવું ધામ છે તેવું સ્થાનક આ પ્રહ્લાદમાં ટોઈ નથી જે જેની એને ઉપમા દેહએ તે સમગ્રિય અને તપ ખડમાં જે જે સ્થાનક છે તથા મેઠ ઉપર ઘણીક શેઠાએ સુકા પ્રહ્લાદિકના સ્થાનક છે તથા ઈશ્વર, વરુણ, કુબેર, શિવ, પ્રહ્લા એના જે સ્થાનક છે તથા બીજાં

પણ ઘણાંક સ્થાનક છે એ સર્વે માંહેલું એવું એકે સ્થાનક નથી જે જેની ભગવાનના ધામને ઉપમા થાય.

અને ભગવાનના ધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાનના ભક્ત તેને જેવું સુખ છે તેવું આ પ્રહ્લાંડમાં કોઈ સુખ છે નહિ જેની એને ઉપમા દેઈએ કેમ જે આ પ્રહ્લાંડમાં જેટલા પુરૂષ પ્રકૃતિ થકી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર તે સર્વે માયિક છે અને ભગવાન છે તે દિવ્ય છે અને અમાયિક છે માટે અં જેથને વિષે અતિશય વિલક્ષણપણુ છે તે સાડુ એનેને એને સાદ્રશ્યપણું કેમ થાય ? જેમ મનુષ્યને કહીએ જે આ માણસ ભેશ જેવો છે, સર્પ જેવો છે, ચરકલા જેવો છે, ગધેડા જેવો છે, કૂતરા જેવો છે, દાગડા જેવો છે, હાથી જેવો છે; એવી ઉપમા મનુષ્યને સભાવે નહિ કેમ જે મનુષ્ય થકી અં બીજા જે સર્વે તે વિજ્ઞાતી છે. અને મનુષ્ય મનુષ્યમા પણ અતિશય સાદ્રશ્યપણુ નથી જેની ઉપમા એમ દેઈએ જે આ તે આ જેવાજ છે અને જો તે તે જેવાજ હોય તો તેની ઓળખાણુ કેમ થાય માટે મનુષ્ય મનુષ્ય સજ્ઞતી છે તેને વિષે પણ સાદ્રશ્યપણુ અત્યંત છે નહિ જુઓને આ સગો મુળોખે સરખા કંઠેવાય છે પણ જાત્રા દિવસ ભેગા રહીએ તો ઓળખાઈ જાય જે આ ભગો છે ને આ મુળો છે માટે જો વિલક્ષણતા ન હોય તો ઓળખાય કેમ ? માટે મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિ સાદ્રશ્યપણુ નથી તો માયિક અમાયિકને વિષે સાદ્રશ્યપણું કેમ આવે ? જેની ઉપમા ભગવાનને દેઈએ તથા

ભગવાનના ધામને દેહએ, કાં જે એ ભગવાન છે તે ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને અગોચર છે એમ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. જે એ ભગવાન જ્યારે જીવને પોતાનું દર્શન દેવાને ન ઇચ્છે ત્યારે તો આવી રીતે દિવ્ય રૂપ અગોચર થકા પોતાના અક્ષર ધામને વિષે રહ્યા છે.

અને એ ભગવાન મહારાજાધિરાજાને દિવ્યરૂપ એવી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્ષદ તેણે યુક્ત છે ને અનંત કોટી પ્રજાડના પતિ છે જેમ આ લોકમાં કોઈક મોટો ચક્રવર્તિ રાજા હોય તેનું અર્ચના ઉદય અસ્ત સુધી રાજ્ય હોય અને તેજ રાજા પોતાના તપને બળે કરીને દેવતાના જેવા ઐશ્વર્યને પામ્યો હોય. ને સ્વર્ગ, મૃત્યુ ને પાતાળ એ ત્રિલોકીના રાજ્યને કરતો હોય, જેમ અર્જુન હતા તે અને એ દેહે કરીને સ્વર્ગને વિષે ઇંદ્રાસનને ઉપર કેટલાક વર્ષ સુધી રહ્યા તથા નહુપ રાજા પણ ઇંદ્ર થયો હતા. એવો જે પ્રતાપી ચક્રવર્તિ રાજા તેને ઘેર જેટલાં ગામ છે તેની ગણતી થાય નહિ, એ તો અસંખ્ય છે, તથા ગામ ગામના જે પટેલ તેની પણ ગણતી નથી અને તે ગામગામના અસંખ્ય પટેલ તેઓના દરબારમાં અરજ કરવા આવતા હોય અને તે રાજાના ધન, માલ, ભોગ, સ્થાનક, સમૃદ્ધિ તે પણ ગણતીમાં આવે નહિ. તેમ એ ભગવાન અસંખ્ય કોટી જે પ્રજાંડરૂપ ગામ તેના રાજાધિરાજા છે. અને એ પ્રજાંડ રૂપ જે ગામ તેના મુખ્ય પટેલ તો પ્રજા, વિષ્ણુ ને શિવ છે જેમ એક ગામમાં

એક પટેલ મોટો હોય તેને તે ગામની સર્વે પ્રજા તે આવીને નમે ને આજ્ઞામાં રહે ને તે પટેલ રાજાને નમે તેમ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ છે તે મોટેરા છે ને ળીજા જે બ્રહ્માંડમાં દેવ દૈત્ય મનુષ્ય રૂપિ પ્રજાપતિ તે એને ભજે છે ને આજ્ઞામાં રહે છે. ને એ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ તે ભગવાન પુરૂષોત્તમને ભજે છે ને આજ્ઞામાં વર્તે છે તે એ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડના જે બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ તે ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે જે હે મહારાજ કૃપા કરીને તમે અમારા બ્રહ્માંડમાં પધારો જેમ કોઈ ગામનો પટેલ હોય તે ચક્રવર્તિ રાજા આગળ જઈને પ્રાર્થના કરે જે હે મહારાજ હું ગરીબ છું ને તમે મારે ઘર પધારો, હુંથી જેવી તમારી ચાકરી બની આવશે તેવી કરીશ તેમ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ તે એ ભગવાનની પ્રાર્થના કરે છે જે હે મહારાજ તમે અમને દયા કરીને દર્શન દો ને અમારા બ્રહ્માંડમાં પધારો ત્યારે એ જે ભગવાન તે બ્રહ્માંડમાં દેહનું ધારણ કરે છે.

ભગવાન જ્યાં જેવું કાર્ય ત્યાં તેવા દેહનું ધારણ કરે છે ને તેવી રીતેજ વર્તે છે. જો દેવમાં દેહ ધારણ કરે છે તો દેવના જેવીજ ચેષ્ટા કહે છે તથા પશુના દેહનું ધારણ કહે છે. ત્યારે તે પશુની પેઠેજ વર્તે છે જેમ વરાહરૂપ ભગવાને ધાર્યું ત્યારે સુધીને પૃથ્વીને ઝોળી કાઢી તથા હયગ્રીવ રૂપે થયા ત્યારે ઘોડાની પેઠે કુંક્રાડા મારવા માંડયા તથા મચ્છ કચ્છાદિક જળ જંતુનો દેહ ધારણ કર્યો ત્યારે જળમાંજ

કર્યા પણ પૃથ્વીમાં ન કર્યા તથા નૃસિંહરૂપે થયા ત્યારે સિંહની પેઠેજ વત્યા પણ મનુષ્યના જેવી ચેષ્ટા ન કરી. અને એ ભગવાન મનુષ્યના દેહને ધારણ કરેછે ત્યારે મનુષ્યના જેવીજ ક્રિયા કરેછે તે જ્યારે સતયુગ હોય ત્યારે મનુષ્યને લાખવર્ષની આવરદા હોય ત્યારે એ ભગવાન પણ લાખ વર્ષજ દેહ રાખે અને તે સતયુગનાં માણસ મનોવાંછિત ભોગને ભોગવે ત્યારે ભગવાન પણ તેમજ ભોગને ભોગવે પણ અધિકપાણે ન વર્તે અને ત્રેતાયુગમાં દેહ ધારણ કરે ત્યારે માણસને દશહજાર વર્ષની આવરદા હોય ત્યારે ભગવાન પણ તેટલા વર્ષ દેહ રાખે ને દ્વાપરયુગનાં હજાર વર્ષની આવરદા હોય ને દશહજાર હાથીનું બળ માણસમાં હોય છે ત્યારે ભગવાનનું પણ એટલું બળ ને એટલી આવરદા હોય છે. અને કલિમાં દેહ ધારણ કરે ત્યારે કલિ પ્રમાણે આયુષ્ય ને બળ તેનું ભગવાન ધારણ કરે છે. અને જેમ બાળક ગર્ભમાં આવે ને તે ગર્ભ વૃદ્ધિને પામે પછી જન્મે છે ને બાળ યૌવન વૃદ્ધ અવસ્થા થાય છે ને મૃત્યુને પામે છે તેમજ ભગવાન પણ એવીજ મનુષ્યની ચેષ્ટા કરે છે અને જેમ મનુષ્યનાં ક્રામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ્માન, સ્નેહ, મદ, મત્સર, ઇર્ષ્યા, હેપ, રાગ, મોહ, મુખ, દુઃખ, ભય, નિર્ભય, શરતા, કાયરતા, ભુખ, તરસ, આગા, તૃષ્ણા, નિદ્રા, પક્ષપાત, પારકુ, પાતાનુ, ત્યાગ વૈનાગ્ય, ઇત્યાદિક સ્વભાવ છે તેમ તેવાજ એ સર્વે સ્વભાવ

મનુષ્ય દેહને ભગવાન ધારે ત્યારે તેમાં જણાય છે તે એ મનુષ્ય સ્વરૂપ પણ ભગવાનનું સર્વ શાસ્ત્રમાં વર્ણન કર્યું છે અને મૂળ જે દિવ્ય રૂપ છે તેનું પણ વર્ણન કર્યું છે તે એ બેય રૂપનું યથાર્થ શ્રવણ મનન કરીને દ્રઢ નિશ્ચય કરવો.

પં ૪

મનુષ્ય દેહમાં ભગવાનપણુનો નિશ્ચય ક્યારે થાય છે.

એજ દિવ્યરૂપ ભગવાન મનુષ્યના દેહનું ધારણ કરે છે. ત્યારે મનુષ્યના જેવા સ્વભાવે યુક્ત વર્તતા હોય પણ જે બુદ્ધિવાન હોય તેને એમ જણાય ખરું જે એમાં કામ છે તે બીજા મનુષ્ય જેવો નથી તથા ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ માન, ઈત્યાદિક મનુષ્યના સ્વભાવ તે એ ભગવાનમાં છે. પણ બીજા માણસ જેવા તો નથી એમ કાંઈક દિવ્ય ભાવ છે તે બુદ્ધિવાનના જાણ્યામાં આવે છે તેણે કરીને ભગવાનપણુનો નિશ્ચય કરે છે જેમ શંકરાચાર્યે પ્રંગાર રસની વાર્તા જાણ્યાને અર્થે રાજાના દેહમાં પ્રવેશ કર્યો હતો ત્યારે તે રાજાના જેવાજ સર્વે શૃંગાદિક ભાવ ને દેહની ચેષ્ટા તે હતી પણ રાજાની રાણી બુદ્ધિવાળી હતી તેણે એમ જાણ્યું જે મારા ઘણીમાં આવો અમત્કાર નહોતો માટે આ દેહને વિષે કોઈક બીજે જીવે પ્રવેશ કર્યો છે તેમ મનુષ્યરૂપ એવા જે તે ભગવાન તેને વિષે દિવ્ય ભાવ જણાય છે તેણે કરીને ભગવાન પણુનો નિશ્ચય થાય છે. ત્યારે તમે કહેશો જે કાંઈક દિવ્ય ભાવ જાણ્યામાં આવ્યો તેણે કરીને મનુષ્યને ભગવાનપણુનો

નિશ્ચય થયો ત્યારે ઘણો દિવ્યભાવ જણાવે તો તો બહુ માણસને નિશ્ચય થાય તો એનું તો એમ છે જે આ સૂર્ય છે તેને સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે જે એ નારાયણ છે ત એ સૂર્ય સર્વ મનુષ્યને દ્રષ્ટિગોચર પણ છે ને નિત્યે એનું દર્શન મનુષ્ય માત્ર કરે છે તોપણ એને દર્શને કરીને મનુષ્યને પોતાના કલ્યાણનો નિશ્ચય નથી થાતો જે માટે કલ્યાણ થયું અને મનુષ્યપણે રહ્યા જે રામકૃષ્ણાદિક અવતાર તથા નારદ શુકાદિક સત તેનાં દર્શન કરીને મનુષ્યને એમ નિશ્ચય થાય છે જે માટે કલ્યાણ નિશ્ચય થયું ને હું કૃતાર્થ થયો છું ને તે ભગવાનને સત તેમાં તો કાંઈ પ્રકાશ છે નહિ દીવો કરીએ ત્યારે તેનાં દર્શન થાય છે તોપણ એવો કલ્યાણનો નિશ્ચય થાય છે. તથા અગ્નિ છે તે પણ સાક્ષાત ભગવાન છે કાં જે ભગવાને કહ્યું છે અહં વૈશ્વાનરો ભૂત્વા પ્રાણિનાં દેહમાશ્રિતઃ પ્રાણાપાન સમાયુક્તઃ પચામ્યન્નં ચતુર્વિધં॥ એવો જે અગ્નિ તેનાં પણ સર્વને દર્શન છે પણ મનુષ્યને કલ્યાણનો નિશ્ચય થતો નથી. અને ભગવાનને ને સંતને દર્શને કરીને થાય છે તેનું શું કારણ છે જે મનુષ્યને ને સૂર્ય અગ્નિને વિન્નતીપણું છે માટે એને દર્શને કરીને કલ્યાણનો નિશ્ચય નથી થાતો કાં જે એ અગ્નિનો સ્પર્શ કરે તો બળી મરે.

પં. ૪.

ભગવાનને મનુષ્ય જેવા થવાનું કારણ.

સૂર્ય છે તેને કૃંતાણ્યે દુર્વાસાના આપેલ મંત્રે કરીને તેડયા ત્યારે તે સૂર્ય કૃંતાણ્ય પાસે આવ્યા તે મનુષ્યરૂપે જેવાં

કૂંતાજી હતાં તેવાજ સૂર્ય થઈને આવ્યા ત્યારે તેના અંગ સંગતું સુખ આવ્યું ને કર્ણરૂપ ગર્ભ રહ્યો. પણ જેવા સૂર્ય પ્રકાશવાન છે તેવા પ્રકાશ એના આવ્યા હતા તે કૂંતાજી બળી મરત ને સ્પર્શનું સુખ પણ ન આવત તથા સત્રાજીત યાદવ પાસે સૂર્ય આવતા તે પણ માણસ જેવા થઈને આવતા અને જ્યારે એ સૂર્ય કૂંતાજીને સત્રાજીત પાસે આવ્યા ત્યારે શુ આકાશમાં નહોતા ? આકાશમાં પણ હતા. ને બીજે રૂપે એના એજ સૂર્ય કૂંતાજી ન સત્રાજીત પાસે આવ્યા અને જેવા સૂર્યનો પ્રકાશ છે તે સર્વે એમાં છે ખરો પણ તેનો સંકેત કરીને માણસ જેવા થઈને આવ્યા છે તેમ એ જે ભગવાન છે તે પોતે પોતાના દિવ્ય ભાવ સોતાજી જીવને જો દર્શન આપે તો મનુષ્યને ઠીક ન પડે ને એમ જાણે જે આતે શુ ભૂત હશે ? કે શું હશે ? માટે એ ભગવાન પોતાના ઐશ્વર્યનો સંકેત કરીને મનુષ્ય જેવાજ થઈને દર્શન આપે છે ને પોતે પોતાના ધામમાં પણ વિરાજમાન છે ત્યારે તે મનુષ્યને દર્શનમાં સ્પર્શમાં તથા નવ પ્રગરની ભક્તિ કર્યામાં આવે છે અને જો ભગવાન મનુષ્ય જેવા ન થાય ને દિવ્ય ભાવે વર્તે તો મનુષ્ય ને પોતામાં હેત થાય નહિ ને સુવાણ ન પડે શામાટે તો મનુષ્ય મનુષ્યને વિષે હેત થાય છે ને સુવાણ થાય છે પણ પશુને ને મનુષ્યને હેત સુવાણ થાતી નથી અને પક્ષુ પક્ષુને ચરસ્પર હેત ને સુવાણ થાય છે કેમ જે સજ્જતિ સજ્જતિમાં

હૈત થાય પણ વિજ્ઞતિમાં થાય નહિ તેમ ભગવાન પોતાના દિવ્ય ભાવનો સંકેત કરીને પોતાના ભક્તને પોતામાં હૈત થાય તે સારૂ માણસ જેવાજ ભગવાન થાય છે પણ દિવ્ય ભાવ જણાવતા નથી. ને દિવ્યભાવ જણાવે તો વિજ્ઞતીપણું થાય માટે ભક્તને પોતામાં હૈતને સુવાણુ થાય નહિ તે સારૂ મનુષ્યરૂપે એ ભગવાન થાય છે ત્યારે પોતાનો દિવ્ય-ભાવ છે તેને છુપાવી રાખેલા તે ઉપરજ પોતાની દ્રષ્ટિ રહે છે અને છુપાવતે છુપાવતે કઢાચિત પોતે કોઈ કારજમાં ઉતાવળા થઈ જાય છે ત્યારે દિવ્ય ભાવ જણાઈ આવે છે ને ક્યારેક પોતે પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પણ પોતાના કોઈ ભક્તને જણાવે છે જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ભીષ્મને મારવાને ઉતાવળા થયા ત્યારે મનુષ્યભાવ ભુટ્ટી ગયા ને પોતામાં દિવ્યભાવ આવ્યો તેણે કરીને પોતાના ભારને પૃથ્વી સદન કરવા અમર્થ ન થઈ તથા અર્જુનને દિવ્યભાવ દેખાડ્યો તે પોતાની ઇચ્છાએ દેખાડ્યો પણ તે દિવ્યભાવ કરીને અર્જુનને સુખ ન થયું ને બહુ વ્યાકુલ થઈ ગયા પછી શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને પોતાનું મનુષ્યપણું દર્શન અર્જુનને આપ્યું ત્યારે અર્જુનને સુખ થયું ત્યારે કહ્યું જે ॥ દષ્ટ વેદં માનુષં રૂપં તૈવ મૌમ્યં જનાર્દિના ॥ इदानीमग्निमिव संवृतः सचेताः प्रकृतिगतः ॥ માટે મનુષ્યપણું કરીને ભગવાન વર્તે તોજ શુવને માનુકૂલ પડે નહિ તો ન પડે તે સારૂ એ ભગવાન મનુષ્યપણું વર્તે છે ત્યારે જે આવી રીતે નથી સમજતા તેને મનુષ્યભાવ

દેખીને અવળું પડે છે. અને જો એ ભગવાન દિવ્ય ભાવેજ વર્તે તો મન વાણીને અગોચર હોય તે જીવના જાણ્યામાં આવે નહિ. પં. ૪

અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત ને અતિ મોટા જે ભગવાન તે પોતાનું જે આવું ઐશ્વર્ય ને તેજ તેને પોતામાં સમાવીને જીવના કડ્યાણુને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે ને મનુષ્ય દર્શન કરી શકે તથા સેવા અર્ચનાદિક કરી શકે એવું રૂપ ધારણ કરે છે જેમ કિડીના પગમાં જીણું કાંટો વાગ્યો હોય તેને ખરજી તથા નરેણીએ કરીને કાઢે તો નિસરે નહિ તે તો અતિશય જીણું લોટું હોય તેણે કરીને નિસરે તેમ ભગવાન પણ પોતાની મોટાઈને પોતામાં સમાવીને અતિશય અદ્ય રૂપનું ધારણ કરેછે જેમ અગ્નિ પોતાનો પ્રકાશ ને જ્વાલા તેને સમાવીને મનુષ્ય જેવો થાય તેમ ભગવાન પણ પોતાની સામર્થી છુપાવીને જીવના કડ્યાણુને અર્થે મનુષ્યની પેઠે વર્તે છે અને જે મૂર્ખ હોય તે તો એમ જાણે જે ભગવાન કાંઈ સામર્થી કેમ પ્રગટ કરના નથી પણ ભગવાનનો મૂળગી જીવના કડ્યાણુને અર્થે પોતાની સામર્થી ઢાંકીને વર્તેછે અને જો પોતાની મોટાપ પ્રગટ કરે તો બ્રહ્માંડ પણ નજરમાં ન આવે તો જીવની શી ગણના.

ગ-પ્ર. ૬૩

ભગવાન તો જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિ પુરુષ થકી પર જે અક્ષર બ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે

અને ક્ષર અક્ષર બેયને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે. અને પોતે તો ક્ષર અક્ષરથી ન્યાસ છે અને ભગવાનની મોટાઈ તો એવી છે જે જેના એક એક રામના છિદ્રને વિષે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ પરમાણુની પેઠે રહ્યાં છે એવા જે મોટા ભગવાન તે જીવના કલ્યાણને વાસ્તે મનુષ્ય જેવડાજ થાય છે ત્યારે જીવને સેવા કર્યાનો ભોગ આવે છે અને જો ભગવાન જેવડા છે તેવડાને તેવડા રહે તો બ્રહ્માદિક જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ દેવ તેને પણ દર્શન કર્યાનું કે સેવા કર્યાનું સામથ્ય રહે નહિ તો મનુષ્યને તો રહેજ ક્યાંથી અને જેમ વડવાનલ અગ્નિ છે તે સમુદ્રના જળને વિષે રહ્યો છે ને સમુદ્રના જળને પીએ છે ને સમુદ્રનો ઓલાવ્યો ઓલાતો નથી એવો મોટો છે તે અગ્નિ જ્યારે આપણે ઘરમાં દિવો બેઠંતો હોય ત્યારે આવીને આપણા ઘરમાં બેસે તો આપણને દિવા જેવું સુખ થાય નહિ અને બળીને સર્વે ભસ્મ થઈ જાય. અને તેજ અગ્નિ દિવારૂપે હોય તો અજવાળું કરે ને આનંદ થાય અને તે દિવો છે તો તેનો તેજ અગ્નિ પણ કુંડીએ તથા હાથે કરીને ઓલાવીએ તો ઓલાઈ જાય એવો અસમર્થ છે તોપણ તે થકીજ આપણને સુખ થાય પણ વડવાનલ અગ્નિથી સુખ ન થાય તેમજ ભગવાન મનુષ્ય જેવા અસમર્થ જણાતા હોય પણ અનેક જીવનું કલ્યાણ એ થકીજ થાય પણ જેના એક એક રામમાં અનંતકોટી બ્રહ્માંડ રહ્યાં છે એવી મૂર્તિનું તો જીવ

કર્શન કરવા પણ સમર્થ થાય નહિ માટે એવે રૂપે કરીને
કલ્યાણ ન થાય. ગ-પ્ર. ૭૨

ભગવાનના અવતારની મૂર્તિયું દિવ્ય અને ઐશ્વર્ય
શક્તિએ યુક્ત હોય છે.

ભગવાને વરાહનો દેહ ધાર્યો તે ભુંડનું રૂપ તે અતિ
કુરૂપ કહેવાય તથા મચ્છાવતાર ધાર્યો ત્યારે માછલા જેવુંજ
રૂપ હતું તથા કચ્છાવતાર ધાર્યો ત્યારે બીજા કાચબા જેવુંજ
રૂપ હતું તથા નૃસિંહાવતાર ધાર્યો ત્યારે વાઘના જેવું ભયા-
નક રૂપ હતું તથા વામનાવતાર ધાર્યો ત્યારે તે વામનરૂપના
હાથ પગ ટુંકાને કેડ ધીંગી ને શરિર ધીંગુ એવા ટુંકડા
હતા તથા વ્યાસાવતાર ધાર્યો ત્યારે તે વ્યાસ કાળા હતા
ને શરિરમાં મુવાળા ઘણા હતા ને શરીર ગંધાતુ હતુ ઇત્યા-
દિક જે ભગવાને આકૃતિયું ધારણ કરી હતી ત્યારે તેને તે
કાળે જેને મળ્યા તેમણે તેવા તેવા રૂપનું ધ્યાન કર્યું છે
અને તે ધ્યાને કરીને તે તે ભગવાનના રૂપને પામ્યા છે
તેમાં જે વરાહને મળ્યા તે શું ધામને વિષે ભગવાનને વરાહ-
રૂપજ દેખે છે અને મચ્છજને મળ્યા તે શું ધામને વિષે
મચ્છરૂપજ દેખે છે અને કૂર્મને મળ્યા તે શું ધામને વિષે
કૂર્મ રૂપજ દેખે છે અને નૃસિંહને મળ્યા તે શું ધામને
વિષે નૃસિંહરૂપજ દેખે છે અને હયગ્રિવને મળ્યા તે શું
ધામને વિષે ઘોડારૂપજ દેખે છે. અને જેણે વરાહને પતિ
ભાવે ભળ્યા તે શું ભુંડણ થઇ ને સખા ભાવે

ભજ્યા તે શું ભુંડ થયો અને મચ્છને પતિભાવે ભજ્યા તે
 શું માછલી થઈ ને સખાભાવે ભજ્યા તે શું માછલો થયો
 ને કૂર્મને પતિ ભાવે ભજ્યા તે શું કાચળી થઈને સખા
 ભાવે ભજ્યા તે શું કાચળો થયો અને નૃસિંહને પતિભાવે
 ભજ્યા તે શું સિંહણ થઈને સખાભાવે ભજ્યા તે શું સિંહ
 થયા ને હયગ્રિવને પતિ ભાવે ભજ્યા તે શું ઘોડી થઈ ને
 સખા ભાવે ભજ્યા તે શું ઘોડા થયા માટે જો ભગવાનનું
 મૂળ રૂપ વરાહાદિક જેવુંજ હોય તો તો તે તે અવતારના
 ભક્તોને તેના ધ્યાને કરીને તદાકારપણું થાય ત્યારે તો
 કહ્યું તેમજ થયું જોઈએ પણ એ વાત એમ નથી. ત્યારે
 તમે કહેશો જે તે ભગવાનનું કેવું રૂપ છે તો કહીએ
 છીએ જે ભગવાન તો સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે ને તેજોમય મૂર્તિ
 છે અને જેના એક એક રામને વિષે કોટી કોટી સૂર્ય જેવો
 પ્રકાશ છે ને કોટી કામદેવને પણ લજ્જા પમાડે એવા તે
 ભગવાન રૂપાળા છે અને અનંતકોટી પ્રહ્લાંડના પતિ છે
 રાજધિરાજ છે સર્વના નિયંતા છે સર્વના અંતર્યામિ છે
 અને અતિશય સુખ સ્વરૂપ છે ને જેના સુખની આગળ
 અનંત રૂપવાન સ્ત્રીયુંને જોયાનું જે સુખ તે તુચ્છ થઈ જાય
 છે એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ સદા દ્વિભુજ છે
 ને પાતાની ઇચ્છાએ કરીને ક્યારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય
 છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે ને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે
 ને તેજ ભગવાન મચ્છ કચ્છ વરાહાદિક રૂપને તથા રામ

કૃષ્ણાદિક રૂપને કોઈક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળ રૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા તેજ ભગવાન પોતે અનંત ઐશ્વર્ય ને અનંત શક્તિ સોતાજ મચ્છ કચ્છાદિક રૂપને ધારણ કરે છે માટે ચિત્રામણમાં જ્યાં જ્યાં મચ્છ કૂર્માદિક ભગવાનના અવતારનાં ચિત્રામણ કરે છે ત્યાં ત્યાં થોડોક મચ્છ કચ્છાદિકનો આકાર કરીને પછી તે ઉપર શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ, વૈજ્યંતિ, માળા, પીતાંબર, વસ્ત્ર, કીરીટ, મુગટ, શ્રી વચ્છનું ચિહ્ન ઇત્યાદિક ચિન્હો સહિત ભગવાનની મૂર્તિને લખે છે તો જો ભગવાનનું રૂપ અનાદિ એવુંજ છે.

અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પ્રથમ જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન દીધું ને અકુરને ચતુર્ભુજરૂપે દર્શન જગને વિષે દીધું તથા રૂક્ષમણીને મૂર્છા આવી ત્યારે પણ ચતુર્ભુજ રૂપે દર્શન દીધું અને અર્જુને પણ એમ કહ્યું જે ॥ તેનૈવ રુપેણ ચતુર્ભુજેન સદ્સ્રવાહો ભવ વિશ્વ ભૂતે ॥ માટે અર્જુન પણ ચતુર્ભુજ રૂપ દેખતા અને જાદવાસ્થગી કરીને પીપળાની હેડે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બેઠા હતા તે સમયમાં ઉદ્ધવજીએ તથા મૈત્રેય રૂપીએ ભગવાનનું રૂપ ચતુર્ભુજ શંખ ચક્ર, ગદા, પદ્મ, પીતાંબર સહિત દીધું. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તો શ્યામ હતા ને તેનું રૂપ તો કોટી કામને લજ્જા પમાડે એવું કહ્યું છે માટે એવા મનુષ્ય જેવા જણાય છે તેને વિષેજ પૂર્વે કહ્યો એવો પ્રકાશ ને સુખ તે સર્વે

રહ્યાં છે. તે જેને ધ્યાન ધારણા સમાધિનું અંગ હોય તેને એની એ મૂર્તિ છે તેજ કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત દેખાય છે પણ મશાલ દિવાનું કામ પડતું નથી. અને એવો પ્રકાશ એ ભગવાનને વિષે છે ને તે નથી દેખાતો. તે તો એ ભગવાનની એવી ઇચ્છા છે અને એ ભગવાન ઇચ્છે જે એવો પ્રકાશવાન હું આ ભક્તને દેખાઉં તો તે પ્રકાશે યુક્ત એવી એજ મૂર્તિને દેખે છે.

ભગવાન તો પરમ દિવ્ય મૂર્તિ છે ને ભગવાનને વિષે તો એ મનુષ્ય ભાવનો લેશ નથી માટે એ ભગવાનમાંથી મનુષ્ય-ભાવને ટાળીને દેવ ભાવ લાવવો પછી બ્રહ્માદિકનો ભાવ લાવવો પછી પ્રધાન પુરુષનો ભાવ આવે પછી પ્રકૃતિ પુરુષનો ભાવ આવે પછી અક્ષરનો ભાવ આવે પછી અક્ષરાતીત એવા પુરુષોત્તમ તેનો ભાવ આવે છે જેમ વ્રજના ગોપને આશ્ચર્યરૂપ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરિત્ર દેખીને પ્રથમ તો દેવભાવ આવ્યો પછી ગર્ગાચાર્યનાં વચનને સંભારીને નારાયણનો ભાવ આવ્યો પછી એમ કહ્યું જે તમે તો નારાયણ છો. માટે અમને તમારૂં ધામ દેખાડો ત્યારે અક્ષરધામ દેખાડ્યું એવી રીતે ભગવાનને વિષે જેને દિવ્યભાવ છે તેને પુરો નિશ્ચય જાણવો અને એમ કહે છે જે આને પ્રથમ ભગવાનનો નિશ્ચય નહોતો ને હવે થયો તે શું એ પ્રથમ ભગવાનને નહોતો દેખતો ? દેખતો તો હતો પણ મનુષ્ય આવે સહિત દેખતો હતો ને પછી જ્યારે નિશ્ચય થયો

ત્યારે દિવ્ય ભાવે સહિત દર્શન થયું ત્યારે એને નિશ્ચય થયો જાણવો.

ભગવાનને વિષે તો મનુષ્ય ભાવ નજ પરઠવો અને ભગવાનના ભક્તને વિષે પણ મનુષ્ય ભાવ નજ પરઠવો કાં જે દેહે કરીને તો ભગવાનના ભક્તમાં કોઈક આંધળો હોય હુલો હોય કોઢીયો હોય બહેરો હોય વૃદ્ધ હોય કુરૂપ હોય ને તે જ્યારે દેહ મુકે છે ત્યારે શું ભગવાનના ધામમાં એવા આંધળા હુલાજ રહે છે ? નથી રહેતા. એતો સર્વે મનુષ્ય યજ્ઞના ભાવ છે તેને મુકીને દિવ્યરૂપ થાય છે બ્રહ્મરૂપ થાય છે માટે હરિના ભક્તને વિષે મનુષ્ય ભાવ ન પરઠાય તો પરમેશ્વરને વિષે કેમ પરઠાય ?

અને આ જે વાત છે તે સુઝે તો આજ સમજો તો એટલી સમજવી છે ને સુઝે તો સો વર્ષે કરીને સમજો તો પણ એટલી સમજવી છે. અને આ વાત સમજીને એની દ્રઢતાની ગાંઠ પડ્યા વિના છૂટકો નથી.

લો. ૧૮

માયાના ત્રણ ગુણનો સર્ગ જે પચ્ચભૂત ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને દેવતા તે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે ત્રિકાલમાં છેજ નહિ એમ સમજો તથા ધામ જે પોતાનું સ્વરૂપ તેણે કરીને ટાળ્યું છે એ માયાના સર્ગરૂપ કપટ જેણે એવું ભગવાનનું પરમ સત્ય સ્વરૂપ છે તે આત્યંતિક પ્રલયને અંતે અક્ષરધામને વિષે જેવું ભગવાનું સ્વરૂપ અનંત ઐશ્વર્ય

તેજે યુક્ત છે તેવું ને તેવુંજ પ્રત્યક્ષ મનુષ્યરૂપ ભગવાનને વિષે જાણવું તેણે તત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય.

પં. ૭

ભગવાનના પ્રગટ મનુષ્ય સ્વરૂપનો મહિમા (ઐશ્વર્ય)

ભગવાન તો ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વિપ બ્રહ્મમહોલ તેના પતિ છે. અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભક્તના સુખ, અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટિ કોટિ સૂર્યમા પ્રકાશ. યુક્ત જણાય છે ને મૃત્યલોકને વપે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દીવો કરે ત્યારે એને આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચદ્રાદિક સર્વને પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે તેમણે નિરતર સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે. અને જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થઈ જાય છે. ત્યાં આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ એક રહે છે ને પછી સદી રચવાને સમયે પણ પ્રકૃતિ પુનઃ દ્વારે કરીને અનંત કેટલે બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન ઉપજાવે છે.

ગ. પ્ર. ૫૬

અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેની ઈચ્છાએ કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે બ્રહ્માંડને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે. અને તે ભગવાન વ્યતિરેક થકા સર્વમાં અન્યથ પણે રહ્યા છે અને અન્યથ

થકાપણુ વ્યક્તિરેકછે અને તે ભગવાન જેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ છે તેવાને તેવા આણું આણું પ્રત્યે અંતર્યામિરૂપે વિરાજમાન છે. અને તે ભગવાનના ડોલાવ્યા વિના એક તૃણ પણ ડોલવાને સમર્થ નથી. અને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડને વિષે જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય થાય છે, અને તેને વિષે સુખદુઃખનો જીવને સંબંધ થાય છે તે સર્વે પુરૂષોત્તમ ભગવાનના હાથમાં છે જેટલું ભગવાન કરે તેટલુંજ થાય છે એવા જે ભગવાન તે જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે ત્યારે પોતે ઘોડે ચઢીને ચાલે ત્યારે ઘોડો ભગવાનને ઉપાડી ચાલે છે પણ એ તો ઘોડાના આધાર છે અને પૃથ્વી ઉપર બેઠા હોય ત્યારે એમ જણાય જે પૃથ્વી ભગવાનને ધરી રહી છે પણ એ તો સ્થાવર જંગમ સોતી સમગ્ર પૃથ્વને ધરી રહ્યા છે. અને જ્યારે રાત્રી હોય ત્યારે ચંદ્રમા કે હીવો કે મશાલ તેને અજવાળે કરીને ભગવાનનું દર્શન થાય અને દિવસે સૂર્યને અજવાળે કરીને દર્શન થાય પણ એ ભગવાન તો સૂર્ય ચંદ્રમા અગ્નિ એ સર્વને પ્રકાશના દાતા છે એવી અદ્ભુત સામર્થી છે તોપણ જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઈને દર્શન આપે છે

ગ. પ્ર. ૭૮

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બ્રાહ્મણના પુત્ર લેવા સારૂ અર્જુન સોતા રથે બેસીને ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વત ઓળંગીને માયાનું તમ આવ્યું તેને સુદર્શન ચક્ર કરીને શાપીને તેથી પર જે બ્રહ્મ જ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા જે ભૂમા પુરૂષ તેની

પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લેઈ આવ્યા ત્યારે તે સ્થાને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્થૂલ ભાવે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ ને ચૈતન્યરૂપ થઈને ભગવાનના નિર્ગુણ બ્રહ્મ ધામને પામ્યા એવી રીતે જે સ્થૂલ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણાને પમાડી દેવું એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે. અને એજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેણે પોતાની માતા જે જસોદાજી તેને પોતાના મુખને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત સમગ્ર બ્રહ્માંડ દેખાડયું અને વળી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડયું અને અર્જુન વિના તે બીજા હતા તે તો સાડાત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને દેખતા હતા. અને જ્યારે ભગવાને વામનાવતાર ધાર્યો ત્યારે પ્રથમ તો વામનરૂપે દર્શન આપ્યું અને ત્રણ પગલાં ધરતિ બલિ પાસે શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી એવું પોતાના સ્વરૂપને વધાર્યું જે સાત પાતાળનુ તો એક પગલું કર્યું અને આકાશમાં તો પોતાનુ શરીર બધેય માઈ રહ્યું અને બીજું પગલું ઉંચુ મેલ્યું તેણે સાત સ્વર્ગને વિંચીને ઈડ કટાહ ફેડયુ એવું જે ભગવાનનુ મોટું સ્વરૂપ થયું તેને બલિરાજએ દીધું અને બલિ વિના જે બીજા હતા તેણે તો જેવું વામનસ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું તેવું ને તેવું દીધું એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે અતિશય મોટાઈ થકી જે મોટાઈ દેખાય એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું બાણવું. જેમ આકાશ છે તે શીતકાળે તથા ઉષ્ણકાળે વાદ-

હાંએ રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષાઋતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાંદલાંની ઘટાએ કરીને ભરાઇ જાય છે તે કાળે કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉંપજે છે ને પાછાં લીન થઇ જાય છે તેમ ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણને સગુણરૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે લીન કરે છે. અને એવા જે ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય પણ તેના મહિમાનો પાર કોઇ પામતો નથી. અને જે ભક્ત એવી રીતે ભગવાનની મુર્તિમાં નિર્ગુણ પણ ને સગુણપણું સમજે તે ભક્તને કાળ કર્મ ને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થતા નથી અને તેને આઠે પહોર અંતરમાં આશ્ચર્ય રહ્યા કરે છે.

કા. ૮

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપાએ કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય છે ત્યારે જે જે તત્વનો અંગીકાર કરે છે તે સર્વે તત્ત્વ બ્રહ્મરૂપ છે હાં જે રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત સ્વપ્નને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જણાય છે તથા દસ ઈંદ્રિય પંચ પ્રાણ ઇત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે પણ માયિક નથી.

ગા. પ્ર. ૭૧

જીવુંના કલ્યાણને અર્થે આ ભરતખંડમાં ભગવાન અવતાર ધરે છે તે ભગવાન જ્યારે રાજરૂપે હોય ત્યારે તો એગણ્યાલીસ લક્ષણે યુક્ત હોય તે ભગવાનની મૂર્તિ દેખવામાં

તો મનુષ્ય સરખીજ આવતી હોય પણ એ આતશય અલૌકિક મૂર્તિ છે જેમ પૃથ્વીને વિષે સર્વે પથરા છે તેમ ચમકપાણુ પણ પથરો છે પણ ચમકપાણુમાં સહેજે એવો ચમત્કાર રહ્યો છે જેમ ચમકના પર્વતને સમીપે વહાણુ જાય ત્યારે તેના ખીલા ચમકના પાણુ સાથે તણાઈ જાય છે તેમ ભગવાનની જે મૂર્તિ રાજા રૂપે છે ને સાધુરૂપે છે તે મૂર્તિનું જ્યારે જે જીવ શ્રદ્ધાએ કરીને દર્શન કરે છે તેની ઇદ્રિયો ભગવાન સામી તણાઈ જાય છે ત્યારે સમાધી થાય છે જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું દર્શન કરીને ગોકુલવાસી સર્વને સમાધી થઈ હતી ને ભગવાને તે સમાધીમાં પોતાનું ધામ દેખાડ્યું હતું તેવી રીતે જે જે સમયમાં ભગવાનના અવતાર હોય તે સમયમાં ભગવાનની મૂર્તિને વિષે એવો ચમત્કાર જરૂર હોય તે જે શ્રદ્ધાએ યુક્ત ભગવાનનાં દર્શન કરે તેનાં ઇદ્રિયું સર્વે ભગવાન સામાં તણાઈ જાય અને તત્કાલ સમાધી થાય.

વર. ૧૩

ભગવાન તો જેવા પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પર છે તેવાને તેવાજ પ્રકૃતિ પુરૂષમાં આવ્યા છે તો પણ પ્રતાપે યુક્ત છે અને પ્રકૃતિ પુરૂષનું કારજ જે બ્રહ્માડ તેને વિષે આવ્યા છે તો પણ ભગવાન તેવાને તેવા પ્રતાપે યુક્ત છે પણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોઈ રીતે માયાનો લેશ અડતો નથી જેમ અન્ય ધાતુ છે ને સોનું પણ છે તેને ભેજા કરીને પૃથ્વીમાં દાટે તો સોના વિના અન્ય ધાતુ છે તે સર્વ ઘણું કાળે કરીને ધૂળ

લેખાં ધૂળ થઈ જાય અને સોનું હોય તેતો જેમ પૃથ્વીમાં રહે તેમ વૃદ્ધિ પામે પણ ઘટે નહિ તેમ ભગવાન અને બીજા જે બ્રહ્માદિક દેવ તથા મુનિ તે કાંઈ સરખા નથી કેમજે જ્યારે વિષયરૂપી ધૂળનો ભેગ થાય ત્યારે ભગવાન વિના બીજા ગમે તેવા મોટા હોય તો પણ વિષયમાં એકરસ થઈ જાય અને ભગવાન તો મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય તો પણ એને માયિક પદાર્થ બાધ કરવાને સમર્થ થાય નહિ અને ગમે તેવા વિષય હોય તો તેમાં કોઈ દિવસ લોપાય નહિ. એવું ભગવાનનું અલૌકિક સામર્થ્ય છે.

ગ. મ. ૪

પ્રત્યક્ષ ભગવાનની જે મૂર્તિ ને બીજા જે માયિક આકાર એ બેયને વિષે તો ઘણો ફેર છે પણ જે અજ્ઞાની છે ને અતિશય મૂર્ખ છે તે તો ભગવાનને ને માયિક આકારને સરખા જાણે છે કેમજે માયિક આકારના જે જોનારા છે ને માયિક આકારના જે ચિંતવન કરનારા છે તે તો અનંત કોટિ કલ્પ સુધી નર્ક ચોરાશીને વિષે ભમે છે અને જે ભગવાનના સ્વરૂપના દર્શન કરનારા છે ને ભગવાનના સ્વરૂપના ચિંતવન કરનારા છે તે તો કાળકર્મ ને માયા એ સર્વના બંધન થકી છુટીને અભય પદને પામે છે ને ભગવાના પાર્ષદ થાય છે.

ગ. મ. ૪૯

તેજ ભગવાન (પુરુષોત્તમ ભગવાન) રામ કૃષ્ણાદિક રૂપે કરીને પોતાની ઇચ્છાએ જીવુના કલ્યાણને અર્થે જીગજીગને વિષે પ્રગટ થાય છે તે ભગવાન આ લોકને વિષે મનુષ્ય

જેવા જણાય છે તોપણ મનુષ્ય જેવા નથી ને અક્ષરધામના પાત છે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ નત ઝાસયતે સૂર્યો ન શશાંકો ન પાવકઃ ॥ યદ્ગત્વા ન નિવર્તતે તદ્દામ પરમં મમ ॥૧॥ માટે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાતા હતા તોપણ અક્ષરાતીત કૈવલ્ય મૂર્તિજ છે અને ભગવાન જે મનુષ્ય દેહ ધરે છે તે ભગવાનની મૂર્તિનું જે ધ્યાન કરે ત્યારે એ ધ્યાનના કરનારાને એ મૂર્તિ તેજોમય એવી અક્ષરધામને વિષે કૈવલ્ય સ્વરૂપે ભાસે છે ને ધ્યાનના કરનારાનો જે જીવ તે માયાને તરે છે અને પરમ પદને પામે છે. માટે ભગવાન તો મનુષ્ય દેહ ધારણ કરે છે તોપણ કૈવલ્ય રૂપેજ છે. અને તે ભગવાન જે જગ્યામાં ૧૫રાજતા હોય તે જગ્યા પણ નિર્ગુણ છે અને તે ભગવાનનાં વસ્ત્ર-અલંકાર તથા વાહન તથા પરિચર્યાના કરનારા સેવક તથા ખાન પાનાદિક જે જે પદાર્થ ભગવાનના સંબંધને પામે છે તે સર્વ નિર્ગુણ છે.

ગ. મ. ૧૩

જેટલા ત્યાગી પરમહંસ થયા તે સર્વને વિષે જડભરત શ્રેષ્ઠ છે અને જેટલાં પુરાણ માત્ર તથા વેદાંતના ગ્રંથ તે સર્વને વિષે જડભરતની વાર્તા લખાણી છે એવા મોટા જે જડભરત તે પૂર્વ જન્મમાં રૂષભદેવ ભગવાનના પુત્ર હતા તે રાજ્યનો ત્યાગ કરીને વનમાં ગયા હતા તેને દયાએ કરીને પણ જો મૃગ સંગાથે પ્રીતિ થઈ તો તેનો દોષ લાગ્યો ને પોતાને મૃગનો જન્મ લેવો પડ્યો અને મૃગના સરખા

ચાર પગ ને ટુંકી પુંછડી ને માથે નાની સિંગડીયું એવો આકાર પોતાને પ્રાપ્ત થયો અને પરમાત્મા ને શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તેની સંગાથે વૃજની ગોપીઓએ કામ બુદ્ધિએ કરીને પ્રીતિ કરી તોપણ 'સર્વે' ભગવાનની 'માયાને' તરી ગઈયું ને પોતે ગુણાતીત થઈને નિર્ગુણ એવું ને ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને પામીયું. તેનું કારણ એ છે ને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પોતે સાક્ષાત્ પુરુષોત્તમ ગુણાતીત દિવ્ય મૂર્તિ હતા, તો તે સંગાથે ગોપીયુંએ જાણે અજાણે પ્રીતિ કરી તોપણ તે ગોપીયું ગુણાતીત થઈયું અને ભરતજીએ દયાએ કરીને મૃગલામાં પ્રીતિ કરી તો પોતે મૃગલું થયા.

ગ. પ્ર. ૪૨

ભગવાનને વિષે દોષ દેખનારાને પાપ

ને ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે તો માયા ને માયાના ને ગુણ ને થકી પર છે અને સર્વ વિકારે રહિત છે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા ભાસે છે તે ભગવાનને વિષે ને અદ્યપમતિવાળા છે તે જેવા જેવા દોષ કહે છે તે ભગવાનને વિષે તો એકે દોષ નથી પણ કલ્પનારાની બુદ્ધિમાંથી એ દોષ કોઈ કાળે ટળવાના નહિ તેમાં ને ભગવાનને કામી સમજે છે તે પોતે અત્યંત કામી થઈ જાય છે અને ને ભગવાનને ક્રોધી સમજે છે તે પોતે અત્યંત ક્રોધી થઈ જાય છે ને ને ભગવાનને લોભી સમજે છે તે પોતે અત્યંત લોભી થઈ જાય છે ને ને ભગવાનને ઇર્ષ્યાવાન

સમજે છે તે પોતે અત્યંત ઈર્ષાવાન થઈ જાય છે એ આદિક જે જે દોષ ભગવાનને વિષે કહ્યે છે તે તો જેમ સૂર્ય સામી ધૂળની ફાંટ ભરીને નાંખીએ તે પોતાની આંખમાં પડે છે તેમ ભગવાનને વિષે જે જાતનો દોષ કહ્યે છે તે દોષ પોતાને હુઃખ દેછે અને પોતામાં ગમે તેવા ભુંડા સ્વભાવ હોય ને જો ભગવાનને અતિશય નિર્દોષ સમજે તો પોતે પણ અતિશય નિર્દોષ થઈ જાય છે. ગ. પ્ર. ૨૪

ભગવાન તો અનંતકોટી પ્રજ્ઞાડને વિષે રહ્યા એવા જે જીવ ને હૃદય તેને જેમ હૃયેણીમાં જળાનું ટીપું હોય ને તેને દેખે તેમ દેખે છે અને અનંતકોટિ પ્રજ્ઞાડના આધાર છે ને લક્ષ્મીના પતિ છે અને અનંતકોટિ પ્રજ્ઞાડના કર્તા હતા છે અને શેષ સારદા ને પ્રજ્ઞાદિક દેવ તે પણ જેના મહિમાના પારને પામતા નથી અને નિગમ પણ જેના મહિમાને નેતિ નેતિ કહે છે માટે એવા જે પરમેશ્વર તેના ચરિત્રને વિષે ને તે ભગવાનની જે સમજણ તેને વિષે જે દોષ દેખે છે તેને વિમુખ ને અધર્મી જાણવો અને સર્વ મૂર્ખનો રાજા જાણવો. ગ. મ. ૫૩

ભગવાનને વિષે દેહભાવ તો યોગ માયાએ કરીને છે.

ભગવાનને વિષે જે બાળક જવાન વૃદ્ધપણું દેખાય છે તે તો એની યોગમાયાએ કરીને દેખાય છે પણ વસ્તુગત્યે તો ભગવાન જેવા છે તેવાને તેવાજ છે જેમ નટ વિદ્યાવાળો હોય તે શસ્ત્ર ખાંધીને આકાશમાં ઈંદ્રના શત્રુ જે અસુરના

ચોદા તે સાથે વઢવા જાય પછી કટકા થઈને હેઠો પડે ને તે પછી તે કટકાને ભેગા કરીને તે નટની સ્ત્રી બગી મરે પછી થોડીકવારે તે નટ પાછો આકાશમાંથી હુથીઆર બાંધીને જેવો હતો તેવોને તેવોજ આવે ને રાજા પાસે મોજ માગે ને કહેજે મારી સ્ત્રી લાવો એવી રીતની જે નટની માયા તે પણ કળ્યામાં કોઈને આવતી નથી તે ભગવાનની યોગમાયા કળ્યામાં કેમ આવે અને જે નટની માયાને જાણતો હોય તે તો એમ જાણે જે એ નટ મર્યો પણ નથી ને બળ્યો પણ નથી જેવો છે તેવોને તેવોજ છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને જે તત્ત્વે કરીને સમજતો હોય તે તો ભગવાનને અખંડ અવિનાશી જેવા છે તેવા સમજે. જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને મુક્યો ત્યારે એ ભગવાનની પત્નિયું જે રૂક્મણી આદિક હતીયું એ ભગવાનના દેહને લઈને બગી મરીયું ત્યારે અજ્ઞાની હતા તેણે તો એમ જાણ્યું જે હવે એ નાશ થઈ ગયા ને જે જ્ઞાની હતા તેણે તો એમ જાણ્યું જે આંહીથી અતર્ધ્યાન થઈને બીજે ઠેકાણે જણાણા છે એમ ભગવાનને અખંડ સમજે.

સર્વના કારણ ને સદા દિવ્ય સાકાર એવા જે પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ નારાયણ તેની મૂર્તિને વિષે સાકરના નાગીએરની પેઠે ત્યાગ ભાગ સમજવો નહિ ને જેવી મૂર્તિ દીકી હોય તેનુંજ ધ્યાન ઉપાસના ભક્તિ કરવી પણ તેથી કાંઈ

પૃથક ન સમજવું અને તે ભગવાનમાં જે દેહભાવ જણાય છે તે તો નટની માયાની પેઠે સમજવો. ને જે આવી રીતે સમજે તેને તે ભગવાનને વિષે કોઈ રીતે મોહ થાતો નથી અને આ વાત છે તે કોને સમજ્યામાં આવે છે તો જેને એવી દૃઢ પ્રતીતિ હોય જે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકાર રૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય ભોગને ભોગવતા થકા રહે છે અને તે ભગવાનનું રૂપ ને ભગવાનના ભક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે એવી જાતની જેને દૃઢ મતિ હોય તેજ આ વાર્તાને સમજી શકે અને એવા તેજોમય દિવ્ય મૂર્તિ જે ભગવાન તે જીવુના કડ્યાણને અર્થે ને પોતાને વિષે નવ પ્રકારની ભક્તિ જીવુંને ફરાવવાને અર્થે કૃપા કરીને પોતાની જે સર્વે શક્તિયું ઐશ્વર્ય પાર્ષદ તેણે સહિત થકાજ મનુષ્ય જેવા થાય છે ત્યારે પણ જે એવા મર્મના જાણનારા છે તે એ ભગવાનનું સ્વરૂપ અક્ષર ધામને વિષે જેવું રહ્યું છે તેવુંજ પૃથ્વીને વિષે જે ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ રહ્યું છે તેને સમજે છે પણ તે સ્વરૂપને વિષે ને આ સ્વરૂપને વિષે લેશ માત્ર ફેર સમજતા નથી. અને આવી રીતે જેણે ભગવાનને જાણ્યા તેણે તત્ત્વે કરીને ભગવાનને જાણ્યા કહેવાય ને તંન માયાની નિવૃત્તિ થઈ કહેવાય. ને એમ જે જાણે તેને જ્ઞાની ભક્ત કહીએ. ને તેને એકાંતિક ભક્ત કહીએ.

ભગવાનને વિષે મનુષ્યભાવ પરઠનારા મૂઢ છે.

પ્રત્યક્ષ ભગવાનને મૂઢ જીવ છે તે માયિક દ્રષ્ટિએ કરીને જુએ છે ત્યારે પોતા જેવા મનુષ્ય દેખે છે ને જેમ પોતે જન્મ્યો હોય બાળક થાય જવાન થાય વૃદ્ધ થાય ને મરી જાય તેમજ ભગવાનને પણ જાણે છે. પં. ૭

જે મૂઢ છે તે ભગવાનને માણસ જેવા દેખે છે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અવજાનંતિમાં મૂઢાં માનુર્ષીં તનુમાશ્રીતં પરંભાવ મજાનંતો મમ ભૂત મહૈશ્વરં ॥ માટે જે મૂઢ છે તે ભગવાનના એવા પરમભાવને (ઐશ્વર્ય શક્તિએ યુક્ત દિવ્યભાવને) જાણ્યા વિના ભગવાનને વિષે પોતાના જેવા મનુષ્યના ભાવને પરઠે છે તે મનુષ્ય ભાવ તે શું? તો કામ ક્રોધ લોભ મોહ મદ મત્સર આશા તૃષ્ણા ઇત્યાદિક અંતઃકરણના ભાવ છે તથા હેડાડ ચામ મળ મૂત્રાદિક તથા જન્મ મરણ બાળ યૌવન વૃદ્ધ એ સર્વે દેહના ભાવ છે ઇત્યાદિક જે મનુષ્ય ભાવ તે સર્વે ભાવને ભગવાનને વિષે પરઠે છે માટે એવા ભાવનો પરઠનારો જે હોય તેને ભગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે તોપણ તેનો નિશ્ચય કાચો છે ને એ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે. લો. ૧૮

મૂર્ખ હોય તે જો ભગવાનને સાકાર સમજે તો કેવળ મનુષ્ય જેવાજ સમજે ને જો નિરાકાર સમજે તો બીજા આકારને જેમ માયિક સમજે તેમ ભગવાનના આકારને પણ

માયિક બાણે ને અરૂપ એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ કદપે માટે એ જે પ્રકારે મૂર્ખને તો અવળું પડે છે. પં. ૭

જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનની પ્રતિજ્ઞા રાખવાને કાલે બ્રાહ્મણના પુત્ર લેવાને ગયા ત્યારે દ્વારિકામાંથી રથ ઉપર બેસીને અર્જુન સોતા ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઓળંધીને માયાનો જે અંધકાર તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કપીને તેને વિષે રથને હાંકીને ને તેજ પુંજને વિષે પ્રવેશ કરીને અને ભૂમા પુરૂષ પાસેથી બ્રાહ્મણના પુત્રને લેઈ આવતા હવા માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન દિવ્ય મૂર્તિ હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને લાક્ષ્મીને જે રથ અને પંચભૂતના દેહવાળા જે ઘોડા લે સર્વ દિવ્ય ને માયાપર જે ચૈતન્ય તે રૂપે થાતા હવા અને જો દિવ્યરૂપ ન થયા હોય તો જેટલું માયાનું કારણ હોય તેટલું માયામાંજ લીન થાય પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ ત્યાં સુધી પહોંચે નહિ માટે જે ભગવાનની મૂર્તિને પ્રતાપે માયિક પદાર્થ હતાં તે પણ અમાયિક થયાં એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેને મૂર્ખ હોય તે માયિક સમજે અને જે એકાંતિક સંભ છે તે તો ભગવાનની મૂર્તિને અક્ષ-રાત્રીત સમજે છે.

ગ. ૩-૬૬

ભગવાનની જન્મ ને દેહ મુક્યાની રીત.

ભગવાન, જે કાર્ય નિમિત્ત જે દેહનું ધારણ કર્યું હોય તે કાર્ય થઈ રહે છે ત્યારે તે દેહનો ત્યાગ પણ કરે છે તે

ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ ભૂપારઃ ક્ષપિતોયેન તાં તનૂં વિજહા
વજઃ ॥ કંટકં કંટકે નૈવદ્યં ચાપી સિતુઃ સમમ્ ॥ જે દેહે
કરીને ભગવાને પૃથ્વીનો ભાર ઉતાર્યો તથા જીવુંને દેહ-
સિમાન રૂપી જે ચૈતન્યમાં કાંટો ખુંચી રહ્યો હતો તેને
કાઢીને તે કાઢવાના કાંટારૂપ જે પોતાનો દેહ તેને પણ
ત્યાગ કર્યો. અને રાક્ષસને મારવાને અર્થે ભગવાને નૃસિંહરૂપ
ધાર્યું ને પછી તે કાર્યને કરીને પછી તે દેહનો ત્યાગ
કરવાને ઇચ્છ્યા પણ તે સિંહને કોણ મારે પછી પોતાની
ઇચ્છાએ કરીને કાળરૂપ શિવ તે શરભનું રૂપ ધારીને
આવ્યા ને નૃસિંહને ને શરભને યુદ્ધ થયો પછી જ્યેષ્ઠ
દેહ મુક્યો તેણે કરીને શિવ શરભેશ્વર મહાદેવ થયા ને
નૃસિંહજીએ દેહ મુક્યો તે નારસિંહી શક્તિ થઈ. લો. ૧૮

જ્યારે ભગવાન મૂર્તિ ધરીને પાછા અંતર્યામિ થાય
છે ત્યારે તે જે ભગવાનની મૂર્તિ તે ક્યારેક તો મનુષ્યની
ચેઠે આ પૃથ્વીને વિષે પડી રહે છે તે જેમ શ્રીકૃષ્ણની
મૂર્તિને જોવામાં લેઈને રૂક્મણિજી બળી મુઆં તથા રૂપભ-
દ્રવનો દેહ હતો તે દાવાનળને વિષે બળી ગયો એમ પણ
થાય અને ક્યારેક તો હાડ માંસ સહિત દિવ્યભાવ પામીને
ઠાંઠ રહે નહિ અંતર્યામિ થઈ જાય અને જ્યારે પ્રગટ
થાય ત્યારે પણ ક્યારેક તો શ્રી થકી જન્મ ધરે ને ક્યારેક
તો પોતાની ઇચ્છામાં આવે ત્યાં થકી પ્રગટ થઈ આવે છે

એમ એ ભગવાનના જન્મ ને દેહ મુક્યાની રીતિ તો
અલૌકિક છે. ગ. મ. ૧૩

માયિક ઇન્દ્રિયું અતઃકરણે કરીને અમાયિક ભગવાનનો
નિશ્ચય ને દર્શન કેમ થાય ?

પચાસ કોટી યોજન પૃથ્વીનું પીઠ છે તે પૃથ્વી ઉપર
ઘટપટાદિક અનેક પદાર્થ છે તે સર્વે પદાર્થમાં એ પૃથ્વી
રહી છે ને પોતાને સ્વરૂપે કરીને નોખી પણ રહી છે અને
જ્યારે પૃથ્વીની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ ત્યારે એ સર્વ પદાર્થ
રૂપે પૃથ્વી થઈ છે ને પૃથ્વી વીના બીજું કાંઈ પદાર્થ નથી
અને તે પૃથ્વી જળના એક અંશમાંથી થઈ છે ને જળ તો
પૃથ્વીને હેઠે પણ છે ને પડખે પણ છે ને ઉપર
પણ છે ને પૃથ્વીના મધ્યમાં પણ જળ સર્વત્ર વ્યાપી
રહ્યું છે માટે જળની દ્રષ્ટીએ કરીને જોઇએ તો પૃથ્વી
નથી એકલું જળજ છે અને એ જળ પણ તેજના
એક અંશમાંથી થયું છે માટે તેજની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ
તો જળ નથી એકલું તેજજ છે અને તે તેજ પણ વાયુના
એક અંશમાંથી થયું છે માટે તે વાયુની દ્રષ્ટિએ કરીને
જોઇએ તો તેજ નથી એકલો વાયુજ છે ને તે વાયુ પણ
આકાશના એક અંશમાંથી થયો છે માટે જો આકાશની
દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો વાયુ આદિક જે ચાર ભૂત ને
તેનું કારણ જે પિંડ ને પ્રજ્ઞાંડ તે શાંત ભાસેજ નહિ એકલો

આકાશજ સર્વત્ર ભાસે અને એ આકાશ પણ તામસા-
હંકારના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે ને તે તામસા
હંકાર, રાજસાહંકાર, સાત્વિકાહંકાર ને ભૂત ઈન્દ્રિયું અંતઃકરણ
ને દેવતા એ સર્વે મહતત્ત્વના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયા
છે માટે મહતત્ત્વની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર
તથા ભૂત ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ દેવતા એ સર્વે નથી એકલું
મહતત્ત્વજ છે અને તે મહતત્ત્વ પણ પ્રધાન પ્રકૃતિના એક
અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયું છે માટે એ પ્રકૃતિની દ્રષ્ટિએ જોઈએ
તો મહતત્ત્વ નથી એકલી એ પ્રકૃતિજ છે અને તે પ્રકૃતિ
પણ પ્રલયકાળમાં પુરૂષના એક અંશમાં લીન થઈ જાય છે,
અને પાછી સૃષ્ટિ સમયે એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે
માટે પુરૂષની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઈએ તો એ પ્રકૃતિ નથી
એકલો પુરૂષજ છે, અને એવા અનંત કોટિ પુરૂષ છે. તે
મહામાયાના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે મહા-
માયાની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો એ પુરૂષ નથી. એકલી
મહામાયાજ છે અને એ મહામાયા પણ મહાપુરૂષના
એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે એ મહાપુરૂષની દ્રષ્ટિએ
જોઈએ તો એ મહામાયા નથી એકલો મહાપુરૂષજ છે અને
એ મહાપુરૂષ પણ પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું ધામ જે અક્ષર તેના
એક દેશમાંથી ઉપજે છે માટે એ અક્ષરની દ્રષ્ટિએ કરીને
જોઈએ તો એ મહાપુરૂષાદિક સર્વે નથી એક અક્ષરજ છે
અને તે અક્ષર થકી પર અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ

ભગવાન તે છે તે સર્વેની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને તે સર્વના કારણ છે અને જે કારણ હોય તે પોતાના કાર્યને વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વના કારણ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઈએ ત્યારે એ પુરુષોત્તમ ભગવાન વના બીજું કંઈ જાણેજ નહિ એવા જે ભગવાન તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીમાં સર્વે મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે ત્યારે જે જીવ સંતને સમાગમ કરીને એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો આવો મહિમા સમજે છે. ત્યારે એનાં ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે પુરુષોત્તમ રૂપે થઈ જાય છે ત્યારે તેમણે કરીને એ ભગવાનનો નિશ્ચય થાય છે જેમ હિરે કરીનેજ હિરે વિધાય છે પણ બીજા વતે નથી વિધાતો તેમ ભગવાનનો નિશ્ચય તે ભગવાન વતેજ થાય છે પણ માયિક એવાં જે ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ તેણે કરીને નથી થાતો.

ગ. પ્ર. ૫૧.

ભગવાનને આ જગતની ઉત્પત્તિ ને સ્થિતિનું કરવું છે તે કંઈ પોતાને અર્થે નથી કાં જે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ બુદ્ધીંદ્રિયમનઃ પ્રાણાન્ જના નામ સૃજત્પ્રભુઃ માત્રાર્યંચ ભવાર્યંચ હ્યાત્મને કલ્પનાયચ ॥ ૧ ॥ એ શ્લોકમાં એમ કહ્યું છે જે સર્વ જનના બુદ્ધિ ઈંદ્રિયો મન ને પ્રાણ તેને ભગવાન જે તે સૃજતા હવા તે જીવને વિષય જોગને અર્થે તથા જન્મને અર્થે તથા લોકાંતરમાં જીવને અર્થે તથા

મોક્ષને અર્થે સજ્યાં છે મારે આ જગતની ઉત્પત્તિ કરે છે
 તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે અને સ્થાપિત કરે છે
 તે પણ જીવના કલ્યાણને અર્થે કરે છે અને પ્રલય કરે છે
 તે પણ જીવને અર્થે કરે છે કાંજે નાના પ્રકારની સંસૃતિએ
 કરીને થાક્યા જે જીવ તેના વિશ્રામને અર્થે પ્રલય કરે છે
 એવી રીતે સર્વ પ્રકારે જીવના હિતને અર્થે પ્રવૃત્તિ એવા
 જે ભગવાન તે જે તે જ્યારે કૃપા કરીને મનુષ્ય સ્વરૂપ
 થાય છે ત્યારે એ જીવ તે ભગવાનના સંતનો સમાગમ કરે
 છે તે જીવના બાહ્યામાં કેમ ન આવે એ તો આવેજ અને
 શ્રુતિમાં કહ્યું છે જે ॥ યતો વાચો નિવર્તતે અપ્રાપ્ય મનસાસહ ॥
 એનું તો એમ છે જે જેમ પૃથ્વી આકાશમાં રહી છે પણ
 આકાશના ભાવને નથી પામતી અને જળ આકાશને વિષે
 રહ્યું છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતું અને તેજ
 આકાશને વિષે રહ્યું છે પણ આકાશના ભાવને નથી પામતું
 અને વાયુ આકાશને વિષે રહ્યો છે પણ આકાશના ભાવને
 નથી પામતો એમ અભક્તનાં મન વાણી ભગવાનને નથી
 પામતાં પણ શ્રુતિ સ્મૃતિમાં એમ કહ્યું છે જે ॥ નિરંજનઃ
 પરમંસામ્યમુપૈતિ ॥ બહવો જ્ઞાન-તપસા પૂતા મહાવમાગતાઃ ॥
 ભક્તનાં મન ઇન્દ્રિયું તો ભગવાનને સાક્ષાત્કારપણે પામે છે
 જેમ આકાશને વિષે રહી છે જે પૃથ્વી તે પ્રલયકાળને
 સુમે આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને જળ પણ આકાશરૂપ
 થઈ જાય છે અને તેજ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને

વાયુ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે એમ જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેનાં જે દેહ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને પ્રાણ તે સર્વે ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનનું આકારે થઈ જાય છે. કાંજે ભગવાન પોતે દિવ્યમૂર્તિ છે. તેનાં ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ દેહ તેને આકારે એ ભક્તનાં દેહ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ થાય છે માટે દિવ્ય થઈ જાય છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે જેમ ભમરી ઇયળને ઝાલી લાવે છે ને તેને ચટકો લઈને ઉપર ગુન્તરવ કરે છે તેણે કરીને તે ઇયળ તેને તે દેહે કરીને તદાકાર થઈ જાય છે પણ કોઈ અગ ઇયળનું રહેલું નથી. ભમરી જેવીજ ભમરી થઈ જાય છે તેમ ભગવાનનો ભક્ત પણ એનું એ દેહે કરીને ભગવાનને આકાર થઈ જાય છે.

કા. ૧.

ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય કેમ થાય

તત્ત્વે કરીને ભગવાનનું સ્વરૂપ જાણ્યા પછી એને કાંઈ જાણવું રહેતું નથી. તે તત્ત્વે કરીને જાણ્યાની રીત કહીએ તે સાંભળો. જે સાંભળીને પરમેશ્વરના સ્વરૂપનો અડગ નિશ્ચય થાય છે જે પ્રથમ તો એને ભગવાનની મોટાઈ જાણી જોઈએ જેમ કોઝક મોટો રાજા હોય તેના જે ગોલા ને ગોલીયું હોય તેને પણ સાત ભોમિની તો હવેલીયું રહેવાની હોય અને બાગ બગીચા ને ઘોડાવેલું ઘરેણું એ આદક જે સામગ્રીયું તેણે કરીને દેવલોક સરખાં તેનાં ઘર જણાય ત્યારે તે રાજાનો જે દરબાર તથા તેમાં જે સામગ્રીયું તે તો અતિ શોભાયમાન હોય તેમ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાનની

આજ્ઞામાં વર્તતા એવા જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ બ્રહ્માદિક તેના જે લોકને તે લોકના વૈભવ તેના પારને પમાતો નથી તો જેના નાલિ કમલમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા એવા જે વિરાટ પુરુષ તેના વૈભવનો પાર તો ક્યાંથી પમાય. અને એવા અનંત કોટિ જે વિરાટ પુરુષ તેમના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું ધામ જે અક્ષર જેને વિષે એવા અનંત કોટિ બ્રહ્માંડ તે એક એક રોમ પ્રત્યે આણુંની પેઠે ઉડતાં ફરે છે એવું એ ભગવાનનું ધામ છે ને તે ધામને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે દિવ્ય રૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે અને તે ધામમાં અપારદિવ્ય સામગ્રી છે તે ભગવાનની મોટપનો પાર તો આવેજ કેમ ? એવી રીતે ભગવાનની મોટપ સમજો.

અને જે જે થકી મોટો હોય તે તે થકી સૂક્ષ્મ હોય અને તે તેનું કારણ પણ હોય જેમ પૃથ્વી થકી જળ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે ને જળ થકી તેજ મોટું છે ને તેજ થકી વાયુ મોટો છે ને વાયુ થકી આકાશ મોટો છે એવી રીતે અહંકાર મહત્ત્વ પ્રધાન પુરુષ ને પ્રકૃતિ પુરુષ ને અક્ષર એ સર્વે એક બીજા થી મોટા છે ને એક બીજાથી સૂક્ષ્મ છે ને કારણ છે અને એ સર્વ મૂર્તિમાન છે પણ ભગવાનનું જે અક્ષર ધામ છે તે તો અત્યંત મોટું છે જેના એક એક રોમને વિષે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ આણુંની પેઠે ઉડતાં ફરે છે જેમ કોઈ મોટો હસ્તિ હોય તેના શરીર ઉપર કિડી ચોલી ભેંતી હોય તે

કેશી ગણતીમાં આવે નહિ તેમ એ અક્ષરની મોટાઈ આગળ બીજી કોઈ કાંઈ ગણતીમાં આવતું નથી જેમ ઝીણું મચ્છર હોય તેને મધે કીડી હોય તે મોટી દેખાય અને કીડીને મધ્યે વીંછી હોય તે મોટો દેખાય ને વીંછીને મધ્યે સાપ હોય તે મોટો દેખાય ને સાપને મધ્યે સમલા હોય તે મોટી દેખાય ને સમલાને મધ્યે પાડો હોય તે મોટો દેખાય ને પાડાને મધ્યે હાથી હોય તે મોટો દેખાય ને હાથીને મધ્યે ગીરનાર સરખો પર્વત હોય તે મોટો દેખાય અને તે પર્વતને મધ્યે મેરૂ પર્વત મોટો દેખાય અને તે મેરૂ જેવા પર્વતને મધ્યે લોકલોક પર્વત તે અતિ મોટો જણાય અને લોકલોક પર્વત થકી પૃથ્વી અતિ મોટી જણાય અને પૃથ્વીનું કારણ જે જળ તે તે થકી મોટું પણ છે અને સૂક્ષ્મ પણ છે. એવી રીતે જળનું કારણ તે તેજ છે તેજનું કારણ વાયુ છે વાયુનું કારણ આકાશ છે આકાશનું કારણ અહંકાર છે અહંકારનું કારણ મહતત્ત્વ છે. મહતત્ત્વનું કારણ પ્રમાણ ને પુરૂષ છે અને પ્રમાણ ને પુરૂષનું કારણ મૂળ પ્રકૃતિ ને બ્રહ્મા છે અને એ સર્વનું કારણ અક્ષર બ્રહ્મા છે ને તે અક્ષર તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે અને એ અક્ષરની સંકેત ને વિકાસ અવસ્થા થાતી નથી સદાય એક રૂપે રહે છે અને તે અક્ષર મૂર્તિમાન છે પણ અતિ મોટો છે માટે કોઈની નજરે અક્ષરનું રૂપ આવતું નથી જેમ ચોવીસ તત્ત્વનું કારણ જે બ્રહ્માંડ તે પુરૂષાવતાર કહેવાય છે ને તે વિશદ

પુરૂષ જે તે કરચરણાદિકે કરીને સુકૃત છે પણ તેની મૂર્તિ અતિશય મોટી છે માટે નજરે આવતી નથી અને તેની નાભીમાંથી થયું જે કમળ તેના નાભમાં પ્રજ્ઞા સો વર્ષ લગી ચાલ્યા પણ તેનો અંત ન આવ્યો ને જો કમળનો અંત ન આવ્યો તો વિરાટ પુરૂષનો પાર કેમ આવે ? માટે તે વિરાટનું રૂપ નજરે આવતું નથી તેમ અક્ષરધામ પણ મૂર્તિમાન છે પણ કોઈની નજરે આવે નહિ તે શામાટે જે એવાં એવાં પ્રજ્ઞાંડ એક એક રોમમાં અસંખ્યાત ઉડતાંજ ફરે છે એવડા મોટા છે તે અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે અને પોતાની અંતર્યામી શક્તિએ કરીને અક્ષરધામ અને અનંતકોટી પ્રજ્ઞાંડ અને તે પ્રજ્ઞાંડના જે ઇશ્વર ને સર્વેને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે અને તે અક્ષરધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે અનંતકોટી મુકત તે એ ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે અને તે ભગવાનના સેવકના એક એક રોમને વિષે કોટી કોટી સૂર્યના જેવો પ્રકાશ છે માટે જેના સેવક એવા છે તો એમના સ્વામિ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા તો કેમ કહેવાય.

એવા અતિ સમર્થ જે ભગવાન તે પોતે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને અક્ષર રૂપે થાય છે ને પછી મૂળ પ્રકૃતિ પુરૂષ રૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાન પુરૂષ રૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાનમાંથી થયાં જે એવીસ તત્ત્વ તેને વિષે પ્રવેશ

કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી તે તત્ત્વે કરીને સરળતા ને વિરાટ પુરુષ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવમાં પ્રવેશ કરીને તે તે રૂપે થાય છે.

એવી રીતે અતિ સમર્થ ને અતિ પ્રકાશે યુક્ત ને અતિ મોટા જે એ ભગવાન તે પોતાનું જે આવું ઐશ્વર્ય ને તેજ તેને પોતામાં સમાવીને જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થાય છે ને મનુષ્ય દર્શન કરી શકે તથા સેવા અર્ચનાદિક કરી શકે એવું રૂપ ધારણ કરે છે જેમ કીડીના પગમાં ઝીણું ઢાંટો વાગ્યો હોય તેને બરછી તથા નરેણીએ કરીને કાઢે તો નિસરે નહિ તે તો અતિશય ઝીણું લોહું હોય તેણે કરીને નિસરે તેમ ભગવાન પણ પોતાની મોટાઈને પોતામાં સમાવીને અતિશય અદ્ભુત રૂપનું ધારણ કરે છે જેમ અગ્નિ પોતાનો પ્રકાશ ને જ્વાળા તેને સમાવી સમાવીને મનુષ્ય જેવા થાય તેમ ભગવાન પણ પોતાની સામર્થી છુપાવીને જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યની પેઠે વર્તે છે અને જે મૂર્ખ હોય તે તો એમ જાણે જે ભગવાન કંઈ સામર્થી કેમ પ્રગટ કરતા નથી પણ ભગવાન તો મૂળગી જીવના કલ્યાણને અર્થે પોતાની સામર્થી ઢાંકીને વર્તે છે અને જો પોતાની મોટાઈ પ્રગટ કરે તો બ્રહ્માંડ પણ નજરમાં ન આવે તો જીવની શી ગણના એવી રીતે મહિમાએ સોતો જે ભગવાનનો નિશ્ચય તે જેને હૃદયમાં દ્રવ્યે થયો હોય તેને કોઈ કર્મ માયા કોઈ બંધન કરવા સમર્થ નથી આટે

એવી રીતે તત્ત્વે કરીને જે લગવાનને જાણે તેને કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. ગ. પ્ર. ૬૩

લગવાનનો નિશ્ચય કરવો તે એકલો પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે કરવો પણ કોઈક પદાર્થની ઇચ્છાએ કરીને ન કરવો જે હું સત્સંગ કરું તો મારો દેહ માંદો છે તે સાજો થાય અથવા વાંઝીયો છું તે દિકરો આવે કે દિકરા મરી મરી જાય છે તે જીવતા રહે કે નિર્ધન છું તે ધનવાન થાઉં કે ગામગરાસ ગયો છે તે સત્સંગ કરીએ તો પાછો આવે એવી જાતની જે પદાર્થની ઇચ્છા તે રાખીને સત્સંગ ન કરવો અને જો એવી જાતની ઇચ્છા રાખીને સત્સંગ કરે ને એ પદાર્થની ઇચ્છા પુરી થાય તો અતિશય પાકો સત્સંગી થઈ જાય અને જો ઇચ્છા પુરી ન થાય તો નિશ્ચય ઘટ્ટી જાય માટે સત્સંગ કરવો તે તો પોતે પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે કરતો પણ કોઈ પદાર્થની ઇચ્છા તો રાખવીજ નહિ.

અને અતિશય દુઃખ થવાનું હોય તો, તેમાંથી પરમેશ્વરનો આશરો કરીએ તો થોડુંક ઓછું થાય ખરું પણ એ જીવને એમ સમજાતું નથી અને જો સૂળી લખી હોય તો કાંટેથી ટળી જાય એટલો તો ફેર પડે છે તો પણ પદાર્થ નાશવંત છે માટે એ પદાર્થની ઇચ્છાએ સત્સંગ કરે તો એને નિશ્ચયમાં સંશય થયા વિના તો રહેજ નહિ માટે સત્સંગ

કરવો તે તો એકલો નિષ્કામપણે પેતાના જીવના કલ્યાણ-
નેજ અર્થે કરવો તો આડગ નિશ્ચય થાય. ગ. પ્ર.૭૦
ભગવાનનો નિશ્ચય થાવાનો અનુક્રમ.

ત્યારે બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થયો ત્યારે જીવમાં પણ નિશ્ચય
થઈ ગયો એમ જાણવું તે કેવી રીતે થાય છે તો પ્રથમ
ઈંદ્રીયમાં નિશ્ચય થાય છે પછી અહંકારમાં નિશ્ચય થાય છે
પછી ચિત્તમાં નિશ્ચય થાય છે પછી મનમાં નિશ્ચય થાય છે
પછી બુદ્ધિમાં નિશ્ચય થાય છે પછી જીવમાં નિશ્ચય થાય છે.

કા. ૧.

ઈંદ્રીયમાં, અંતઃકરણમાં ને જીવમાં નિશ્ચય હોય
તે કેમ જાણવો.

ઈંદ્રીયમાં નિશ્ચય તે એમ જાણવો જે આ જગતને વિષે
જે જે પદાર્થ છે તે દીઠામાં સાંભળ્યામાં સુંઘ્યામાં અડ્યામાં
આવે છે તેમાં કેટલાંક શુભ છે ને કેટલાંક અશુભ છે ને
કેટલાંક સુખરૂપ છે ને કેટલાંક દુઃખરૂપ છે ને કેટલાંક પ્રિય
છે ને કેટલાંક અપ્રિય છે ને કેટલાંક યોગ્ય છે ને કેટલાંક
અયોગ્ય છે એ સર્વે ભગવાનમાં જણાય તેણે કરીને કોઈ
સંશય ન થાય તો એને ઈંદ્રીયમાં નિશ્ચય જાણવો.

અને સત્વ રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણનાં જે કાર્ય
છે તેમાં આગસ નિદ્રાદિક તમોગુણનું કાર્ય છે ને કામ
ક્રોધાદિક રજોગુણનું કાર્ય છે અને શમદમાદિક સત્વગુણનું
કાર્ય છે એ સર્વે ભગવાનમાં દેખાય પણ તેમાં કોઈ સંશય

ન થાય તો એને અંતઃકરણમાં ભગવાન । નિશ્ચય બાળવો.

અને જેમ સ્વપ્નમાં ભગવાન નિર્વિકલ્પ સમાધીએ કરીને ઉન્મત્ત થકા વિચાર્યા ને મુખમાં પછો રાખ્યો ને પોતાનો દેહ દાવાનગમાં બગી ગયો તોય ખમર ન ગૂંધી એવી રીતે જ ગુણાતી । સ્થિતિ ત ભગવાનમાં જણાય તેમાં કોઈ સંશય ન થાય તો એને જીવને વિષે નિશ્ચય બાળવો.
કા. ૧.

જીવમ થયેલો નિશ્ચય ઉત્તમ છે.

જેમ સમુદ્રમાં વહાણ ચાલે છે તેમાં જે લોહનાં નાગલ હોય તેન સમુદ્રનાં નાખ ત બે ધરતી લગણુ ન પુગ્યો હોય ને તેને બે તરત તાણી લે તો ઝાઝી મહેનત ન પડે ને તરત નાસરી આવે. અને તેને ધરતી લગણુ જવા દધને તાણે તો ઘણું મહેનત નીસરે અને બે ધીરે ધીરે જવા દે ને ધ તોમા ખુન ને ભરાઈ જાય ના પાછો તે તાણ્યો તણાય નાહ ને નિસરે પણ નહિ એમ જેને જીવને વિષે નિશ્ચય થાય તો તેના નિશ્ચય કોઈ પ્રકારે તાણ્યો તણાય નહિ.
કા. ૧.

ઉત્તમ, મધ્યમ, ને કનિષ્ઠ સવિકલ્પ ને નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયનાં લક્ષણ.

ભગવાનનો નિશ્ચય બે પ્રકારનો છે એક સવિકલ્પ ને બીજો નિર્વિકલ્પ ને તે બંનેમાં પણ ઉત્તમ, મધ્યમ ને કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના ભેદ છે તે બે મળીને છો ભેદ થયા તેનાં લક્ષણ જે-

સવિકલ્પ નિશ્ચયમાં કનિષ્ઠ ભેદ તો એ જે ભગવાન જે તે અન્ય મનુષ્યની બરોબર કામ ક્રોધ લોભ સ્વાદ માન એ આદિકર્મ વિષે પ્રવર્તે ત્યાં સુધી તો ભગવાનને નિશ્ચય રહે પણ તે વધારો કરે તો ન રહે.

અને મધ્યમ ભેદ તો એ જે મનુષ્ય થકી બમણા કામાદિકને વિષે અધિક પ્રવર્તે ત્યાંસુધી પણ નિશ્ચય રહે.

અને ઉત્તમ ભેદ તો એ જે ભગવાન ગમે તેવું નિય જાતિની પંઠે આચરણ કરે તથા મધ, માંસ, પરસ્ત્રી, ક્રોધ, હિંસા છત્યાદિક ગમે તેવું આચરણ કરે તોપણ સંશય થાય નહિ કેમકે એ ભક્ત ભગવાનને એમ જાણે છે જે ભગવાન તો સવના કર્તા છે ને પરમેશ્વર છે ને સર્વના ભોક્તા છે માટે જે જે ક્રિયા પ્રવર્તે છે તે અવયવજે નિયંતરૂપે કરાને સર્વને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તે થકીજ પ્રવર્તે છે તો એ તો કાંઈક થોડીક એવી નિય જેવી ક્રિયા કરી તેણે કરીને એમને કાંઈ બાધ નથી કેમજે એ તો સર્વ કર્તા છે એવી રીતે ભગવાનને વિષે સર્વેશ્વરપણું જાણે માટે એને ઉત્તમ સ્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો ભગવદ્ભક્ત કહીએ.

અને હવે નિર્વિકલ્પમાં કનિષ્ઠ ભક્ત કીયો તો ભગવાનને સર્વ શુભ અશુભ ક્રિયા કરતા દેખે તોપણ એમ સમજે જે સર્વ ક્રિયાને કરે છે તોપણ અકર્તા છે કેમજે એ ભગવાન તો પ્રજ્ઞરૂપ છે તે પ્રજ્ઞ કેવું છે તો આત્માની

પેઠે સર્વને વિષે રહ્યું છે ને સર્વની ક્રિયાયું તેને વિષે
થાય છે એવું જે પ્રજ્ઞપણું તે ભગવાનને વિષે જાણે જેમ
રાસપંચાધ્યાયીમાં શુકળ પ્રત્યે પરિક્ષિત રાજાએ પ્રશ્ન પુછ્યો
જે ધર્મ રક્ષક ભગવાનનો અવતાર તેણે પર દારાનો સંગ
કેમ કર્યો ? ત્યારે તેનો ઉત્તર શુકળએ કર્યો જે શ્રીકૃષ્ણ તો
અગ્નિની પેઠે તેજસ્વી છે તે જે જે શુભ અશુભ ક્રિયાને
કરે છે તે સર્વે ભક્ત થઈ જાય છે એવી રીતે ભગવાનને
નિર્વિઘ્ન એવા પ્રજ્ઞરૂપ જાણે તેને કનિષ્ઠ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય-
વાળો કહીએ.

અને શ્વેતદ્વિપને વિષે રહ્યા જે ષટ્ ઉર્મિએ રહ્યા
એવા નિરત્ર મુક્ત તે જેવો પોતે થઈને વાસુદેવ ॥ ઉપાસના
કરે તેને મધ્યમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ.

અને અષ્ટાચરણે મુક્ત એવાં જે કોટી કોટી પ્રજ્ઞાંડ તે
જે અક્ષ-ને વિષે આણુંની પેઠે જણાય છે એવું જે પુરષોત્તમ
નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરુષો
તમની ઉપાસના કરે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો
કહીએ.

લો. ૧૨

નિશ્ચયના ભેદનું કારણ.

જ્યારે મુમુક્ષુ પ્રથમ શુર પાસે આવે ત્યારે વક્તા જે
શુર તેને વિષે દેશ કાળ સંગ દિક્ષા ક્રિયા મંત્ર શાસ્ત્રાદિકનું
જે શુભ અશુભ-ણું તથા પોતાની જે શ્રદ્ધા તેનું જે મંદ

તિશ્ચયુગ્મં તેણે કરીને એવા ભેદ પડી જાય છે માત્ર સારા દેશાદન સેવવા તથા વક્તા પણ સુધેા શન્ત હાય ને તેમાં કોઇ દોષ ન હાય તે સમે તે થકી જ્ઞાન સાભળવું. લો. ૧૨

કનિષ્ઠ નિશ્ચય ઉત્કૃષ્ટ થવાનો ઉપાય

આગેત્ કોઇ જંગ કરને કનિષ્ઠ નિશ્ચય થયો તેાય તેને આ વર્ગી ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થવાનો એ ઉપાય છે જે જો શ્રોતાને ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા ઉત્તરે તથા કલ્પ દેશાદિક પ્રાપ્ત થાય તથા ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનવાળો વક્તા મળે તો સર્વોત્કૃષ્ટ નિશ્ચય થાય નહિ તો જન્માન્તરે કરને ઉત્કૃષ્ટ નિશ્ચયને પામે. લો. ૧૨

નિશ્ચયવાળાનાં લક્ષણ, સમજણ, ને વર્તન.

જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે તો એમ સમજે જે ગોલોક, વૈંઠ, શ્વેતદ્રિષ, બ્રહ્મપુર, એ ધામનાં જે અંશ્વર્ય સમૃદ્ધ તથા આપદ તેણે સહિત એ ભગવાન છે ને એમની સેવાના ઉત્તર તો નામકા વક્ત્રી આદિક છે એવા પરમ ભાવે સહિત ભગવાનને દેને છે એવી રીતે ભગવાનને વિષે જેને દિવ ભાવ છે તેને પુરા નિશ્ચય જાણવો. લો. ૧૮

જેને અવ્યક્ત નિશ્ચય હોય તેને ભગવાન સારી ક્રિયા કરે અથવા નબળી ક્રિયા કરે તે સર્વ કલ્યાણકારી ભાસે અને ભગવાન પડતે અથવા હારે અથવા કોઈક ઠેકાણે ભાગે અથવા માનક માણ થાય ક્યારેક શોક કરે ઇત્યાદિક અનંત પ્રકારના ભગવાનની ક્રિયાયું તેને જોઈને નિશ્ચયવાળો ભક્ત હોય તે ગામ કહે જ પ્રભુની સર્વ ક્રિયા કલ્યાણને અર્થે છે

તે જારે જોવે ત્યારે એવું ને એવું જોલતો હોય તો તેને
પરિપૂર્ણ નિશ્ચયવાળો જાણવો. ગ. પ્ર. ૭૮

જન પરપકવ નિશ્ચય હોય તેને તો મનમાં એમ રહેજે
મારે સર્વે પ્રાપ્ત થઈ રહી છું અને જ્યાં પ્રત્યક્ષ ભગવાન
રહ્યા છે ત્યાંજ પરમધામ છે. અને આ સંત સર્વે તે નારદ
સનગદિક જના છે અને સત્સંગી સર્વ જે તે તા જેવા
ઉદ્ધા, અદુર, વિદુર, સુદામા ને વૃંદાવનના જોપ તેવા છે
અને જે નયુ હરિ ભક્ત છે તે તો જેવા જોપીયું તથા દ્રોપદી
કૂંતાણ, સિતા, રક્ષમણ, લક્ષ્મ, પાર્વતી, એ તથુ છે અને
અને હવે મારે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. ને જોડોઠ, વૈકુઠ,
પ્રભુપુર તેન હું પામી નહો છું એવી રીતના ચાટ થાય
અને પોતાના હૃદયમાં અતિ આનંદ વર્તે એવી રીતે જેના
અંતરમાં વર્તતું હોય તેને પરિપકવ નિશ્ચય જાણવો.

ગ. પ્ર. ૬૩.

જંને અતિ દ્રઢ નિશ્ચય હોય તેનું થોડાકગ્રં લક્ષણ કહું
તે સાંમજો જે જંને પરિપકવ નિશ્ચય હોય ને તે પોતે
અત્યંત ત્યાગી હોય તોય પણ તે પાસે ગમે તેવી પ્રવૃત્તિ માર્ગની
ક્રિયા કરાવીએ તો તે કરે પણ તેમાંથી પાછો હઠે નહિ ને
ક્યવાઈને પણ કરે નહિ. રાજ થકો કરે, ને બીજું એ
લક્ષણ જે ગમે તેવો પોતામાં કાંઈક સ્વભાવ હોય ને તે
ઠોટી ઉપાય કરે તોયે પણ ટળે એવો ન હોય ને એ તે
સ્વભાવને મૂકાવ્યાનો પરમેશ્વરના આગ્રહ દેખે તોતે સ્વભા-

વને તત્કાળ મૂકે ને ત્રીજું એ લક્ષણ જે પોતામાં ડાંઘક
અવગુણ હોય તોપણ પરમેશ્વરની કથા કીર્તન થા લગવા-
નના સંત તે વિના ઘડી માત્ર રહેવાય નહિ ને પોતાનો
અવગુણ હો ને સંતનો અતિગુણ ગ્રહણ કરે અને લગવાનની
કથા કીર્તન ને લગવાનના સંતનો અતિ મહિમા સમજે
એવું જેને વર્ત્તનું હોય તેને પરિપકવ નિશ્ચય બાણવો.

ગ. પ્ર. ૬૩

જેને લગવાનનો યથાર્થ નિશ્ચય હોય તેને તો લગવાન
વિના બીજે કયાંઈ પ્રતીતિ આવેજ નહિ અને જો બીજે
કેકાણે પ્રતીતિ આવી તો તેને લગવાનનો નિશ્ચયજ નથી એ
તો ગુણ બુદ્ધિવાળો હરિભક્ત કહેવાય પણ યથાર્થ લગવાનનો
ભક્ત ન કહેવાય.

ગ. પ્ર. ૬૬.

જેને લગવાનને વિષે અનન્ય નિષ્ઠા હોય તેને પ્રત્યક્ષ
લગવાન વિના બીજું કાંઈ દર્શનું નહિ. ગ. પ્ર. ૬.

મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત નિશ્ચયવાળાનાં લક્ષણ.

જેને આત્માના સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય અને દ્રઢ
વૈરાગ્ય હોય અને ભક્તિ ને સ્વધર્મ પણ પરિપૂર્ણ હોય
તેનો નિશ્ચય પરિપૂર્ણ બાણવો અને એમાંથી જો એકે વાનું
એાછું હોય તો નિશ્ચય છે તોપણ મહાત્મ્ય વિનાનો છે અને
એ ચાર વાનાં સંપૂર્ણ હોય તેને મહાત્મ્યે સોતો લગવા-
નનો નિશ્ચય બાણવો.

ગ. પ્ર. ૭૫.

જેને ભગવાનનો ને સંતનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તેથી ભગવાનને અર્થે ને સંતને અર્થે શું ન થાય ? એને અર્થે કુટુંબનો ત્યાગ કરે, લોક લાગનો ત્યાગ કરે, રાજ્યનો ત્યાગ કરે, સુખનો ત્યાગ કરે, ધનનો ત્યાગ કરે, સ્ત્રીનો ત્યાગ કરે, અને સ્ત્રી હોય તે પુરુષના ત્યાગ કરે એમ કહીને પછી આ સર્વે હરિભક્તની વાતો એક એક બીજા કેડે કરી, ગામ હડપરવાળા રાજપૂત ગણુ તથા ધર્મપુરવાળા કુશળ કુંવરમાત્ર તથા પર્વતભઈ તથા રાજ બાઈ તથા ગુરુ માત્ર તથા લાડુમઈ તથા માયા ભગવાઈ તથા હાંદાખાચર તથા માયો ભક્ત તથા મૂલુત્ર પ્રમથ્યારી તથા ભૂજવાળા લાંબી બાઈ ને માતાત્ર તથા સુજ્ઞાનંદ સ્વામી તથા વલક દશના આહર પટેલ સામલ તથા માનકુવાના મૂળાત્ર તથા કૃષ્ણાત્ર તથા વલક દશ ને ગુદાલી ગામના બે ગાંઠી હાર ભક્ત ઇત્યાદિ, જે સ સગાં તમણે ભગવાન- અર્થે ન સંતને અર્થે જે જે હુ તન વિતારીને કહેતા હતા.

અને વળી એમ કહ્યું જે “જેને ભગવાનનો નિશ્ચય મહાત્મ્ય જ્ઞાન સહિત હોય તે ભગવાનના વચનના ફેર પાડે નહિ ને જમ કંઈ તમ કરે તે ઉપર પાતા ન વાત કરે. જે અમારો સ્વસ્થાવ હોય હોય તો જાહે હન માત્ર અક સ્થાનકમાં રહેવાય પણ વધુ રહેવાય નહિ એવા ત્યાગી હતા અને વૈરાગ્ય અતિશય હતો ને શ્રીરામાનંદસ્વામી ઉપર હેત

પણ અસાધારણ હતું તોપણ સ્વામીએ ભજનગરથી : હવી
મો : યુ જ જે સત્સંગનાં રહ્યાનો ખપ હાય તો થામલાને
ખાથ કંઈને પણ રડવું પડશે એમ ન્યાયાન ભરે અવીને
કહ્યું ત્યારે અને થામલાને ખાથ લીધી ત્યાર પછી
તેઓ કહ્યું જે મુગ્ધાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાના રહ્યા પછી
એમ સ્વામીનાં દર્શન થયા મોર નવ મહાના સધી મુકતા-
નદ સ્વામીની આજ્ઞામાં રહ્યા. એવે લક્ષણે કાંને જેને
સતનો ને ભગવાનનો એવો નિશ્ચય હય તેને જણીએ. ને
પછી સુદરશ સુતાર ને ડોસા વાણીઆની વાત કરી.

અતઃ વળી જન ભગવાનનો ને સંતનો એવો નિશ્ચય
હોય તેના કોરના કેશવને એન કહીને રાણા રાજગરની
વાતો કરી અને પ્રહલાદની વાત કરી જે પ્રહલાદ જ તે
નૃસિંહ પ્રત્યે બાલ્યા જે હં મહારાજ હુ આ તમારા
વિકાળ રૂપના નથા બીહીતા ને તમે જ મારી રક્ષા કરી
તેન હુ રક્ષા નથી માનતાં ને તમે જ્યારે દ્રવિયું રૂપ
શત્રુના ગણ થકી રક્ષા કરશે ત્યારે હુ રક્ષા માનાશ. માટે
જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે દંડિક રક્ષા ભગવન કરે તેણે
કરીને હર્ષ ન પામે ને રક્ષા ન કરે તેણે કરીને શોક ન કરે અને
અલમન્ત થકો ભગવાનને ભજે ને ભગવાનને સતતેનું મહાત્મ્ય
બહુ જાણે તે ઉપર ગામ કઠલાવની ડોસીની વાત કરી.

અને આવી રીતનો જે હરિભક્ત હય તેનો દેહ પગ
ઘસીને પડે, વાઘ ખાઈ જાય, સપે કરડે, શત્રુ વાગે, પાણીમાં

બુદ્ધિ જાય ઇત્યાદિક ગમે તેવી રીતે અમૃત્યુએ કરીને દેહ પડે તોપણ એમ સનજે જે ભગવાનના ભક્તિયા અવળી ગતિ થાયજ નહિ એ તો ભગવાનના ધામનજ ને. અને ભગવાનના વિનુબ હાય નો દેહ સુચી નારી પેઠે પડે ને અદ્વનના લોકડામા સસ્કારે યુક્ત ગળે તોપણ તે ત નિશ્ચે ચમપુરીમાં જાય એ બેની વ્યાકૃત નારી પેઠે સમજ અ સર્વ પ્રકારના જના હૃદયનાં દ્રઢ ગઠ પડી હાય તન્ ભગવાનનો ને સંતના મહાત્મ્ય સહિત નિશ્ચય ન એમ જાણુકુ જી. ૩

મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત નિશ્ચયજ્ઞાના જી. ૩ ની

ગાથાવલા હરિભક્તોના વાત ન્યા.

ગામ હડુમરવાળા રજપૂત ગણુજી.

એક સમયે શ્રીજી મહાનજ ગામ વડથલમાં પધાર્યા હતા. ત્યાં ધરમનિહ નામે સ્ત્રીની ગણશીત હતા તેમને શ્રીજી મહાનજ ગામ હડુમરવાળા રજપૂત ગણુજી નાગજ આપવા જવાની આજ્ઞા કરી તેથી તે ગણશીયા શ્રીજીના પત્રલખને હડુસર ગયા. તે ગણશીયા લલુજીને ઘેર પહોંચ્યા ત વખતે ગણુજી ને વાળુ જવાનો સમય હતો તમને માએ દીત કહેલા અને થાળી પુરેલી તેજ વખતે ધરમનીંહ શ્રીજીના પત્ર ગણુજીને આપ્યો તેમાં લખેલું કે 'આ પત્ર ગંડી તુરતજ ધરની સર્વ સમૃદ્ધિ ગાડામાં ભરી તમારી ડાશીન ત્યાં રાખી

ને તમે આંહી આંવા. તે સમયેજ ગલુજીએ તે પ્રમ.ણે કર્યું
ને વડથલમાં શ્રીજી મહાનજ પાસે ગયા.

હવે હડુસરમાં એવું બન્યું કે ગલુજી જે રાત્રીએ શ્રીજી
મહારાજ પાસે આવ્યા તેજ રાત્રે બસા ગરાશીયાઓએ
એક સંપ કર્યો કે આજ રાત્રાંજ ગલુજીની ઘર સમૃદ્ધિ
લુંટી લઇને તેમને મારી નાંખના. તેવો વિચાર રી બસો
સ્વારો હડુસરમાં ગલુજીના મકાનની ચારે પાસ ઘેરીને ઉભા
રહ્યા. તેમના મકાનમાં દીવા બગાડ દતા તે જોઇ મકાનમાં
ઉતરીને જોયું તો તમામ મકાન ખાલી દીકું જે ઓરડામાં
ગલુજીના મા સુતા હતા ત્યાં જઈને પૂછ્યું કે આ ઘર
ખાલી કેમ છે? ન ગલુજી ક્યાં ગયા છે? ત્યારે તે ડોશી
બોલ્યા કે ગલુજીને આહા વળુ વગની તૈયારી હતી તેજ
વળતે શ્રીજી મહાનજના પત્ર આવ્યો તેનાં લખેલું કે આ
પત્ર વાંચી તમામ ઘણી સમૃદ્ધિ લઈ તમારી માને ત્યાં
રાખીને તમે આંહી તુરંત આવો જેથી તે વડથલ ગયા છે, ત્યારે
ગરાશીયા બોલ્યા કે આજ ગલુજીને મારવા હતા, અને
ઘરની સર્વ સમૃદ્ધિ લુંટી લેવી હતી, પણ સ્વામિનાનાયક લગવાન
ખરા કે તંત્રો તંત્રના ભક્ત ગલુજીને ઉગારી લીધા. એમ કહીને
તે બોલ્યા કે ડોશીના. તમે ગલુજીને કંડોળે કે હવે તમારી સાથે
અમારો કાંઈ પણ વૈર નથી. ને તમારે જેમ સ્વામિનાનાયક
સાથે હતા છે તેમ અમને હતા કરાવજો કે જેથી અમે પણ
તેમના ભક્ત કરીએ, અને તે અમારા અપરાધ માફ કરીને

રાજી થાય. એમ કહીને ગલુજી સાથે વૈભાવનો ત્યાગ કરીને તથા શ્રીજી મહારાજ સાક્ષાત્ ભગવાન છે તેવો નિશ્ચય કરીને પોતાને ઘેર ગયા.

એક સમયે શ્રીજી મહારાજ ડડુસર પત્રા વાના હતા, તેવામાં ગલુજીની માના શરીરે મંદવાડ હતો. તે સમયમાં ગલુજીને ખબર મળ્યા કે મહારાજશ્રી એક બે દીવસમાં અથવા સાંજ સવારમાં પધારશે. તે ખબર સાંભળીને ગલુજીએ વિચાર કર્યો કે ડાશીને મંદવાડ છે તે કાપી દેહ પડી જાય તો મહારાજશ્રીના સેવા મારાથી બની શકતી નહિ માટે તેની ગાંઠવણ અન્ય ઢાંગ થાય તો ઠીક, તેમ વિચાર કરીને પછી પોતાના મિત્ર એક વાણીઓ હતો તને બેલાવીને કહ્યું કે “મહારાજશ્રી આંહી પધારે ત્યારે ઉતારો, રસ ઇ વિગરે તમામ જાતની સગવડ તમાર પુરી પાડવી તેના જે ખર્ચ થશે તે હું આપીશ” પછી તે વાણીઆએ ઘેર જઈ તમામ જાતની સગવડ તૈયાર કરી અને શ્રીજી મહારાજનું આમત્રણ કર્યું. તેજ રાત્રીના બાર વાગે ગલુજીની માના દેહ છુટી ગયો. ગલુજીને વિચાર થયો કે સવારમાં તો મહારાજશ્રી પધારવાના છે તો આ વાત હમણાં બહાર પાડવી તે ઠીક નહિ તેથી ડાશીનો દેહ લુગડાંથી બાંધી બજારની દોડના પાટડા સાથે લટકાવ્યો, ન પોતે મરણ પોક પાડી નહિ.

સવારના પહોરમાં દિવસ ઉગતાં મહારાજશ્રી પધાર્યાં તેવી ખબર સાંભળી પોતે સાદો પોશાક પહેરી વાજાંત્ર

હાથને ગામથી એક ગાઉ સુધી સામા ગયા અને હંડવત પ્રભુમ કરને મહારાજશ્રીને કહ્યું કે આ શેઠ મારા મિત્ર છે નં તે કહે કે જ તમે તો મહારાજશ્રીને ધનાવવાનો વાનવા લાલ લો દો પણ દોઢવાન અને તે લાલ અગવો તેથી આજ ના નેમને ત્યાં આપનો નથા સંત મંડળ વિગરેનો મુકામ ઠાવ્યો છે તેથી તે રાજી થય નેમ કરો. એમ કહીને પોતાના કાંઈના સ્પર્શ ન થાય તે રીતે ગામતે વાજતે મહારાજશ્રીના ગામના તે શેઠને ઘેર પધાવ્યા, અને તે શેઠે શ્રીજીના તથા સંત મંડળ વિગરેની ઘણા પ્રેમથી સેવા કરી. પછી મહારાજશ્રી તથા સંત મંડળ જમીન તૈયાર થયા. ને ગલુજીને બોલાવાન શ્રીજી મહારાજ કહ્યું કે અમારે અત્યારે વડતલ જવાનો કાર છે તથી અમન રજા આપો; બીજવાર આવાશું ત્યાં જમ તમે કહ્યે તમ કરીશું. મહારાજશ્રીના કહેવાથી ગલુજીએ તમજ થું, અને વાજત્ર મંગાવાને ઘણીજ ધામધુધા મહારાજશ્રીના વળાવ્યા અને તે પોતાને કાંઈના સ્પર્શ ન થાય તવી રીતે ગામના શીમાડા સુધી વળાવવા ગયા. ત્યાર મહારાજશ્રી બોલ્યા કે ગલુજી, તમે વળાવરે દરે જ્યાં ન ડોશીના દેહના સંસ્કાર કરો. તેથી ગલુજીએ ઘેર આવીને ડોશીના દેહના સંસ્કાર કર્યા.

તેવી રીતે જંને ભગવાન અને સંતનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિર્ધ્ય હાય તે લોકલાજનો ત્યાગ કરે તેવી રીતે ગલુજીએ કયું.

ધરમપુરવાળાં રાણીશ્રી કુશળકુંવરમાર્ધ.

રાણીશ્રી કુશળકુંવરમાર્ધ પૂર્વજન્મમાં અમદાવાદ પાસે અડાલજ ગામ ગરાશીઆન ઘર જન્મેલાં હતાં. તેનું નામ રૂડાદેવ હતું. દડાવ્ય દશના રાજ વાતસાહના સાથે તમને પરણાવતા ત ત્રણ રૂડાદેવાએ પોતાના પતિના તથા પોતાનાં મોક્ષાર્થે સંવત ૧૫૫૫ના વષમાં અડાલજ ગામના પોતાના ખર્ચે આ માટે વાવ કરાવી અને સરકુત શીલાત્રય કાપીને તે વાવના મતવાલાં યોડાવ્યો. ત્યારપછી કટલેક દીસે રાણીએ દેહ ત્યાગ કર્યો.

કોઈક સમયે શ્રીજી મહારાજ સર્વ સત્તમંડળ તથા સર્વ પાર્ષદોએ સહુ સારના પંડોમાં અડાલજ પધાર્યા ત્યારે તે વાવન કાંઠે મુકામ કર્યો અને સભા કરીને બેઠા તે સમયમાં તેના શીલા લેખ નિત્યાનંદ સ્વામી પાસે વંચાવ્યો તે સાંભળી પોતે બોલ્યા કે આ વાવ બાવનાર રાણીએ સત્સંગમાં જન્મ ધર્યો છે. આ વાવમાં હું સ્નાન કરીને પ્રાણી પાંદશ અને તમે પણ સ્નાન કરી અને પ્રાણી પાંદશને માટે સ્મરણ કરી એવો સંકલ્પ કરો કે આ વાવ કરાવનાર રાણી મારી ભક્તિ કરી અક્ષરધાતને પામે. પછી તે પ્રમાણે શ્રીજીએ પોતે તથા સર્વ સંતે સંકલ્પ કર્યો અને સ્નાનાદિક કરીને સંત મંડળે સહિત ત્યાંથી અમદાવાદ પધાર્યા.

રાણીશ્રી રૂડાદેવી પૂર્વના સંસ્કારે ગુજરાત દેશમાં વડતાલ પાસે ધરમજ ગામમાં ગરાશીયાને ઘેર જન્મ્યાં ને તેમનું નામ કુશળ કુંવરજ ઈ પાડ્યું ને ધરમપુરના રાજાની સાથે તેમને પરણાવ્યાં. પાંતે મુમુક્ષુ હતાં તેથી પોતાને ત્યાં કોઈક સન્યાસી, સાધુ, પરમહંસ આવરે ત્યાગીઓ આવે તેમને રાખીને સારી રીતે સેવા કરાવતાં અને પોતે પણ પુરૂષના લુગડાં પહેરીને સેવા કરવા જતા અને ઉપદેશ સાલજતાં હતાં. આવી રીતે કેટલોક સમય વીત્યા બાદ તેમના પૂર્વના પુન્ય સંસ્કારના ઉદયથી અને શ્રીજીના સંકલ્પથી શ્રીજી મહારાજના મોટા સંત પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામી એક સમયે ગઢડેથી એકલાજ આલી નીકળ્યા તે દરતા દરતા ધરમપુર ગયા ત્યાં તેમને પરમહંસ જાણીને રાણીએ પોતાના બગીચામાં ઉતારે આપ્યો.

પછી તે રાણી પુરૂષનાં લુગડાં પહેરી સેવા કરવા તથા ઉપદેશ સાંભળવા ગયા. અને સ્વામીને પ્રણામ કરી પાસે બેસવા આવે છે ત્યાં સ્વામીને જાણવામાં આવ્યું કે આ પુરૂષ નથી પણ કોઈ સ્ત્રી જણાય છે. તેથી બોલ્યા કે અમારા સ્થાનમાં કોઈ સ્ત્રીએ આવવું નહિ. અને આવશે તો મારે ઉપવાસ કરવો પડશે, કારણ કે અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો તથા ધનનો અમારે ત્યાગ છે તે સાંભળી રાણીને વિસ્મય થયો જે આ ઠળીનાળમાં આવા ત્યાગીઓ છે !

પછી જુદા આરડાનાં બેરીને અને બારણામાં ચક્ર નંખાવીને મર્યાદાપૂર્વક સ્વામી પાસે ખીજા પુ પો બેસાડીને

તે દ્વારા પુજાવ્યું કે તમારા ગુરૂ કોણ છે ? ત્યારે સ્વામી બોલ્યા કે અમારા ગુરૂ સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે. અને તે હાલ કાઠીઆવાડમાં ગઢડા ગામમાં દાદા ખાચરના દરબારમાં રહે છે. તેમના કરેલા મારા જેવા પાંચસો પરમહંસ છે. તેવું સાંભળીને રાણીને નિશ્ચય થયો જે સ્વામિનારાયણ સાક્ષાત ભગવાન છે નહિ તો આવી વાત બને નહિ.

પછી દરરોજ છેટેથી સ્વામીની વાતો સાંભળીને શ્રીજીના સ્વરૂપના દૃઢ નિશ્ચય કર્યો અને પોતાની સેવા નિરંતર શ્રીજીના ઉપયોગમાં આવે તેમ ધારી સારાં અથાણાં મગાસા નાખીને અતિ સુગંધીદાર બનાવીને પોતાનેજ હાથે વાંસની કાતળીમાં તથા બરણીઓમાં ભરીને ગઢડે મોકલતાં. તેમજ ઉત્તમ કમોદનાં ફેતરાં પોતાને હાથે નખથી ફેલીને તે અણીશુદ્ધ અને સુગંધવાળા ચોખ્ખાની કોથળીઓ ભરીને શ્રીગઢડે મોકલતાં. આ પ્રમાણે તેમની ભક્તિ જોઈને શ્રીજી મહારાજ તેમને પ્રત્યક્ષ પોતાનાં દર્શન આપતા અને તેમની ભક્તિને આધિન થઈને તેમણે અર્પણ કરેલા તુલસી, ચંદન, પુષ્પના હાર, લોજન વિગેરે પ્રત્યક્ષ અંગીકાર કરતા રાણીએ એક દિવસે પરમચૈતન્યાનંદ સ્વામીને હાથ જોડીને નમસ્કાર કરીને કહ્યું જે હવે શ્રીજી મહારાજ પ્રજ્ઞચારી, સંત મંડળ, પાર્ષદ, હરિજન, મોટીબા, લાડુબા, રાજબાઈ તથા દાદા ખાચર વિગેરે સહિત આંહી પધારે તો ઠીક. ત્યારે સ્વામી બોલ્યા જે ભગવાન તો સ્વતંત્ર

છે મહુ પોતે ભક્તવત્સલ છે ત આપની ભક્તિને વશ થઈને
આપને ત હોડા હેવસમાં પધારશે.

પછી શ્રી ૭ મહારાજ પોતે તમનો સંકટ જાણીને અને
તેમના પ્રેમભક્તથી આકર્ષિત થઈને ગઢડેથી ધરમપુર જવા
સાફ ની જ્યા અને વરતાલ આવીને ફરતા ફરતા સુર થઈ
ઉધના આવીને પત્રદાર રાણીને ખબર આપી જે અમુક
દિવસ અંગે ધરમપુર આવીશું પછી રાણીએ પેતાના એકસો
ગામના સર્વ પ્રજાને તેમજ સરખા, હાથ વાળા, પાયગા-
વાળા, વાણીવવાળા વીગેરે તમામનું હુકમ કર્યો કે મહારાજ શ્રી
પધારે ત્યારે તમાર સર્વને હાજર રહવું. અને તેજ રાત્રીએ
વાંસવા ગામે પોતાની દીકરીને મંદવાડ હતો તેને જોવા માટે
મેનામાં જોશીને ત્યાં ગયાં. ત્યાં એક દિવસ રહ્યાં ને પરમ
ચૈતન્યાનંદ સ્વામીએ પત્ર લખી સ્વાર મોકલ્યો જે કાલે
સવારમાં શ્રી ૭ પધારશે તેવું સાંભળી તે રાણી મેનાનો
ત્યાગ કરીને ઉંટ ઉપર બેઠીને ધરમપુર આવ્યાં.

સ્નાના પંડોમાં શ્રી ૭ મહારાજ ધરમપુર પધાર્યા
એટલે રાણીએ ઘણીજ ધામધુમથી સાર્થકું કર્યું અને
પોતાના કુવર નિયતદેવને સાથે લઈ ગામના ગ્રીમાડા સુધી
સામાં ગયાં અ. કુવરને શ્રી ૭ મહારાજની પાસે જઈ પગે
લગાડા અને હાથ કે હે મહારાજ મારાં સો ગામની સર્વ
પ્રજા આપને દર્શન આવેલ છે તો તેમને દર્શન આપવા

માટે સોનેરી વસ્ત્ર ધારણ કરી હાથી ઉપર વિરાજમાન થાઓ એવી પ્રાર્થના સાંભળી શ્રીજીએ તેજ પ્રમાણે કયું અને રાણી પોતે જીવંત, લાડુબા, રાજબા આદિ સર્વને મળીને તેમને રથમાં બેસારીને પોતે પણ મેનામાં બેસી ઘેર આવ્યાં ને શ્રીજીને તથા સંત મંડળ વિગેરેને યથાયોગ્ય ઉતારા કરાવ્યા અને ત દિવસથી તે જ્યાં સુધી શ્રીજી મહારાજ ત્યાં સુધી દરરોજ પોતાની દેખરેખ નીચે પવિત્ર પ્રાદ્યોત્સવો પાસે જુદી જુદી ઉત્તમ પ્રકારની રસોઈઓ બનાવીને જમાડતાં.

શ્રીજી મહારાજે તે ગામમાં બહુજ ઐશ્વર્ય બતાવીને ઘણા જીવોનો મોક્ષ કર્યો. કેટલાએક વિદ્વાનો તથા ગવૈયાઓ આવ્યા તેમને પોતાના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો એક દિવસે રાણીએ શ્રીજીને માટે ઉત્તમ ભોજન કરાવી છાપન ખાનાવાળો ચાંદીનો થાળ પુરી શ્રીજીને જમાડ્યા પછી વિનંતી કરીને કહ્યું કે હે મહારાજ મારું આ સો ગામનું રાજ્ય આપને હું અર્પણ કરું છું ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે હું રાજ્યને નથી ઇચ્છતો મને મયારાણીએ ત્રણસો ગામનું રાજ્ય અર્પણ કર્યું તોપણ મેં ના પાડી ને કહ્યું કે મારે અસહ્ય કેટલી બ્રહ્માંડનું રાજ્ય છે છતાં અનેક જીવોનો મોક્ષ કરવા માટે આ સર્વ અક્ષર મુકતોએ સહિત આ ભસ્ત્રખંડમાં પ્રગટ થયો છું એમ કહી તે રાણીના પુત્રને પોતે રાજ ગાદીએ બેસાડ્યા.

પછી તે રાણીને શ્રીજીએ કહ્યું કે તમે ચાર બાઇઓને તમારી સેવામાં રાખો. તેમાં એક ભગવાનની કથા સંભળાવે તે થાકે ત્યારે બીજી મારા ઐશ્વર્ય સંબંધી વાર્તા કરે, અને તે થાકે ત્યારે ત્રીજી મારી મૂર્તિનાં કિર્તન બોલે, અને તે થાકે ત્યારે ચોથી સ્વામિનારાયણ નામની ધુન્ય કરે. અને તમે મારી મૂર્તિ નખથી શિખા પર્યંત અને શિખાથી નખ પર્યંત અહોનીશ ધાર્યા કરજો. એક અંગ ત્રણે અવસ્થામાં સાંભરી આવે તેવો દ્રઢાવ થાય ત્યારે બીજું અંગ ધારવું. તેમ કરશો તો આ પંચ ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કરાવી મારા અક્ષરધામમાં કાયમ મારી સેવામાં રાખીશ. એવાં શ્રીજીનાં વચન મानी તે રાણીએ તેવો અભ્યાસ કાયમ રાખ્યો.

પછીથી શ્રીજી મહારાજ તથા સર્વ સંત મંડળ અને સર્વ હરીજનો તથા સર્વ બાઇઓ તથા દાદાબાપર વિગેરેને પ્રસન્ન કરી જેવી ધામધુમથી પધરાવ્યા હતા તેવીજ ધામધુમ થી મહારાજશ્રીને વળાવ્યા. ને પછી અઢારમે દિવસે દેહનો ત્યાગ કર્યો.

અને સદ્ગુરૂ પરમચૈતન્યાનંદસ્વામી ધરમપુરથી ગઢડે આવ્યા.

ગામ અગત્રાઈના પટેલ પર્વતભાઈ

પર્વતભાઈ જાંતે કણ્ણી હતા તે અગત્રાઈ ગામમાં રહેતા હતા. અને ખેતીનો ધંધો કરીને પોતાનો નિર્વાહ કરતા હતા. તે જેટલું સાફ અનાજ પાકે તેને સદાચતમાં આપતા. અને

હલકા અનાજથી પોતાનો નિર્વાહ ચલાવતા હતા. સદાવ્રતમાં સર્વ વસ્તુ આપતા જાણીને કોઈ સંતે કહ્યું જે બધું આપી-
દો છો પણ કંઈ નિર્વાહને માટે રાખો છો ? ત્યારે પર્વત-
ભાઈ બોલ્યાં કે કણુખીના છોકરાં અને કુકડાંનાં બચ્ચાં તે
ઉકરડો ઉઘામીને પણ પોતાનું પુરું કરે પણ ભુખ્યાં ન રહે.

એક વખત લાકડાં ફાડતાં પગ ઉપર કુવાડો પડ્યો પણ
વાગ્યો નહિ તેથી વિચાર કર્યો કે કુવાડો વાગ્યો હોત તો છ મહિના
ખાટલે રહેવું પડત તેથી છ મહિના સુધી મહારાજનો
સમાગમ કરીશું એમ ધારી મહારાજ પાસે ગઢડે ગયા
અને ત્યાં છ માસ સુધી રહ્યા.

વળી કોઈક વખતે તેમના દીકરાને બહુજ મંદવાડ
હતો અને ગઢડેથી શ્રીજી મહારાજનો પત્ર આવ્યો કે આ
પત્ર પહોંચે કે તુરતજ આંહી આવો. તેવું વાંચીને એકદમ
ગઢડે ગયા. અને ઘેર તેમના દીકરાએ દેહ ત્યાગ કર્યો. તે
સમાચાર ગઢડે આવ્યા પણ પોતાને શોક થયો નહિ. તે
જાણી શ્રીજીએ કહ્યું કે જો આવો મંદવાડ હતો તો તમારે
આવવું નહોતું ત્યારે પર્વતભાઈ બોલ્યા કે છોકરાની શી
દુર્લભતા છે. ખાટલાનો પાયો ભાંગે તો લાકડું લેવા સારૂ
જંગલમાં જવું પડે અને સુતારને બોલાવવો પડે એટલો
પ્રયત્ન તેમાં નથી. તે તો જેમ છાણમાં ફીડા ઉત્પન્ન થાય
તેમ થયાજ કરે છે પણ આપની આજ્ઞાનો લોપ કેમ થાય.

એવી રીતે શ્રીજીની આજ્ઞા પ્રમાણેજ નિરંતર વર્તન કરતા હતા.

એક વખતે પર્વતભાઈ પોતાનાં પત્નીએ સહિત ગઢડે આવ્યા તે અન્ન જળનો ત્યાગ કરીને કેવળ શ્રીજી મહારાજના દર્શન અને સમાગમથી દિવસ નિર્ગમન કરતા હતા. તે વાત શ્રીજી મહારાજ તો અંતર્યામીપણે જાણે છે પણ બીજાને જણાવવા સારૂ સભામાં મૂળજી બ્રહ્મચારીને શ્રીજીએ પુછ્યું કે પર્વતભાઈ ક્યાં જમે છે? ત્યારે બ્રહ્મચારી બોલ્યા કે તેમનાં પત્ની સાથે છે તેથી ઉતારે જમતા હશે. પછી બાધઓની સભામાં બેઠેલાં તેમની પત્નીને પુછાવ્યું કે પર્વત ભાઈ ક્યાં જમે છે? ત્યારે તે બોલ્યાં કે મહારાજના થાળની પ્રસાદી જમતા હશે. ત્યારે શ્રીજીએ પર્વતભાઈ ને પુછ્યું કે તમે ક્યાં જમો છો? ત્યારે તે બોલ્યા કે આપના દર્શનથી ભુખ અને તરસ નિવૃત્ત પામ્યા છે અને હું સર્વ પ્રકારે તૃપ્ત થયો છું આ પ્રમાણે સાત દિવસ સુધી અન્ન જળનો ત્યાગ કરીને શ્રીજી મહારાજના દર્શનથીજ આનંદમાં રહ્યા.

એક સમયે શ્રીજી મહારાજ ગામ અગત્રાઈ પર્વતભાઈને ઘેર પધાર્યા. ત્યારે સુરોબાચર તથા સોમલાબાચર વિગેરેએ વિચાર કર્યો કે શ્રીજી વારંવાર પર્વતભાઈને વખાણે છે તો તેમની ધીરજ તથા શ્રદ્ધા કેવી છે તે પરિક્ષા કરવી. એમ

ધારીને 'પર્વતભાઈ'ને કહ્યું કે ઘોડાઓને માટે જોગાણુ આપો ત્યારે પર્વતભાઈ જોડ્યા કે આ બાજરાની કેડીઓ ભરીછે તેમાંથી તમારે જોઈએ તેટલું લ્યો. ને જેટલા દિવસ રહો ત્યાં સુધી મને પુછવું નહિ. ત્યારે કાડીઓએ તે કેડીઓનાં સાણાં કાઢી નાખ્યાં. અને બાજરાના મોટા ઢગલા થયા, જેને જેમ જોઈએ તેમ લે. પછી બજાવાળા તથા ઘોડાવાળા ઓએ કહ્યું કે અમને ખડ તથા કડબ આપો ત્યારે પર્વતભાઈ જોડ્યા કે વાડામાં કુંદવાં ખડક્યાં છે તેમાંથી જોઈએ તેમ લ્યો. તેમ કહેવાથી તે કાડીઓએ કુંદવાં ફરતાં ઘોડાં છુટાં મૂક્યાં. પછી સર્વને જમવા સારૂ છુટું ચુરમુંને ધારેધીની રસોઈ કરાવી. અને સર્વ સંત મંડળ તથા કાડીઓ જમવા બેઠા. તે વખતે શ્રીજી પોતે ધીની તાંબડી પોતાના હાથમાં લઈને ધી પીરસવા માંડ્યાં તે સર્વના પાત્રમાં તથા નીચે જમીન ઉપર પણ એક ધારા ચાલે. તે જોઈ પર્વતભાઈ બહુ રાજી થઈને નાચવા માંડ્યા, અને જોડ્યા કે મારા વડાલાની આવી લીલા ક્યારે પણ જોઈ નહોતી. તે સમયમાં આકાશમાં વિમાન લઈ દેવતાઓ આવ્યા અને તેમણે ચંદન પુષ્પની વૃષ્ટિ કરી,

પછી સાંજે સમા થઈ ત્યારે શ્રીજી જોડ્યા કે હે પર્વતભાઈ સંતની પંકિતમાં અમે ધી પીરસ્યું તેમાં કેટલુંક જમનારાના પાત્રમાં ગયું અને કેટલુંક હેઠે ઢાળાયું. તેમજ આ કાડીઓએ ઘોડાના જોગાણુને માટે કેડીઓનાં સાણાં

છુટાં મુકી દીધાં. ને જે જે કળશીની કોઠીઓ ખાલી થઇ. તથા ખડનાં કુંદવાં ફરતાં ઘોડાં છુટાં મુક્યાં. આ બધો બગાડ થયો તે જોઇ તમને કાંઇ સંશય થાય છે ! જે આમ બગાડ શા માટે કરતા હશે ! ત્યારે પર્વતભાઇ બોલ્યા જે હે મહારાજ, હું તો સાથી છું ને ઘરના ઘણી તો તમે છો. તો તમે જે કરતા હશે તે ઠીકજ કરતા હશે. ઘરના ઘણી જે કામ કરે તેમાં સાથીને શંકા ન કરવી જોઇએ. એવાં પર્વતભાઇનાં વચન સાંભળીને શ્રીજી ઘણા પ્રસન્ન થઇ બોલ્યા કે ધન્ય પર્વત ! ધન્ય પર્વત ! પર્વતભાઇની આવી શ્રદ્ધાને ધન્ય છે. એમ કહી સર્વ કોઠીઓ પાસે કોઠીથી બહાર નીકળી ગયેલો બાજરો પાછો કોઠીઓમાં નંખાવ્યો અને ખડનાં કુંદવાં ઘોડાં હુતાં તેને એક કેર બંધાવીને ફરીથી સારાં કુંદવાં ખડકાવ્યાં. અને બધા કોઠીઓ પર્વતભાઇનાં વખાણ કરવા લાગ્યાં જે પર્વતભાઇની ભક્તિને ધન્ય છે.

શ્રી ગઢપુરવાળાં રાજબાઈ

રાજબાઈ ગઢડાવાળા જીવા ખાચરનાં માશીની દીકરી બહેન હતાં. તે શ્રીજી મહારાજ અયોધ્યાથી નીકળીને વનમાં ગયા તે સમયથી એ મુર્તિને અખંડ દેખતાં હતાં. તેમને જેતપુર પરણ્યાં હતાં. ને પોતાના સસરાને ત્યાં ગયાં પણ પોતાને એવો સંકલ્પ થયો કે-જેટલું સમુદ્રનું જળ છે તેટલું

આ જીવે માતાના દૂધનું પાન કર્યું છે, એટલી વાર જીવ જન્મ મરણને પામ્યો છે માટે આ દેહે કરીને તો વિષય સુખનો ત્યાગ કરી, અષ્ટ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય પાળી શ્રીજીની સેવામાં અખંડ રહેવું એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો. પછી એક વખત ગઢડામાં શ્રીજી મહારાજ લીંબતરૂ તળે વિરાજમાન હતા તે સમયમાં રાજબાઈના પતિ તથા તેમના સસરા તથા જીવાખાચર વિગેરે સર્વ સંબંધીજનો આવ્યા ને શ્રીજીને પગે લાગીને સભામાં બેઠા, રાજબાઈ પણ બાઈઓની સભામાં બેઠાં હતાં. તે વખતે રાજબાઈનાં સંબંધીઓએ બે હાથ જોડી શ્રીજીને પગે લાગીને કહ્યું કે હે મહારાજ રાજબાઈને આજ્ઞા આપો કે ઘરે આવે, ત્યારે શ્રીજી મહારાજે રાજબાઈને કહેવરાવ્યું કે તમે તમારા સાસરાને ઘેર જાવો. એવું સાંભળી રાજબાઈને મુછાં આવી ને શરીર પૃથ્વી ઉપર પડી ગયું ને શરીરની કાન્તિ કાળી થઇ ગઇ અને રૂંવાડે રૂંવાડે રૂધીર નીકળવા માંડ્યું. તે વાત શ્રીજીએ સાંભળી કે તુરત જીવા ખાચર તથા રાજબાઈના પતિ, સાસરા વિગેરેને કહ્યું કે જીઓ આ રાજબાઈનો દેહ રહે તેમ છે ! ત્યારે તે સંબંધીઓ સર્વે બોલ્યાજે—હે મહારાજ એતો કેાઇ મોટા મુકત છે ને મહા વૈરાગ્યવાન છે. માટે હવે તો તેમને શરીરે સાફ થાય તેવી દયા કરો. તેવું સાંભળી શ્રીજી મહારાજ રાજબાઈની સમીપે જઈને બોલ્યા કે હે રાજબાઈ—હે રાજબાઈ

તમે અખંડ પ્રહાર્ય રાખીને મારી સેવા કરો. તેવું શ્રીજીનું વચન સાંભળીને રાજબાઈ સચેત થયાં અને શ્રીજી મહારાજને ખજે લાગ્યાં. પછી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા કે હે રાજબાઈ તમને વસમું કેમ લાગ્યું ત્યારે રાજબાઈ બોલ્યાં કે હે મહારાજ—મેં એવો સંકલ્પ કર્યો હતો કે—વિષયતો કયે દેહ નથી ભોગવ્યાં! માટે આ દેહતો દ્રઢ પ્રહાર્ય રાખી શ્રીજીની ભક્તિજ કરવી છે ને આપશ્રી બોલ્યા કે સાસરે જાઓ. તે સાંભળી મારા મનને વિચાર થયો કે શ્રીજીની આજ્ઞા નહિ પાળું તો વચન દ્રોહી કહેવાઈશ તેથી મને વસમું લાગ્યું. ને આપ મારી ઉપર અતિ પ્રસન્ન થઈને બોલ્યા કે “તમે અખંડ પ્રહાર્ય રાખી ભક્તિ કરો”. તેથી હું રાજ થઈ છું. પછી શ્રીજી મહારાજ દાદા ખાચરને બોલાવીને કહ્યું કે જેમ જીવુખા, લાડુખા આદિયાર બહેનો છે તેમ આમને પાંચમી બહેન માનજો. તેવું સાંભળી દાદા ખાચરે એક ચોરડો રાજબાઈને રહેવાને માટે આપ્યો. પછી રાજબાઈનાં સર્વ સજાધીઓ શ્રીજી મહારાજનાં આશ્રિત થયાં. ને સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે એવો નિશ્ચય કરીને ઘેર ગયાં રાજબાઈએ એવો નિયમ રાખ્યો હતો કે પુરૂષથી ૨૦ હાથ છોટે રહેવું તે નિયમ પાળા પોતાના દેહ પર્યંત દાદા ખાચરના દરબારમાં રહ્યાં. એવાં વૈરાગ્યવાન હતાં.

શ્રી ગઢપુરવાળાં જીવુંબાઈ.

જીવુંબાઈ એલલખાચરનાં દિકરી હતાં એલલખાચરને છોડી જવતાં નહોતાં ને તે જીવ્યાં તેથી તેમનું નામ જીવુંબાઈ પાડ્યું અને પુનેમને દીવસે જન્મ તેથી પુનમતીબા એવું પણ નામ હતું અને સૌથી મોટાં તેથી મોટીબા પણ કહેતા. તેમને ગામ કુંડળના અમરાપટગરના દીકરા વેરે પરણાવ્યાં અને તે સાસરે ગયાં. પણ પોતે પૂર્વના મૂકત તેથી એવો નિશ્ચય કર્યો કે આ દેહે અષ્ટ પ્રકારે પુરૂષનો ત્યાગ રાખી દૃઢ બ્રહ્મચર્ય રાખીને શ્રીજીની ભક્તિ કરવી તેજ મનુષ્ય દેહનું સાર્યક છે. એમ માની સાસરેથી ગઢડે પોતાના પીતાને ઘેર આવીને શ્રીજી મહારાજની ભક્તિ કરવા લાગ્યાં ને માનસીક સંકલ્પથી પણ કોઈ દિવસ પતિનો સંગજ ન કર્યો તેમનાં સાસુ રાઈબાઈ તથા સસરા અમરાપટગર પણ શ્રીજીના અનન્ય ભક્ત હતા.

મોટીબા પોતે શ્રીજી મહારાજ ઘેરથી નીકળી વનમાં ફરતા હતા તેદીવસથી પોતાની નીરાવર્ણદૃષ્ટીથી શ્રીજી જ્યાં જ્યાં વીચરે ને જે જે લીલાઓ કરે તેને પ્રત્યક્ષની પેઠેજ જેમ પાસે હોય ને દેખે તેમ દેખતાં શ્રીજીએ તેમની અનન્ય ભક્તિ જોઈને નિત્ય પુણ કરવા સારૂ એક લાલજી આપ્યા.

એક વખતે સંધ્યા આરતી સમયમાં દેવની આરતી કરીને નામકીર્તન કરતાં હતાં. તેમનાં બહેન લાડુબાઈ પણ સાથેજ હતાં. તે વખતમાં તેમના પિતાશ્રી એકલ ખાચર આવ્યા ને તરવાર ઉઘાડી કરી પોતાની બંને પુત્રીઓને લય આપવા મંડ્યા અને કહ્યું કે—તમારે ગામના ચોરામાં જે દેવની મુર્તિઓ છે ત્યાં જઈ ભક્તિ કરો પણ મારા દરબારમાં ઠાકોરદ્વારો કરવો નથી. અને જો હવેથી તમે બંને જણ ભક્તિ કરશો તો આ તરવાર તમારાં માથાં કાપી નાખીશ તેવો ડારો દીધો તે સાંભળી તે બંને બહેનો બોલ્યાં કે પિતાજી આ દેહ તો પાંચ વરસે કે પચાસ વરસે અથવા સો વરસે જરૂર પડવાનો છે તે પડશે. પણ કેટલાંએક પુરૂષને અર્થે; રાજ્યને અર્થે, દ્રવ્યને અર્થે દેહ ત્યાગ કરે છે માટે અમારે તો બેઉ તરફથી લાભ છે જો મરીશું તો ભગવાનના ધામને પામીશું ને જીવીશું તો સ્વામિનારાયણની ભક્તિ કરીશું એમ કહીને બોલ્યાં કે આ લાલજી તમને કાંઈ પરચો બતાવે તો સાચુ કહ્યુ માનશો ! ત્યારે કહ્યું કે હા. એમ કહીને પછી એક ચાંદીનો કટોરો મગાવી તેમાં દૂધ ભરી સાકર નાંખીને મોટીબાને આપીને કહ્યું કે આ દૂધ જો લાલજી પીઈ જાય તો હું માનું પછી તેજ વખતે મોટીબાએ તેજ કટોરો પોતાના હાથમાં લઈને લાલજીને ધરાવ્યો કે તેમના પિતા દેખતાંજ તે લાલજી દૂધ પી ગયા તેથી તે પ્રગટ પરચો જોઈને પછી તલવાર એક કોર મુકીને પગે લાગી બોલ્યા કે તમે બંને

કોઈ રાધિકા લક્ષ્મી તુલ્ય દેવીઓ છો ને મારે ઘેર જન્મ લીધો છે તેથી મારાં અહોભાગ્ય માનું છું અને આ તમારા દેવ છે તે પણ સત્ય છે તમો તેમની અનન્ય ભક્તિ કરો છો તેમજ અહોનીશ કરો જેથી હું ઘણો પ્રસન્ન છું

ત્યાર પછી શ્રીજી મહારાજ પોતાની ઇચ્છાથી ગઢપુરમાં દાદા ખાચરને ત્યાં રહ્યા શ્રીજીએ તેમની અનન્ય ભક્તિ જોઈને તેમને નીરંતર પોતાનાં દર્શનાદિકનો વિયોગ ન થાય તેટલા સાડ પોતાનું સ્વરૂપ વાસુદેવ નારાયણ તેની પ્રતિમા જીવુખાના ઓરડામાં સ્થાપન કરી. જેથી તે ઓરડાનું નામ વાસુદેવ નારાયણનું મંદિર કહેવાય છે. પછી શ્રીજી મહારાજે ગઢપુરમાં શ્રી ગોપીનાથજીનું મંદિર કરાવ્યું અને જે વાસુદેવ નારાયણની મૂર્તિ ઓરડામાં હતી તે શ્રી ગોપીનાથજીની જમણી કોરે પધરાવી. અને જ્યારે હરિકૃષ્ણ મહારાજની મૂર્તિ પધરાવી ત્યારે વાસુદેવ નારાયણની મૂર્તિ ધર્મદેવ અને ભક્તિ માતાની પાસે પધરાવી.

અને લાલજી મહારાજની મૂર્તિ હાલમાં શ્રીગોપીનાથજીના મંદિરમાં શ્રી ભક્તિ ધર્મ દેવની આગળ નિરંતર ખીરાજે છે.

શ્રી ગઢપુરવાળાં લાડુખાઈ

લાડુખાઈ એકલ ખાચરનાં દીકરી જીવુંખાઈથી નાનાં હતાં જેમને લલિતા પણ કહે છે. તે પણ

પૂર્વનાં મુક્ત તેથી શ્રીજીનાં અનન્ય ભક્ત હતાં. તેમણે પોતાના મનથી એવો નિશ્ચય કર્યો હતો કે આ દેહે અષ્ટ પ્રકારે પુરૂષનો ત્યાગ કરીને દૃઢ બ્રહ્મચર્ય રાખી એક શ્રીજી નીજ ઉપાસના ને ભક્તિ કરવી છે પણ સંસાર ભોગવવો નથી. તેમના પિતાએ તેમને પરણાવ્યાં પણ તે પરણેલા પતિનો ત્યાગ કરીને અખંડ બ્રહ્મચર્ય રાખીને શ્રીજીની એકાંતક ભક્તિ કરતાં હતા. અને શ્રીજીએ રાધાકૃષ્ણ સહિત પોતાની છાપની મૂર્તિ તેમને પુજવાને આપેલી તેનીજ નિરંતર પુજા કરતા હતાં.

એક વખત પુજા કરતાં તેમણે શ્રી રાધિકાજીને કૃષ્ણની ભક્તિ કરતાં દીઠાં તે જોઈ પોતે પ્રાર્થના કરી જે હે મહારાજ, જેમ રાધિકાજીની સેવા અંગીકાર કરો છો તેમ મારી પણ સેવા અંગીકાર કરો એવી ઇચ્છા રાખું છું. પછી તેમની ભક્તિથી વશ થઈ ગયેલા શ્રીજી મહારાજે તેમજ કૃષ્ણ તેથી તે પ્રતિમાની પોતે સેવા કરતાં અને કેસર, ચંદન, તુલસી, પુષ્પના હાર આદિ જે જે અર્પણ કરે તેને શ્રીજી પ્રત્યક્ષ અંગીકાર કરતા અને નાના પ્રકારનાં ભોજનને પણ પ્રત્યક્ષ જમતા હતા.

એક વખત કરીયાણા ગામથી પોતાની વહેલ જોડાવીને લાડુ બાઈ શ્રીગઢડે આવતાં હતાં; માર્ગમાં તેમણે અખંડાનંદ સ્વામીને જોયા તેમને લોહીખંડ પેટબેસણું થઈ ગયું હતું. તે જોઈ

પોતાના માણસ પાસે સ્વામીને કહેવરાવ્યું કે તમે આ વહેલમાં બેસો અને હું ગઢડા સુધી ચાલીને આવીશ. એમ કહીને સ્વામીને વહેલમાં બેસાડયા. અતે પોતાની પાસે બહુજ કીંમતવાળી કીનખાખની રજાઈઓ હતી તે સ્વામીને પાથરી આપી તેવી રીતે ચાકરી કરાવીને સ્વામીને ગઢડે પહોચાડયા તે જોઈ શ્રીજીએ કહ્યું કે આવી ભારે કીંમતની રજાઈઓ ખગાડી તે કરતાં જુની પાથરી હોતતો ઠીક ત્યારે લાડુખાઈ બોડ્યાં કે મહારાજ, તમારે પ્રતાપે તેવી રજાઈઓ તો ઘણી મળશે પણ તમારા સ્વરૂપમાં અખંડ વૃત્તિ રાખનાર, પ્રત્યક્ષના ઉપાસક આવા મહા મુક્ત સાધુ ક્યાંથી મળે? એવું સાંભળી શ્રીજી મહારાજ ઘણુ પ્રસન્ન થયા, અને કહ્યું કે તમારી ભક્તિ અને દ્રઢતાને ધન્ય છે તમારી આવી ભક્તિ જોઈને હું અખંડ શ્રી ગોપીનાથજીમાં નિવાસ કરીને રહ્યો છું. એવી રીતે લાડુખાઈ પોતાનું તન, મન અને ધન શ્રીજીને અર્પણ કરી અનન્ય ભક્તિ કરતાં.

જેતપુરવાળાં મોટાં રામબાહ

ગામ જેતપુરનાં મોટા રામબાઈ જાતે બ્રાહ્મણ હતાં તે
પરોક્ષ ભક્તિ કરતાં ને આ કિર્તીન બોલતાં જે “ તેડી
જાઓ તો અમારાં મન ઠરે ” તે બોલતાં ત્યારે ભગવાન
પોતે આકાશવાણી દ્વારે હોંકારે આપતા. તેવામાં ગામ પીઠ-
વડીના હુરિભક્ત બ્રાહ્મણ શીવરામ જે તેમના સગા હતા તે

તેમને ઘેર મેમાન થયા. તે બાઇ નિત્યની પેઠે કિર્તન બોલ્યાં ને હાંકારો દીધો. તે સાંભળી શ્રીવરામ બોલ્યા જે આ તો સ્વામિનારાયણ ભગવાન ગઢડામાં દાદા ખાચરના દરબારમાં બીરાજે છે તેમનો શબ્દ છે, ત્યારે તે બાઈએ કહ્યું કે મને તેમનાં દર્શન કરાવો. પછી તે બંને જણુ ગઢડે આવ્યાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરીને રામબાઈએ નિશ્ચય કર્યો કે મને જે હાંકારો આપે છે તેજ આ ભગવાન છે તેથી તે સત્સંગી થયાં. પછી પોતાને ઘેર આવ્યા ત્યારે તેમના પતિ વિગેરે સંબંધીઓ સત્સંગી જાણીને તે બાઈને ઘણું દુઃખ દેવા લાગ્યાં, વળી તે બાઈ જ્યારે મુએ ત્યારે તેમનો પતિ ખાટલાનો પાયો બાઈની છાતી ઉપર મુકીને મુએ. તેવું દુઃખ ઘણા દિવસ આપ્યું પણ તે બાઈએ સત્સંગ મુક્યો નહિ પછી એક દિવસ તે બાઈએ શ્રીજીની પ્રાર્થના કરી જે હે મહારાજ તમે ઘણા જનની સંકટમાં સહાય કરોજો તો આ સમે મારું સંકટ કેમ કાપતા નથી. પછી શ્રીજીની ઇચ્છાથી એક પાર્ષદ આવ્યો ને તેણે કહ્યું કે તમે મારી કેડે ચાલો. તેમ કહેવાથી તે બાઈ નદીને કાંઠે પોતાનું ઘર હટું ત્યાંથી નદીમાં થઈને ચાલ્યાં તે જંતપુરના ગ્રીમાડા સુધી આવ્યાં તેટલામાં એક વહેલ દીઠી તંમાં બેસીને તે પાર્ષદ સહિત ગઢડે આવ્યાં. શ્રીજીએ તેમને મોટીબા, લાડુબા, આદિ સર્વજીનાઈઓ લેળું રહેવાની આજ્ઞા આપી તેથી તે ત્યાં રહ્યાં.

પછી કેટલેક દીવસે તે બાઈનો પતિ તથા બીજા સંબંધીઓ ગઢડે આવ્યાં અને શ્રીજીને કહ્યું જે મહારાજાં આ રામબાઈને ઘેર આવવાની આજ્ઞા આપો. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું કે તે તો મહાયોગી છે ને અષ્ટ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, અને તેની ભક્તિ તો જેવી મીરાંબાઈની હતી તેવીજ છે. તેથી તેને તેના નિયમ પાળી લગવાનનું ભજન સ્મરણ કરવા દો તો સારૂ તોપણ તે સંબંધીઓએ ઘણાજ આગ્રહ કર્યો. ત્યારે શ્રીજીએ રામબાઈને કહ્યું કે “તમારા સંબંધી સાથે તમે જાઓ.” તેવું સાંભળી પોતે જવામાં ખુસી ન હોવા છતાં પોતાના ઇષ્ટ દેવની આજ્ઞા થઈ તે સ્વીકારી પોતે મહારાજાને પગે લાગીને તે સંબંધીઓ ભેળાં ચાલ્યાં. ઘેલા નહીંને સામે કાંઠે ગયાં તેટલામાં તે બાઈએ જાણ્યુંજે આ લોકો મને મારા નિયમ પાળવા દેશે નહિ તેમ લગવાનની ભક્તિ પણ કરવા દેશે નહિ તેથી પોતે સમાધી કરીને પંચભૂતના દેહનો ત્યાગ કરીને અક્ષરધામમાં ગયાં એટલે તેમના સંબંધીઓએ ગામમાં પાછા આવીને શ્રીજીને ખબર આપી જે રામબાઈએ તો દેહનો ત્યાગ કર્યો. તે સાંભળી શ્રીજી બોલ્યા જે તમારે તેમના દેહનો ખપ હતો તેથી તે દેહ તમે રાખો ને અમારે તેમના જીવનો ખપ હતો તેથી તે જીવને મારા ધામમાં મોકલ્યો.

શ્રી ગઢપુરવાળા દાદાખાચર.

દાદાખાચર પોતાનું તન મન અને ધન શ્રીજીને અર્પણ કરી નિરંતર દાસભાવે વર્તતા હતા તેમની પરિક્ષા જોવા માટે શ્રીજીએ એક દિવસ કહ્યું કે તમે તમારો ગરાસ તમારી બહેનોને લઈ આપો ત્યારે કહ્યું કે કીક મહારાજ એમ કહી પોતાની બહેનો જીવુબાઈ તથા લાડુબાઈને સર્વ ગરાસ લઈ આપ્યો. પછી શ્રીજીએ દાદા ખાચરને કહ્યું કે તમે તમારૂં ગુજરાન કેમ કરીને ચલાવશો ત્યારે દાદા ખાચરે કહ્યું કે હું કારીયાણીમાં વસતા ખાચરને ત્યાં જઈને માડૂં ગુજરાન કરીશ ત્યારે મહારાજે કહ્યું જે ભલે તેમ કરો. તેથી દાદા ખાચર કારીયાણી જવા નીકળ્યા. તે રાધા વાવ્ય સુધી પહોંચ્યા ત્યારે શ્રીજીએ જીવુબાઈ તથા લાડુબાઈને બોલાવીને રહ્યું કે તમારા રાજ્યનું સરકારી કામ કોણ કરશે ; માટે તમે દાદા ખાચરને બોલાવો ત્યારે તે બંને બહેનોએ કહ્યું કે જેમ તમારી મરજી હોય તેમ કરો પછી શ્રીજીએ પાર્ષદ મોકલીને દાદા ખાચરને પાછા બોલાવ્યા અને કહ્યું કે તમારી બંને બહેનો તો ત્યાગી છે માટે સરકારી કામકાજ સાડૂં ભાવનગર કોણ જશે ! તેથી તમે સમસ્ત ગરાસ સંભાળો ત્યારે કહ્યું કે હા મહારાજ, તેમ કરીશ. એવી રીતે શ્રીજીની જીભ વળે તેમજ પોતે વિશ્વાસ રાખીને વર્તતા.

એક સમયે ગઢડે મહારાજ ઘેલે નહાવા જતા હતા. ને નદીને કાંઠે એક વૈરાગી તીર્થવાસી રસોઈ કરતો હતો. તે દેવના સળગાવે ને વરસાદના છાંટા પડે એટલે એલાઈ જાય, તે જોઈને મહારાજ જીવા ખાચર પ્રત્યે જોડ્યા જે તીર્થવાસી બહુ દુઃખી થાય છે તેને ઊતરવા એક જગ્યા કરાવો. ત્યારે જીવા ખાચર જોડ્યા જે એવા તો ઘણાય આથડે છે. પછી નાડાઈને પાછા દરબારમાં આવીને સભામાં વિરાજમાન થયા. પછી દાદા ખાચર પ્રત્યે એમ જોડ્યા જે તીર્થવાસી દુઃખી થાય છે તેને રસોઈ કરવા સારૂ એક જગ્યા કરાવો ત્યારે દાદા ખાચર જોડ્યા જે અમારે રહેવાનું ઘર મોટું છે તે તીર્થવાસીને રસોઈ કરવા આપો. મહારાજે કહ્યું જે તમે ક્યાં રહેશો? ત્યારે દાદા ખાચર એમ જોડ્યા જે હું સાધુની જગ્યામાં રહીશ ને અમારા ઘરનાં બાકયું ભેળે રહેશે. તે સાંભળીને જીવા ખાચર પ્રત્યે મહારાજ જોડ્યા જે તમે કેવો ઉત્તર દીધો ને દાદાખાચરે કેવો ઉત્તર દીધો અમે એટલા સારૂ એને ઘેર રહીએ છીએ.

એક સમયે ગઢડામાં રામપ્રતાપ ભાઈના ઉતારે ગંગા-જળીયા કુવા પાંચ હતા ત્યાં ઉતરાણને દીવસે કોઈક બ્રાહ્મણે આવીને સકાંત પર્વણી એમ કહ્યું એટલે દીની જોડ્યાં જે ભાઈ, અમે તો પરદેશી છીએ તે શું આપીએ. તે મહારાજે અક્ષર ઓરડીમાં સાંભળ્યું. પછી મહારાજ દાદા ખાચર

પાસે જઈને બોલ્યા જે હજાર રૂપીઆ લાવો દાદા ખાચરે તરતજ પટારામાંથી હજાર રૂપીઆ કાઢીને મહારાજને આપ્યા. પછી મહારાજે દાદા ખાચર પાસે ઉપડાવીને દીદીને કહે દયો આ રૂપીઆ અને દાન પુન્યમાં આપો. પણ દાદા ખાચરના મનમાં એમ ન થયું જે દાન પુન્યને અર્થે સો બસો રૂપીઆ હોય પણ આટલા શું કરશે એવા નિઃસંશય ભક્તને ભગવાન આધિન થઈ જાય છે.

એક વખતે દાદા ખાચર હજમત કરાવવા બેઠા હતા. તે અડધી થયેલી અને અડધી બાકી હતી ને કોઈએ આવીને કહ્યું કે શ્રીજી મહારાજ બોલાવે છે તે સાંભળી તેમને તેમજ અડધી હજમત બાકી રાખીને માથે લુગડું વીટીને શ્રીજી પાસે જઈને ઉભા ને કહ્યું કે હે મહારાજ શી આજ્ઞા છે ? ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું કે ક્યાં હતા ત્યારે બોલ્યા કે હજમત કરાવતો હતો. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું કે અધુરું મૂકીને કેમ આવ્યા ? પુરું કરાવવું હતું. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે તે તો હવે પણ થાશે પણ આપની આજ્ઞા મુખ્ય માનવી. ને તેમાં વિલંબ ન થવો જોઈએ. એવી રીતે તેમનું ઘણું નિર્માની પણું જોઈને તેમની ભક્તિને વશ થઈ શ્રીજી પોતે પોતાનું ઘર માનીને નિરંતર ગઢડામાં રહેતા.

કારીયાણીના માંચા ખાચર

શ્રીજી મહારાજે ગ. મધ્ય. પ્રકરણના ૩૮ મ વચનામૃતમાં કહ્યું છે કે સાચા ભગવાનના ભક્ત હોય તે ઘણા હોય નહિ. યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત તો કારીયાણી ગામમાં માંચો ભક્ત હતા. તે સત્સંગ થયા મોર માર્ગીના પંથમાં હતા તે પણ નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડ્યો નહિ અને પોતે બાળ બ્રહ્મચારી રહ્યા. અને કોઈક કીમીઆવાળો પોતાને ઘેર આવીને ઉતર્યો હતો તેણે ત્રાંબામાંથી રૂપું કરી દેખાડ્યું. અને પછી એ ભક્તને કહ્યું જે તમે સદાવ્રતિ છો મારે તમને આ બુટ્ટો બતાવીને રૂપું કરનાં શીખવું. પછી એ ભક્તે લાકડી લઈને તેને ગામ બહાર કાઢી મુક્યો અને તેને એમ કહ્યું જે અમારે તો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થની ઇચ્છા નથી. પછી એ ભક્તને સત્સંગ થયો ત્યારે ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત થયા. આ પ્રમાણે માંચા ખાચર પૂર્વના મુક્ત હતા. અને શ્રીજી પધાર્યા તે પહેલાંથીજ રામાનંદ સ્વામીના સત્સંગી હતા. ને સ્વામીએ દેહ ત્યાગ કર્યા પછી શ્રીજી મહારાજનાં અલૌકિક ઐશ્વર્ય જોઈને તેમના સ્વરૂપનો દ્રઢ નિશ્ચય કરીને શ્રીજીના અનન્ય ભક્ત થયા તેમજ એલલ ખાચર તથા તેમના પુત્ર દાદા ખાચર અને પુત્રીઓ મોટીબા વિગેરેને પણ પોતાની પેઢેજ શ્રીજીના સ્વરૂપની નિષ્ઠા કરાવી.

એક સમયે માંચા ખાચરે પોતાના ગામની સ્ત્રીમમાં જસો વીંધાંનું ખેતર કે જેમાં ખાર કોશીયો કુવો છે તે ખેતરમાં કપાસ વાવ્યો હતો. કપાસ પાકીને વીણવાની તૈયારી થઈ તેવામાં પોતાના ગુરૂ રામાનંદ સ્વામીનો પત્ર લોજ ગામથી આવ્યો તેમાં લખેલું જે તમે આ પત્ર વાંચીને તુરત અહીં આવજો. પત્ર વાંચી માંચા ખાચરે પોતાના ભત્રિજને બોલાવીને કહ્યું જે મારા ગુરૂનો પત્ર આવ્યો છે તેથી મારે જરૂર લોજ જવું પડશે. ત્યારે ભત્રિજએ કહ્યું કે, ખાપુ જાઓ, તમે જાઓ તેની ના નથી, પણ આ જસો વોધાંનો કપાસ તૈયાર થયો છે તેને ઠેકાણે કરીને જાઓ તો ઠીક. પછી માંચા ખાચરે તો ખાર ગામના ભરવાડને બોલાવીને રજા આપી કે આ કપાસમાં ગાયો મુકો. તેમ કહેવાથી તે ભરવાડે જાઓ મૂકીને જસો વીંધાંનો કપાસ બેલાવી દીધો. પછી લોજ ગામમાં રામાનંદ સ્વામી પાસે ગયા. આ પ્રમાણે પોતાના ઇંદની આજ્ઞા પાળવામાં તત્પર હતા.

એક વખત શ્રીજી મહારાજ ભુજનગરમાં દીવાન સુંદરજી ભાઈને ઘેર વિરાજમાન હતા. ત્યારે સુંદરજીભાઈ બોલ્યા કે હે મહારાજ તમે ગરીબ ગરીબને ત્યાગી કરો છો પણ કોઈ તાલેવાનને કરતા નથી. તે સાંભળીને શ્રીજી મહારાજે પોતે મનમાં એમ જણ્યું જે ગરીબ ભૂખે મરતાં સાધુ યાચ છે પણ અમારા જેવા કોઈ શ્રીમંતો સાધુ યાચજ નહિં એવો

સુંદરજીનો હેતુ છે. તેથી તેનું અભિમાન ઉતારવા અને પોતાનું સર્વોપરિ ઐશ્વર્ય દેખાડવા માટે જ્યાં જ્યાં પોતાના સારા શ્રીમંત, આખરદાર સત્સંગીઓ અને ગામ ઘણી ગરાશીઆ તથા પટેલો હતા તેમનાં નામ લખી શ્રીજીએ પત્રો લખાવ્યા તેમાં આજ્ઞા કરી જે આ પત્ર વાંચી જેનાં જેનાં નામ લખ્યાં છે તે સર્વેએ તુરત સંસાર ત્યાગ કરી ભગવાં વસ્ત્ર પહેરી કાશીની યાત્રા કરીને અહિં ભુજનગર આવવું. માંચા ખાચર ઉપર પણ આવો પત્ર મોકલેલો તે તેમને પોતે જ્યાંબાર કોશીયો કુવો ગળાવતા હતા ત્યાં આવીને માણસે આપ્યો. તે પત્ર વાંચીને કુંભારને ઘેરથી ગેડ મંગાવીને હુગડાં ભગવાં કર્યાં. પછી ભગવાં વસ્ત્ર પહેરી મહારાજે પત્રમાં અચ્યુતાનંદ એણે તેમનું નામ લખ્યું હતું તે નામ ધારણ કરીને કાશીને માર્ગે ચાલી નીકળ્યા. તે ગુજરાતમાં જેતલપુર ગામ ગયા ત્યાં મોટા સાધુ ભાઈ રામદાસજી હતા તે ભેગા સર્વે નવા પરમહંસ મળ્યા. તેમને ભેઈ ભાઈ રામદાસજીએ પુછ્યું કે આ તમે શું કર્યું ! ત્યારે તેમણે મહારાજનો પત્ર બતાવ્યો અને બોલ્યા જે શ્રીજીની આવી આજ્ઞા થયેલી છે. ત્યારે ભાઈ રામદાસજીએ કહ્યું કે કાશીની યાત્રા તમારાથી થઈ શકશે નહિ. માટે મારી સાથે ચાલો આપણે ભુજનગર જઈએ તેમ કહેવાથી તે સર્વે ભુજ ગયા અને ત્યાં મહારાજશ્રીને મળ્યા. પછી શ્રીજીએ સુંદરજીભાઈને કહ્યું જે આ સર્વે નવા

પરમહંસની મંડળી આવી તેને પુઝા કે તમે ગરીબ છો કે તાલેવર છો તેથી તેમણે સવે ને પુછ્યું એટલે શ્રીજીની આજ્ઞાથી તે સર્વે સંતોએ પોતાનું વૃતાંત કહી સંભળાવ્યું તે સાંભળી સુંદરજીભાઈ બોલ્યા કે હે મહારાજ તમે તો સમર્થ છો તે જેમ ધારો તેમ કરો પણ મારી જે અણસમજણ હતી તે તમે ટાળી ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે એક વખત તમને પણ આવી દીક્ષા આપવી છે. ત્યારે સુંદરજીભાઈ બોલ્યા કે હે મહારાજ, હું તો આપનો દાસ છું માટે આપની જેમ આજ્ઞા થશે તેમ વર્તીશ, તે સાંભળીને શ્રીજી પ્રસન્ન થયા. એવી રીતે માંચા ખાયર શ્રીજીની આજ્ઞા અનુસારે વર્તતા હતા.

મૂળજી (મુકુંદાનંદ) બ્રહ્મચારી.

ઝાઝાવાડમાં મચ્છીયાર ગામમાં મૂળજી નામે ઔદીચ સહસ્ર બ્રાહ્મણ હતા તે રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય થયા હતા. રામાનંદ સ્વામીએ તેમને બ્રહ્મચારીની દીક્ષા આપી ત્યારે મુકુંદાનંદ નામ પાડ્યું તોપણ ઘણે ભાગે તેમને મૂળજી બ્રહ્મચારી કહેતા. તે દૈવ બ્રહ્મચર્ય, વૈરાગ્ય, આત્મનિષ્ઠા અને શ્રીજીને વિષે અનન્ય નિષ્ઠા આદિક ગુણવાળા હતા. તેમની વચનામૃતમાં શ્રીજીએ વારંવાર પ્રશંસા કરેલી છે. ગ. પ્ર. ૭૩મા વચનામૃતમાં શ્રીજીએ કહ્યું છે કે જેવા હંધરમાં ગુણ

હોય તેવા ગુણ પ્રજ્ઞયારીમાં વર્તે છે. વળી. ગ. મ. ૩૩માં કહ્યું છે કે આ મૂળજી પ્રજ્ઞયારી છે તે અતિશે દૃઢ નિષ્કામી છે તો અમને એની કંઈકી સેવા અતિશે ગમે છે. તેમજ ગ. મ. ૪૭માં પણ કહ્યું છે જે અમારી ચાકરી મૂલજી પ્રજ્ઞયારી મહાત્મ જાણીને કરે છે તથા ગ. મ. પરમાં કહ્યું છે જે મુકુંદ પ્રજ્ઞયારી તથા રતનજી એ બે મુંઝાતા નથી આ પ્રમાણે તે શ્રીજીના કૃપા પાત્ર મુખ્ય સદ્ગુરુ હતા.

એક વખત શ્રીજી મહારાજ અને મુકુંદ પ્રજ્ઞયારી બંને કચ્છ દેશમાં જતા હતા. માર્ગમાં ચાલતાં શ્રીજીએ પ્રજ્ઞયારીને કહ્યું કે તમને માર ખવરાવું તો કેમ ? ત્યારે પ્રજ્ઞયારી કહે માર શા માટે ખવરાવો. લાડુ ખવરાવો. તેમાં ભરવાડની સ્ત્રીઓ નીકળી. ત્યારે શ્રીજીએ અડધું ધોતીયું માથે એઠી લઈ માતાજીનો ભાવ દેખાડ્યો. પછી તે સ્ત્રીઓ બોલી કે હે માતાજી, અમારા નેહમાં આવો તો તમને જમાડી રમાડી રાજી કરીશું. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે આ બાંધા મને છોડતો નથી માટે જો તમે આ બાંધાથી મને છોડાવો તો હું નેહમાં આવું. તે સ્ત્રીઓએ જઈને પિતાના પતિ ભરવાડોને આ વાત કરી અને કહ્યું કે તમે પાંચ દસ જણ લાકડીઓ લઈને જાઓ ને તે બાંધાને મારીને માતાજીને છોડાવીને આપણા નેહમાં લાવો. આમ કહેવાથી ભરવાડો લાકડીઓ લઈને આવ્યા. તેમને જોઈ પ્રજ્ઞયારી

બોલ્યા કે હે મહારાજ, મારવો હોય તો તમેજ મારો પણ ભરવાડો પાસે શા માટે હાડકાં લંગાવો છો. તે સાંભળી શ્રીજીએ શ્રીકૃષ્ણ રૂપે ભરવાડોને દર્શન દીધું. તેની ભરવાડો પળે લાગીને પોતાના નેહમાં ચાલ્યા ગયા.

એક સમયે શ્રીજી મહારાજ તથા મુકુંદ બ્રહ્મચારી કચ્છ દેશમાં જતા હતા. માર્ગમાં ચોર મળ્યા. તેમણે બ્રહ્મચારીનાં સર્વે લુગડા ખંખેરી જોયાં. ઝાળી પણ જોઈ પરંતુ કાંઈ નીકળ્યું નહિ તેથી ચોર નિરાશ થઈને ચાલ્યા. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે તે તો કપટી છે તેથી તેમનું જોડામાં દ્રવ્ય હશે. માટે જોડા તપાસો. ત્યારે ચોરોએ જોડા તપાસ્યા તેમાંથી અડધો રૂપીઓ નીકળ્યો તે લઈને ચોર બોલ્યા કે આ મહારાજ કહે છે તે સત્ય છે. અને આ તો કપટી છે. એમ કહી ચોર ચાલ્યા ગયા. થોડે દૂર ગયા પછી શ્રીજી મહારાજે બ્રહ્મચારીને કહ્યું કે મન લુપ્ત લાગી શ માટે કાંઈ જમવાનું આપો. ત્યારે બ્રહ્મચારી બોલ્યા કે મેં તને અડધો રૂપીઓ રાખ્યો હતો તે કાંઈ મારા સાડું રાખ્યું નહોતો. તમારેજ માટે રાખ્યો હતો પણ તે વખતે તમને જાત્યવાદી થયા અને દાનેશ્વરી થયા. હવે મારી પાસે કાંઈ નથી. આગળ ચાલતાં એક ગામ આવ્યું ત્યાંના એક ભાવીડ બંદા હોય જોડીને કહ્યું કે હે મહારાજ મારે ઘેર પધારો અને રસોઈ જમીને જવું હોય તો જજો તેથી તેને ઘેર રહી રસોઈ

કરી જમીને તે હરિભક્તને રાજી કરીં ત્યાથી ચાલ્યા તે
શ્રી ભુજનગર ગયા.

એવી રીતે બ્રહ્મચારીને શ્રીજીનો અપૂર્વ મહિમા હતો
કે જેથી શ્રીજી ગમે તેવાં મનુષ્ય ચરિત્ર કરે પણ પોતાને
સદા દિવ્ય ભાવજ જણાય.

એક સમયે શ્રી ગઢડામાં શ્રીજી મહારાજે એવું પ્રકરણ
કર્યું કે સભામાં જેને ઝોલું આવે તેને દત્ત ચોપારીનો એક
બેરખો મારે. તેવામાં એક દિવસ મહારાજ દરબારમાં કીર્તન
નીચે બીરાજમાન હતા. તે સમયમાં સુરાખાચરને ઝોલું આવ્યું
ત્યારે મહારાજે બેરખો માર્યો તેમણે ઉઠીને પગે લાગીને
બેરખો મહારાજ પાસે મૂક્યો. પછી બ્રહ્માનંદ સ્વામીને
ઝોલું આવ્યું ત્યારે મહારાજે બેરખો માર્યો તેમણે ઉઠીને
બેરખો મહારાજ પાસે મૂક્યો અને પગે લાગીને કહ્યું કે હે
મહારાજ, હું ઉઘનો નહોતો, હું તો કીર્તનની નીચે જોડવતો
હોતો. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું જે તે કીર્તન બે મા ત્યારે તેજ
વળને “નારો ચરક રગીતો છેડતો અલ્લમેવારે, કાઠ નવલ
કમળી સાથે રગના રેશારે”. આ કીર્તન બોલતા ગયા અને
સભામાં નર્વે જીવતા ગયા. એવી રીતે ચાર હોઠ મોદસા.
તે સાંભળીને શ્રીજી રાજી થયા. તેવામાં મુકુંદદાસ (મુનિજી)
બ્રહ્મચારી નીંદ્રા આવી અને સર્વ સાંભળે તેમ નસકારાં
બોલવા માંડ્યાં. તે સાંભળી બ્રહ્માનંદસ્વામી તથા સુરખાચર

એક સંપીને બોલ્યા કે હે મહારાજ, બીજાને ઝોલું આવ છે ત્યારે બેરખો મારો છો અને આ પ્રહાર્યારી પાડી ગાંગરે તમ નસ્કોરાં બોલાવે છે તોપણ તેને જગાડતા નથી એવો તમારે પક્ષપાત ઘટે નહિ. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે તે ઉંઘતા નથી તે તો નિરંતર મારી સેવામાં રહે છે. તમને ન મનાય તો તમન જગાડો. તથી સુરા ખાચરે તમને જગાડ્યા. એટલે પ્રહાર્યારી જાગીને તુરત ઉભા થઈ શ્રીજી મહારાજને જાદલે સહિત ઉપાડીને દોડ્યા. ત્યારે બધાએ પૂછ્યું કે પ્રહાર્યારી, આ શું કરો છો. ? ત્યારે પ્રહાર્યારી કહે કે મેં જાણ્યું જે મુકામમાં લાય થઈ તેથી મહારાજને બીજે ઘેર લઈ જાઉં. તે સાંભળી શ્રીજી બોલ્યા કે જુઓ, પ્રહાર્યારી ત્રણે અવસ્થામાં મારી સેવામાંજ છે. એવી રીતે મૂળજી પ્રહાર્યારી શ્રીજીની સેવામાં અહોનીશ વર્તતા હતા.

એક સમયે ગઢડામાં મૂળજી પ્રહાર્યારી પોતાને પહેરવાના જોડાને તેલ ચોપડતા હતા. તેવામાં એક પ્રેમી હરિજન આવ્યો તેણે અતિ આગ્રહ કરી હાથી પ્રહાર્યારી પાસેથી જોડા લઈ લીધા અને પોતે ચોપડવા મંડ્યો તેવામાં શ્રીજી પધાર્યા અને તે હરિજનને પૂછ્યું કે આ કેના જોડા ચોપડો છો ? ત્યારે તેણે કહ્યું જે મૂળજી પ્રહાર્યારીના છે. પછી શ્રીજીએ પ્રહાર્યારીને આજ્ઞા કરી જે હવેથી તમે મારી સેવામાં આવશો નહિ, ઘી ગોળ ખાશો નહિ અને જોડા પણ પહેરશો નહિ.

પગ મહારાજ વડતાલ પધાર્યા અને મૂળજી
 બ્રહ્મચારી ગઢડામાં રહ્યા. કેટલેક દીવસે લક્ષ્મીબાગ માંડેનો
 ડભાણીયો આંખો જેનાં ફગ શ્રીજીને ઘણાંજ પ્રીય હતાં. તે
 પાકવાધી તેની કેરીઓ વેડી લીધી અને સર્વએ વિચાર
 કર્યો કે આ કેરીઓ શ્રીજીને આપવા મૂળજી બ્રહ્મચારી
 બન્યો તો ઠીક. મૂળજી બ્રહ્મચારીએ જવાની હા પાડી પછી
 માથે કેરીનો ટોપડો લઈને ઉઘાડે પગે ચાલતા બ્રહ્મચારી
 ડભાણુ આવ્યા, ત્યાં શ્રીજી વિષ્ણુદાસ પટેલને ત્યાં થાળ
 જમતા હતા. બ્રહ્મચારીએ કેરીનો ટોપડો શ્રીજીની પાસે
 મૂક્યો ને પગે લાગ્યા પણ શ્રીજીએ બ્રહ્મચારીને બોલ્યો
 નહિ તેમજ કંઈ વાત પણ પૂછી નહિ. તેથી બ્રહ્મચારી
 વડતાલ ગયા ને વાસણ સુતારને ત્યાં ઉતર્યા સુતારના
 ઘરનાંએ પાકું સીધું આપ્યું પણ બ્રહ્મચારીએ તો લોટનો
 ભાખરો કરી ખાઈ લીધું ને ઘી ગોળ પાછું આપ્યું ત્યારે
 ડોશી કહે ઘી ગોળ કેમ ન ખાધું? ત્યારે બ્રહ્મચારી કહે
 ઘી ગોળ ખાવાની અને જોડા પહેરવાની મહારાજે ના પાડી
 છે. અને ગઢડેથી કેરીનો ટોપડો લઈ ઉઘાડે પગે ડભાણુ
 આવીને મહારાજ પાસે મૂક્યો તો પણ મને બોલાવ્યો
 નહિ ને મારા સામું પણ જોયું નહિ. પછી ડોશી મહારાજને
 દર્શને ડભાણુ ગયાં. બ્રહ્મચારી પણ ખીજે દીવસે ડભાણુ
 ગયા. ત્યાં ડોશીએ મહારાજને પૂછ્યું કે બ્રહ્મ-

ચારીનો શો વાંક છે તે જોડા પહેરવાની ને દી ગોળ ખાવાની ના પાડી છે. ને આવા તડકામાં ઉઘાડે પજે ગઢડેથી કેરીનો ટોપલો લાવ્યા તો પણ જોલાવ્યા નહિ એવો કું વાંક છે ? ત્યારે મહારાજ કહે ભલે આવે અમે ક્યાં ના પાડીએ છીએ પછી બ્રહ્મચારી મહારાજ પાસે ગયા અને કેરી ઘોળીને પાસે મૂકીને જોડ્યા જે કહો તો રસ કહાડી જમાડું. ત્યારે મહારાજ કહે અમે ક્યાં ના પાડીએ છીએ. પછી રસ કાઢી મહારાજને જમાડ્યા એટલે મહારાજ રાજી થયા. પછી હંમેશની પેઠે સેવા કરવા માંડી પણ વગર વાંકે અપમાન કરી કાઢી મૂક્યા તોપણ મહારાજને મૂક્યા નહિ, અવગુણ લીધો નહિ, અને આજ્ઞા લોપી નહિ.

એક વખત હિંદુસ્તાનથી (અયોધ્યાથી) સર્વ ધર્મકુળ ગઢડે આવ્યું તે વખતમાં ધર્મકુળને ગુજરાતી ભાષા જોલતા આવડે નહિ તેમ સમજે પણ નહિ. તેથી મૂળજી બ્રહ્મચારી ઘણો વખત ધર્મકુળની પાસેને પાસેજ રંડ. એક દીવસ શ્રીજીને તરશ લાગી તેથી બ્રહ્મચારીને જોલાવ્યા. ત્યારે બ્રહ્મચારી એક કોર સીતારામજીને તેડીને અને એક ખસે બદ્રીનાથજીને બેસાડીને પાણીનો લોટો લઈ શ્રીજીને જળ પાવા આવ્યા. જળ પાઈને પાછા ચાલ્યા ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી જોડ્યા કે “બ્રહ્મચારી, તમે ધર્મકુળમાં ને ધર્મકુળમાં બેસી રહો છો અને મહારાજશ્રીની બજાર રાખતા નથી. જળ

ટાણે જળ નહિ તે ઠીક ન કહેવાય,” તે સાંભળી બ્રહ્મચારી બોલ્યા કે “ મહારાજની સેવા તો સૌ કરશે, પણ આ ખીયારાં પરદેશી ને ગરીબ શ્રીજીને માટે પોતાનાં ઘર, નાત, જાતનો ત્યાગ કરી અહીંયાં પરદેશમાં આવ્યાં ત્યારે હું તેમની ખબર ન લઉંતો તેમની ખબર કોણ લે. તે તો સ્ત્રીલા જાડ તળે પણ ભુજ્યાં તરત્યાં બેસી રહે તેવાં છે. તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજ બ્રહ્મચારી ઉપર ઘણુંજ પ્રસન્ન થયા ને બોલ્યા કે આ બ્રહ્મચારીને ધર્મકુળનો જેવા પક્ષ ને સ્નેહ છે તેવોજ પક્ષ ને સ્નેહ મારાં આશ્રિત સર્વને રાખવો. એમ સર્વને આજ્ઞા કરી.

ભૂજવાળાં લાધીબાઈ

લાધીબાઈ ઘણુંજ ધર્મનિષ્ઠ અને શ્રીજીનાં અનન્ય ઉપાસક હતાં. તે તથા તેમનાં માતાપિતા રામાનંદ સ્વામીનાં આશ્રિત હતાં. રામાનંદ સ્વામીએ તેમને શ્રીજીનો નિશ્ચય કરાવ્યો હતો. લાધીબાઈનો પતિ સત્સંગનો દ્રેષી હતો બેથી લાધીબાઈને સત્સંગ મૂકાવવા માટે ઘણુંજ દુઃખ દીધું તાપણ લાધીબાઈએ સત્સંગ મૂક્યો નહિ વળી તેમનો પતિ સુવે ત્યારે લાધીબાઈની છાતી ઉપર ખાટલાનો પાયો મૂકીને સુવે એવી રીતે ઘણુંજ દુઃખ દીધું ત્યારે લાધીબાઈ પતિનો ત્યાગ કરી પોતાના પિતાને ઘેર ગયાં. તેમના પિતાએ તેમને રહેણા માટે એક જુલ્લી ચોરડી કરાવી આપી. ત પોતાનો

ધર્મ નિયમ પાળી અષ્ટ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય રાખી શ્રીજીના દૃઢ લક્ષિત કરતાં અને તે ઓરડીમાં રહેતાં. શ્રીજી મહારાજ તેમની લક્ષિતથી પ્રસન્ન થઈને ઘણીવાર તે ઓરડીએ જઈને સલા કરતા. તેમનાં માતા પિતા આદિક સર્વ પોતાનું ધનભાગ્ય માનતાં. લાધીઆઈની ઓરડી બૃજમાં અઘાપી મુધી છે અને તેની જોડે બીજી માતાજીની ઓરડી કહેવાય છે તે પણ છે તે બંને ઓરડીઓ શ્રીજી મહારાજની ઘણીજ પ્રસાદીની છે.

માતાજી (ઝમકુઆઈ)

માતાજી વાગડ દેશમાં ગરાશીયાને ત્યાં જન્મ્યાં હતાં. તેમનું નામ ઝમકુઆઈ હતું. તેમનાં માતા પિતા રામાનંદ જ્ઞામીનાં આશ્રિત હતાં. તેમને મોટા ઉદેપુરના રાણા સાથે પરણાવ્યાં હતાં.

મઝીયાવના રાજની કુંવરીને ઉદેપુરમાં પરણાવ્યાં હતાં તેને માટલી આપવા મઝીયાવના મૃગજી બ્રહ્મચારીને મોકલ્યા. જે માટલી લઈને જાય તેને ઓઝલમાં બાઈયું પાસે જવા દે એવી રીત હતી તેથી તે જનાનામાં ગયા અને ભગવાન સ્વામિનારાયણ પ્રગટયાની અને તેમના પુરૂષોત્તમપણાની વાર્તા કરી. ઝમકુઆઈ ત્યાં બેઠાં હતાં. તેમણે આ વાત સાંભળી તેથી તેમની વૃત્તિ ભગવાન સ્વામિનારાયણનાં દર્શન કરવા તરફ ખેંચાઈ.

તેમનો પતિ રાણો અભક્ષ્ય વસ્તુનું સેવન કરતો હતો. તેથી રાણી તેની સાથે ખાવા પીવાનો વ્યવહાર રાખતાં નહિ. રાણો ઘણી વખત અભક્ષ્ય વસ્તુ ખાવા માટે આગ્રહ કરતો પરંતુ રાણી પોતાના નિયમ પાળવામાં દૃઢ વિચારવાળાં હોવાથી માનતાં નહિ. એક સમયે રાણાએ તેમને કહ્યું કે હું તમને આવતી કાલે લસણ, ડુંગળી આદિક અભક્ષ્ય વસ્તુ પરાણે ખવરાવીશ અને તે તમે નહિ માનો તો તમારા દેહનો નાશ કરીશ. પોતાના પતિનો આવો દુરાગ્રહ જાણી ધર્મ, નિયમમાં દૃઢતાવાળાં રાણીએ રાજ્યના વૈભવ મૂકી પ્રગટ ભગવાનનાં દર્શન માટે છાનાંમાનાં ચાલી નીકળવા નિશ્ચય કર્યો. રાત્રે પછેડા સાંધી સાંધીને મહેલમાંથી નીચે ઉતર્યાં ને ગઢમાં પાણી જવાનાં ગરનાળાં હતાં તેમાંથી બહાર નીસર્યાં. ચાલતાં ચાલતાં સવાર થવા આગ્ર્યું ત્યારે પકડાઈ જવાની બીકથી ગુપ્ત રહેવા માટે એક ઉંટ મરી ગયેલો તેના ખોખામાં પેઠાં.

ઉદ્દેપુરમાં સવારે રાણાએ તપાસ કરતાં રાણીને ન જોયાં તેથી ચારે દીશાઓમાં સ્વારો મોકલી તપાસ કરાવી પણ ક્યાંઈ શોધ ન મળવાથી રાણાએ એમ ધાર્યુંજે મેં તેનો ધર્મ છોડાવવા માટે બહુજ ધમકી આપી તેથી તેણે દેહ ત્યાગ કર્યો હશે. તેથી વધુ તપાસ કરવી બંધ રાખી. માણસો ખોળીને પાછાં વળ્યાં એટલે રાણી ઉંટના ખોખામાંથી નીકળી રાત્રે ચાલી નીકળ્યાં. ચાલતાં માર્ગમાં વણઝારાની પેઠ મળી.

તેની સાથે ગાડ્યાં પણ વણુઝારાની મતિ બગડી તેથી છાનાંમાનાં એકલાં ગાડ્યાં. આગળ જતાં એક નદી આવી તેમાં સ્નાન કરી શુદ્ધ થયાં. તેવામાં શ્રીજી પોતે વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનું રૂપ લઈ તે રાણી પાસે આવ્યા અને બોલ્યા કે તમે તો અમારાં બહેન છો. માટે હવે કાંઈ ચિંતા કરશો નહિ. પછી તે બ્રાહ્મણે પોતાના ડબામાંથી લાતુ આપ્યું તે રાણી જમ્યાં અને પાણી પીધું. શાન્તિ થઈ તેથી જો રાત્રીનો ઉજ્જગરો હોવાથી ઝટ નિદ્રા ગમી. શ્રીજીએ તેમનો દેહ ઉપાડી કાઢીઆવાડમાં ઘેલા-સાના બરવાળા પાસે ફૂડળ ગામ છે તેની નદીમાં મુક્યો. રાણી ભર નિદ્રામાં સુતેલા છે અને મારવાડ દેશમાંથી કાઢીઆવાડમાં આવ્યાં તેની પણ પોતાને ખબર નથી.

શ્રીજી મહારાજ કારીયાણી ગામમાં માંચા ભક્તને ઘેર હતા ત્યાં તેમણે જ્યા, લલીતા, ગજબાઈને ખબર આપી કે મોટા ઉદ્દેપુરના રાણી ઝમકુબાઈ અમારે દર્શને આવે છે માટે તમે વેડ્યો ભેડી ફૂડળ બચ્ચો અને તેમને લઈ આવો. પછી સવે બાપચો વેડ્યોમાં બેસી ફૂડળ ગયાં.

ઝમકુબાઈ જ્યાં ફૂડળની નદીમાં મુકતાં છે ત્યાં સવારમાં દિવસ ઉગતાં મનુષ્યોને બોલતાં સાંભળીને બગ્યાં. ચારે કોર ભોલું તો પોતાનો દેશ નહિ જણાવાથી વિસ્મય થઈ લોકોને પૂછ્યું કે આ કયો દેશ છે ? જ આ તો

કાઠીઆવાડ દેશ છે. ત્યારે તેમણે પૂછ્યું કે આટલામાં કયાંય સ્વામિનારાયણ છે? લોકોએ કહ્યું કે હા અહિંથી ત્રણ ગાઉ કારીયાણી ગામ છે ત્યાં સ્વામિનારાયણ છે.

એવું સાંભળી આનંદ પામી ધીરે ધીરે કારીયાણીને માર્ગે ચાલ્યાં તેવામાં જ્યાં, લક્ષ્મીતા વિગેરે બાઈઓ વેડ્યમાં બેસી સામાં આવતાં હતાં તે ભેળાં થયાં અને કહ્યું કે શ્રીજીએ તમને તેડવા સારૂ આ વેડ્ય લઈને અમને મોકલ્યાં છે. રાણી વેડ્યમાં બેસી તેમની સાથે કારીયાણી આવ્યાં ત્યાં શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરી બહુજ આનંદ પામ્યાં. ત્યાં થોડા દિવસ રહીને શ્રીજીની સાથે ગઢડે ગયાં અને પછી ત્યાં રહ્યાં.

એક વખતે શ્રીજીએ તેમને દાદા ખાચરના ઘરનું છાણ વાસીફું કરતાં જોયાં ત્યારે તેમણે જીવુખાને કહ્યું કે આ તો ઉદેપુરના રાણાની રાણી છે ને ઝમકુબાઈ તેમનું નામ છે. તે તો રાજ્ય મૂકીને આંહી ભગવાન ભજવા આવ્યાં છે માટે તેમની પાસે એવું નામ કરાવશો નહિ તે તો મહામૂકત છે અને અતિ વૈરાગ્યવાન છે.

પછી શ્રીજીએ વિચાર કર્યો કે આ ખાખને વેશ બદલાવી બીન્દુ નામ પાડી પરદેશમાં મોકલ્યાં હોય તો ઠીક પછી તેમનું માથું મુંડાવી, ધોળાં વસ્ત્ર પહેરાવી, માતાજી નામ પાડ્યું. તે ગઢડામાં કેટલાએક દિવસ મેલીજા ભેળાં રહ્યાં. પછી બૂજધી લાધીગાઈ શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા આવ્યાં

તેમને શ્રીજીએ કહ્યું કે આ માતાજીને તમે ભૂજ તેડી જાઓ અને તમારી સાથે રાખો. તેથી લાધીબાઈ તેમને ભૂજ લાવ્યાં ને પોતાની જોડે ઓરડી કરાવીને ત્યાં રાખ્યાં. તેથી તે ઓરડીનું નામ અઘાપી સુધી માતાજીની ઓરડી કહેવાય છે.

લાધીબાઈએ જ્યારે દેહ મુકવાની તૈયારી કરી અને ગોમયથી ચોકો કરાવ્યો ત્યારે માતાજીએ કહ્યું કે આજતો હું ધામમાં જાઉં અને તમે કાલે ધામમાં આવજો. પછી માતાજીએ પહેલે દિવસે અને લાધીબાઈએ બીજે દિવસે દેહ ત્યાગ કર્યો અને અક્ષરધામમાં ગયાં.

સદ્ગુરુ શ્રી મુક્તાનંદ સ્વામી.

રામાનંદ સ્વામીના મુખ્ય શિષ્ય મુક્તાનંદ સ્વામી અયોધ્યાનગરીમાં સરવરીઆ પ્રાશ્નજીને ત્યાં જન્મ્યા હતા. તેમનાં માતા પિતા ઘણાંજ પવિત્ર અને પ્રાશ્નજીનાં પદ્ કર્મ કરવામાં શ્રદ્ધાવાળાં તથા ભગવાનનાં ભક્ત હતાં. તેમને એક પુત્ર અને એક પુત્રી હતાં. પુત્રનું નામ મુકુંદદાસ હતું અને પુત્રીનું નામ ધનબાઈ હતું. મુકુંદદાસજી જન્મથીજ રૂપ, લાવણ્ય, ઇત્યાદિક ગુણે યુક્ત હતા.

એક સમયે મુકુંદદાસજીનાં માતા પિતા પોતાનાં પુત્ર અને પુત્રીને સાથે લઈ અયોધ્યાથી દારીકાંની યાત્રાએ આજ્યાં.

માર્ગમાં ચાલતાં કંટાળેક દિવસે કાઠીઆવાડમાં અમરેલી શહેર છે ત્યાં આવીને મુળદાસની જગ્યામાં ઉતર્યાં. એવામાં મુકુંદદાસના પિતાને લોહીખંડ પેટ બેસણું થયું તેથી બાણ્યું કે હવે મારો દેહ રહેશે નહિ. પછી તેમણે મુળદાસજીને કહ્યું કે આ મારી સ્ત્રી છે તેને તમે બેન માનજો. અને આ બે છોકરાં છે તેમને તમારાં ભાણેજ બાણજો. એવી ભલામણ કરી તેણે દેહ ત્યાગ કર્યો. અને ત્યારપછી થોડા દિવસે તેમની સ્ત્રીનો દેહ પણ છુટી ગયો. પછી મુળદાસજીએ ધનબાધનો વિવાહ ઓળીયા ગામમાં કર્યો. અને મુકુંદદાસજીને અમરાપુર પરણાવ્યા. મુકુંદદાસની જેમ જેમ ઉમર વધતી ગઈ તેમ તેમ વૈરાગ્ય વડે તેમનું ચિત્ત ગૃહમાંથી ઉદાસ થતું ચાલ્યું. અને ગૃહ છોડી બ્રહ્મચર્ય રાખી ભગવાનનું ભજન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેઓ સમજ પૂર્વક ગાંડા થયા અને વસ્ત્રો ફેંકી દેવા મંડયા. સ્ત્રી પાસે આવે તો તેને મારે, ચોરામાં લોખડાના ઝાડ ઉપર ચઢે અને ઉતરે, અને “ રામ ગટાગટ મહુડી કુલી ” એવા શબ્દો બોલે ને માત્ર કોપીન પહેરી હાથમાં તુંબડી લઈને ફેરે. આ વાતની અમરેલીમાં તેમના મામા મુળદાસજીને ખબર પડી તેથી તે મુકુંદદાસજીને પોતાને ઘેર તેડી ગયા. ત્યાંપણ કંટાળેક દિવસ રહ્યા પણ ડાહ્યા થયા નહિ. તેથી મુળદાસે એક દિવસ પુછ્યું કે તમે કાંઈ ગાંડા નથી પણ બાણીને ગાંડા થયા જણાઓ છો, તેનું શું કારણ છે ? ત્યારે મુકુંદ-

દાસજીએ કહ્યું કે મારે તો આ દેહે અષ્ટ પ્રકારનું બ્રહ્મચર્ય પાળીને પરમેશ્વરજી ભજવા છે. તે સાંભળી મુજદાસે કહ્યું કે જો તમારે તેવોજ વિચાર હોય તો ધાંગધામાં પ્રખ્યાત વૈરાગી દ્વારકાદાસ છે ત્યાં જાઓ. તુર્ત મુકુંદદાસજી ત્યાં ગયા. કેટલાક માસ ત્યાં શિષ્યભાવે રહી કામ જીતવાનો ઉપાય જણાવવા વિનંતી કરી. ત્યારે વૈરાગીએ કહ્યું કે મચ્છુકાંઠે વાંકાનેર ગામે કલ્યાણદાસજી વૈરાગી છે ત્યાં જાઓ. તુર્ત મુકુંદદાસજી ત્યાંથી નીકળી વાંકાનેર બાવા કલ્યાણદાસ પાસે ગયા. ત્યાં પણ આત દીનપણે ખુબ સેવા કરી કલ્યાણદાસજીને પ્રસન્ન કર્યા. લોકોમાં કલ્યાણદાસજી નિષ્કામી હોવાની આ સમયે ઘણી ખ્યાતિ પ્રસરી હતી. તેઓ પિત્તળની કોપીન કરાવી તેને તાણુ દેતા. એ સિવાય વૈરાગીની રીતનો ઠાઠમાઠ ખુબ હતો. આ બાહ્યાચારથી આશાવંત થઈ મુકુંદદાસે કામ જીતવાનો ઉપાય પૂછ્યો. ત્યારે કલ્યાણદાસે કહ્યું કે હું ૪૦ વર્ષ ઉપર કાશીની યાત્રા કરી આવતો હતો. વચ્ચે ઉજ્જન નગર આવેલું ત્યાંથી માર્ગ પૂછતાં એક સ્ત્રીએ લાંબો હાથ કરી માર્ગની દિશા દેખાડેલી એ સ્ત્રીના હાથનું લટકું હજી પણ વીસર્યું નથી. માટે આ કુળી યુગમાં કામ વાસના જીતવી ઘણીજ કઠણ છે. અને તેરા સત્પુરૂષો પણ આજ હોયજ નહિ માટે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અથવા તેમના ઉપાસક સત્પુરૂષ જ્યારે મળે ત્યારેજ કામની

વાસના ટળે. તેથી તમે સરધારમાં તુલસીદાસ બાવા પાસે
જાઓ કારણકે તેમણે કામ છોડેલો છે. તેવું સાંભળી ત્યાંથી
સરધારમાં તુલસીદાસજી પાસે ગયા ને તેમની પાસે રહ્યા.
મુકુંદદાસજીનું રૂપ તથા ગુણ જોઈને તેમને સમર્થ અને
પ્રતાપી પુરૂષ જાણીને પોતાની જગ્યાના મહંત બનાવ્યા.
તેજ ગામમાં ઉદ્ભવાવતાર શ્રી રામાનંદ સ્વામીની જગ્યા
હતી. ત્યાં તેમના સાધુ રહેતા અને સદાવૃત આપતા. તેવામાં
સ્વામી પોતે પણ ત્યાંજ રહેતા. સ્વામીની પાસે નિત્ય કથા
વાર્તા થતી અને ઘણા લોકો સાંભળવા આવતા અને સૌના
સંશયો દૂર થતા. તે વાત સાંભળી મુકુંદદાસ પણ નિરંતર
સ્વામીનો ઉપદેશ સાંભળવા આવતા. સ્વામીશ્રી રામાનંદજીનાં
દર્શન તથા ઉપદેશનું શ્રવણ થતાં મુકુંદદાસજીને સ્વામી
પાસે શિષ્ય થઈ રહેવાની ઇચ્છા થઈ. તેથી સ્વામીને વિનયથી
કહ્યું કે મને આપની સેવામાં રાખો ત્યારે સ્વામી બોલ્યા કે
તમને રાખીએ તો તુલસીદાસજીને દુઃખ લાગે ને તેમની
સાથે દ્રેષ થાય. માટે હવેથી કથા સાંભળવા પણ
અમારી પાસે આવશો નહિ. તોપણ મુકુંદદાસજી નિરંતર
ગુપ્ત પણે સ્વામીની જગ્યામાં જઈ સંતાઈને વાડામાં બેસીને
રાત્રે વરસતા વરસાદની છાપરાં પરથી પડતી ધારાઓ શિર
પર સહન કરીને સ્વામીની વાર્તા સાંભળવા લાગ્યા. એક
દિવસ ચોડીદારે તેમને ચોર જાણી ત્યાંથી પકડ્યા. તે વખતે
તેનો કોલાહલ સાંભળી ત્યાં સ્વામી ગયા એટલે તેનું કારણ

જાણીને સ્વામીએ વિચાર કર્યો કે આ મુકુંદદાસજી આવ્યા વિના રહેશે નહિ ને આવો ધર્ષા કરશે. તેથી તેમણે તે સ્થાન છોડી બંધીઆ ગામે જવાની તૈયારી કરી. મુકુંદદાસજીએ સ્વામીની સાથે જવા વિનંતી કરી. ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું કે જે તમારા ગુરૂ રજા આપે તો અમારો વાંક ન કાઢે તેવો કાગળ લખાવી લઈને બંધીએ આવજો. ત્યાં તમને રાખીશું. એમ કહી સ્વામી બંધીએ ગયા અને મુકુંદદાસજી પોતાની જગ્યામાં ગયા.

પછી મુકુંદદાસે તો પોતાના ગુરૂ તુલસીદાસને કાયર કરવા માટે દ્રવ્ય બધું વાપરી નાખવા માંડયું. વેરાળીઓને પાકાં શીઘાં વાસણુ અને કામળીઓ છુટથી આપવા લાગ્યા. તે જોઈ તુલસીદાસે ઠપકાના રૂપમાં પૃછયું કે મુકુંદદાસ, આમ કરવાથી કેમ પુરૂ થશે ? અને કોઠાર ભંડાર કેમ પહોંચશે ! ત્યારે મુકુંદદાસ બોલ્યા કે “જ્યારે ભંડાર થઈ જશે નરવા ત્યારે તો જશું તિર્થ કરવા”. તે સાંભળી તુલસીદાસ ગુસ્સાથી બોલ્યા કે એવી દાનત હોય તો હમણાંજ જાઓ ત્યારે મુકુંદદાસે કહ્યું કે મને જે રાખનાર મળે તેના ઉપર તમારો દાવો નહિ તેવો કાગળ લખી આપો તો હું જાઉં. એટલે તુલસીદાસે કાગળ લખી આપ્યો. તે લઈ મુકુંદદાસ બંધીઆ ગામમાં રામાનંદ સ્વામી પાસે આવ્યા. ને તુલસીદાસનો કાગળ આપી પગે લાગ્યા. કાગળ વાંચી પ્રસન્ન થઈને સ્વામી બોલ્યા કે તમારો વૈરાગ્ય ખરો હોય

અને જો મારી આજ્ઞા પાળો તો કણુખી ખેડુતના જેવો વેશ ધારીને મુળુભાઇનું હજ હાંકો. મુકુંદદાસે તેમ કરવા કબુલ કર્યું. પછી સ્વામીએ ખેડુનાં લુગડાં મંગાવીને મુકુંદદાસને પહેરાવ્યાં ને હજ આપ્યું. તે લઇને જ્યારે ચાલ્યા ત્યારે સ્વામીએ તરતજ તેમને પાછા બોલાવ્યા ને બાણ્યું જે આ તો અનન્યદાસ છે. પછી તેમને પાસે રાખીને વૈશ્ણવી દીક્ષા આપી અને મુકતાનંદ એવું નામ પાડ્યું. મુકતાનંદ મન, કર્મ વચને સ્વામીની સેવા કરવા લાગ્યા ને ઉપદેશ સાંભળવા લાગ્યા જેથી તેમની કામ વાસના નિવૃત્ત પામી. મુકતાનંદ મુનીના સદ્ગુણો જોઇ સ્વામીએ બધો અધિકાર તેમને સોંપ્યો. અને પોતાના શિષ્યોમાં મુખ્યપણે સ્થાપ્યા. પછી તેમને લોજ ગામમાં રહેવાની આજ્ઞા કરી તેથી ત્યાં જઇને રહ્યા.

પછી નીલકંઠ બ્રહ્મચારી તિર્થોમાં ફરતા ફરતા લોજ આવ્યા ત્યાં મુકતાનંદ સ્વામી મળ્યા અને રામાનંદ સ્વામીની આજ્ઞાથી લોજમાં નવમાસ સુધી રહ્યા. ને ત્યાં ઘણું ઐશ્વર્ય દેખાડ્યું. પછી જ્યારે ભૂજનગરથી રામાનંદ સ્વામી ગામ પીપલાણે આવ્યા ત્યારે સ્વામીની આજ્ઞાથી મુકતાનંદ સ્વામી, નીલકંઠ વણી^૯ વિગેરે સ્વામીનાં દર્શન કરવા સારૂ પીપલાણે આવ્યા. ત્યાં નીલકંઠ બ્રહ્મચારીને સ્વામીએ વૈશ્ણવી દીક્ષા આપી. ત્યાંથી ફરતાં ફરતાં જેતપુર આવીને સ્વામીએ

નારાયણ મુનીને પોતાની ગાદીએ બેસાડ્યા અને કેટલેક દિવસે ત્યાંથી ફેણેણી ગામમાં આવીને સ્વામી અંતર્યામિ થયા. પછી મુકતાનંદ સ્વામી શ્રીજીની આજ્ઞાથી કચ્છ દેશમાં ગયા ને શ્રીજીએ તો સમાધીનું પ્રકર્ણ ચલાવ્યું. તે વાત સાંભળી મુકતાનંદ સ્વામી કચ્છમાંથી સોરઠદેશમાં ગામ મેઘપુરમાં શ્રીજી પાસે આવીને સત્સંગનો પક્ષ લઈને બોલ્યા કે “સમાધી કાંઈ સહેલી નથી મોટા મોટા યોગીઓને પણ દુર્લભ છે તે જેને તેને કેમ થાય ? મારે આ બધું મૂકી દો.” શ્રીજી કહે સૌ રામાનંદ સ્વામીનું ભજન કરે છે તેમાંથી જેને જેમ જણાતું હશે તેમ તે કહેશે એમ ઘણી વાત કરી પણ સ્વામીને મનાયું નહિ. પછી શ્રીજીએ સંતદાસજીને સમાધી કરાવી ને કહ્યું કે આમની નાડી જુઓ એટલે મુકતાનંદ સ્વામીએ નાડી જોઈને વિચાર કર્યો જે વાત તો ખોટી નથી કારણ કે આવું તો દીકું નથી ને સાંભળ્યું પણ નથી. પછી શ્રીજીએ સંતદાસજીને જગાડી કહ્યું કે સમાધીમાં શું દીકું તેની વાત કરો ત્યારે સંતદાસજી બોલ્યા કે મેં અક્ષરધામમાં ઉદ્ધવની તથા શ્રીકૃષ્ણની એમ બે મૂર્તિઓ દીઠી. તેમાં ઉદ્ધવ તે રામાનંદ સ્વામી રૂપે ને શ્રીકૃષ્ણ તે આ નારાયણ મુની રૂપે દીઠા ને ઘણું તંજ દીકું ને અનંત મુકતોએ વીંટાએલા દીઠા. પછી રામાનંદ સ્વામીએ કહ્યું કે “મુકતાનંદ કેમ માનતા નથી ? સારી વાત છે તે ખોટી નહિ થાય, અંતે સત્યજ મનાશે” આવું સંતદાસજી

તથા બીજા સમાધી વાળાઓનું કહેવું સાંભળીને મુક્તાનંદ સ્વામી બહુજ મુંઝાયા. તેવામાં જેઠો મેર અને માધવદાસ જેમનો સ્વામીને અત્યંત વિશ્વાસ હતો તેમને દીઠા. માધવદાસે પણ હું કે વાતતો સારી છે. તમે કેમ માનતા નથી ? આથી સ્વામીનો સંશય વૃદ્ધિ પામ્યો ને ત્યાંથી સૌ કાળવાણીએ ગયા ત્યાં પણ શ્રીજીએ ઘણુંજ સમાધીનું પ્રકર્ષુ ચલાવ્યું.

એક દિવસ કાળવાણીમાં શ્રીજી મહારાજ સર્વ સંતે સહિત નદીએ નહાવા ગયા. માધવદાસ, જેઠોમેર અને પર્વતભાઈ મુક્તાનંદ સ્વામીની સાથે રહ્યા. સ્વામી તેમને સાથે લઈ ગામના સમીપમાં નદીએ નહાવા રહ્યા. પછી તુંબડી લઈને બહીરભુમી જવા સાડ ખાખરાની ઝાડીમાં ચાલ્યા ત્યાં રામાનંદ સ્વામીએ પ્રત્યક્ષ દર્શન દીધાં અને કહ્યું જે “નારાયણ મુની સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ છે ને હું તો ઉદ્ધવ છું.” એમ કહી રામાનંદ સ્વામી અદ્રશ્ય થયા. મુક્તાનંદ સ્વામી નિઃસંશય થયા અને શૌચ જઈને પ્રસન્ન વદને નદીમાં હાથ ધોવા લાગ્યા. તેથી પર્વતભાઈએ પૂછ્યું કે અતિ આનંદમાં કેમ જણાવ્યો છો ? ત્યારે તેમને સર્વ વાત કહી દેખાડી. પછી સ્નાન કરી વાડીમાંથી પુષ્પ લઈ મંદીરમાં આવ્યા. ત્યાં રામાનંદ સ્વામીની ઝાદીને ખંખેરી સાફ કરી તથા ચંદન, પુષ્પ, ધુપ, દીપ વિગેરે પૂજાની સામગ્રી તૈયાર કરી. પછી હાથમાં રામાનંદ સ્વામીની પાદુકા લઈ, શ્રીજી સ્નાન કરીને બલ્લરમાં થઈને ચાલ્યા આવતા હતા

ત્યાં સામા ગયા ને પાદુકાઓ શ્રીજીની સન્મુખ મૂકીને
 દંડવત્ પ્રણામ કરીને કહ્યું કે આ પાદુકાઓ પહેરો. શ્રીજી કહે
 એ તો ગુરૂની છે ત્યારે સ્વામીએ કહ્યું જે તમે તો ગુરૂના
 પણ ગુરૂ છો. પછી શ્રીજી પાદુકાઓ પહેરી મંદીરમાં પધાર્યા
 ત્યાં તેમને રામાનંદ સ્વામીની ગાદી ઉપર બેસાડ્યા ને
 વીધિપૂર્વક પૂજા કરીને “જય સદગુરૂ સ્વામી” એ આર-
 તીનું પદ પોતે બોલતા ગયા ને આરતી ઉતારી ને સ્તુતી
 કરીને પ્રાર્થનાપૂર્વક પોતાનો અપરાધ ક્ષમા કરાવી પગે
 લાગ્યા. મુક્તાનંદ સ્વામીનો એવો દ્રઢાવ હતો જે રાધા
 લક્ષ્મી ઝાઝર પહેરીને પડખે બેઠાં હોય ને ચતુર્ભૂજ રૂપે
 ભગવાન દર્શન આપે છતાં રામાનંદ સ્વામી વિના બીજાને
 ભગવાન ન માનવા તોપણ શ્રીજીના અનંત અપાર ઐશ્વર્ય
 બોધને પોતાનો ઠરાવ મૂકી દીધો અને મહારાજને સર્વ
 કારણ અવતારી જાણીને મહારાજનું ભજન કર્યું. વળી
 મુક્તાનંદ સ્વામીનો એવો ઠરાવ જે ઘગધગતી કાશ ગજામાં
 ખોશી ઘાલે ને દુઃખ થાય તેવું દુઃખ થાય તોપણ શ્રીજીની
 આજ્ઞા ન લોપવી. શ્રીજીએ અનંત પ્રકર્ણ ફેરવ્યા ત્યારે
 આકાશમાં આકરૂં પ્રકર્ણ ફેરવીને કાગળ લખી મોકલ્યો જે
 ત્યાં આપીશું ત્યારે વિશેષ કહીશું, પછી મુક્તાનંદ સ્વામી
 તો લીંબડો વાટી પીવા લાગ્યા અને કેટલાક તો ચાલ્યા ગયા.
 શ્રીજીએ તેમની દાસત્વ ભક્તિને ગ. મ. દરમાં વખાણી છે
 જે એવા દાસત્વ ભક્તિવાળા તો આજ ગોવાળાનંદ

સ્વામિ છે ને બીજા મુક્તાનંદ સ્વામી છે. શ્રીજીએ ગ. મ. પદમાં તેમને આજ્ઞા કરી છે ને તમે પણ પોતાના સંપ્રદાય સંબંધી ને પોતાના ઈષ્ટદેવ સંબંધી ને વાણી તથા શાસ્ત્ર તેજ દેહ પર્યાંત કર્યા કરજો. આ આજ્ઞાનું સ્વામીએ યથાર્થ પાત્રન કર્યું છે. તેમણે સત્સંગ સંબંધી ઘણા ગ્રંથો રચ્યા છે. રામાનંદ સ્વામીના સાધુમાં મુક્તાનંદ સ્વામી મોટેરા હતા અને મહારાજ પણ તેમનું બહુ રાખતા. શ્રીજીના પ્રતાપે કરીને મુક્તાનંદ સ્વામીના વચનથી પણ બીજાઓને સમાધી થતી હતી.

આહીર પટેલ સામત

વાલાક દેશમાં બાંલણીયા ગાનમાં જ્ઞાતે આહીર પટેલ સામત રહેતા હતા. તે શ્રીજીના અનન્ય ભક્ત હતા. એક સમયે તે શ્રીજીને દર્શને ગઢડે આવ્યા ત્યારે મહારાજે પૂછ્યું ને થોડા રૂપીઆ જોઈએ છે તે આપશો? તેમણે કહ્યું હા મહારાજ, પછી ઘેર ગયા. અને જમીન, ગાડુ, બળદ તથા ભેંસો વેચી રૂપીઆ સાડાચાર હજાર લાવી મહારાજ પાસે મૂક્યા. શ્રીજીએ પૂછ્યું, ક્યાંથી લાવ્યા? ત્યારે તે કહે મહારાજ, મારી પાસે હતા. મહારાજ કહે સાચું બોલો. એટલે જેમ હતું તેમ કહ્યું. ત્યારે મહારાજ કહે અમે એક હજાર રૂપીઆ રાખશું, બાકીના પાછા લઈ જાઓ કારણ કે દાણા

વિના છોકરાં મરી જાય. સામત પટેલ કહે ના મહારાજ, કુકડાં ને કણુખી મરે નહિ. ત્યારે મહારાજ કહે શું કરશો ? સામત પટેલ કહે ખીજે ગામ જાશું ત્યાંથી કઢારે દાણા લેશું ને ખીજે વરસ ભરી દેશું. તે સાંભળી મહારાજ ઘણા રાજી થયા.

એક સમયે સામત પટેલ તેના દિકરાની વહુને તેડવા ગયા ત્યારે વેવાઈ કહે તારા દિકરાને તો જોઈતી નથી પણ તારે જોઈતી હોય તો તેડી જા. સામત પટેલ અત્યંત ધર્મવાળા હતા તેથી આવા ખોટા ક્ષંકીત શબ્દો સાંભળતાંજ તેમણે ભીષ્મ કરી નાખ્યું.

માનકુવાના મૂળજી તથા કૃષ્ણજી

કચ્છ દેશમાં માનકુવા ગામમાં મૂળજી તથા કૃષ્ણજી બે પ્રાણીઓ શ્રીજીના એકાંતિક ભક્ત હતા. તે બંને પરણેલા હતા. એક સમયે માનકુવામાં શ્રીજી મહારાજ કાતર લઈને જોડા અને સૌને કહે જે અમારા સત્સંગી હો તે આવો, ત્યાગી કરવા છે. તે સાંભળી બધા સત્સંગી ઉઠી ગયા. તેવામાં મૂળજી અને કૃષ્ણજી ખેતરમાંથી આવ્યા તેમને કોઈક સત્સંગીએ વાત કરી જે આજે મહારાજે આ પ્રમાણે કહ્યું તેથી સૌ ઉઠી ગયા. તે સાંભળી બંને જણા મહારાજ

પાસે ગયા ને પગે લાગી કહ્યું કે હે મહારાજ, અમને ત્યાગી કરો. ત્યારે મહારાજ કહે ખાવા નહિ મળે, ખાવા મારશે, ટાઢ તડકો વેઠવો પડશે એવાં અનંત દુઃખ આવશે ને હેરાન હેરાન થઈ જાશે માટે જાઓ તમારા મનને પુછી જુઓ. પછી આઘા જઈને મનને શીખામણ દેવા લાગ્યા, હે મનવા, પરમેશ્વર નહિ જાણ્યો તો ગધેડાં, કુતરાં કે બીજાં જનાવરમાં જન્મ ધરવો પડશે ત્યાં તને કોણ ઓઢાઢશે ? ખાવા કોણ દેશે ? પથારી કોણ કરી દેશે ? માથું કોણ દાખશે ? માટે આ એક ફેરો આજ્ઞામાં રહીને ભોગવીએ તો પછી ભોગવવું ન પડે માટે કહે, તારો શું વિચાર છે ? પછી તે બંને મહારાજ પાસે આવ્યા ને કહે મહારાજ, મન પણ હા પાડે છે. એમ કહી કેડીયાની કસું છોડવા માંડી ત્યારે બીજાએ તો કસું તોડીને કેડીયું કાઢી નાખ્યું ને કહે હવે કેડીયું ક્યાં પેરવું છે તે કસું છોડીએ. પછી મહારાજ કહે તમે પરમહંસ થઈ રહ્યા, અમારી આજ્ઞા છે જાઓ ગૃહસ્થાશ્રમ કરો. ત્યારે કહે ના મહારાજ અમને તો પરમહંસ કરો. એટલે મહારાજ કહે અમે કહીએ તેમ કરો. તેથી લુગડાં પહેરી ઘેર ગયા.

મૂળજીને જોવો ભગવાનપણનો નિશ્ચય હતો તેવો કૃષ્ણજીને નહોતો. તેથી મૂળજી જ્યારે ભગવાનપણની વાતો કરે ત્યારે કૃષ્ણજી કહે ભગવાન તો કેમ કહેવાય પણ મોટા

પુરૂષ ખરા. એટલે મૂળજી કહે આ તો અક્ષરધામમાંથી સર્વો
પરિ ભગવાન આવ્યા છે. ત્યારે કૃષ્ણજી કહે કાંતો તું ભક્ત
ખોટો કાં ભગવાન ખોટા, કેમજે ભગવાન હોય તો તું પાછો
કેમ આવે છે? ત્યારે મૂળજી કહે ભગવાન તો છે પણ મારા
ભક્તપણામાં કાચપ છે. માટે તમે મારી સાથે ચાલો ને
પરિક્ષા કરો. પછી જાને ગઢડે આવ્યા ને મહારાજનાં દર્શન
કર્યા તેમાં કૃષ્ણજીને ભગવાનપણાનો નિશ્ચય થયો એટલે
કહે હવે ઘેર જવું નથી. પછી તેઓ ગઢડે રહ્યા.

ઘણા દિવસ થયા પછી મહારાજ ઉપર બેયને ઘેરથી
કાગળ આવ્યા જે તેઓ પરણેલા છે ને ઉપાધી બહુ છે
માટે બેયને કૃપા કરી ઘેર મોકલશે. મહારાજે તેમને ઘેર
જવાની આજ્ઞા કરી તેથી તેઓ ત્યાંથી નીકળ્યા પણ રસ્તામાં
વણથળીમાં શેઠને ત્યાં સાઠ રૂપીઆ પગાર ઠરવી સાથી
તરીકે રહ્યા. બાર મહીના પુરા થયા ત્યારે પગારના સાઠ
રૂપીઆ લઈ ગઢડે આવી મહારાજના ચરણમાં મૂક્યા અને
પગે લાગીને કહ્યું કે અમને રાખો. મહારાજે પૂછ્યું ક્યાં
હતા? તો કહે વણથળી હતા? મહારાજ કહે તમારા ઘરનાં
આવ્યા છે તેમની સાથે ઘેર જાઓ નહિ તો તમને વિમુખ
કરીશ. તેથી તે બેઉ જણ પોતાનાં ઘરવાળાં સાથે ચાલી
નીકળ્યા. માર્ગમાં બેઉ જણે તેમની સ્ત્રીને કહ્યું કે ત્યાગી
થવાની રજા આપો પણ માન્યું નહિ તેથી જાને એ ભીંગ

કરી નાખ્યું. તેથી તે સ્ત્રીઓ ઘેર ગઈ ને તે બંને જણ પાંછા ગઢડે આવ્યા.

શ્રીજી મહારાજે તેમને વિમુખ કર્યા તેથી ચોતાની મેળે ભગવાં પહેર્યાં ને પરમહંસ થઈ છેટેથી મહારાજનાં દર્શન કરતા. એમ બાર મહિના રખડ્યા પછી ગઢડે મહારાજને દર્શને આવ્યા ત્યારે મહારાજે કાઠી મૂક્યા. રાત્રે ઠંડા પહેરે ઘેલાને કાંઠે બેસી બેચ જણે પરજ રાગનાં કિર્તન ગાવા માંડ્યાં તે મહારાજે મંદીરમાં સાંભળ્યાં એટલે મહારાજે ભગુજીને કહ્યું કે આવ્યા કિર્તન બોલે છે તેથી અમારો ઢોલીયો ઉપડે છે માટે તેમને કાઠી મૂકો. પછી ગુંદાખાને માર્ગે હનમાનધાર છે ત્યાં લગી પાળા જઈને મૂકી આવ્યા એટલે ત્યાં બેસીને કિર્તન બોલવા માંડ્યા તે સાંભળી મહારાજ કહે અમારો ઢોલીયો તણાય છે. પછી તેમને કાઠી મૂકવા પાંચ દસ પાળા આવ્યા તેમને તે બંને જણે કહ્યું કે મહારાજ જેમ આજ્ઞા કરશે તેમ કરીશું બાકી તમારા જેવા સો સો આવશે ત્યાં સુધી તો અમે ટુંકચ્છી છીએ તે નહિ ઉઠીએ, જાઓ મહારાજને પૂછો શું આજ્ઞા છે? પછી મહારાજને વાત કરી ત્યારે મહારાજ કહે અહીં બોલાવો. મહારાજે અક્ષરભુવનમાં સભા ભરીને કહ્યું જે કુતરાને હડકારે તેમ હડકાર્યા તો પણ અમારો નિશ્ચય મટતો નથી. ત્યારે સૌ કહે હવે તેમને રાખો. પછી બંનેને ત્યાગી ક્યાં ને

નામ પાડ્યાં. મૂળજી તે જુનાગઢવાળા ધનશ્યામાનંદ સ્વામી
ને કૃષ્ણજી તે અમદાવાદના મહંત સર્વજ્ઞાનાનંદ સ્વામી.

ગુંદાળી ગામના બે કાઠી. મામૈયો તથા મેરામણ

કાઠીઆવાડ દેશમાં માણેકવાડા પાસે ગુંદાળી ગામમાં
જાતે કાઠી મામૈયો ને મેરામણ બે ભાઈઓ હતા. તેમની
માનું નામ રાણદેબાઈ હતું. તે શ્રીજીનાં પરમ ભક્ત હતાં.
એક સમયે તેમના ગામમાં બે સાધુ આવ્યા તેમને પોતાને
ઘેર ઉતારીને રસોઈ કરાવી. સાધુને જમવા બેસવાની તૈયારી
થઈ તેવામાં તે ગામનો દરબાર કાઠી આસુરીમતિવાળો હતો
તેના જાણવામાં આવવાથી તેણે તે સાધુનું અપમાન કરી
ભુજ્યા ને તરસ્યા ગામમાંથી કાઠી મૂક્યા. આથી રાણદેબાઈ
બહુ દીલગીર થયાં ને વિચાર કર્યો કે ક્ષત્રીનો દેહ તો ગાય
પ્રાણીને સાધુની રક્ષાને માટેજ ઈશ્વરે આપ્યો છે તો આ
વાતનો બદલો ન વાળીએ તો શું કામનું. બપોરે તેના બંને
દિકરા હળ છોડી ઘેર આવ્યા ત્યાં પોતાની માતાને રડતાં
દેખી તેનું કારણ પૂછ્યું. ત્યારે તે બોલ્યાં કે મારા સાધુ
આવ્યા હતા તેમને દરબારે ખાવા ન દીધું ને ભુજ્યા તરસ્યા
મારીને કાઠી મૂક્યા. તેનો બદલો તમે વાળો તોજ મારા
બરા પુત્ર માનીશ. તેવું સાંભળી બંને જણે પોતાનો ઘર
વાળરો ગાડામાં ભરીને માને ગાડામાં બેસાડ્યાં ને સાથીને

કહ્યું કે અમારી માને તમે ગઢડે મૂકી આવો. પછી ગાડું
આવ્યું ત્યારે બંને જણ વળાવવા સારૂ ગયા ને પગે લાગીને
બોલ્યા જે હે મા, જો જીવતા રહીશું તો ગઢડામાં ભેળા
રહીશું ને જો રેહ પડી જશે તો અક્ષરધામમાં ભેળા થઈશું
વળી પોતે બોલ્યા કે કેટલાએક સ્ત્રી, દ્રવ્ય ને રાજ્યને અર્થે
માથાં કપાવે છે તો આપણે તો ભગવાનને તેના સંતને
અર્થે માથાં કપાવવાં છે જેથી બેઉ લોકમાં લાભ છે, એમ
કહી પાછા વળીને ઘેર આવી સ્નાન કરી ધોએલાં વસ્ત્ર પહેરી
કપાળમાં તિલક કર્યું. અને ઢાલ, તરવાર, ખરછી વિગેરે
હથિયાર બાંધી તે બંને ભાઈ ગામને ચોરે ગયા. ત્યાં લીંબ-
ડાના ઝાડ હેઠે ઢોલીયા ઉપર દરબાર સુતેલો હતો તેને
પૂછ્યું કે સ્વામિનારાયણના સાધુને ગામમાંથી કાઢનાર કોણ ?
ત્યારે તે દરબાર પેતાની છાતી ઉપર હાથ મૂકીને બોલ્યો
કે હું કાઢનાર છું. તેવું સાંભળી તેમણે બગ્છી મારી તે
સાંસરી નીકળી તેથી દરબાર મરણ પામ્યો. તે જોઈ તેના
બે બાંધીઓ વિગેરે હથિયાર લઈ સામા મારવા આવ્યા
એટલે તે બંને ભાઈઓ બોલ્યા કે અમારે તો મરવું જ છે
પણ તમારે જેને આવવું હોય. તે સામા આવી જાયો. પણ
તે બંને જણનું શૂરવીરપણું જોઈને કોઈ સામા થઈ શક્યા
નહિ. પછી ઘણીવાર તે ઠેકાણે રોકાઈને ગઢડાને માર્ગે ચડ્યા
પછી માર્ગમાં ખાખરાના વૃક્ષોમાં સંતાઈને સામા પસંદના

માણસોએ બંદૂકની ગોળીથી તે બેઠે ભાઈને માર્યા જેથી તે મરણ પામ્યા. તે વાત ગઢડામાં તેમની ડોશીએ સાંભળી ને શ્રીજી મહારાજને વાત કરી. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા જે આવી રીતે મારા સાધુનો પક્ષ રાખી મરાયા તેને ધન્ય છે, ને ક્ષત્રીને તો તેમજ બોધ્યો. ને આ પ્રમાણે મરનારને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ થાય તો આ તો મારે અર્થે મરાણા માટે તેમને તો અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ થઈ રહી. આ પ્રમાણે પોતાની માના સાધુ બાણી કેવળ પક્ષ રાખવાથીજ મરાયા જેથી શ્રીજી બહુ રાજ થયા.

ભૂજવાળા સુંદરજી સુતાર

શ્રી ભૂજનગરમાં સુંદરજીભાઈ રાજના દિવાન હતા. તે જ્ઞાતે સુતાર હતા. તે રામાનંદ સ્વામીના ભક્ત હતા પણ જ્યારે શ્રીજી મહારાજ પધાર્યા ત્યારે રામાનંદ સ્વામીએ તેમના સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરાવ્યો. તેથી શ્રીજીના અનન્ય ભક્ત થયા.

એક સમયે સુંદરજીભાઈ ભૂજના રાજનું ખાંડું લઈ ગોંડળ આવ્યા. ત્યાં મંદીરમાં દર્શન ગયા ને હરિજનોને પૂછ્યું જે આટલામાં ક્યાંય શ્રીજી મહારાજ છે? ત્યારે તે બોલ્યા કે. આંહીથી ત્રણ ગાઉ ઉપર બંધીયા ગામમાં મુળુભાઈને ઘેર

શ્રીજી મહારાજ તથા મુક્તાનંદ સ્વામી વિગેરે છે. તે સાંભળી સુંદરજીભાઈએ તે ખાંડા સાથે આવેલ માણસોને કહ્યું કે આંહીંથી ત્રણ ગાઉ ઉપર મહાદેવ છે તેમને દર્શને ભૂજથી ઉઘાડે પગે એકલાં ચાલીને આવવું એવી અમે માનતા કરેલી છે તે જો તમારી મરજી હોય તો આંહીંથી હું એકલો ત્યાં જાઉં. ત્યાં એક રાત્રી રહી બીજે દિવસે અહીં પાછો આવીશ. ત્યારે સૌએ કહ્યું કે ઠીક, તમારી જેમ મરજી હોય તેમ કરો. પછી પોતે ખાંડાની ભલામણ કરી સાંજના ગોંડળથી ચાલ્યા તે ગામ બંધીયે ગયા. ત્યાં મુળુભાઈને ઘેર શ્રીજી મહારાજ વિરાજમાન હતા અને ભક્તજનોને ઉપદેશ કરતા હતા તે વખતે રાત્રીએ સુંદરજીભાઈ શ્રીજીને દર્શને આવ્યા. તેમણે બહુ કીંમતવાળાં વસ્ત્ર તથા ભારે મૂલ્યવાળા દાગીના પહેરેલા હતા તેમજ મુઠો, થોભા રાખેલા તથા અત્તરનો સુગંધ પણ ઘણો હતો. આ સઘળો ઠાઠ જોઈ શ્રીજીએ તેમની પરિક્ષા લેવાનો ઇરાદો કર્યો. સુંદરજીભાઈ ઢંડવત્ પ્રણામ કરીને પગે લાગ્યા ત્યારે શ્રીજી કહે કે ભણ આપ્યું ? સુંદરજીભાઈ કહે, મહારાજ, આપનો દાસ. ત્યારે શ્રીજી બોલ્યા કે દાસ તો જેમ કહીએ તેમ કરે તે દાસ. ત્યારે તેમણે કહ્યું કે હું પણ જેમ આજ્ઞા આપો તેમ કરું. પછી શ્રીજીએ કહ્યું કે આ વસ્ત્ર ઘરેણાં ઉતારીને એક કોર મૂકો અને સાધુ થાઓ. ત્યારે તેમણે તેજ વખતે વસ્ત્ર, ઘરેણાં ઉતારીને એક કોર મૂક્યાં. અને શ્રીજીએ હાથમાં કાતર લઈ

ચોટલી, મુછ અને થોભા કાતરી નાખ્યાં, ભગવાં વસ્ત્ર પહે-
રાવ્યાં અને ગોવિંદદાસ નામ પાડ્યું. પછી કહ્યું કે મુક્તાનંદ
સ્વામીને પગે લાગવા જાઓ. તે વખતે મુક્તાનંદ સ્વામીનો
ઉતારો ખીજે ઘેર હતો, ત્યાં જઈ સ્વામીને પગે લાગ્યા.
સ્વામી બોલ્યા કે આ શું કર્યું ? તમે ક્યારે આવ્યા અને
ક્યારે સાધુ થયા ? એમ કહી ગોવિંદદાસનો હાથ ઝાલી
મુક્તાનંદસ્વામી શ્રીજી પાસે આવ્યા અને કહ્યું કે હે મહારાજ,
તમે આ ઠીક વ કર્યું. કેમકે તે ભૂજથી ચાલ્યા ત્યારે ત્યાંના
રાજાએ પોતાને આવવું પડે તેને બદલે તેમને ખાંડાના
અધિપતિ કરી પાલખી આપીને મંગળ કાર્યને માટે મોકલ્યા
છે, તેથી અત્યારે આમ કર્યું તે ઠીક નહિ. વળી કાઠીઆ-
વાડમાં સુરાખાચર, સોમલોખાચર વિગેરેને પરમહંસ દીક્ષા
આપી તેથી તે દેશમાં તો અમારો રોટલો ટળ્યો છે. તેમજ
કચ્છ દેશમાં જગજીવન કારભારી સત્સંગનો દ્વેષી છે તેથી
તે જાણશે તો વિપેશ ઉપાધી કરશે અને કચ્છ દેશમાં પણ
અમારો રોટલો ફડેશે નહિ. અને આ વાતની રાજાને ખબર
પડશે તો તેને પણ ખોટું લાગશે જે મેં મારે ઠેકાણે મંગળ
કાર્ય કરવા મોકલ્યા તેમાં વિઘ્ન કર્યું. માટે હે મહારાજ
હવે તેમને આજ્ઞા આપો કે તેમનાં વસ્ત્ર, ઘરેણાં પહેરી
વેળાસર ગોંડગ જઈને સૌ ભેગા થાય. એવાં મુક્તાનંદ
સ્વામીનાં વચન સાંભળી શ્રીજીએ આજ્ઞા આપી તેથી
વસ્ત્ર ઘરેણાં પહેરી લીધાં પણ ચોટલી, મૂછ અને થોભા

કાઢી નાખેલ તે ક્યાંથી લાવે. પછી જ્યારે તે ખાંડમાં આવ્યા ત્યારે તેમને જોઈ સર્વે લોકોએ પૂછ્યું કે મંગળીકમાં આ અમંગળીક શું કર્યું. ત્યારે સુંદરજીભાઈ બોલ્યા કે જે તિથે હું ગયો હતો ત્યાંના પ્રાણીઓએ કહ્યું કે વાળ દિતરાબા વિના તમારી માનતા નહિ પડે. તેથી મેં કાઢી મૂકી અને થોભા કઢાવી નાખ્યા છે. આ પ્રમાણે કહી સર્વે જનનાં માણસોને શાન્તિ પમાડી ને પાછા ભૂજ ગયા. એવી રીતે જેને ભગવાન ને સંતનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તે શું ન કરે. લોક લાજ વિગેરેનો ત્યાગ કરે તેમજ આ ભક્તો કર્યું.

ગામ સરધારના વાણીઆ ડોસાભાઈ

ડોસાભાઈ જ્ઞાતે વણીક હતા. તે ગામ સરધારમાં રહેતા હતા. તે રામાનંદ સ્વામીના ભક્ત હતા. તેમને જ્યારે શ્રીજી મહારાજના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય થયો ત્યારે તેમની પરિક્ષા લેવા શ્રીજીએ તેમનાં ઘર તથા ઘરનો તમામ સામાન તથા ભેંસ, ઘોડી વિગેરે વેચી નાંખાવ્યાં. તેની કીંમતના જે રૂપીઆ આવ્યા તે ડોસાભાઈએ શ્રીજીની પાસે લાવીને મૂક્યા ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું કે તમારા રૂપીઆ તમે લઈ જાઓ. અમારે જોઈતા નથી. તોપણ તેમણે ન લીધા. પછી શ્રીજીએ તે

રૂપીઆ કુવામાં નંખાવ્યા. છતાં ડોસાભાઈને મનમાં એવો સંકેદ પણ ન થયો જે આમ શા માટે કરતા હશે, એવા પરમ ભક્તરાજ હતા.

પછી શ્રીજી મહારાજ તે ડોસાભાઈને તેમના કુટુંબ સહિત ગામ બંધીયા તેડી ગયા. અને ત્યાંના દરબાર મુળુ ભાઈને કહીને તેમને રહેવા માટે ઘર વિગેરે સર્વે સમૃદ્ધિ અપાવી. તેથી તે ત્યાં રહ્યા.

એક સમયે શ્રીજીએ તેમનાં ડોશીને બોલાવીને કહ્યું કે તમારે ત્રણ દિકરા છે તેમાંથી એકને અચારી સેવામાં આપો ત્યારે ડોશી બોલ્યાં કે તમારી મરજીમાં આવે તેને રાખો. ઘરમાં બધા કુટુંબને નીલાવે એવા એક ડોસાભાઈ હતા તોપણ શ્રીજીએ ડોસાભાઈની માગણી કરી. ડોશીએ તરતજ હા પાડી. પણ તેમાં કાંઈ શંકા કરી નહિ.

ડોસાભાઈ શ્રીજીની પાસે સેવામાં રહ્યા. નિંદ્રામાં સૂતેલા ડોસાભાઈને શ્રીજીએ અર્ધરાત્રીએ ઉઠાડ્યા અને કહ્યું કે તું તો વિમુખ છે. તેં રામાનંદ સ્વામીનું વચન લોખંધું છે માટે તું કાશીની યાત્રા કરી આવ પછી હું મારી પાસે રાખીશ ડોસાભાઈ તરતજ કાશીને માર્ગે ચાલી નીકળ્યા.

શ્રીજીએ મુળુભાઈને કહ્યું કે તમે ધાર સુધી વળાવવા જાઓ. ત્યાંથી ડોસાભાઈને ચાલતા કરજો અને તમે ધાર ઉપર ઉભા રહેજો. મુળુભાઈ પણ સાથે ગયા તે ધાર સુધી

લેખા ચાલ્યા.. પછી ડોસાભાઈને આગળ ચાલતા કરીને મુળુભાઈ તો ધાર ઉપરજ ઉભા રહ્યા. સાંજ પડી ત્યારે શ્રીજીએ પૂછ્યું કે મુળુભાઈ કેમ જણાતા નથી. ત્યારે હરિજને કહ્યું કે હે મહારાજ. એતો આપની આજ્ઞાથી ધાર ઉપર ઉભા થઈ રહ્યા છે. પછી શ્રીજીએ મુળુભાઈને બોલાવીને પૂછ્યું કે અત્યાર સુધી કેમ ઉભા હતા ? ત્યારે મુળુભાઈ કહે હે મહારાજ. તમે કહ્યું હતું કે ડોસાભાઈને ચાલતા કરજો ને તમે ધાર ઉપર ઉભા રહેજો. તેથી હું ઉભો રહ્યો હતો. પણજો પાછું આવવાનું કંઈ હોત તો આવત. તે સાંભળી શ્રીજી પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા કે. ડોસાભાઈ મારા વચનનો વિશ્વાસ રાખી કાંઈ પણ શંકા ન કરતાં અધીરત્રીએ ચાલી નીકળ્યા તેમને તો ધન્ય છે પણ તમનેય ધન્ય છે જે ઉભા રહેવાનું કહ્યું ત્યારે ઉભાજ રહ્યા પણ પાછા ન આવ્યા. પછી માણસ મોકલીને ડોસાભાઈને પાછા બોલાવ્યા અને કહ્યું કે તમારી ડાશી જીવે ત્યાં સુધી તમે તેમની સેવા કરો. તમે ઘરમાં રહેશો તોપણ સાધુજ છો. એમ શ્રીજીની આજ્ઞાથી પાછા ઘરમાં રહ્યા.

એક સમયે બધીઆ ગામમાં ઘણા લોકોએ શેરડીના વાડ કર્યા હતા. તે વરસમાં ગોળ ઘણો સારો થયો હતો. અને તમામ વાડના ગોળનું માપું ડોસાભાઈએ સંખ્યું હતું. તેવામાંત્યાંના ટુંઢીઆ વાણીયા ગઢડે પોતાનાં સગાં વહાલાંને ઘેર

આવ્યા. એક દિવસ તેમને લઈને ગઢડાના વાણીયા દાદા ખાચરના દરખારમાં અક્ષર ઓરડીમાં શ્રીજીને દર્શને આવ્યા. ત્યારે શ્રીજીએ પુછ્યું કે શેઠીઆઓ ક્યાં રહેવું ? તેઓ કહે અમે બંધીયા ગામમાં રહીએ છીએ. ત્યારે શ્રીજી કહે ત્યાં ડોસાભાઈ અમારા સત્સંગી છે. તેને સંસાર તો અડયોજ નથી. તે તો અમારી આજ્ઞાએ કરીને ઘરમાં રહ્યા છે નહિતો સાધુજ છે. તે સાંભળી વાણીયા બોલ્યા કે અમે ગજા સુધી સંસારમાં બુડેલા છીએ અને તમારો સેવક ડોસાભાઈ ચોટલી સુધી બુડેલા છે. તમારા સત્સંગીનાં તમે વખાણ કરો તેમાં કાંઈ નવાઈ નહિ. શ્રીજી કહે તે જે સાધુ થાય તો તમે સત્સંગી થશો ? ત્યારે તેમણે વિચાર કર્યો જે હાલ ગોળનો ઘણો સારો ભાવ ડોસાભાઈને આવશે તો તેવો લાભ મૂકીને તે સાધુ નહિ થાય માટે આપણે હા પાડો એમ વિચારી તેમણે કબુલ કર્યું કે જે તે સાધુ થાય તો અમે સત્સંગી થઈશું પછી શ્રીજીએ ભગુજીને ભગવાં વચ્ચે આપી બંધીએ મોકલ્યા અને કાગળ લખી આપ્યો જે આ ભગવાં વચ્ચે પહેરીને કાગળમાં લખવા મુજબ નામ ધારણ કરી ગઢડે આવવું. ભગુજીએ ચાલતી વખતે વાણીયાને કહ્યું કે તમારે મારી સાથે આવીને પરિક્ષા જોવી હોય તો ચાલો. તેથી વાણીયા પણ ભગુજીની સાથે ચાલ્યા. ડોસાભાઈ ગોળનો તોલ કરતા હતા તેવામાં ભગુજીને વેગજેથી આવતા દીદા તેથી ગોળનો

તોલ થતો હતો ને ધારણ બોલતા હતા તે પડ્યું મૂકીને તરતજ ભગુજીની સામા આવીને પગે લાગીને પૂછ્યું કે શ્રીજીની શી આજ્ઞા છે ? ત્યારે ભગુજીએ કહ્યું કે આ ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કરો અને સાધુ થાઓ. ડોસાભાઈએ ત્યાંજ ભગવાં વસ્ત્ર ધારણ કર્યાં અને સર્વે પાછા ગઢડે આવ્યા. ત્યારે શ્રીજીએ વાણીયાને કહ્યું કે જુઓ, આને સંસાર અડયો છે ? ત્યારે તેઓ કહે ના મહારાજ, અમે તો અજ્ઞાની જીવ છીએ. તેથી અમારા જેવાજ તેમને દેખાતા, પણ એ તો મહા વૈરાગ્યવાન છે પછી શ્રીજીએ પૂછ્યું કે હવે તમારે સત્સંગી થવું છે ? ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે ના મહારાજ, અમારાથી તો સત્સંગના નિયમ પાળી શકાય નહિ. એવી રીતે ડોસાભાઈની ફરીથી પરિક્ષા લીધી, અને પછી ધોળાં વસ્ત્ર પહેરાવી પાછા ઘેર મોકલ્યા અને આજ્ઞા કરી કે ડોશી જીવે ત્યાં સુધી તેમની સેવા કરો. તમે તો સદા સાધુજી છો. પછી શ્રીજીની આજ્ઞાથી ડોસાભાઈ પાછા બંધીએ આવીને રહ્યા. એવી રીતે જેને ભગવાન ને સંતનો મહાત્મ્ય જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તે ભગવાનના વચનમાં ફેર પાડે નહિ ને જેમ કહે તેમ કરે.

ગામ ગોળીડાના રાણા રાજગર.

કાઠીઆવાડમાં ગોળીડા ગામમાં ભીમ, વીસરામ, રાઘવ અને રાણો એ ચાર ભાઈઓ રહેતા હતા તે જ્ઞાતે રાજગર પ્રાપ્ત થતા. તે શ્રીજી મહારાજના અનન્ય ભક્ત હતા. અને પ્રગટ ભગવાનના મહિમાના જાગે કરીને બહુ શૂરવીર હતા એક સમયે તેમના ગામમાં કોઈક કુસંગીને લેવા ચમદૂતો આવ્યા. તેમને જોઈને ચારે ભાઈઓએ વિચાર્યું કે આપણે સ્વામિનારાયણના છીએ તો એ જીવને આપણા દેખતાં જમ લઈ જાય તે ઠીક નહિ માટે શ્રીજીનો પ્રતાપ અંતઃકરણમાં ધારીને તેમને પાછા વાળીએ. પછી તેમણે ચમદૂતોને પાછા જવાનું કહ્યું પણ ચમદૂતોએ માન્યું નહિ ને સામા થયા. તેથી ભીમ તથા રાણો બંને જણે ચમદૂતોને માર્યા. ચમદૂતો તેમને પ્રગટ ભગવાનના ભક્ત અને શૂરવીર જાણીને પાછા ગયા આ પ્રમાણે શ્રીજીના પ્રતાપે ચમદૂતોને પણ હઠાવ્યા એવા એ શૂરવીર ભક્ત હતા. વીસરામ ભક્ત સાધુ થયા હતા તેમનું નામ વિશ્વાત્માનંદ પાડ્યું હતું અને રાઘવ ભક્ત પણ સાધુ થયા હતા તેમનું નામ રાઘવાનંદ પાડ્યું હતું. ભીમ તથા રાણો ભક્ત પોતાની માની સેવા કરવા સારૂ ઘેર રહ્યા હતા.

કેટલાંક વરસ વીત્યા બાદ રાણા ભક્તનો જ્યારે અંત સમય આવ્યો ત્યારે પહેલાંથી સર્વેને કહેવરાવ્યું કે હું અક્ષરધામમાં જાઉં છું માટે મારી સાથે જંને આવવું હોય

તે ચાલેા કારણ કે શ્રીજી મહારાજ સંત મંડળે સહિત વિમાન લઈને મને તેડવા આવ્યા છે. તે વાત સાંભળી બીજા કોઈએ તો ન માન્યું પણ પોતાની માતા તથા દિકરાએ કહ્યું કે અમે સાથે આવીશું. પછી રાણેા ભક્ત દેહ ત્યાગ કરી માતાને તથા પુત્રને સાથે લઈ વિમાનમાં બેસી અક્ષર-ધામમાં ગયા. તે જોઈને ગામનાં સર્વ મનુષ્યો વિસ્મય પામ્યાં અને બોલ્યાં કે સ્વામિનારાયણ ભગવાન સાચા અને તેમના ભક્ત પણ સાચા નહિ તો આવો ચમત્કાર બીજો હોય નહિ.

પરમ ભક્ત પ્રહ્લાદજી.

પ્રહ્લાદજી અસુરના કુળમાં ઉત્પન્ન થયા હતા, તે હીરણ્ય-કશીપુના પુત્ર હતા. નારદ મુનીના અનુગ્રહથી પરમ ભક્ત થયા. તે બાલ્યાવસ્થાથીજ ભગવાનની ભક્તિ કરવા લાગ્યા અને બીજા અસુરના બાળકોને પણ ભક્તિનો ઉપદેશ કરવા લાગ્યા. હીરણ્યકશીપુને આ વાત ગમી નહિ તેથી તેણે પ્રહ્લાદજીને અનેક વિપત્તીઓ આપી છતાં વિષ્ણુની ભક્તિથી ચળાયમાન ન થયા. છેવટ તેમના રક્ષણ માટે ભગવાને સ્વંભ-માંથી નૃસિંહજીરૂપે પ્રગટ થઈ હીરણ્યકશીપુને મારી પ્રહ્લાદજીની રક્ષા કરી. તે વખતે નૃસિંહજીનું મહા ભયંકર રૂપ જોઈને પ્રહ્લાદજી બોલ્યા કે હે મહારાજ, હું આ તમારા વિકાળ

સ્વરૂપથી નથી ખીલીતો ને તમે જે ભારી રક્ષા કરી તેને હું
રક્ષા નથી માનતો ને તમે જ્યારે મારા ઇંદ્રિયોરૂપ શત્રુના
ગણથકી રક્ષા કરશો ત્યારે હું રક્ષા માનીશ.

એવી રીતે જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે દેહિક રક્ષા
ભગવાન કરે તેણે કરીને હર્ષ ન પામે ને રક્ષા ન કરે
તેણે કરીને શોક ન કરે અને અલ્પમસ્ત થકો ભગવાનને ભજે.

ગામકઠલાલનાં રામબાઈ.

કઠલાલમાં રામબાઈ જાતે પ્રાણજી એકલાંજ સત્સંગી
હતાં તે શ્રીજીનાં અનન્ય ભક્ત હતાં. એક સમયે પોતે
કુવે પાણી ભરતાં હતાં તે વખતે શ્રીજી મહારાજ કાઠી
સ્વાશે સહિત માણકી ઘોડી ઉપર બેસીને તે ગામના
સમીપમાં થઇને નીકળ્યા તે વાત જાણીને તરતજ તે બાપ
પાણીનો ઘડો ભરી સાથે લઇને ગામ બહાર શ્રીજીની પાસે
આવી પળે લાગીને પ્રાર્થના કરી જે હે મહારાજ આજ
તો આંહીજ રહો મારાથી જે બનશે તે સેવા કરીશ. તે
સાંભળી શ્રીજીએ કહ્યું કે તમારો ભાવ ઘણોજ છે પણ
મારે વડતાલ જવાની ઉત્તવળ છે તેથી હાલ રહેવાશે નહિ.
ત્યારે બાપ બોલ્યાં કે હે મહારાજ આ પાણીના ઘડો ભરી
લાવી છું તેમાં ચરણાવિંદ બોજો. શ્રીજીએ પૂછ્યું તે

પાણીને શું કરશે ? બાઈ કહે આપનું ચરણામૃત હું પીઉંશ અને બાકીનું ગામના કુવામાં નાંખીશ, તેથી તે કુવાનું પાણી જે પીશે તે સત્સંગી થઈને તમારું ભજન કરશે. તે સાંભળી શ્રીજી બહુ રાજી થયા. અને સુરા ખાચર સોમલા ખાચર વિગેરે પાર્ષદો પણ રાજી થઈને બોલ્યા કે તમને ધન્ય છે. જે આવો શ્રીજીનો મહીમા સમજે છે. પછી શ્રીજીએ તે ઘડામાં ચરણાર્વિંદ બોલ્યું તેથી બહુજ રાજી થઈને શ્રીજીને પગે લાગી ગામમાં આવીને તે પાણી પોતે પીધું અને બાકીનું કુવામાં રેડ્યું તેથી તે કુવાનું પાણી પીનારાઓ જે ભાગમાં છે તે ભાગના લોકો અત્રાપી સુધી સત્સંગી છે.

મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચયવાણાની સમજણ.

ભગવાનને વિષે મહાત્મ્યે સહિત નિષ્ઠાવાળો ભક્ત હોય તે તો એમ સમજે જે ગમે તેવો પાપી હોય ને અંત સમે જો તેને સ્વામિનારાયણ એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વ પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમહોદયને વિષે નિવાસ કરે તો જે એ ભગવાનનો આશ્રિત હોય ને તે ભગવાનના ધામને પામે એમાં શો સંશય છે. એમ મહાત્મ્ય સમજે.

ગ. પ્ર. ૫૬.

જેને મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેને તો એમ સમજાય જે જે દેવસે ભગવાનનું દર્શન થયું તે

દિવસથીજ કડ્યાણુ તો થઈ રહ્યું છે. અને જે જીવ ભાવે કરીને મારું દર્શન કરે તથા મારું વચન માને તેનું પણ કડ્યાણુ થઈ જાય તો મારે કડ્યાણુનો શો સંશય છે. હું તો કૃતાર્થ છું અને જે કાંઈ સાધન કરું છું તે તો ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે કરું છું એમ સમજે તેને ભગવાનનો મહાત્મ્યે સહિત નિશ્ચય જાણવો. ગ. પ્ર. ૭૨.

જેને પરિપૂર્ણ (મહાત્મ્યે સહિત) નિશ્ચય હોય તે તો એમ સમજે જે મુને તો ભગવાન મળ્યા તે દિવસથીજ મારું કડ્યાણુ થઈ ચૂક્યું છે અને જે મારું દર્શન કરશે કે મારી વાર્તા સાંભળશે તે જીવ પણ સર્વ પાપથી મુકાઈને પરમપદને પામશે. વર. ૧૨.

પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દિવ્ય સાકારપણાની નિષ્ઠાનાં લક્ષણ.

જેણે પ્રથમ એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હોય જે જ્યારે આત્યંતિક પ્રત્યય થાય છે તેને અતે પણ ભગવાન સાકાર છે. એવી દૃઢગ્રંથી હૃદયમાં પડી હોય ને પછી જો તેને તેજોમય અત્રિગપણું જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય તેનું શ્રવણ થાય તથા એવી વાર્તા કોઈથી સાંભળે તોપણ તેને સંશય ન્યાય નહિ કેમજ એતો એમ સમજ્યો છે જે ભગવાન તો સદા સાકારજ છે પણ નિરાકાર નથી. અને તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિઓને ધારણ કરે છે. એવી રીતે જેની દૃઢપણે સમજણ હોય તેની પરિપક્વ નિષ્ઠા જાણવી. પં. ૭.

ત્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે ચોવીસ તત્વ તે સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય છે અને તે પ્રકૃતિ પુરૂષ પણ અક્ષર બ્રહ્માના તેજમાં અદૃશ્ય થઈ જાય છે, અને પછી એકલું સચ્ચિદાનંદ ચિદધન જે તેજ તે રહે છે. અને તે તેજને વિષે દિવ્યભૂતિ એવા જે ભગવાન પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ તે અખંડ વિરાજમાન રહે છે. અને તેજ પોતે દિવ્ય ભૂતિથકા જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યાકૃતિએ કરીને પૃથ્વીને વિષે સર્વજનને નયન ગોચર થકા વિચરે છે. ત્યારે જે જગતમાં અણુસમણુ મૂર્ખ જીવ છે તે તે ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે. પણ એ માયિક ગુણે યુક્ત નથી એ તો સદા ગુણાતીત દિવ્ય ભૂતિજ છે. અને તેનું તે જે ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંત શાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ, :અછેદ, અભેદ, સર્વ વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે તે જીવની બુદ્ધિમાંથી માયિકભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણ્યગ્ને કરીને પ્રતિપાદન કરે છે અને એ ભગવાનનો ઉત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય એ સર્વ કાળને વિષે એક રૂપે કરીનેજ વિરાજમાન છે પણ માયિક પદાર્થની પેઠે વિકારને પામતા નથી સદા દિવ્ય રૂપે કરીને વિરાજમાન રહે છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમને વિષે જે ૬૬ નિષ્ઠા.....

દૃઢ નિષ્ઠાની સિદ્ધ દશાનું લક્ષણ.

અને એવી (પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમને વિષે સદા દિવ્ય સાકારપણાની) નિષ્ઠાને પામીને જે સિદ્ધ દશાને પામ્યો હોય તેની આવી દશા હોય જે પિંડ પ્રહ્લાંડનો તથા પ્રકૃતિ પુરુષનો પ્રલય થયા પછી અક્ષર ધામને વિષે જે ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ ત્રિરાજમાન રહે છે તે મૂર્તિને સ્થાવર, જંગમ સર્વ આપારને વિષે જ્યાં જ્યાં દૃષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં સાક્ષાત્કાર દેખે ને એ મૂર્તિ વિના બીજું આણું માત્ર પણ ભાસે નહિ એ સિદ્ધ દશાનું લક્ષણ છે. કા. ૭

ભગવાનના દૃઢ નિશ્ચયનું ફળ.

જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને વિષે દૃઢ નિષ્ઠા રાખે છે ને તેને દર્શને કરીનેજ પોતાને પરિપૂર્ણ માને છે ને બીજું કંઈ નથી ઇચ્છતો તેને તો ભગવાન પોતે બ્રહ્માત્મારે પોતાના ધામને વિષે જે પોતાનાં ઐશ્વર્ય છે ને પોતાની મૂર્તિઓ છે તેને દેખાડે છે. ગા. પ્ર. ૬

મોટપ તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને તથા તે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તવે કરીને છે. ગા. પ્ર. ૩૧

એક તો ભગવાનનો વિશ્વાસ હોય જે આ મુને મદ્યા છે તે નિશ્ચયજ ભગવાન છે. તથા આસ્તિકપણું હોય તથા ભગવાનનાં જે ઐશ્વર્ય તેને જાણું જે આ ભગવાન છે તે બ્રહ્મહોલ, ગોલોક, શ્વેતદ્વિપ એ આદિક સર્વે ધામના પાત છે તથા અનંત કોટી પ્રહ્લાંડના પતિ છે તથા સર્વના

કર્તા છે. અને પુરૂષ, કાળ, કર્મ, માયા, ત્રણ ગુણ, ચોવીસ તત્ત્વ, બ્રહ્માદિક દેવ એ કોઈને આ બ્રહ્માંડના કર્તા બાજુ નહિ એક ભગવાન પુરૂષોત્તમનેજ કર્તા બાજુ અને સર્વના અંતર્યામી બાજુ એવી રીતની સમજણ સોતો જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે નિશ્ચય તેજ પરમેશ્વરને વિષે અસાધારણ સ્નેહનું કારણ છે. ગ. પ્ર. ૫૯

એવી રીતે (સદા સાકારને દિવ્ય પશ્ચાતી) પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમને વિષે જે દૃઢ નિષ્ઠા તેને આત્મતિક કલ્યાણ કહીએ. કા. ૭

જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય તેને ભગવાનનો સંબંધ થયો કહેવાય માટે જેને જે સંધાર્થે સંબંધ હોય તેના ગુણ તેમાં સહેજે આવે જેમ આપણાં નેત્ર છે તેને જ્યારે દિવા સંધાર્થે સંબંધ થાય છે ત્યારે તે દિવાનો પ્રકાશ નેત્રમાં આવે છે તેણે કરીને નેત્ર આગળ અંધ રૂં હોય તેનો નાશ થઈ જાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરીને સંબંધ થાય છે તેને વિષે ભગવાનના કલ્યાણકામી ગુણ આવે છે, પછી જેમ ભગવાન સર્વ પ્રકારે નિર્બંધ છે ને જે ચહાય તે કરવાને સમર્થ છે તેમ એ ભક્ત પણ અતિશય સમર્થ થાય છે ને નિર્બંધ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૬૨

જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેના હૈયામાં તો પ્રભુના
કલ્યાણકારી ગુણ જરૂર આવે.

ગ. પ્ર. ૭૭

મહિમાયે સોતો જે ભગવાનનો નિશ્ચય તે જેને હૃદમાં
દૃઢપણે થયો હોય તેને કાળ કર્મ માયા કોઈ બંધન
કરવા સમર્થ નથી.

ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય મહાત્મ્યે સહિત
હોય ને સંતનું ને સત્સંગીનું મહાત્મ્ય ઘણું જાણતો હોય
ને તે ભક્તનું જો કર્મ કઠણ હોય ને કાળ પણ કઠણ હોય
તોપણ તે ભક્તનેએવી ભક્તિનું અતિશય જાળ છે તે
કાળ ને કર્મ એ જોય મળીને તેનું ભુંડું કરી શકતા
નથી.

ગ. પ્ર. ૭૨

પરિપકવ નિશ્ચયવાળાને કોમક દિવસ કોઈક પ્રારબ્ધને
યોગે કરીને કાંઈ વર્તવામાં ફેર પડી જાય તોય પણ તેનું
અકલ્યાણ ન થાય

ગ. પ્ર. ૬૩

જેને ભગવાનનો અચલ નિશ્ચય હોય તો તેને કોઈ રીતે
ભગવાનને વિષે દોષ જુદિ આવે નહિ અને એવા મોટા જે
ભગવાન તેના દાસને મહિમા જ્યારે વિચારે ત્યારે ભગવાનના
ભક્તને! પણ કોઈ રીતે અવગુણ આવે નહીં.

ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાન સંબંધી તો એ સાધન છે જે આપત્કાળ હોય ને સર્વ જાય ને એક નિશ્ચય રહે તો સર્વ સાધન આવે લો. ૬

અને તે સ્વરૂપને (અક્ષરરૂપ તેજને વિષે પુરુષોત્તમની મૂર્તિ રહી છે તે સ્વરૂપને).તમે પણ દેખો છો પણ તમારા સમજ્યામાં પરિપૂર્ણ આવતું નથી. (એવા મહાત્મ્યે સહિત દેખતા નથી. અથવા તે સ્વરૂપ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે. એમ જાણતા નથી.) અને જ્યારે એ વાર્તા જાણ્યામાં આવશે (પ્રત્યક્ષ દેખો છો તે પુરુષોત્તમ નારાયણ છે એમ જાણશો) ત્યારે પંચ વિષય કે કામ ક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થાશે નહિં. સહેજે જીતાડે જાશે. ગ. મ. ૧૩

અને જેમ સીના ઉદરમાં ગર્ભ હોય પછી તેમાંથી પુત્રરૂપ ફળ ઉદય થાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચયરૂપ ગર્ભ હોય તેને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તે રૂપ ફળની પ્રાપ્તિ થાય છે. ગ. મ. ૧૦

જે નિશ્ચયપણે ભગવાનનો નિશ્ચય એને અમે તદાત્મકપણું કહીએ છીએ અને એવું જે એ તદાત્મકપણું તે ભગવાનના એકાંતિક ભક્તના પ્રસંગે કરીને થાય છે પણ દેવળ સગાધીએ કરીને નથી થાતું. ને એવું જે એ તદાત્મક પણું તેનેજ નિવિકલ્પ સમાધી કહીએ છીએ ને એવી

જાતની જેને નિર્વિકલ્પ સમાધી થઈ હોય તે સંતનું સ્વરૂપ પણ નિર્ગુણ પ્રહ્લજ છે. ને એવા અંડગ નિશ્ચયવાળા જે સંત તે નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્તે અથવા પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્તે તોપણ એનું નિર્ગુણજ સ્વરૂપ છે જેમ નારદ ને સનકાદિક એ સર્વ નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે પ્રવૃત્તિ અને સપ્તરૂષિ તથા જનકાદિક રાજા એ સર્વ પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે પ્રવૃત્તિ પણ એ સર્વને ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને નિર્ગુણ જાણવા અને જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય છે ને જે તેમાં થોડી ઘણી ખોટ રહી ગઈ હશે તો પણ તે ભુંડી ગતિને નહિ પામે તેતો અંતે જાતો નિર્ગુણપણાનેજ પામશે અને આવું જે ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન તે જેને થયું હોય ને તેને થોડી બુદ્ધિ હોય તોપણ એને મોટી બુદ્ધિવાળો જાણવો.

ગ. મ. ૧૪

જેને પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય થયો ને તેમાં કોઈ જાતનો કુતર્ક ન થાય તો તે પુરુષનાં પ્રાણ હીન ન થયાં હોય તોપણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે. ને પ્રાણ હીન થયાં હોય તોપણ નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે.

વર. ૧

જેને ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ રીતનું ઉત્થાન નથી તેનું નિર્વિકલ્પ સ્થિતિવાળો જાણવો અને જેને એવી

એકમતિ હોય તેને સ્થિતિ પ્રજ્ઞ જાણવો અને જે પુરુષને ભગવાનને વિષે એવી દ્રઢમતિ છે તેને ભગવાન સર્વ પાપ થકી મુકાવે છે. ગ. મ. ૧૭

એ ત્રણવાનાં (નિયમ, નિશ્ચય ને પક્ષ) જેમાં પરીપૂર્ણ હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય.

ગ. મ. ૬૧

જેટલો જેને ભગવાનનો નિશ્ચય ને મહિમા સમજાય છે. તેને તેટલા ભુંડા ઘાટખંધ થઈ જાય છે ને જ્યારે ભગવાનનો નિશ્ચય યથાર્થ થાય છે ને યથાર્થ મહિમા સમજાય છે ત્યારે તેને ભુંડા ઘાટ માત્ર ટળી જાય છે.

ગ. પ્ર. ૨૪

પુરુષોત્તમ ભગવાન જીવંતાં કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ધારણ કરે છે ત્યારે તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જેને સત્સમાગમે કરીને દૃઢ નિશ્ચય થાય તેનો જીવ જીજ્ઞાસા ચંદ્રમાની પેઠે દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતો જાય છે. અને જેમ ચંદ્રમાને વિષે જેમ જેમ સૂર્યની કલા આવતી જાય તેમ તેમ તે ચંદ્રમા વૃદ્ધિને પામતો જાય છે તે જ્યારે પૂર્ણમાસ આવે ત્યારે ચંદ્રમા સંપૂર્ણ થાય છે તેમ ભગવાનનો પરિપૂર્ણ નિશ્ચય થય મોર તો એ જીવ અમાવાસ્યાના ચંદ્રની પેઠે કલાએ રહિત

ખદ્યોત જેવો હોય પછી જેમ જેમ પરમેશ્વરના મહિમાએ સહિત નિશ્ચયને પામે છે તેમ તેમ વૃદ્ધિને પામીને પૂર્ણ-માસિના ચંદ્ર જેવો એ જીવાત્મા થાય છે. પછી એને ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ નિશ્ચયમાંથી ડગાવવાને સમર્થ નથી થાતાં અને પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર ઝુકે તોપણ તેને કોઈ રીતે ભગવાનને વિષે દોષ ભાસતોજ નથી. એવા જેને મહિમાએ સહિત ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તે ભક્ત નિર્ભય થઈ ચુક્યો. વર. ૧૨

જેને ભગવાનનો ને સંતનો મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય તે જરૂર બ્રહ્મ મહોલમાંજ પુગે. પણ બીજાં કયાંઈ કોઈ ધામમાં ચોરો રહે નહિ. લો. ૩

સિદ્ધિયું પરિપકવ નિશ્ચયવાળાનેજ આવે છે.

સિદ્ધિયું તો જેને પરિપકવ ભગવાનનો નિશ્ચય હોય તેનેજ આવે છે. ને બીજાને તો ઘણી દુર્લભ છે. અને એ સિદ્ધિયુંને પણ એ ભક્તની પરીક્ષા લેવા સાડે ભગવાનજ ઘેરે છે જે એને હું ઉપર ઘણું હેત છે કે સિદ્ધિયું ઉપર જણું હેત છે એવી રીતે ભગવાન પોતાના ભક્તની પરીક્ષા ધ્રિએ છે. પછી જો એ પાકો ભક્ત હોય ને ભગવાન વિના બીજું કંઈ ન ઈચ્છે ને નિર્વાસનિક એવો એકાંતિક ભક્ત હોય તો ભગવાન પોતે તે ભક્તને વશ થઈ જાયછે.

કેવો નિશ્ચય ટળી જાય છે.

જેને ભગવાનનો નિશ્ચય થઈને ટળી જાય છે તેને તો શાસ્ત્રના વચનની પ્રતીતિ જ નથી એ તો કેવળ મનમુખીને નાસ્તિક છે. તેજો શાસ્ત્રના વચનની પ્રતીતિ હોય તો કોઈ કાળે પરમેશ્વરથી વિમુખ થાયજ નહિ. કાંજે શાસ્ત્રને વિષે તો પરમેશ્વરનું સમર્થપણું, અસમર્થપણું, કર્તાપણું, અકર્તાપણું, એવી અનંત જાતની વાત છે. અને શાસ્ત્રમાં તો અનંત જાતનાં ભગવાનનાં ચરિત્ર છે. માટે પરમેશ્વર ગમે તેવાં ચરિત્ર કરે પણ શાસ્ત્રથી ખારણું હોય નહિ માટે શાસ્ત્ર વના પોતાને મને કરીને જે નિશ્ચય કર્યો હોય તે ટળી જાય છે.

સા. ૧૩

મહાત્મ્ય જાણ્યા છતાં નિશ્ચયમાંથી પડવાનાં કારણુ ભગવાનને તથા સંતને જેવા છે તેવા નિશ્ચયપણું જાણીને પણ કોઈનું અંતર પાછું પડી જાય છે. તેનું કારણુ એ છે જે એણે ભગવાનનો નિશ્ચય કર્યો હતો ત્યારેજ એમાં કાચપ રહી ગઈ છે. તે શું તો કોઈકને સ્વાદે કરીને સારું સારું ખાવા જોઈતું હોય ને તેને ભગવાન તથા સંત તે જોઈ ત્યારે તેનું અંતર પાછું પડી જાય તથા કામનો ઘાટ રહી ગયો હોય ને તેને જોઈ તથા લોભ રહ્યો હોય ને તે લોભને મુકાવે ને કહે જે આ તારું ધન, માણ, ખેતર, વાડી તે કોઈકને આપી દે ત્યારે તે વચન પળે નહિ તેણે કરીને પાછો પડી જાય તથા માન હોય ને તે માનને

સંત તથા ભગવાન ખોદે ને અપમાન કરે ત્યારે તેણે કરીને પણ પાછો પડી જાય. એવી રીતે નિશ્ચય હોય ને જે જે પોતામાં અવગુણ રહી ગયો હોય તેણે કરીને પાછો પડી જાય છે. અને જેણે નિશ્ચય કર્યો હોય તે સમયમાંજ એ અવગુણને ટાળીનેજ કર્યો હોય તો તે પાછો પડે નહિ. અને એ અવગુણ હમણાં પણ જેમાં જેમાં હશે તે જે વિચારીને પોતાના અંતર સામું જુએ તો જણાઈ આવે જે આવી રીતને અંગે હું કાચો છું તે જે એમ મુને પાળ્યાનું કહેશે તો હું વિમુખ થાઉંશ એમ યથાર્થ જાણું.

ગ. છે. ૨૮

નિશ્ચયમાં ડગમગાટ થવાનો ને ન થવાનો હેતુ.

સંતની ને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે, તોપણ કોઈકને એમ ડગમગાટ રહે છે જે મારું કલ્યાણ થાશે કે નહિ થાય તેનું કારણ એ છે જે એ જીવને પૂર્વ જન્મને વિષે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ નથી. ને તેમની સેવા પણ તેણે કરી નથી. એને તો આ જન્મમાંજ નવો આદર છે. તે આગલા જન્મમાં ફળશે. અને જેને પૂર્વ જન્મમાં ભગવાનની કે ભગવાનના ભક્તની પ્રાપ્તિ થઈ હશે તથા તેમની સેવા કરી હશે તેને તો આ જન્મમાં ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તમાંથી હેત મટેજ નહિ અને નિશ્ચયમાં પણ ડગમગાટ થાય નહિ અને કામ ક્રોધ લોભ મદાદી ઘાટ તો કદાચિત્ રહે પણ ભગવાનનો નિશ્ચય તો કોઈ રીતે મટે

નહિ તે કોઈકને વચને કરીને ન મટે એમાં શું કહેવું. એને તો જો પોતાનું મન ડગમગાટ ફેરવે તોપણ ડગમગાટ થાય નહિ અને તેની દૃઢતા તો જેવી નાથ ભક્તની છે. કે જેવી વિષ્ણુદાસની હતી કે જેવી હિમરાજસાની હતી કે જેવી કાશીદાસને છે કે જેવી ભાઈચંશેઠને હતી કે જેવી હામોદરને છે એવી દૃઢતા હોય ત્યારે જાણવું જે આ પૂર્વજન્મનો ભગવાનનો ભક્ત છે. ગ. મ. પદ

નિશ્ચયની દૃઢતાવાળા ગ. મ. પદ માં અણુવેક્ષા
હરિભક્તોની વાર્તાઓ. :

વડોદરાના નાથ ભક્ત.

વડોદરામાં નાથ ભક્ત રહેતા હતા. તે જ્ઞાતે પાટીદાર હતા. તે શ્રીજી મહારાજના એકાંતિક ભક્ત હતા. તેમનો વ્યવહાર સાધારણ સ્થિતિનો હતો. પોતે કસબી લુગડાં વણવાનું કામ કરતા હતા. તેમાં જે લુગડું સારું કિંમતદાર જણાય તે શ્રીજી મહારાજના ઉપયોગમાં આવે તો ઠીક એમ માની શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકાર શ્રી સયાજીરાવ મહારાજને તથા બીજા કોઈ સદ્ગૃહસ્થ હરિજનને બતાવીને કહે કે આ લુગડું મહારાજ શ્રીને તમે આપો તો મારી મહેનતના પૈસા નહિ લઉં એમ કહીને શ્રીજી મહારાજને સારા પોષાક આપતા હતા.

એક સમયે નાથ ભક્ત વડોદરેથી ગઢડે શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા ગયા હતા. તે પાંચ દિવસ રહી સમાગમ કરીને શ્રીજીની આજ્ઞા માગીને ઘેર જવાને રસ્તે ચાલ્યા. પછીથી એક હરિજનને શ્રીજીએ કહ્યું કે તમે નાથ ભક્તને પાછા બોલાવો તેથી તે હરિજન નાથ ભક્તની કેડે ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં વડોદરાના વિશ્વામિત્રી નદીના પૂલ ઉપર નાથ ભક્ત ભેળા થયા. ત્યાંથી નાથ ભક્તનું ઘર ઘણું નજીક હતું તોપણ જ્યારે તે હરિભક્તે કહ્યું કે તમને મહારાજે બોલાવ્યા છે. ત્યારે નાથ ભક્ત તો પોતાને ઘેર પણ ન ગયા. તેમ કોઇને સંદેશો પણ કહ્યો નહિ, ને ત્યાંથી પાછા વળીને ગઢડે શ્રીજી મહારાજ પાસે આવ્યા; ને પગે લાગીને પૂછ્યું કે શી આજ્ઞા છે ? ત્યારે શ્રીજીએ પૂછ્યું કે તમે ક્યાંથી પાછા વળ્યા ? ત્યારે નાથ ભક્તે કહ્યું કે વિશ્વામિત્રીના પૂલ ઉપરથી. ત્યારે શ્રીજીએ પૂછ્યું કે તમે ઘેર ગયા હતા ! તો કહે જે ના. ત્યારે વળી શ્રીજીએ પૂછ્યું કે કોઇની સાથે સંદેશો કહેવરાવ્યો ? તો કહે જે ના મારા મનમાં એમ થયું જે ભગવાન બોલાવે છે તેમાં ખીલત ગોઠાવાળવા શા માટે ખોટી થાવું, તેથી એમને એમ તરતજ ત્યાંથી પાછો વળી આપની પાસે આવ્યો છું. ત્યારે શ્રીજી મહારાજે કહ્યું કે નાથ ભક્તની નિષ્ઠાને ધન્ય છે. પછી બોલાવવા જનાર હરિભક્તને પૂછ્યું કે તમે દેઠ ત્યાંસુધી ગયા ત્યારે પાછા

કેમ ન આવ્યા ? ત્યારે તે હરિજન બોલ્યા જે પોતાના દેહના કામ માટે આખો દિવસ ધોડા કરીએ છીએ. તો આતો લેખાનું છે. એમ જાણી ત્યાં સુધી ગયો. જો આપે એમ આજ્ઞા કરી હોત જે ન મળે તો પાછું આવવું, તો એમ કરત. પણ આપે તો નાથ ભક્તને બોલાવીને આવવા કહ્યું તેથી ત્યાં સુધી ગયો તે સાંભળી શ્રીજી બોલ્યા કે તમારી નિષ્ઠાને પણ ધન્ય છે. એવી રીતે શ્રીજીની આજ્ઞાથી ગઢડે આવીને થોડા દિવસ રહીને પાછા શ્રીજીની આજ્ઞાથી ઘેર ગયા.

નાથ ભક્તને શ્રીજી મહારાજને વિષે જેવી નિષ્ઠા હતી તેવીજ નિષ્ઠા જે પોતાનો સમાગમ કરે તેને પણ કરાવવી એવા આગ્રહવાળા હતા. તેમની જ્ઞાતીના એક પ્રભુદાસ નામે હરિભક્ત વડોદરામાં રહેતા હતા. તેમનો એકજ દીકરો સોળ વરસની ઉમરનો હતો તેના દેહનો અંતકાળ આવ્યો. તે વખતે શ્રીજી મહારાજ સંત મંડળે સહિત ધોળા હાથીનોરથ સ્વર્ણને આવ્યા. અને તેને પોતાના ધામમાં તેડી ગયા. તેવું આખી પોળને દર્શન થયું. પછી તે દીકરાના દેહને આગ્નિ સંસ્કાર કરવા જ્યારે સ્મશાનમાં ગયા ત્યારે ત્યાં કેટલાક કુસંગી લોકો કહેવા લાગ્યા જે હે પ્રભુદાસ, તમને સત્સંગ સદતો નથી. અને નાથ ભક્તના કહેવાથી સત્સંગ કર્યો તો તમારો જીવાન દીકરો મરી ગયો. માટે હવે કંઠી તોડો. ત્યારે તેણે કંઠી તોડીને ચિતામાં નાંખી. પછી ગયાજી જઈને શ્રાદ્ધ :

કરીને ત્યાં કેટલુંક દ્રવ્ય વાપર્યું. ત્યાંથી ઘેર આવ્યા પછી તેને નાથ ભક્તે ઘણી રીતે સમજાવ્યા ને સત્સંગ ધારણ કરવાનું કહ્યું. ત્યારે પ્રભુદાસે પૂછ્યું કે હું તમારી સાથે ગઢડે આવું તો શ્રીજી મહારાજ મારા દીકરાને દેખાડશે ? ત્યારે કહેજે હા. પછી નાથ ભક્ત તથા પ્રભુદાસ અને તેમની સ્ત્રી એ ત્રણે ગઢડે આવ્યાં તે વખતે શ્રીજી સભા કરીને વિરાજમાન હતા. ત્યારે તે ત્રણે હરિજનને જોઈ શ્રીજી બોલ્યા કે નાથ ભક્ત આવ્યા ? ત્યારે તે કહે જ હા મહારાજ પછી શ્રીજીએ પૂછ્યું કે પ્રભુદાસ સાથે કેવા ? અમે સાંભળ્યું છે કે પ્રભુદાસનો દીકરો દેહ મૂકી ગયો તે બહુ :ખોટું થયું. ત્યારે પ્રભુદાસ બોલ્યા જે મારા દીકરાને તો તમેજ માર્યો છે. વડોદરા શહેરમાં ક્યાં ખીજાં માણસોની ખોટ હતી કે ઘોળા હાથીનો રથ લઈને આવ્યા. ને આખી પોળમાં દર્શન આપીને છોકરાને તેડી ગયા. માટે હવે તો અમે સત્સંગ પડતો મૂક્યા છે અને કંઠી તોઠી નાંખી છે.. પણ આ નાથ ભક્ત મારી કેડે બહુ લાવ્યા ને ગઢડે આવવાનો બહુજ આગ્રહ કર્યો તેથી ઠરાવ કરીને અમને બેઠીને સાથે તેડી લાવ્યા છે. ત્યારે શ્રીજી કહે કે ઠીક તમારે તમારા દીકરાને જોવો છે ? ત્યારે કહ્યું જે હા. પછી શ્રીજીએ હળવદના રહીશ શાસ્ત્રી લક્ષ્મીરામ દેરાહરીને બોલાવીને કહ્યું કે તમે આ હરિભક્તને ઉન્મત્ત ગંગામાં પુરુષોત્તમ ઘાટ છે ત્યાં જઈને

શ્રાદ્ધ કરાવો. તેથી તે પ્રાદક્ષણે ખળખળીએ જઈને શ્રાદ્ધ કરાવ્યું. અને પ્રભુદાસે પિંડદાન આપ્યું તે વખતે તેને દીકરે પ્રત્યક્ષ ખળખળીઆમાં ઉભો રહીને પોતાના હાથે પિંડદાન દીધું તે જોઈ પ્રભુદાસ તથા તેની સ્ત્રી તો છોકરાને વળગી પડ્યાં ને ચુંબન કરવા મંડ્યાં. તે જોઈને શ્રાદ્ધ કરાવનાર પ્રાદક્ષણે તેમને ઘણા સાદ ક્યાં તોપણ તે બંને જણ ન આવ્યાં ત્યારે શ્રાદ્ધનો સામાન લઈ તે પ્રાદક્ષણ શ્રીજી પાસે આવ્યા. ને બધી હકીકત કહી દેખાડી પછી શ્રીજીની આજ્ઞાથી તે પ્રાદક્ષણ પોતાને ઘેર ગયા. અને એક વાર પછી પ્રભુદાસ તથા તેની સ્ત્રી બંને જણાં છોકરાને ન દેખવાથી ખળખળીએથી દરબારમાં આવ્યાં ત્યારે શ્રીજીએ પૂછ્યું કે કેમ, તમારો દીકરો દેખ્યો? ત્યારે કહે હા મહારાજ દેખ્યો, પણ તે અમારી સાથે બોલ્યો નથી. માટે તે બોલે ને વાતો કરે તો ઠીક પછી શ્રીજી બોલ્યા કે આજ રાત્રીએ તમે બેઠે જણ વાસુદેવ નારાયણના ઓરડામાં બેસજો ને તમારો દીકરો તમારી સાથે વાતો કરશે. એમ કહેવાથી રાત્રીએ તે બંને જણ ઓરડામાં બેઠાં. તં વખતે મહા તેજમય દીવ્ય દેહે તે દીકરાએ આવી જેમ ચીત્રકેતુ રાજાને તેના દીકરાએ જ્ઞાન આપ્યું હતું તેમજ પોતાના માતા પિતાને જ્ઞાન આપ્યું જે આ જીવ તો અનેક યોનિમાં અનંત વખત જન્મ્યો છે ને મર્યો છે. કેટલીક વાર તમે મારા દીકરા થયા હશે તો અત્યારે હું તમારો

દીકરો થયો છું. પણ સત્સંગ કરવાથી ને શ્રીજીની ઉપાસનાથી મારા પંચ ભૌતિક દેહનો ત્યાગ કરાવી શ્રીજી પોતે તેડવા આવ્યા એવાં બીજા કોનાં ભાગ્ય હોય ! માટે હવે સત્સંગની ખરી દ્રઢતા કરજો. એમ કહીને અદ્રશ્ય થયો પછી પ્રભુદાસે શ્રીજી પાસે ફરીથી વર્તમાન ધારણ કર્યાં ને ઘેર આવ્યા.

છ માસ થયા ત્યારે તેની સ્ત્રી મરી ગઈ. તેને સ્મશાનમાં અગ્નિ સંસ્કાર કરવા ગયા ત્યારે વળી કુસંગી લોકો બોલ્યા કે હે પ્રભુદાસ, તમને સત્સંગ સદનો નથી, કારણ કે પહેલી વાર છોકરો મરી ગયો ને બીજીવાર સ્ત્રી મરી ગઈ. માટે સત્સંગનો ત્યાગ કરો ને કંઠી તોડો. ત્યારે પ્રભુદાસ બોલ્યા ને એ તો આ લોકનો ધર્મ છે, તે મરે. પણ હવે કંઠી તો માથા સાટે છે. આ પ્રમાણે નાથ ભક્તના સમાગમથી પ્રભુદાસને અનન્ય નિષ્ઠા થઈ.

નાથ ભક્તને એકજ દીકરો સોળ વરસની ઉમરનો અને ધરનો તમામ વ્યવહાર ચલાવે તેવો હતો. તેનું નામ પણ પ્રભુદાસ હતું. તે દેહ મૂકીને શ્રીજીના ધામમાં ગયો. તોપણ નાથ ભક્તને કાંઈ શોક થયો નહિ. ને રાજ થઈને ગામમાં સાકર વહેંચી ત્યારે સહુ કહેવા લાગ્યા કે આ શું કરો છો ? ત્યારે બોલ્યા ને માગેલું ઘરેલું હોય તે જેમ તેનો ધણી પાછું લે તેમજ પ્રભુનો આપેલો પ્રભુદાસ હતો.

તે પ્રભુએ સેવામાં જેથી લીધો તેમાં શું ખોટું થયું? વળી મારું જે સારું દ્રવ્ય હતું તે આગળ ગયું ને મારે પણ પરમેશ્વરની ભક્તિ કરીને અંતે ભગવાનના ધામને પામ્યું છે. એવા દૃઢ નિષ્ઠાવાળા એ નાથ ભક્ત હતા. તેમના ઉપર શ્રીજી મહારાજ તથા મુક્તાનંદ સ્વામી વિગેરે સર્વે સંતો ઘણાજ પ્રસન્ન હતા.

૭ભાણુવાળા વિષ્ણુદાસ

વિષ્ણુદાસ ૭ભાણુ ગામમાં રહેતા હતા. તે જ્ઞાતે પાટીદાર હતા. અને શ્રીજી મહારાજના પરમ એકાંતિક ભક્ત હતા. શ્રીજી મહારાજે ૭ભાણુમાં જે જે મોટા મોટા યજ્ઞો કર્યા તે સર્વે વિષ્ણુદાસના નામથી કરાવતા. ને શ્રીજી મહારાજ ગમે તે સ્થાનકે હોય તોપણ વિષ્ણુદાસ ઘેર બેઠાં દેખતા હતા. અને શ્રીજીને વિષે તથા શ્રીજીના ભક્તને વિષે કેવળ દિવ્ય ભવનીજ દ્રષ્ટિવાળા હતા અને એવી ઉત્તમ નિષ્ઠાવાળા હતા કે જેથી શ્રીજી મહારાજ તેમના ઉપર ઘણાજ પ્રસન્ન હતા. જેથી શ્રીજી મહારાજે તેમનાં ઘણાં વખાણુ કરેલાં છે.

મુંદરીયાણાના હિમરાજશાહ

ભાલ દેશમાં મુંદરીયાણા ગામમાં હિમરાજશાહ નામે વીસા મોઢ વાણીઆ હતા. તે વલ્લભ કુળના આશ્રિત હતા

અને વૈશ્વોમાં અગ્રેસર હતા. તેમને ચાર પુત્રો હતા તેમાં વનાશાહ નામે મોટા પુત્ર સત્સંગી થયા હતા. તે ત્યારે ગઢડે શ્રીજીનાં દર્શન કરી ઘેર આવે ત્યારે પોતાના પિતાને કહે જે શ્રીજી મહારાજે તથા મુકતાનંદ સ્વામીએ ને ગોપાજાનંદ સ્વામીએ તમને જય નારાયણ દેહ્યા છે. ત્યારે શેઠ કહે કે સ્વામી તો એક વિઠ્ઠનાથજીનેજ કહેવાય, બીજાને ન કહેવાય, બીજાને તો સાધુ કહેવાય પણ સ્વામી ન કહેવાય.

એક સમયે ગોપાજાનંદ સ્વામી મુંદરીયાણે પધાર્યા ત્યારે વનાશાહે પોતાના પિતાને પૂછ્યું કે ગોપાજાનંદ સ્વામીની નાડી જોવા તમે મંદીરમાં આવશો ? તે રાજવૈદ્ય હતા ને સાધુ સંત ઉપર ભાવ રાખી પરોપકાર બુદ્ધિથી સેવા કરવામાં રૂચીવાળા હતા તેથી તેમણે હા પાડી. પછી તે મંદીરમાં આવી ઠાકોરજીને પગે હાગીને હાથ જોડી સ્વામી પાસે બેઠા. સ્વામીએ નાડી જોવરાવવા માટે તેમના હાથમાં કાંડું આપ્યું. શેઠે હાથની નાડી જોઈ પણ ક્યાંઈ નાડી બીલકુલ જોવામાંજ આવી નહિ, તેમજ શરીરના જે જે ભાગોમાં નાડીઓ રહેલી છે તે તપાસ કરતાં કોઈ ઠેકાણે નાડી જોવામાં ન આવી તેથી વિસ્મય પામી શેઠે વિચાર કર્યો જે આ મનુષ્ય નથી પણ કોઈ ઇશ્વરાવતાર છે પછી પ્રણામ કરીને બોલ્યા કે વિઠ્ઠનાથજી સ્વામી જેવા તો આ

ગોપાલાનંદ સ્વામી છે ને સ્વામિનારાયણ તો સાક્ષાત
ભગવાન છે પછી શ્રીજીના સ્વરૂપનો દ્રઢ નિશ્ચય કરી
સત્સંગી થયા.

હિમરાજશાહ જ્યારે સત્સંગી થયા ત્યારે તે વાત
જાણીને તેમના સંબંધીઓ સહન કરી શક્યા નહિ. અને
જોડ્યા કે આપણે તો શ્રી વલ્લભકુળના ઉપાસક વૈષ્ણવો
કહેવાઈએ. તે વલ્લભકુળમાં શું ઓછું છે. જેથી નવા ધર્મમાં
પેઠા. ત્યારે કહે કે એને નવો ધર્મ કેમ કહેવાય ? એ
ધર્મ તો અનાદિ છે. ને સા શાસ્ત્રની મર્યાદા પ્રમાણે ચાલે
છે. તે જોઈને મેં સત્સંગ ધારણ કર્યો છે. તેવું સાંભળીને
જાધા સંબંધીઓએ સોગન ખાઈને ઠરાવ કર્યો કે આજથી
તેમને જ્ઞાતિ બહાર કરવા ને તેમની સાથે કોઈપણ જાતનો
વ્યવહાર રાખવો નહિ. હિમરાજશાહને જ્ઞાતિ બહાર થઈ
તેને છ વરસ વીત્યાં તોપણ જ્ઞાતિના લોકોએ દ્વેશ મૂક્યો
નહિ. ને તેવામાં હિમરાજશાહ દેહ ત્યાગ કરી શ્રીજીના
ધામમાં ગયા. પછી તેમના કાર્ય ઉપર તેમના પુત્રોએ જ્ઞાતિના
લોકોને તેડ્યા નહિ. અને વનાશાહ તથા પુંજશાહ એ બે
ભાઈઓ ગઢડે આવ્યા. ને શ્રીજી મહારાજને પગે લાગીને
પ્રાર્થના કરી જે હે મહારાજ તમે અમારે ત્યાં પધારો
પછી શ્રીજી મહારાજ અયોધ્યાવાસી તથા સર્વ સંત મંડળ

સહિત સુંદરીયાણે પધાર્યા. વનાશાહ તથા પુંજશાહ વિગેરેએ ગાજતે વાજતે સામા આવીને ઘણી ધામધુમથી પોતાને ઘેર પધરાવ્યા. ને જેમ ઘટે તેમ સૌને ઉતારા આપ્યા. ને નિત્ય પ્રેમપૂર્વક નવી નવી રસોઇઓ કરાવીને જમાડ્યા. અને શ્રીજી પણ સંતની પંક્તિઓમાં ફરીને પીરસે અને નિત્ય સભામાં પ્રશ્ન ઉત્તર થાય ને સંત મંડળ રાસલીલા પૂર્વક કીર્તનો ગાય. એમ કરતાં કેટલાક દિવસ વિત્યાબાદ વસંત પંચમીના ઉત્સવનો દિવસ આવ્યો. તે દિવસે ગામથી બહાર હાલમાં જ્યાં 'સાળુડી' નામે કુવો છે, અને વેદિકા છે, ત્યાં સાધુ હરિભક્તો સાથે બહુવાર સુધી રંગ કીડા કરી પછી ગામમાં ઉતારે આવીને તે રંગથી ભીંજાએલાં વસ્ત્રો વનાશાહ વિગેરે ભાઇઓને આપ્યાં. ને સ્નાન કરી સર્જને આનંદ આપીને સુંદરીયાણેથી ભેંસજાળ નાગડકા બોટાદ થઇ પાછા શ્રી ગઢડે પધાર્યા.

આ પ્રમાણે હિમરાજશાહ તથા તેમના પુત્રોએ પોતાની જ્ઞાતિનો ઉપદ્રવ સહન કરીને સત્સંગ રાખ્યો. અને નિષ્કપટ ભાવથી શ્રીજીને પ્રસન્ન કર્યા. શ્રીજીનો અનુગ્રહ ને વરદાન થવાથી જ્ઞાતિ બહાર છતાં પણ દીકરા દીકરી પરણાવવાનો વ્યવહાર ચાલુ છે.

બોચાસણવાળા કાશીદાસ.

ગુજરાત દેશમાં બોચાસણ ગામમાં કાશીદાસ નામે પાટીદાર હતા. તેમને સંત સમાગમથી સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે. એવો નિશ્ચય થયો. પછી પોતાના સર્વ સંબંધીઓ વિગેરે એકસો માણસનો સંઘ લઈ શ્રીજી મહારાજનાં દર્શન કરવા સારૂ ઘેરથી ચાલી ગામ દોરે આવ્યા. તે સમયે શ્રીજી પોતે ભક્તિનો મહિમા બતાવવા માટે રીંગણાનાં શાક કરતા હતા. તેથી શ્રીજીની મૂર્તિ તથા પહેરેલાં વસ્ત્રો હાથદરથી પીગાં રંગવાળાં થયેલાં હતાં તે જોઈ કાશીદાસને વિચાર થયો કે આમને ભગવાન કેમ કહેવાય મારેતો મિષ્ટાન્ન આંટો થયો આ કરતાં ન આવ્યા હોત તો ઠીક હતું. એવો વિચાર કરે છે તેવામાં શ્રીજી સલા કરી વિરાજમાન થયા ને કાશીદાસને બોલાવીને વાત કરી જે કોઈક માણસ ઘેરથી દુઃખ સહન કરીને કાશીની યાત્રાએ ગયો હોય ને ત્યાં ગંગાજીનું ડોળાએણું પાણી જોઈને તેમાં સ્નાન ન કરે ને પાણી પીએ નહિ અને ખાલી પાછો ઘેર આવે તેને કેવો જાણવો ? તે સાંભળી કાશીદાસને વિચાર થયો જે આ સ્વામિનારાયણ સાક્ષાત્ ભગવાન છે. તેથી મારો સંકલ્પ જાણીને મારો સશય દૂર કરવા માટે પરોક્ષ દષ્ટાંત આપીને વાત કરી. આટલી વાત મેં ન સાંભળી હોત તો હું મોટો મૂર્ખ ગણાત. પછી ત્યાં પાંચ દિવસ રહીને શ્રીજીનો

સમાગમ કરી તે ઘેર ગયા. ને ત્યાં પોતાના પત્તાને તથા સર્વ સબંધીઓને શ્રીજીના સ્વરૂપનો દૃઢ નિશ્ચય કરાવ્યો.

કાશીદાસને ઘણુંજ કરજ થયું ને લેણાવાળાઓએ ફરીયાદ કરી તેથી કાશીદાસને કોર્ટમાં બોલાવ્યા. ત્યારે કાશીદાસે કહ્યું જે તે સદ્ગૃહસ્થો પાસેથી મેં રૂપીઆ લીધા છે ને તેમનું લેણું સાચું છે. માટે તેઓના રૂપીઆ ન આપવા એવી મારી દાનત નથી પણ અત્યારે ઘરમાં એકે રૂપીઓ નથી. તે સાંભળી કોર્ટે હુકમ કર્યો કે લેણદારોને તમે પુરેપુરા રૂપીઆ આપીદો ને જો ન આપો તો છ માસ સુધી કેદ ભોગવો. એવો હુકમ થવાથી કાશીદાસના પગમાં લોઢાની બેડીઓ પહેરાવી તુરંગમાં લઈ ગયા. પછી કાશીદાસે કહ્યું કે હું ક્યાંય નાશી જાઉં તેવો નથી. માટે મને નદીમાં નહાવાની રજા આપો તો ઠીક. તેથી તેમને નહાવાજવાની રજા આપી. એક દિવસે નહાવા ગયા. ને સાથે પહેરાવાળા સિપાઈઓ આવેલા તે કાંઠે ઉભા હતા. અને કાશીદાસ નદીમાં પડ્યા અને સહાયતા માટે શ્રીજીને પ્રાર્થના કરી. શ્રીજી મહારાજે પ્રત્યક્ષ દર્શન આપીને કહ્યું કે મારી કેડ ચાલો. તેથી કાશીદાસ શ્રીજીની પાછળ ચાલ્યા. ને પગમાં થી બેડીઓ તેની મેજેજ તુટી ગઈ ને ગઢડે ગયા. સિપાઈઓ દેખરેખ માટે કાંઠે ઉભેલા હતા તેમણે ઘણી વાટ જોઈ પણ કાશીદાસ પાણીમાંથી બહાર ન નીકળ્યા તેથી પાણીમાં

તપાસ કરાવી પણ તેનો પત્તો લાગ્યો નહિ. તેમ બેડી પણ ક્યાંઈ પડી રહેલી જોવામાં આવી નહિ. તેથી સિપાઇઓએ આવીને પોતાના ઉપરીને બધી વાત જોમ બની તેમ કહી દેખાડી. તે સાંભળી તેમનો ઉપરી વિગેરે સૌ આશ્ચર્ય પામ્યા અને વિચાર કર્યો કે કાશીદાસ પરમભક્તરાજ છે તેથી તેમના ઇષ્ટદેવ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને તેમની સહાય કરીને જરૂર પોતાની પાસે તેડી ગયા હશે. એમ ધારીને તેનો આગળ તપાસ કરવો બંધ રાખ્યો.

કાશીદાસને ગઢડે છ માસ થયા એટલે શ્રીજીએ કહ્યું કે તમે ગઢડામાં ઘણું રહ્યા અને સમાગમ કર્યો માટે હવે તમારે ઘેર જાઓ. ત્યારે કાશીદાસ બોલ્યા કે હે મહારાજ હું ઘેર જઈશ પણ મારા લેણુદારો મારી ઉપર ફરિયાદી કરશે અને સુખ આવવા દેશે નહિ. ત્યારે શ્રીજીએ કહ્યું કે હું તમારી સાથેજ છું. તમે કોઈ પણ પ્રકારની ચિંતા કરશો નહિ. પછી કાશીદાસ પોતાને ઘેર આવ્યા ને થોડા દિવસ થયા એટલે પાછી લેણુદારોએ ફરિયાદી કરી તેથી કાશીદાસને કોર્ટમાં બોલાવ્યા. ને પૂછ્યું ત્યારે તેણે પોતાની તમામ હકીકત કહી દેખાડી. તે સાંભળી કોર્ટ તરફથી એવું કહેવામાં આવ્યું કે કાશીદાસનો છ માસની કેદ સોગવી રહ્યા. હવે તેને માથે કેદનો સંબંધ લાગશે નહિ. કારણ કે તેનો પંચ ભૂતનો દેહને પગમાં લોઢાની બેડીઓ નાંખેલી છતાં ગઢડે ગયા. ને તે બેડીઓનો પત્તો નથી તો તેનો

દેહ પણ તે નથી. અને જો તેજ દેહ હોય તો ગઢડે કેમ જવાય ? માટે તેમના ઇષ્ટદેવ શ્રી સ્વામિનારાયણ ભગવાને તેમની ખરી ભક્તિ જોઈને સહાય કરેલી છે. માટે હવે કાશીદાસ નિર્દોષ છે.

કાશીદાસની ઉપર કહેલી હકીકત જાણીને કોર્ટના અમલદારો તથા જે જે લેણદારો હતા તે તમામને સ્વામિનારાયણ ભગવાન છે તેવી દઢ નિષ્ઠા થઈ, ને સર્વે સત્સંગી થયા. અને લેણદારોએ કાશીદાસને કહ્યું કે અમારા તમારી પાસે જે લેણા રૂપીઆ છે. તે તમનેજ અમે અર્પણ કયા છે એમ માનો, અને તે સંબંધમાં અમારાથી જે કાંઈ અપરાધો થયેલા છે તે ક્ષમા કરો, અને તમારા જેવી અમોને પણ સ્વામિનારાયણ ભગવાનમાં નિષ્ઠા થાય તેવો આશીર્વાદ આપો. કાશીદાસે સૌનું શ્રેય થાઓ એમ ભગવાનને પ્રાર્થના કરી વધી સૌ પોત પોતાને ઘેર ગયા.

સુરત વાળા શેઠ ભાઈચંદભાઈ

ભાઈચંદભાઈ સુરતમાં રહેતા હતા. તે જ્ઞાતે વાણીઆ હતા. ને શ્રીજી મહારાજના એકાંતિક ભક્ત હતા. તે ત્રણે અવસ્થાઓમાં શ્રીજીને પ્રત્યક્ષ દેખતા હતા. તથા જ્યાં જ્યાં શ્રીજી મહારાજ ઉચ્છવ સમૈયા કરે ત્યાં ત્યાં સંઘ લઈને જતા હતા.

એક સમયે સુરતના કોટવાળ અરદેશર શેઠ જે જ્ઞાતે પારસી હતા. ને ભાઈચંદભાઈના મિત્ર હતા તેમણે ભાઈચંદભાઈને પૂછ્યું જે સ્મરણ માત્રમાં તત્કાળ સહાય કરે એવા ભગવાન હાલ છે ? ત્યારે ભાઈચંદભાઈ બોલ્યા કે હાલમાં એવા ભગવાનનો મારા ઇષ્ટદેવ સાક્ષાત્ શ્રી સ્વામિનારાયણ છે. માટે જ્યારે તમારે કષ્ટ આવે ત્યારે તેમને સંભારજો. તેવામાં રાત્રીએ અરદેશર શેઠની સુખાગીરી પાછી લમ લીધી હતી. તેથી એક દિવસે અરદેશર શેઠ રાત્રીએ સુતા હતા. તે વખતે એવું સ્મરણ કર્યું જે ભાઈચંદભાઈના ભગવાન સ્વામિનારાયણ મારી સહાય કરો અને લાજ રાખો. એમ ચિંતવન કરતાં કરતાં નિંદ્રા આવી. ને સ્વપ્નામાં તુરત પોતાની આગળ સ્વામિનારાયણને દેખ્યા. ત્યારે પૂછ્યું કે તમે કોણ છો ? ત્યારે કહ્યું કે જેને તમે સંભારોછો તં સ્વામિનારાયણ હું છું. પછી તેમના કપાળમાં કુંકુંમનો ચાંદલો કરીને બોલ્યા કે સવારમાં રાત્રી તમને પાછી સુખાગીરી આપશે. એમ કહીને અદ્રશ્ય થયા. પછી સ્વપ્નામાંથી જાગ્યા ત્યારે દર્પણમાં પોતાનું મુખ જોયું તં વેળાએ કુંકુંમનો ચાંદલો કપાળમાં જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા ને તેજ દિવસે શ્રીજીના કહેવા પ્રમાણે તેમને સુખાગીરી મળી. આવો અદ્ભુત ચમત્કાર જોઈ. તેમણે શ્રીજીના સ્વરૂપની સર્વોપરિ દઢ નિષ્ઠા કરી તમજ તેમના ગુરૂ મુની બાવા લોડીક સાધુ હતા. તેમને પણ શ્રીજીના સ્વરૂપની દઢનિષ્ઠા થઈ.

અમદાવાદવાળા દામોદરભાઈ

અમદાવાદ શહેરમાં દામોદરભાઈ નામે પાટીદાર રહેતા હતા. તે રામાનંદ સ્વામીના આશ્રિત હતા અને રામાનંદ સ્વામી અંતઃધ્યાન થયા પછી શ્રીજી મહારાજનો અલૌકિક પ્રતાપ જોઈને તેમને શ્રીજીના સ્વરૂપની દૃઢનિષ્ઠા થઈ હતી. પછી ક્રોધક વખતે તેમને નથુ ભટની સાથે સંવાદ થયો. તેમાં દામોદરભાઈ બોલ્યા કે શ્રીજી મહારાજ સર્વોપરિ, સર્વ કારણ, અવતારી પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે. અને નથુભટ કહે કે શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરિ છે. તે સાંભળી દામોદરભાઈએ કહ્યું કે શ્રી કૃષ્ણ પણ શ્રીજીનું નામ છે, તેથી શ્રીજીને શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ કહેવાય છે. માટે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ તેજ શ્રીજી મહારાજ છે, પણ જુદા નથી. અને તેજ શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ધારણ કરે છે. માટે શ્રીજી મહારાજ રામકૃષ્ણાદિક અવતારના કારણ અવતારી ને સર્વોપરિ છે. પછી બેઉ જણ શ્રીજી મહારાજ પાસે ગયા. ને વિનયપૂર્વક પગે લાગીને પ્રાર્થના કરી પૂછ્યું જે અમારા બેઉનો સંવાદ ચાલે છે- તેમાં કેાની વાત સાચી છે? ત્યારે શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા જે દામોદરભાઈની વાત સાચી છે. માટે તેવીજ નિષ્ઠા કરવી. કે જેથી બીજા અવતારનો દ્રોહ ન થાય. તે વાત સાંભળીને નથુભટે પણ દામોદરભાઈની પેઠેજ ઉપાસનાની દૃઢતા કરી.

એક સમયે દામોદરભાઈ તથા એક સાધુ એ બેઉને પરસ્પર વાતચીતના પ્રસંગમાં વિવાદ થયો. તેમાં તે સાધુએ તમોગુણના આવેશથી દામોદરભાઈને ધોલ મારી છતાં તે તો કાંઈ બોલ્યા નહિતેમ ક્રોધ પણ કર્યો નહિ. પછી શ્રીજી મહારાજે તે વાત જાણી અને તે સાધુને બોલાવીને ઘણો ઠપકો આપ્યો, ત્યારે દામોદરભાઈએ કહ્યું કે હે મહારાજ એ સાધુતો મારા બાપ છે, ને બાપતો દીકરાને મારે પણ ખરા. તે સાંભળી શ્રીજી મહારાજ બોલ્યા કે દીકરાને ધન્ય છે ને બાપને પણ ધન્ય છે. એવી રીતે શ્રીજીના ઉપાસક સંતને લવણે પણ આત્મબુદ્ધિવાળા હતા.

શ્રીજી મહારાજ સ્વધામમાં પધાર્યા પછી દામોદરભાઈ ઘરભાંજ થયા તેથી ફરીને પરણ્યા. તે વાત રામપ્રતાપ ભાઈએ સાંભળી તેથી જ્યારે દામોદરભાઈ નરનારાયણ દેવનાં દર્શન કરી ભાઈ પાસે દર્શને જાય ત્યારે ભાઈતો લાકડી લઈને ઉભા થાય ને કહે જે જ્યારે વર્તમાન ધારીને સત્સંગી થયા ત્યારે તો ખ્રષ્માંડમાં જેટલી સ્ત્રીઓ છે તેઓને મા, બેનને દીકરી સમાન ગણી હતી. અને આ પરણીને બેડો તે કયા ખ્રષ્માંડમાંથી લાગ્યો ? માટે મને તારે મુખ ન દેખાડવું. અને મ.રી પાસે ન આવવું. એમ નિરતર ઠપકો આપતા ને તિરસ્કાર કરતા. તોપણ દામોદરભાઈને કોઈ પ્રકરનો સત્સંગનો અભાવ આવ્યો નહિ. તેમજ નરનારાયણ દેવનાં દર્શનનો તથા સંત સમાગમ કરવાનો તેમજ રામ

પ્રતાપભાઈ પાસે દર્શને જવાનો નિયમ કાયમ રાખ્યો. એવી રીતે શ્રીજી મહારાજની અનન્ય નિષ્ઠાવાળા હતા.

કાચા નિશ્ચયવાળાનાં લક્ષણ ને સમજાણ.

ભગવાનને વિષે મનુષ્યભાવનો પરઠનારો જે હોય તેને ભગવાનના નિશ્ચય જેવું જણાય છે તોપણ તેનો નિશ્ચય કાચો છે ને એ જરૂર સત્સંગમાંથી પડશે. લો. ૧૮

અને જે એમ કહે છે જે મેં ભગવાનને જાણ્યા છે ને મુને નિશ્ચય છે ને જો તે આ વાતને (ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તથા મનુષ્ય સ્વરૂપની વાતને) સમજ્યો નથી. તો તેનો નિશ્ચય કાચો છે. પં ૪

જેને નિશ્ચયમાં કસર હોય તેને જ્યારે ભગવાનમાં કાંઈ સામર્થી દેખાય ત્યારે અંતર ઝાંખુ થઈ જાય. અને પોતાના હૃદયમાં ભુંડા સંકટ થાતા હોય ને તેને ટાળે તોપણ ટળે નહિ ત્યારે ભગવાનમાં અવગુણ પરઠે જે હું આટલા દહાડાથી સત્સંગ કરી કરીને મરી ગયો તોપણ ભગવાન મારા ભુંડા ઘાટ ટાળતા નથી એવી રીતે ભગવાનમાં દોષ પરઠે. અને જે પદાર્થમાં પોતાને હેત હોય ને કોઈ પ્રકારે તે પદાર્થ-માંથી મન પાછું વળતું ન હોય ત્યારે તેવો ને તેવો દોષ ભગવાનને વિષે પરઠે જે જેમ મારે વિષે કામાદિક દોષ છે તેમ ભગવાનને વિષે પણ છે. પણ એ ભગવાન છે તે મોટા કહેવાય છે. એવી રીતના જેને અંતરમાં ઘાટ થાતા હોય

તેના નિશ્ચયમાં કસર જાણવી. એનો પરિપક્વ નિશ્ચય ન કહેવાય. ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન મળ્યા પછી જેના મનમાં એમ રહેતું હોય જે જ્યારે અક્ષરાદિક ધામ દેખશું અથવા કોટી કોટી સૂર્યનો પ્રકાશ દેખશું ત્યારે આપણું કહ્યાણુ થયું એવી સમજણવા-જાને તો યથાર્થ ભગવાનનો નિશ્ચય નથી.

ગ. પ્ર. ૭૧

જેને નિશ્ચયનું અંગ દુખળું હોય ને તે સત્સંગમાં હોય તોપણ તેને એવો ઘાટ થાય જે શું જાણીએ? મારું તે કહ્યાણુ થાશે કે નહિ થાય અને હું જ્યારે મરીશ ત્યારે દેવતા થાઈશ કે રાજા થાઈશ ? જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો પરિપૂર્ણ નિશ્ચય ન હોય તેને એવા ઘાટ થાય.

જેને મહાત્મ્ય વિનાનો એકલો નિશ્ચય હોય તેને એમ ઘાટ થાય જે ભગવાન તો મળ્યા છે. પણ શું જાણીએ કહ્યાણુ થાશે કે નહિ થાય. ગ. પ્ર. ૭૨

આત્મજ્ઞાન, વૈરાગ્ય ભક્તિ ને સ્વધર્મ એમાંથી જો એકે વાનું એણું હોય તો નિશ્ચય છે તોપણ મહાત્મ્ય વિનાનો છે ગ. પ્ર. ૭૫

નિશ્ચયમાં કાર્યપ વાળાને ન્યૂનતા ને કહ્યાણુમાં વિદ્ય જેને એવો (પરિપક્વ) નિશ્ચય ન હોય ને તે ગમે તેવો ત્યાગી હોય તોયપણ તેના કહ્યાણુમાં ફેર છે.

ગ. પ્ર. ૬૩

જેને ભગવાનને ભગવાનના સંતને વિષે જો નિષ્ઠામાં કાંઈક ફેર હોય તો તેનું ભગવાન રૂડું કરવાને ઇચ્છે તોયપણ રૂડું થાતું નથી. ગ. પ્ર. ૭૨

જે નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યો હોય ને જો ભગવાનનો નિશ્ચય ન હોય તો તેને માયિક ગુણે કરીને સગુણ જાણવા અને એમ જાણવું જે આ અતિશે ત્યાગી જણાય છે. પણ એને ભગવાનનો નિશ્ચય નથી. માટે એ અજ્ઞાની છે તે જરૂર નર્કમાં જશે ને તે જો સુધે ત્યાગી રહેતો હોય ને કામ ક્રોધાદિકને ટાળ્યામાં સાવધાન વર્તતો હોય તોયપણ એના ટાળ્યા કામાદિક નહિ ટળે અને તે અંતે ખરાબ થઈને નર્કમાં જ જશે. અને તેને જો ઝાઝી બુદ્ધિ હોય તોયપણ તેને બુદ્ધિહિન જાણવો. ગ. મ. ૧૪

જેને એ (પ્રત્યક્ષ) ભગવાનના સ્વરૂપમાં સંકલ્પવિકલ્પ રહેતા હોય તે બ્રહ્મપુરને વિષે કેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ હશે અને શ્વેતદ્રીપ ને વૈકુંઠને વિષે કેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ હશે અને તે સ્વરૂપનું ક્યારે દર્શન થાશે એવી જાતના સંકલ્પ વિકલ્પ કયાં કરે પણ પ્રગટ ભગવાન મળ્યા તેનેજ સર્વના અરણ્ય જાણીને તેણે કરીનેજ પોતાને કૃતાર્થ ન માને અને એવાને જો દેવ ઇચ્છાએ કરીને સમાધી થાય તોયપણ સંકલ્પ વિકલ્પ મટે નહિ. અને સમાધીમાં જે જે દેખાય તેથી નવું નવું જોવાને ઇચ્છે પણ મનના વિકલ્પ મટે નહિ એવો

હોય તેને સમાધિ છે. તોપણ સવિકલ્પ છે ને સમાધિ ન હોય તોય સવિકલ્પ છે. મારે એવો હોય તે શુભાતિત એકાંતિક ભક્ત ન કહેવાય. વર. ૧

જેને યથાર્થ ભગવાનનો નિશ્ચય ન હોય ને યથાર્થ ભગવાનનો મહિમા જણાણો ન હોય તેનાં ઈંદ્રિયો તથા અંતઃકરણ તે પાતપોતાના વિષય થકી યથાર્થપણે નિવૃત્તિ પામતા નથી. ગ. પ્ર. ૨૪

જેના હૃદયમાં ભગવાનનો મહિમા સોતો દઢ નિશ્ચય ન હોય તેને તો નપુંસક જેવો જાણવો તે એને વચને કરીને ક્રોધ જીવનો ઉદ્ધાર થાવાનો નહિ. જેમ રાજા હોય તે નપુંસક હોય ને તેનું રાજ્ય જાતું હોય ને વંશ જાતો હોય પણ એ થકી તેની સ્ત્રીને પુત્ર થાય નહિ. અને સર્વ મુલક માંથી પોતા જેવા નપુંસકને તેડાવીને તે સ્ત્રીને સંગે રાખે તોપણ સ્ત્રીને પુત્ર થાય નહિ તેમ જેને ભગવાનનો મહિમા સહિત નિશ્ચય નથી તો તેને મુખે ગીતા ભાગવત જેવા સદ્ગ્રંથ સાંભળે પણ તેણે કરીને કોઇનું કહ્યાણુ નથી થાતું. વર. ૧૨.

અને જ્યારે સમાધિ થાય છે. ને તેમાં પ્રજ્ઞનું દર્શન થાય છે. ત્યારે કોટી કોટી સૂર્ય સરખો પ્રજ્ઞનો પ્રકાશ દેખીને જો'થોડી'સમજણ હોય તો પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાનની જે મૂર્તિ છે તેને વિષે ન્યૂનપણું સમજે અને પ્રજ્ઞમાં

અધિકપણું મानी લે. એટલે ઉપાસનાનો ભાંગ થયા માટે પ્રત્યક્ષ મૂર્તિને વિષે અતિ દૃઢ નિશ્ચય થયો જોઈએ. તો સર્વ કામ સરે. ગ. પ્ર. ૭૩

પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો નિશ્ચય ને તે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તવું એ બે વાનાં જેને ન હોય ને તે ગમે તેવા વ્યવહારે કરીને મોટો હોય તોપણ એ નાનોજ છે .

ગ. પ્ર. ૩૧.

નિશ્ચયવાળો છતાં, કોના મુખથી ભગવાનની વાતપણુ ન સાંભળવી.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનો પ્રત્યક્ષપણે નિશ્ચય કર્યો હોય ને તેની ભક્તિ કરતો હોય ને તેનાં દર્શન કરતો હોય તોપણ જે પોતાને પૂર્ણકામ ન માને ને અંતઃકરણમાં ન્યૂનતા વર્તે જે ગોલોક, વૈકુંઠાદિક ધામને ભવંશ્યા ભગવાનનું તેજોમયરૂપ છે. તે મુને જ્યાં સુધી દેખાણું નથી. ત્યાં સુધી મારું પરિપૂર્ણ કલ્યાણ થયું નથી. એવું જેને અજ્ઞાન હોય તેના મુખથી ભગવાનની વાતપણુ ન સાંભળવી.

ગ. પ્ર. ૬,

અને વળી જેમ દૂધને સાકર હોય ને તેમાં સર્પની લાગ પડી પછી એને જે કોઈ પીએ તેના પ્રાણ જાય તેમ મહાત્મ્ય સહિત જે ભગવાનનો નિશ્ચય તેણે રહિત એવા જે જીવ તેના મુખ થકી ગીતા ભાગવાને સાંભળે તેણે કરીને

કોઈનું કલ્યાણ થાતું નથી. એમાંથી તો મુક્તિ બુંદું થાય છે. વર. ૧૨

નિશ્ચય જનથી એમ કોને કહેવાય.

જે ભક્ત ભગવાનની અષ્ટ પ્રકારની પ્રતિમા આગળ તથા સંત આગળ ગમે તેટલા ફેલફેલુર કરે છે. પણ લેશ-માત્ર ભગવાનનો ડર રાખતો નથી. ને ભગવાનને અંતર્યામિ જાણીને મર્યાદા નથી રાખતો તો એને ભગવાનનો નિશ્ચયજ નથી. ગ. પ્ર. ૬૮

જેને ભગવાનનો યથાર્થ નિશ્ચય હોય તેને તો ભગવાન વિના ખીજે ક્યાંઈ પ્રતીતિ આવેજ નહિ. અને જો ખીજે ઠેકાણે પ્રતીતિ આવી તો તેને ભગવાનનો નિશ્ચયજ નથી એતો ગુણબુદ્ધિવાળો હરિભક્ત કહેવાય, પણ યથાર્થ ભગવાનનો ભક્ત ન કહેવાય. ગ. મ. ૬૬

નિશ્ચયમાં સંશય થવાનો ને ન થવાનો હેતુ.

પ્રથમ તો ભગવાનનો નિશ્ચય હોય ને ભજન સ્મરણ કરતો હોય ને પછી ભગવાનનાં મનુષ્ય ચરિત્ર દેખીને તે નિશ્ચયમાં સંશય થઈ જાય છે. તેનું કારણ એ છે જે એણે ભગવાનનો નિશ્ચય કયો હતો ત્યારેજ એના નિશ્ચયમાં કસર રહી ગઈ. અને જો કસર ન રહી. હોત ને આવી રીતે (ભગવાનના મૂલ સ્વરૂપ તથા મનુષ્ય સ્વરૂપનું) પ્રથમથીજ શ્રવણ કરીને ને તેનું મનન કરીને તેનો ૬૯

અધ્યાસ એના જીવમાં થયો હોત તો એને કોઈ દિવસ સંશય થાતજ નહિ.

ભગવાનનું મનુષ્ય સ્વરૂપ પણ સર્વ શાસ્ત્રમાં વર્ણન કર્યું છે. અને મૂળ જે દિવ્ય રૂપ છે તેનું પણ વર્ણ કર્યું છે તે એ બેય રૂપનું જેણે યથાર્થ શ્રવણ મનન કરીને દ્રઢ નિશ્ચય કર્યો હોય તેને તો કોઈ રીતે સંશય થાય નહિ. અને જેને આવીરી તની સમજણમાં કસર હોય તેને ભગવાનમાં સંશય થાય છે. પં ૪ નિશ્ચયમાં સંશયવાળાને ન્યૂનતા.

ક્યારેક અસતદેશ, અસતકાળ, અસતસંગ ને શાસ્ત્રાદિકને જોગે કરીને અથવા દેહાભિમાને કરીને ભગવાનના ચરિત્રને વિષે સંદેહ થાય ને ભગવાનનો અભાવ આવે તો એ જીવ પૂર્ણભાસીના ચંદ્રમા જેવો હતો. પણ પાઠો અમાવાસ્યાના ચંદ્ર જેવો થઈ જાય છે. માટે પોતામાં જે કાંઈક થોડી ઘણી ખોટ હોય તે એ જીવને ઝાઝી નડતી નથી. પણ પરમેશ્વરના ચરિત્રમાં કોઈ રીતે સંદેહ થાય અથવા પરમેશ્વરનો કોઈ રીતે અભાવ આવે ત્યારે એ જીવ કલ્યાણના માર્ગમાંથી તત્કાળ પડી જાય છે. જેમ વૃક્ષના મૂળ કપાણું ત્યારે તે વૃક્ષ એની-મેળેજ સુકાય જાય તેમ જેને ભગવાનને વિષે દોષ બુદ્ધિ થઈ એ જીવ કોઈ રીતે વિમુખ થયા વના રહે નહિ.

આવી રીતે ભગવાનને (દિવ્ય) જાણ્યામાં જેને સંશય હોય ને તે જો ઉર્ધ્વરેતા નૈષ્ઠિક પ્રજ્ઞચારી હોય ને મહા

ત્યાગી હોય તોપણ તેનું કલ્યાણ થાવું અતિ કઠણ છે. પં ૭.

અને જ્યારે ભગવાનને વિષે એવો દિવ્યભાવ ન સમજે ત્યારે એને વાતે વાતે ઘોખો થાય ને ગુણ અવગુણ લીધા કરે છે, જે આની કોરનો પક્ષ રાખે છે ને અમાનો પક્ષ રાખતા નથી, તથા આને વધુ જોલાવે છે ને અમને નથી જોલાવતા, ને આના ઉપર વધુ હેત છે ને અમારી ઉપર નથી. એવી રીતે ગુણ અવગુણ પરઠ્યા કરે છે, તેણે કરીને એનું અંતર દિવસે દિવસે પાછું પડીને અંતે તે વિમુખ થાય છે. લો. ૧૮

પ્રગટ ભગવાનને દિવ્ય અમજવાનું ફળ.

પરમેશ્વરને યથાર્થપણે કરીને પરમેશ્વર જાણ્યા જે એ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે કોઈ પ્રકારે માયકભાવ નથી. અને એ ભગવાન તો માયાને માયાનું કાર્ય જે ત્રણ ગુણ તે થઈ પર છે, એવો જેને ભગવાનનો દ્રઢ નિશ્ચય થયો તે ભગવાનની માયાને તરી ચુક્યો છે. અને પોતામાં તો માયાના ગુણનું કાર્ય જે ભૂત હંદ્રિયો અતઃકરણ ને દેવતા તે પોતપોતાની ક્રિયાને વિષે પ્રવર્તે છે તોપણ એ માયાને તર્કા કહેવાય. કેમજે એ માયાનું કાર્ય પોતાને વિષે તો હોય પણ પોતાને ભજન કરવા યોગ્ય એવા જે પ્રગટ પ્રમાણ શ્રી વાસુદેવ ભગવાન તેને તો એ માયાના ગુણથી પર સમજે છે. માટે એને પણ માયાથી પરજ જાણવો. અને

પ્રભાદિક દેવ ને વસિષ્ઠ, પરાસર, વિશ્વામિત્રાદિક રૂપિ એ સર્વેમાં ગુણનો પ્રવેશ જણાણો છે તે શાસ્ત્રમાં પણ લખ્યું છે. માટે તે શું મુક્ત ન કહેવાય ? ને માયાને તર્યા ન કહેવાય ? સર્વે મુક્ત છે તે સર્વે માયાને તર્યા છે

વર. ૫

આવી રીતે જેણે ભગવાનને (દિવ્ય) જાણ્યા તેને માયાની નિવૃત્તિ થઈ કહેવાય.

પં. ૭

ભગવાનના સ્વરૂપમાં કોઈ દિવસ માયિકપણનો સંશય ન થાતો હોય ને કદાચિત્ કોઈ કુસંગને જોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધ કર્મને જોગે કરીને કાંઈ અવળું વર્તાઈ જાય તોપણ તેનું કલ્યાણ થાય.

પં. ૭

જેને એવી (નિર્લેપ પણાની) પુરુષોત્તમના સ્વરૂપને વિષે દૃઢ નિષ્ઠા થઈ તેને એથી ઉપરાંત બીજું કાંઈ સમજવાનું રહ્યું નથી.

ગ. મ. ૧૭

નિશ્ચય છતાં રૂડા ગુણ કેમ આવતા નથી.

ભગવાન પામે એક અમ્બ લાવીએ અને સિંધડીએ વછનાગ લાવીએ અને હ્રદયપાક ને સાકર લાવીએ અને અપ્રીણ લાવીએ અને તે સર્વેને ભગવાનના થાળમાં ધરીએ તોપણ જેનો જેવો ગુણ હોય તેનો તેવોને તેવોજ રહે પણ પલટાઈ જાય નહિ તેમ જે જીવ આસુરી ને અતિ કુપાત્ર હોય તે ભગવાનને સમીપે આવે તોપણ પોતાના સ્વભાવને મૂકે નહિ.

ગ. પ્ર. ૬૨

નિશ્ચય છતાં કૃતાર્થપણું કેમ મનાતું નથી.

કામ, ક્રોધ, લોભ, સ્વાદ, સ્નેહ માન ઇત્યાદિક જે શત્રુ તેણે કરીને જેનું અંતઃકરણ દગ્ધ વર્તીતું હોય ને તેને નિશ્ચય હોય તોપણ પોતાને કૃતાર્થમાને નહિ. લો. ૧

પોતાનું મન સ્થિર થયું છે ને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ અતિશય દ્રઢ છે તોપણ હૈયામાં અતિશય આનંદ આવતો નથી જે હું ધન્ય છું ને હું કૃતાર્થ થયો છું ને આ સંસારમાં જે જીવ છે તે કામ, ક્રોધ લોભ, મોહ, મદ, મન્યછર, આશા, તૃષ્ણા તેને વિષે હેરાન થાતા ફરે છે અને ત્રિવિધ તાપમાં રાત દિવસ બળે છે ને મુને તો પ્રગટ પુરૂષોત્તમે કરૂણા કરીને પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે ને કામ ક્રોધાદિક સર્વે વિકારથી રહિત કર્યો છે અને નારદ સ્વનકાદિક જેવા સ્તંત તેના સમાગમમાં રાખ્યો છે માટે માફ મોટું ભાગ્ય છે એવો વિચાર નથી કરતો અને આઠે પહોર અતિશય આનંદમાં નથી વર્તતો એ મોટી ખોટ છે. જેમ બાળકના હાથમાં ચિંતામણી દીધો હોય તેનું તેને મહાત્મ્ય નથી તેમ ભગવાન પુરૂષોત્તમ મળ્યાછે ને તેનો અંતરમાં આઠો પહોર કેફ રહેતો નથી જે માફ પૂર્ણકામપણું થયું છે એવું નથી સમજતો એ હરિના ભક્તને મોટી ખોટ છે. ગ પ્ર. ૨૪

દંભે કરીને વર્તમાનને નિશ્ચય હોય ને કેમ કળાય.

જે દંભે કરીને વર્તમાન પાળે ને દંભે કરીને ભગવા-

નનો નિશ્ચય રાખતો હોય ને તે પોતે યુદ્ધિવાળો હોય ને
માની હોય તે પોતાના વર્તમાનને ને પોતાના નિશ્ચયને
બીજાના સાચા વર્તમાન ને નિશ્ચય તેની આગળ અધિક
કરી દેખાડતો હોય તેની પ્રતિષ્ઠાનો જ્યારે ભંગ થાય ત્યારે
એનો દંભ કળાય, નહિ તો ન કળાય. લો. ૫

ભગવાનના ભક્તનો સરસ નરસ નિશ્ચય હોય તો તો
લેખા રહ્યા થકી અને લેખો વ્યવહાર કર્યો થકી જવો હોય
તેવો કળાઈ આવે છે. પછી જંને થોડો નિશ્ચય હોય તે
કથવાઈને સત્સંગના ભિડામાંથી માગ દઈને એકાંત પકડીને
જેવું થાય તેવું ભજન કરે પણ હરિભક્તની ભિંસણમાં
રહેવાય નહિ. વર. ૫

દંભે કરીને નિશ્ચય શ્રીહરિને ન ગમે.

અમને દંભ ન ગમે. તે દંભ તે શુ તો પોતાના
હૃદયમાં ભગવાનનો નિશ્ચય ભક્તિ ને ધર્મ તે થોડાં હોય
ને બીજા આગળ પોતાની મોટા વધાર્યા સારૂ ઉપરથી તો
તેને બહુ જણાવે તે ન ગમે. ગ. છે. ૨૬

કયો ઘાટ નિશ્ચય ને વર્તમાનમાંથી પાડે ને કયો
ઘાટ ન પાડે.

જે ઘાટને ટાળ્યાનો જતન કરે તોપણ ટળે નહિ
એવે! જે કાંઈક ધર્મ પાળ્યામાં અયોગ્ય ઘાટ રહેતો
હોય અને તે ઘાટ પંદર દિવસ તથા મહિના સુધી ન
થાય ને વળી કોઈક દિવસ પ્રગટ થઈ આવે એવો જે ઘાટ

તે ધર્મમાંથી પાડે અનેએમજ ભગવાનના નિશ્ચયમાં પશુ જાણવું.

અને જે ઘાટ થયો ને તેને વચારે કરીને ટાળી નાખે તે પાછો ફરીને તે ઘાટ થાય નહિ તે એ એમાંથી પાડી શકે નહિ. લો. ૫

ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ત્રણ પ્રકારે ભગવાનના જ્ઞાનનું સ્વરૂપ.

કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળો તે તો પ્રથમ ભગવાનનો પ્રતાપ દેખીને નિશ્ચય કરે ને પછી તેવો પ્રતાપ ન દેખાય ને ભગવાનનો કોઈક દુષ્ટ જીવ દ્રોહ કરતા હોય તેનું કાંઈ ભુંડું ન થાય ત્યારે તેને નિશ્ચય રહે નહિ એને કનિષ્ઠ જ્ઞાનવાળો કહીએ. લો. ૧

અને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો જે હોય તે તો જ્યારે ભગવાનનાં શુભ અશુભ એવાં મનુષ્ય ચરિત્રને દેખે ત્યારે તેમાં મોહ થાય ને નિશ્ચય રહે નહિ તેને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો કહીએ. લો. ૧

અને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળાને તો એમ વર્તે જે ભગવાનને ગમે તેવી શુભ અશુભ ક્રિયાને કરતા દેખીને પણ તેમાં મોહ થાય નહિ ને નિશ્ચય જાય નહિ તથા જેણે પોતાને નિશ્ચય કરાવ્યો હોય ને તેજ વળી કહે જે એ ભગવાન નથી. ત્યારે તેને એમ જાણે જે એનું માથું ક્યું છે એવો જે હોય તેને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળો કહીએ. લો. ૧

ત્રણ પ્રકારના જ્ઞાનવાળા ક્યારે સિદ્ધ થાય.

અને તેમાં જે કાનટ જ્ઞાનવાળો તે તો અનેક જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય.

અને મધ્યમ જ્ઞાનવાળો જે ત્રણ જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય

અને ઉત્તમ જ્ઞાનવાળો તેજ જન્મે કરીને સિદ્ધ થાય.

નિશ્ચયવાળાને ધર્મની આવશ્યકતા.

ભગવાનના જ્ઞાનનો ઓથ લઈને (ભગવાનના નિશ્ચયનું બળ લઈને) જે ધર્મને ખોટા કરી નાંખે તેને અસુર બાણુવો. જે કોઈ પંથ વર્તમાન રૂપ જે ધર્મ તેને મૂકીને જ્ઞાનનું (નિશ્ચયનું) કે લક્ષિતનું બળ દેશે તે ગુરૂદ્રોહી વચનદ્રોહી છે. અને એવી ધર્મલંગ વાત જે કોઈ કરતો હોય તેને ત્રિમુખ કહેવો. અને એમ કહેવું જે તમે તો અસુરનો પક્ષ લીધો છે તે અમે નહિ માનીએ એમ કહીને તે અધર્મીની વાતને ખોટી કરી નાંખવી. ગ. પ્ર. ૭૭

૨. ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા

ભગવાન તથા મુક્ત અક્ષરધામમાં સદા દિવ્ય સાકાર છે.

અક્ષરધામને વિષે શ્રી કૃષ્ણ પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સદા વિરાજમાન છે. અને એ અક્ષરધામને વિષે અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંત કોટી મુક્ત રહ્યા છે. તે સર્વે પુરુષોત્તમના દાસ ભાવે વર્તે છે. ગ્ર. પ્ર. ૨૧

અક્ષરધામને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે દિવ્યરૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે. ગ. પ્ર. ૬૩

શરીરી એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે તો સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન છે. ગ. પ્ર. ૬૪

પુરુષોત્તમ એવા જે ભગવાન તે જે તે કોટી સૂર્ય ચંદ્ર સરખું તેજોમય એવું પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા દિવ્યાકાર થકા વિરાજમાન છે. અને બ્રહ્મરૂપ એવાં જે અનંત કોટી મુક્ત તેમણે સેવ્યાં છે અરણ્ય કમળ જેમનાં એવા છે. ગ. પ્ર. ૭૧

ભગવાન દિવ્યરૂપ અગોચર થકા પોતાના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે અને એ ભગવાન મહારાજધિરાજ છે ને દિવ્યરૂપ એવી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્શ્વ તેણે મુક્ત છે ને અનંત કોટી બ્રહ્માંડના પતિ છે. પં. ૪

આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે દિવ્ય સાકારરૂપે કરીને અક્ષરધામને વિષે દિવ્ય ભોગને ભોગવતા થકા રહે છે અને તે ભગવાનનું રૂપ ને ભગવાનના ભક્તનાં રૂપ તે અનંત સૂર્ય ચંદ્રના પ્રકાશ સરખાં પ્રકાશે યુક્ત છે. પં. ૭

શ્રી રામાનુજનો એમ મત છે જે જીવ, માયા ને પુરૂષોત્તમ એ ત્રણે નિત્ય છે ને પુરૂષોત્તમ છે તે જીવ માયાના નિયંતા છે ને સર્વના કારણ છે ને પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય આકાર થકા વિરાજમાન છે ને સર્વે જે અવતાર તે તેના છે. લો. ૧૪

સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે. તે તેજનો સમૂહ અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારે કોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને તે તેજવા સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહાસન છે ને તેની ઉપર દિવ્ય મૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહાસનને ચારે કોરે અનંત કોટી મુક્ત બેઠા થકા તે નારાયણનાં દર્શન કરે છે. લો. ૧૪

ભગવાન શ્રી કૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ છે તે તો રાજધિરાજ છે અને આખંડ મૂર્તિ છે અને પોતાનું અક્ષરધામ રૂપી જે તખત તેને વિષે સદા વિરાજમાન છે. ગ. મ. ૬૪

ભગવાનનું બ્રહ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકારમૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ

એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા ભગવાનની સેવાને વિષે રહે છે. ગ. છે. ૭

તેજોમય એવું જે અક્ષરપ્રજ્ઞ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવા તે પુરૂષોત્તમ ભગવાન ને તે ભગવાનના જે ભક્ત તે સંઘાથે અખંડ પ્રીતિ જોડી રાખી છે. ગ. મ. ૫૦

પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત વિના એકલોજ આકાશ હોય અને જેટલા આકાશને વિષે તારા છે તેટલા ચંદ્રમા હોય ને તેનો જેવો પ્રકાશ થાય તેવો ચિદાકાશનો પ્રકાશ છે અને તે ચિદાકાશને મધ્યે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે. વર. ૯

અનંત કોટી સૂર્ય ચંદ્રમા ને અગ્નિ તે સરખું પ્રકાશમાન એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન સદા દિવ્ય મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે. વર. ૧૨

એક ચૈતન્ય તેજનો રાશી છે ને તેના મધ્યને વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિ સદા વિરાજમાન છે. ગ. છે. ૩૦

કોટી કોટી ચંદ્રમા સૂર્ય આગ તેના જેવો તેજનો સમૂહ છે ને તે તેજનો સમૂહ સમુદ્ર જેવો જણાય છે એવું પ્રજ્ઞરૂપ તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી એ પોતે ભગવાન અવતાર ધારે છે અને એ ભગવાન કેવા છે તો ક્ષર અક્ષર થકી પર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે.

ને અક્ષરરૂપ એવા જે અનંત કોટી મુક્ત તેમણે સેવ્યાં છે
અરણ્ય કમળ જેનાં એવા છે. ગ. છે. ૩૧

પુરૂષોત્તમ ભગવાનને બ્રહ્મજ્યોતિના સમૂહને વિષે
અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વ
અવતાર છે. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનના અનાદિ મૂળ સ્વરૂપનું વર્ણન

વેદ, પુરાણ, મહાભારત, સ્મૃતિયુ ઇત્યાદિક જે શાસ્ત્ર
તેને વિષે ભગવાનનું સનાતન અનાદિ દિવ્ય એવું જે મૂળ
સ્વરૂપ પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યું છે તે કહ્યું છે. ત ભગ-
વાન કેવા છે તો આ ચક્ષુ ઇન્દ્રિયે કરીને દીઠામાં આવે છે
જે ચત્કિચિત્ રૂપ તે જેવા નથી. અને શ્રવણે કરીને સાંભ-
ળ્યામાં આવે છે જે કાંઈ શબ્દ માત્ર તે જેવો એ ભગ-
વાનનો શબ્દ નથી. અને ત્વચાએ કરીને સ્પર્શમાં આવે
છે જે સ્પર્શ તે જેવો એનો સ્પર્શ નથી. અને નાસિકાએ
કરીને સુગંધમાં આવે છે જે સુગંધ તે જેવો એનો સુગંધ
નથી. અને જીભાએ કરીને વર્ણન ઠર્યામાં આવે એવા પણ
એ ભગવાન નથી. અને મનના સંકલ્પમાં
આવે એવા નથી. તથા ચિત્તના ચિંતવનમાં આવે એવા
નથી. તથા બુદ્ધિના નિશ્ચયમાં આવે એવા નથી. તથા
અહંકારે કરીને અહંપણું ધરાય એવા નથી જે એ ભગવાનનો
હું છું ને એ મારા છે. એવી રીતે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણને
અગોચર એ ભગવાન રહ્યા છે.

અને એ ભગવાનનો જેવો આકાર છે તેવો આ બ્રહ્માંડમાં કોઈનો આકાર નથી જેની એને ઉપમા દેઈએ કેમજે આ બ્રહ્માંડમાં જેટલા પુરુષ પ્રકૃત થકી ઉત્પન્ન થયા જે આકાર તે સર્વે માયિક છે અને ભગવાન છે તે દૈવ્ય છે ને અમાયિક છે માટે એ બેયને વિષે અતિશય વિલક્ષણપણું છે તે સાડ એને ને એને સાદ્રશ્યપણું કેમ થાય? જેમ મનુષ્યને કહીએ જે આ માણસ ભેંસ જેવો છે; સર્પ જેવો છે, ચરકલા જેવો છે, ગધેડા જેવો છે, કૂતરા જેવો છે, કાગડા જેવો છે, હાથી જેવો છે; એવી ઉપમા મનુષ્યને સંભવે નહિ કેમજે મનુષ્ય થકી એ બીજા જે સર્વે તે વિજતી છે. અને મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિશય સાદ્રશ્યપણું નથી જેની ઉપમા એમ દેઈએ જે આ તે આ જેવોજ છે અને જો તે તે જેવોજ હોય તો તેની ઓળખાણ કેમ થાય માટે મનુષ્ય મનુષ્ય સંજતી છે તેને વિષે પણ સાદ્રશ્યપણું અત્યંત છે નહિ. જુઓને આ ભગો મુજો બે સરખા. કહેવાય છે પણ ગાંધી દિવસ ભેગા રહીએ તો ઓળખાઈ જાય જે આ ભગો છે ને આ મુજો છે માટે જો વિલક્ષણતા ન હોય તો ઓળખાય કેમ? માટે મનુષ્ય મનુષ્યમાં પણ અતિ સાદ્રશ્યપણું નથી તો માયિક અમાયિકને વિષે સાદ્રશ્યપણું કેમ આવે જેની ઉપમા ભગવાનને દેઈએ. કાંજે ભગવાન છે તે ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને અગોચર છે એમ સર્વ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. જે એ ભગવાન

જ્યારે જીવને પોતાનું દર્શન દેવાને ન ઇચ્છે ત્યારે તો આવી રીતે દિવ્યરૂપ અગોચર થકા પોતાના અક્ષરધામને વિષે રહ્યા છે. પં. ૪

ભગવાન તો સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે ને તેજોમય મૂર્તિ છે. અને જેના એક એક રોમને વિષે કોટી કોટી સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે. ને કોટી કામને પણ લક્ષ્મી પમાડે એવા તે ભગવાન રૂપાળા છે. અને અનંત કોટી ખ્રીષ્ટાંડના પતિ છે, રાજધિરાજ છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામિ છે, અને અતિશય સુખ સ્વરૂપ છે, ને જેના સુખની આગળ અનંત રૂપવાન સ્ત્રીયુને જોયાનું જે સુખ તે તુચ્છ થઈ જાય છે. અને આ લોક પરલોક સખંધી જે પંચ વિષયનાં સુખ તે ભગવાનની મૂર્તિના સુખ આગળ તુચ્છ થઈ જાય છે. એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તે સ્વરૂપ સદા દ્વિભુજ છે ને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને ક્યારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે ને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે ને તેજ ભગવાન મન્ય કન્ય વારાહાદિક રૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિક રૂપને કોઈક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જ એ પોતાનું મૂળરૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા. લો. ૧૮

તેજને વિષે એક ભગવાનની મૂર્તિ દેખાય છે તે અતિ પ્રકાશમય છે ને તે મૂર્તિ ઘનશ્યામ છે તોપણ અતિશય તેજ કરીને શ્યામ નથી જણાતી અતિશય શ્વેત જણાય છે

ને તે મૂર્તિ દ્વિભુજ છે અને તે મૂર્તિને બે ચરણ છે અને અતિશય મનોહર છે પણ ચારભુજ કે અષ્ટભુજ કે સહસ્ર-ભુજ તે એ મૂર્તિને નથી. એ મૂર્તિ તો અતિ સૌમ્ય છે અને મનુષ્યના જેવી આકૃતિ છે ને કિશોર છે તે એ મૂર્તિ ક્યારેક તો એ તેજમાં ઉભી દેખાય છે ને ક્યારેક બેડી દેખાય છે ને ક્યારેક હરતી ફરતી દેખાય છે. ને એ મૂર્તિને ચારે કોરે મૂકતનાં મંડળ ભરાઈને બેઠાં છે તે સર્વે મૂકત છે તે એક નજરે તે ભગવાનની મૂર્તિ સામું જોઈ રહ્યા છે. અને એજે એકરસ તેજ છે તેને આત્મા કહીએ તથા બ્રહ્મ કહીએ ને અક્ષરધામ કહીએ અને એ પ્રકાશને વિષે જે ભગવાનની સૂતિ છે તેને આત્માનું તત્ત્વ કહીએ તથા પરબ્રહ્મ કહીએ તથા પુરૂષોત્તમ કહીએ. તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક રૂપે કરીને પોતાની ઈચ્છાએ જીવુંના કસ્યાણને અર્થે જુગ જુગને વિષે પ્રગટ થાય છે. અને એ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વ અવ-તારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરૂષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરૂષોત્તમને વિષે લીન થાય છે.

ગ. મ. ૧૩

ભગવાન સાંખ્યી અદ્વૈતિકે સુખનું વર્ણન.

ભગવાનનું જેવું રૂપ છે તેવું આ બ્રહ્માંડમાં બ્રહ્માદિક સ્તંભ પર્યંત કોઈનું રૂપ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઈએ

તથા એનો જેવો શબ્દ છે તેવો બીજો આ પ્રહ્માંડમાં કોઇનો શબ્દ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. અને એ ભગવાનનો જેવો સુગંધ છે તેવો આ પ્રહ્માંડમાં કોઇનો સુગંધ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ તથા એ ભગવાનનો જેવો સ્પર્શ છે તેવો આ પ્રહ્માંડમાં કોઇનો સ્પર્શ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. તથા એ ભગવાનમાં જેવો રસ છે તેવો આ પ્રહ્માંડમાં કોઇનો રસ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઇએ. પં. ૪

ગોલોક, વૈકુંઠ, શ્વેતદ્રિષ્ઠ તથા પ્રહ્લપુર તથા અનંત કોટી પ્રહ્માંડના પતિ જે પ્રહ્લાદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી પુરુષોત્તમ ભગવાન છે અને તે ભગવાનનું જે એક નિમિષ માત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંતકોટી પ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુખ છે તે સર્વેને વારી ફેરીને નાખી દેઇએ અને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ જો અનંત કોટી પ્રહ્માંડનાં વિષય સુખ ભેગાં કરીએ તોપણ તેના કોટીમા ભાગની ધરોળર પણ થાય નહિ. અને જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ બીજા જે દેવતાના લોક છે તેને મોક્ષધર્મને વિષે નર્ક તુલ્ય કહ્યા છે. સા. ૧

અને એ ભગવાનના ધામના સુખ આગળ બીજા લોકનાં જે સુખ તે તો નર્ક જેવાં છે એમ મોક્ષધર્મમાં કહ્યું છે. ગ. છ. ૨૮

જેમ કોઈક ભારે શાહુકાર હોય ને રસ્તાને બેચ કોરે છાયાને અર્થે જાડ રોપાવે છે તથા પાણીની પરબ બંધાવે છે તથા સદાવ્રત કરાવે છે તે ગરીબ સારૂ કરાવે છે તેમ બ્રહ્મા શિવ અને હંદ્રાદિક દેવ છે તે તો એ ભગવાનની આગળ જેવાં સડતાળાનાં રાંક હોય ને પીપરની ટેટી બાણીને બાતા હોય તે જેવા ગરીબ છે તે બ્રહ્માદિક દેવ મનુષ્યના સુખને અર્થે ઉત્તમ એવા પંચ વિષય તે ભગવાને રચ્યા છે અને જેમ શાહુકારે સદાવ્રત ધર્મશાળાદિકમાં સુખ તેવાં રાંકને અર્થે રચ્યાં છે તે કરતાં તે શાહુકારના ઘરમાં સુખ તે અતિ ઉત્તમ હશે એમ જણાય છે તેમ એ ભગવાને બ્રહ્માદિકને અર્થે એવાં સુખ રચ્યાં છે તો પોતાના ધામમાં તો એ કરતાં અતિ ઉત્તમ સુખ હશે એમ બુદ્ધિવાળો હોય તેને જાણ્યામાં આવે છે

અને સંસારમાં જે પશુ મનુષ્ય દેવતા ભૂત ઇત્યાદિક જ્યાં જ્યાં પંચ વિષય સંબંધી સુખ જણાય છે તે ધર્મે સહિત જે કિચિત્ ભગવાનનો સંબંધ તેણે કરીને છે પણ પાંડે ભગવાનમાં જેવું સુખ છે તેવું કોઈને વિષે નથી. જેમ આ મશાલ બળે છે તે મશાલને સમીપે જેવા પ્રકાશ છે તેવો થોડોક છેટે નથી ને તેથી ઘણું છેટે તો મૂળગો નથી તેમ બીજે ઠેકાણે તો કિચિત્ સુખ છે ને સંપૂર્ણ સુખ તો ભગવાનના સમીપમાં રહ્યું છે.

સર્વ સુખમય મૂર્તિતો એ ભગવાનજ છે ને બીજો પંચ વિષયમાં જે સુખ તે તો એ ભગવાનના સુખનો કિંચિત્ લશ છે. ગ. છે. ૨૮

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી હરનું અધિક છે ને તેથી બ્રહ્મરૂપતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી જોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષર-ધામનું સુખ અતિ અધિક છે ને તે ભગવાનના સુખ આગળ બ્રહ્માદિકનું સુખ તો જંબુ ભારે ગ્રહસ્થને બારણે કોઠક રાંક ઠીકરું લઈને ભાગવા આવ્યો હોય તેના જેવું છે. પ. ૧

અને જેમ કોઠક ભારે ધનાઢય ગ્રહસ્થ હોય તે પોતાના ઘરમાં અનેક પ્રકારનાં સોજન જમતો હોય ને તે જમીને હાચ્છટ જે કાંદક બટકું રોટલો વધે તે કૂતરાને નાખે ત્યારે તે અનિશય તુચ્છ કહેવાય ને પાતે જમતો હોય તે મહા સુખમય કહેવાય તમ ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે અનેક જીવુંને પંચ વિષય સુખથી સુખ આપ્યું છે તે તો કૂતરાને નાખ્યો જે બટકું રોટલો તેની પેઠે અતિ તુચ્છ છે ને પોતાને વિષે જે સુખ છે તે તો મહા મોડું છે.

ગ. છે. ૩૯

જેમ કોડી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે ને તેથી રૂપી-આમાં વધુ માલ છે ને તેથી સોનામહોરમાં વધુ માલ છે

ને તેથી ચિંતામણીમાં વધુ માલ છે તેમ જ્યાં જ્યાં પંચ વિષયનું સુખ છે તેથી ભગવાનના ધામમાં ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે. પં. ૧

ચિદાકાશને મધ્યે સદાય ભગવાનની મૂર્તિ વિરાજમાન છે તે મૂર્તિને વિંચ જ્યારે સમાધી થાય ત્યારે એક ક્ષણ માત્ર ભગવાનના સ્વરૂપમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે ભજનના કરનારાને એમ જણાય જે હજાર વર્ષ પર્યંત મેં સમાધીને વિષે સુખ ભોગવ્યું એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જે નિર્ગુણ સુખ છે તે જણાય છે અને જે માયિક સુખ છે તે બહુ કાળ ભોગવ્યું હોય તોપણ અંતે ક્ષણ જેવું જણાય છે. માટે ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી જે નિર્ગુણ સુખ છે તે અખંડ અવિનાશી છે ને માયિક સુખ છે તે નાશવંત છે. વર. ૯

શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય સંબંધી જે સુખ તે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ તેની જે સુખમય મૂર્તિ તે રૂપ જે એક સ્થળ તેને ।વે રહ્યું છે તે જો ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન કરતા હોઈએ તો રૂપનું સુખ પ્રાપ્ત થાય ને બીજા જે સ્પર્શ આદિક ચાર વિષય તેનું સુખ પણ પ્રાપ્ત થાય તે એકજ સમયને વિષે થાય છે અને બીજા માયિક જે પંચ વિષય જે તેમાં તો એક વિષયનો સંબંધ થાય ત્યારે એક વિષયનું સુખ પ્રાપ્ત

થાય પણ બીજા વિષયનું ન થાય માટે માયિક વિષયમાં
ભિન્ન ભિન્નપણે સુખ રહ્યું છે અને તે સુખ તો તુચ્છ છે ને
નાશવંત ને અંતે અપાર દુઃખનું કારણ છે. અને ભગવા-
નમાં તો સર્વ વિષયનું સુખ એક કાળે પ્રાપ્ત થાય છે ને
તે સુખ મહા અલૈકિક છે ને અખંડ અવિનાશી છે.

ગ. છે. ૨૭

પંચ વિષય છે તે તો ભગવાનના કર્યા થાય છે માટે
ભગવાનમાં તો એથી અતિ ઝાઝું સુખ છે શા માટે જે
શબ્દ હોય તેમાં એટલું શબ્દ સંબંધીજ સુખ હોય પણ
બીજા જે ચાર વિષય રહ્યા તેનું સુખ શબ્દમાં ન હોય
એવીજ રીતે સ્પર્શમાં સ્પર્શનુંજ સુખ હોય પણ બીજું ન
હોય તેમજ રૂપમાં રૂપ સંબંધીજ સુખ હોય તેમજ રસ
ને ગંધ તેમાં પણ પોત પોતા સંબંધીજ સુખ હોય પણ
એક વિષયમાં પંચ વિષયનું સુખ લેળું ન આવે અને
ભગવાનનું જે રસરૂપ છે તેમાં તો સર્વ સુખ લેળાં
રહ્યાં છે તે એક દર્શન કરે તોપણ તે ભક્ત પૂર્ણકામ થઈ
જાય. એવી રીતે ભગવાનના સ્પર્શાદિક પણ પોતાના ભક્તને
પૂર્ણકામ કરે છે અને માયિક જે વિષય સંબંધી સુખ
છે તે તો સર્વ નાશવંત છે અને ભગવાન સંબંધી સુખ
છે તે તો અખંડ છે.

અ. મ. ૧

, ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે પંચ વિષય સંબંધી સુખ
હવુને આપ્યું છે ન સુખ કેવું છે તો એ સુખને સાડ

કેટલાક પોતાનાં માથાં કપાવે છે એવું મહા દુર્લભ જેવું જણાય છે ત્યારે પોતાની મૂર્તિમાં તથા પોતાના ધામમાં જે સુખ છે તે તો બહુ ભારે છે અને પ્રાકૃત વિષય સુખ છે તે તો અન્ય પદાર્થને આશરીને રહ્યું છે તથા પૃથક પૃથક છે અને જે ભગવાન છે તે તો સર્વ સુખમાત્રના રાશી છે ને એ ભગવાન સખંધી જે સુખ છે તે અવિનાશી છે ને મહા અલૌકિક છે. ગ. છે. ૩૯

અને એ ભગવાનનું જેવું ધામ છે તેવું સ્થાનક આ બ્રહ્માંડમાં કોઈ નથી જે જેની એને ઉપમા દેઈએ. તે સાત દ્વિપ ને નવખંડમાં જે જે સ્થાનક છે તથા મેરૂ ઉપર ઘણીક શોભાએ યુક્ત બ્રહ્માદિકનાં સ્થાનક છે તથા લોકા લોકાચક્ષને વિષે ઘણાંક સ્થાનક છે તથા ઇંદ્ર, વરુણ, કુબેર, શિવ, બ્રહ્મા એનાં જે સ્થાનક છે તથા બીજાં પણ ઘણાંક સ્થાનક છે એ સર્વે માંહેલું એવું એકે સ્થાનક નથી જે જેની ભગવાનના ધામને ઉપમા થાય.

અને ભગવાનના ધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાનના ભક્ત તેને જેવું સુખ છે તેવું આ બ્રહ્માંડમાં કોઈ સુખ છે નહિ જેની એને ઉપમા દેઈએ. પં. ૪

ભગવાન સર્વના હારણ છે.

પચાસ કોટી યોજન પૃથ્વીનું પીઠ છે તે પૃથ્વી ઉપર ઘંટપટાદિક અનેક પદાર્થ છે તે સર્વે પદાર્થમાં એ પૃથ્વી

રહી છે ને પોતાને સ્વરૂપે કરીને નોખી પણ રહી છે અને જ્યારે પૃથ્વીની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ ત્યારે એ સર્વે પદાર્થ રૂપે પૃથ્વી થઇ છે ને પૃથ્વી વિના બીજું કાંઇ પદાર્થ નથી અને તે પૃથ્વી જળના એક અંશમાંથી થઈ છે ને જળ તો પૃથ્વીની હેઠે પણ છે ને પડખે પણ છે ને ઉપર પણ છે ને પૃથ્વીના મધ્યમાં પણ જળ સર્વત્ર વ્યાપી રહ્યું છે માટે જળની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો પૃથ્વી નથી એકલું જળજ છે અને એ જળ પણ તેજના એક અંશમાંથી થયું છે માટે તેજની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો જળ નથી એકલું તેજજ છે અને તે તેજ પણ વાયુના એક અંશમાંથી થયું છે માટે તે વાયુની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો તેજ નથી એકલો વાયુજ છે ને તે વાયુ પણ આકાશના એક અંશમાંથી થયો છે માટે જો આકાશની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઇએ તો વાયુ આદિક જે ચાર ભૂત ને તેનું કાર્ય જે પિંડ ને બ્રહ્માંડ તે કાંઈ જાણેજ નહિ એકલો આકાશજ સર્વત્ર જાણે. અને એ આકાશ પણ તમાસાહંકારના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે ને તે તામસાહંકાર, રાજસાહંકાર, સાત્વિકાહંકાર ને ભૂત ઇન્દ્રિયું અંતઃકરણ ને દેવતા એ સર્વે મહતત્ત્વના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે. માટે મહતત્ત્વની દ્રષ્ટિએ જોઇએ તો ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર તથા ભૂત ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ને દેવતા એ સર્વે નથી એકલું મહતત્ત્વજ છે અને તે મહતત્ત્વ પણ પ્રધાન પ્રકૃતના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થયું

છે માટે એ પ્રકૃતિની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો મહત્ત્વ નથી એકલી એ પ્રકૃતિજ છે અને તે પ્રકૃતિ પણ પ્રલય કાળમાં પુરૂષના એક અંશમાં દ્વીન થઈ જાય છે અને પાછી સૃષ્ટિ સમયે એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે પુરૂષની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઈએ તો એ પ્રકૃતિ નથી એકલો પુરૂષજ છે. અને એવા અનંતકોટી પુરૂષ છે તે મહામાયાના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાયછે માટે મહામાયાની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો એ પુરૂષ નથી એકલી મહામાયાજ છે. અને એ મહામાયા પણ મહાપુરૂષના એક અંશમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે માટે એ મહા પુરૂષની દ્રષ્ટિએ જોઈએ તો એ મહામાયા નથી એકલો મહાપુરૂષજ છે અને એ મહાપુરૂષ પણ પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું ધામ જે અક્ષર તેના એક દેશમાંથી ઉપજે છે માટે એ અક્ષરની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઈએ તો એ મહાપુરૂષાદિક સર્વે નથી એક અક્ષરજ છે અને તે અક્ષર થકી પર અક્ષરાતીત એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે છે. તે સર્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને તે સર્વના કારણુ છે. અને જે કારણુ હોય તે પોતાના કાર્યને વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વના કારણુ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેની દ્રષ્ટિએ કરીને જોઈએ ત્યારે એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન વિના ખીજું કંઈ ભાસેજ નહિ.

કારણ હોય તે તો નાનું હોય ને સૂક્ષ્મ હોય તોપણ મોટા કાર્યની ઉત્પત્તિ કરવાને સમર્થ છે એજ કારણમાં મોટાઈ છે જેમ મૂળ પ્રકૃતિનાં કાર્ય એવાં જે અનંત પ્રધાન તેનો મોટો વિસ્તાર છે પણ કારણરૂપ જે મૂળ પ્રકૃતિ તે તો સ્ત્રીને આકારે છે તથા પૃથ્વીનું કારણ જે ગંધ તે સૂક્ષ્મ છે ને તેનું કાર્ય જે પૃથ્વી તે મોટી છે. તેમજ આકાશદિક જે બીજાં ચાર ભૂત તેનો મોટો વિસ્તાર છે ને તેનાં કારણ જે શબ્દાદિક તે સૂક્ષ્મ છે અને જે કારણ હોય તે નાનું હોય તોપણ તે મોટા કાર્યને ઉત્પન્ન કરવા સમર્થ થાય એવી એમાં કળા રહી છે જેમ અગ્નિદેવ છે તે તો મનુષ્ય જેવો મૂર્તિમાન છે અને માણસ જેવડો છે અને તેનું કાર્ય જે અગ્નિની જ્વાળાઈ તે તો અતિ મોટીયું છે તથા જેમ વરુણની મૂર્તિ તે તો મનુષ્ય જેવડી છે અને તેનું કાર્ય રૂપ જે જળ તે તો અતિ ઝાઝું છે અને જેમ સુર્યની મૂર્તિ તો મનુષ્ય જેવી રથમાં બેઠી છે અને તેનું કાર્ય જે પ્રકાશ તે તો આખા પ્રભાંડમાં વ્યાપી રહ્યો છે તેમ સર્વના કારણ એવા જે શ્રી પુરુષોત્તમ નારાયણ શ્રીકૃષ્ણ તે તો મનુષ્ય જેવડા છે તોપણ અનંત કોટી પ્રભાંડના કારણ છે ને જે મૂર્ખ હોય તે એમ સમજે જે જેનું કાર્ય આવડું મોટું છે તો તેનું કારણ તો કેવડું મોટું હશે એ તો મૂર્ખની સમજણ છે. અને સર્વના કારણરૂપ એવા

ભગવાન તે મનુષ્ય જેવા છે તોપણ પોતાના અંગમાંથી યોગ કળાએ કરીને અનંત કોટી બ્રહ્માંડને ઉત્પન્ન કરવાને સમર્થ છે ને પાછાં પોતાને વિષે લય કરવાને સમર્થ છે જેમ અગ્નિ, વરુણ, સૂર્ય તે પોતાના કાર્યરૂપે મોટા જણાય છે ને વળી કાર્યને પોતામાં લીન કરીને એક પોતેજ રહે છે તેમ ભગવાનના એક એક રોમમાં અનંત કોટી બ્રહ્માંડ આગુની પેઠે રહ્યાં છે તે અષ્ટાવર્ણ ને ચૌદલોક સુદ્યાં રહ્યાં છે એવી રીતે કારણમાં અલૌકીકપણું છે ને મોટાઈ પણ છે તેને સમજી હોય તે જાણે જે ભગવાન મનુષ્ય જેવા જણાય છે તોપણ એ ભગવાન સર્વના કારણ છે અને સર્વના કર્તા છે ને સમર્થ છે. લો. ૨

જે જે થકી મોટો હોયતે તે થકી સૂક્ષ્મ હોય ને તેનું કારણ પણ હોય જેમ પૃથ્વી થકી જળ મોટું છે અને તે પૃથ્વીનું કારણ છે અને તે થકી સૂક્ષ્મ પણ છે. ને જળ થકી તેજ મોટું છે ને તેજ થકી વાયુ મોટો છે ને વાયુ થકી આકાશ મોટો છે. એવી રીતે અહંકાર, મહત્ત્વ, પ્રધાન પુરુષ ને પ્રકૃતિ પુરુષ ને અક્ષર એ સર્વે એક બીજાથી મોટા છે ને એક બીજાથી સૂક્ષ્મ છે ને કારણ છે અને એ સર્વે મૂર્તિમાન છે.

પૃથ્વીનું કારણ જે જળ તે તે થકીમોટું પણ છે અને સૂક્ષ્મ પણ છે એવી રીતે જળનું કારણ તે તેજ છે તેજનું કારણ વાયુ છે વાયુનું કારણ આકાશ છે આકાશનું

કારણ અહંકાર છે અહંકારનું કારણ મહતત્ત્વ છે મહતત્ત્વનું કારણ પ્રધાન ને પૃથ્વ છે અને પ્રધાનને પુરૂષનું કારણ મૂળ પ્રકૃતિ ને પ્રલ્લ છે અને એ સર્વેનું કારણ અક્ષરપ્રલ્લ છે ને તે અક્ષર તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનનું ધામ છે તે અક્ષર-ધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે અને પોતાની અતર્યામિ શક્તિએ કરીને અક્ષરધામ અને અંબંત કોટી પ્રલ્લાંડ અને તે પ્રલ્લાંડુના જે હસ્થર તે સર્વને વિષે અન્વયપણે રહ્યા છે.

ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન સર્વના કર્તા છે.

પરમેશ્વર છે તે તો દેશ કાળ કર્મ માયા એ સર્વના પ્રેરક છે અને પોતાની હસ્થાએ કરીને દેશ કાળાદિકનું પ્રધાનપણું રહેવા દે છે પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે છે જેમ શીશુમાર ચક્ર છે તે છુ મંડળને આધારે છે અને જેમ પ્રજા સર્વ રાજાને આધારે છે તેમાં દિવાન હોય તથા વજીર હોય તેનું રાજા ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે પણ ન ચાલવા દે ત્યારે એક અણું માત્ર પણ ન ચાલે તેમ દેશ કાળ કર્મ માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલું ચાલે પણ પરમેશ્વરના જમતા બહાર અણુંમાત્ર પણ ન ચાલે માટે સર્વ કર્તા તે પરમેશ્વરજ છે.

ગ. મ. ૨૧

જીવનું કલ્યાણ તો આટલીજ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનુંજ કયું સર્વે થાય

છે પણ કાળ કર્મ ને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થાતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે. કા. ૧૦

ભગવાનનેજ સર્વ કર્તા જાણે તોપણ જન્મ મરણના દુઃખથી તો જીવ તરી જાય. કા. ૧૦

આ સર્વ જગતના કર્તા હર્તા ભગવાન છે તેને કર્તા હર્તા ન સમજીએ ને વિશ્વના કર્તા હર્તા કાળને જાણીએ અથવા માયાને જાણીએ અથવા કર્મને જાણીએ અથવા સ્વભાવને જાણીએ એ તે ભગવાનનો દ્રોહ છે. કેમજે ભગવાન સર્વના કર્તા હર્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ કર્મ સ્વભાવ ને માયા તેને જગતના કર્તા હર્તા કહે છે માટે એ ભગવાનનો અતિ દ્રોહ છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ તમે (ગામ યુવાના પટેલ કાનદાસજીને કહે છે) ગામના પટેલ છે તે જે તમારી ગામમાં પટેલાઈ ન રહેવા દે તે તમારો દ્રોહી કહેવાય અને વળી જેમ ચક્રવર્તિ રાજા હોય તેનો હુકમ ખોટો કરીને જે રાજા ન હોય તેનો હુકમ ચલાવે તે પુરૂષ રાજનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગવાનને અકર્તા કહેવા અને ભગવાન વિના બીજા જે કાળાદિક તેને કર્તા કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે. વર. ૨

જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તા હર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજે કોઈ પાપી નથી. અને ગૌહત્યા, પ્રક્ષહત્યા,

શુરસ્રીનો સંગ તથા પ્રહલ્લેતા સદ્ગુરુનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી બાણવો કાંજે ભગવાન વિના ખીબા જે કાળ કર્માદિક તેને એ કર્તા બાણ છે માટે એવો જ નાસ્તિક ચંડાલ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહિ ને ભુલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નહિ.

કા. ૧૦

ભગવાન સર્વથી સમર્થ છે

ભગવાન તો જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પર જે અક્ષરપ્રહ્લ તેના પણ આત્મા છે અને ક્ષર અક્ષર બેયને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને પોતે તો ક્ષર અક્ષરથી ન્યારા છે અને ભગવાનની મોટાઈ તો એવી છે જે જેના એક એક રોમના છિદ્રને વિષે અનંત કોટી પ્રહ્લાંડ પરમાણુની પેઠે રહ્યાં છે.

ગા. પ્ર. ૭૨

આ દેહ ઇન્દ્રિયું ને અંતઃકરણ તેને બાણનારો જે જીવ તે જ્યારે સુષુપ્તિમાં લીન થાય છે ત્યારે એનાં ઇન્દ્રિયું અંતઃકરણ પણ સુષુપ્તિમાં લીન થાયછે તે સમયમાં એ જીવને ભગવાન પ્રકાસે છે. અને જ્યારે સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં આવે છે ત્યારે તે સ્વપ્ન સંબંધી જે સ્થાન ભોગ, વિષય ને જીવ એ સર્વને ભગવાન પ્રકાસે છે અને જાગૃતમાં પણ ભગવાન પ્રકાસે છે એવી રીતે રૂપપણે ને

અરૂપપણે કરીને રહ્યા જે જીવ તેને ભગવાન પ્રકાસે છે અને પ્રધાનમાંથી મહતત્ત્વ થયું અને મહતત્ત્વમાંથી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો ને તે અહંકારમાંથી ઇન્દ્રિય, દેવતા, પંચભૂત, પંચમાત્રા એ સર્વ થયાં તેમને પણ ભગવાને પ્રકાશ્યાં છે અને એ સર્વ તત્ત્વે મળીને રચ્યો એવો જે વિરાટ તેને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે અને એ સર્વ જ્યારે માયામાં લીન થાય છે ત્યારે તે માયાને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે એવી રીતે જીવ ને ઇશ્વર એ બે જ જ્યારે રૂપપણે થાય છે ત્યારે ભગવાન પ્રકાસે છે અને જ્યારે એ જીવ ને ઇશ્વર બે જ નામરૂપ રહિત થકા સુષુપ્તિમાં ને પ્રધાનમાં રહે છે ત્યારે પણ ભગવાન પ્રકાસે છે અને જે કાળ તે એ માયાદિક તત્ત્વને નામરૂપપણાને પમાડે છે ને અરૂપપણાને પમાડે છે એવો જે કાળ તે કાળને પણ ભગવાન પ્રકાસે છે.

કા. ૧

ભગવાનની ખીકે કરીને ઈંદ્ર વસે છે, સૂર્ય, અગ્નિ, ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, ઔષધીઓ રૂતુને પામીને ફળે છે. અને જે ભગવાન જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ ને પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરૂષ છે અક્ષર છે.

લો. ૧૭

ભગવાન જેવા તો ભગવાનજ છે ને બીજા જે પ્રકૃતિ પુરુષાદિક તે તો એના ભક્ત છે ને એનું ધ્યાન કરે છે.

પં. ૨

પુરુષોત્તમ વાસુદેવ છે તે પુરુષ રૂપે કરીને અનેક પ્રજાંડની ઉત્પત્તિ સ્થીતિ ને પ્રલયના કર્તા છે માટે પુરુષ રૂપે કરીનેજ બહુધા શાસ્ત્રમાં પુરુષોત્તમને કહ્યા છે ત્યારે પુરુષમાં ને વાસુદેવમાં કેટલો ભેદ છે તો જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજ પુરુષ ઇશ્વરને વિષે ભેદ છે ને વળી જેમ ઇશ્વરને વિષે ને પુરુષને વિષે ભેદ છે તેમ પુરુષ ને પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને વિષે એવો ઘણો ભેદ છે ને પુરુષોત્તમ વાસુદેવ તો સર્વના સ્વામી છે. અને એવા અક્ષરાત્મક પુરુષ પ્રજ્ઞરૂપ ઘણાક છે તે જે તે વાસુદેવના ચર્ણાબિંદની ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતી કરે છે.

ગ. મ. ૩૧

ભગવાન મહારાજાધિરાજ છે ને દિવ્યરૂપ એવી જે અસંખ્ય સમૃદ્ધિ તથા અસંખ્ય પાર્ષદ તેણે યુક્ત છે ને અનંત કોટી પ્રજાંડના પતિ છે. જેમ આ લોકમાં કોઈક મોટો ચક્રવર્તી રાજા હોય તેનું સૂર્યના ઉદય અસ્ત સુધી રાજ્ય હોય અને તેજ રાજા પોતાના તપને બળે કરીને દેવતાના જેવા ઐશ્વર્યને પામ્યો હોય ને સ્વર્ગ મૃત્યુ પાતાલ એ ત્રિલોકીના રાજ્યને કરતો હોય જેમ અર્જુન હતા તે એને એ દેહે કરીને સ્વર્ગને વિષે ઇદ્રાસનને ઉપર

કેટલાક વર્ષ સુધી રહ્યા તથા નહુપ રાજા પણ ઈંદ્ર થયો હતો એવો જે પ્રતાપી ચક્રવર્તિ રાજા તેને ઘેર જેટલાં ગામ છે તેની ગણતરી થાય નહિ એ તો અસંખ્ય છે તથા ગામ ગામના જે પટેલ તેની પણ ગણતરી નથી અને તે ગામ ગામના અસંખ્ય પટેલ તે એના દરબારમાં અરજ કરવા આવતા હોય અને તે રાજાના ધનમાલ લોગ સ્થાનક સમૃદ્ધિ તે પણ ગણતરીમાં આવે નહિ તેમ એ ભગવાન અસંખ્ય કોટી જે બ્રહ્માંડરૂપ ગામ તેના રાજધિરાજ છે. અને એ બ્રહ્માંડરૂપ જે ગામ તેના મુખ્ય પટેલ તો બ્રહ્મા વિષ્ણુ ને શિવ છે. જેમ એક ગામમાં એક પટેલ મોટો હોય તેને તે ગામની સર્વે પ્રજા આવીને નમે ને આજ્ઞામાં રહે ને તે પટેલ રાજાને નમે તેમ બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ છે તે મોટો છે ને બીજા જે બ્રહ્માંડમાં દેવ, દૈત્ય, મનુષ્ય, રૂપિ, પ્રજાપતિ તે એને બજે છે ને આજ્ઞામાં રહે છે ને એ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ તે ભગવાન. પુરૂષોત્તમને બજે છે ને આજ્ઞામાં વર્તે છે પં. ૪

જેમ કોઈ મોટો રાજા હોય તેના જે ગોલા ને ગોલીયું હોય તેને પણ સાત લોભિની તો હવેલીયું રહેવાની હોય અને બાગ બગીચા ને ઘોડાવેલ્યું ઘરેણું એ આદિક જે સામગ્રીયું તેણે કરીને : દેવલોક સરખાં તેનાં ઘર જણાય ત્યારે તે રાજાનો જે દરબાર તથા તેમાં જે સામગ્રીયું

તે તો અતિ શોભાયમાન હોય તેમ શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાનની આજ્ઞામાં વર્તતા એવા જે બ્રહ્માંડના અધિપતિ બ્રહ્માદિક તેના જે લોક ને તે લોકના વૈભવ તેના પારને પમાતો નથી તો જેના નાભીકમલમાંથી બ્રહ્મા ઉત્પન્ન થયા એવા જે વિરાટ પુરુષ તેના વૈભવનો પાર તો ટ્યાંથી પમાય. અને એવાં અનંતકોટી બ્રહ્માંડ તે એક એક રામ પ્રત્યે આણુંની પેઠે ઉડતાં ફરે છે એવું એ ભગવાનનું ધામ છે ને તે ધામને વિષે પુરુષોત્તમ ભગવાન પોતે દિવ્યરૂપે કરીને સદા વિરાજમાન છે અને તે ધામમાં અપાર દિવ્ય સામગ્રી છે તે ભગવાનની મોટાપનો પાર તો આવેજ કેમ ? અને તે ભગવાનના સેવકના એક એક રામને વિષે કોટી કોટી સૂર્યના જેવો પ્રકાશ છે માટે જેના સેવક એવા છે તો એમના સ્વામી જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા તો કેમ કહેવાય.

ગા. પ્ર. ૬૩

ભગવાન કાર્ય કારણરૂપે કેમ રહ્યા છે

અતિ સમર્થ જે ભગવાન તે પોતે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને અક્ષરરૂપે થાય છે ને પછી મૂળ પ્રકૃતિ પુરુષરૂપે થાય છે તે પછી પ્રધાન પુરુષરૂપે થાય છે ને પછી પ્રધાનમાંથી થયાં જે ચોવીસ તત્ત્વ તેને વિષે પ્રવેશ કરીને તે રૂપે થાય છે ને પછી બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવમાં પ્રવેશ કરીને તે તે રૂપે થાય છે.

ગા. પ્ર. ૬૩

પુરુષોત્તમ નારાયણ ત કોઈ કાર્યને અર્થે પુરુષરૂપે થાય છે ત્યારે એ પુરુષ છે તે પુરુષોત્તમના પ્રકાશમાં લીન થઈ જાય છે ને પુરુષોત્તમજ રહે છે તેમજ માયારૂપે થાય છે ત્યારે માયા પણ પુરુષોત્તમના તેજમાં લીન થઈ જાય છે ને તે રૂપે ભગવાનજ રહે છે અને પછી એ ભગવાન મહત્ત્વ રૂપે થાય છે ને તે મહત્ત્વમાંથી થયાં જે બીજા તત્ત્વ તે રૂપે થાય છે અને પછી તે તત્ત્વનું કાર્ય જે વિરાટ તે રૂપે થાય છે તથા તે વિરાટ પુરુષથી થયા જે બ્રહ્માદિક તે રૂપે થાય છે તથા નારદ સનકાદિક રૂપે થાય છે એવી રીતે અનેક પ્રકારના કાર્યને અર્થે જેને જેને વિષે એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો પ્રવેશ થાય છે તેને તેને પોતાના પ્રકાશે કરીને લીન કરી નાખીને પોતેજ તે રૂપે કરીને સર્વોત્કર્ષપણે વિરાજમાન થકા રહે છે અને જેને વિષે પોતે વિરાજમાન રહે છે તેના પ્રકાશને પોતે ઢાંકીને પોતાનો પ્રકાશ પ્રગટ કરે છે જેમ અગ્નિ લોઢાને વિષે આવે છે ત્યારે લોઢાનો જે શીતળ ગુણ ને કાળો વર્ણ તેને ઢાળીને પોતે પોતાના ગુણને પ્રકાશ કરે છે તથા જેમ સૂર્ય ઉદય થાય છે તેના પ્રકાશમાં સર્વ તારા ચંદ્રમાદિકનાં તેજ લીન થઈ જાય છે ને એક સૂર્યનોજ પ્રકાશ રહે છે તેમ એ ભગવાન જેને જેને વિષે આવે છે તેના તેજનો પરાભવ કરીને પોતાના પ્રકાશને અધિકપણે જણાવે છે અને જે

કાર્યને અર્થે પોતે જેમાં પ્રવેશ કર્યો હતો તે કાર્ય કરી રહ્યા કેડે તેમાંથી પોતે નોખા નીસરી બાંધ છે ત્યારે તે તે પાંડ જેવો હોય તેવો રહે છે ને તેમાં જે અધિક દેવતા જણાવું હતું તે તે! પુરુષોત્તમ ભગવાનનું હતું એમ જણવું. પં. ૭

પુરુષોત્તમ ભગવાને પોતેકરી એવી જે નાના પ્રકારની ચોનીયું તેમને વિષે કારણપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને ન્યૂનાધિક ભાવે પ્રકાશ કરે છે તેની વિગતી જે અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે સૃષ્ટિ સમયને વિષે અક્ષર સામી દ્રષ્ટિ કરે છે ત્યારે તે અક્ષરમાંથી પુરુષ પ્રગટ થઈ આવે છે પછી તે પુરુષોત્તમ જે તે અક્ષરમાં પ્રવેશ કરીને પુરુષને વિષે પ્રવેશ કરે છે ને પુરુષરૂપે થઈને પ્રકૃતિને પ્રેરે છે એવી રીતે જેમ જેમ પુરુષોત્તમનો પ્રવેશ થાતો ગયો તેમ તેમ સૃષ્ટિની પ્રવૃત્તિ થઈ ને પછી તે પ્રકૃતિ પુરુષ થકી પ્રધાન પુરુષ થયા અને તે પ્રધાન પુરુષ થકી મહતત્ત્વ થયું ને મહતત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર થયો. તે અહંકાર થકી ભૂત, વિષય, ઇન્દ્રિયો, અંતઃકરણ ને દેવતા તે થયા ને તે થકી વિરાટ પુરુષ થયા ને તેની નાભિ કમળમાંથી બ્રહ્મા થયા ને તે બ્રહ્મા થકી મરિચ્યાદિક પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી કશ્યપ પ્રજાપતિ થયા ને તે થકી ઇન્દ્રાદિક દેવતા થયા ને દૈત્ય થયા અને

સ્થાવર જંગમ સર્વ સૃષ્ટિ થઈ અને પુરૂષોત્તમ ભગવાન જે તે એ સર્વેમાં કારણપણે અંતર્યામિરૂપે પ્રવેશ કરીને રહ્યા

પણ જેવા અક્ષરમાં છે તેવી રીતે પુરૂષ પ્રકૃતિમાં નથી ને જેવા પુરૂષ પ્રકૃતિમાં છે તેવા પ્રધાન પુરૂષમાં નથી ને જેવા પ્રધાન પુરૂષમાં છે તેવા મહત્ત્વાદિક ચૌવીસ તત્ત્વમાં નથી ને જેવા ચૌવીસ તત્ત્વમાં છે તેવા વિશટ પુરૂષમાં નથી ને જેવા વિશટ પુરૂષમાં છે તેવા પ્રજ્ઞામાં નથી ને જેવા પ્રજ્ઞામાં છે તેવા મરિચ્યાદિકમાં નથી ને જેવા મરિચ્યાદિકમાં છે તેવા કશ્યપમાં નથી ને કશ્યપમાં છે તેવા ઈંદ્રાદિક દેવતામાં નથી

જેવા ઈંદ્રાદિક દેવતામાં છે તેવા મનુષ્યમાં નથી ને જેવા મનુષ્યમાં છે તેવા પશુમાં નથી. એવી રીતે પુરૂષોત્તમ ભગવાન જે તે તારતમ્યતાએ સર્વેમાં કારણપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને રહ્યા છે જેમ કાષ્ટને વિષે અગ્નિ રહ્યો છે તે મોટા કાષ્ટમાં મોટો અગ્નિ રહ્યો છે ને સાંખા કાષ્ટમાં સાંખો અગ્નિ રહ્યો છે ને વાંકા કાષ્ટમાં વાંકો અગ્નિ રહ્યો છે તેમ એ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે જે દ્વારે જેટલું કાર્ય કરાવવું હોય તેને વિષે તેટલી સામર્થ્યે યુક્ત થકા રહે છે અને અક્ષર ને પુરૂષ પ્રકૃતિ આદ્યે સર્વને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન અંતર્યામિરૂપે રહ્યા છે પણ પાત્રની તારતમ્યતાએ કરીને સામર્થ્યમાં તારતમ્યપણું છે. એવી રીતે એક પુરૂષોત્તમ

ભગવાન છે તે અંતર્યામિરૂપે કરીને એ સર્વને વિષે પ્રવેશ કરીને
રહ્યા છે પણ જીવ ઇશ્વરશ્ચાને પોતે પામીને બહુરૂપે
નથી થયા. ગ. પ્ર. ૪૧

અદ્યાત્મ જે વિરાટ પુરૂષનાં હંદ્રિયોને અધિભૂત જે
તેના પંચમહાભૂત અને અધિદેવ જે વિરાટનાં હંદ્રિયોના
દેવતા એ સર્વે વિરાટને વિષે આવ્યા તોપણ વિરાટ ઉમ્મો
ન થયો પછી વાસુદેવ ભગવાને પુરૂષરૂપે થઈને વિરાટ પુરૂ-
ષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટ પુરૂષ ઉભા થયા તે
ભગવાન વિરાટ પુરૂષનાં જે અદ્યાત્મ અધિભૂતને અધિદેવ
તેને વિષે તદાત્મકપણે કરીને વર્તે છે ને સ્વરૂપે તો વિરાટ
થકી ન્યારા છે ને તેનેજ આશ્રય કરવા યોગ્ય સ્વરૂપ કહ્યું છે.

ગ. મ. ૧૦

ભૂમિરાપો નલોવાયુઃ સંમનો બુદ્ધિરેવચ ॥ અહંવાર ર્ત્વીયમે
ભિન્નાપ્રકૃતૈરષ્ટધા ॥ એ વ્યાપ્ય એવી જડ પ્રકૃતિ છે ॥ અપરેયામિ
નસ્સ્વત્યા પ્રકૃતિં વિદ્ધિ મે પરા જીવભૂતા મહાવાહો યયેદધાર્દતેજગત્ ॥
એ વ્યાપક એવી ચૈતન્ય પ્રકૃતિ છે. અને જે પ્રત્યક્ષ ભગ-
વાન છે તે કેવા છે તો એ અષ્ટ પ્રકારની જે વ્યાપ્ય પ્રકૃતિ
અને તેને વિષે વ્યાપક એવી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ તે બેયના
આધાર છે જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચાર તત્ત્વનો

આધાર છે ને પૃથ્વીની જ્યારે સંકેત્ય અવસ્થા થાય છે તે લેખો આકાશ પણ સંકેત્યને પામે છે ને પૃથ્વીની વિકાસ અવસ્થા થાય છે તે લેખી આકાશની પણ વિકાસ અવસ્થા છે. તથા જળ તેજ ને વાયુની સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા લેખી આકાશની પણ સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા છે. અને પૃથ્વી આદિક તત્ત્વની સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા તે જેય આકાશને વિષે થાય છે. તેમ એ જે પ્રકૃતિની સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા લેખી ભગવાનની પણ સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા છે. અને એ જે પ્રકૃતિની સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થા તે ભગવાનને વિષે છે એવા જે ભગવાન તે સર્વના આત્મા છે ॥ યસ્યાક્ષર શરીરં યસ્યાત્મા શરીરં યસ્ય પૃથ્વી શરીરં ॥ ઇત્યાદિક શ્રુતિયું છે. તથા અન્નમય બ્રહ્મ કહ્યો છે મનોમય બ્રહ્મ કહ્યો છે વિજ્ઞાનમય બ્રહ્મ કહ્યો છે આનંદમય બ્રહ્મ કહ્યો છે ઇત્યાદિક ઘણીક પ્રકારની બ્રહ્મવિદ્યા કહી છે તેનું શું તાત્પર્ય છે જે, ભગવાન સર્વના કારણ છે ને સર્વના આધાર છે માટે એ સર્વને બ્રહ્મ કહ્યા છે પણ એ સર્વ શરીર છે ને એ સર્વના શરીરી તે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ છે તે ભગવાનને વિષે એ જડચૈતન્યરૂપ જે જે પ્રકૃતિ તે સંકેત્ય વિકાસ અવસ્થાએ કરીને પોતાના કાર્ય સોતી સુખે કરીને રહી છે અને એ સર્વને વિષે ભગવાન જે તે અંતર્યામિરૂપે કારણપણે કરીને રહ્યા છે.

લો. ૭

સાંખ્યવાળે ચોવીસ તત્ત્વ કહ્યાં છે તે સાંખ્યને મતે તેવીસ-
તત્ત્વ ને ચોવીસમો ક્ષેત્રજ જે જીવ ઇશ્વરરૂપ ચૈતન્ય તે છે. એવી
રીતે ચોવીસ તત્ત્વ કહ્યાં છે કેમજે ક્ષેત્ર ક્ષેત્રજને તો અન્યો-
અન્ય આશ્રયપણું છે તે ક્ષેત્રજ વિના ક્ષેત્ર કહેવાય નહિ ને
ક્ષેત્ર વિના ક્ષેત્રજ કહેવાય નહિ તે માટે તત્ત્વ ભેજાજી જીવ ઇશ્વર
રને કહ્યા છે. અને ભગવાન છે તે તો ક્ષેત્ર ને ક્ષેત્રજ એ
બેયના આશ્રય છે માટે ભગવાન થકી માયિક તત્ત્વ જુદાં
કેમ કહેવાય. અને જેમ આકાશ છે તેને વિષે ચાર તત્ત્વ
રહ્યાં છે તોપણ આકાશને કોઇનો દોષ અડતો નથી તેમ
પરમેશ્વરના સ્વરૂપને પણ માયિક તત્ત્વનો એકેય દોષ
અડતો નથી. એવુંજ ભગવાનનું સ્વરૂપ છે. ગ. મ. ૧૭

ભગવાન નિર્ગુણ રૂપે તો અતિ સૂક્ષ્મ કરતાં પણ
સૂક્ષ્મ છે અને સર્ગુણ રૂપે તો અતિ સ્થૂળ કરતાં પણ સ્થૂળ

÷ ચોવીસ તત્ત્વ જેમ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ
નથી તેમ જીવ ઇશ્વર પણ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી
માટે સાંખ્યશાસ્ત્ર જીવ ઇશ્વરને પણ ચોવીસ તત્ત્વ ભેજાજી ગણે છે
ને જીવ ઇશ્વરે સહિત ચોવીસ તત્ત્વ કહે છે ને પરમાત્માને પચવિસમા
કહે છે. અત્રે જીવ ઇશ્વરને જુદા લખ્યા છે તેથી તત્ત્વ તેવીસ લખ્યાં
છે. પરંતુ તત્ત્વ ચોવીસ છે. જીવ ઇશ્વરને જુદા ગણે ને તત્ત્વ ચોવીસ
લખે તો જીવ ઇશ્વર પચવિસમા થાય ને પરમાત્મા છવસમા થાય
તો સાંખ્યશાસ્ત્રના મતને બાધ આવે તે બાધ દાખવા માટે તત્ત્વ
તેવીસ લખ્યાં છે.

છે ત્યારે એ પ્રેય રૂપનું ધરનારું જે ભગવાનનું મૂળ સ્વ-
રૂપ તે કેવું છે તો જે પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે
(શ્રીજી મહારાજ) એજ ભગવાનનું સદાય મૂળ સ્વરૂપ છે.
અને નિર્ગુણપણું ને સર્ગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનું કોઈક
અલૌકિક ઐશ્વર્ય છે.

જેમ આકાશ છે તે શીતકાળે તથા ઉષ્ણકાળે વાદળાંએ
રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષાઋતુ આવે ત્યારે અસંખ્ય વાદ-
ળાંની ઘટાએ કરીને ભરાઈ જાય છે તે કાળે કરીને આકા-
શમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઈ જાય છે તેમ
ભગવાન પોતાની ઇચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ ને
સર્ગુણરૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને વિષે
લીન કરે છે.

કા. ૮

ભગવાનના પૃથ્વીને વિષે અવતાર

ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન.

ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું એજ પ્રયોજન છે જે
ભગવાનને વિષે અતિશય પ્રીતિવાળા જે ભક્ત હોય તેની
ભક્તિને આધીન થઈને તે ભક્તને સુખ દેવાને અર્થે જેવી
ભક્તની ઇચ્છા હોય તેવા રૂપનું ધારણ કરે છે પક્ષી જેવા જેવા
પોતાના ભક્તના મનોરથ હોય તે સર્વે પુરા કરે છે અને
તે ભક્ત હોય તે સ્થૂઢભાવે મુકત છે અને દેહધારી છે
માટે ભગવાન પણ સ્થૂઢભાવને ધારણ કરીને દેહધારી જેવા

થાય છે. અને તે પોતાના ભક્તને લાડ લડાવે છે અને પોતાની સામર્થ્યને છપાડીને તે ભક્ત સંઘાથે પુત્રભાવે વર્તે છે અથવા સખાભાવે વર્તે છે અથવા સગા સખધીને ભાવે વર્તે છે તેણે કરીને એ ભક્તને ભગવાનની ઝાઝી મર્યાદા રહેતી નથી પછી જેવી એ ભક્તની ઇચ્છા હોય તેવી રીતે લાડ લડાવે છે. માટે પોતાના જે પ્રેમી ભક્ત તેના મનોરથ પુરા કરવા એજ ભગવાનને અવતાર ધર્યાનું પ્રયોજન છે. અને તે જેણું અસંખ્ય જીવનું દુઃખાણુ પણ કરે છે ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરે છે. કા. ૫

ભગવાનના જે અવતાર પૃથ્વીને વિષે થાય છે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે તે કેવળ વર્ણશ્રમના ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થેજ નથી થાતા કેમ જે વર્ણશ્રમના ધર્મ તો સપ્તર્ષિ આદિક ને પ્રવૃત્તિ ધર્મના આચાર્ય છે તે પણ સ્થાપન કરે છે માટે એટલા સારંગ ભગવાનના અવતાર નથી થાતા ભગવાનના અવતાર તો પોતાના એકાંતિક ભક્તના જે ધર્મ તેને પ્રવર્તાવવાને અર્થે થાય છે. ગા. મ. ૪૬

શ્રી. કૃષ્ણ નારાયણ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના જે અવતાર તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે તથા બ્રહ્મચર્ય અહિંસાદિક ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ એ ચાર ગુણે સંયત્ત એવાને પોતાના એકાંતિક

ભક્ત તેને દર્શન દેવાને અર્થે ને તેમની રક્ષા કરવાને અર્થે તથા અધર્મનો ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે દેવ મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે.

ગ. મ. ૧૬

અવતાર ધરવાનો પ્રકાર

જેમ કોઈ પુરૂષ હોય ને તલાવને વિષે ડબકી ખાય તે ડબકી ખાઈને ગમેનો ત્યાં ને ત્યાં નિસરે અથવા કાંઠે નિસરે અથવા આસપાસ નિસરે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે અક્ષરરૂપ ધામને વિષે ડબકી ખાય ને ગમે તો ત્યાંથી પાધરાજ મનુષ્યાકૃતિને ધારે છે ને ગમે તો એવી રીતે (અક્ષર, મૂળ પ્રકૃતિ પુરૂષ, પ્રધાન પુરૂષ, ચોવીસ તત્ત્વ, વિરાટ પુરૂષાદિકરૂપે અનુક્રમે થઈને) અનુક્રમે કરીને મનુષ્યાકૃતિ ધારે છે.

ગ. પ્ર. ૬૩

વૈરાજ પુરૂષદ્વારાએ અવતારની સમજણ.

વૈરાજ પુરૂષ દ્વારાએ અવતાર થાય છે એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે તો એમ સમજવું જો વાસુદેવ નારાયણ તે પુરૂષરૂપે કરીને વૈરાજ પુરૂષને વિષે આવીને વિરાજમાન હોય ત્યારે અવતાર કહ્યા છે માટે તે અવતાર તો સર્વ વાસુદેવ ભગવાનનાજ છે. અને એ વાસુદેવ ભગવાન જ્યારે પ્રતિ લોભપણે એ વૈરાજ પુરૂષ થકી નોખા પડી જાય ત્યારે એ કેવળ વૈરાજ પુરૂષ થકી અવતાર સંભવેજ નહિ માટે એ થકી અવતાર તો એને વિષે વાસુદેવ આવ્યા છે તે

સારું કહ્યા છે. અને એને વિષે વાસુદેવ જે ક્ષેત્રજ્ઞ તેણે પ્રવેશ કર્યો નહોતો ત્યારે એ વૈરાજ પુરૂષ પોતાની ક્રિયા કરવી તેને વિષે પણ સમર્થ નહોતા થયા. ગ. મ. ૩૧

ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંત ઠેકાણે અનંતરૂપે દેખાય છે.

ભગવાન પોતે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા ગિજા-માન છે. અને મૂળ માયામાંથી ઉપજ્યાં જે અનંતકોટી પ્રધાન પુરૂષ તે થકી અનંતકોટી પ્રહ્લાંડ ઉપજે છે પછી તે ભગવાન પોતાના અક્ષરધામમાં એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છાએ કરીને તે અનંતકોટી પ્રહ્લાંડને વિષે પોતાના ભક્તને અનંતરૂપે દેખાવે છે. લો. ૪

ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ સદા દ્વિભુજજ છે ને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને ક્યારેક ચતુર્ભુજ પણ જણાય છે અષ્ટભુજ પણ જણાય છે ને સહસ્રભુજ પણ દેખાય છે ને તેજ ભગવાન મચ્છ કચ્છ વરાહાદિકરૂપને તથા રામકૃષ્ણાદિક રૂપને કોઈક કાર્યને અર્થે ધારણ કરે છે પણ જે એ પોતાનું મૂળરૂપ છે તેને તજીને એ અવતારનું ધારણ નથી કરતા. લો. ૧૮

ભગવાનની મૂર્તિ તો સદા એક સરખી છે તોપણ ભગવાન પોતાની મૂર્તિને જ્યાં જેવી દેખાડી જોઈએ ત્યાં તેવી પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેખાડે છે. અને જ્યાં જેટલો પ્રકાશ કરવો ઘટે ત્યાં તેટલો પ્રકાશ કરે છે. અને પોતે તો

સદા ત્રિભુજ છે તોપણ પોતાની ઈચ્છાએ કરીને ક્યાંઈ ચાર ભુજ ક્યાંઈ અષ્ટભુજ ક્યાંઈ અનંતભુજને દેખાડે છે. તથા મનુષ્ય કન્યાદિકરૂપે કરીને ભાસે છે એવી રીતે જ્યાં જેવું ઘટે ત્યાં તેવું રૂપ પ્રકાસે છે. ને પોતે તો સદા એક રૂપેજ વિરાજમાન રહે છે. ને વગી એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંત-કોટી પ્રહ્લાંડને વિષે અંતર્યામિરૂપે વ્યાપીને રહે છે જેમ વ્યાસજી એક હતા તે શુકજીને સાદ કર્યો તે સ્થાવર જંગમ સર્વે જીવમાં રહીને સાદ કર્યો અને શુકજીએ હુંકારો દીધો ત્યારે પણ સ્થાવર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિમાં રહીને હુંકારો દીધો. એવી રીતે શુકજી જેવા મોટા સિધ્ધ હોય તે પણ જે સર્વ જગતમાં વ્યાપવાને સમર્થ થાય છે તે તો ભગવાનના ભજનના પ્રતાપે કરીને એવી યોગકળાને પામ્યા છે તો પોતે ભગવાન પુરુષોત્તમ તે તો યોગેશ્વર છે. ને સર્વ યોગકળાના નિધિ છે તે એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંતકોટી પ્રહ્લાંડમાં પોતાની ઈચ્છાએ કરીને જ્યાં જેમ ઘટે ત્યાં તેમ ભાસે છે તેમાં શું કહેવું ? અને એ ભગવાનમાં એમ હોય તેનું શું આશ્ચર્ય છે ? કેમજે કોઈક ગોડીઓ હોય ને તે તુચ્છ માયાને જાણે છે તેમાં પણ લોકોને કેવું આશ્ચર્ય થાય છે ને તેની યથાર્થ ખગર પડતી નથી તો ભગવાનમાં તો સર્વ યોગ કલાઈ રહી છે તે મહા આશ્ચર્યરૂપ છે તેને જીવ કેમ જાણી શકે. લો. ૪

ભગવાન જે પુરુષોત્તમ તે તો અક્ષરધામને વિષે સદાય વિરાજમાન રહે છે ને તે સત્ય સંકલ્પ છે અક્ષરધામને વિષે રહ્યા થકા જે બ્રહ્માંડમાં જે જે રૂપ પ્રકાશ્યાં જોઈએ તેવા તેવા રૂપને પ્રકાશ કરે છે જેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને રાસક્રીડા કરી ત્યારે પોતે એક હતા તે જટલી ગોપાંગનાઉ હતી તેટલા રૂપે થયા તેમજ પુરુષોત્તમ ભગવાન બ્રહ્માંડ બ્રહ્માંડ પ્રત્યે જ્યાં જેવું રૂપ પ્રકાશ્યું જોઈએ ત્યાં તેવા રૂપને અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા પ્રકાશે છે. અને પોતે તો સદાય અક્ષરધામમાં રહે છે. ગ. મ. ૪૨

અક્ષરધામને વિષે ભગવાન અખંડ વિરાજમાન રહે છે. અને તે ધામમાં રહ્યા થકા અનંત કોટી જે બ્રહ્માંડ છે તેને વિષે જ્યાં જેને જેમ દર્શન દેવું ઘટે ત્યાં તેને તેમ દર્શન દે છે. અને જે સાથે બોલવું ઘટે તે સાથે બોલે છે અને જેનો સ્પર્શ કરવો ઘટે તેનો સ્પર્શ કરે છે. જેમ કોઈ સિદ્ધ પુરુષ હોય તે એક ઠેકાણે બેઠો થકો હજાર ગાઉ દેખે ને હજારો ગાઉની વાર્તાને સાંભળે તેમ ભગવાન પોતાના અક્ષરધામમાં રહ્યા થકા અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે જ્યાં જેમ જણાવું ઘટે ત્યાં તેમજ જણાય છે ને પોતે તો સદા પોતાનાજ અક્ષરધામમાં છે. અને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા જે અનંત ઠેકાણે જણાય છે તે તો પોતાની યોગકળા છે. જેમ રાસમંડળને વિષે જટલી ગોપીઓ

તેટલાજ પોતે થયા. માટે એક ઠેકાણે રહ્યા થતા જે અનંત ઠેકાણે દેખાવું એજ ભગવાનનું યોગકળાએ કરીને વ્યાપક-પણું છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપપણે કરીને વ્યાપક નથી. અને જે ભગવાનની યોગમાયાએ કરીને પચાસ કોડ જોજન જે પૃથ્વીનું મંડળ છે તે પ્રલયકાળને વિષે પરમાણું રૂપ થઈ જાય છે. અને તે પૃથ્વી પાછી સૃષ્ટિકાળને વિષે પરમાણુંમાંથી પચાસ કોડ જોજન થાય છે અને ચોમાસુ આવે છે ત્યારે ગાજવીજ ને મેઘની ઘટ્ટા થઈ આવે છે એ આદિક સર્વ આશ્ચર્ય તે ભગવાનની યોગમાયાએ કરીને થાય છે.

ગ. મ. ૬૪

ભગવાન સિધ્ધેશ્વર છે જેમ કોઈ સિદ્ધિવાળો પુરૂષ હોય તે અહીંઆં બેઠો થકો બ્રહ્માના લોકમાં પદાર્થ હોય તેને આ હાથે કરીને બ્રહ્મણ કરી લે તેમ ભગવાન એક દેશમાં રહ્યા થકાજ પોતાની યોગકળાના સામર્થ્યે કરીને સર્વ ક્રિયાને કરે છે.

ગ. છે. ૩૭

બ્રહ્મ તો એકદેશી છે પણ સર્વદેશી નથી ને તે બ્રહ્મ તો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે તે એકદેશી થકા સર્વદેશી છે જેમ કોઈક પુરૂષે સૂર્યની ઉપાસના કરી હોય પછી સૂર્ય તેને પોતાના સરખી દ્રષ્ટિ આપે ત્યારે તે પુરૂષ જ્યાં સુધી સૂર્યની દ્રષ્ટિ પહોંચતી હોય ત્યાં સુધી દેખે અને વળી જેમ સિદ્ધ દશા-વાળો પુરૂષ હોય તે હજારો ને લાખો ગાઉ ઉપર કોઈક

વાત કરતો હોય તેને જેમ પાસે વાર્તા કરે ને સાંભળે તેમ સાંભળે છે તેમજ હાથો ગાઉ ઉપર કાંઈક વસ્તુ પડી હોય તેને મનુષ્યના જેવડા હાથ હોય તેણે કરીને પણ ઉપાડે તેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન એક ઠેકાણે રહ્યા થકા પોતાની ઇચ્છાએ કરીને જ્યાં દર્શન દેવાં હોય ત્યાં દર્શન આપે છે અને એકરૂપ થકા અનંતરૂપે ભાસે છે અને સિદ્ધ હોય તેમાં પણ દૂરશ્રવણ દૂરદર્શનરૂપ ચમત્કાર હોય તો પરમેશ્વરમાં હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય છે? અને ભગવાનને ગ્રંથમાં વ્યાપક કહ્યા છે તે તો મૂર્તિમાન છે તેજ પોતાની સામર્થ્યે કરીને એક ઠેકાણે રહ્યા થકા સર્વને દર્શન આપે છે એમ વ્યાપક કહ્યા છે પણ આકાશની પેઠે અરૂપ થકા વ્યાપક નથી ભગવાન તો સદા મૂર્તિમનજ છે તે મૂર્તિમાન ભગવાન અક્ષરધામમાં રહ્યા થકાજ અનંત દોટી પ્રહ્લાંડમાં ભાસે છે.

વર-૧૩

ભગવાનનું અંતર્યામિપણે વ્યાપકપણું

અંતર્યામિપણે કરીને સર્વત્ર પૂર્ણ એવું જે સન્નિહાનંદ પ્રદ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું તેજ છે.

ગ. મ. ૪૫

અંતર્યામિપણે કરીને જીવ ઇશ્વરને વિષે વ્યાપક એવું જે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું સ્વરૂપ તેજ તે નિરાકાર છે તોપણ જીવ ઇશ્વર સર્વને તેમના કર્મને અનુસારે યથાયોગ્ય-

પણે કર્મના ફળને દેવાને વિષે નિયંતાપણું છે ને સાકારની પેઠે નિયંતારૂપ ક્રિયાને કરે છે માટે તે તેજને પણ સાકાર જેવું બાણવું. ગ. પ્ર. ૪૫

મૂર્તિમાન હોય તે પણ વ્યાપક હોય જેમ અગ્નિદેવ છે તે પોતાના લોકને વિષે મૂર્તિમાન છે ને પોતાની શક્તિએ કરીને કાષ્ટને વિષે રહ્યો છે તેમ ભગવાન પણ પોતાના અક્ષરધામને વિષે મૂર્તિમાન થકા પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને જીવુંને વિષે વ્યાપિને રહ્યા છે ને મૂર્તિમાનની પેઠે ક્રિયાને કરે છે માટે એને પણ મૂર્તિમાન બાણવા. કા. ૪

ભગવાન પોતે તો સદા એક રૂપેજ વિરાજમાન રહે છે અને વગી એક ઠેકાણે રહ્યા થકા અનંત કોટી પ્રજાંડને વિષે અંતર્યામિરૂપે વ્યાપિને રહે છે જેમ વ્યાસજી એક હતા તે શુકજીને સાદ કર્યો ત્યારે સ્થાવર જંગમ સર્વે જીવમાં રહીને સાદ કર્યો અને શુકજીએ હુંકારો દીધો ત્યારે પણ સ્થાવર જંગમ સર્વે સૃષ્ટિમાં રહીને હુંકારો દીધો.

લો. ૪

ભગવાન તો ઇંદ્રિયું, દેવતા, અંતઃકરણ અને જીવ એ સર્વના આશ્રયપણે રહ્યા છે. તે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ લેજે ગોળીયુંને કહેવરાવ્યું છે જે ઇંદ્રિયું, અંતઃકરણ, દેવતા અને જીવ તેના આશ્રયપણે કરીને તમારે સમીપે હું રહ્યો છું, જેમ પંચ મહાભૂત પ્રજાંડને વિષે રહ્યાં છે,

ને તેનાં તેજ સર્વના દેહમાં રહ્યાં છે તેમ જે હું આ મથુરામાં રહ્યો છું તેતો જેમ પંચ મહાભૂત વિશેષપણે કરીને ધ્રુવાંડને વિષે રહ્યાં છે તેમ રહ્યો છું અને જેમ એ ભૂત જીવુંના દેહમાં સામાન્યપણે રહ્યાં છે તેમ હું તમારે પાસે રહ્યો છું. અને જે હું દેખાતો નથી તેતો તમારા ચિત્તની વૃત્તિનો મારે વિષે નિરોધ થાય તેને અર્થ નથી દેખાતો પણ રહ્યો તો મૂર્તિમાન છું. લો. ૧૫

(યોગી) (ભગવાનની) મૂર્તિને નાસિકાને અગ્રે ધારે ને ત્યાંથી બ્રહ્મટીમાં લાવીને હૃદયને વિષે મૂર્તિને ઉતારે અને અંતરને વિષે સાક્ષીરૂપ જે મૂર્તિ ને બહારની મૂર્તિ એ ભેદને એક કરે. વર. ૪

આ દેહને વિષે જીવ રહે છે. અને એ જીવને વિષે પરમેશ્વર પણ સાક્ષીરૂપે કરીને રહે છે. ગ. છ. ૪

અક્ષરધામને વિષે પુરૂષોત્તમ ભગવાન પોતે સદા વિરાજમાન છે અને પોતાની આંતર્યામિ શક્તિએ કરીને અક્ષરધામ અને અનંત કોટી ધ્રુવાંડ અને તે ધ્રુવાંડુના જે ઇશ્વર તે સર્વને ત્રિપે અન્વયપણે રહ્યા છે. ગ. પ્ર. ૬૩

ભગવાન ઇન્દ્રિયાદિકના આશ્રયપણે રહ્યા છે તે પુરૂષરૂપે કરીને રહ્યા છે કે અક્ષરરૂપે રહ્યા છે કે પોતે સ્વયં પુરૂષોત્તમપણે રહ્યા છે? તો એનો ઉત્તર એ છે જે જીવ, પુરૂષ, અક્ષર ને પુરૂષોત્તમ એ સર્વનું તેજ પ્રકાશપણે તો

સન્નતિ છે માટે એમના પ્રકાશના ભેદ પાડવાને તો કોઈ સમર્થ છે નહિ ને ભેદ તો અતિશય છે પણ તે ભેદને દેખવાને કોઈ સમર્થ નથી. અને જેને એ ભગવાન કૃપા કરે છે તેણે કરીને તેને પ્રકાશમય એવો દિવ્ય દેહ બંધાય છે પછી તે એમ જાણે છે જે આ હું છું ને આ પુરૂષ છે ને આ અક્ષર છે ને એ સર્વથી વિલક્ષણ એવા આ પુરૂષોત્તમ છે. એવી રીતે એ સર્વેને પૃથકપણે દેખે છે એમના પ્રકાશને પણ વિલક્ષણપણે દેખે છે પણ ખીજે તો કોઈ પૃથક દેખવાને અર્થ સમર્થ થાય નહિ માટે એ ભગવાન સુઝે એ રૂપે કરીને રહ્યા છે પણ પોતેજ રહ્યા છે.

લો. ૧૫

વાસુદેવ ભગવાને પુરૂષરૂપે થઈને જ્યારે વિરાટ પુરૂષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટ પુરૂષ ઉભા થયા.

ગ. મ. ૧૦

ઈશ્વર જે વૈરાજ પુરૂષ ને આ જીવ એ સર્વેના પ્રકાશક તો પુરૂષરૂપે કરીને પુરૂષોત્તમ એવા વાસુદેવ છે.

ગ. મ. ૩૧

ભગવાનનું કર્મકૃણ પ્રદાતાપણું.

એક એક અવસ્થાને વિષે ખીજી જે જે અવસ્થાઓ રહી છે. અને એ જે અવસ્થાના ભેદ તેનું જે જ્ઞાન તે જીવાત્માને થાય છે અને વળી તે તે અવસ્થાને વિષે એ

જીવને કર્માણુસારે જે ફળના પમાડનારા છે તેને તુર્થપદ કહે છે અંતર્યામિ કહે છે દ્રષ્ટા કહે છે બ્રહ્મા કહે છે પરબ્રહ્મા કહે છે. સા. ૬

જીવને જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા લોગવાય છે તે કેવળ કર્મે કરીનેજ નથી લોગવાતી એતો એને કર્મના ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એ જીવને જ્યારે કર્મ ફળને લોગવાવે છે ત્યારે લોગવે છે કેમજે આ જીવ જ્યારે જાગ્રત અવસ્થાના ફળને લોગવતો હોય ને ત્યારે એ ઈચ્છે જે મારે સ્વપ્નમાં જાવું છે તો એની વતે સ્વપ્નમાં જવાય નહિ શા માટે જે ફળપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એની વૃત્તિયુને રૂંધી રાખે છે અને સ્વપ્નમાંથી જાગ્રતમાં આવવાને ઈચ્છે તો જાગ્રતમાં અવાય નહિ અને સુષુપ્તિમાં પણ જવાય નહિ અને સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં તથા જાગ્રતમાં અવાય નહિ એ તો જ્યારે જે કર્મના ફળના લોગવાવનારા પરમેશ્વર છે તે એને જે અવસ્થાના કર્મફળને લોગવાવે તેનેજ લોગવી શકે છે પણ એ જીવ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અથવા કર્મે કરીને કર્મના ફળને લોગવી શકતો નથી.

ગ. પ્ર. ૬૫

જીવ તથા ઈશ્વર એમાંથી કોઈ સ્વપ્નસૃષ્ટિને સજતા નથી અને પોતે પણ સ્વપ્નસૃષ્ટિરૂપે થાતા નથી એ તો એ જીવ ઈશ્વર થકી પર જે પરમેશ્વર કર્મફળપ્રદાતા છે તે

એ જીવ ઇશ્વરના કર્મને અનુસારે કરીને એ સ્વપ્નસૃષ્ટિને
સર્જે છે. ગ. મ. ૨૧

જેમ પૃથ્વીને વિષે ખીજ રહ્યાં છે તે વર્ષાકાળે જળના
યોગને પામીને ઉગી નીસરે છે તેમ માયાને વિષે કારણ
શરીરે યુક્ત થકા રહ્યા એવા જે જીવ તે ઉત્પત્તિ કાળને
વિષે ફળપ્રદાતા એવા જે પરમેશ્વર તેની દ્રષ્ટિને પામીને
પે ત પોતાના કર્મને અનુસારે નાના પ્રકારના દેહને
પામે છે. વર. ૬

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન જે તે પુરૂષ પ્રકૃતિ રૂપ જે પોતાની
શક્તિ તેણે સહિત થકા જીવ જીવ પ્રત્યે અંતર્યામિરૂપે રહ્યા
છે ને જે જીવે જેવાં કર્મ કર્યાં છે તે જીવને તેવા દેહને
પમાડે છે ને સુખ દુઃખ રૂપ જે તે તે કર્મનાં ફળ તેને
પમાડે છે અને તે જીવના કર્મને અનુસારે કરીને તેના
દેહ થકી ખીજ દેહને સર્જે છે. ગ. પ્ર. ૧૩

ભગવાન છે તે પોતાના ધામરૂપ એક દેશને વિષે
રહ્યાથકાજ અન્વયપણે અનેક બ્રહ્માંડને વિષે રહ્યા જે સર્વે
જીવના સમૂહ તેમને વિષે તેમના યથાયોગ્ય કર્મફળ-
પ્રદાતાપણે અંતર્યામિરૂપે કરીને રહ્યા છે. અને સર્વ જીવના
જીવન છે ને એ વિના એ જીવ કાંઈ કરવાને ને ભોગવવાને
સમર્થ નથી થાતો. ગ. છે. ૩૭

ભગવાનનું સગુણ નિર્ગુણપણું

ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે અને પૃથ્વી આદીક જે સર્વે તત્ત્વ તેનું આત્મા છે અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરૂષ તેનું આત્મા છે અને તે પ્રધાનપુરૂષથકી પર જે શુદ્ધ પુરૂષ ને પ્રકૃતિ તેનું આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે. અને એ સર્વે ભગવાનનું શરીર છે અને જેમ દેહ થકી જીવ છે તે સૂક્ષ્મ છે ને શુદ્ધ છે ને ઘણું પ્રકાશમાન છે તેમ એ સર્વે થકી ભગવાન અતિશય સૂક્ષ્મ છે અને અતિશય શુદ્ધ છે અને અતિશય નિર્લેપ છે અને અતિશય પ્રકાશયુક્ત છે. અને જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદીક ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે અને એ ચાર ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી આકાશ તો આતશય નિર્લેપ થકો એ ચાર ભૂતને વિષે રહ્યો છે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા છે તોપણ અતિશય નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતે પોતાને સ્વભાવે યુક્ત છે અને તે સરખો થાવાને કોઈ સમર્થ નથી થાતો જેમ આકાશ ચાર ભૂતમાં રહ્યો છે પણ ચાર ભૂત આકાશ જેવાં નિર્લેપ તથા અસંગી થાવાને સમર્થ નથી થાતાં તેમજ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મા છે તોપણ અક્ષર પર્યંત કોઈ પણ પુરૂષોત્તમ

ભગવાન જેવા સમર્થ થાવાને સમર્થ નથી થાતા. એવી રીતે જે અતિશય સૂક્ષ્મપણું અતિશય નિર્દોષપણું અને અતિશય શુદ્ધપણું અને અતિશય અસંગીપણું અને અતિશય પ્રકાશયુક્તપણું અને અતિશય ઐશ્વર્યયુક્તપણું તે એ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિર્ગુણપણું છે.

અને જેમ ગીરનાર પર્વત છે તેને લોકાલોક પર્વતની પાસે મુકીએ ત્યારે તે અતિશય ન્હાનો ભાસે પણ ગીરનાર પર્વત કાંઈ ન્હાનો થયો નથી એતો લોકાલોકની અતિશય મોટાઈ આગળ ન્હાનો જણાય છે તેમ પુરુષોત્તમ ભગવાનની મોટાઈ આગળ અષ્ટાવરણે યુક્ત જે અનંત કોટી બ્રહ્માંડ તે અણુંની પેઠે અતિ સૂક્ષ્મ ભાસે છે પણ તે બ્રહ્માંડ કાંઈ ન્હાનાં થઈ ગયાં નથી એતો ભગવાનની મોટાઈ આગળ ન્હાનાં જણાય છે એવી રીતે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે જે અતિશય મોટાઈ તે ભગવાનનું સગુણપણું છે.

કાંઈને એમ આશંકા થાય જે ભગવાન નિર્ગુણરૂપે તો અતિશય સૂક્ષ્મ કરતાં પણ સૂક્ષ્મ છે અને સગુણરૂપે તો અતિ સ્થૂલ કરતાં પણ સ્થૂલ છે ત્યારે એ બે સ્વરૂપનું ધરનારું જે ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ તે કેવું છે તો તેનો ઉત્તર એ છે જે જે પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે એજ ભગવાનનું સદાય મૂળ સ્વરૂપ છે અને નિર્ગુણપણું ને સગુણપણું એ તો એ મૂર્તિનું કાંઈક અલૌકિક ઐશ્વર્ય

છે જેમ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રાહ્મણના પુત્ર લેવા સારૂ અર્જુન સોતા રથે બેસીને ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને આલંબીને માયાનું તમ આબુ તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેથી પર જે પ્રહ્લ્લ્યોતિ તેને વિષે રહ્યા જે ભૂમાપુરુષ તેની પાસેથી પ્રાહ્મણના પુત્રને લઇ આવ્યા ત્યારે તે રથને ઘોડા તે માયિક હતા ને સ્થૂલ ભાવે યુક્ત હતા પણ તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જોગે કરીને અતિ સૂક્ષ્મ ને ચૈતન્યરૂપ થઇને ભગવાનના નિર્ગુણ પ્રહ્લ્લધામને પામ્યા. એવી રીતે જે સ્થૂલ પદાર્થને સૂક્ષ્મપણાને પમાડી દેવું એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિને ।વષે નિર્ગુણપણું છે.

અને એજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેણે પોતાની માતા જે જસોદાજી તેને પોતાના મુખને વિષે અષ્ટાવરણે યુક્ત સમગ્ર પ્રહ્લાંડ દેખાડયું અને વળી અર્જુનને પોતાની મૂર્તિને વિષે વિશ્વરૂપ દેખાડયું અને અર્જુન વિના જે બીજા હતા ને તો સાડાત્રણ હાથની ભગવાનની મૂર્તિને દેખતા હતા અને જ્યારે ભગવાને વામનાવતાર ધર્યો ત્યારે પ્રથમ તો વામનરૂપે દર્શન આપ્યું અને ત્રણ પગલા ધરતિ બલિ પાસે શ્રીકૃષ્ણાર્પણ કરાવ્યા પછી એવું પોતાના સ્વરૂપને ગદ્યાર્થે જે સાત પાતાળનું તો એક પગલું કર્યું. અને આકાશમાં તો પોતાનું શરીર બધે માઇ રહ્યું અને બીજું પગલું ઉંચું મેઘ્યું તેણે સાત સ્વર્ગને વિંધીને ઇંટકટાહ

કેાડયું એવું જે ભગવાનનું મોટું સ્વરૂપ થયું તેને બલિ-
રાજાએ દીઠું અને બલિ વિના જે બીજા હતા તેણે તે
જેવું વામન સ્વરૂપ ભગવાને ધારણ કર્યું હતું તથા ને
તેવું દીઠું એવી રીતે જે ભગવાનને વિષે અતિશય મોટાઈ થકી
મોટાઈ દેખાય તે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે સગુણપણું
જાણવું.

જેમ આકાશ છે તે શીત કાળે તથા ઉષ્ણ કાળે
વાદળાંએ રહિત હોય અને જ્યારે વર્ષારૂતુ આવે ત્યારે
અસંખ્ય વાદળાંની ઘટાએ કરીને ભરાઈ જાય છે તે કાળે
કરીને આકાશમાં વાદળાં ઉપજે છે ને પાછાં લીન થઈ જાય
છે તેમ ભગવાન પોતાની ઈચ્છાએ કરીને પોતામાંથી નિર્ગુણ
ને સગુણ રૂપ જે ઐશ્વર્ય તેને પ્રગટ કરીને પાછું પોતાને
વિષે લીન કરે છે. કા. ૮

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદુમ્ન ને
અનિરૂદ્ધ એ ચતુર્ચુદનીજ વાર્તા છે તે કોઈ ઠેકાણે એને
સગુણ કરી કહે છે અને કોઈ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરી
કહે છે તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી કહે છે ત્યારે વાસુદેવ
ભગવાનને કહે છે ને જ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે
સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ પ્રદુમ્નને કહે છે.

ગ. પ્ર. ૬૬

સંકર્ષણ આનરૂદ્ધ ને પ્રદુમ્ન ત્રણ જે તે વાસુદેવ
ભગવાનનાં સગુણ રૂપ છે.

ગ. મ. ૩૧

ભગવાનનું અન્વય વ્યતિરેકપણું

અક્ષરબ્રહ્મ (મૂળપુરૂષ), ઇશ્વર, જીવ, માયા અને માયાનાં કાર્ય જે બ્રહ્માંડ એમને વિષે જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને (પુરૂષોત્તમ ભગવાનને) અંતર્યામિપણે કહેવા અને નિયંતાપણે કહેવા તે એ ભગવાનનું અન્વયપણું છે અને એ સર્વથી પ્રથકપણે કરીને પોતાના ગોલોક ધામને વિષે જે બ્રહ્મજ્યોતિ (અક્ષરધામ, ચિદાકાશ) તેને વિષે રહ્યા છે એમ જે કહેવું તે એ ભગવાનનું વ્યતિરેકપણું છે.

ગ. પ્ર. ૭

બદ્ધ જીવ તથા મુક્ત જીવ એ બેના હૃદયમાં સાક્ષિરૂપ થકા રહ્યા છે અને બદ્ધપણું ને મુક્તપણું જેને અડતું નથી તેમ જે ઇશ્વરના ને અક્ષરના હૃદયમાં સાક્ષિરૂપે રહ્યા છે અને તે તે ઉપાધી થકી રહિત છે એ પુરૂષોત્તમનું અન્વય સ્વરૂપ છે. અને જીવ ઇશ્વર ને અક્ષર તે થકી પર જે અક્ષરાતીત સ્વરૂપ એ પુરૂષોત્તમનું વ્યતિરેક સ્વરૂપ બાણુવું.

સા. ૫

ભગવાનના અન્વયવ્યતિરેકપણાની વાર્તા તો એમ છે જે ભગવાન અર્ધાંક માયાને વિષે અન્વય થયા છે ને અર્ધાંક પોતાના ધામને વિષે વ્યતિરેક રહ્યા છે એમ નથી. એ તો ભગવાનનું સ્વરૂપજ એવું છે જે માયામાં અન્વય થયા થકા પણ વ્યતિરેકજ છે પણ ભગવાનને એમ બહીક નથી જે

રળે હું માયામાં જાઉં ને અશુદ્ધ થઈ જાઉં. ભગવાન તો માયાને વિષે આવે ત્યારે માયા પણ અક્ષરધામરૂપ થઈ જાય છે અને ચોવીસ તત્ત્વને વિષે આવે તો ચોવીસ તત્ત્વ પણ પ્રહરૂપ થઈ જાય છે તે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ધામ્ના સ્વેન સદા નિરસ્ત કુહકં સત્યં પરંધીમહિ ॥ ઇત્યાદિક અનંત વચને કરીને ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું છે. અને જેમ વૃક્ષનું બીજ હોય તેમાં પણ આકાશ છે પછી એ બીજમાંથી વૃક્ષ થયું ત્યારે તે વૃક્ષનાં ડાળ, પાનડાં ફુલ, ફળ એ સર્વેને વિષે આકાશ અન્વય થયો પણ જ્યારે વૃક્ષને ક.પે ત્યારે વૃક્ષ કપાય તે ભેળો આકાશ કપાય નહિ, અને વૃક્ષને બાળે ત્યારે આકાશ બળે નહિ તેમ ભગવાન પણ માયા ને માયાનું કાર્ય તેને વિષે અન્વય થયા થકા પણ આકાશની પેઠે વ્યાપક છે એમ ભગવાનના સ્વરૂપનું અન્વયવ્યતિરેકપણું છે.

વર. ૭

ભગવાનનું અદ્વિતિયપણું

એ (પુરુષોત્તમ) નારાયણ જેવા તો એક નારાયણ છે પણ બીજો કોઈ એ જેવો થાતો નથી અને ॥ એકમેવા દ્વિતીયંબ્રહ્મા ॥ એ શ્રુતિનો પણ એજ અર્થ છે જે એ નારાયણ જેવાતો એક નારાયણ છે એમ સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે.

લો. ૧૩

ભગવાન જેવા તો એક ભગવાનજ છે ને બીજા જે પ્રકૃતિ પુરુષાદિક છે તે તો એના ભક્ત છે ને એનું ધ્યાન કરે છે માટે એ ભગવાન રૂપ છે જેમ કોઈ મોટા સંત હોય ને તે ભગવાનનું ધ્યાન કરતા હોય ને તેને ભગવાનરૂપ જાણે છે તેમ એ પ્રકૃતિ પુરુષાદિક પણ ભગવાનરૂપ છે

પં. ૨

ભગવાન જેવા તો એક ભગવાનજ છે પણ બીજો કોઈ નથી અને ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધામમાં ભક્ત છે તેનો આકાર પણ ભગવાન જેવો છે તો પણ તે પુરુષ છે ને ભગવાન પુરુષોત્તમ છે ને તે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ છે ને એમને ઉપાસ્ય છે ને સર્વના સ્વામી છે.

ગ. છે. ૩૭

નારાયણને લઈનેજ બીજામાં મોટપ કહેવાય છે.

અને એ (પુરુષોત્તમ) નારાયણને લઈને તો જેને વિષે મોટપ કહીએ તેને વિષે સંભવે અને એને લઈને વિષ્ણુ, બ્રહ્મા, શિવ, નારદ, સનકાદિક એ સર્વને ભગવાન કહેવાય છે અને ઉદ્ધવજીને વિષે એ નારાયણને લઈને ઉદ્ધવને ભગવાન કહેવાય. અને હમણાં આ મુક્તાનંદ સ્વામી જેવા સંતને વિષે એ નારાયણને લઈએ તો એમને પણ ભગવાન જેવા કહેવાય. અને એ નારાયણને લીધા વિના તો અક્ષરને પણ ભગવાન ન કહેવાય તો બીજાની શી વાર્તા કહેવી અને

॥ અપરિમિતાધ્રુવાસ્તનુભૂતોયદિ સર્વગતાઃ ॥ એ વેદસ્તુતિના
ગદ્યનો પણ એજ અર્થ છે. લો. ૧૩

નારાયણ જેવો કોઈ થાતો નથી.

જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને
બ્રહ્મા, શિવ, શુક્ર, નારદ તે જેવા પણ થાય અને પ્રકૃતિ
પુરુષ જેવા પણ થાય અને બ્રહ્મા તથા અક્ષર જેવા પણ
થાય તોપણ શ્રીપુરુષોત્તમ નારાયણ જેવો થવાને તો કોઈ
સમર્થ નથી. કા. ૧૦

ભગવાન છે તે જેવા તો એ એકજ છે ને ભગવાનને
ભણ ભણને ઘણાક ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે
તોપણ તે ભગવાન જેવા તો થાતાજ નથી ને જો એ
ભગવાન જેવાજ થાય તો તો ભગવાન ઘણાક થાય ત્યારે
તો જગતની સ્થિતિ તે એક જાતનીજ ન રહે કેમજે એક
ભગવાન કહેશે હું જગતની ઉત્પત્તિ કરીશ ને બીજો કહેશે
હું જગતનો પ્રલય કરીશ. અને વળી એક ભગવાન કહેશે
હું વરસાદ કરીશ ને બીજો કહેશે હું નહિ કરું ને એક
કહેશે હું માણસના ધર્મ પશુમાં કરીશ ને બીજો કહેશે
હું પશુના ધર્મ માણસમાં કરીશ. એવી રીતે સ્થિતિ ન
રહે અને આતો જુઓને જગતમાં કેવી રીતે બરાબર
અદલ પ્રમાણે સર્વ ક્રિયાની પ્રવૃત્તિ થાય છે પણ તલભાર
ફેર પડતો નથી. માટે સર્વ ક્રિયાના પ્રવર્તાવનારા ને સર્વના

સ્વામી એકજ ભગવાન છે. તથા ભગવાન સંઘાથે બીજાને દાવ બંધાય એમ પણ જણાતું ; નથી માટે ભગવાન તો એકજ છે પણ બીજો એ જેવો થાતો નથી.

ગ. છે. ૩૯

અને જો એમ ન હોય તો (નારાયણ જેવા થવાનું હોય તો) આ આપણ સર્વે છીએ તે આ દેહથી નોખે જે આત્મા તેને પ્રહારૂપ જાણીએ છીએ અને જ્ઞાન વૈરાગ્યા દિક સાધને યુક્ત છીએ તોપણ એ નારાયણને પ્રસન્ન કરવાને અર્થે રાત દિવસ ઉજાગરા કરીએ છીએ ને કીર્તન નામ સ્મરણ તે તાલીયું વજાડી વજાડીને હાથની આંગલીયું ફાટી જાય એમ કરીએ છીએ તથા કથા વાર્તા રાત દિવસ કરીએ કરાવીએ છીએ તે જો એ નારાયણ સરખા થઈ જવાતું હોય તો એવડો દાખડો શું કરવા કરીએ.

લો. ૧૩

ભગવાનનો મહિમા અપાર છે

ભગવાનનો મહિમા ગુણ કર્મ જન્મ ને સામર્થ્ય તથા સુંદરતા સુખદાયકપણું એ આદિક જે અનંત કલ્યાણકાર ગુણ તેના પારને શેષ શારદા પ્રહ્લાદિક દેવતા તથા આગ વેદ એ પામતા નથી અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી માટે ભગવાન તો સર્વ સામર્થ્યો કરીને અપાર છે. અને એ ભગવાનને ભજીને

અનંત કોટી વૈશ્ણવ ભગવાન સરખા થયા છે તોપણ ભગવાનમાંથી કોઈ જાતનો પ્રતાપ આણું જોડતો. પણ ન્યૂન થયો નથી. જેમ મીઠા જળનો સમુદ્ર ભર્યો હોય તેમાંથી મનુષ્ય, પશુ, પંખી સર્વે જોડણું ભાવે તેટલું જળ પીએ તથા પાત્ર ભરીલે તોપણ ઓછું થાતું નથી શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ અતિશય અપાર છે માટે કોઈ રીતે કરીને વધે ઘટે એવો નથી.

ગ. મ. ૬૭

ભગવાનના મહિમાનો કોઈ પાર પામતા નથી.

ગ. છ. ૩૭

નારાયણ ને મુક્તને સરખા કહેવાનું પાપ

એને (પુરુષોત્તમ નારાયણને) અને બીજા અક્ષરાદિક મુક્તને જે સરખા કહેછે તેને દુષ્ટ મતવાળા જાણવા ને તેને અતિ પાપી જાણવા અને એનાં દર્શન પણ કરવાં નહિ ને એવી રીતની સમજણવાળાનાં દર્શન કરીએ તો પંચમહાપાપ જેવું પાપ થાય.

લો. ૧૩

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઇને સ્વામીસેવકભાવ ટળી

જાતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો સ્વપચની
પેઠે તન્કાળ ત્યાગ કરવો.

કા. ૧૦

લગવાન કર્તુમકર્તુ ને અન્યથાકર્તુ છે.

પરમેશ્વર છે તે તો દેશ, કાળ, કર્મ, માયા એ
સર્વેના પ્રેરક છે અને પોતાની ઇચ્છાએ કરીને દેશકાળા
દિકતું પ્રધાનપણું રહેવા દેછે પણ સર્વે પરમેશ્વરને આધારે
છે જેમ શીશુમાર ચક્ર છે તે ધ્રુ મંડળને આધારે છે અને
જેમ પ્રજા સર્વે રાજાને આધારે છે તેમાં દિવાન હોય તથા
વજીર હોય તેનું રાજા ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે પણ ન
ચાલવા દે ત્યારે એક આણું માત્ર પણ ન ચાલે તેમ દેશ,
કાળ, કર્મ, માયા તેનું પરમેશ્વર ચાલવા દે તેટલુંજ ચાલે
પણ પરમેશ્વરના ગમતા બહાર અણુંમાત્ર પણ ન ચાલે
માટે સર્વકર્તા તે પરમેશ્વરજ છે. ગ. મ. ૨૨

લગવાન જગતની ઉત્પતિ સ્થિતિ ને પ્રલયને કરે છે
અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરુષ છે અક્ષર છે.

લા. ૧૭

લગવાન સૃષ્ટિ રચાવાને સમે પ્રકૃતિ પુરુષદ્વારે કરીને
અનંત કોટી પ્રજાંડને ઉપજાવે છે. ગ. પ્ર. ૫૬

પુરુષોત્તમ નારાયણ તે સર્વકર્તા છે, સર્વ કારણ છે,
સર્વ નિયંતા છે, અતિ રૂપવાન છે, અતિ તેજસ્વી છે,
અતિ સમર્થ છે અને કર્તુમ કર્તુમ ન્યથાકર્તુ સમર્થ

છે તે જો પોતાની ઇચ્છામાં આવે તો એ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે મુક્ત તે સર્વેને પોતાના તેજને વિષે લીન કરીને પોતે એકજ વિરાજમાન રહે અને સુઝે તો એ સર્વે મુક્ત તેમણે સેવ્યા થકા એમની ભક્તિને અગીકાર કરે ને એ સોતા-વિરાજમાન રહે. અને જે અક્ષરધામને વિષે પોતે રહ્યા છે તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ ક્રીડા એકલાજ વિરાજમાન રહે. અને પોતાને મનમાં આવે તો એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંત કોટી મુક્તને પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે જેમ પૃથુ ભગવાને પૃથ્વીને કહ્યું જે મારા ધનુષ્ય થકી નિસર્ચા જે બાણ તોણે કરીને તુને મારીને મારા સામર્થ્યે કરીને આ સર્વ જગતને ધારવાને હું સમર્થ છું તેમ એ નારાયણ પોતાને ઐશ્વર્યે કરીને સર્વાંપરિ વર્તે છે. લો. ૧૩

ભગવાનનું આત્મા ને અક્ષર થકી વિલક્ષણપણું.

પુરૂષોત્તમ એવા જે ભગવાન તેનું શરીર આત્મા તથા અક્ષર છે એમ શ્રુતિએ કહ્યું છે તે આત્મા અને અક્ષર તે તો વિકારે રહિત છે ને તે આત્મા ને અક્ષરને વિષે કાંઈ હેય ઉપાધિ નથી અને જેમ ભગવાન માયાથકી પર છે તેમ આત્મા ને અક્ષર પણ માયા થકી પર છે. ને જીવનું શરીર તો જીવ થકી અત્યંત વિલક્ષણ છે ને વિકારવાન છે ને દેહિ :જે જીવ તો નિર્વિકારી છે માટે દેહ ને દેહિને તો અત્યંત

વિલક્ષણપણું છે તેમ પુરુષોત્તમ ને પુરુષોત્તમના શરીર જે આત્મા ને અક્ષર તેને વિષે અત્યંત વિલક્ષણપણું જોઈએ. તે વિલક્ષણપણું એમ છે જે આત્મા ને અક્ષર એ બેને જે પુરુષોત્તમ ભગવાનનું શરીરપણું તે તો વ્યાપ્યપણું ને આધિનપણું ને અસમર્થપણું તેણે કરીને છે. કેવી રીતે તો ભગવાન જે તે પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને આત્મા ને અક્ષર તેને વિષે વ્યાપક છે ને એ બેય તો વ્યાપ્ય છે. અને ભગવાન જે તે સ્વતંત્ર છે ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનને આધીન છે ને પરતંત્ર છે. અને ભગવાન જે તે અતિ સમર્થ છે ને આત્મા ને અક્ષર તે તો ભગવાનની આગળ અતિ અસમર્થ છે એવી રીતે ભગવાન જે તે એ બેયના શરીરી છે ને એ બેય જે તે ભગવાનનું શરીર છે.

ગ. પ્ર. ૬૪

ભગવાન સર્વના આત્માપણે રહ્યા છે

અને શરીરી એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે તો સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન છે ને એવા જે એ ભગવાન તે જે તે વ્યાપક ને દ્રષ્ટા એવા જે સર્વે આત્મા ને તે આત્માને વ્યાપ્ય ને આત્માને દશ્ય એવા જે દેહ એ સર્વમાં પોતાની અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને આત્માપણે રહ્યા છે. અને એવી રીતે સર્વના આત્મા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે જ્યારે રૂપવાન એવું જે દશ્ય તેના આત્માપણે કરીને શાસ્ત્રને વિષે

કહ્યા હોય ત્યારે તે પુરુષોત્તમને દૃશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ને જ્યારે એ દ્રષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ત્યારે એ પુરુષોત્તમને અરૂપપણે કરીને શાસ્ત્રમાં કહ્યા હોય છે. ને વસ્તુતાએ તો રૂપમાન જે દૃશ્યને અરૂપ જે આત્મા એ બેય થકી પુરુષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને સદા મૂર્તિમાન છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે ને મૂર્તિમાન થકા પણ દ્રષ્ટા ને દૃશ્ય એ બેયના દ્રષ્ટા છે ને એ આત્મા ને અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતાંત્ર છે ને નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે ને પર થકી પર એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે.

ગ. પ્ર. ૬૪

પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ (મૂળપુરુષ) તેના પણ આત્મા છે. અને અક્ષરના પ આત્મા છે. અને અનંતકોટી જે મુક્ત તેના પણ આત્મા છે.

લો. ૧૦

ભગવાન જેમ ક્ષરના આત્મા છે તેમજ પ્રકૃતિપુરુષ થકી પર જે અક્ષરબ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે.

ગ. પ્ર. ૭૨

ભગવાનનું નિર્ગુણ સ્વરૂપ છે તે તો સૂક્ષ્મ થકી પણ અતિ સૂક્ષ્મ છે. અને પૃથ્વી આદિક જે સર્વ તત્ત્વ તેનું આત્મા છે અને તે થકી પર જે પ્રધાનપુરુષ તેનું આત્મા છે અને તે પ્રધાનપુરુષ થકી પર જે શુદ્ધ પુરુષ ન પ્રકૃતિ

તેનું આત્મા છે અને તેથી પર જે અક્ષર તેનું પણ આત્મા છે. અને એ સર્વે ભગવાનનું શરીર છે.

કા. ૮

ભગવાનનું માયાએ કરીને નિર્લેપપણું.

પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે સર્વે ક્ષેત્રજ્ઞના ક્ષેત્રજ્ઞ છે તોપણ નિર્વિકાર છે અને માયા આદિક જે વિકારવાન પદાર્થ તેનો વિકાર પુરૂષોત્તમ ભગવાનને અડતો નથી. અને જે આત્મનિષ્ઠ પુરૂષ છે તેને પણ સ્થુલ સૂક્ષ્મ ને કારણના વિકાર નથી અડતા તો પુરૂષોત્તમ ભગવાનને ન અડે એમાં શુ કહેવું ? ભગવાન તો નિર્વિકારી ને નિર્લેપજ છે.

ગ. મ. ૧૭

જેમ આકાશ છે તે પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતમાં વ્યાપક છે ને પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂત થકી અસંગી છે અને એ ચાર ભૂતની ઉપાધિ તે આકાશને અડતી નથી આકાશ તો અતિશય નિર્લેપ થકો એ ચાર ભૂતને વિષે રહ્યો છે તેમ પુરૂષોત્તમ ભગવાન સર્વના આત્મારૂપે કરીને સર્વને વિષે રહ્યા છે તોપણ અતિશય નિર્વિકાર છે ને અસંગી છે ને પોતે પોતાને સ્વભાવે યુક્ત છે.

કા. ૮

જેમ આકાશ છે તેને વિષે ચાર તત્ત્વ રહ્યાં છે તોપણ આકાશને કોઈનો દોષ અડતો નથી તેમ પરમેશ્વરના સ્વરૂપને પણ માયિક તત્ત્વનો એકેય દોષ અડતો નથી એવુંજ ભગવાનનું સ્વરૂપ છે.

ગ. મ. ૧૭

માયાએ કરીને નિર્લેપપણું એક નારાયણનેજ છે.

લો. ૧૩

બ્રહ્મ સ્થિતિને પામ્યા એવા જે આત્મદર્શી સાધુ તેને પણ આ સંસારને વિષે કોઈ પદાર્થ દેખીને મોહ થાતો નથી તો બ્રહ્મથી પર પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને માયા ને માયાના કાર્ય થકી નિર્લેપ રહેવાય એમાં તે શું કહેવું ? એ તો રહેવાયજ. ગ. મ. ૬૫

ભગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ ક્રિયાશક્તિ ને ઈચ્છા શક્તિ કેમ સમજવી.

આ જીવ જ્યારે સત્વગુણ પ્રધાનપણે વર્તતો હોય ને ત્યારે જે કર્મ કરે છે તે કર્મનું ફળ તે જાગ્રત અવસ્થા છે. અને આ જીવ જ્યારે રજોગુણ પ્રધાનપણે વર્તે ને તે સ્વપ્ન અવસ્થામાં જે કર્મ કરે તે કર્મનું ફળ સ્વપ્ન અવસ્થા છે. અને જ્યારે આ જીવ તમોગુણ પ્રધાનપણે વર્તતો હોય ને તે સમયમાં જે કર્મ કરે તેનું ફળ તે સુષુપ્તિ અવસ્થા છે. અને તે સુષુપ્તિ અવસ્થાને આ જીવ પામે છે ત્યારે જેવી પાણીની શીલા હોય તે જેવો જડ થડ જાય છે અને એને કોઈ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી જે હું પરિત છું કે મૂળ છું કે આ કામ કર્યું છે કે આ કામ કેવું છે કે આ મારી જાતી છે કે આવો મારો વર્ણ છે કે આવો મારો આશ્રમ છે કે આ મારું નામ

છે કે આ માફ ૩૫ છે કે હું દેવ છું કે મનુષ્ય છું કે બાળક છું કે વૃદ્ધ છું કે ધર્મિષ્ઠ છું કે પાપુષ્ઠ છું ઇત્યાદિક કોઇ પ્રકારનું જ્ઞાન રહેતું નથી. અને એવી રીતનો જ્યારે આ જીવ થઇ જાયછે ત્યારે જે ભગવાન છે તે એને જ્ઞાન શક્તિએ કરીને સુષુપ્તિમાંથી જગાડીને એને એની સર્વ ક્રીયાનું જ્ઞાન આપે છે તેને જ્ઞાનશક્તિ કહીએ.

અને એ જીવ જે જે ક્રીયાને વિષે પ્રવર્તે છે. તે ભગવાનની જે ક્રીયાશક્તિ તેનું અવલંબન કરીને પ્રવર્તે છે તેને ક્રિયાશક્તિ કહીએ.

અને એ જીવ જે જે કોઇ પદાર્થની ઇચ્છાને પ્રાપ્ત થાય છે તે પરમેશ્વરની ઇચ્છાશક્તિને અવલંબને કરીને પ્રાપ્ત થાય છે તેને ઇચ્છાશક્તિ કહીએ.

અને એ જીવને જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા ભોગવાય છે તે કેવળ કર્મે કરીનેજ નથી ભોગવાતી એ તો એને કર્મના કૃણપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એ જીવને જ્યારે કર્મકૃણને ભોગવાવે છે ત્યારે ભોગવે છે કેમજે આ જીવ જ્યારે જાગ્રત અવસ્થાના કૃણને ભોગવતો હોય ને ત્યારે એ ઇચ્છે જે મારે સ્વપ્નમાં જાવું છે તો એની વતે સ્વપ્નમાં જવાય નહિ શા માટે જે કૃણપ્રદાતા જે પરમેશ્વર તે એની વૃત્તિયુંને રૂંધી રાખે છે. અને સ્વપ્નમાંથી જાગ્રતમાં આવવાને ઇચ્છે તો જાગ્રતમાં આવાય નહિ અને

સુષુપ્તિમાં પણ જવાય નહિ, અને સુષુપ્તિમાંથી સ્વપ્નમાં તથા જાગૃતમાં અવાય નહિ. એ તો જ્યારે જે કર્મના ફળના ભોગવાવનારા પરમેશ્વર છે તે એને જે અવસ્થાના કર્મ ફળને ભોગવાવે તેનેજ ભોગવી શકે છે. પણ એ જીવ પોતાની ઇચ્છાએ કરીને અથવા ક્રમે કરીને કર્મના ફળને ભોગવી શકતો નથી. એવી રીતે ભગવાનને વિષે જ્ઞાનશક્તિ ક્રીયાશક્તિ તે ઇચ્છાશક્તિ તે રહી છે. ગ. પ્ર. ૬૬ ભગવાનમાં અનેક કળા રહી છે.

સુષુપ્તિ અવસ્થાને વિષે જીવને ભગવાન મોટું સુખ પમાડે છે ને ગમે તેવી વેદના થઈ હોય ને સુષુપ્તિમાં જાય ત્યારે સુખીયો થઈ જાય છે. અને વળી એ ભગવાને જગતમાં વિચિત્ર સૃષ્ટિ કેવી કરી છે ને તેમાં કેવું ડહાપણ કર્યું છે. જે જીવોને માણસમાંથી માણસ થાય છે, પશુમાંથી પશુ થાય છે, ઝાડમાંથી ઝાડ થાય છે, કિડામાંથી કિડો થાય છે ને માણસના અંગમાંથી કોઈક અંગનો ભંગ થઈ ગયો હોય ને ગમે તેવો ડાહ્યો હોય તોપણ તે અંગને તેવુંને તેવું કરવાને સમર્થ કોઈ રીતે નજ થાય ઇત્યાદિક અનેક કળા ભગવાનમાં રહી છે. ગ. છે. ૩૯ મનવાણીથકી પર ને અગોચર ભગવાનને પ્રત્યક્ષ દેખાયાનો હેતુ.

અક્ષરાતીત ને મન વાણી થકી પર ને અગોચર એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપા કરીને એમ ધારે છે જે જ્ઞાની

અજ્ઞાની એવાં જે મૃત્યુલોકનાં મનુષ્ય તે સર્વે મુને દેખે
એમ ધારીને સત્ય સંકલ્પ એવા જે ભગવાન તે કૃપાએ
કરીને મૃત્યુલોકનાં સર્વ મનુષ્ય દેખે એવા થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનની પ્રાતમા તથા સંતમાં ભગવાન અખંડ
રહ્યા છે.

આપણા સત્સંગમાં જે સમાધિનિષ્ઠ પુરૂષ હોય તે
પણ સમાધિએ કરીને બીજાના દેહમાં પ્રવેશ કરીને સર્વને
દેખે છે અને સર્વ શબ્દને સાંભળે છે. અને શાસ્ત્રમાં પણ
એવાં વચન છે જે શુકલ વૃક્ષમાં રહીને બોલ્યા હતા માટે
મોટા જે સત્પુરૂષ હોય અથવા જે પરમેશ્વર હોય તે જ્યાં
ઇચ્છા આવે ત્યાં પ્રવેશ કરે છે માટે તે પરમેશ્વરે પોતાની
આજ્ઞાએ કરીને જે મૂર્તિ પુજવા આપી હોય તે મૂર્તિ અષ્ટ
પ્રકારની કહી છે તેમાં પોતે સાક્ષાત્ પ્રવેશ કરીને વિરાજમાન
રહે છે તેમજ સંતના હૃદયમાં ભગવાનની મૂર્તિ રહી છે.

ભગવાને તો શ્રીમુખે એમ કહ્યું છે જે મારી અષ્ટ
પ્રકારની જે પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અખંડ
નિવાસ કરીને રહું છું.

ગ. પ્ર. ૬૮

પરમેશ્વરનાજ અતિશય બળનો સમય

જ્યાં ભગવાન એવો સંકલ્પ ધારીને પ્રગટ થાય છે
જે આ દેહ કરીને તો પાત્ર કુપાત્ર જે જે જીવને મારી
મૂર્તિનો ભેગ થાય તે સર્વેનું કલ્યાણ કરવું છે ત્યારે કાળનું

કે કર્મનું કાંઈ સામર્થ્ય રહે નહિ ત્યારે તો એકલું પરમેશ્વરનું જ સામર્થ્ય રહે છે તે જ્યારે ભગવાને કૃષ્ણાવતાર, ધાર્યો ત્યારે મહા પાપણી જે પુતના તેણે ભગવાનને ઝેર પાચું તેને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાની માતા જે જસોદાજી તે બરોબર ગતિ આપી અને બીજા પણ મહા પાપી દૈત્ય હતા તે ભગવાનને મારવા આવ્યા હતા તેને પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પરમપદ આપતા હવાને બીજા પણ જે જે ભાવે કરીને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના સંબંધને પામ્યા તે સર્વેનું કલ્યાણ કર્યું માટે એ ઠેકાણે તો પરમેશ્વરનું જ બળ અતિશય કહ્યું છે પણ કાળનું કે કર્મનું કાંઈ સામર્થ્ય કહ્યું નથી.

૫૨ ૬

ભગવાનનો મહિમા અધિક અધિક કેમ જણાતો જાય.

ભગવાનના ભજનનો કરનારો જે જીવ તેની દૃષ્ટિ જેમ જેમ સૂક્ષ્મ થાતી જાય છે તેમ તેમ એને પરમેશ્વરનું પર-પણું જણાતું જાય છે ને ભગવાનનો મહિમા પણ અધિક અધિક જણાતો જાય છે તે જ્યારે એ ભક્ત પોતાને દેહ-રૂપે માનતો હોય ત્યારે ભગવાનને જાત્રાત સ્વપ્ન સુષૃપ્તિના સાક્ષિ જાણે અને જ્યારે પોતાને જાત્રાત સ્વપ્ન સુષૃપ્તિ થકી પર માને ત્યારે ભગવાન તે થકી પર ભાસે છે પછી જેમ જેમ સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિ થાતી જાય તેમ તેમ ભગવાનને પોતા થકી પર જાણતો જાય અને મહિમા પણ વધુ વધુ સમજાતો જાય.

અને જ્યારે ભજનનો કરનારો જીવરૂપે હોતો ત્યારે એ જીવમાં ખદોત નેટલો પ્રકાશ હોતો પછી જેમ જેમ ભગવાનનું ભજન કરતાં કરતાં આવર્ણું ટળતું ગયું તેમ તેમ દિવા જેવો થયો પછી મશાલ જેવો થયો પછી અગ્નિની જ્વાળા જેવો થયો પછી દાવાનળ જેવો થયો પછી વિજળી જેવો થયો પછી ચંદ્રમા જેવો થયો પછી સૂર્ય જેવો થયો પછી પ્રલયકાળના અગ્નિ જેવો થયો પછી મહાતેજ જેવો થયો એવી રીતે પ્રકાશ પણ વૃદ્ધિને પામ્યો અને સામર્થી પણ વૃદ્ધિને પામી અને સુખ પણ વૃદ્ધિને પામ્યું એવી રીતે ખદોતથી રૂરીને મહાતેજ પર્યંત આઘ મધ્ય ને અંત જે ભેદ કહ્યા છે તે સર્વ મુક્તના ભેદ છે તે જેમ જેમ અધિક સ્થિતિને પામતા ગયા ને ભગવાનનો મહિમા અધિક જાણતા ગયા તેમ તેમ મુક્તપણામાં વિશેષપણું આવતું ગયું.

જેમ પુનમના ચંદ્રમાનું મંડળ હોય તે આંહીથી તેના નાની થાળી જેવું દેખાય છે પણ જેમ જેમ એની સમીપે જાય તેમ તેમ મોટું મોટું જણાતું જાય પછી અતિશય ઢુંકડો જાય ત્યારે તો દષ્ટિ પણ પહોંચી શકે નહિ એવું મોટું જણાય તેમ માયારૂપી અંતરાય ટળીને જેમ જેમ ભગવાનને ઢુંકડું થવાય છે તેમ તેમ ભગવાનની પણ અતિ અપાર મોટાઈ જણાતી જાય છે.

ભગવાનના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન કયારે થાય છે.

સાંખ્યશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને પચવિશમા કહે છે ને ચોવિશ તત્ત્વ જેમ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી થાતાં તેમ જીવ ઈશ્વર પણ ભગવાન વિના કાંઈ કરવાને સમર્થ નથી માટે એને પણ ચોવિશ તત્ત્વ ભેગાજ ગણે છે તે જીવ ઈશ્વરે સહિત એવાં જે ચોવિશ તત્ત્વ તેને ક્ષેત્ર કહે છે ને પચવિશમા જે ભગવાન તેને ક્ષેત્રજ્ઞ કહે છે.

અને યોગશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને છાવશમા કહે છે ને મૂર્તિમાન કહે છે ને જીવ ઈશ્વરને પચાવશમા કહે છે ને ચોવિશ તત્ત્વને પૃથક કહે છેને એ તત્ત્વ થકી પોતાના આત્માને પૃથક સમજીને ભગવાનનું ધ્યાન કરવું એમ કહે છે.

અને વેદાંતશાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને સર્વકારણ, સર્વ-વ્યાપક સર્વાધાર, નિર્ગુણ, અદ્વૈત, નિરંજન ને કર્તા થકા અકર્તા ને પ્રાકૃત ।વશેણે રહિત ને દિવ્ય ।વશેણે સહિત એમ કહે છે.

અને પંચરાત્ર શાસ્ત્ર છે તે ભગવાનને એમ કહે છે જે એક જે શ્રીકૃષ્ણ પુરૂષોત્તમ નારાયણ છે તેજ વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરુદ્ધ પ્રધુમ્ન એ ચતુર્વ્યુહ રૂપે થાય છે ને પૃથ્વીને વિષે અવતારનું ધારણ કરે છે ને તેને વિષે જે નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે છે તેનું કથાણુ થાય છે.

એવી રીતે એ ત્યારે શાસ્ત્ર ભગવાનને કહે છે તેને યથાર્થ સમજે ત્યારે પુરો જ્ઞાની કહેવાય અને જો બીજા ત્રણ શાસ્ત્રને મુકીને એક સાંખ્ય શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એ બાધ આવે જે સાંખ્યશાસ્ત્રમાં જીવ ઇશ્વરને તત્ત્વથી નોખા નથી કહ્યા તે જ્યારે તત્ત્વનો નિષેધ કરીને તત્ત્વથી પોતાના જીવાત્માને નોખો સમજે ત્યારે પચ્ચવિશમો પોતાનો જીવાત્મા સમજાય પણ ભગવાન ન સમજાય. અને જો એકલે યોગ શાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તોએ દોષ આવે જે યોગ શાસ્ત્રે ભગવાનને મૂર્તિમાન કહ્યા છે તેને પરિછિન્ન સમજે પણ સર્વાતર્યામિ ને પરિપૂર્ણ એવા ન સમજે

અને જો એક વેદાંતશાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એ દોષ આવે જે જે ભગવાનને સર્વકારણ, સર્વવ્યાપક ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તેને નિરાકાર સમજે પણ પ્રાકૃત કરચરણાદિકે રહિત ને દિવ્ય અવયવે સહિત એવા સનાતન જે ભગવાનનો આકાર છે તેને ન સમજે.

અને જો એકલે પંચરાત્રશાસ્ત્રે કરીનેજ ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તો એવો દોષ આવે જે જે ભગવાનના અવતારને વિષે લખિત કહીછે તેને વિષે મનુષ્યભાવ આવે તથા એક દેશસ્થપણ સમજાઇ જાય પણ સર્વાતર્યામિપણ ને પરિપૂર્ણપણ ન સમજાય માટે એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને જો

ભગવાનને ન સમજે તો આવા દોષ આવે છે ને જો એ સર્વે શાસ્ત્રે કરીને સમજે તો જે એક એક શાસ્ત્રની સમજણે કરીને દોષ આવે છે તે બીજા શાસ્ત્રની સમજણે કરીને ટળી જાય છે. માટે એ ચારે શાસ્ત્રે કરીને જે સમજે તે પરિપૂર્ણ જ્ઞાની કહેવાય. ગ. પ્ર. ૫૨

વેદાદિક પાંચ (વેદ, સાંખ્ય, યોગ, પંચરાત્ર ને પાશુપત શાસ્ત્ર) શાસ્ત્રે કરીને શ્રી કૃષ્ણ નારાયણ વાસુદેવના સ્વરૂપનું જ પ્રતિપાદન કર્યું છે અને એ પાંચ શાસ્ત્રે કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહેવાય જેમ દુધ છે તેને નેત્રે જુએ ત્યારે ઘોળું દેખાય અને નાકે સુંઘે ત્યારે સુગંધવાન જણાય અને આંગળીએ કરીને અડે ત્યારે ટાડું ઉતું જણાય અને જીભડાએ કરીને ચાખે ત્યારે સ્વાદુ જણાય પણ એક ઇંદ્રિએ કરીને દુધના સ્વરૂપનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન ન થાય અને સર્વ ઇંદ્રિએ કરીને તપાસી જુએ ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે તેમ વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે. ૫૨-૨

ભગવાનનું મહાત્મ્ય કોનાથકી જણાય છે.

સાધુને સંગે કરીને ભગવાનનું મહાત્મ્ય પરિપૂર્ણ જાણ્યામાં આવે છે. ગ. પ્ર. ૧

ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય જણાય તેને અર્થે સાધુનો સંગ નિરંતર રાખવો. ગ. પ્ર. ૨૧

ભગવાનનો મહિમા કેમ વિચારવો.

ભગવાનનો મહિમા એમ વિચારવો જે અજમેલ મહા પાપી હોતો ને દીકરાને જોગે નારાયણ એવું નામ લીધું તે સર્વે પાપ થકી છુટીને પરમપદને પામ્યો. તો મુને તો તે ભગવાન પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે ને રાત દિવસ તે ભગવાનનું હું નામ લઉં છું માટે હું તો કૃતાર્થ થયો છું એવી રીતે વિચારીને આનંદમાં રહેવું. સા. ૯.

ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા હોય તે તો એમ સમજે જે ગમે તેવો પાપી હોય ને અંત સમે જો તેને સ્વામિનારાયણ એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વે પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમહોલને વિષે નિવાસ કરે તો જે એ ભગવાનનો આશ્રિત હોય ને તે ભગવાનના ધામને પામે એમાં શો સંશય છે એમ મહાત્મ્ય સમજે. ગ. પ્ર. ૫૬

કંસ શીશુપાલ ને પુતના એ આદિક જે દૈત્ય તેમણે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો ને તેનું પણ ભક્તની પેઠે ભગવાને કહ્યાણુ કર્યું તેનો શો અભિપ્રાય છે જે એ દૈત્યે વૈર બુદ્ધિએ કરીને પણ ભગવાનનું ચિંતવન કર્યું ત્યારે ભગવાને એમ જાણ્યું જે વૈર બુદ્ધિએ કરીને પણ એ દૈત્યે મારું ચિંતવન કર્યું ને મારા સંબંધને પામ્યા માટે મારે એનું કહ્યાણુ કરવું એવી રીતે એને વિષે ભગવાનની દયાનું

અધિકપણું જાણવું. અને વળી એમ જાણવું જે એ વૈર બુદ્ધિએ કરીને આશર્યા તેનું પણ ભગવાને કલ્યાણ કર્યું તો જે ભક્ત ભક્તિએ કરીને એનો આશરો લેશે ને ભગવાનને ભક્તિએ કરીને રાજી કરશે તેનું ભગવાન કેમ કલ્યાણ નહિ કરે? કરશેજ. ગ. છે. ૩૫

ભગવાનનો મહિમા સમજવાની સાચા ભક્તની રીત

ભગવાનનો જે સાચો ભક્ત તેને ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજવાની કેવી રીત છે તો જે ભગવાન છે તે તેજોમય એવું જે પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા સાકાર મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે ને સર્વના કારણ છે, સર્વના નિયંતા છે, સર્વના અંતર્યામિ છે, અનેક કોટી બ્રહ્માંડના રાજાધરાજ છે ને અલૌકિક દિવ્ય સુખમય મૂર્તિ છે ને માયાના ગુણ થકી રહિત છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણીને તે ભગવાન વિના જે બીજાં સર્વે માયિક પદાર્થ માત્ર તેને અતિશય તુચ્છ ને નાશવંત સમજે ને એક ભગવાનને વિષેજ પ્રીતિ કરે ને નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે અને વળી એમ સમજે જે એવા અતિશય મોટા જે ભગવાન તેની મર્યાદાને વિષે કાળ, માયા, બ્રહ્મા, શિવ, સૂર્ય, ચંદ્રમા દત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે એવું જાણીને તે ભગવાને બાંધી જે ધર્મમર્યાદા તેને વિષે તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થ પોતે નિરંતર વર્તે પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો ક્યારેય લોપ ન કરે. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય અખંડ હોય તે
કેમ જાણાય

જેના મનને વિષે ભગવાનનું ને ભગવાનના ભક્તનું
અખંડ મહાત્મ્ય હોય તે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તની
નિષ્કપટ ભાવે પ્રીતિએ કરીને સેવા કરે ને દેહે કરીને
સર્વે સંતને પગે લાગે અને કોઈક સત માંદા હોય તો
તેનું માથું દાબે પગ દાબે ને ખાધા પીધાની ખખર રાખે
અને પોતાની પાસે પોતાને મન ગમતી બહાલી વસ્તુ આવે
તો તે સંતને આપીને પછી પોતાના કામમાં વાપરે એવી
રીતે મન કર્મ વચને કરીને જે વર્તે તેના અંતરમાં ભગ-
વાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય અખંડ છે એમ જાણવું.

ગ. છે. ૧૪

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારો કેમ સમજે તો
ધર્મમાં રહેવાય.

જે ભગવાનનો મહિમા અતિશય સમજતો હોય તેણે
કરીને એમ જાણેજે ગમે તેટલાં પાપ કર્યાં હોય ને જે
ભગવાનનું એક નામ લીધું હોય તો સર્વે પાપ ખર્ચીને
શૂન્ય થઈ જાય એવો ભગવાનનો મહિમા અતિશય જાણતો
હોય તેને તો આવી રીતે સમજાય ત્યારે ધર્મમાં રહેવાય
જે મારે તો અખંડ ભગવાનનું ચિન્તન કરીને એકાંતિક
ભક્ત થાવું છે અને જે કામ, ક્રોધ, લોભાદિક વિકારને

વિષે મારી વૃત્તિ જાશે તો મારે ભગવાનના ચિંતનમાં એટલો વિશ્લેષ થાશે એમ જાણીને કુમાર્ગ થકી અતિશેજી કરતો રહે અને અધર્મને વિષે કોઈ કાળે પ્રવર્તે નહિ એવી રીતે સમજે તો ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશય સમજતો હોય તોપણ ધર્મમાંથી કોઈ કાળે પડે નહિ.

ગ. મ. ૪

આત્મનિષ્ઠા પણ ચતુર્થ હોય તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય પણ સારી પેઠે સમજે અને નિષ્કામપણું, નિલોભપણું, નિઃસ્વાદપણું, નિઃસ્નેહપણું, નિર્માનપણું એ આદ્ય જે ધર્મ તેને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે સમજીને દ્રઢપણે પાળે ને એમ સમજે જે હું ધર્મને પાળીશ તો મારી ઉપર ભગવાન જાહુ રાજી થાશે ને જો મુને કોઈ રીતે ધર્મમાંથી ભંગ પડશે તો ભગવાનનો મારી ઉપર જાહુ કુરાજીપો થાશે એવી રીતે જેના અંતરમાં દ્રઢચર્ચા હોય તે ભક્ત જે તે ધર્મમાંથી કોઈ દિવસ પડે નહિ.

ગ. છે. ૨૬

કેવો મહિમા ધર્મ પાળવામાં અંતરાયરૂપ છે.

જે ભગવાનનો મહિમા જાહુ સમજે ને તે મહિમાની જાહુ વાર્તા કરે જે કાંઈક ધર્મ વિરૂદ્ધ વર્તાઈ જશે તેનો શો ભાર છે? ભગવાનનો મહિમા જાહુ મોટો છે એવી રીતનો જે હોય તેમા એવી રીતનો જે દોષ તે ધર્મ પાળવામાં મોટા અંતરાયરૂપ -

ગ. છે. ૨૬

મહિમાવાળાને પણ દોષ નડ્યા વિના નહિ રહે.

ભગવાનના મહિમાનું બળ લઈને પ્રમાદને ને મોહને ટાળ્યાનો ખટકો નહિ રાખતો હોય ને તે ભગવાનનો ભક્ત હશે તો પણ તેને પ્રમાદ ને મોહ એ બે શત્રુ નડ્યા વિના નહિ રહે જેમ મદિરા પીએ તથા ભાંગ પીએ તો જેમ વિમુખને કેફ ચઢે છે તેમજ ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને પણ કેફ ચઢે ને ગાંડો થાય તેમ મદિરાને ભાંગરૂપ જે પ્રમાદ ને મોહ તે તો જેમ વિમુખ જીવને નડે તેમજ ભગવાનના ભક્તને પણ નડે.

સા. ૧૪

ભગવાન સખંધી સુખને કોણુ પામે

જેમ માછલું હોય તેને જળ છે તે જીવનરૂપ છે તે જળનો યોગ જ્યાં સુધી હોય ત્યાંસુધી તે જળમાં માછલું ચાલે હાલે કીડા કરે ને જળનો વિયોગ થાય ત્યારે તેની ચંચળતા ટળી જાય ને મરીજાય, તેમ જેને પંચ વિષયે કરીને જીવનપણું જ્યાંસુધી મનાયું છે ને તેણે કરીને સુખ માન્યું છે ને તેનો વિયોગ થાય ત્યારે મુવા જેવો થઈ જાય છે એવો જે હોય તે ભગવાનના સુખને ક્યારેય પણ પામે નહિ અને પંચ વિષયે કરીને જેને જીવનપણું ટળી ગયું છે તેજ ભગવાનના સુખને અનુભવે છે ને ભોગવે છે ને એનેજ ભગવાનના સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

ગ. છે. ૨૮

ભગવાન સાંખ્યે સુખનો અનુભવ ક્યારે થાય છે

અમે આત્માના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તથા ભગવાનના સ્વરૂપની વાર્તા કરીએ છીએ તે વાર્તાએ કરીને જેવું એનું સુખ છે તેવુંજ સુખ;તો આવતું નથી અને જેવું એનું યથાર્થ સુખ છે તે તો સમાધિએ કરીને જાણ્યામાં આવે છે તથા દેહ મુક્યા કેડે જાણ્યામાં આવે છે પણ કેવળ વાર્તાએ કરીને જાણ્યામાં આવતું નથી, જેમ રૂપનું સુખ તેનેત્રે કરીને ભોગવાય છે પછી તે સુખને મુખે કરીને વખાણુ કરે જે બહુ સાડું રૂપ હીકું ત્યારે તે સુખનો અનુભવ જેવો નેત્રને થયો તેવો સુખને ન થયો તથા શ્રવણે કરીને શબ્દને સાંભળ્યો, નાસિકાએ કરીને ગંધ સુંધ્યો, ત્વચાએ કરીને સ્પર્શ લીધો. જીહ્વાએ કરીને રસ ચાખ્યો પછી તે તે સુખનાં વચને કરીને વખાણુ કરે જે બહુ સારો ગંધ હતો, બહુ સારો રસ હતો, બહુ સારો સ્પર્શ હતો, બહુ સારો શબ્દ હતો એમ કહ્યું તો ખરું પણ જેવી રીતે તે તે ઇન્દ્રિ-
ઓને તે તે સુખનો અનુભવ થયો તેવો વચને ન થયો, તેમ સમાધિએ કરીને તથા દેહ મુકીને જેવો ભગવાનના સુખનો અનુભવ થાય છે ને આનંદ થાય છે તથા આત્માના સુખનો અનુભવ ને આનંદ થાય છે તેવો એની કેવળ વાત કરે તેણે કરીને થાતો નથી અને જો એ બેની વાર્તા સાંભ-
ળીને તેનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરે તો એનો સાક્ષાત્કાર

થાય. ને સાક્ષાત્કાર થાય ત્યારે સમાધિએ કરીને જેવો એ
જેનો અનુભવ ને આનંદ થાય તેવોજ થાય માટે એ જેની
વાર્તા સાંભળીને એનું મનન ને નિદિધ્યાસ કરવો.

ગ. છે. ૨૭

ભગવાનનો મહિમા જાણવાથી ફળ.

જેને જેવો ભગવાનનો મહિમા સમજાણો હોય તેના
હૃદયમાં તેટલોજ પ્રકાશ થાય છે ને તેટલોજ તેને
પ્રણવ ને નાદ સંભળાય છે. ગ. પ્ર. ૨૪

જેટલો જેને નિશ્ચય ને મહિમા સમજાય છે તેને
તેટલા ભુંડા ઘાટ બંધ થઈ જાય છે ને જ્યારે ભગવાનનો
નિશ્ચય યથાર્થ થાય છે ને યથાર્થ મહિમા સમજાય છે
ત્યારે તેને ભુંડા ઘાટ માત્ર ટળી જાય છે જેમ લીંબુની
એક ચીર ચુશી હોય તો થોડા થોડા દાંત અંખાય પણ
હળવા હળવા ચણા ચવાય ખરા ને જો આખું લીંબુ
ચુશ્યું હોય તો ચણા ચવાય નહિ ને મગનો દાણો પરાણે
પરાણે ચવાય અને જો ઘણું લીંબુ ચુશ્યાં હોય તો સંધિલો
ભાત પણ ચવાય નહિ તેમ ભગવાનના નિશ્ચય ને
મહાત્મ્યરૂપો જન જટાઈ ચઢી હોય તેની ચાર અંતઃકરણ
ને દસ ઈંદ્રિયોરૂપ જે ડાહ્યો તે સર્વે અંખાઈ જાય છે
ત્યારે એ જીવ મનરૂપ પોતાની ડાહ્યો કરીને ત્રિષયના
સંકલ્પરૂપ. ચણાને આવવાને સમર્થ થાતો નથી તેમજ

ચિત્તરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને વિષયનું ચિંતવન કરવા સમર્થ થાતો નથી. તેમજ બુદ્ધિરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને નિશ્ચય કરવા સમર્થ થાતો નથી તેમજ અહંકારરૂપ પોતાની ડાઢયે કરીને વિષય સંબંધી અભિમાન કરવા સમર્થ થાતો નથી તેમજ પંચ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયો ને પંચ કર્મ ઇન્દ્રિયોરૂપ જે ડાઢયો છે તે ડાઢયે કરીને તે તે ઇન્દ્રિયોના વિષયરૂપ જે ચણા તેને ચાવવાને સમર્થ થાતો નથી.

ગ. પ્ર. ૨૪.

સમાધી થાય છે તેના બે ભેદ છે એક તો પ્રાણાયામે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે તે ભેગો ચિત્તના પાણુ નિરોધ થાય છે. અને બીજો પ્રકાર એ છે જે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે તે ચિત્તનો નિરોધ ક્યારે થાય છે તો ત્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વૃત્તિ તુટીને એક ભગવાનને વિષેજ વૃત્તિ જોડાય ને તે ભગવાનને વિષે વૃત્તિ ક્યારે જોડાય તો ત્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વાસના તુટીને (આત્મનિષ્ઠા અને ભગવાનની ભૂતિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઈ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી. ગ. પ્ર. ૭૩) એક ભગવાનના સ્વરૂપની વાસના થાય ત્યારે તે વૃત્તિ કોઈની હડાવી ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી પાછી હડે નહિ. જેમ કોઈ કુવો હોય તે ઉપર વીસ કોસ ફરતા હોય ને તેનો પ્રવાહ બુદ્ધો બુદ્ધો ચાલતો હોય ત્યારે તે પ્રવાહમાં

જેર હોય નહિ અને તે વીસે કોસનો પ્રવાહ લેજો કરીએ
 તો નદીના જંવો અતિશય બળવાન પ્રવાહ થાય તે કોઈનો
 હઠાવ્યો પાછો હઠે નહિ તેમ જેની વૃત્તિ (ભગવાનનો
 મહિમા સમજીને ગ. પ્ર. ૭૩. ગ. પ્ર. ૩૮.) નિર્વાસનીક
 થાય છે ત્યારે તેનું ચિત્ત છે તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં
 જોડાય છે. અને જેના ચિત્તમાં સંસારના સુખની વાસના
 હોય તેને તો શ્રોત્ર ઇન્દ્રિ દ્વારે અનંત જાતના જે શબ્દ
 તેને વિષે જુદી જુદી વૃત્તિ ફેલાઈ જાય છે તેમજ ત્વચા
 ઇન્દ્રિ દ્વારે હજારો જાતના જે સ્પર્શ તેને વિષે જુદી જુદી
 વૃત્તિ ફેલાઈ જાય છે તેમજ નેત્ર ઇન્દ્રિની વૃત્તિ તે
 હજારો જાતનાં જે રૂપ તેને વિષે ફેલાઈ જાય છે
 તેમજ રસના ઇન્દ્રિની વૃત્તિ ને હજારો જાતના
 જે રસ તેમાં ફેલાઈ જાય છે તેમજ નાસિકા
 ઇન્દ્રિની વૃત્તિ તે અનંત જાતના જે ગંધ તેમાં ફેલાઈ જાય
 છે તેમજ કર્મ ઇન્દ્રિયુની વૃત્તિયું પણ પોત પોતાના
 વિષયને વિષે હજારો પ્રકારે ફેલાઈ જાય છે એવી રીતે દસે
 ઇન્દ્રિયુ દ્વારે એનું અંતઃકરણ છે તે હજારો પ્રકારે ફેલાઈ
 ગયું છે તે જ્યારે (ભગવાનનું યથાર્થ મહાત્મ્ય સમજીને
 નિર્વાસનીક થઈને ગ. પ્ર. ૩૮) ચિત્ત તે ભગવાનનુંજ
 ચિત્તવત કરે અને મન તે ભગવાનનોજ ઘાટ ઘડે અને
 બુદ્ધિ તે ભગવાનનાજ સ્વરૂપનો નિશ્ચય કરે અને અહંકાર

તે હું આત્મા છું ને ભગવાનનો ભક્ત છું એવું અભિમાન થારે ત્યારે તેની એક વાસના થઈ જાય છે અને પ્રાણે કરીને જે ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તે તો અષ્ટાંગયોગે કરીને થાય છે તે અષ્ટાંગયોગ તો યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયમ, પ્રત્યાહાર, ધારણા ધ્યાન, ને સમાધી એ જે આઠ અંગ તેણે યુક્ત છે ને અષ્ટાંગયોગ તે સાધનરૂપ છે ને એનું ફળ તે ભગવાનને વિષે નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે તે જ્યારે એવી નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે ત્યારે પ્રાણને નિરોધે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે. અને જો ચિત્ત નિર્વાસનીક થઈને ભગવાનને વિષે જોડાય તો તે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે. માટે તેમ અષ્ટાંગયોગ સાધને કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાવે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે માટે જે ભક્તની ચિત્તવૃત્તિ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાણી તેને અષ્ટાંગયોગ વગર સાથે સંબંધ રહેશે.

ગ. પ્ર. ૨૫

આત્મનિષ્ઠા અને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઈ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી.

ગ. પ્ર. ૭૩

અક્ષરથકી પર અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ ભગવાન છે તે સર્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રત્ય તેના કર્તા છે ને તે સર્વના કારણ છે અને જે કારણ હોય તે પોતાના કાર્યને

વિષે વ્યાપક હોય ને તેથી જુદું પણ રહે માટે એ સર્વના કારણ જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની દૃષ્ટિએ કરીને જોઈએ ત્યારે એ પુરુષોત્તમ ભગવાન વિના, ખીજુ કાંઈ ભાસેજ નહિ એવા જે ભગવાન તેજ કૃપા કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીમાં સર્વ મનુષ્યને પ્રત્યક્ષ દર્શન આપે છે ત્યારે જે જીવ સંતનો સમાગમ કરીને એ પુરુષોત્તમ ભગવાનનો આવા મહિમા સમજે છે ત્યારે એનાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ સર્વે પુરુષોત્તમરૂપે થઈ જાય છે.

ગ. પ્ર. ૫૧.

જેમ આકાશને વિષે રહી છે જે પૃથ્વી તે પ્રલય-કાળને સમે આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને જળ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે અને તેજ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે, અને વાયુ પણ આકાશરૂપ થઈ જાય છે તેમ જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેનાં જે દેહ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ને પ્રાણ તે સર્વે ભગવાનને જ્ઞાને કરીને ભગવાનને આકારે ગ્રહ જાય છે ને દિવ્ય થઈ જાય છે કાંજે ભગવાન પોતે દિવ્યમૂર્તિ છે તેનાં ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ ને દેહ તેને આકારે એ ભક્તનાં દેહ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ થાય છે માટે દિવ્ય થઈ જાય છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ ભમરી ઇંચળને આવી વાવે છે ને તેને ચટકો લઈને ઉપર ગુંજારવ કરે છે તેણે કરીને તે ઇંચળ તેને તે દેહે કરીને તદાકાર થઈ જાય છે

પણ કોઈ અંગ ઇચ્છાનું રહેતું નથી. ભમરી જેવીજ ભમરી થઈ જાય છે તેમ ભગવાનનો ભક્ત પણ એને એ દેહે કરીને ભગવાનને આકારે થઈ જાય છે.

કા. ૧.

જાની છે તે તો પ્રજ્ઞસ્વરૂપે વર્તે છે ને ભગવાનનો મહિમા યથાર્થપણે જાણે છે માટે એને ભગવાનના સ્વરૂપ વિના ખીજી મનમાં કાંઈ કામના રહેતી નથી અને ખીજા જે ત્રણ પ્રકારના (આર્ત, જીજ્ઞાસુ ને અર્થાર્થી) ભક્ત છે તેને ભગવાનનો નિશ્ચય તો છે તોય પણ ભગવાનનો મહિમા યથાર્થપણે જાણતા નથી તે માટે એને ભગવાન વિના ખીજી કામના રહી જાય છે તે માટે જાતીને બરોબર થાતા નથી. (જ્ઞાની શ્રેષ્ઠ છે). ગ. પ્ર. ૫.૬

ભગવાન તો ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્રિષ પ્રહ્લમહોલ તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભક્તના મુખને અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટી કોટી સૂર્યના પ્રકાશે મુક્ત જણાય છે ને મૃત્યુલોકને વિષે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય જેવા કરે છે ને દિવેા કરે ત્યારે એને આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સર્વેને પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે

તેમણે નિરંતર સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે
 બ્રહ્માંડનો પ્રલય થઇ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન
 છે તેજ એક રહે છે તે પછી સૃષ્ટિ રચાવાને સમે પણ
 પ્રકૃતિ પુરુષદ્વારે કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન
 ઉપજાવે છે. એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા વિચારવો એજ
 આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ છે. ને જેટલી
 એ ભક્તને ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે
 નિન્દા છે તેટલોજ એ ભક્તના હૃદયમાં વૈરાગ્ય આવે છે.

ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નેભગવાનનું મહાત્મ્ય
 જાણવું એ જ અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે.

ગ. પ્ર. ૫૭

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણીને જે હેતુ થાય છે તે તો
 બીજી રીતનું છે.

ગ. પ્ર. ૫૭

જો યથાર્થ ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તો ભગવાન
 વિના બીજામાં હેતુ રાખે તો પણ રહે નહિ ને એક
 ભગવાન ને ભગવાનના સંત અને ભગવાનની કથા કીર્તન
 તેને વિષેજ અચ્ચદ્દ હેતુ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૮

અક્ષરાતીત એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેની ઈચ્છાએ
 કરીને અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થાય છે અને તે
 બ્રહ્માંડને પોતાની શક્તિએ કરીને ધરી રહ્યા છે અને તે

ભગવાન વ્યતિરેક થકા સર્વમાં અન્વયપણે રહ્યા છે અને અન્વય થકા પણ વ્યતિરેક છે અને તે ભગવાન જેવા પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે તેવાને તેવા આણું આણું પ્રત્યે અંતર્યામિરૂપે વિરાજમાન છે અને તે ભગવાનના ડોલાવ્યા વિના એક તૃણ પણ ડોલવાને સમર્થ નથી અને અનંતકોટી બ્રહ્માંડને વિષે જે ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલય થાય છે અને તેને વિષે સુખદુઃખનો જીવુંને સંબંધ થાય છે તે સર્વે પુરૂષોત્તમ ભગવાનના હાથમાં છે. જેટલું ભગવાન કરે તેટલુંજ થાય છે એવા જે ભગવાન તે જીવુંના કડ્યાણને અર્થે પૃથ્વી ઉપર પધારે છે ત્યારે પોતે ઘોડે ચડીને ચાલે ત્યારે ઘોડા ભગવાનને ઉપાડી ચાલે છે પણ એ તો ઘોડાના આધાર છે અને પૃથ્વી ઉપર બેઠા હોય ત્યારે એમ જણાય જે પૃથ્વી ભગવાનને ધરી રહી છે પણ એ તો સ્થાવર જગમ સોળી સમગ્ર પૃથ્વીને ધરી રહ્યા છે અને જ્યારે રાત્રી હોય ત્યારે ચંદ્રમા કે દીવો કે મશાલ તેને અજવાળે કરીને ભગવાનનું દર્શન થાય અને દિવસે સૂર્યને અજવાળે કરીને દર્શન થાય પણ એ ભગવાન તો સૂર્ય ચંદ્રમા અગ્નિ એ સર્વને પ્રકાશના દાતા છે. એવી અદ્ભૂત સામર્થ્ય છે તોપણ જીવુંના કડ્યાણને અર્થે મનુષ્ય જેવા થઈને મુંને દર્શન આપે છે, એવી રીતે મહાત્મ્ય સમજે તો જેવી ભગવાનની પાસે રહ્યે મર્યાદા રહે છે તેવીને તેવી છોટે જાય તોય પણ રહે.

જેના હૈયામાં ભગવાનની ભક્તિ હોય તે ભગવાનના મહિમા જાણતો હોય તેને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવે નહિ અને ભગવાનના ભક્ત ઉપર રીઝની આંટી બંધાયજ નહિ જેમ ઉદ્ધવજી જે ભગવાનના મહિમાને સમજતા હતા તો એમ વર માગ્યો, જે આ ગોપીયુંના ચરણરજનાં અધિકારી એવાં જે વૃંદાવનને વિષે લતા તથા તૃણ તથા ગુચ્છ તેને વિષે હું પણ કોઈક થાઉં અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વૃંદાવનને વિષે વૃક્ષને તથા પક્ષીને તથા મૃગ-લાંને બળદેવજી આગળ અતિ મોટાં ભાગ્યવાળાં કહ્યાં છે. અને બ્રહ્માએ પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પાસે એમ વર માગ્યો છે જે હું પ્રપ્તો! આ જન્મને વિષે અથવા પશુપક્ષીના જન્મને વિષે હું જે તે તમારા દાસને વિષે રહીને તમારા ચરણારવિહને સંતુલું એવું મારું મોટું ભાગ્ય થાયો. મારે એવો જ્યારે ભગવાનના ભક્તનો મહિમા સમજે ત્યારે તેને ભગવાનના ભક્ત ઉપર કોઈ દિવસ અવગુણની ગાંઠ ન બંધાય અને પોતાના ઈષ્ટ જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેનો જે ભક્ત તેનેવિષે જે કોઈક અદ્ય દોષ હોય તે મહિમાના સમજનારાની દૃષ્ટિમા આવેજ નહિ. અને જે ભગવાનના મહિમાને જાણતો હોય તે તો ભગવાનના સળધને પામ્યાં એવાં જે પશુપક્ષી તથા વૃક્ષ વેલી આદિક તેને પણ દેવતુલ્ય જાણે તો જે મનુષ્ય હોય તે ભગવાનની ભક્તિ કરતા હોય તથા વર્તમાન

પાળના હોય તથા ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરતા હોય ને તેને દેવતુલ્ય બાણે ને અવગુણ ન હો તેમાં શું કહેવું? માટે ભગવાનનો મહિમા સમજે તેને ભગવાનના ભક્ત સંઘાએ વૈર ન બંધાય. કા. ૬.

ભગવાનનો મહિમા સારી પેઠે સમજવો એ અતિ-શય કામનું મૂળ ઉપદ્યાનો ઉપાય છે. લો. ૧

ભગવાનની બહીરે કરીને દંડ વસ્ત્ર છે, સૂર્ય અગ્નિ ચંદ્રમા પ્રકાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, ઔષધીઓ રૂતુને પામીને ફળે છે. અને જે ભગવાન જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે માયા છે પુરુષ છે અક્ષર છે એવી રીતે જે ભગવાનની મોટાપને સમજતો હોય તેને જગતમાં એવું શું પદાર્થ છે તે બંધન કરે? તે કામ, ક્રોધ, લોભ, માન, ઇર્ષ્યા, સ્વાદ, સુદમવસ્ત્ર, ધન. સ્ત્રી તથા જે જે પંચવિષય સંબંધી પદાર્થ તે એને ક્રોધ બંધન કરે નહિ કાંજે એણે તો સર્વનું પરિમાણ કરી રાખ્યું છે જે ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભજન સ્મરણ કથા વાર્તાને વિષે માલ છે અને અક્ષર તે આવો છે ને આવું એ અક્ષર સંબંધી સુખ છે તથા ગોલોક વૈકુઠ શ્વેતદ્રીપ સંબંધી સુખ તે આવું છે તથા પ્રકૃતિ પુરુષ સંબંધી સુખ તે આવું છે અને બ્રહ્મલોક સંબંધી

શુભ તે આવું છે ને સ્વર્ગનું સુખ તે આવું છે એવી રીતે એ સર્વેના સુખનું અનુમાન કરીને અને ભગવાનના સુખને સર્વથી અધિક માનીને જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કીયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણારવિદથી પાડે ? કોઈ ન પાડે જેમ પારસમણિ હોય તે કોઈક લોઢાને અડીને તેનું સોનું થયું તે સોનું પાછું પારસમણિનું કર્યું પણ લોઢું થાય નહિ તેમ એવું જોણે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે ભગવાનનો પાડયો પણ તે ભગવાનના ચરણારવિદથી પડે નહિ તો શું બીજે પદાર્થે કરીને એ પડે ? ન પડે.

લો. ૧૭

ભગવાનનો મહિમા એમ વિચારે જે હું આત્મા છું અને જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે અને ગોલોક વૈકુંઠ સ્વેતદ્રોપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માંદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી જે શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન તે મુને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને તે મારા આત્માને વિષે પણ અખંડ વિરાજમાન છે અને તે ભગવાનનું જે એક નિમિષ માત્રનું દર્શન તે ઉપર અનંત કોટી બ્રહ્માંડનાં જે વિષય સુખ છે તે સર્વને વારી ફેરીને નાખી દઈએ. અને ભગવાનના એક રોમમાં જેટલું સુખ રહ્યું છે તેટલું સુખ

જો અનંતકોટી બ્રહ્માંડનાં વિષય સુખ લેનાં કરીએ તોપણ તેના કોટીમા ભાગની ધરોળર પણ થાય નહીં અને જે ભગવાનનું અક્ષરધામ છે તેની આગળ ખીજા જે દેવતાનાં લોક છે તેને મોક્ષધર્મને વિષે નર્કતુલ્ય કહ્યા છે એવા જે ભગવાન તે સુને પ્રગટ મળ્યા છે તેને મૂકીને નર્કના કુંડ જેવાં જે વિષયનાં સુખ તેને હું શું ઇચ્છું ? અને વિષય સુખ તો કેવળ હુંબરૂપજ છે એવી રીતે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવે કરીને વિષયની નિવૃત્તિ થાય છે.

સા. ૧.

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઇદ્રનું અધિક છે ને તેથી બ્રહ્મસ્થિતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે એવી રીતે ભગવાનના સુખને અતિશય જાણીને ખીજાં જે જે પંચ વિષયનાં સુખ તેને વિષે બુદ્ધવાનને તુલ્યતા થઈ જાય છે.

પં. ૧.

પ્રોતાના આત્માને વિચારે અને આત્માથકી પર જે પરમાત્મા તેનો વિચાર કરે જે પરમેશ્વર છે તે તો સર્વાત્મા એવા જે બ્રહ્મ તેના પણ આત્મા છે અને અક્ષરના પણ આત્મા છે એવા જે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા નારાયણ તેનો હું

પ્રજ્ઞરૂપ એવો દાસ છું અને તે ભગવાનનો મહિમા તો એમ સમજે જે દુષ્ટતય એવન તેયગુરં તપનં તતયા ॥
 ઇત્યાદિક શ્રુતિએ ભગવાનનો મહિમા અતિશય પ્રોત્પાદન કર્યો છે. એવી રીતે પોતાના સ્વરૂપનું તથા પરપ્રજ્ઞના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન છે તેને જામે તેવા સુંદર વિષય પ્રાપ્ત થાય પણ તેણે કરીને કાંઈ લેશમાત્ર પણ તેનું મન વિકારને પામે નહિ અને અવશ્ય જે શબ્દાદિક ગ્રહણ કર્યા જોઈતા હોય તેને ગ્રહણ કરે પણ તે વિષયને આધિન થઈ જાય નહિ સ્વતંત્રપણે ગ્રહણ કરે જેમ કરોળીયો પોતાની લાગને વિસ્તારીને પાછી સ્વતંત્રપણે ગાગરી ઘટે ત્યારે ગાગરી લે છે તેમ એવો જે જ્ઞાની તે પોતાની ઈન્દ્રિયની વૃત્તિનું વિષયમાં પસારીને પાછો સ્વતંત્ર થકો સકેત્રી લે છે. લો. ૧૦

પોતાના સ્વરૂપનું તથા પરપ્રજ્ઞના સ્વરૂપનું જેને જ્ઞાન છે એવો જે જ્ઞાની તે રાજ્યમાં રહ્યો હોય ને હજારો મનુષ્ય પોતાની આજ્ઞામાં રહેતાં હોય ને સમૃદ્ધિએ યુક્ત હોય તેણે કરીને પોતાને કાંઈ એમ ન માને જે હું બહુ મોટો થઈ ગયો અને તે રાજ્યનો નાશ થઈ જાય ને હાથમાં મૃતિકાનું પાત્ર લઈને ઘરોઘર માગી ખાય તેણે કરીને એમ ન માને જે હું હવે તો ગરીબ થઈ ગયો કેમ જે તે તો પોતાના કેશમાં મહા અલ્પમસ્ત રહે તથા તેણે પોતાના સ્વરૂપનો તથા ભગવાનના સ્વરૂપનો મહિમા જાણ્યો છે તે

માટે એને સોનું કુચો :લોહુ પાષાણુ એ સર્વેને વિષે સમબુદ્ધિ વર્તે છે તથા ગાન અપમાનને વિષે સમબુદ્ધિ વર્તે છે. અને એવો જે જ્ઞાની તેને કોઈ પદાર્થ બંધન કરવા સમર્થ નથી કેમ જે એની દ્રષ્ટિ તો અતિ મોટી થઈ ગઈ છે ને માયિક સર્વે પદાર્થને તુચ્છ જાણ્યાં છે જેમ કોઈ પુરુષ પ્રથમ કંગાલ હોય ને પછી તેને રાજ્ય મળે ત્યારે તેની દ્રષ્ટિ મોટી થાય છે ને પ્રથમ લોકડાંના ભારા વેચતો હોય તથા બીજાં તુચ્છ તુચ્છ કામ કરતો હોય તે સર્વ એને વિસરી જાય ને મોટાં મોટાં રાજ્ય સંબંધી કાર્ય કરવા લાગે તેમ એવા જ્ઞાનીને સર્વ પદાર્થમાત્ર તુચ્છ થઈ જાય છે ને એવા જ્ઞાનને વિષે એની વિશાલ દ્રષ્ટિ થાય છે.

લો. ૧૦

જેમ કોડી કરતાં પૈસામાં વધુ માલ છે ને તેથી રૂપિઆમાં વધુ માલ છે ને તેથી સોના મહોરમાં વધુ માલ છે ને તેથી ચિંતામણિમાં વધુ માલ છે તેમ જ્યાં જ્યાં પંચ વિષયનું સુખ છે તેથી ભગવાનના ધામમાં ભગવાનનું સુખ અતિ અધિક છે માટે જે બુદ્ધિવાળો હોય ને જેની દ્રષ્ટિ પુણે તેને આ વિચાર હૃદયમાં ઠરે છે. અને આ વિચાર જેના હૃદયમાં દઢ ઠર્યો હોય ને તે વનમાં બેઠો હોય તો પોતાને એમ જાણે જે હું અનંત માણસ તથા રાજ્ય સમૃદ્ધિએ વિંટાણો છું. એમ સમજે પણ દુઃખીયો ન માને અને ઈંદ્રના લોકમાં

હોય તો જાણે જે વનમાં બેઠો છું પણ તે ઇંદ્રના લોકના
મુખે કરીને સુખીયો ન માને તેમુખને તુચ્છ જાણે. :૫: ૧

જેને ભગવાનનો મહિમા સમજાય છે તેને રાજ્ય
હોય અથવા ભીખ માગી ખાય તે એય સરખું :વર્તે
અને બાજક સ્ત્રી અને સોળ વર્ષની સ્ત્રી અને એ શી વર્ષની
સ્ત્રી તે સંવેમાં સરખો ભાવ વર્તે અને જે જે સંસારમાં
સાર નરસું પદાર્થ હોય તે સર્વેમાં સરખી ભાવના રહે
પણ સારા પદાર્થમાં પતંગીયાની પેઠે અંજાઈ જાય નહિ
અને ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં લોભાય નહિ
એક ભગવાનની મૂર્તિમાંજ લોભાય અને એવી રીતે જે
વર્તે તો હોય તે ભક્ત ગમે તેવા મોટા વિષય હોય તેમાં
ખંધાય નહિ. ગ. મ. ૪

જેણે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું છે તે એ ભગવા-
નને ભજતા હોય એવા જે સંત તેનું પણ ખડું મહા-
ત્મ્ય સમજે જે એવા મોટા જે ભગવાન તેના સાક્ષાત
ઉપાસક એ સંત છે માટે એ ખડું મોટા છે જેમ ઉદ્ધવ
પોતે કેવા મોટા હતા પણ જો આવી રીતે ભગવાનનું
મહાત્મ્ય સમજતા હતા તો પોતાને કંઈ ડહાપણનું માન
ને રહ્યું ને ગોપીયુંના ચરણની રજને પામવાને ઇચ્છ્યા
ને વૃક્ષવેલીનો અવતાર માગ્યો કેમજે એવા મોટા ભગવાન
જેના માર્ગને વેદની શ્રુતિ ખોળે છે તે ભગવાનને વિષે

એ ગોપીયુની પ્રીતિ અતિશય ભાળી તેમ એવા ભગવાનના સંત હોય તેને આગળ માન કેમ રહે ? ને તેને નમાય કેમ નહિ ? તેને આગળ તો દાસાનુદાસ થઈને રહેવાય ને પાંચ પાંચ ખાસડાં મારે તો પણ ખમે ને એમ સમજે જે મારાં મોટાં ભાગ્ય થયાં જે આવા સંતનો 'હું' તિરસ્કાર સહું છું નહિ તો પ્રારબ્ધ વશ થઈને ખાયડી છોકરાંના તિરસ્કાર સહેવા પડત તથા માળાપના તથા રાજાના સહેવા પડત અને પ્રારબ્ધ વશ થઈને ડાડીની ભાજી ખાવી પડત તથા મોઢા ખોદીને ખાવી પડત તે કરતાં આ સંતને સગે રહીને હું નિઃસ્વાદી વર્તમાનપાણું છું તે માફ મોટું ભાગ્ય છે અને પ્રારબ્ધ વશ થઈને જેવાં તેવાં વસ્ત્ર તથા ચીથરા પહેરવાં પડત તે કરતાં આ સંતને સગે રહીને હું ગાદી ઓટું છું તે માફ મોટું ભાગ્ય છે. અને સંતની સલામાં જાય છે ને પોતાને માન જડતું નથી ત્યારે સંતનો અવગુણ લે છે ત્યારે એને સંતની મોટપ જાણ્યામાં આવી નથી નહિ તો અવગુણ લેત નહિ જેમ મુળઈનો ગવર્નર સાહેબ ખુરશી નાખીને બેઠો હોય ને તેની સલામાં કોઈ ગરીબ માણસ જાય ને તેને ખુરશી ન નાખી દે ને આદર કોઈ ન કરે ત્યારે કોઈ એને તે ઇંગ્રેજ ઉપર ઘોષો ખાય છે ? ને કોઈ તેને ગાળ દીધાનું મનમાં થાય છે ? લેશમાત્ર પણ થાતું નથી. શા માટે જે એ ઇંગ્રેજની મોટાઈ જાણી

છે જે એ તો મુલકનો ખાદશાહ છે ને હું તો કંગાલ છું એવું જાણીને ધોખો થાય નહિ તેમ જો સંતની મોટાઇ જાણી હોય તો તે સંત ગમે તેવો તિસ્કાર કરે તોપણ ધોખો ખાય નહિ ને જેટલો લે એટલો પોતાનો અવગુણ લે પણ સંતનો અવગુણ તો કોઇ રીતે લેજ નહિ માટે જેને લગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સંગમાં અચૂલ છે અને જેને મહાત્મ્ય નથી સમજાણું તેનો વિશ્વાસ નહિ. લો. ૧૭.

જે લગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશય સમજતો હોય તેને માન ન આવે કેમજે જુઓને ઉધવજી કેવા ડાઘા હતા ને નીતિશાસ્ત્રમાં કુશળ હતા ને દેહે કરીને રજા જેવા હતા તો ગોપીયુંને વિષે લગવાનનો સ્નેહ જોઈને તેની આગળ પોતાનું માન ન રજું ને એમ જોડ્યા જે એ ગોપીયુંના ચરણની રજ જેને અડતી હોય એવાં જે વૃક્ષ હતા તૃણ ને ગુચ્છ તે માહેલો હું કોઈક થાઉં અને તુલસીદાસજીએ કહ્યું છે જે “તુલસી જ્યાંકે મુખનયેં જુલે નીકસે રામ, તાંકે પગડી પેનીયું મેરે તનડી રામ” એમ જેને જુલે પણ લગવાનનું નામ મુખથી નીસરે તેને અર્થ પોતાના શરીરના ચર્મના જોડા કરાવી આપે તો જે લગવાનના ભક્ત હોય ને લગવાનનું નિરતર નામસ્મરણ ભજન, કીર્તન વદન કરતા હોય ને જો લગવાનનું મહાત્મ્ય

સમજતા હોય તો તેને આગળ શુ માન રહે? નજ રહે, માટે મહાત્મ્ય સમજે ત્યારે માન જાય છે. લો. ૧૬

॥ દુષ્ટતય एवम तेययुरं तमनं नतया ॥ એવી રીતે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય ને એવા જે ભગવાન તેના જે સંત તે સાથે માન, ઇર્ષ્યા, ક્રોધ કેમ થાય? અને જે થાય છે તો જાણ્યામાં ફેર છે કેમ જે ગવર્નર સાહેબને જાણ્યો છે, જે એ સમગ્ર પૃથ્વીનો બાદશાહ છે ને બર્ણાયો છે તે જો તેનો એક ગરીબ સરખો હુમેલીયો આવ્યો હોય તો તેનો હુકમ મોટો રાજ્ય હોય તે પણ માને ને તે જેમ કહે તેમ દોરાયો દોરાય શા માટે જે તે રાજ્યએ એમ જાણ્યું છે જે બર્ણાયો જે ગવર્નર સાહેબ તેનો એ હુમેલીયો છે અને જેથી જે બર્ણાયો તેની આગળ માન રહે નહિ તેમ જોણે ભગવાનને સમગ્ર ઐશ્વર્ય સમૃદ્ધિના ધણી જાણ્યા હોય તો તેના સતની આગળ માન કેમ રહે? જુઓને ઉદ્ધવજી કેવા મોટા હતા અને કેવા રાધ્યા હતા પણ જો ભગવાનની માટાઈને જાણુતા હતા તો તે ભગવાનને વિષે હેતવાળી જે વ્રજની ગોપી શુ તેના ચરણની રજને પામ્યા સારૂ વનવંદીનો અવતાર માગ્યો તે કહ્યું છે જે ॥ आसामहोचरण रेणुषामहंस्यां ॥ તથા પ્રદ્યુમ્ન પાણુ કહ્યું જે ॥ अहोभाग्य महोभाग्यं नंद गोप व्रजोक्तमा । यामित्रं यरमानंदं पूर्ण ब्रह्मरुनातनं ॥ એવી રીતે કહ્યા પણ ભગ-

વાનનું મહાત્મ્ય જાણતા હતા તો એવી રીતે જાણ્યા તે માટે
જે ભગવાનની ને સંતની એવી રીતે મોટાં જાણતો હોય
તો માન ઇર્ષ્યા ક્રોધ રહેજ નહિ ને તેને આગળ
દાસાનુદાસ થઈને વર્તે ને ગમે તેટલું અપમાન કરે
તો પણ તેના સંગને મુકીને છોડે જવાને ઇચ્છેજ નહિ ને
એમ મનમાં થાય નહિ જે હવે તો ક્યાં મુખી ખમીએ
આપણુ તો આપણે ઘેર જોકા થકાજ ભજન કરશુ. તે માટે
એમ મહાત્મ્ય સમજે તો માન ટળે. ગ. છ. ૨૮

ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય તથા શ્રદ્ધા હોય તો અખંડ
ચિંતવન થાય તે મહાત્મ્ય એમ જાણવું જે ભગવાન તો જેવા
પ્રકૃતિ પુરુષ થકી પર છે તેવાને તેવાજ પ્રકૃતિ પુરુષમાં આવ્યા
છે, તોપણ પ્રતાપે યુક્ત છે અને પ્રકૃતિ પુરુષનું કાર્ય જે પ્રભાંડ
ને વિષે આવ્યા છે તોપણ ભગવાન તેવાને તેવાજ પ્રતાપે યુક્ત
છે પણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે કોઈ રીતે માયાના લેશ અડતો
તથા જેમ અન્ય ધાતુ છે ને સોનું પણ છે તેને ભેળા કરીને
પૃથ્વીમાં દાટે તો સોના વિના અન્ય ધાતુ છે તે નર્વ ધણે
દ્રાગે કરીને ધુળ ભેળાં ધુળ થઈ જાય અને મોનું હોય તે
તો જેમ પૃથ્વીમાં રહે તેમ વૃદ્ધિ પામે પણ મટે નહિ તેમ
ભગવાન અને ખીજા જે ધર્માદિક દેવ તથા મુની તે કાંઈ
સંખ્યા નથી કેમજે જ્યારે વિષયરૂપી ધુળનાં ચોર થાય
તેજે ભગવાન વિના ખીજા ગમે તેવા મોટા હોય તોપણ

વિષયમાં એક રસ થઇ જાય અને ભગવાન તો મનુષ્ય જેવા જણાતા હોય તોપણ એને મર્યાદા પદાર્થ બાધ કરવાને સમર્થ થાય નહિ. અને ગમે તેવા વિષય હોય તો તેમાં કોઇ દિવસ લોપાય નહિ એવું ભગવાનનું અલૌકિક સામર્થ્ય છે. એમ ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણે તો તેને ભગવાનનું અમરુંદ ચિતવન થાય.

ગ. મ. ૪

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જણાય તો મંદ શ્રદ્ધા હોય તે પણ વૃદ્ધિને પામે જેમ પાણી પીવાનું પાત્ર મૃતિકાનું હોય તેમાં સહેજેજ પ્રાંતિ થાય નહિ અને તે પાત્ર જો સુવર્ણનું હોય તો તેમાં સહેજેજ પ્રીતિ થાય તેમ ભગવાનનું તથા ભગવાનની કથા કિર્તનાદિકનું મહાત્મ્ય જણાય તો સહજ સ્વભાવેજ ભગવાનમાં તથા કથા કિર્તનાદિકમાં શ્રદ્ધા વૃદ્ધિ પામે છે માટે જે પ્રકારે ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તે ઉપાય કરવો ને જો એ ઉપાય કરે તો શ્રદ્ધા ન હોય તોપણ શ્રદ્ધા થાય છે અને જો મંદ શ્રદ્ધા હોય તો તે વૃદ્ધિને પામે છે.

ગ. મ. ૧૬

અનિરૂદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે સતુર્વ્યુહ તથા દેશવાદિક જે એવીસ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના કારણ એવા જે અન્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અનિશયપણે ફરીને સમજે તો

તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચક્ક રહે. ગ. પ્ર. ૭૮

જે ભક્ત એમ સમજે જે આ ભગવાન ને આ સંત તે સર્વે વૈકુંઠ ગોલોક ને બ્રહ્મપુર તેના નિવાસી છે તે સંત ને પરમેશ્વર જ્યાં વિરાજમાન છે ત્યાંજ એ સર્વે ધામ છે અને એ સંત ભેળો મારો નિવાસ થયો છે તે મારું અતિબડુંભાગ્ય છે એવી રીતે સમજે તો આઠે પહોર આશ્ચર્ય સરખું રહે અને આઠે પહોર આનંદના સમુદ્રમ. બીજીતો રહે ગ. પ્ર. ૭૮

જે ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિમાં નિર્ગુણપણું ને સગુણ પણું સમજે તે ભક્તને કાળ કર્મ ને માયા તે બંધન કરવાને સમર્થ થાતા નથી. અને તેને આઠે પહોર અંતરમાં આશ્ચર્ય રહ્યા કરે છે. કા. ૮

પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ નારાયણ તેનુંજ કયું સર્વ થાય છે પણ કાળ કર્મ ને માયા આદિક કોઇનું કયું કાંઈ થાતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમ કારણ છે. કા. ૧૦

ભગવાનનેજ સર્વ કર્તા જાણે તેપણ જન્મ મરણનઃ દુઃખ થકી તો જીવ તરી જાય કા. ૧૦

વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે ને એમ જાણવું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન કહીએ. અને ભગવાન પણ એમ સમજેજ રાજી થાય છે. વર. ૨

જ્યારે ભગવાનની મોટપ સામું જોઈએ ત્યારે તો એવું કોઈ પદાર્થ છે નહિ જે તેની કોટીમા ભાગના પાશં ગમાં પણ આવે એવા ભગવાનને યથાર્થ જાણીને જો હેતુ કર્યું હોય તો માયિક પદાર્થ જે પિંડ બ્રહ્માંડાદિક તેમાં કયાંઈ પણ પ્રીતિ રહે નહિ માયિક પદાર્થ સર્વે તુરંદાજ થઈ જાય અને એ ભગવાનનો જ્યારે યથાર્થ મહિમા જણાણો ત્યારે ચિત્રકેતુ રાજાએ કરોડ સ્ત્રીયુનો ત્યાગ કર્યો અને સર્વે પૃથ્વીનું ચક્રવર્તિ રાજ્ય હતું તે રાજ્યનો પણ ત્યાગ કર્યો ને તે એમ સમજ્યા જે ભગવાનના સુખ આગળ એ સો લાખ સ્ત્રીયુનું સુખ તે શી ગણતીમાં અને ચક્રવર્તિ રાજ્યનું સુખ પણ શી ગણતીમાં અને તેથી ઈંદ્રના લોકનું ને બ્રહ્માના લોકનું સુખ પણ શી ગણતીમાં. ગ. .મ ૫૭

જેને શ્રદ્ધા તથા હરિ ને હરિજનના વચનને વિશે વિશ્વાસ તથા ભગવાનને વિશે પ્રીતિ તથા ભગવાનના સ્વરૂપનું મહાત્મ્ય એ ચાર વાનાં જેના હૃદયમાં હોય તેની વાસના નિવૃત્ત થઈ જાય છે તેમાં પણ જો એક મહાત્મ્ય

અતિશય દ્રઢ હોય તો શ્રદ્ધા તથા વિશ્વાસ તથા પ્રીતિ
એ ત્રણ દુબળાં હોય તોપણ મહા બળવાન થાય છે.

સા. ૫

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજવામાં ખામીથી ન્યૂનતા.

પોતાનું મન સ્થિર થયું છે ને ભગવાનનો નિશ્ચય
યાણુ અતિશય દ્રઢ છે તોપણ હૈયામાં અતિશય આનંદ
આવતો નથી જે હું ધન્ય છું ને હું કૃતાર્થ થયો છું ને
આ સંસારમાં જે જીવ છે તે કામ ક્રોધ લોભ મોહ મદ
મત્સર આશા તૃષ્ણા તેને વિષે હેરાન થાતા ફરે છે અને
ત્રિવિધી તાપમાં રાત દિવસ બળે છે ને મુને તો પ્રગટ
પુરુષોત્તમે કંઈ કરીને પોતાનું સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે ને
કામ ક્રોધાદિક સર્વે વિકારથી રહિત કર્યો છે અને નારદ
સનકાદિક જેવા સંત તેના સમાગમમાં રાખ્યો છે માટે
મારું મોટું ભાગ્ય છે એવો વિચાર નથી કરતો ને આઠો
પંહાર અતિશય આનંદમાં નથી વર્તતો એ મોટી ખોટ
છે જેમ બાળકના હાથમાં ચિંતામણિ હીધો હોય તેનું તેને
મહાત્મ્ય નથી એટલે તેનો તેને આનંદ નથી તેમ ભગવાન
પુરુષોત્તમ મળ્યા છે ને તેનો અંતરમાં આઠો પંહાર કેફ
રહેતો નથી જે મારું પુર્ણકામપણું થયું છે એવું નથી
સમજતો એ હરિના ભક્તને મોટી ખોટ છે. ગ. પ્ર. ૨૪

જેને યથાર્થ ભગવાનનો નિશ્ચય ન હોય તે યથાર્થ ભગવાનનો મહિમા જણાણો ન હોય તેનાં ઇદ્રિયો તથા અંતઃકરણ તે પોતપોતાના વિષય થકી યથાર્થપણે નિવૃત્તિ પામતાં નથી.

ગ. પ્ર. ૨૪

સ્વધર્મે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેના અંતરને વિષે તો પોતાનું યથાર્થ પૂર્ણકામપણું મનાતું નથી તે તે પૂર્ણકામપણું તો આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન તેણે કરીનેજ થાય છે અને એ બેમાં જેટલી ન્યૂનતા રહે છે તેટલી પૂર્ણકામપણામં ન્યૂનતા રહે છે. અને એ બેમાં જેટલી ખામી રહે તેટલી તો સમાધિમાં પણ નહે છે.

ગ. પ્ર. ૨૫

ભગવાનનું મહાત્મ્ય યથાર્થ જાણ્યું નથી એટલે અસદ વાસના ટળતી નથી.

ગ. પ્ર. ૭૮

બીજા જે ત્રણ પ્રકારના (આર્ત, જ્ઞાસુ, ને અર્થાર્થી) ભક્ત છે તેને ભગવાનનો નિશ્ચયતો છે. તોય પણ ભગવાનનો મહિમા યથાર્થ પણે જાણતા નથી. તે માટે એને ભગવાન વિના બીજી કામના રહી જાય છે. તે માટે જ્ઞાનીને ખરોખર થાતા નથી.

ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાનનું જેવું મહાત્મ્ય છે તેવું એને સમજ્યામાં આવ્યું નથી. માટે ભગવાનને વિષે ને ભગવાનની કથાને વિષે હેત થાતું નથી.

ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનનો મહિમા જોને ન સમજાણો હોય તને તો કાટી લંગોરી તથા તુંબડી તેમાંથી પણ મનને ઉખેડવું મહા મુશ્કેલ છે. માટે ભગવાનની મૂર્તિનું મહાત્મ્ય જાણ્યા વિના ખીજાં કોટી આધન કરે તોપણ ભગવાનની મૂર્તિનું અગત્ય ચિંતવન થાતું નથી. ગ. મ. ૪.

મહાત્મ્ય સમજ્યા વિના માન જાતુ નથી. લો. ૧૬

જોને ભગવાનનું ને સંતનું મહાત્મ્ય સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સગમાં અચળ છે અને જોને મહાત્મ્ય નથી તેનો વિશ્વાસ નહિ. લો. ૧૭

જો ભગવાનનું મહાત્મ્ય ન સમજે તેને તો ભગવાનના ભક્ત સઘર્થ વૈર બંધાય ખરું. કા. ૯

ભગવાનને સર્વ કર્તા ન જાણવાથી ન્યૂનતા (પાપ)

આ સર્વ જગતના કર્તાહત્તા ભગવાન છે તેને કર્તા હત્તા ન સમજીએ તે વિશ્વના કર્તા હત્તા કાળને જાણીએ અથવા માયાને જાણીએ અથવા કર્મને જાણીએ અથવા સ્વભાવને જાણીએ એ તે ભગવાનનો દ્રોહ છે કેમજે ભગવાન સર્વના કર્તા હત્તા છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ કાળ કર્મ, સ્વભાવ ને માયા તેને જગતના કર્તા હત્તા કહે છે માટે એ ભગવાનનો અતિદ્રોહ છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત જેમ તમે (ગામ જીવાના પટેલ કાનદાસજીને કહે છે) ગામના પટેલ

છો તે જે તમારી ગામમાં પટેલાઈ ન રહેવા દે તે તમારો દ્રોહી કહેવાય અને વળી જેમ ચકવર્તિ રાજા હોય તેનો હુકમ ખોટો કરીને જે રાજા ન હોય તેનો હુકમ ચલાવે તે પુરૂષ રાજાનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગવાનને અકર્તા કહેવા અને ભગવાન વિના બીજાને કાળાદિક તેને કર્તા કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે. વર. ૨

જે જીવ ભગવાનને સર્વ કર્તા હર્તા નથી જાણતો તો તેથી બીજા કોઈ પાપી નથી અને ગૌહત્યા, પ્રજ્ઞહત્યા, ગુરૂસ્ત્રીનો સંગ તથા પ્રિદ્વાવેત્તા સદગુરૂનો દ્રોહ તે થકી પણ એને વધુ પાપી જાણવા કાંજે ભગવાન વિના બીજા જે કાળ કર્માદિક તેને એ કર્તા જાણે છે માટે એવો જે નાસ્તિક ચંડાલ હોય તેની તો છાયામાં પણ ઉભું રહેવું નહિ ને ભુલમાં પણ તેના મુખનું વચન સાંભળવું નાહ. કા. ૧૦

પંડિતને ભગવાનનો મહિમા ન સમજાયાનો હેતુ

આ સંસારને વિષે જે પંડિત છે તે શાસ્ત્ર પુરાણ સર્વે વાંચે છે પણ તેને ભગવાનનો ને સંતનો જેમ છે તેમ મહિમા સમજતો નથી તેનું કારણ એ છે જે તે શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે છે તો ખરા પણ એને ભગવાનનો આશરો નથી માટે કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ્યા, મત્સર એણે એના જીવને હરવી નાખ્યો છે અને કામાદિક જે શત્રુ તે એને

કોઈ કાળે માથું ઉપાડવા દેતા નથી પછી તે પડિત ચેતાની પેઠેજ ભગવાનને ભગવાનના સંતને સમજે જે જન અમારા કામાદિક શત્રુ કોઈ કાળે નિવૃત્તિ પામતા નથી તેમ એના પણ કામાદિક શત્રુ નિવૃત્તિ નહિ પામતા હોય એમ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે દોષ સમજે માટે શાસ્ત્ર પુરાણ વાંચે પણ એને ભગવાન કે ભગવાનના સંતનું જેમ છે તેમ યથાર્થ મહાત્મ્ય સમજાતું નથી. ૪૨. ૧૨

ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજનારા ભક્તને ધર્મની આવશ્યકતા

અતિશય મોટા જે ભગવાન તેના મર્યાદાને વિષે કાળ, માયા, પ્રજ્ઞાશિવ સૂર્ય ચંદ્રમા ઇત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે. એવું જાણીને તે ભગવાને જાંધી જે ધર્મ મર્યાદા તેને વિષે એ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતે (ભગવાનનો સાચો ભક્ત) નિરંતર વર્તે પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો ક્યારેય લોપ ન કરે.

ભગવાન તો પતિતપાવન છે અધમ ઉદ્ધારણ છે તે માટે કાંઈક ધર્મ વિરુદ્ધ અવળું વર્તાઈ જાય તો તેની શી ચિંતા છે ભગવાનનો સમર્થ છે એવી રીતે મહાત્મ્યનો અર્થ લઈને મૂળગો પાપ કરવા થકી હરે નહિ એવો જે હોય તે તો દુષ્ટ છે પાપી છે ને એવી સમજણવાળો હોય ને તે ઉપરથી ભક્ત જેવો જણાતો હોય તો પણ

તેને ભક્ત ન જાણવો ને તેનો સંગ કયારેય ન કરવો.
ગ. છે. ૩૨

મહિમાનો ઓથ લઈને મોળી વાત કરનારાને પ્રાયશ્ચિત

વાતના કરનારા એમ વાત કરે છે જે ભગવાનનું જે વચન તેને યથાર્થ કોણ પાળી શકે છે ? માટે જેટલું પણ તેટલું પાળીએ અને ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણ છે તે કહ્યાણુ કરશે અને ભગવાનનું સ્વરૂપ જે હૃદયમાં ધારવું તે કાઠ આપણું ધાર્યું ધરાતું નથી એ તો ભગવાન જેને દયા કરીને ધરાવે છે તેને ધરાય છે એવી રીતની મોળી વાત કરીને ધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ઇત્યાદિ જે ભગવાનની પ્રસન્નતાનાં સાધન તેમાંથી બીજાને મોળા પાડે છે માટે જે એવી હિમત રહિત વાત કરે તેને તો નપુસક જાણવો અને એવી હિમત વિનાની વાત જે દિવસ થઈ જાય તે દિવસ ઉપવાસ કરવો. ગ. પ્ર. ૧૭

ભગવાનનો મહિમા જાણ્યોજ નથી એમ ક્યાં સુધી કહેવાય.

જ્યા સુધી વિષયનો લીધો લેવાય ત્યાં સુધી એ ભકતે ભગવાનનો અલૌકિક મહિમા જાણ્યોજ નથી અને જો ઉદ્ધવજી હતા તેને ભગવાને એમ કહ્યું જે ઉદ્ધવ હું થકી આણુંમાત્ર ન્યૂન નથી તે શા માટે જે ઉદ્ધવજીએ અલૌકિક

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યું હતું ને પંચ વિષયના લીધા
લેવાતા નહોતા. ગા. મ. ૪

દ્યુપતય એવ તેન ચયુરં તમનં તતયા ॥ એવી રીતે મહા-
ત્મ્યે સહિત ભગવાનને જાણ્યા હોય ને એવા જે ભગવાન
તેના જે સંત તે સાથે માન ઇર્ષ્યા ક્રોધ કેમ થાય ? અને
જો થાય છે તો જાણ્યામાં ફેર છે. ગા. છ. ૨૮

૩. ઉપાસના

ઉપાસનાનું રૂપ

ઉપાસના તો તેને કહીએ જે ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે સદા સાકારપણાની દ્રઢ નિષ્ઠા હોય ને યોતે જે ભજનનો દરનારો તે પ્રકારથી થાય તોપણ તે નિષ્ઠા જાયજ નહિ ને ગમે તેવા નિરાકાર પ્રતિપાદનના ગ્રંથને સાંભળે તોપણ ભગવાનના સ્વરૂપને સદા સાકારજ સમજે અને શાસ્ત્રને વિષે ગમે તેવી વાત આવે પણ યોતે ભગવાનના સાકાર સ્વરૂપનુંજ પ્રતિપાદન કરે પણ યોતાની ઉપાસનાનું ખંડન થાવા દેજ નહિ એવી રીતે જેની દ્રઢ સમજણ હોય તેને ઉપાસનાવાળો કહીએ.

ગ. પ્ર. ૪૦

ભગવાનને ક્યારેય પણ નિરાકાર ન સમજે સદાય દિવ્ય સાકાર મુર્તિ સમજે અને ગમે જોટલાં પુરાણ ઉપનિષદ વેદ ઇત્યાદિક ગ્રંથનું શ્રવણ થાય ને તેમાં નિરાકારપણા જેવું સાંભળ્યામાં આવે તોપણ એમ જાણે જે કાંતો આપણને એ શાસ્ત્રનો અર્થ સમજતો નથી ને કાંતો એમાં કેમ કહ્યું હશે પણ ભગવાન તો સદા સાકારજ છે. અને જે સાકાર ન સમજે તો તેની ઉપાસના દ્રઢ ન કહેવાય.

ગ. છ. ૩૫

ઉપાસના કોણે કરવી

જે શુકલ જેવા પ્રહ સ્થિતિને પામ્યા હોય તેને પણ એ શ્રીકૃષ્ણ પરપ્રહ્મની ઉપાસના ભક્તિ કરવી. ગ. મ. ૩૯

સાકારની ઉપાસના કરવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા.

ભગવાનના આકારને વિષે દ્રઢ પ્રતિતી રાખીને એની દ્રઢ ઉપાસના કરવી એમ અમે તમને સર્વને કહીએ છીએ તે આ વાર્તાને સર્વ દ્રઢ કરીને રાખજો ગ. મ. ૩૯

ઉપાસનાની આવશ્યકતા

કેટલાક સિદ્ધ થાય છે ને કેટલાક સર્વજ્ઞ થાય છે ને કેટલાક દેવતા થાય છે ઇત્યાદિક અનંત પ્રકારની મોટપ પામે છે તથા પરમપદને પામે છે એ સર્વે ભગવાનની ઉપાસનાને બળે પામે છે. પણ ઉપાસના વિના કોઈ વાત સિદ્ધ થાતી નથી. માટે શાસ્ત્રમાંથી આત્મા અનાત્માની વિગત સ્પષ્ટને અથવા કોઈ મોટા સતના મુખથી વાત સાંભળીને જાણેજે હું આત્મા અનાત્માની વિગતી કરી લઉં એમ વિગતી થાતી નથી એ તો એ જીવને જેટલી પોતાના ઇશ્વર જે પરમેશ્વર તેને વિષે નિષ્ઠા હોય તેટલોજ આત્મા અનાત્માને વિવેક થાય છે. પણ ઇશ્વર દેવતા બધા વિનાતા કોઈ સાધન સિદ્ધ થતાં નથી ને જેને ગોપીયુંના જેવી મેમલક્ષણ ભક્તિ છે તેના ના સર્વે સાધન સંપૂર્ણ થયાં છે

અને જેને એવો પ્રેમ ન હોય તેને તો ભગવાનનો મહિમા સમજવો જે ભગવાન તો ગોલોક વૈકુંઠ સ્વેતદ્વિપ બ્રહ્મભંડોલ તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભક્તના સુખને અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટિ કોટિ સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત જણાય છે ને મૃત્યલોકને વિષે તો એ ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દીવો કરે ત્યારે એને આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સૂર્યને પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિનં તો રાધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે તેમણે નિરંતર એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રલય થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રખટ ભગવાન છે તેજ એક રહે છે તે પછી રુદ્રિ રચવાને સમે પણ પ્રકૃતિ પુરુષ કારે કરીને અનંત શક્તિ બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન ઉપજાવે છે એવી રીતે ભગવાનનો મહિમા વિચારવો એજ આત્મા અનાત્માની વિગતિનું કારણ છે ને જેટલી એ ભક્તને ભગવાનન મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા છે તેટલોજ તે ભક્તના પ્રહયનાં વૈરાગ્ય આદિ છે માટે ખીજ સાધનના બગાડે ત્યજે એકલું ભગવાનની ઉપાસનાનું બળ રાખવું.

અ. પ્ર. ૫૬

જેમ ની તરફ જાય ત્યાં તો જેને તરતાં આવડતું હોય તે તરી જાય ને જેને તરતાં ન આવડતું હોય તે તો

ઉભો થઈ રહે પણ જ્યારે સમુદ્ર તરવા હોય ત્યારે તો તે
 બેયને વહાણનું કામ પડે છે તે- ટાઢ, તડકો, ભુખ, તરસ,
 માન, અપમાન, સુખ દુઃખ તે રૂપી જે નદી તેને તો
 આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તે તરી જાય પણ મૃત્યુ સમો તો
 સમુદ્ર જેવો છે માટે ત્યાં તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તથા
 વગર આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપા-
 સના રૂપી વહાણનું કામ પડે છે માટે અંતકાળે તો ભગ-
 વાનનો દ્રઢ આશરો હોય તેજ કામમાં આવે છે પણ
 અંત સમે આત્મનિષ્ઠા કાંઈ કામમાં આવતી નથી તે સારૂ
 ભગવાનની ઉપાસનાને દ્રઢ કરીને રાખવી ગ. પ્ર. ૬૧

ભગવાનની મૂર્તિની જે ઉપાસના ને ધ્યાન તે વિના
 જે આત્માને દેખવો ને પ્રહ્મને દેખવો તે તો થાયજ નહિ
 ને ઉપાસનાએ કરીનેજ આત્મા દેખાય પણ તે વિના
 દેખાયજ નહિ ને ઉપાસના વિના આત્મા પ્રહ્મને દેખવાને
 મચ્છવું તે કેમ છે તો જેમ આકાશને જીલે કરીને સો
 વર્ષ મુઘી ચાટીએ તોપણ ક્યારેય ખાટો ખારો સ્વાદ
 આવેજ નહિ તેમ ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના વિના
 આત્મા પ્રહ્મ દેખાયજ નહિ તે ગમે તેટલું જતન કરે
 તોપણ ન દેખાય અને નિર્બીજ એવા જે સગ્ય ને યોગ
 તેણે કરીને આત્માનું દર્શન શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે ભલે
 કહ્યું છે પણ અમે એવો કોઈ દીઠો નથી ને અનુભવમાં

પણ એ વાર્તા મળતી આવતી નથી માટે એ વાર્તા
ખોટી છે. ગ. છ. ૩૬

ભગવાનની ઉપાસના કરવી ને ભગવાનનાં ચરિત્ર
જાવવાં સાંજાળવાં ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવું ને પોત
પોતાના ધર્મમાં રહેતું એવી રીતે પોતાના જીવનું કલ્યાણ
થાવું તે કાંઈ કઠણ નથી એ તો જેમ વહાણમાં બેશીને
સમુદ્રને તરવો એવો સુગમ માર્ગ છે અને આત્મદર્શને
કરીને કલ્યાણ કરવું તે તો જેમ તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર
તરવો એવો કઠણ માર્ગ છે. ગ. મ. ૩૫

અને વળી ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના ને ભગ-
વાનનાં ચરિત્ર ને ભગવાનનું નામસ્મરણ એ ત્રણ વાનાં
વિના કેવળ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાવું તે તો તુંબડાં
બાંધીને સમુદ્ર તરવો તેવું કઠણ છે. ગ. મ. ૩૫

કયા સ્વરૂપની ઉપાસના કરવી

રામાનુજ સ્વામીએ જેવી રીતે ક્ષર અક્ષર થકી પર
જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનું નિરૂપણ કર્યું છે તે પુરૂષો-
ત્તમ ભગવાનને વિષે તો અમારે ઉપાસના છે. લો. ૧૪

આવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે સર્વથી પર
એક મોટો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ અધો
ઉર્ધ્વ તથા ચારેકોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે ને
તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું સિંહા-

સન છે ને તેની ઉપર દિવ્ય મૂર્તિ એવા જે શ્રી નારાયણ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહા-
સનને ચારે બેઠારે અનંગ કોટિ મુકત બેઠા થકા તે નારાય-
ણનાં દર્શન કરે છે એવા જે મુક્તે સહિત શ્રી નારાયણ
તેને અમે નિરંજનદેવીએ કરીએ અને તે ભગવાનને વિષે
તેજનું અતિશયપણું છે તેણે કરીને જ્યારે એ સભા સહિત
તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થતાં ત્યારે અમને અતિશય
કુટ થાય છે અને તેજનો સમૂહ તો નિરતર દેખાય
છે તો પણ એનું વિષ્ણુ રૂપી નથી અને ભગવાનની મૂર્તિના
દર્શને કરીનેજ અનિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે
ઉપાસના છે. -

સો. ૧૪

એક ચૈતન્યના તેજનો રાશી છે ને તેના મધ્યને
વિષે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિ સદા વિરાજમાન
છે એવો દ્રઢ નિશ્ચય હોય ને તે ભગવાનની ઉપાસના
ભક્તિ કરતો હોય ને વાન ગમે પણ કેવળ ચૈતન્ય તેજને
માનતો હોય ને તેની ઉપાસના કરના હોય ને ભગવાનને
સદા સાકાર ન માનતો હોય ને તેની ઉપાસના ન કરતો
હોય તો તે ન ગમે ।

ગ. છે. ૩૦

અપ્તાવરણે યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ પ્રહ્લાંડ તે જે
અક્ષરને વિષે અણની પેઠે જણાય છે એવું જે પુરૂષોત્તમ
નારાયણનું ધામરૂપ અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરૂ-

ષોત્તમની ઉપાસના કરે તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય-
વાળો કહીએ લો. ૧૨

જેમ નદીયું સમુદ્રને વિષે લીન થાય છે ને જેમ
સૂતિ ને પતંગ તે અગ્નિને વિષે બળી જાય છે ને જેમ
શુરો રણને વિષે ટુક ટુક થઈ જાય છે તેમ એક રસ પરિ-
પૂર્ણ એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ [અક્ષર] તેને વિષે અમે અમારા
આત્માને લીન કરી રાખ્યો છે, અને તે તેજોમય એવું જે
અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગ-
વાન ને તે ભગવાનના જે ભક્ત તે સંગાથે આખંડ પ્રીતિ
જોડી રાખી છે. ગ. મ. ૫૦

બ્રહ્મ છે તે તો નિર્વિકાર છે ને નિરંશ છે માટે એ
વિકારને પામે નહિ ને એના અંશ પણ થાય નહિ અને
એ બ્રહ્મને જે સર્વરૂપે કહે છે તેનું તો એમ છે જે એ
બ્રહ્મ જે તે પ્રકૃતિ પુરૂષ આદિક સર્વના કારણ છે ને
આધાર છે ને સર્વને વિષે અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને વ્યાપક
છે માટે જે કારણને આધારને વ્યાપક હોય તે કાર્ય થકી
પ્રથક હોય નહિ એમ સમજણને લેઈને એ બ્રહ્મને શાસ્ત્ર
જે તે સર્વરૂપ કહે છે પણ એ બ્રહ્મજ વિકાર પામીને
ચરાચર જીવરૂપે થઈ ગયા એમ ન સમજવું. અને એ બ્રહ્મ
થકી પરબ્રહ્મ જે પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ
બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે એમ

સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ પ્રજ્ઞ સંગ્રામે એકતા કરીને
[અક્ષરરૂપ થઈને] પરબ્રહ્મની (પુરૂષોત્તમ નારાયણની)
સ્વામી સેવકભાવે ઉપાસના કરવી. ગ. મ. ૩

પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ છે તે પુરૂષરૂપે કરીને અનેક પ્રજ્ઞાં
હી ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રજ્ઞયના કર્તા છે માટે પુરૂષરૂપે કરીનેજ
બહુધા શાસ્ત્રમાં પુરૂષોત્તમને કહ્યા છે. અને પુરૂષમાં ને વાસુદે
વમાં એ ભેદ છે ને જેમ આ જીવને વિષે ને વૈરાજ પુરૂષ-ઇશ્વરને
વિષે ભેદ છે ને વળી જેમ ઇશ્વરને વિષે ને પુરૂષને વિષે ભેદ
છે તેમ પુરૂષ ને પુરૂષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને
વિષે એવો ઘણો ભેદ છે ને પુરૂષોત્તમ વાસુદેવ તો
સર્વના સ્વામિ છે અને એવા અક્ષરાત્મક પુરૂષ પ્રજ્ઞરૂપ
ઘણાક છે તે જે તે (પુરૂષોત્તમ) વાસુદેવના ચરણ રવિદની
ઉપાસના કરે છે ને સ્તુતિ કરે છે.

પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાનના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધા-
મને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ ભેદ
નથી એ બે એકજ છે અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરૂષો-
ત્તમ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તે અક્ષરાદિક સર્વના
નિયંતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે ને સર્વ કારણના
પણ કારણ છે તે સર્વોપરિ વર્તે છે ને સર્વ અવતારના
અવતારી છે ને તમારે સર્વને એકાંતિક ભાવે કરીને
ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે. ગ. છ. ૩૮

ઉપાસનામાં પતિવ્રતાપ્રણાલી ટેક.

ભગવાનના અવતારને વિષે પતિવ્રતાના જેવી અનન્યપણે નિષ્ઠા રાખવી જેમ સિતાજીને શ્રીરામચંદ્રને વિષે નિર્દોષપણે નિષ્ઠા હતી તેમ નિષ્ઠા રાખવી અને એવા જે ભગવાન તેની હેતે કરીને માનસી પુન્ન કરવી તથા દેહે કરીને નવ પ્રકારે ભક્તિ કરવી અને જો એ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણના અવતાર પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ ન હોય તો તેની જે પ્રતિમા તેની પુન્ન મને કરીને તથા દેહે કરીને ચંદન પુષ્પ તુલસી આદિક સામગ્રી વતે કરવી પણ ભગવાન વિના ખીજા દેવની ઉપાસના ન કરવી અને જો ખીજા દેવની ઉપાસના કરીએ તો તેમાં મોટો દોષ લાગે છે ને પતિવ્રતાપણું જાય છે ને વેશ્યાના જેવી ભક્તિ થાય છે માટે ભગવાનને વિષે સિતા ને રૂક્મણીના જેવી ભક્તિ કરવી અને તે ભગવાનનું ધ્યાન કરવું અને તે વિના ખીજા કોઈ દેવનું ધ્યાન ન કરવું ખીજું જે સાધુ સિદ્ધ ગતિને પામ્યો હોય ને સમાધિનિષ્ઠ હોય તેનું પણ ધ્યાન ન કરવું.

ગ. મ. ૧૯

એક પુરુષોત્તમ નારાયણ વિના ખીજા જે શિવ પ્રજ્ઞા દિક દેવતા તેનું ધ્યાન જે મોક્ષને ઇચ્છતો હોય તેને કરવું

નહિ. અને મનુષ્યને વિષે તથા દેવતાને વિષે જે પુરુષોત્તમ નારાયણની રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિયું તેનું ધ્યાન કરવું લો. ૧૨

જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનું ધ્યાન કરવું અને પૂર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તે મૂર્તિનું ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને ભગવાનની મૂર્તિ મળી હોય તેને વિષેજ પતિવ્રતાપણી પેઠે ટેક રાખવી. જેમ પાર્વતીએ કહ્યું છે જે ॥ કોટિ જન્મ લગ રગડ હમારી વર શંભુ કે રહુ કુમારી ॥ લો. ૧૨

જન્મ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ કંગાલ હોય ને કુરૂપ હોય અથવા રોગી કે વૃદ્ધ હોય તોપણ બીજા જે :તાલેવર ને રૂપવાન ને જોખનવાન પુરૂષ તેને જોઈને લેશમાત્ર મનમાં ગુણ આવે નહિ અને જે પતિવ્રતા હોય તે તો બીજા પુરૂષ સામું ભાવે કરીને જીએ અથવા હસીને જોલે ત્યારે એનું પતિવ્રતાપણું નાશપામે અને તે પતિવ્રતાને ઘેર કોઈક પરોણા આવ્યા હોય તો તેને અન્ન જળ આપે તથા પોતાના પતિના જે સંબંધી પુરૂષ તેને અન્ન જળ આપે તે તો પતિના સંબંધી જાણીને આપે પણ પોતાના પતિના જેવી બીજા પુરૂષ માત્ર સંગાથે લેશ માત્ર પ્રીતિ ન હોય અને પોતાના પતિના જેવો બીજા પુરૂષનો ગુણ પણ ન આવે ને પોતાના પતિની મરણ

પ્રમાણેજ વર્તે એવી રીતે પતિવ્રતા સોને પોતાના પતિ સંગાથે દ્રઢ ટેક છે તેમજ ભગવાનના ભક્તને પણ ભગવાન સંગાથે દ્રઢ ટેક જોઈએ અને જેવે રૂપે કરીને ભગવાનનું દર્શન પોતાને થયું છે ને તે સંગાથે જેને પતિવ્રતાના જેવી દ્રઢ પ્રીતિ બંધાણી છે તેને મોટા મોટા જે બીજા મુકત સાધુ તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાયજ નહિ અને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંગાથે પણ પ્રીતિ થાય નહિ કેવળ જે સ્વરૂપની પોતાને પ્રાપ્તિ થઈ હોય તેને સંગાથેજ પ્રીતિ રહે ને તેની મરજી પ્રમાણેજ વર્તે ને બીજાને જે કાંઈક માને તે તો તેના જાણીને માને એવી જેને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તેને વિષે પતિવ્રતાના જેવી દ્રઢ ભક્તિ હોય ને તે જામે તેવા બીજા ગુણવાનને દેખે પણ તેને વિષે હેતુ થાયજ નહિ જેમ હનુમાનજી શ્રી રઘુનાથજીના ભક્ત છે તે રામાવતાર પછી બીજા કેટલાક ભગવાનના અવતાર થયા છે પણ હનુમાનજીને રામચંદ્રજીને વિષેજ પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ રહી છે તે માટે હનુમાનજીની ભક્તિ તે પતિવ્રતાના જેવી છે. એવી રીતે જે ભગવાનના ભક્તની ટેક હોય તેની પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ કહેવાય. અને જેનું અજ્ઞાન એવું ન હોય તો તેની વ્યભિચારણીના જેવી ભક્તિ કહેવાય માટે જાણી જોઈને પોતાનું નાક કપાય એવી ભક્તિ ન કરવી ને ભગ-

વાનના ભક્તને તો સમજી વિચારીને પતિવ્રતાના જેવી
દ્રઢ ભક્તિ કરવી. ગ. છે. ૧૬

ઉપાસના દ્રઢ કેમ થતી જાય

ભગવાનનો મહિમા જેમ જેમ વધુ સમજતો જાય
અને પછી જેમ જેમ પોતાની વૃત્તિ હેતે કરીને ભગવાન
સંગાથે ચોટતી જાય તેમ તેમ ઉપાસના સુધી દ્રઢ થતી
જાય. ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે-જેમ સમુદ્ર છે તેને વિષે કિડી પણ
જઈને પાણી પીએ અને ચરકલું પણ પીએ ને મનુષ્ય
પશુ ઘોડા હાથી તથા મોટા મોટા મગર મચ્છ એ સર્વ
સમુદ્રનું જળ પીઈને બળીયા થાય છે પણ સમુદ્ર લેશ માત્ર
ઓછો થાતો નથી અને જે જે જીવનું જેવું જેવું મોટું
ઝળું હોય તે તે જીવ તે પ્રમાણે સમુદ્રનો મહિમા વધુ
જાણે છે વળી બીજું દ્રષ્ટાંત છે-જેમ આકાશ છે તેને વિષે
મચ્છર હોય ને ચરકલું હોય ને સમજા હોય ને સિચાણો
પણ હોય ને અનલપક્ષી પણ હોય ને ગરૂડ પણ હોય તોપણ
એ સર્વને આકાશ અપારનો અપાર રહે છે અને જેને
પાંખને વિષે વધુ બળ હોય તે આકાશનો મહિમા વધુ
જાણે છે અને પોતાને વિષે ન્યૂનપણું સમજતો જાય છે
તેમ મરિચ્યાદિક પ્રજાપતિની પેઠે અલ્પ ઉપાસનાવાળા
ભક્ત તો મચ્છર જેવા છે અને પ્રજ્ઞાદિકની પેઠે તેથી
અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો ચરકલા જેવા છે અને

વિરાટ પુરુષાદિકની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો સમજા જવા છે અને પ્રધાનપુરુષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો સિચાણા:જેવા છે અને શુદ્ધ પ્રકૃતિ પુરુષની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો અનલ પક્ષી જેવા છે અને અક્ષરધામમાં રહેનારા જે અક્ષરમુક્ત તેની પેઠે તેથી અધિક ઉપાસનાવાળા ભક્ત તો ગરૂડ જેવા છે અને એ સર્વ ભક્ત જેમ જેમ વધુ વધુ સામર્થીને પામ્યા છે તેમ તેમ ભગવાનનો મહિમા વધુ વધુ જાણતા ગયા છે. અને જેમ જેમ વધુ સામર્થીને પામતા ગયા તેમ તેમ ભગવાનને વિષે સ્વામીસેવકપણાનો ભાવ પણ અતિ દૃઢ થાતો ગયો છે.

જેમ પુનમના ચંદ્રમાનું મંડળ હોય તે આંદિથીતો નાની થાળી જેવું દેખાય છે પણ જેમ જેમ એની સમીપે જાય તેમ તેમ -મોટું-મોટું-જણાતું જાય પછી અતિશય ઢુંકડો જાય ત્યારે તો દ્રષ્ટિ પણ પહોંચી શકે નહિ એવું મોટું જણાય તેમ માયારૂપી અંતરાય ટળીને જેમ જેમ ભગવાનને ઢુંકડું થવાય છે તેમ તેમ ભગવાનની પણ અતિ અપાર મોટપ જણાતી જાય છે અને ભગવાનને વિષે દાસ-પણું પણ અતિ દૃઢ થતું જાય છે

સા. ૧૭

ઉપાસનાના બળવાળાની સમજણ

જે એવો (ઉપાસનાના બળવાળો) ભકત હોય તે તો એમ સમજે જે ગમે તેવો પાપી હોય ને જો તેને અંત સમે 'સ્વામિનારાયણ' એવા નામનું ઉચ્ચારણ થાય તો તે સર્વ પાપ થકી છુટીને બ્રહ્મમહોલને વિષે નિવાસ કરે તો જે એ ભગવાનનો આશ્રિત હોય ને તે એ ભગવાનના ધામને પામે એમાં શો સંશય છે ? એમ મહાત્મ્ય સમજે

ગ. પ્ર. ૫૬.

દ્રઢ આશરાવાળાએ (ઉપાસનાવાળાએ) કેમ વર્તવું

એ (અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમનો પ્રત્યક્ષ આશરો હોય તેવો) ભકતજન હોય તેને પોતાનું જે મન છે તેને પરમેશ્વરના ચરણારવિંદને વિષે દ્રઢ કરીને રાખવું જેમ વજ્રની પૃથ્વી હોય તેમાં વજ્રની ખીલી ચોઢી હોય તે કોઈ રીતે ઉખડે નહિ તેમ ભગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને દ્રઢ રાખવું અને એવી રીતે જે ભગવાનના ચરણારવિંદને વિષે પોતાના મનને રાખે તેને મરીને ભગવાનના ધામમાં જવું એમ નથી એતો છતી દેહેજ ભગવાનના ધામને પામી રહ્યો છે

ગ. છે. ૭.

ઉપાસનાની પુખ્તનો હેતુ

જે અતિશય ત્યાગ રાખે અથવા દયા રાખે તેથી ભગવાનની ભક્તિ થાય નહિ ત્યારે ઉપાસનાનો ભગ થાય છે અને પૂર્વે જે જે અતિશય ત્યાગી થયા છે તેના માર્ગમાં ઉપાસનાનો નાશ થઈ ગયો છે માટે અમે એમ વિચારીને પરમેશ્વરની ઉપાસના રહેવા સારૂ ત્યાગને પક્ષ મોળો કરીને ભગવાનનાં મંદિર કરાવ્યાં છે તેમ. જે થોડો ત્યાગ રહેશે તોપણ ઉપાસના રહેશે તે તેણે કરીને ઘણાક જીવનાં કૃત્યાણુ થાશે. અને જેને ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને તેા હુંડીઆની પઠે દયા રાખ્યે પણ કેમ ડીક પડે અને તેા પરમેશ્વરને વાસ્તે પુષ્પ લાવ્યાં જોઈએ તુલસી લાવ્યાં જોઈએ. ભાજી તરફારી લાવી જોઈએ ડાકોરજીને વાસ્તે બાગ બગીચા કરાવ્યાં જોઈએ મંદિર કરાવ્યાં જોઈએ માટે જે અતિશય ત્યાગ રાખીને ને અતિશય દયા રાખીને મુઠો વાગીને બેસી રહે તેણે ભગવાનની ભક્તિ થાતી નથી. અને જ્યારે ભક્તિએ રહિત થાય ત્યારે ભગવાનની ઉપાસનાનો નાશ થઈ જાય એટલે પછવાડેથી અથવા પરંપરા ચાલે તે સારૂ અમે મંદિર કરાવ્યાં છે તે આજડ ભગવાનની ઉપાસના રાખ્યા સારૂ કરાવ્યાં છે અને જે ઉપાસક હોય તે પોતાના ધર્મથી બ્રૂટ થાયજ નહિ મ.ટે પોતાના ધર્મમાં રહીને

ભગવાનની ભક્તિ ઉપાસના કરવી એ અમારો સિદ્ધાંત છે.

ગ. મ. ૨૭

દંભી ઉપાસનાવાળો કોણ ?

સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પંચરાત્ર એ ચારે શાસ્ત્રને મૂકીને જે પોતાના મનની કલ્પનાએ કરીને ગમે તેવી રીતે શાસ્ત્રને સમજીને વર્તે છે ને :તે જો વેદાંતી છે અથવા ઉપાસનાવાળો છે તે જેમ ભુલા પડ્યા છે ને કલ્યાણનો માર્ગ એ જેમાંથી કોઈને જડ્યો નથી માટે એ વેદાંતી તે દંભી જ્ઞાની છે ને એ ઉપાસનાવાળો તે પણ દંભી ભક્ત છે.

ગ. પ્ર. ૫૨

ઉપાસના રહિતના સંગનો ત્યાગ કરવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા.

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવાં થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું - ખંડન થઈને - સ્વામીસેવકભાવ ટળી જતો હોય તેા તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો.

કા. ૧૦

ઉપાસનાની દ્રઢતાવાળાને કૃળ પ્રાપ્તિ.

આવી રીતે (દિવ્ય સાકારપણે) જેને પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપની દ્રઢ ઉપાસના હોય ને તે :ભગવાનના સ્વરૂ-

પમાં કોઈ દિવસ માત્રિકપણનો સંશય ન થાતો હોય ને તેને કદાચિત કોઈ કુસંગને યોગે કરીને અથવા પ્રારબ્ધ કર્મને યોગે કરીને કાંઈ અવગુણ વર્તાઈ જાય તો પણ તેનું કલ્યાણ થાય.

પં. ૭

ભગવાનનું પ્રદ્મપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા : ભગવાનની સેવાને વિષે રહેછે, તે ભગવાનનો જેને અત્યક્ષ પ્રમાણ દ્વ આશરો હોય તેને મનમાં એવી ખ્હીક ન રાખવી જે હું રખે મરીને ભૂત પ્રેત થાઉં કે રખે ઇંદ્ર લોકનેજ પામું કે રખે પ્રલ્લલોકનેજ પામું એવી આશંકા મનમાં રાખવી નહિ કેમજે જે એવો ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો ભગવાનના ધામનેજ પામે પણ વચમાં ક્યાંક તેને ભગવાન રહેવા નહિ.

ગ. છ. ૭

સંશયવાળાને ન્યૂનતા

જો આવી રીતે (દિવ્ય સાકારપણે) ભગવાનને જાણ્યામાં જેને સંશય હોય ને ને જો ઉર્ધ્વરેતા-નૈષ્ઠિક પ્રલ્લયારી હોય ને મહાત્યાગી હોય. તો પણ તેનું કલ્યાણ થાવું અતિ કઠણ છે.

પં. ૭

ઉપાસનાના યોગ્ય અને અયોગ્ય ભેદની સમજણ.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના જન્મ સમયમાં વસુદેવ દેવકીને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે જે ચતુર્ભુજ રૂપ દેખાડ્યું તથા બ્રહ્માને જે અનેક ચતુર્ભુજ રૂપ દેખાડ્યાં તથા અકરને જે શેષશાયી રૂપ દેખાડ્યું તથા અર્જુનને વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું ઇત્યાદિક રૂપને ભેદે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ઉપાસનાના ભેદ કહેવા તે તો યોગ્ય છે પણ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન, વ્રજને વિષે બાગમુકુંદ કહેવાયા મુરલી મનોહર કહેવાયા રાધાકૃષ્ણ કહેવાયા તથા વાજડાં ચાર્યા ગાયો આરી ગોવર્ધન પર્વત ધાર્યો ગોપીયું, સાથે રાસ-ક્રીડા કરી તથા મથુરાં પુરીમાં આર્વને કસને માર્યો યાદ-વને સુખીયા કર્યાં તથા સાંદ્રપિની બ્રાહ્મણને ઘેર વિદ્યા ભણ્યા તથા કુબજ્યા સંઘાથે વિહાર કર્યો તથા દ્વારિકા-પુરીમાં વશ્યા ને રૂકિમણી આદિક અષ્ટ પટરાણીયુંને પરણ્યા તથા બોળ હજાર સીંધુને પરણ્યા તથા હસ્તિના-પુરમાં રથા ને પાંડવની સર્જ ઇષ્ટ ધકી રક્ષા કરી ને દ્રૌપદિની લાજ રાખી ને અર્જુનના સારથિ થયા ઇત્યાદિક સ્થાનકને ભેદે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની અનેક લીલા છે તેણે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના કિલુજ સ્વરૂપને વિષે ઉપાસનાના ભેદ ન કરવા અને જે કરશે તે વચન દોહી ગુરુદોહી છે.

સાકારનિષ્ઠા.

સાકાર સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન (નિરૂપણ)

ભગવાન પુરુષોત્તમ છે તે તો સદા સાકારજ છે ને મહા તેજોમય મૂર્તિ છે અને અંતર્યામિપણે કરીને સર્વત્ર 'પૂર્ણ' એવું જે સન્નિધિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે તો મૂર્તિમાન એવા ને પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનું તેજ છે. અને શ્રુતિએ પણ એમ કહ્યું છે જે તે ભગવાન માયા સામું જોતા હવા અને જ્યારે, જુએ ત્યારે તેને શું એકલી આંખ્યજ હોય ? હાથ પગ પણ હોય માટે સાકાર રૂપનું પ્રતિપાદન થયું. અને વળી જેમ સમગ્ર જળ છે તેના જીવરૂપ જે વરૂણ તે પોતાના લોકને વિષે સાકાર છે ને જળ નિરાકાર કહેવાય છે તે જેમ અગ્નિની જે જ્વાળા છે તે નિરાકાર કહેવાય છે અને તેના દેવતા જે અગ્નિ તે અગ્નિલોકને વિષે સાકાર છે ને જેમ સમગ્ર તડકો તે નિરાકાર કહેવાય છે ને સૂર્યના મંડળને વિષે જે સૂર્યદેવ છે તે સાકાર છે. તેમ સન્નિધિદાનંદ બ્રહ્મ છે તે નિરાકાર છે અને પુરુષોત્તમ જે ભગવાન તે સાકાર છે.

ગ. પ્ર. ૪૫

જેમ અગ્નિ છે તે પ્રકાશ સ્વરૂપે તો અરૂપ છે ને અગ્નિ પોતે તો મૂર્તિમાન છે તે જ્યારે અગ્નિને અણુ

થયું હતું ત્યારે મૂર્તિમાન અગ્નિ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ને અર્ચુન પાસે આવ્યો હતો પછી જ્યારે ઇંદ્રનું ખાંડવ વન બાળવા ગયો ત્યારે તેજ અગ્નિ જવાબારૂપ થઈને સમગ્ર વનમાં વ્યાપ્યો તેમજ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે પ્રભારૂપ જે પોતાની અંતર્યામિ શક્તિ તેણે કરીને સર્વને વિષે વ્યાપ્ત છે ને મૂર્તિમાન થકા સર્વથી જુદા છે અને પ્રભુ છે તે તો પુરુષોત્તમ ભગવાનની કીરણ છે અને પોતે ભગવાન તો સદા સાકાર મૂર્તિજ છે. ગ. મ. ૧૦

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં સાકાર પ્રભુનું પ્રતિપાદન છે પણ જે વાંચનારા હોય તેને જો પરમેશ્વરની ભક્તિ ન હોય તો ભગવાનનું સ્વરૂપ શ્રીમદ્ ભાગવતમાંથી પણ નિરાકાર સમજાય છે. અને દ્વિતિય સ્કંધમાં જ્યાં આશ્રયનું રૂપ કર્યું છે ત્યાં પણ ભગવાનનું સ્વરૂપ ભક્તિ હિન હોય તેને નિરાકાર સમજાય છે પણ ભગવાનનું સ્વરૂપ નિરાકાર નથી. કાંજે ભગવાન થકીજ સર્વ સ્થાવર જંગમ સૃષ્ટિ થાય છે તે જો ભગવાન નિરાકાર હોય તો તે થકી સાક્ષર સૃષ્ટિ કેમ થાય જેમ આકાશ નિરાકાર છે તો તે થકી જેવા પૃથ્વી થકી ઘટાદિક આકાર થાય છે તેવા થાતા નથી તેમ પ્રભાદિક જે સૃષ્ટિ તે સાક્ષર છે તો તેના કરનારા જે પરમેશ્વર તે પણ સાકારજ છે. અને ભાગવતમાં અધ્યાત્મ અધિભૂત ને ગંધિદેવ એ ગણનો જે આધાર છે

તે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે એમ કહ્યું છે તેની વાત કરીએ તે સાંભળો. અધ્યાત્મ જે વિરાટ પુરુષની ઇન્દ્રિયો ને અધિભૂત જે તેનાં પંચ મહાભૂત અને અધિદેવ જે વિરાટના ઇન્દ્રિયોના દેવતા એ સર્વે વિરાટને વિષે આવ્યા તોપણ વિરાટ ઉભા ન થયા પછી વાસુદેવ ભગવાને પુરુષરૂપે થઈને જ્યારે વિરાટ પુરુષને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે વિરાટપુરુષ ઉભા થયા. તે ભગવાન વિરાટ પુરુષનાં જે અધ્યાત્મ અધિભૂત ને અધિદેવ તેને ।વષે તદાત્મકપણે કરીને વને છે ને સ્વરૂપે તો વિરાટ થકી ન્યારા છે ને તેનેજ આશ્રય કરવા યોગ્ય સ્વરૂપ કહ્યું છે. ગ. મ. ૧૦

અને જે ભગવાનને આકાર ન હોય તો જ્યારે આત્યંતિક પ્રસંગ હતો ત્યારે શ્રુતિએ એમ કહ્યું જે ॥ મણ્મથ ॥ કહેતાં તે ભગવાન જે તે જોતા હવા ત્યારે જે જોયું તો એ ભગવાનનું નેત્ર શ્રોત્રાદિક અવયવ સ્ફિટ આકાર એવું દિવ્ય સ્વરૂપજ હતું અને વળી એમ પણ કહ્યું છે જે ॥ પુરુષેનાત્મભૂતેન વીર્યમાયજ નીર્યવાન ॥ એવી રીતે પુરુષરૂપે થઈને એ પુરુષોત્તમ તેણે માયાને વિષે વિશ્વને ધારણ કર્યું ત્યારે એ ભગવાન પ્રથમજ સ્પાકાર હતા. પં. ૭.

વેદમાં તો ભગવાનનું સ્વરૂપ બહુ રીતે વર્ણવીને નારાયણે પોતે પોતાને મુખે કહ્યું છે પણ તે કાઠના સમ-

જ્યામાં આવ્યું નહિ ત્યારે સાંખ્યશાસ્ત્રે કરીને ચોવીસ તત્વ કહ્યાં ને પચવીસમું ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તે સાંખ્યના આચાર્ય જે કપિલમુની તેણે એમ વિચાર્યું જે સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ ને કારણ તેને વિષે જીવ એકપણે કરીને વર્તે છે અને એથી ન્યારો જીવ રહી શકતો નથી ને ઈશ્વર છે તે પણ પોતાની ઉપાધી જે વિરાટ સુત્રાત્મા ને અવ્યાકૃત તેને વિષે એકપણે વર્તે છે પણ તે વિના રહી શકતો નથી માટે સાંખ્યશાસ્ત્રે જીવને ને ઈશ્વરને ચોવીસ તત્વ ભેજાજ ગણ્યા છે અને પચવીસમા પરમાત્માન કહ્યા છે. અને યોગશાસ્ત્રના આચાર્ય જે હિરણ્યગર્ભ રૂપિ તેણે ચોવીસ તત્વ કહીને પચવીસમો જીવને કહ્યો છે તેનજ પચવીસમા ઈશ્વરને કહ્યા છે અને પરમાત્માને છવીસના કહ્યા છે. એવી રીતે સાંખ્યશાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર તેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ કહ્યું તોપણ સાક્ષાત્કાર ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ન થયું અને અનુમાન પ્રમાણે તો થયું જે સાંખ્યને મતે ચોવીસ તત્વથી પર જીવ ઈશ્વર છે ને તેથી પર પરમાત્મા છે તે સત્ય છે. એવી રીતે પરમાત્માના સ્વરૂપનું જેય શારણ વતે અનુમાન પ્રમાણે કરીને જ્ઞાન થયું પણ તે ભગવાન કાળા છે કે પીળા છે ? કે કાંઠા છે કે ટુકડા છે ? કે સત્કાર છે કે નિરાકાર છે ? એવું કાંઈ જ્ઞાન ન થયું પછી પાતે વાસુદેવ ભગવાને પચરાત્ર નામે તંત્ર કર્યું તેને વિષે એમ પ્રાતપાદન કયું

જે શ્રી કૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તે પોતાના અક્ષરધામને વિષે સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિમાન રહ્યા છે અને તેજ ભગવાન જે તે શ્વેતદ્વિપવાસી જે અનંત નિરન્નમુક્ત તેમને પાંચ વખત પોતાનું દર્શન આપે છે તથા વેકુંઠે લોકને વિષે તેજ ભગવાન ચતુર્ભુજ મૂર્તિ થકા લક્ષ્મીજીએ સહિત છે ને શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મને ધરી રહ્યા છે તથા વિષ્ણુસેનાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે અને એજ ભગવાન પૂજવા યોગ્ય ભજવા યોગ્ય ને પામવા યોગ્ય છે અને તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક અવતાર ધારણ કરે છે અને વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રહુમ્ન અનિરૂદ્ધ એ ચતુર્વ્યૂહરૂપે વર્તે છે એવી રીતે સાકાર મૂર્તિનું પ્રતિપાદન કર્યું છે પછી તેજ પંચરાત્ર તંત્રને નારદજીએ ફરીને કર્યું ત્યારે તે નારદ પંચરાત્ર કહેવાણું તેને વિષે એવી રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું જે કોઈ રીતે સંશય રહ્યો નહિ અને તેજ રીતે શિવજીએ પાશુપતશાસ્ત્ર કર્યું તેને વિષે પણ અષ્ટભુજ ચતુર્ભુજરૂપે ફરીને શ્રીનારાયણના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે તે માટે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ નારાયણ પરાવેદા દેવા નારાયણાંગજા : ॥ નારાયણ પરાલોકા નારાયણ પરામગ્ના : ॥ નારાયણ પરાયોગો નારાયણ પરંતપ : ॥ નારાયણ પરંજ્ઞાનં નારાયણ પરાગતિ : ॥ તથા વાસુદેવ પરાવેદા વાસુદેવ પરામગ્ના : ॥ વાસુદેવ પરાયોગા વાસુદેવ પરાક્રિયા : ॥ વાસુદેવ

પરંજ્ઞાનં વાસુદેવ પરંતપઃ ॥ વાસુદેવ પરોધર્મો વાસુદેવ પરાગતિઃ ॥
 એવી રીતે એ પાંચ શાસ્ત્રે કરીને શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ વાસુ-
 દેવના સ્વરૂપનું પ્રતિપાદન કર્યું છે અને એ પાંચ શાસ્ત્રે
 કરીને જે ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે તેજ પુરો જ્ઞાની કહે-
 વાય જેમ દુધ છે તેને નેત્રે જુએ ત્યારે ઘોળું દેખાય અને
 નાકે સુધે ત્યારે સુગંધવાનઃ જણાય અને આંગળીએ કરીને
 અડે ત્યારે ટાડું ઉતું જણાય અને જીભાએ કરીને ચાખે
 ત્યારે સ્વાદ જણાય પણ એક ઇન્દ્રિયે કરીને દુધના સ્વરૂપનું
 સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય અને સર્વે ઇન્દ્રિયે કરીને તપાસી જુએ
 ત્યારે સંપૂર્ણ જ્ઞાન થાય છે તેમ વેદાદિક પાંચ શાસ્ત્રે કરીને
 ભગવાનના સ્વરૂપને સમજે ત્યારે સંપૂર્ણ ભગવાનના સ્વ-
 રૂપનું જ્ઞાન થાય છે ને એમ જાણવું તેને સંપૂર્ણ જ્ઞાન
 કહીએ.

વર. ૨

શાસ્ત્રની રીતે સાકાર ભગવાનના ભજને કરીને
 કલ્યાણ છે ને અમે પણ એજ પક્ષનું અહુણ કરીએ છીએ.

ગ. પ્ર. ૭૧

અને આ જે વાર્તા (અક્ષરધામમાં પુરુષોત્તમ ભગ-
 વાન સાકાર છે) તે અમે પ્રયક્ષ દેખીને કહી છે માટે એમાં
 કાંઈ સંશય નથી.

ગ. પ્ર. ૬૪

સાકાર સ્વરૂપમાં આશંકાઓનું સમાધાન.

અને કોઈ એમ કહેશે જે શ્રુતિમાં એમ કહ્યું છે જે પરમેશ્વર તો કર ચરણાદિકે રહિત છે ને સર્વત્ર પૂર્ણ છે તો એ જે શ્રુતિએ કર ચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે તે તો માયિક કરચરણાદિકનો નિષેધ કર્યો છે. અને ભગવાનનો આકાર છે તે તો દિવ્ય છે પણ માયિક નથી. ગ. પ્ર. ૪૫

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ પ્રદુમ્ન ને અનિરુદ્ધ એ ચતુર્વ્યુહનીજ વાર્તા છે તે કોઈ ઠેકાણે એને સચુલ્લ કરી કહે છે અને કોઈ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરી કહે છે. તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી કહે છે ત્યારે વાસુદેવ ભગવાનને કહે છે ને જ્યારે સચુલ્લ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ અનિરુદ્ધ ને પ્રદુમ્નને કહે છે માટે જ્યારે નિર્ગુણપણે કહ્યા હોય ત્યારે સાંભળનારાની ને વાંચનારાની મતિ જમી જાય છે અને એમ જાણે છે જે ભગવાનનો તો આકાર નથી તે સમજનારાની અવળી સમજણ છે અને શાસ્ત્રમાં જે શબ્દ છે તે એકાંતિક ભક્ત વિના ખીજને સમજતા નથી તે ક્રિયા શબ્દ. તો જે ભગવાન અરૂપ છે જ્યેષ્ઠતિસ્વરૂપ છે નિર્ગુણ છે ને સર્વત્ર વ્યાપક છે એવાં વચન 'સાંભળીને મૂર્ખ' હોય તે એમ જાણે જે શાસ્ત્રમાં તો ભગવાનને અરૂપજ કહ્યા છે અને જે એકાંતિક ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે શાસ્ત્રમાં ભગવાનને જે અરૂપ ને નિર્ગુણ કહ્યા છે તે તો માયિક

એવા જે રૂપ :ને શુદ્ધ તેના નિષેધને અર્થે કહ્યા છે પણ ભગવાન તો નિત્ય દિવ્યમૂર્તિ છે ને અનંત કલ્યાણગુણે યુક્ત છે. અને તેજના પુંજરૂપ કહ્યા છે તે તો મૂર્તિ વિના તેજ હોય નહિ માટે એ તેજ તે મૂર્તિનુંજ છે જેમ અગ્નિની મૂર્તિ છે તે મૂર્તિમાંથી અગ્નિની જ્વાળા પ્રગટ થાય છે તેણે કરીને તે અગ્નિની મૂર્તિ દેખાતી નથી અને જ્વાળા દેખાય છે પણ સમજી હોય તે એમ જાણે જે અગ્નિની મૂર્તિમાંથીજ જ્વાળા નીકળે છે. તેમજ વરૂણની મૂર્તિમાંથી જળ પ્રગટ થાય છે તે જળ દેખાય છે અને વરૂણની મૂર્તિ દેખાતી નથી પણ સમજી હોય તે એમ જાણે જે વરૂણની મૂર્તિમાંથી સર્વે જળ છે તેમ બ્રહ્મસત્તારૂપ જે કોટિ સૂર્ય જેવો પ્રકાશ છે તે પુરુષોત્તમ ભગવાનની મૂર્તિનો પ્રકાશ છે.

અને શાસ્ત્રમાં એવાં વચન હોય જે જેમ કાંટે કરીને કાંટો કાઢીને પછી બેઢનો ત્યાગ કરે તેમ ભગવાન પૃથ્વીનો ભાર ઉતારવાને કાળે દેહ ધરે છે તે ભાર ઉતારીને દેહનો ત્યાગ કરે છે એવા જે શબ્દ તેને સાંભળીને મૂર્ખ હોય તે ભુલા પડે છે અને ભગવાનને અરૂપ સમજે છે પણ ભગવાનની જે મૂર્તિ તેને દિવ્ય જાણતા નથી અને એકાંતિક ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે ન્યારે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અર્જુનની પ્રતિજ્ઞા રાખવાને કાળે બ્રાહ્મણનો પુત્ર લેવાને ગયા ત્યારે દ્વારિકામાંથી રથ ઉપર :બેસીને અર્જુન સોતા

ચાલ્યા તે લોકાલોક પર્વતને ઓળંગીને માયાનો જે અંધ-
કાર તેને સુદર્શન ચક્રે કરીને કાપીને તેને વિષે રથને હાંકીને
ને તેજપુંજને વિષે પ્રવેશ કરીને અને ભુમાપુરુષ પાસેથી
બ્રાહ્મણના પુત્રને લઈ આવતા હવા માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
દિવ્યમૂર્તિ હતા તો તેને પ્રતાપે કરીને લોકડાનો જે રથ
અને પંચભૂતના દેહવાળા જે ઘોડા તે સર્વ દિવ્ય ને માયા
પર જે ચૈતન્ય તે રૂપ થાતા હવા અને જે દિવ્યરૂપ ન
થવા હોય તો જેટલું માયાનું કાર્ય હોય તેટલું માયામાંજ
લીન થાય પણ માયાથી પર જે બ્રહ્મ ત્યાં સુધી પહોંચે
નહિ માટે જે ભગવાનની મૂર્તિને પ્રતાપે માયિક પદાર્થ
હતાં તે પણ અમાયિક થયાં એવું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ
તેને મૂર્ખ હોય તે માયિક સમજે અને જે ઝાંઝાંતિક સંત
છે તે તો ભગવાનની મૂર્તિને અક્ષરાતીત સમજે છે ન મૂર્તિ-
માન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેને બ્રહ્મરૂપ જે અનંત
કોટિ મુક્ત અનં અક્ષરધામ એ સર્વેના આત્મા જાણે છે
માટે કોઈ ગમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય ને તેમાં ભગવા-
નનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે એમ
જાણવું જે એ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે પણ
ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાનજ છે. ગ. પ્ર. ૬૬

પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ એવા જે ભગવાન તેજ પોતે કૃપાએ
કરીને જીવના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થાય છે

ત્યારે જે જે તત્વનો અંગીકાર કરે છે તે સર્વ તત્ત્વ બ્રહ્મ રૂપ છે કાંજે રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાગ્રત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તે જણાય છે તથા હસ દ્વિપદ્ય પ્રાણ ઇત્યાદિક સર્વે તત્ત્વ મનુષ્યની પેઠે જણાય છે પણ એ સર્વે બ્રહ્મ છે પણ માયિક નથી તે માટે એ ભગવાનના આકારનું ખંડન ક્યારે પણ ન કરવું.

ગ. પ્ર. ૭૧

ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંત શાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ અછેદ અભેદ સર્વ વ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે તે જીવની જીવિમાથી માયિકભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે. કા. ૭

શરીરી એવા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે તેા સદાય દિવ્ય મૂર્તિમાન છે ને એવા જે એ ભગવાન તે જે તે વ્યાપક ને દ્રષ્ટા એવા જે સર્વે આત્મા ને તે આત્માને વ્યાપ્ત ને આત્માને દૃશ્ય એવા જે દેહ એ સર્વેમાં પોતાની અત્યામિ શક્તિએ કરીને આત્માપણે રહ્યા છે, અને એવી રીતે સર્વેના આત્મા જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેમને જ્યારે રૂપ વાન એવું જે દૃશ્ય તેના આત્માપણે કરીને શાસ્ત્રને વિષે રહ્યા હોય ત્યારે તે પુરૂષોત્તમને દૃશ્યરૂપે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય તે જ્યારે દ્રષ્ટાના આત્માપણે કરીને પ્રતિપાદન કર્યા હોય ત્યારે એ પુરૂષોત્તમને અરૂપપણે કરીને શાસ્ત્રમાં

કહ્યા હોય છે ને વસ્તુતાએ તો રૂપવાન જે દૃશ્ય ને અરૂપ
જે આત્મા એ બેય થકી પુરુષોત્તમ ભગવાન ન્યારા છે ને
સદા મૂર્તિમાન છે ને પ્રાકૃત આકારે રહિત છે ને મૂર્તિ
માન થકા પણ દૃષ્ટા ને દૃશ્ય એ બેયના દૃષ્ટા છે ને એ
આત્મા ને અક્ષર એ સર્વેના પ્રેરક છે ને સ્વતંત્ર છે ને
નિયંતા છે ને સકળ ઐશ્વર્ય સંપન્ન છે ને પર થકી પર
એવું જે અક્ષર તે થકી પણ પર છે. ગ. પ્ર. ૬૪

સાકારની પરિપક્વ નિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ

જેણે પ્રથમ એવો દૃઢ નિશ્ચય કર્યો હોય જે ન્યારે
આત્મનિક પ્રલય થાય છે તેને અંતે પણ ભગવાન સાકાર
છે એવા દૃઢ ગ્રંથી હૃદયમાં પકી હોય ને પછી જે તેને
નંજોમય અલિંગપણું જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું હોય તેનું શ્રવણ
થાય તથા એવી વાર્તા કોઈ થકી સાંભળે તોપણ તેને
સંશય થાય નહિ કેમ જે એ તો એમ સમજ્યો છે જે ભગવાન
તો સદા સાકારજ છે પણ નિરાકાર નથી તેજ ભગવાન
રામકૃષ્ણાદિક મૂર્તિયુને ધારણ કરે છે એવી રીતે જેની
દૃઢપણે સમજણ હોય તેની પરિપક્વ નિષ્ઠા જાણવી.

પં. ૭

સાકાર નિષ્ઠા કોના થકી પમાય છે

આ વાર્તા (સાકારપણાની નિષ્ઠા) તો જેને એ ભગ-
વાનના સ્વરૂપમાં સદા દિવ્ય સાકારપણે ઉપાસનાની દૃઢ

નિષ્ઠા થઈ હોય તે થકીજ પમાય છે પણ બીજા થકી તો પમાતી નથી. ગ. પ્ર, ૬૪

ભગવાનના સ્વરૂપ સખંધી મૂર્ખની સમજણ

મૂર્ખ હોય તે જો ભગવાનને સાકાર સમજે તો કેવળ મનુષ્ય જેવાજ સમજે ને જો નિરાકાર સમજે તો બીજા આકારને જેમ માયિક જાણે તેમ ભગવાનના આકારને પણ માયિક જાણે ને અરૂપ એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ કદાપિ માટે એ જો પ્રકારે મૂર્ખને તો અવળું પડે છે. પં. ૭

સાકારની નિષ્ઠાવાળાની મહત્તા ને તેને ફળ

જેના હૃદયમાં ભગવાનની ભક્તિ હોય ને એમ સમજતો હોય જે જેવા પ્રગટ ભગવાન પૃથ્વી ઉપર ખિરાજે છે અને જેવા તે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનને સમીપે ખિરાજે છે તેવા ને તેવાજ જ્યારે આત્યંતિક પ્રલય થાય છે ત્યારે પણ રહે છે. અને આ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે સદા સાકારજ છે એમ સમજતો હોય ને ગમે તેવા વેદાંતના ગ્રંથ સાંભળે પણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને નિરાકાર સમજેજ નહિ અને એમ જાણે જે એ ભગવાન વિના બીજો કોઈ જગતનો કર્તા છેજ નહિ અને એમ જાણે જે એ ભગવાન વિના સુકું પાંદડું પણ ફરવાને સમર્થ નથી એવી જેને ભગવાનને વિષે સાકારપણાની દૃઢ પ્રતિતી હોય

ને તે જેવો તેવો હોય તોપણ એ અમને ગમે છે ને એને માથે કાળ, કર્મ ને માયા તેનો હુકમ નથી અને જો એને દડ દેવો હોય તો ભગવાન પોતે દે છે પણ ખીજા કોઈનો એને માથે હુકમ નથી. અને જેના હૃદયમાં ભગવાનની એવી નિષ્ઠા અચલ હોય ને તે ગમે તેટલાં શાસ્ત્ર સાંભળે અથવા ગમે તેનો સંગ કરે તોપણ પોતાને જે ભગવાનના સાકાર-પણાની નિષ્ઠા છે તે ટળે નહિ અને તેજના બિંબ જેવા નિરાકાર ભગવાનને કોઈ દિવસ સમજેજ નહિ એવી નિષ્ઠા-વાળો જે સંત છે તેના પગની રજને તો અમે પણ માથે ચઢાવીએ છીએ અને તેને હુખવતા થકા મનમાં ખેંચીએ છીએ અને તેના દર્શનને પણ ઇચ્છીએ છીએ. અને એવા ભગવાનના પ્રતાપે કરીને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છે છે તે તો જેમ નાવમાં બેસીને સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે એવા હાલ્યા છે. અને એવા ભગવાનના સ્વરૂપના જ્ઞાનવાળા છે તે સર્વે દેહનું મૂકીને ભગવાનના ધામમાં ચૈતન્યનીજ મૂર્તિ થઈને ભગવાનના હૃદયમાં રહે છે. અને જે એવા યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત છે તેનું દર્શન તો ભગવાનના દર્શન તુલ્ય છે અને એના દર્શને કરીને અનંત પતિત જીવનો ઉદ્ધાર થાય છે એવા એ મોટા છે.

ગ. પ્ર. ૩૭

પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે જીવના કલ્યાણને અર્થે કૃપાએ કરીને પૃથ્વીને વિષે મનુષ્ય જેવા જણાય છે તેને જે આવી

રીતે સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન બાણીને ઉપાસના ભક્તિ કરે છે તે તો એ ભગવાનના સાધર્મ્ય પાણાને પામે છે ને અનંત અશ્વયંને પામે છે ને બ્રહ્મભાવને પામ્યો જે પોતાનો આત્મા તેણે કરીને પ્રેમે સહિત નિરંતર પરમ આદર થકી પુરૂષોત્તમ ભગવાનની સેવાને વિષે વર્તે છે. ગા. પ્ર. ૬૪

ભગવાનના આકારને વિષે દૃઢ પ્રતિતી હશે ને કદાચિત એ જીવ કાંઈક પાપ કરશે તોપણ એનો ઉદ્ધાર થાશે કેમજે પાપ કરે તેનું તો પ્રાયશ્ચિત કહ્યું છે. ગા. મ. ૩૯

ભગવાનને સાકાર બાણીને નિષ્ટા રાખી હોય ને કદાચિત તેથી કાંઈક પાપ થઈ ગયું હોય તો એનો શો ભાર છે? એ પાપ તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને સર્વે બળી બશે ને એનો જીવ ભગવાનને પામશે. ગા. મ. ૩૯

જેમ સીના ઉદરમાં ગર્ભ હોય પછી તેમાંથી પુત્રરૂપ કુળ ઉદય થાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય (સાકારની નિષ્ટા) રૂપ ગર્ભ હોય તેને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તે રૂપ કુળની પ્રાપ્તિ થાય છે માટે એવો દુપાય કરવો જોઈ કરીને એ ગર્ભને વિક્ર નથાય તે બીજાને પણ એવી વાત કરવી જોઈ કરીને ભગવાનના નિશ્ચય (સાકારની નિષ્ટા) રૂપ ગર્ભનો પાત ન થાય. ગા. મ. ૧૦

ભગવાનને જગતના કર્તાહર્તા બોલે અને મૂર્તિમાન બોલે તે ઉપરજ ભગવાન રાજી થાય છે. વર. ૨

ભગવાનનો દ્રોહ તેને જે ન કરે (નિરાકાર ન બાણે)
તેણે સંપૂર્ણ ભગવાનની પૂજા કરી. વર. ૨

સાકારની નિષ્ઠા રહિત (નિરાકારની નિષ્ઠાવાળા) ને
ન્યૂનતા.

એવી (સાકારની) નિષ્ઠા ન હોય ને તે જો ત્યાગ
વૈરાગ્યે યુક્ત હોય તોપણ તેનો અમારા અંતરમાં ભાર
આવે નહિ અને એવી (સાકારની) નિષ્ઠા વિનાના જે
જીવ છે તે પોતાના સાધનને બળે કરીને પોતાનું કલ્યાણ
ધૃષ્ટે છે પણ એવા પરમેશ્વરના પ્રતાપે કરીને પોતાનું
કલ્યાણ ધૃષ્ટતા નથી એવા જે જડમંતિવાળા પુરુષ છે તે
તો જેમ નાવ વિના પોતાના બાહુ બળે કરીને સમુદ્ર તર-
વાને ધૃષ્ટે તેવા મૂખે છે. અને એવી નિષ્ઠા બંને ન
હોય ને તેણે બીજાં સાધન જો કર્યાં હોય તો તે બીજા
દેવતાના લોભા રહે છે ગ. પ્ર. ૩૭

જે ભગવાનને નિરાકાર બાણીને ધ્યાન ઉપાસના કરે
છે તે તો પ્રકાશ અવ્યય વિષે લીન થાય છે તે પાછો
કોઈ દિવસ નિસરતા નથી ને કોઈ ઐશ્વર્યને પણ
પામતો નથી ગ. પ્ર. ૬૪

સર્વ શુભ સંપન્ન હોય ને જો ભગવાનને અલિંગ
સમજતો હોય પણ મૂર્તિમાન ન સમજે એ મોટો દોષ

છે, એણે કરીને એના બીજા સર્વે ગુણ દોષરૂપ થઈ
જાય છે લો. ૧૬

ભગવાન તો સદા સાકાર છે તેને જે નિરાકાર સમ-
જવા એજ ભગવાનના આકારનું ખંડન કર્યું કહેવાય છે
અને ભગવાનના સર્વે અપરાધ થકી જે ભગવાનના આકા-
રનું ખંડન કરવું એ મોટો અપરાધ છે તે માટે એ અપ-
રાધ તો ક્યારે પણ કરવો નહિ અને એ અપરાધ જો
તો એને પંચ મહાપાપ કરતાં પણ અધિક પાપ લાગે
છે ગ. પ્ર. ૭૧

ભગવાનને જે નિરાકાર સમજે એ તો પંચ મહા
પાપ કરતાં પણ આત્મ મોડું પાપ છે એ પાપનું કોઈ
પ્રાયશ્ચિત્ત નથી ગ. મ. ૩૯

જેમ કોઈક એવા કાગળ લખી લખીને મંદિરે જે
અમારો રાજા છે તે નાક કાન વિનાનો છે અથવા હાથ
પગ વિનાનો છે એવી રીતે રાજાનું રૂપ સંપૂર્ણ હોય તેને
ખંડીત કરીને વર્ણવે તે રાજાનો દ્રોહી કહેવાય તેમ ભગ-
વાન છે તે કર ચરણાદિક સમગ્ર અંગે સંપૂર્ણ છે અને
લેશ માત્ર પણ કોઈ અંગે વિકલ નથી અને સદા મૂર્તિ-
માનજ છે તેને રૂપ કહેવા એજ ભગવાનનો દ્રોહ છે
એવી જાતનો જે ભગવાનનો દ્રોહ કરે (અરૂપ કહે) અને તે

ચંદન પુષ્પાદિકે કરીને ભગવાનને પૂજે છે તો પણ ભગ-
વાનનો દ્રોહી છે વર. ૨

ભગવાનને નરાકાર બાણે તો ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો
કહેવાય ગ. મ. ૬

ભગવાનને વિષે સ્વામીસેવકપણું

અક્ષરધામમાં મુક્ત ભગવાનની સેવામાં રહે છે.

અક્ષરતાં બે સ્વરૂપ છે. એક તો નરાકાર એકરસ
ચેતન્ય છે તેને ચિદાકાશ કહીએ બ્રહ્મમહોત્ત કહીએ ને એ
અક્ષર બીજે રૂપે કરીને પુરૂષોત્તમ નારાયણની સેવામાં
રહે છે અને એ અક્ષરધામને પામ્યો ને ભક્ત તે પણ
અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે. ને ભગવાનની અખંડ
સેવામાં રહે છે. અને એ અક્ષરધામને વિષે અક્ષરના સાધ
ર્મ્યપણાને પામ્યા એવા અનંતકોટિ મુક્ત રહ્યા છે તે
સર્વે પુરૂષોત્તમના દાસ ભાવે વર્તે છે ને પુરૂષોત્તમ
નારાયણ તે સર્વના સ્વામી છે ને અનંતકોટિ બ્રહ્માંડના
રાજધિરાજ છે ગ. પ્ર. ૨૧

અક્ષરધામને વિષે પોતાના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા
એવા ને અનંતકોટિ મુક્ત તે એ ભગવાનની સેવાને
વિષે રહે છે ગ. પ્ર. ૬૩

જે સદા દિવ્ય મૂર્તિમાન જાણીને પુરુષોત્તમ ભગવાનની ઉપાસના ભક્તિ કરે છે તે તો એ ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યો જે પોતાનો આત્મા તેણે કરીને પ્રેમે સહિ-નિરંતર પરમ આદર થકી ભગવાનની સેવાને વિષેવર્તે છે

ગ. પ્ર. ૬૪

દેહ તો પુરુષનો ને સ્ત્રીનો બેય માયિક છે ને નાશવત છે અને ભજનનો કરનારો જે જીવાન્મા તે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે જેવી ભગવાનની મરજી હોય તેવો તેનો આકાર બંધાય છે અથવા એ ભક્તને જેવો સેવાનો અવકાશ આવે તેવો આકાર ધરીને ભગવાનની સેવા કરે છે.

ગ. છે. ૨૨

અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તે જે તે તે મુક્ત પુરુષ નેમણે દિવ્ય એવા જે નાના પ્રકારના ઉપગ્રાહ તેણે કરીને સેવ્યા થકા ને તે મુક્ત પુરુષને પરમ આનંદને ઉપબ્ધવતા થકા સદા વિરાજમાન છે. ગ. છે. ૩૮

અક્ષરધામમાં નારાયણ ને મુક્તમાં ભેદ

ત્યારે સર્વે મુક્તુંને ગુણનો સંબંધ ન હોય ને નિર્ગુણપણું કરીને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા હોય અને નારાયણ પછી ત્યાં તેવીજ રીતે રહ્યા હોય તે વારે એ સર્વે ચૈતન્યમય છે ને નિર્ગુણ છે ને ॥ મમ સાધર્મ્ય માગતાઃ ॥

એવી રીતે નારાયણના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે એવા જે મુક્ત ને નારાયણ તેને વિષે ભેદ એમ સમજવો. જેમ ચંદ્રમા છે ને તારા છે તેમાં ભેદ છે કે નહિ? જુઓને પ્રકાશ પણ કરીને સરખા નથી અને જિંભમાં પણ ઘણો ભેદ છે અને સર્વ ઔષધીનું પોષણ તે પણ ચંદ્રમા વતેજ થાય પણ બીજે તારે ન થાય અને રાત્રિનો અંધકાર તે પણ ચંદ્રમાએ કરીને ટળે પણ તારાએ કરીને ટળે નહિ તેમ નારાયણ તથા મુક્તમાં ભેદ છે. અને વળી જેમ રાજા ને રાજાના ચાકર તે મનુષ્ય જાતિએ કરીને સરખા છે પણ રાજાનું સામર્થ્ય, ઐશ્વર્ય, રૂપ, લાવણ્યતા તે સર્વોપાર છે અને જે રાજા વતે થાય તે ચાકર વતે થાય નહિ સુઝે એવડો મોટો હેતુ તો પણ ન થાય, તેમ પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે સર્વ કર્તા છે સર્વ કારણ છે સર્વ નિયંતા છે અને અતિ રૂપવાન છે અતિ તેજસ્વી છે અને અતિ સમર્થ છે ને કર્તુ મકર્તુ અન્યથા કર્તુ છે તે જો પોતાની હચ્છામાં આવે તો એ અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે મુક્ત તે સર્વને પોતાના તેજને વિષે લીન કરીને પોતે એકજ વિરાજમાન રહે અને સુઝે તો એ સર્વ મુક્ત તેણે સેવ્યા થકા એમની ભક્તિને અંગીકાર કરે ને એ સોતા વિરાજમાન રહે અને જે અક્ષરધામને વિષે પોતે રહ્યા છે તે અક્ષરને પણ લીન કરીને પોતે સ્વરાટ થકા

એકલા વિરાજમાન રહે અને પોતાના મનમાં આવે તો
એ અક્ષરધામ વિના પણ અનંતકોટિ મુક્તને પોતાને
ઐશ્વર્યે કરીને ધારવાને સમર્થ છે જંમ પૃથુ ભગવાને
પૃથ્વીને કહ્યું જે મારા ધનુષ્ય થકી નિસર્થા જે બાણ તેણે
કરીને તુંને મારીને મારા સામર્થ્યે કરીને આ સર્વ જગ-
તને ધારવાને હું સમર્થ છું તેમ એ નારાયણ પોતાને
ઐશ્વર્યે કરીને સર્વોપરિ વર્તે છે. લો. ૧૩

જીવ પુરુષ અક્ષર ને પુરુષોત્તમ એ સર્વેનું તેજ
પ્રકાશપણે તો સન્નતિ છે માટે એમના પ્રકાશના લેહ-
પાડવાને તો કોઈ સમર્થ છે નહિ ને લેહ તો અતિશય છે
તે લેહને દેખવાને કોઈ સમર્થ નથી અને જેને એ ભગ-
વાન કૃપા કરે છે તેણે કરીને તેને પ્રકાશમય એવો દિવ્ય
દેહ બંધાય છે પછી તે એમ જાણે છે જે આ હું છું ને
આ પુરુષ છે અને આ અક્ષર છે ને એ સર્વથી વિલક્ષણ
એના આ પુરુષોત્તમ છે એવી રીતે એ સર્વને પ્રથકપણે
દેખે છે ને એમના પ્રકાશને પણ વિલક્ષણપણે દેખે છે
પણ ખીજે તો કોઈ પ્રથક દેખવાને અર્થ સમર્થ થાય
નહિ. લો. ૧૪

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેણે જેવા ભગવાનને જાણ્યા
હોય તે એવા આટલી સામર્થ્યો યુક્ત છે અને
આટલી શ્રદ્ધાઓ યુક્ત છે અને આવા સુખરૂપ છે એવી

રીતે એ ભક્તે જેટલો ભગવાનનો મહિમા જાણ્યો છે અને જેવા પ્રતાપે ચુકત ભગવાનને જાણ્યા છે તે ભક્ત જ્યારે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે રૂપ તથા સામર્થી તે ભક્તની પણ તેવીજ થાય છે તો પણ ભગવાનની સામર્થી અને સુંદરપણું ઇત્યાદિક જે પ્રતાપ તે એ ભક્તને ભગવાનને વિષે અતિશય જણાય છે ત્યારે એ ભક્ત એમ જાણે છે જે મેં જેટલો પ્રતાપ જાણ્યો હતો ને સુંદરપણું જાણ્યું હતું તેટલું ઐશ્વર્ય ને તેટલું સુંદરપણું તો મુંને પણ ભગવાને આપ્યું છે તો પણ ભગવાનનું ઐશ્વર્ય ને ભગવાનનું સુંદરપણું તે તો અતિશય અપાર દેખાય છે માટે મું જેવા અનંત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તો પણ ભગવાન જેવો કોઈ થાવાને સમર્થ થાતો નથી શા માટે જે ભગવાનનો મહિમા, ગુણ, કર્મ, જન્મ ને સામર્થી તથા સુંદરતા, સુખદાયકપણું એ આદિક જે અનંત કથાસુકારી ગુણ તેના પારને શેષ સારદા બ્રહ્માદિક દેવતા તથા ચાર વેદ એ પામતા નથી અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી. માટે ભગવાન તો સર્વ સામર્થીએ કરીને અપાર છે અને એ ભગવાનને મળીને અનંત કોટી વૈષ્ણવ ભગવાન સરખા થયા છે તો પણ ભગવાનમાંથી કોઈ જાતનો પ્રતાપ આણું જેટલો પણ

ન્યૂન થયેા નથી જેમ મીઠા જળનો સમુદ્ર ભર્યો હોય તેમાંથી મનુષ્ય પશુ પંખી સર્વે જેટલું ભાવે તેટલું જળ પીએ તથા પાત્ર ભરી લે તો પણ ઓછું થાતું નથી. શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ આતશય અપાર છે માટે કોઈ રીતે કરીને વધેઘટે એવો નથી તે સારૂ જે જે ભગવાનના ભક્ત પ્રજ્ઞસ્વરૂપ થયા છે તો પણ ભગવાનના દ્રઢ દાસ થઈને ભગવાનનું ભજન કરે છે. એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે તો પણ સ્વામિસેવકપણું રહે છે.

ગ. મ. ૬૭

ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા એવા જે ભગવાનના ધામમાં ભક્ત છે તેનો આકાર પણ ભગવાન જેવો છે તો પણ તે પુરૂષ છે ને ભગવાન પુરૂષોત્તમ છે. ને તે સર્વેમાં શ્રેષ્ઠ છે ને એમને ઉપાસ્ય છે ને સર્વના સ્વામી છે.

ગ. છ. ૩૭

જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનને પ્રતાપે કરીને પ્રજ્ઞા શિવ શુકળ નારદ તે જેવા પણ થાય અને પ્રજ્ઞ તથા અક્ષર જેવા પણ થાય તો પણ શ્રી પુરૂષોત્તમ નારાયણ જેવો થવાને તો કોઈ સમર્થ નથી. કા. ૧૦ સ્વામિસેવકને ભાવે ભક્તિ ઉપાસના કરવાની શ્રી હરિની આજ્ઞા

અમારો તો એજ ઇશિક છે ને એજ સિદ્ધાંત છે જે તપે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા ને ભગવાનને સર્વેના કર્તાહતા બાણીને અને સ્વામિસેવકને ભાવે કરીને તે (પુરૂષોત્તમ નારાયણ) ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને કોઈ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના ખંડન થવા દેવી નાહ માટે તમો પણ સર્વે આ અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજો.

કા. ૧૦

નારાયણને મુકતને સરખા કહેનારને પાપ ને તેના સંગનો નિષેધ.

જેનો સંગ કર્યા થકી તથા જે શાસ્ત્ર સાંભળવા થકી ભગવાનની ઉપાસનાનું ખંડન થઈને સ્વામિસેવક ભાવ ટળી જતો હોય તો તે સંગનો તથા તે શાસ્ત્રનો શ્વપચની પેઠે તત્કાળ ત્યાગ કરવો.

કા. ૧૦

એને (અક્ષરાતીત પુરૂષોત્તમ નારાયણને) ને બીજા અક્ષરાદિક મુકતને સરખા કહે છે તે ! કુળ મતવાળા બાણવા ને તેને અતિ પાપી બાણવા અને એનાં દર્શન પણ કરવાં નહિ ને એવી રીતની સમજણવાળાનાં દર્શન કરીએ તો પંચમહાપાપ જેવું પાપ થાય.

લો. ૧૩

શ્રીજી મહારાજને સર્વ અવતારના કારણ અવતારી ને સર્વોપરિ સમજવા વિષે [સ્વરૂપ નિષ્ઠા].

શ્રી હરિને અવતારી સમજવાની આવશ્યકતા.

જ્ઞાન માર્ગ તો એવો સમજવો જે કોઈ રીતે ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાય નહિ ને કોઈક કાળે ભગવાનના વચનનો લોપ થાતો હોય તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થવા દેવો નહિ ને જો ભગવાનનું વચન કાંઈક લોપાણું હોય તો તે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને પણ છુટકો થાય પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ કર્યો હોય તો તેનો કોઈ રીતે છુટકો થાય નહિ માટે જે સમજી હોય તેને ભગવાનના વચનમાં તો જેટલું પોતાની સામર્થ્ય પ્રમાણે રહેવાય તેટલું અવશ્ય રહેવું પણ ભગવાનની મૂર્તિનું બળ અતિશય રાખવું જે સર્વોપરિ ને સદા દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ ને સર્વ અવતારનું અવતારી એવું જે સ્વરૂપ તેજ મુંને પ્રાપ્ત થયું છે અને જો એમ ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે તો એનો દ્રોહ કર્યો કહેવાય

ગ. મ. ૯

પુરૂષોત્તમ ભગવાનને પ્રજ્ઞાન્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વ અવતાર છે એમ સમજીને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે તે ભાવે કરીને આશ્રય કરવો ને ધર્મે સહિત ને ભગવાનની ભક્તિ કરવી ને તેવી ભક્તિએ યુક્ત જે સાધુ તેનો સંગ કરવો એ કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન છે

ગ. છે. ૩૬

અવતારોની સર્વોપરિ સમજવાની રીત.

ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન ત્રણે કાળનાં સર્વ આશ્ચર્યના કર્તા પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) છે.

આ પૃથ્વી જેની રાખી સ્થિર રહી છે ને ડોલાવી ડોલે છે તથા આ તારામંડળ જેનું રાખ્યું અધર રહ્યું છે તથા જેના વરસાબ્યા મેઘ વરસે છે તથા જેની આજ્ઞાએ કરીને સૂર્ય ચંદ્ર ઉદય અસ્તપણાને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કળા વધે ઘટે છે તથા પાળ વિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે તથા જળના ગિડુમાંથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે ને તેને હાથ પગ નાક કાન એ આદિક દશ ઈન્દ્રિયો થઈ આવે છે તથા આકાશને વિષે અધર જળ રાખી મુક્યું છે ને તેમાં ગાજવીજ થાય છે એવાં અનંત આશ્ચર્ય છે તે સર્વે મુંને મળ્યા એવા જે ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તેનાં કર્યાજ થાય છે એમ સૂમજે પણ પ્રગટ પ્રમાણુ જે ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તે વિના બીજો કોઈ એ આશ્ચર્યનો કરનારો છે એમ માને નહિ.

અને પૂર્વે જે અનંત પ્રકારનાં આશ્ચર્ય થઈ ગયાં છે તથા હમણું જે થાય છે તથા આગળ થાશે તે સર્વે (ત્રણે કાળમાં અવતારાદિક થકી જે જે આશ્ચર્ય થાય છે તે સર્વે) મુંને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે વતેજ થાય છે.

શ્રીકૃષ્ણાવતારને વિષે સર્વોપરિપણાનું કારણ કહીને પ્રગટ ભગવાનને (શ્રીજી મહારાજને) સર્વોપરિ ને સર્વના કારણ કહ્યા છે.

અમે ઝાઝી વાર સુધી વિચાર કર્યો ને સર્વ શાસ્ત્રમાં નજર ફેરવીને જોયું ત્યારે એમ જણાવ્યું જે શ્રીકૃષ્ણ જેવો અવતાર સર્વ શક્તિએ યુક્ત બીજો કોઈ નથી થયો કેમજે બીજી જે સર્વ પોતાની અનંત મૂર્તિયું ભિન્ન ભિન્ન પછે રહી છે તે સર્વનો ભાવ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાને વિષે દેખાડ્યો કેવી રીતે તો પ્રથમ પોતે દેવકી થકી જન્મ્યા ત્યારે શંખ ચક્ર ગદા પદ્મધારીને ચતુર્ભુજરૂપ દર્શન દીધું તેણે કરીને લક્ષ્મીપતિ જે વૈકુંઠનાથ તેનો ભાવ પોતામાં જણાવ્યો તથા માતા જસોદાને પોતાના મુખમાં વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું તેણે કરીને સહસ્રશીર્ષાપણે કરીને અનિરૂદ્ધપણું પોતામાં જણાવ્યું તથા અકુરને જમુનાન દ્રોમાં દર્શન દીધાં તેણે કરીને શેષશાયીપણું જણાવ્યું તથા અર્જુનને રણસંગ્રામમાં વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું જે ॥પश्यमेपर्य रुराणि शतशोथ सहस्रशः॥ એવી રીતે અનંત બ્રહ્માંડ દેખાડીને પુરુષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા પોતે શ્રી કૃષ્ણે કહ્યું જે ॥ यस्मानुक्षर मतितोहमक्षरा दपिचोत्तमः॥ अतोस्मिलोके वेदेचप्रथितः पुरुषोत्तमः ॥ એવી રીતે પોતે પોતાનું પુરુષોત્તમપણું જણાવ્યું તથા ગોલોક-વાસી જે રાધિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તો પોતેજ હતા ને

બ્રાહ્મણના બાળકને લેવા ગયા ત્યારે અર્જુનને પોતાનું ભૂમાપુરૂષરૂપે દર્શન કરાવ્યું તથા શ્વેતદ્વિપવાસી વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર ધર્યો હતો તથા નરનારાયણ તો સમગ્ર ભારતને વિષે તથા ભાગવતમાં શ્રીકૃષ્ણનેજ કહ્યા છે તે માટે એ શ્રીકૃષ્ણના અવતારને વિષે તો ભિન્ન ભિન્ન પણે મ્હી જે એજ ભગવાનની મૂર્તિયું તથા શક્તિયું ઐશ્વર્ય તે સમગ્ર છે માટે એ અવતાર તે બહુ મોટો થયો છે અને બીજી મૂર્તિને વિષે થોડું ઐશ્વર્ય છે અને એને વિષે સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય છે માટે કૃષ્ણાવતાર જેવો કોઈ અવતાર નથી અને એ અવતાર સર્વોપરિ વર્તે છે. અને બીજા અવતારે કરીને થોડી શક્તિ જણવી છે અને આ અવતારે કરીને સંપૂર્ણ ઐશ્વર્ય શક્તિયું જણવી માટે આ અવતાર સર્વોત્કૃષ્ટપણે વર્તે છે એવી રીતે* (સર્વોપરિપણાની અને સર્વ કારણપણાની) જેની પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણના (શ્રીજી મહારાજના) સ્વરૂપમાં અચલ મતિ હોય ને એ મતિ કોઈ દિવસ વ્યભિચારને ન પામતી હોય (બીજાને વિષે એવી

* એવી રીતે—બીજી મૂર્તિઓનું ઐશ્વર્ય શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાને વિષે જણાવ્યું છે તે કારણથી જેમ શ્રીકૃષ્ણ સર્વોપરિ અવતાર કહેવાય છે એવી રીતે એટલે તેજ પદ્ધતિએ જોતા પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ એટલે શ્રીજી મહારાજે સમગ્ર અવતારોને પોતાને વિષે લીન કરી બતાવીને અનંત ઐશ્વર્ય બતાવ્યાં છે તેથી શ્રીજી મહારાજ સર્વ અવતારના અવતારી અને સર્વના કારણ છે.

મતિ ન થતી હોય ને શ્રીજી મહારાજને વિષેજ સર્વોપરિ-
પણ્ણી અને સર્વ કારણપણ્ણી મતિ હોય) ને તેની વતે
કોઈ કુસંગે કરીને કદાચિત કાંઈક અવળુંસવળું વર્તાઈ ગયું
હોય તો પણ તે કલ્યાણના માર્ગમાથી પડે નહિ એવું
કલ્યાણજ થાય. પં. ૬

વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ પં. ૬)ની ઉપાસના કરતાં પુર-
ષોત્તમની ઉપાસના અધિક છે.

શ્વેતદ્વિપવામ્ની વાસુદેવ તેણે તો પોતેજ એ અવતાર
(શ્રીકૃષ્ણાવતાર) ધર્યો હતા. પં. ૬

શ્વેતદ્વિપને વિષે રહ્યા જે પણ ઉમિએ રહિત એવા
નિરત્ર મુક્ત તે જેવા પોતે થઇને વાસુદેવની ઉપાસના કરે
તેને મધ્યમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ. અને અષ્ટાવરણે
યુક્ત એવાં જે કોટિ કોટિ બ્રહ્માડ તે જે અક્ષરને વિષે આણુની
પેઠે જણાય છે એવું જ પુરુષોત્તમ નારાયણનું ધામરૂપ
અક્ષર તે રૂપે પોતે રહ્યો થકો પુરુષોત્તમની ઉપાસના કરે
તેને ઉત્તમ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ. લો. ૧૨

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યા જે વાસુદેવ (શ્રીકૃષ્ણ)
તેના પણ કારણ શ્રીજી મહારાજ છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતને વિષે વાસુદેવ સંકર્ષણ અનિરૂદ્ધ ને
બ્રહ્મન એ અતુલ્યહનીજ વાર્તા છે તે કોઈ ઠેકાણે એને

સગુણ કરીને કહે છે અને કોઈ ઠેકાણે એને નિર્ગુણ કરીને કહે છે તે જ્યારે નિર્ગુણ કરી રહે છે ત્યારે વાસુદેવ ભગવાનને કહે છે અને જ્યારે સગુણ કરીને કહે છે ત્યારે સંકર્ષણ અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમ્નને કહે છે. ગા. પ્ર. ૬૬

એજ શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ તેણે વસુદેવ દેવકીને પ્રત્યક્ષ ચતુર્ભુજરૂપે અદ્ભૂત ખાળક થકા દર્શન દીધું એ અનાદિ વાસુદેવરૂપ છે. ગા. મ. ૩૯

અનિરુદ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ગતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવિશ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે (તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચલ રહે) ગા. પ્ર. ૭૮

મન્મથ કન્ધાદિક અવતારનું અવતારી તે ભગવાનનું ગોલોકવાસી શ્રીકૃષ્ણ સ્વરૂપ છે ને પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી પ્રહારાજ.) રામકૃષ્ણાદિક સર્વે અવતારના અવતારી ને બ્રહ્મપુર ગોલોકાદિક સર્વે ધામના પતિ છે

અમે વ્યાસજીના કરેલ જે સર્વે ગ્રંથ તે સાંભળ્યા ને પછી પૂર્વાપર વિચારીને જોયું ત્યારે તેમાંથી અમને એમ સમજાણું છે જે મન્મથ કન્ધ વારાહ નૃસિંહાદિક જે ભગવાનના અવતાર છે તે સર્વે અવતારના અવતારી તે

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે પણ ખીજા અવતારની જે જે શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાન તે અવતાર નથી તે તે અવતારીજ છે.

ગ. મ. ૬૪

ગોલોકવાસી રાધિકા સહિત શ્રીકૃષ્ણ તે તે એ પો.
તેજ હતા. પ. ૬

જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન મળ્યા છે તે પરમાત્મા છે અને
ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતદ્વિપ તથા બ્રહ્મપુર તથા અનંતકોટિ
બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક દેવ એ સર્વેના સ્વામી જે
શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન તે મુંને પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે. સા. ૧.

અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે
અક્ષરાદિક સર્વના નિયંતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે
ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને સર્વોપરિ વર્તે છે ને
સર્વ (રામકૃષ્ણાદિક સર્વ) અવતારના અવતારી છે ને
તમારે સર્વેને એકાંતિક લાવે કરીને ઉપાસના કરવા
ચોગ્ય છે. ગ. છે. ૩૮

સર્વે અવતારના કારણ અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ
નારાયણ (શ્રીજી મહારાજ) છે.

મચ્છ કચ્છ વરાહ વામન પરશુરામ અને રામકૃષ્ણા-
દિક એ જે ભગવાનના અનંત અવતાર તેનો મહિમા
વિચારે જે જે ભગવાને રામકૃષ્ણાદિક અવતાર કરીને

(રામકૃષ્ણાદિક અવતારને વિષે કારણપણે કરીને) અનંત જીવનો ઉદ્ધાર કર્યો છે તે ભગવાનના (પુરુષોત્તમ નારાયણના) ÷ આ સંત છે તેનો મારે સમાગમ મળ્યો છે તે માટે હું પ્રણ અતિ બડભાગી છું એમ સમજે તો દિવસે દિવસે સંતનો મહિમા અતિશય જણાતો જાય. ગ. પ્ર. ૭૮

અનંત કેદિ સૂર્ય ચંદ્રમા ને અગ્નિ તે સરખું પ્રકાશમાન એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રી પુરુષોત્તમ ભગવાન સદા દિવ્ય મૂર્તિ થકા વિરાજમાન છે અને તેજ ભગવાન જીવુંના કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે રામકૃષ્ણાદિક અવતારનું ધારણ કરે છે વર. ૧૨

એક રસ તેજ છે તેને આત્મા કહીએ તથા બ્રહ્મ કહીએ ને અક્ષરધામ કહીએ અને એ પ્રકાશને વિષે જે ભગવાનની મૂર્તિ છે તેને આત્માનું તત્વ કહીએ તથા પરબ્રહ્મ કહીએ તથા પુરુષોત્તમ કહીએ. તેજ ભગવાન રામકૃષ્ણાદિક રૂપે કરીને પોતાની ઇચ્છાએ જીવુંના કલ્યાણને અર્થે યુગ યુગને વિષે પ્રગટ થાય છે ગ. મ. ૧૩

÷ તાત્પર્ય કે આ સંત શ્રીજી મહારાજના છે અને શ્રીજી મહારાજ પુરુષોત્તમ નારાયણ છે અને તેમણે રામકૃષ્ણાદિક અવતારે કરીને અનંત જીવનાં કલ્યાણ કર્યા છે એમ શ્રીજી મહારાજને સર્વ કારણ અવતારી સમજે તો તેના સંતનો મહિમા અતિશય જણાય.

શ્રી કૃષ્ણને વિષે હેત ને અંક્ષરધામમાં પુરુષોત્તમ
નારાયણની મૂર્તિને વિષે ઉપાસના કહીને તેનેજ
સર્વોપરિ કહ્યા છે

ભગવાનના જે ઘણાક અવતાર થયા છે તેને એમ
જાણીએ છીએ જે એ સર્વે અવતાર નારાયણના છે તો
પણ તે અવતારમાં રૂપલ દેવજી બહુ ગમે તથા તેથી ઉત-
રતા કપિલજી તથા દત્તાત્રેય એ જે સરખા જણાય છે અને
એ ત્રણે અવતાર કરતાં કોટિ ઘણું શ્રીકૃષ્ણને વિષે અમારે
હેત છે ને એમ જાણીએ છીએ જે બીજા સર્વે અવતાર
કરતાં આ અવતાર બહુ મોટો થયો ને બહુ સમર્થ છે ને
એમાં અવતાર અવતારી એવા ભેદ નથી જણાતો. અને
બીજા જે મન્થ કન્થાદિક તે ભગવાનના અવતાર છે પણ
તેમાં અમારી અતિ રચી નથી.

અને આવી રીતે તો અમારે ઉપાસના છે જે
સર્વથી પર એક મોટો તેજનો સમૂહ છે તે તેજનો સમૂહ
અધો ઉર્ધ્વ તથા ચારેકોરે પ્રમાણે રહિત છે ને અનંત છે
ને તે તેજના સમૂહના મધ્ય ભાગને વિષે એક મોટું
સિંહાસન છે ને તેની ઉપર દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રી નારા-
યણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તે વિરાજમાન છે ને તે સિંહા-
સનને ચારે કોરે અનંતકોટિ મુક્ત બેઠા થકા તે નારાય-
ણનાં દર્શન કરે છે. એવા જે મુક્તે સહિત નારાયણ તેને અમે

નિરંતર દેખીએ છીએ અને તે ભગવાનને વિષે તેજનું અધિકપણું છે તેણે કરીને જ્યારે એ સલાસહિત તે ભગવાનનાં દર્શન નથી થતાં ત્યારે અમને અતિશય કષ્ટ થાય છે અને તે તેજનો સમૂહ તો નિરંતર દેખાય છે તો પણ એને વિષે રૂચી નથી અને ભગવાનની મૂર્તિના દર્શને કરીનેજ અતિ સુખ થાય છે. અમારે એવી રીતે ઉપાસના છે.

વૈકુંઠ ગોલોકાદિક સર્વે કરતાં ભગવાનના અક્ષર-ધામનું સુખ અતિ અધિક કહ્યું છે.

પશુના સુખથી મનુષ્યમાં અધિક સુખ છે ને તે કરતાં રાજાનું સુખ અધિક છે ને તેથી દેવતાનું સુખ અધિક છે ને તેથી ઈંદ્રનું અધિક છે ને તેથી બ્રહ્મરૂપતિનું ને તેથી બ્રહ્માનું તેથી વૈકુંઠ લોકનું ને તેથી ગોલોકનું સુખ તે અધિક છે ને તેથી ભગવાનના અક્ષરધામનું સુખ અતિ અધિક છે.

પં. ૧

ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભજન સ્મરણ. કથા વાર્તાને વિષે માલ છે અને અક્ષર તે આવો છે ને આવું એ અક્ષર સખંધી સુખ છે તથા ગોલોક વૈકુંઠ શ્વેતેદ્રિય સખંધી સુખ તે આવું છે તથા પ્રકૃતિ પુરુષ સખંધી સુખ તે આવું છે અને બ્રહ્મલોક સખંધી સુખ તે આવું છે. ને સ્વર્ગનું સુખ તે આવું છે તથા રાજ્યાદિકનું સુખ તે આવું છે એવી રીતે સર્વેના સુખનું અનુ-

માન કરીને અને ભગવાનના (પુરુષોત્તમ નારાયણના) સુખને સર્વેથી અધિક માનીને જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કીયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણાર-વિંદથી પાડે? કોઈ ન પાડે? લો. ૧૭

ભગવાનના અક્ષરધામની પ્રાપ્તિ બીજાં ધામની પ્રાપ્તિ કરતાં દુર્લભ છે

વૈરાગ્ય, બ્રહ્મચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસા ધર્મ ને :આત્મ-નિષ્ઠા એમાંથી કોઈ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો આત્યંતિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને તો ન પામે અને એ વિના બીજાં જે ભગવાનનાં ધામ છે તેને પામે સા. ૧૧ શ્રીજી મહારાજ અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમ નારાયણ અવતારી છે.

પ્રગટ પ્રમાણ મનુષ્યાકારે દેખાય છે (શ્રીજી મહારાજ) એજ ભગવાનનું મૂળ સ્વરૂપ છે. કા. ૮

તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ (શ્રીજી મહારાજ) છે એમ જાણજો. [ગ. મ. ૧૩

કોટિ કોટિ ચંદ્રમા સૂર્ય અગ્નિ તેના જેવો તેજનો સમૂહ છે ને તે તેજનો સમૂહ સમુદ્ર જેવો જણાય છે એવું બ્રહ્મરૂપ તેજોમય જે ભગવાનનું ધામ તેને વિષે જે પુરુષોત્તમ ભગવાનની આકૃતિ રહી છે ને તે આકૃતિમાંથી

એ પોતે ભગવાન અવતાર ધારે છે અને એ ભગવાન કેવા છે તો ક્ષર અક્ષર થકી પર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને અક્ષરરૂપ એવા જે અનંતકોટિ મુક્ત તેમણે સે-ચ્યાં છે ચરણ કમળ જેમનાં એવા છે અને એવા જે ભગવાન તેજ પોતે ક્યાએ કરીને જીવુંના પરમ કલ્યાણ કરવાને અર્થે હમણાં પ્રગટ પ્રમાણ થકા તમારી સર્વની દૃષ્ટિને ગોચર સાક્ષાતપણે વર્તે છે માટે તે જે ધામમાં રહી મૂર્તિ ને આ પ્રગટ શ્રીકૃષ્ણની (શ્રીજી મહારાજની) મૂર્તિ તેમાં અધિકપણે સાદૃશ્યપણું છે. ગ. છે. ૩૧

ગુણાતીત એવું જે અક્ષરધામ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ મૂર્તિ પ્રત્યક્ષ છે. એ જેમાં ફેર નથી. જેમ ધામની મૂર્તિ ગુણાતીત છે તેમજ મનુષ્ય મૂર્તિ પણ ગુણાતીત છે. ગ. છે. ૩૧

ભગવાન તો સદા સાકારજ છે ને અનેક પ્રજાંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે ને સદા પોતાના અક્ષર-ધામને વિષે વિરાજમાન છે ને રાજધિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે. ગ. છે. ૩૫

પુરુષોત્તમ ભગવાનને પ્રજા જ્યોતિના સમૂહને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સર્વે અવતાર છે એમ સમજીને તે (અવતારી) પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે તે ભાવે કરીને આશ્રય કરવો. ગ. છે. ૩૬

ભગવાનના અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનનો આશર છે તથા તે ભગવાનના પાર્ષદ જે મુક્ત તેમના જે આકાર છે તે સર્વે સત્ય છે ને દિવ્ય છે ને અતિશય પ્રકાશે યુક્ત છે અને તે ભગવાનનો ને તે મુક્તનો જે આશર તે પુરૂષના જેવો દ્વિભુજ છે ને સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે અને તે અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તે જેતે મુક્ત પુરૂષ તેમણે દિવ્ય એવા જે નાના પ્રકારના ઉપચાર તેણે કરીને સેવ્યા થકા ને તે મુક્ત પુરૂષને પરમ આનંદને ઉપભવતા થકા સદા વિરાજમાન છે અને એવા સર્વોપરિ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેજ દયાએ કરીને જીવંતા કલ્યાણને અથે આ પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ થયા થકા સર્વ જનના નયનગોચર વર્તે છે ને તમારા ઇષ્ટદેવ છે ને તમારી સેવાને અંગિકાર કરે છે ને એવા જે એ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં ને અક્ષરધામને વિષે રહ્યા જે ભગવાન તેના સ્વરૂપમાં કાંઈ પણ ભેદ નથી એ જે એકજ છે અને એવા જે આ પ્રત્યક્ષ પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે અક્ષરાદિક સર્વના નિયતા છે ને ઇશ્વરના પણ ઇશ્વર છે ને સર્વ કારણના પણ કારણ છે ને સર્વોપરિ વર્તે છે ને સર્વ અવતારના અવતારી છે ને તમારે સર્વને એકાંતિક બાવે કરીને ઉપાસના કરવા યોગ્ય છે.

મુને તો પ્રગટ :પુરુષોત્તમે કર્ણુઃ કરીને પોતાનું
સ્વરૂપ ઓળખાવ્યું છે. ગ. પ્ર. ૨૪

અક્ષરાતીત એવા જે ભગવાન પુરુષોત્તમ તે અમને
પ્રત્યક્ષ મળ્યા છે અને અમે કૃતાર્થ થયા છીએ ગ. પ્ર. ૩૧

આ જે અમે તમને વાત કરી (અક્ષરરૂપ તેજને
વિષે પુરુષોત્તમ નારાયણની મુર્તિ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ
મહારાજ છે) તે સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે ને અનુભવમાં
પણુ એમજ દ્રઢ છે અને અમે પ્રત્યક્ષ નજરે જોઈને તમને
આ વાત કહી છે ને જો પ્રત્યક્ષ જોઈને ન કહી હોય તો
અમને સર્વ પરમહંસના સમ છે ગ. મ. ૧૩

જેવી શ્વેતદ્વિપમાં સભા છે ને જેવી ગોલોક વૈકુંઠ
લોકને વિષે સભા છે ને જેવી બદ્ધિકાશ્રમને વિષે સભા છે
તેથી પણ હું આ સત્સંગીની સભાને અધિક્ક જાણું છું
અને સર્વ હરિભક્તને અતિશય પ્રકાશયુક્ત દેખું છું એમાં
જો હજાર પણ મિથ્યા કહેતા હોયએ તો આ સંતસભાના
સમ છે તે સમ શા સારૂ ખાવા પડે છે જે સર્વને એવું
અલૌકિકપણું સમજાતું નથી અને દેખવામાં પણ આવતું
નથી તે સારૂ સમ ખાવા પડે છે ગ. છે. ૨

÷ એલોકાદિકની સભા કરતાં આ સત્સંગીની સભાને અધિક
કહીને શ્રીહરિ પોતાનું સર્વોપરિ છું જણાવે છે

આ સત્સંગ છે તે તો અદૌકિક છે ને જેવા સ્વેત-
દ્વિપ વૈકુંઠ ગોલોક તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે તે
જેવાજ આ સર્વ સત્સંગી છે અને અમે તો જેવા સર્વથી
પર ને દિવ્ય અક્ષરધામ તેને વિષે ભગવાનના પાર્ષદ છે
તે જેવા (અક્ષર મુકતો જેવા) :- જો આ સત્સંગીને ન
બાણતા હોઈએ તો અમને ભગવાન તથા ભગવાનના
ભક્તના સમ છે ગ. છે. ૨૧

શ્રીજી મહારાજને વિષે અવતારીપણાની નિષ્ટાવા-
ળાને કૃળ

એવી રીતં (સર્વોપરિપણાની ને સર્વકારણપણાની)
જેની પ્રત્યક્ષ શ્રી કૃષ્ણના (શ્રીજી મહારાજના) સ્વરૂપમાં
અચળ મતિ હોય ને એ મતિ કોઈ દિવસ વ્યભિચારને
ન પામતી હોય ને તેની વતે કોઈ કુસંગે કરીને કદાચિત
કાંઈક અવળું સવળું વર્તાઈ ગયું હોય તોપણ તે કલ્યાણના
માર્ગમાંથી પડે નહિ એનું કલ્યાણજ થાય. પં. ૬

જે એમ (પ્રગટ ભગવાન શ્રીજી મહારાજને દિવ્ય
આકાર ને અવતારી) બાણતો હોય ને તેથી જો કદાચિત
સત્સંગથી બહાર નિસરી જવાણું તોય પણ તેને ભગવાનની
મૂર્તિમાંથી હેત ટળતું નથી ને તે હમણાં તો સત્સંગથી

:-સત્સંગીને અક્ષર મુકતો જેવા કહીને પોતાને પુરુષોત્તમ કહે-
વાનું તાત્પર્ય છે.

જહાર છે પણ દેહ મૂકીને તો અંતે ભગવાનનું જે અક્ષ-
રધામ તેને વિષે ભગવાનની સમીપે જાશે .ગ. મ. ૬

જ્યારે એવું ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેને દ્રઢ કરીને
સમજશો ત્યારે તમને કોઈ પ્રકારનું વિધન કલ્યાણના
માર્ગને વિષે નહિ થાય અને તમે એમ કહોશો જે અમને
તો એ સ્વરૂપની તમે જેમ કહો છો તેમ દ્રઢતા છે તોપણ
પ્રાણ ઇંદ્રિયો કેમ સ્તીન નથી થાતાં તો એ તો પરમેશ્વરની
ધમ્મજાએ એમ રહ્યું છે એમ સમજવું પણ તેને કાંઈ કરવું
રહ્યું નથી એ તો કૃતાર્થ છે અને એતો સર્વ સાધનના
અંતને પામ્યો છે.

જ્યારે એ સ્વરૂપ જેને જાણ્યામાં આવે તેને જેમ
અમને કોઈ વિષય સબંધી સુખમાં આશક્તિ નથી તેમ
તે પુરૂષને પણ કયાંઈ આશક્તિ રહેજ નહિ અને
જ્યારે એ વાર્તા સમજ્યામાં આવશે ત્યારે પંચ વિષય કે
કામક્રોધાદિક સ્વભાવ તે જીત્યામાં પ્રયાસ થાશે નહિ
સહેજે જીતાઈ જશે.

અને આ વાર્તા યથાર્થ સમજાણી હોય ને કોઈક
આરબ્ધ કર્મને વશ થઈને જે કોઈક નીચ ઉંચ દેહની
પ્રાપ્તિ થાય તો પણ વૃત્રાસુરની પેઠે જ્ઞાન જાય નહિ
તથા જેમ ભરતજીને મૃગનો દેહ આવ્યો તો .પણ પૂર્વ

જન્મનું જ્ઞાન દર્શ્યું નહિ એવું આ જ્ઞાનનું અતિશય મહાત્મ્ય છે.

અને જે ભગવાનના સ્વરૂપની આવી રીતે દ્રઢતા હોય ને કદાચિત્ત જે નિર્માન નિર્લોભ નિષ્કામ નિઃસ્વાદ ને નિઃસ્નેહ એમાં કંઈક થોડી ઘણી કાચપ રહી જાય તો તેની કાંઈ ચિંતા નથી. ગ. મ. ૧૩

ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન અને ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણવું એ જે અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે. ગ. પ્ર. ૫૭

ભગવાન તો સદા સાકારજ છે ને અનેક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે ને સદા પોતાના અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે ને રાજધિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્ય છે. એવી રીતે જે આ સમજણ તે કોઈ રીતે કોઈ કાળે ડગી ન જાય સદા એમજ સમજે. એક તો એ લક્ષણ હોય. (જે સાધુના હૃદયમાં ભગવાન રહ્યા હોય તે સાધુનાં છેા લક્ષણ માંહેનું આ પહેલું લક્ષણ છે)

ગ. છે. ૩૫

અનિરુદ્ધ પ્રધુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવિસ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વેના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે

તેને ભગવાનની 'શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચલ રહે.
ગ. પ્ર. ૭૮

અવતારીપણુની વાર્તાનો વિશેષ મહિમા અને તે વાર્તા સમજવાની શ્રીહરિની આજ્ઞા

આ સમયમાં જેવી સત્સંગમાં વાર્તા (અવતારી પુરુષોત્તમ નારાયણ પ્રગટ થયા છે તે વાર્તા) થાય છે તેને જો નરદ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક દેવતા સાંભળે તો સાંભળીને એમ કહેજે આવી વાર્તા કોઈ કાળે સાંભળી પણ નથી અને સાલગ્રામું પણ નહિ આ વાર્તા તો ન ભૂતો ન ભવિષ્યાત એવી છે અને અતિશય ઝીણી વાર્તા થાય છે તો પણ અતિશય સ્થૂણ બુધ્ધિવાળા હોય તેને પણ સમજાય છે એવી મૂર્તિમાન વાર્તા થાય છે માટે આ સમે જેને સત્સંગમાં પ્રતિતી આવી છે તેના પુન્યનો પાર આવે એમ નથી એવું જાણીને સત્સંગી હોય તેને પોતાને વિષે કૃતાર્થપણું માન્યું જોઈએ અને જેને ભગવાનને વિષે અતિશય પ્રીતિ હોય તેને તો આ વાર્તા સમજાય અથવા ન સમજાય તોપણ તેને તો કાંઈ કરવું સ્ત્રું નથી પણ જેને પરમેશ્વરને વિષે અતિશય પ્રીતિ તો ન હોય તેને તો જરૂર ભગવાનના સ્વરૂપનો ગહિમા સમજ્યો જોઈએ માટે આ હાથો હોય તેને તો આ વાર્તા (શ્રીજી મહારાજ સર્વ અવતારના કારણ અવતારી છે એ વાર્તા) સમજી વિચારીને અતિ દૃઢ ભગ-

વાનનો આશરો કરવો એજ મત અતિસારમાં સાર છે.

ગ. મ. ૯

દેહ છતે જે પ્રકારે આર્તુ રહસ્ય સમજાય તેવો ઉપાય કરવો.

ગ. મ. ૧૩

નારદ સનકાદિક ને બ્રહ્માદિક દેવ તેમની સભામાં પણ નિરંતર આજ વાર્તા (પુરુષોત્તમ ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી વાર્તા) થાય છે અને આવી ભગવત્ સ્વરૂપ સંબંધી જે વાર્તા તે તો શાસ્ત્રમાંથી પણ પોતાની મેળે સમજાય નહિ અને સદ્ગ્રંથોમાં આવી વાર્તા તો હોય પણ જ્યારે સત્પુરુષ પ્રગટ થાય છે ત્યારે તેમના મુખ થકીજ એ વાત સમજ્યામાં આવે છે પણ પોતાની મુદ્ધિબળે કરીને સદ્ગ્રંથોમાંથી પણ સમજાતી નથી. ગ. મ. ૧૩

અને એ (અક્ષરરૂપ તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તે) અક્ષરાતીત જે પુરુષોત્તમ ભગવાન છે તેજ સર્વે અવતારનું કારણ છે અને સર્વે અવતાર પુરુષોત્તમમાંથી પ્રગટ થાય છે અને પાછા પુરુષોત્તમને વિષે લીન થાય છે.

અને તે તેજને વિષે જે મૂર્તિ છે તેજ આ પ્રત્યક્ષ મહારાજ છે એમ જાણીને ને જે એમ ન જણાય તો એટલું તો જરૂર જાણીને જે અક્ષરરૂપ જે તેજ તેને વિષે જે મૂર્તિ છે તેને મહારાજ દેખે છે એમ જાણીશો તોપણ

તમારે મારે વિષે હેત રહેશે તેણે કરીને તમારું પરમ કલ્યાણ થાશે.

અને આ વાતને નિત્ય નવી ને નવી રાખજો પણ ગાદલપણે કરીને વિસ્તારી દેશોમાં આજ છે તેવીજ કાલ નવી રાખજો અને તેવીજ દેહનો અંત થાય ત્યાં સુધી પણ દિનદિન પ્રત્યે નવી ને નવી રાખજો અને જે જે ભગવાનની વાત કરે તે તે વાતને વિષે આ વાતનું બીજ લાવજો એમ અમારી આજ્ઞા છે. અને આ વાર્તા તો એવી જીવનદાર છે જે દેહ રહે ત્યાં સુધી પણ નિત્ય પ્રત્યે કરવી અને દેહ મૂકીને ભાગવતિતનુએ કરીને પણ આજ વાર્તા કરવી છે અને આ જે અમે તમને વાત કહી તે સર્વ શાસ્ત્રનો સિદ્ધાંત છે ને અનુભવમાં પણ એમજ દ્રઢ છે અને અમે પ્રત્યક્ષ નજરે જોઈને તમને આ વાત કહી છે ને જો પ્રત્યક્ષ જોઈને ન કહી હોય તો અમને સર્વ પરમહંસના સમ છે.

ગ. મ. ૧૩

ભગવાનનું (અવતારી) સ્વરૂપ યથાર્થ સમજાયું હોય તેનાં લક્ષણ

જેને આવી રીતે યથાર્થ ભગવાનનું (અવતારી) સ્વરૂપ સમજ્યામાં આવ્યું છે તેને જો ભૂત ભવિષ્ય ને વર્તમાન ત્રણે કાળને વિષે દ્રષ્ટિ પહોંચતી હોય તો પણ તેને એ વાર્તાનો કાંઈ ગર્વ હોય નહિ અને કોઈને વર કે શાપ દે નહિ ને

કોઇ ઠેકાણે વર કે શાપ દે પણ દુખરા ને કોઇ ઠેકાણે નિર્ભય રહે ને કોઇ ઠેકાણે ખીએ પણ ખત પણ તેણે કરીને પોતે કાંઇ હર્ષ શોક મનમાં લાવે નહિ અને જેને ભગવાનનો કહ્યો એવી રીતે દ્રઢ આશ્રય હોય તે જાણીને તો ભુંડું કર્મ કરેજ નહિ પણ કદાચિત ભુંડા દેશકાળા-દિકને યોગે કરીને જો કાંઇક અવળું કર્મ થઇ જાય તો પણ તે દ્રઢ આશ્રયવાળો કલ્યાણના માર્ગથી પડી જાય નહિ માટે એ જે ભગવાનનો દ્રઢ આશ્રય છે એવો નિર્વિદ્ધ માર્ગ કોઈ નથી એ વાત ને સમજાણી હોય તેનો તો અતિ મોટો આશય હોય જુઓને અમારે પરમહંસ તથા સત્સંગી સમસ્ત પાસેથી કાંઇ સ્વાર્થ સાધવો નથી તો પણ કોઇને ખાલાવીએ છીએ કોઇને વઢીએ છીએ કોઇને કાઢી મુકીએ છીએ તેનું એજ પ્રયોજન છે જે કોઈ રીતે આ વાત સમજાય તો બહુ સારૂ થાય. માટે આ વાત છે તે સર્વે દ્રઢ કરીને રાખજો.

ગ. અ. ૧૩

સ્વરૂપ નિષ્ઠામાં (અવતારી સમજવામાં) ખામી-વાળાને ન્યૂનતા.

જે હુમણું સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસ્ત્રનાં વચનમા પણ રહેતો હશે ને તેને જો ભગવત્ સ્વરૂપની નિષ્ઠા (અવતારી ને દિવ્ય સાકારપણાની નિષ્ઠા) પાડી નહિ હોય તો તે જ્યારે દેહ મૂકશે ત્યારે કાંતો પ્રજ્ઞાના

લોકમાં જાણીને કાંતો કોઈક બીજા દેવતાના લોકમાં જાશે
પણ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનના ધામને વિષે નહિ
જાય. ગ. મ. ૯

અને એ ભગવાનના સ્વરૂપની દ્રઢતા વિના તો ગમે
તેટલો ત્યાગ રાખો ને ગમે તેટલા ઉપવાસ કરો પણ
કલ્યાણના માર્ગમાં ખામી ભાગશે નહિ. ગ. મ. ૧૩

ભગવાનના સ્વરૂપમાં જો કોઈ રીતની સમજ્યામાં
કસર રહી તો કોઈ રીતે વાંધો ભાગશે નહિ માટે દેહ
છતે જે પ્રકારે આવો રહસ્ય સમજાય તેવો ઉપાય કરવો
ગ. મ. ૧૩

પોતાને આક્ષાત મળ્યું જે ભગવાનનું સ્વરૂપ (શ્રીજી
મહારાજનું સ્વરૂપ) તેને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ ને સર્વ
અવતારનું કારણ અવતારી એવું જાણવું અને જો એમ
ન જાણે ને નિરાકાર જાણે ને બીજા અવતાર જેવા જાણે
તો એનો દ્રોહ કયો કહેવાય ગ. મ. ૯

સ્વરૂપ નિષ્ઠાના બળનો પ્રતાપ

જેમ અર્જુન હતા તેને તો ભગવત સ્વરૂપનું બળ
હતું અને યુધિષ્ઠિર રાજાને તો શાસના વચનનું બળ હતું
પછી જ્યારે ભારતી લડાઈ થઈ ત્યારે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને
અર્જુનને કહ્યું જે ॥ સર્વ ધર્માન્ પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં

વ્રજ ॥ અહં ત્વાં સર્વ પાપેભ્યો માસ્યિષ્યામિ માંશુચઃ ॥ ૧ ॥
 એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે હે-અર્જુન સર્વ ધર્મને
 તણને તું એક મારાજ શરણને પામ્ય તો હું તુંને સર્વ
 પાપ થકી મુક્તીશ તું કંઈ શોક કરીશ માં. એ
 વચનને માનીને અર્જુન જે તે લડાઈને વિષે
 અનંત દોષ થયા તોપણ લેશમાત્ર મનમાં ઝાંખા
 થયા નહિ અને ભગવાનના આશ્રયનું બળ રાખી રહ્યા અને
 યુધિષ્ઠિરે કંઈ પાપ કર્યું નહિ તોપણ શાસ્ત્રના વચનનો
 વિશ્વાસ હતો તેણે કરીને એમ બણ્યું જે મારું કોઈ કાળે
 કલ્યાણ નહિ થાય પણ સર્વ રૂપિએ સમજાવ્યા તથા
 વ્યાસજીએ સમજાવ્યા તથા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પે તે સમ-
 જાવ્યા તોપણ શોક મૂક્યો નહિ પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને
 ભિન્ન પાસે લઈ જઈને શાસ્ત્ર સંબંધી કથા સંભળાવી
 ત્યારે કંઈક વિશ્વાસ આવ્યો તોય પણ અર્જુન જેવા નિઃ-
 સંશય થયા નહિ માટે બુદ્ધિમાનને તો ભગવત સ્વરૂપનું
 બળ અતિશય રાખ્યું જોઈએ એ બળ જો લેશમાત્ર પણ
 હોય તો મોટા ભયથી રક્ષા કરે તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને
 કહ્યું છે જે ॥ સ્વલ્પ પ્રપ્તસ્ય ધર્મસ્ય ત્રાયતે મહતો મયાત્ ॥
 એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે ભગવત સ્વરૂપના બળનો લેશ
 માત્ર હોય તે પણ મોટા ભય થકી રક્ષાને કરે છે જેમ
 અર્જુને ભારતી લડાઈ કરી ત્યારે તેને વિષે કેટલીક જાતના

અધર્મ રૂપી મોટા મોટા ભય આવ્યા પણ તે ભયથી જે અર્જુનની રક્ષા થઈ તે ભગવત્ સ્વરૂપના બળને પ્રતાપે થઈ માટે જેને સર્વથી ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ અધિક હોય એજ એકાંતિક ભક્ત કહેવાય ને તેજ પાંડો સત્સંગી કહેવાય અને શ્રીમદ્ ભગવતમાં પણ એજ વાત પ્રધાન છે જે શ્રુતિ સ્મૃતિના ધર્મને કાંઈક તબાય :તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનનો આશ્રય તજવો નહિ. ગ. મ. ૯ સ્વરૂપ નિષ્ઠા આગળ ધર્મને ગોણુ કહ્યાનો હેતુ

અને કોઈક એમ જાણે જે આવી વાત (ધર્મની ગોણુતાની વાત) કરીએ તો ધર્મ ખોટા થઈ જાય પણ આ વાત કાંઈ ધર્મને ખોટા કર્યા સારૂ નથી આ તો એટલા સારુ છે જે હેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, ઉપદેશ ને દેવતા એટલાં વાનાં શુભ ને અશુભ એ બે પ્રકારનાં છે તેમાંથી જે અશુભનો ભેગ થાય ને એને કાંઈક વિદ્ય પડે તો પણ જે ભગવાનના સ્વરૂપમાં નિષ્ઠા પાડી હોય તો તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી કોઈ કાળે પડે નહિ અને જે ભગવત્ સ્વરૂપની નિષ્ઠામાં કાયદો હોય તો જે દિવસ ધર્મમાંથી ચળી જવાય તે દિવસ તે એમ જાણે જે હું નકમાં પડી ચુક્યો માટે જેને ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ તેજ પાંડો સત્સંગી છે અને એ વિના બીજા તો શુભબુદ્ધિવાળા કહેવાય અને જેને ભગવત્

સ્વરૂપની નિષ્ઠા પાકી હોય તેનેજ શાસ્ત્રમાં પણ એકાંતિક ભક્ત કહ્યા છે. ગ. મ. ૬

સ્વરૂપનિષ્ઠા દ્રઢપણે રાખ્યાથી ધર્મનિષ્ઠા દ્રઢપણે રહેશે.

એક તો અર્જુનની પેઠે જે સ્વરૂપનિષ્ઠા અને બીજી યુધિષ્ઠિર રાજાની પેઠે જે ધર્મનિષ્ઠા એ બે નિષ્ઠા છે તેમાંથી જે સ્વરૂપનિષ્ઠાનું બળ રાખે તેને ધર્મનિષ્ઠા મોળી પડી બચે છે અને જે ધર્મનિષ્ઠાનું બળ રાખે તેને સ્વરૂપનિષ્ઠા મોળી પડી બચે છે માટે એ બેમાંથી એકે નિષ્ઠા મોળી ન પડે તેનો એ ઉપાય છે જે—

પૃથ્વીનો ને ધર્મનો શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે સંવાદ છે તેમાં એમ કહ્યું છે જે સત્ય શોચાદિક જે કલ્યાણ કરી એવા ઓગણત્યાળીસ ગુણ તેણે યુક્ત ભગવાનનું સ્વરૂપ છે માટે સર્વે ધર્મ ભગવાનની મૂર્તિને આધારે રહે છે તે સારૂ ભગવાનને ધર્મ ધુરંધર કહ્યા છે અને વળી શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે શૈવકાદિક રૂપિએ સૂતપુરાણીને પુછ્યું છે જે ધર્મના બળતરૂપ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન તે અંતર્યામિ થયા પછી ધર્મ કેને શસ્ત્રે રહ્યો ? માટે ધર્મ તે ભગવાનની મૂર્તિનેજ આધારે રહે છે તે સારૂ જે ભગવાનની મૂર્તિને વિષે નિષ્ઠા રાખે તેને ભગવાનનું સ્વરૂપ હૃદયમાં રહે એટલે તેના હૃદયમાં ધર્મ રૂપણ રહે

માટે જે સ્વરૂપનિષ્ઠા રાખે તેને ધર્મનિષ્ઠા સહેજેજ રહે અને એકલી ધર્મનિષ્ઠા રાખે તો સ્વરૂપનિષ્ઠા મોળી પડી જાય છે તે કારણપણા માટે બુદ્ધિવાન હોય તેને સ્વરૂપ નિષ્ઠાજ દ્રઢ કરીને રાખવી તો તે ભેળી ધર્મનિષ્ઠા પણ દ્રઢપણે રહેશે.

ગ. મ. ૧૬

શ્રીહરિના સર્વે અવતાર પૂજ્ય છે.

અને આ ભગવાનના (પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમના) જે પૂર્વે ઘણાક અવતાર થયા છે તે પણ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે ને પૂજવા યોગ્ય છે.

ગ. છે. ૩૮

જેને ભગવાનની મૂર્તિ અંતરમાં અખંડ દેખાતી હોય તેણે પણ ભગવાને જે જે અવતારે કરીને જે જે સ્થાનકને વિષે જે જે લીલા કરી હોય તે સંભારી રાખવી.

ગ. પ્ર. ૩

અને વળી પરોક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ સમ્યક્દ્રાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં જે ચરિત્ર તે જ્યાં જ્યાં કહ્યાં હોય તેને પણ સાંભળવાં અને ગાવવાં.

ગ. મ. ૩૫

અનં બીજા જે સર્વે અવતાર (મન્થ, કન્થ, વારાહ, નૃસિંહાદિક) તે પણ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાજ છે માટે એ અવતાર ને એ અવતારના પ્રતિપાદન કરનારા જે ગ્રંથ તે સર્વેને આપણે માનવા પણ વિશેષે કરીને તો શ્રીકૃષ્ણ

વચનામૃત એકીકરણ

ભગવાન ને તેના પ્રતિપાદન કરનારા જે ગ્રંથ તેનેજ
માનવા. ગ. મ. ૬૪

ભગવાનના અવતાર ચરિત્રે યુક્ત એવાં કાવ્ય કિર્તન
બીજા કવિનાં હોય, તો તેને પણ ગાવવાં ને સાંભળવાં.
ગ. મ. ૩૫

ભગવાનનો સખંધ તથા નિવાસ

ભગવાનનો સખંધ થયો ક્યારે કહેવાય

જે ભગવાનને કાળ જેવા ન જાણે, કર્મ જેવા ન જાણે, સ્વભાવ જેવા ન જાણે, માયા જેવા ન જાણે. પુરૂષ (મૂળ પુરૂષ) જેવા ન જાણે, ને સર્વ થકી ભગવાનને જુદા જાણે ને એ સર્વના નિયંતા જાણે ને સર્વના કર્તા જાણે અને એ સર્વને કર્તા થકા પણ એ નિર્લેપ છે એમ ભગવાનને જાણે અને એવી રીતે જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનના સ્વરૂપને નિશ્ચય કર્યો છે તે કોઈ રીતે કરીને ડગે નહિ તે ગમે તેવાં તરેહ તરેહનાં શાસ્ત્ર સાંભળે અને ગમે તેવા મતવાદીની વાત સાંભળે અને ગમે તેવા પોતાનું અતઃકરણ કુતર્ક કરે પણ કોઈ રીતે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપમા ડગ મગાટ થાય નહિ એવી જાતનો જેને ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય હોય તેને ભગવાનનો સખંધ થયો કહેવાય

ગ. અ. ૬૨

ભગવાનનો સાક્ષાત સખંધ કોને હોય

શ.એ રૂઢાં જે નિષ્કામ, નિર્ગોળ, નિર્માન, નિઃસ્વાદ,

નિઃસ્નેહ ઇત્યાદિક સંતનાં લક્ષણ તેને સાંભળીને એવાં
લક્ષણ જ્યાં દેખાય એવા જે સંત તેને ને ભગવાનને
સાક્ષાત સંબંધ હોય ગ. છે. ૨૭

ભગવાન સાથે અખંડ સંબંધ કેને રહે છે

જેને ભગવાનને વિષે દ્રઢ પ્રીતિ છે અને ભગવાનને
અખંડ સંબંધે રહિત જે માયિક પંચ વિષય તેને તુચ્છ
કરી નાખ્યા છે અને શબ્દાદિક પંચ વિષયે કરીને ભગવાન
સગથે દ્રઢપણે જોડાણો છે તે ભક્ત ભગવાનની આજ્ઞાએ
કરીને જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં ત્યાં ભગવાનની મૂર્તિ પણ
એ ભક્ત ભેગીજ જાય છે ને જંમ એ ભક્તને ભગવાન
વિના રહેવાતું નથી તેમજ ભગવાનને પણ એ ભક્ત વિના
રહેવાતું નથી અને એ ભક્તના હૃદયમાંથી આંખ્યતું મટકું
ભરીએ એટલી વાર છેટે રહેતા નથી માટે એ ભક્તને પાંચ
પ્રકારે ભગવાન સગથે અખંડ સંબંધ રહે છે કેમ જે
જે શબ્દાદિક પંચ વિષય વિના જીવ માત્રને રહેવાતું નથી
તે શબ્દાદિક પંચ વિષયને એણે તુચ્છ કર્યા છે ને પંચ
પ્રકારે કરીને ભગવાનને વિષે જોડાણો છે તે માટે એ ભક્તને
ભગવાન સાથે અખંડ સંબંધ રહે છે.

ભગવાનનો સંબંધ કયારે થાય છે.

જેને ભગવાનનો સંબંધ થયો છે તેના ભાગ્યનો
પાર આવે નહિ. અને તે ભગવાનનો સંબંધ એક જન્મને

પુન્યે કરીને થાતો નથી એ તો શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અનેક જન્મ સંસિદ્ધ સ્તતોયાતિ પરાંગતિમ્ ॥ એ શ્લોકનો એ અર્થ છે જે અનેક જન્મનું સુકૃત લેઈ થાય છે તેણે કરીને જે સંસિદ્ધ થયો તે પરમપદને પામે છે. તે પરમપદ તે શું જે પ્રત્યક્ષ ભગવાનની પ્રાપ્તિ તેજ પરમપદ છે.

ગ. મ. ૮

ભગવાનના સખંધનું ફળ (ઐશ્વર્ય)

જેને જે સંગાથે સખંધ હોય તેના ગુણ તેમાં સહેજે આવે જેમ આપણું નેત્ર છે તેને જ્યારે દિવા સંગાથે સખંધ થાય છે ત્યારે તે દિવાનો પ્રકાશ નેત્રમાં આવે છે તેણે કરીને નેત્ર આગળ અંધારું હોય તેનો નાશ થઈ જાય છે તેમ જેને ભગવાનના સ્વરૂપના દૃઢ નિશ્ચયે કરીને સખંધ થાય છે તેને વિષે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યા જે ॥ સત્ય શૌચ દયાસાંતિ ॥ દંત્યાદિક ઓગણચાલીસ ભગવાનના કલ્યાણકારી ગુણ આવે છે પછી જેમ ભગવાન સર્વ પ્રકારે નિર્જંધ છે તે જ ચહાય તે કરવાને સમર્થ છે તેમ એ ભક્ત પણ અતિશય સમર્થ થાય છે ને નિર્જંધ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૬૨

ભગવાનના સખંધને પામે તે નિર્ગુણ છે.

કોઈક મૂર્ખ લોક છે તે એમ કહે છે જે ગોવીકાના અંગનાં કિર્તન હોય તે રહેવા ઘો ને નિર્ગુણ કિર્તન હોય

તે જાઓ તથા જે ઉઘાડા થઈને ફરતા હોય તેને મૂર્ખ હોય તે નિર્ગુણ પુરુષ કહે છે પણ જે ઉઘાડા ચાહે નિર્ગુણ થવાતું હોય તો કુતરાં ગધેડાં દંત્યાદિક સર્વ નિર્ગુણ કહેવાય માટે એ તો મૂર્ખની સમજણ છે. અને જ્ઞાની ભક્ત હોય તે તો એમ જાણે જે ભગવાનનું સ્વરૂપ છે તેજ નિર્ગુણ છે અને જેને જેને તે ભગવાનનો સખંધ થયો તે સર્વ નિર્ગુણ માર્ગવાળા છે અને જે જે કથા કિર્તનને વિષે ભગવાનના સ્વરૂપનો સખંધ છે તે સર્વ નિર્ગુણ કહેવાય. અને જે કથા કિર્તનને વિષે ભગવાનનો સખંધ ન હોય તે માયિક ગુણે યુક્ત છે માટે રુગુણ કહેવાય અને જે ભગવાનની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય ને તે ઉઘાડા ફરે તો નિર્ગુણ ન કહેવાય અને જેને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે અને ગ્રહ-સ્થાશ્રમી છે તોપણ તે નિર્ગુણ કહેવાય અને ત્યાગી હોય તોપણ નિર્ગુણ કહેવાય. માટે ભગવાનને પામ્યાનો જે માર્ગ તેજ નિર્ગુણ માર્ગ છે અને તે જે જે ભગવાન સખંધી ક્રિયા કરે તે સર્વ નિર્ગુણ છે અને જેને ભગવાનનો સખંધ થયો છે તેના ભાગ્યનો પાર આવે નહિ. ગ. મ. ૮

ભગવાન તો મનુષ્ય દેહ ધારણ કરે છે તોપણ કેવલ્ય રૂપેજ છે અને તે ભગવાન જે જગ્યામાં વિરાજતા હોય તે જગ્યા પણ નિર્ગુણ છે અને તે ભગવાનનાં વસ્ત્ર અશ્વઙ્કાર તથા વાહન તથા પરિચર્યાના કરનારા સેવક તથા ખાન-

પાનાદિક જે જે પદાર્થ ભગવાનના સંબંધને પામે છે તે સર્વે નિર્ગુણ છે. ગ. મ. ૧૩

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે ગુચ્છ વિભાગના અધ્યાયમાં કહ્યું છે જે હું નિર્ગુણ છું ને મારા સંબંધને જે પામે છે તે પણ નિર્ગુણ થાય છે માટે કામભાવ, દેવભાવ, ભવભાવ, સંબંધભાવ, સ્નેહભાવ એમાંથી જે જે ભાવે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જે જીવ આશર્યા તે નિર્ગુણ થઈ ગયા. વર. ૧૮

નિર્સ્થાનપણે ભગવાનનો નિશ્ચય એને અમે તદાત્મકપણું કહીએ છીએ અને એવું જે એ તદાત્મકપણું તેનેજ નિર્વિકલ્પ સમાધિ કહીએ છીએ ને એવી જાતની જેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થઈ હોય તે સંતનું સ્વરૂપ પણ નિર્ગુણ બ્રહ્માજ છે અને એવા અડગ નિશ્ચયવાળા જે સંત તે નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્તે અથવા પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે વર્તે તોપણ એનું નિર્ગુણજ સ્વરૂપ છે જેમ નારકને સનકાદિક એ સર્વે નિવૃત્તિ માર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યા અને સપ્તરૂપિ તથા જનકાદિક રાજા એ સર્વે પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે પ્રવર્ત્યા પણ એ સર્વેને ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને નિર્ગુણ બાંધવા. ગ. મ. ૧૪

ભગવાનના સંબંધથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.

સંસારમાં જે પશુ મનુષ્ય દેવતા ભૂત દૈત્યાદિક બધાં

જ્યાં પંચ વિષય સખંધી સુખ જણાય છે તે ધર્મે સહિત કિંચિત ભગવાનનો સખંધ તેણે કરીને છે માટે જે મુરઝુ હોય તે પોતાના હૃદયમાં એમ વિચારે જે, ચોડેક ભગવાનને સખંધે કરીને એવું સુખ થાય છે માટે મારે ભગવાનનો સખંધ અતિશય રાખવો છે ને હું અતિ સખંધ રાખીશ તો મારે ઉત્કૃષ્ટ સુખની પ્રાપ્તિ થાશે એમ વિચારીને ને ભગવાનના સુખનો લોભ રાખીને જેમ ભગવાનનો સખંધ અતિશય રહે તેમ ઉપાય કરે. પં. ૧

ભગવાન કેવા ભક્તમાં નિવાસ કરીને રહે છે

આપણા સત્સંગમાં જે સમાધિનિષ્ઠ પુરૂષ હોય તે પણ સમાધિએ કરીને બીજાના દેહમાં પ્રવેશ કરીને સર્વને દેખે છે અને સર્વ શબ્દને સાંભળે છે. અને શાસ્ત્રમાં પણ એવાં વચન છે જે શુકલ વૃક્ષમાં રહીને બોલ્યા હતા. માટે મોટા જે સત્પુરૂષ હોય અથવા જે પરમેશ્વર હોય તે જ્યાં ઇચ્છા આવે ત્યાં પ્રવેશ કરે છે માટે તે પરમેશ્વરે પોતાની આજ્ઞાએ કરીને જે મૂર્તિ પુજવા આપી હોય તે મૂર્તિ અષ્ટ પ્રકારની કહી છે તેમાં પોતે સાક્ષાત પ્રવેશ કરીને વિરાજમાન રહે છે. અને ભગવાને તો શ્રીમુખે એમ કહ્યું છે જે મારી અષ્ટ પ્રકારની જે પ્રતિમા તથા જે સંત તેને વિષે હું અળંગ નિવાસ કરીને રહું છું. ગ. પ્ર. ૬૮

જેની આવી સમજણ હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન

સર્વ પ્રકારે નિવાસ કરીને રહે છે તેની વિગત જ-જ એમ સમજતો હોય જે આ પૃથ્વી જેની રાખી-દિશર રદી છે ને ડોહાવી ડોહો છે તથા આ તારામડળ જેનું રાખ્યુ અધર રહ્યું છે તથા જેના વરસાગ્યા મેઘ વર્સ છે તથા જેની આજ્ઞાએ કરીને સૂર્ય ચંદ્ર ઉદય અસ્તપાણુને પામે છે તથા ચંદ્રમાની કળા વધે ઘટે છે તથા પાણ ત્રિનાનો સમુદ્ર જેની મર્યાદામાં રહે છે તથા જગના બિદુમાથી મનુષ્ય ઉત્પન્ન થાય છે ને તેને હાથ પગ નાક દાન એ આદિક દસ ઇન્દ્રિય થઈ આવે છે તથા આદ્યાશન વિષે અધર જળ રાખી મુક્યું છે ને તેમાં ગાજવિજ થાય છે એવા અનંત આશ્ચર્ય છે તે સર્વે મુને મળ્યા એવા જે ભગવાન તેનાં કર્યાંજ થાય છે એમ સમજે પણ પ્રગટ પ્રમાણુ જે ભગવાન તે વિના બીજો કેમ ના આશ્ચર્યનો કરનારો છે એમ માને નહિ. અને પૂર્વે જે જે અનંત પ્રકારનાં આશ્ચર્ય થઈ ગયાં છે તથા હુમણાં જે થાય છે તથા આગળ થાશે તે સર્વે મુને મળ્યા એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તે વતેજ થાય છે એમ સમજે અને વળી પાતે એમ સમજતો હોય જે ચહાય કોઈ મારી ઉપર ધુળ નાંખે ચહાય કોઈ ગમે તેવું અપમાન કરે ચહાય કોઈ હાથીએ બેસાડે ચહાય કોઈ નાક, કાન કાપીને ગધેડે બેસાડે તેમાં મારે શમભાવ છે તથા જેને રૂપવાન એવી બેબન સી

અથવા કુરુપવાન સ્ત્રી અથવા વૃદ્ધ સ્ત્રી તેને વિષે તુલ્ય-
સ્ત્રવ્ય રહે છે તથા સુવર્ણનો ઢગડો હોય તથા પથરનો
ઢગડો હોય તે બેયને જે તુલ્ય જાણે છે એવી જાતના
જ્ઞાન, ભક્તિ, વૈરાગ્યાદિક જે અનંત શુભ ગુણ
તેણે ચુકત જે ભક્ત હોય તેના હૃદયમાં ભગવાન નિવાસ
કરે છે.

ગા. પ્ર. ૨૭

જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તથા બીજા કોઈ શ્રેષ્ઠ ગુણ
હોય તેને અભિમાને કરીને અટંટ થાવું નહિ તો એ
પુરુષના હૃદયને વિષે પ્રગટ પ્રમાણ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ
નારાયણ તે પ્રગ્ન થઈને નિવાસ કરીને રહે છે

ગા. પ્ર. ૫૬

જે સાધુના હૃદયમાં ભગવાન રહ્યા હોય તે સાધુનાં
લક્ષણમાં પ્રથમ તો મોટું લક્ષણ એ છે જે ભગવાનને
ક્યારેય પણ નિરાકાર ન સમજે સદાય દિવ્ય સાકાર મૂર્તિ
સમજે અને ગમે એટલાં પુરાણ ઉપનિષદ વંદ ઇત્યાદિક
અંધનું પ્રવણ થાય ને તેમા નિરાકારપણા જેવું સાંભળ્યામાં
આવે તોપણ એમ જાણે જે કાંતો આપણને એ શાસ્ત્રનો
અર્થ સમજાતો નથી ને કાંતો એમાં કેમ કહ્યું હશે પણ
ભગવાન તો સદા સાકારજ છે અને જો સાકાર ન સમજે તો
તેની ઉપાસના દ્રઢ ન કહેવાય ને સાકાર ન હોય તેને વિષે
આકાશની પેઠે કર્તાપણું ન કહેવાય તથા એક દેશને વિષે

રહેવાપણું ન કહેવાય માટે ભગવાન તો સદા સાકારજ છે ને અનેક પ્રકારાંડની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયના કર્તા છે ને સદા પોતાના અક્ષરધામને વિષે વિરાજમાન છે ને રાજધિરાજ છે ને તેજ આ પ્રત્યક્ષ છે એવી રીતે જે આ સમજણુ તે કોઈ રીતે કોઈ કાળે ડગી ન જાય સદા એમજ સમજે એક તો એ લક્ષણુ હોય ૧. તથા એ ભગવાનની જે એકાંતિક ભક્તિ તેને પોતે કરતો હોય ને એ ભગવાનનું જે નામસ્મરણુ ને કથા કિર્તનાદિક તેને કોઈ કરતું હોય તેને દેખીને મનમાં બહુ રાજી થાય ૨. તથા એ ભગવાનના ભક્તમાં રહેવું હોય તેમાં કોઈ સ્વભાવ આડો આવે નહિ ને તે સ્વભાવને મૂકે પણ ભગવદ્ ભક્તના સંગનો ત્યાગ ન કરે ને તે પોતાના સ્વભાવને સાધુ ખોદે તો સાધુનો અભાવ ન લે ને પોતાના સ્વભાવનો અવગુણુ લેતો રહે પણ કચવાઈને ભક્તના સમૂહમાંથી છેટે રહેવાનો કોઈ દિવસ મન ઘાટ પણ ન કરે એમને એમ ભક્તના સમૂહમાં પડ્યો રહે એવો હોય ૩. તથા સાંઝે વસ સાંઝે ભોજન સાંઝે જળ તથા જે જે કાંઈ સાંઝે પદાર્થ પોતાને પામ થાય તો મન એમ ઘાટ કરે જે આ પદાર્થ હું ભગવાનના ભક્તને આપું તો ઠીક ને તે પદાર્થ તેને આપે ને રાજી થાય એવો હોય. ૪ તથા ભક્તના સમૂહમાં રહેતો હોય ને તેની કોરનું એમ ન થાય જે આતો કેટલાય વરસ ભેગો રહ્યો

પણ એના અંતરનો તો કાંઈ તાગ આવ્યો નહિ ને આ તે કોણ જાણે કેવોય હશે એનું તો કાંઈ કખાતું નથી એવો ન હોય ને જેવો એ માંહી બાહર હોય તેને સર્વે જાણે જે આ તે આવો છે એવો જે સરળ સ્વભાવવાળો હોય ય. અને શાન્ત સ્વભાવવાળો હોય તોપણ કુમંગીની સોખત ન ગમે. ને તે થાય તો તપી જાય એવી રીતે વિમુખના સંગની સ્વાભાવિક અફૂલી વર્તતી હોય ૬ આવે છે દક્ષણે યુક્ત જે સાધુ હોય તેના હૃદયમાં સાક્ષાત ભગવાન વિરાજમાન છે એમ જાણવું. ગ. છે. ૩૫

જેના હૃદયમાં ભગવાનનો નિવાસ હોય તેની સામર્થી

તે ભક્ત જે તે ભગવાનના પ્રતાપે કરીને અનંત પ્રકારનાં ઐશ્વર્ય તેને પામે છે ને અનંત જીવના ઉદારને કરે છે અને એવી સામર્થી યુક્ત થકો પણ અન્ય જીવના માન અપમાનને સહન કરે છે એ પણ મોટી સામર્થી છે કાંજે સમર્થ શક્તિ જરૂણા કરવી તે કોઈથી થાય નહિ એવી રીતે જરૂણા કરે તેને અતિ મોટા જાણવા અને એ સમર્થ તો કેવો જે એના નેત્રમાં ભગવાન જોનારા છે તે માટે ખરદાંડમાં જેટલા જીવ પ્રાણી છે તેના નેત્રને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય છે અને એના પગમાં ચાલનારા ભગવાન છે તે માટે ખરદાંડમાં સર્વ જીવના પગને વિષે ચાલવાની શક્તિને પોષણ કરવાને એ સમર્થ થાય છે. એમ એ સંતની

સર્વ ઇન્દ્રિયોમાં ભગવાન રહ્યા છે તે માટે એ સંત તો
બ્રહ્માંડમાં સર્વ જીવની ઇન્દ્રિયોને પ્રકાશ કરવાને સમર્થ થાય
છે માટે એ સંત તો સર્વ જગતના આધારરૂપ છે તે તુચ્છ
જીવનું અપમાન સહે તે એમની એ અતિશય મોટપ છે.

ગ. પ્ર. ૨૭

૫. સત્સંગ

સત્સંગ કેને કહીએ

સત્ય રૂપ એવો જે પોતાનો આત્મા તથા સત્યરૂપ
એવા જે ભગવાન તેનો જે સંગ તેને સત્સંગ કહીએ
(સત્સંગીની વ્યાખ્યા ઉપરથી) ગ. છે. ૩૬

સત્સંગેન પાંચસ્ર સાધવશ્ચ તદાશ્રયાઃ ।

પ્રોક્ત સ્તદીયો ધર્મશ્ચ શાસ્ત્રમે તદત્રીકાશ્રયમ્ ॥

સત શબ્દ વડે કરીને પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ સદા દિવ્ય
સાકાર મૂર્તિ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તથા તેમના આશ્રિત
પરમ એકાંતિક સાધુ તથા તેમણે સ્થાપેલો પરમ એકાંતિક
ધર્મ અને ઉપર કહેલી ત્રણ વસ્તુનું વર્ણન જેમાં છે એવું
જે શાસ્ત્ર-આ ચાર વસ્તુનો સંગ તેનું નામ સત્સંગ.

સત્સંગી જીવન પ્રકરણ ત્રીજું

સત્સંગની મહત્તા

સર્વ સાધનનું ફળરૂપ તો આ સત્સંગ છે. તે શ્રી
કૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે જે
અષ્ટાંગયોગ તથા સાંખ્ય વિચાર તથા શાસ્ત્ર પઠન તથા
તપ, ત્યાગ, યોગ, યજન ને વ્રતાદિકે કરીને હું તેવો વશ
થાતો નથી જેવો સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું ગ. છે. ૨

એકાદશ સ્કંધના બારમા અધ્યાયમાં શ્રીકૃષ્ણ ભગ-
વાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે કહ્યું છે જે આષ્ટાંગયોગ, સાંખ્ય, તપ,
ત્યાગ, તિર્થ, વ્રત, યજ્ઞ ને દાનાદિક એણે કરીને હું તેવો
વશ થાતો નથી જેવો સત્સંગે કરીને વશ થાઉ છું એમ
ભગવાને કહ્યું છે માટે સર્વ સાધન કરતાં સત્સંગ અધિક
થયે.
ગ. મ. ૫૪

આ સમે જેને સત્સંગમાં પ્રતીતિ આવી છે તેના
પુન્યનો પાર આવે એમ નથી.
ગ. મ. ૬
નિષ્કામપણે અને આત્મસત્તારૂપ થઈને સત્સંગ
કરવાની આવશ્યકતા

હું સત્સંગ કરું તો મારો દેહ માંદો છે તે સાજો થાય
અથવા વાંઝીયો છું તે દિકરો આવે કે દિકરા મરી મરી જાય
છે તે જીવતા રહે કે નિર્ધન છું તે ધનવાન થઉં કે ગામગરાસ
ગયો છે તે સત્સંગ કરીએ તો પાડો આવે એવી જાતની
જે પદાર્થની ઇચ્છા તે રાખીને સત્સંગ ન કરવો. અને જો
એવી જાતની ઇચ્છા રાખીને સત્સંગ કરે ને એ પદાર્થની
ઇચ્છા પુરી થાય તો અતિશય પાડો સત્સંગી થઈ જાય.
અને જો ઇચ્છા પુરી ન થાય તો નિશ્ચય ઘટી જાય માટે
સત્સંગ કરવો તે પોતે પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થે
કરવો પણ કોઈ પદાર્થની ઇચ્છા તો રાખવીજ નહિ કાંજે
ધરમાં દસ માણુવ હોઈએ ને તે દસેનું મૃત્યુ આન્યું હોય

તેમાંથી એક જણો જો ઉગરે તો શું થોડા છે? કે હાથમાં રામપત્તર આવવાનું હોય ને રોટલા ખાવા મળે તો શું થોડા છે? સર્વ જાનારું હતું તેમાંથી એટલું રહ્યું તે તો ઘણું છે એમ માનવું. એમ અતિશય દુઃખ થાવાનું હોય તો તેમાંથી પરમેશ્વરનો આશરો કરીએ તો થોડુંક ઓછું થાય ખરું; પણ એ જીવને એમ સમજતું નથી. અને જો સુગી લખી હોય તો કાંટેથી ટળી જાય એટલો તો ફેર પડે છે.

જે કોઈ સત્સંગ કરે છે તેને વ્યવહારે દુઃખ થાવાનું લખ્યું હોય તે થાય નહિ તોપણ પદાર્થ નાશવંત છે માટે એ પદાર્થની ઇચ્છાએ સત્સંગ કરે તો એને નિશ્ચયમાં સંશય થયા વિનાનો રહેજ નહિ માટે સત્સંગ કરવો તે તો એકલો નિષ્કામપણે પોતાના જીવના કલ્યાણનેજ અર્થ કરવો તો અડગ નિશ્ચય થાય. ગ. પ્ર. ૭૦

જે સત્તારૂપ રહી નહિ શકે તેને કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સરાદિક જે શત્રુ તે પીડયા વિના રહેજ નહિ માટે જે આત્મસત્તારૂપ થઈને ભક્તિ નહિ કરતા હોય તેનું રૂપ તો આ સત્સંગમાં ઉગ્રાડું થયા વિના રહેજ નહિ. અને જેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ ને ભક્તિ એ અતિશય દૃઢ નહિ હોય તે તો અંતે જાતાં ઢીલો પડયા વિના નહિજ રહે જેમ મીણુ પાયેલ દોરો હોય ને તે શીયાળામાં ને

ચામાસામાં તો અકડ રહે પણ જ્યારે ઉનાળો આવે ત્યારે જરૂર ઢીલો થઈ જાય તેમ અહિયાં હરિભક્તને સર્વે પ્રકારે સુખ રહે ને સત્સંગમાં પણ સન્માન થાતું રહે તે રૂપ જે ચામાસું ને શીયાળો તેમાં તો જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મને ભક્તિ તે સુધાં આકરાં જણાય પણ જ્યારે સત્સંગમાં અપમાન થાય ને દેહે કરીને પણ દુઃખી થાય તે રૂપ જે ઉનાળો તેમાં તો જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ ને ભક્તિ તે મીઠું પાચેલ દોરાની પેઠે ઢીલા થઈ જાય તો પણ અમે તો (શ્રી હરિ) તેનો ત્યાગ કરતા નથી પણ એજ એની મેળે મનમાં ઓશીયાળો થઈને સત્સંગમાંથી પાછો હઠી જાય છે. પછી તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તો પણ તેને અંતરે સત્સંગ સખંધી સુખ ન રહે. માટે સત્સંગ કરવો તે તો આત્મસત્તારૂપ થઈને અતિ દૃઢપણે કરવો પણ દેહ તથા દેહના સખંધી તે સંગાથે હેત રહી જાય એવો સત્સંગ કરવો નહિ. જેમ સોનાનો દોરો કુર્યો હોય તે છએ રૂતુમાં સરખો રહે પણ ઉનાળાને તાપે કરીને ઢીલો થાય નહિ તેમ જેનો દૃઢ (આત્મસત્તારૂપ થઈને) સત્સંગ હોય તેને ગમે તેવા દુઃખ આવી પડે તથા ગમે તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કેઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હઠે નહિ. ગ. છે. ૨૧

સત્સંગમાં વૃદ્ધિ કોણ પામે છે.

સંતનો અવગુણ જો ન લે તો એને સત્સંગમાં દૃઢ

પ્રીતિ થાય.

ગ. પ્ર. ૧

આ સત્સંગમાં જે વિવેકી છે તે તો દિવસે દિવસે પોતાને વિષે અવગુણને દેખે છે ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે ગુણને દેખે છે ને ભગવાન ને સાધુ પોતાના હિતને અર્થે કઠણ વચન કહે છે તેને પોતાના હિતકારી માને છે ને દુઃખ નથી લગાડતો તે તો દિવસે દિવસે સત્સંગને વિષે મોટપને પામે છે.

ગ. પ્ર. ૬

મોટા જે સાધુ તેનો જે ગુણ લે છે તેનું સત્સંગમાં અગવૃદ્ધિ પામતું જાય છે ને તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ પણ વૃદ્ધિ પામે છે મોટે જો અવગુણ લે નહિ તો તેને શુભ ગુણની દિવસ દિવસ પ્રત્યે વૃદ્ધિ થાતી જાય છે.

ગ. પ્ર. ૫૩

સત્સંગમાં જેને વધારો થાવાનો હોય તેને શુભ વાસના વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે તેને દિવસે દિવસે સત્સંગી માત્રનો હૈયામાં ગુણજ આવે અને સર્વે હરિભક્તને મોટા સમજે ને પોતાને ન્યૂન સમજે ને આઠે પહોર તેના હૈયામાં સત્સંગનો આનંદ વર્ત્યા કરે એનાં લક્ષણ જ્યારે હોય ત્યારે જાણીએ જે શુભ વાસના વૃદ્ધિ પામી છે ને તે જેમ જેમ વધુ વધુ સત્સંગ કરે તેમ તેમ વધુ વધુ સમાસ થાતો જાય ને અતિશય મોટપને પામી જાય છે

ગ. પ્ર. ૨૮

જગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સર્વ સત્સંગીનો ગુંથુજ
લેવો ને પોતાનો તો અવગુણ લેવો એવી રીતે સમજતો
હોય ને થોડી બુદ્ધિ હોય તોપણ તેનો સત્સંગ દિવસે
દિવસે વૃદ્ધિ પામતો જાય

ગ. મ. ૨૬

સત્સંગ દ્રઢ કેમ રહે

જેને પરમેશ્વરના વચનની ખટક રહે અને નાનું મોટું
વચન લોપી શકે નહિ એવી રીતનો જેનો સ્વભાવ હોય
તેને ગમે તેવો આપત્કાળ આવે તોય પણ એ ધર્મ થકી
પડેજ નહિ માટે જેને વચનમાં દ્રઢતા છે તેનોજ ધર્મ દ્રઢ
રહે અને તેનોજ સત્સંગ પણ દ્રઢ રહે

ગ. પ્ર. ૫૪

જેને સન્સંગનો અતિ દ્રઢ પક્ષ હોય તે જ્યારે કોઈ
સત્સંગનું ઘસાતું જોલે ત્યારે ખર્મી શકેજ નહિ જેમ
પોતાના કુટુંબી હોય ને તે સાથે કચવાણ થઈ હોય તોય
પણ જ્યારે તેનું કોઈ ઘસાતું જોલે ત્યારે ખમોય નહિ
એવી રીતે જેવો દેહના સંબંધીનો પક્ષ છે તેવો જેને
સત્સંગનો પક્ષ હોય તેનો પાયો સત્સંગને વિષે અચળ છે

ગ. પ્ર. ૭૬

જેમ દત્તાત્રેયે પંચભૂત, ચંદ્રમા, પશુ, વેશ્યા, કુમારી;
પોતાનો દેહ ઇત્યાદિક સર્વેશંથી પણ ગુણ લીધા એવી
રીતે સંતમાં જેને ગુણ ગ્રહણ કર્યાનો સ્વભાવ હોય તેનોજ
સત્સંગમાં દ્રઢ પાયો થાય છે

લો. ૫

ભગવાનની ખીંકે કરીને ઇંદ્ર વરસે છે. સૂર્ય અગ્નિ, ચંદ્રમા પ્રદાશ કરે છે, પૃથ્વી સર્વને ધારી રહી છે, સમુદ્ર મર્યાદા નથી લોપતા, આપધિયો રૂતુને પામીને ફળે છે અને જે ભગવાન જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ પ્રલયને કરે છે અને જેની શક્તિ કાળ છે, માયા છે, પુરુષ છે, અક્ષર છે એવી રીતે જે ભગવાનની મોટપને સમજતો હોય તેને જગતમાં એવું શું પદાર્થ છે તે બંધન કરે ? તે કામ, લોભ, ક્રોધ, માન, ઇર્ષ્યા, સ્વાદ, સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર, ધન, સ્ત્રી તથા જે જે પંચ વિષય સંબંધી પદાર્થ તે એને કોઈ બંધન કરે નહિ કાંજે એણે તો સર્વનું પરિમાણ કરી રાખ્યું છે જે ભગવાન તે આવા છે ને આવો એ ભગવાનના ભજન સ્મરણ કથા વાર્તાને વિષે માલ છે અને અક્ષર તે આવો છે અને આવું એ અક્ષર સંબંધી સુખ છે તથા ગોલોક વૈકુંઠ સ્વેતદ્વિપ સંબંધી સુખ તે આવું છે તથા પ્રકૃતિ પુરુષ સંબંધી સુખ તે આવું છે અને બ્રહ્મલોક સંબંધી સુખ તે આવું છે ને સ્વર્ગનું સુખ તે આવું છે તથા રાજ્યાદિકનું સુખ તે આવું છે એવી રીતે એ સર્વના સુખનું અનુમાન કરીને અને ભગવાનના સુખને સર્વથી અધિક માનીને જે ભગવાનને વિષે જોડાણો હોય તેને એવો કીયો પદાર્થ છે તે ભગવાનના ચરણારવિંદથી પાડે ? કોઈ ન પાડે (તેનો પાવો સત્સંગમાં અવ્યથ છે.)

અને એ ભગવાનને સજ્જતા હોય એવા જે સંત તેનું
પણ એ બહુ મહાત્મ્ય સમજે જે એવા મોટા જે ભગવાન
તેના સાક્ષાત્ ઉપાસક એ સંત છે માટે એ બહુ મોટા છે.
જેમ ઉધ્ધવ પોતે કેવા મોટા હતા પણ જો આવી રીતે
ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજતા હતા તો પોતાને કંઈ કહી-
પણું માન ન રહ્યું ને ગોપીયુંના ચરણની રજને પામવાને
કુચ્છ્યા ને વૃક્ષવેલીનો અવતાર માગ્યો કેમ જે એવા મોટા
ભગવાન જેના માર્ગને વેદની શ્રુતિ ખોળે છે તે ભગવાનને
વિષે એ ગોપીયુંની પ્રીતિ અતિશય બાળી તેમ એવા
ભગવાનના સંત હોય તેને આગળ માન કેમ રહે? ને તેને
નમાય કેમ નહિ? તેને આગળ તો દાસાનુદાસ થઈને
રહેવાય ને પાંચ પાંચ ખાસડાં મારે તોપણ ખમે. અને
જેમ મુંબઈનો ગવર્નર સાહેબ ખુરસી નાખીને બેઠો હોય
ને તેની સલામાં કોઈ ગરીબ માણસ જાય ને તેને ખુરસી
ન નાખી દે ને આદર કોઈ ન કરે ત્યારે કંઈ એને તે ઈચ્છે
હવેર ધોખો થાય છે? ને તેને ગાળ દીધાનું મનમાં થાય
છે? લેશ માત્ર પણ થાતું નથી. શા માટે જે એ-ઈચ્છેજની
મોટાઈ બાળી છે જે એ તો મુલકનો બાદશાહ છે ને હું
તો કંગાલ છું. એવું બાળીને ધોખો થાય નહિ તેમ એ
સંતની મોટાઈ બાળી હોય તો તે સંત ગમે તેવો તિર-
સ્કાર કરે તોપણ ધોખો થાય નહિ ને જેટલો લે એટલો

જોવાનો અવગુણ લે પણ સંતનો અવગુણ તો કોઈ રીતે
લેજ નહિ માટે જેને જાગવાનું ને સંતનું મહાત્મ્ય (ઉપર
પ્રમાણે) સમજાણું છે તેનો પાયો સત્સંગમાં અચળ છે.

લો. ૧૭

જ્યારે અતિશય માંદો થાય ને તે મદવાડમાં ગાકરી
પણ સારી પેઠે ન થઈ હોય તો પણ કોઈનો અવગુણ ન લે
ને પોતે મુંઝાય પણ નહિ તથા વાંક વિના પણ પરમેશ્વર ને
સંત તે પોતાનું અતિશય અપમાન કરે તો પણ કોઈનો અવ-
ગુણ ન લે ત્યારે એનો પરમેશ્વરને ને સંતને વિશ્વાસ આવે
અને ત્રીજો પ્રકાર એ છે જે જેટલા સત્સંગમાં નિયમ છે
તેમાંથી જો લેશમાત્ર ફેર પડે તો અતિથે દુખાઈ જાય ને
તેનું તત્કાળ પ્રાયશ્ચિત કરે અને જો મનમાં ખોટો ઘાટ
થાય તો ખીજને દેડે કરીને વર્તમાનમાં ફેર પડે તેટલોજ
દુખાય ને ત્રાસ પામે ત્યારે એનો પરમેશ્વરને ને સંતને
પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ આવે જે આ કોઈ કાળે સત્સંગમાંથી
ડગરો નહિ. ગ. છે. ૧૪

સત્સંગ કરવો તે તો આત્મસત્તારૂપ થાને અતિ
દ્રઢપણે કરવો પણ દેહ તથા દેહના સંજંઘી તે સંગાથે
હેત રહી જાય એવો સત્સંગ કરવો નહિ જેમ સોનાનો
દોરો ક્યો હોય તે છએ રૂતુમાં સરખો રહે પણ ઉનાળાને
તાપે કરીને ઢીલો થાય નહિ તેમ જેનો દ્રઢ સત્સંગ હોય

તેમ ગમે તેવાં દુઃખ આવી પડે તથા ગમે તેટલું સત્સંગમાં
અપમાન થાય પણ તેણે કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન
પાછું હઠે નહિ. ગા. છે. ૧૧

સત્સંગ પ્રધાન કેમ રહે

જેમ કોઈક ગ્રહસ્થ હોય તેને પોતાની માતા બેન
અથવા દિકરી અતિ સ્વરૂપવાન હોય તેને જોઈને જો લુંડ
ઘાટ થઈ જાય તો પછી તેની કેવી દાજ થાય તેવી દાજ
જ્યારે સત્સંગ વિના ખીણું પદાર્થ પ્રધાન થાય ત્યારે થઈ
જોઈએ (તો સત્સંગ પ્રધાન રહે) અને જ્યારે એવી દાજ
અયોગ્ય પદાર્થના સંકલ્પને દેખીને ન થાય તેના હૃદયમાં
તો સત્સંગ પણ પ્રધાન ન રહે. ગા. છે. ૨

થોડી બુદ્ધિવાળો સત્સંગમાં દ્રઢપણે કેમ રહે છે

આ સંસારને વિષે દેવી ને આસુરી બે પ્રકારના જીવ
છે તેમાં દેવી હોય ને તેને થોડી બુદ્ધિ હોય તોપણ કોઈ
કાળે સત્સંગમાંથી વિમુખ ન થાય જેમ શેરડીને વાવીને
લીંબડાના પાનનું ખાતર નાખીને કડવું પાણી સીંચ્યા
કરીએ તોપણ શેરડીનો રસ તે મીઠોજ થાય તેમ દેવી જીવ
છે તે ભગવાનને સન્મુખજ રહે છે. ગા. છે. ૧૪

સર્વ સાધનથી સત્સંગ અધિક જણાતો હોય
તેનાં લક્ષણ

જેને ભગવાનના સંતને વિષેજ આત્મબુદ્ધિ છે. જેમ કોઈક રાજા હોય ને તે વાંઝીયો હોય ને પછી તેને ગઢ-પણમાં દિકરો આવે પછી તે છોકરો તેને ગાળો દે મુંધું તાણું તોપણ અભાવ આવે નહિ અને કોઈકના છોકરાને મારે તથા ગામમાં અનીતિ કરી આવે તોપણ કોઈ રીતે તેનો અવગુણ આવેજ નહિ શા માટે જે એ રાજાને પોતાના દિકરાને વિષે આત્મબુદ્ધિ થઈ ગઈ છે એવી જેને ભગવાનના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ થાય છે તેણેજ સર્વ સાધન થકી અધિક કલ્યાણકારી સત્સંગને જાણ્યો છે. એ વાર્તા ભાગવતમાં કહી છે જે ॥ યસ્યાત્મબુદ્ધિઃ કુળ પેત્રિ ધાતુ કેસ્વયીઃ કલત્રાદિ ભૌમદ્વયધીઃ ॥ યત્તીર્થ બુદ્ધિઃ સલિલેન કહિંચિજ્જનૈષ્વ મિત્રેષુ સઘ્વ ગોસ્વરઃ ॥ એ શ્લોકને વિષે એ વાર્તા યથાર્થ કહી છે ગ. મ. ૫૪

સત્સંગ ઉપર હેતુ હોય તેનાં લક્ષણ

જેમ કોઈક પુરૂષ આપણો મિત્ર હોય ને તેજ પુરૂષ આપણા ભાઈને મારી નાખ્યો હોય તો પછી તે સાથે મિત્રપણું ન રહે અને તેનું માથું કાપવાને તૈયાર થાય કાંજે મિત્ર કરતાં ભાઈનો સંબંધ અધિક છે તેમ જો એને (ભક્તને) પોતાનો સ્વભાવ વર્તમાનમાં જાંઝ પડાવીને સત્સંગથી વિમુખ કરે એવો છે ને તોપણ એની ઉપર વૈરભાવ આવતો નથી. અને તે સ્વભાવ ઉપર રીસ ચઢવી

નથી તો જો એને સત્સંગમાં પુરું હોત નથી અને જો જેવું
લાઇમાં હોત મનુષ્યને છે તેવું જો સત્સંગ ઉપર હોત હોય
તો ભુંડા સ્વભાવને તત્કાળ ટાળી નાખે શા માટે જે જીવ
તો અતિ સમર્થ છે કેમજે મન ને ઇન્દ્રિયું એ સર્વ તો
ક્ષેત્ર છે ને જીવ તો એને. ક્ષેત્રજ છે માટે જે કરે તે થાય

ગ. પ્ર. ૫૭

સંપૂર્ણ સત્સંગ થયો કેને કહીએ.

એક તો અતિશય દ્રઢ આત્મનિષ્ઠા હોય ને તે પોતાના
આત્માને દેહ ઇન્દ્રિયો અતઃકરણથી અતિશય અસંગી માને
ને એ દેહ ઇન્દ્રિયાદિકની ક્રિયાયું તે પોતાને વિષે ન માને
તોપણ પંચ વર્તમાનના નિયમમાં લેશમાત્ર ફેર પડવા દે
નહિ અને પોતે બ્રહ્મ સ્વરૂપે વર્તે તોપણ પરબ્રહ્મ જે
પુરૂષોત્તમ ભગવાન તેનું દાસપણું મુકે નહિ દ્વામિસેવકપણે
કરીને ભગવાનની દ્રઢ ઉપાસના કરે અને પ્રત્યક્ષ મૂર્તિ
જે ભગવાન તેને આકાશની પેઠે અતિશય અસંગી સમજે
જેમ આકાશ છે તે ચાર ભૂતમાં અનુસ્યુતપણે વ્યાપીને
રહ્યો છે ને ચાર ભૂતની જે ક્રિયા તે આકાશને વિષે થાય
છે તોપણ આકાશને એ પૃથ્વી આદિક ચાર ભૂતના વિકાર
અડતા નથી તેમ પ્રત્યક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તે શુભ
અશુભ સર્વ ક્રિયાને કરતા થકા આકાશની પેઠે નિર્લેપ
છે એમ જાણે અને તે ભગવાનનાં જે અસંખ્યાત ઐશ્વર્ય

છે તેને સમજે જે આ ભગવાન છબુંના કહ્યાણને
અર્થે મનુષ્ય જેવા જણાય છે તેપણુ એ
અનનકોટી પ્રજ્ઞાડના કર્તા હતા છે અને ગોલોક વૈકુંઠ
શ્વંતદ્વિપ પ્રજ્ઞપુર છત્યાદિક જે ધામ તે સર્વેના સ્વામી
છે અને અનતકોટી એવા જે અક્ષરરૂપ મુક્ત તે
સર્વેના સ્વામી છે અને એવો ભગવાનનો મહિમા
જાણીને જે ભગવાનને વિષે શ્રવણાદિક ભક્તિને દૃઢ કરીને
રાખે અને તે ભગવાનના ભકતની સેવાચાકરી કરે એવી
રીતે જે વર્તે તેના સંપૂર્ણ સત્સંગ કહીએ. લો. ૧

સત્સંગમાં મોટો કરવા યોગ્ય કોણુ (મોટેરાનાં લક્ષણ)

આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને વિષે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ
ને ભગવાનની ભક્તિ એ ચાર વાનાં જેમાં હોય તે એકાં-
તિક ભક્ત કહેવાય અને આપણા સત્સંગમાં મોટો કરવા
યોગ્ય પણુ તેજ છે. વર. ૩

જેને મનમાં ભગવાનના ઘાટ થાતા હોયને જગતના
ઘાટ ન થાતા હોય તે આપણા સત્સંગમાં મોટેરો છે ને
એવો જ ન હોય તે નાનેરો છે. ગ. પ્ર. ૩૮

ગોટય તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને તથા તે
ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તવે કરીને છે ને એ બે વાનાં
જેને ન હોય ને તે ગમે તેવો વ્યવહારે કરીને મોટો હોય
તેપણુ એ નાનોજ છે. ગ. પ્ર. ૩૯

જેવો જીવને માનમાંથી સ્વાદ આવે છે તેવો તો કોઈ પદાર્થમાંથી આવતો નથી માટે માનને તજીને જે ભગવાનને સજે તેને તો સર્વ હરિભક્તમાં અતિશે મોટો જાણવો.

ગ. પ્ર. ૪૧

જેને જેવું જાણ્યું જોઈએ તેવું વચ્ચાર્થ જાણ્યું હોય જે આતે સાર છે ને આતે અસાર છે પછે એક ભગવાનની મૂર્તિ વિના જોડ્યો માયિક આકાર છે તે સર્વે અતિશે દુઃખદાયક ને નાશવંત છે એમ જાણે અને પોતાને દેહ હંદ્રિયો ને અંતઃકરણ તે થકી નોખે આત્મારૂપે જાણે પછી એને એવું કોઈ પદાર્થ નથી જે મોહ પમાડવાને અર્થ સમર્થ થાય કેમજે એ તો સર્વે માયિક આકારને તુચ્છ કરી જાણે છે અને એવી રીતે જેના અંતરમાં સમજણની ઘડ્ય જોડી હોય ને તેનાં હંદ્રિયો પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે સર્વે અનુકૂળમણે વર્તતાં હોય તોપણ તે કામાદિકે કરીને ફોલને ન પામે એવો જે હરિભક્ત હોય તે ત્યાગી હોય અથવા ગૃહસ્થ હોય પણ તેના હૃદયમાંથી કામાદિકનું ખીજ નાશ પામી જાય છે અને એવા હોય તેજ સર્વે હરિભક્તમાં શ્રેષ્ઠ વૈષ્ણવ છે માટે ગૃહી ત્યાગીનો કાંઈ મેળ નથી જેની સમજણ મોટી તેનેજ સાથી મોટો હરિભક્ત જાણવો. વર. ૨૦

અને હરિભક્તની સલામાં મોઢા આગળ આપીને એસતો હોય ત્યારે ખીજાને એમ જણાય જે એ મોટેરો

સત્સંગી છે પણ મોટેરાની તો એમ પરિક્ષા છે જે ગૃહસ્થ હોય તે તો પોતાનું જે સર્વસ્વ તે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને અર્થે કરી રાખે અને સત્સંગને અર્થે માથું દેવું હોય તો દે અને જે ઘડીએ પોતાના છુટદેવ આજ્ઞા કરે જે નું પરમહંસ થા તો તે તત્કાળ પરમહંસ થાય એવાં જેનાં સક્ષણ હોય તે હરિભક્તની સભાને આગળ બેસે અથવા વાસે બેસે પણ તેનેજ સર્વે હરિભક્તમાં મોટેરો બાણવો.
ગ. મ. ૬૧

અને જે ત્યાગી હોય તે જ્યારે દેશ પરદેશમાં જાય ને ત્યાં કનક કામનીનો ભોગ થાય તોય પણ તેમાં ફેર પડે નહિ અને પોતાના જે જે નિયમ હોય તે સર્વે દૃઢ કરીને રાખે તે સર્વે ત્યાગીમાં મોટેરો કહેવાય. ગ. મ. ૬૧

સત્સંગ થયા પછી દુર્લભમાં દુર્લભ સાધન

સત્સંગ થયા પછી દુર્લભમાં દુર્લભ તે શું સાધન માન્યું છે? તો એકાંતિકપણું એમાં આવે એ અતિશય દુર્લભ છે. તે એકાંતિકપણું તે શું તો-ધર્મ, જ્ઞાન અને વૈરાગ્ય એ ત્રણે યુક્ત જે ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને એકાંતિકપણું કહીએ
લો. ૬

સત્સંગમાં પ્રીતિ ન થવાનાં ઘટવાનાં ને દ્રઢ ન રહેવાનાં કારણ.

કેટલાક તો ઘણા દિવસ સુધી સત્સંગ કરે છે તો

પણ તેને જેવી પોતાના દેહ ને દેહના સંબંધીને વિષે
ગાઢ પ્રીતિ છે તેવી સત્સંગમાં ગાઢ પ્રીતિ નથી થાતી
તેનું એ કારણ છે જે એને ભગવાનનું મહાત્મ્ય સંપૂર્ણ જાણ્યામાં
આવ્યું નથી અને જે સાધુને સંગે કરીને ભગવાનનું મહાત્મ્ય
પરિપૂર્ણ જાણ્યામાં આવે છે તે સાધુ જ્યારે પોતાના સ્વભાવ ઉપર
વાત કરે છે ત્યારે તે સ્વભાવને મૂકી શકતો નથી ને તે
વાતના કરનારા જે સાધુ તેનો અવગુણ લે છે તે પાપે
કરીને સત્સંગમાં ગાઢ પ્રીતિ થાતી નથી કાં જે અન્ય
સ્થલને વિષે જે પાપ કર્યા હોય તે સંતને સંગે કરીને
જાય અને સંતને વિષે જે પાપ કરે છે તે પાપ તો એક
સંતના અનુગ્રહ વિના ખીજા કોઈ સાધને કરીને ટળતાં નથી
તે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે જે અન્ય ક્ષેત્રે કૃતં પાપં તીર્થ ક્ષેત્રે
વિનશ્યતિ ॥ તીર્થ ક્ષેત્રે કૃતં પાપં વજ્રલેપો ભવિષ્યતિ ॥ ૧ ॥

ગ. પ્ર. ૧

જ્યારે સત્સંગ કરે છે ત્યારે તો સંતમાં ને સત્સં-
ગીમાં અતિશય હેત હોય અને પછી ઓછું થઈ જાય
છે તેનું એમ છે જે પ્રથમ તો એને સંતને વિષે અલૈ-
કિક મતિ હોય ને પછી તો તે સંતનો અલ્પ દોષ જોઈને
પોતાની કુબુદ્ધિએ કરીને ગાંઠો દોષ પરઠે છે પછી એની
અસદ્ વાસના થઈ જાય છે તેણે કરીને સંતને વિષે ઓછો
ભાવ થઈ જાય છે તે જો વિચારીને અસદ્ વાસનાને ટાળે

સૌ પ્રથમ હતો તેવો શુદ્ધ થાય અને જો અસદ્ વાસના ન ટાળે તો અંતે જાતાં વિમુખ થઈ જાય છે ગ. પ્ર. ૭૮

જે અવિવેકી છે તે તો જેમ જેમ સત્સંગની વાત સાંભળે છે તેમ તેમ પોતાને વિષે શુભ પરકે છે અને ભગવાન ને સંત એનો દોષ દેખાડીને એની આજળ વાત કરે છે તે વાતને માને કરીને અવળી લે છે ને વાતના કરનારાનો અવગુણ લે છે તે તો દિવસે દિવસે ઘટતો જાય છે ને સત્સંગમાં પ્રતિષ્ઠા હિન થઈ જાય છે ગ. પ્ર. ૬

મોટા જે સાધુ તેનો જે અવગુણ લે છે તે સત્સંગમાં રહીને દિવસ દિવસ પ્રત્યે ઘટતો જાય છે ગ. પ્ર. ૫૩

જે સત્સંગી સત્સંગમાંથી પાછો પડવાનો હોય તેને અસદ્ વાસનાની વૃદ્ધિ થાય છે ને તેને પ્રથમ તો દિવસે દિવસે સત્સંગી માત્રનો અવગુણ આવે છે અને પોતાના હૈયામાં એમ જાણે જે સર્વ સત્સંગી તો અભુ-સમજી છે ને હું સમજી છું એમ સર્વથી અધિક પોતાને જાણે ને રાત્રિ દિવસ પોતાના હૈયામાં મુંઝાયા કરે અને દિવસમાં કોઈ ઠેકાણે સુએ કરીને જોડે નહિ ને રાત્રિમાં સુવે તો નિંદ્રા પણ આવે નહિ ને ક્રોધ તો ક્યારેય પણ મટેજ નહિ ને અથ જાણેલા કાષ્ટની પેઠે ધુંધવાયા કરે એવું જેને વર્તે તેને એમ જાણીએ જે એ સત્સંગમાંથી પડવાનો થયો છે ને એવો હોય ને તે જેટલા દિવસ સત્સંગમાં રહે પણ તેના હૈયામાં કોઈ દિવસ

સુખ આવે નહિ ને અંતે પાછો પડી જાય છે ગ. પ્ર. ૨૮

જેને સંતમાં અવગુણ લીધાના સ્વભાવ હોય તે સત્સંગમાં રહ્યો છે તોપણ એનો દ્રઢ પાયો નથી લો. ૫

જેને (ભગવાનનું ને સંતનું) મહાત્મ્ય નથી સમજાણું તેનો વિશ્વાસ નહિ (પાયો સત્સંગમાં અચળ રહે નહિ.)

લો. ૧૭

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સર્વ સત્સંગીનો ગુણુજ દેવો ને પોતાનો તો અવગુણુજ દેવો એવી રીતે ન સમજતો હોય તો ઝાઝી મુદ્ધિ હોય તોપણ દિવસ દિવસ પ્રત્યે સત્સંગમાંથી પાછો હઠતો જાય અને અંતે જાતાં નિશ્ચય વિમુખ થાય. ગ. મ. ૨૬

જેને સત્સંગીનો પક્ષ ન હોય અને સત્સંગી ને કુસંગીને વિષે સમભાવ હોય તો ગમે તેવો સત્સંગમાં મોટો કહેવાતો હોય પણ અંતે જાતાં જરૂર વિમુખ થાય છે

ગ. પ્ર. ૭૮

ઝાઝી બુદ્ધિવાળો હોય તોપણ સત્સંગમાંથી વિમુખ કેમ થઈ જાય છે

આ સંસારમાં દેવી ને આસુરી બે પ્રકારના જીવ છે તેમાં આસુરી જીવ હોય તેને ઝાઝી બુદ્ધિ હોય તોપણ સત્સંગમાંથી વિમુખ થાય જેમ મર્યાનું બીજ હોય ને

લીંબડાનું બીજ હોય ને શીંગડીયા વચ્છનાજનું બીજ હોય તેને વાવીને નિત્ય સાકરનું પાણી શીંચ્યા કરીએ તોપણ મરચાં તે તીખાંજ થાય ને લીંબડો તે કડવોજ થાય ને શીંગડીયો વચ્છનાજ તે ઝેરજ થાય શા માટે જે એનું બીજ ભુંડું છે તેમ આસુરી જીવ હોય તે વિમુખજ થાય છે

અ. છે. ૧૪

સત્સંગ કેમ પ્રધાન થાતો નથી

જેમ કાઈક ગૃહસ્થ હોય તેને પોતાની માતા બેન અથવા દિકરી અતિ સ્વરૂપવાન હોય તેને જોઈને જો ભુંડા ઘાટ થઈ જાય તો પછી તેની કેવી દાઝ થાય. તેવી દાઝ જ્યારે સત્સંગ વિના બીજું પદાર્થ પ્રધાન ત્યારે થઈ જોઈએ. અને જ્યારે એવી દાઝ અયોગ્ય પદાર્થના સંકલ્પને દેખીને ન થાય તેના હૃદયમાં તો સત્સંગ પણ પ્રધાન ન રહે.

અ. છે. ૨

સત્સંગમાં આવીને બીજા પદાર્થમાં હેત કેમ રહે છે

પ્રજ્ઞાદિકને પણ દુર્લભ એવા જે આ સત્સંગ તેમાં આવીને પરમેશ્વર વિના બીજા પદાર્થમાં હેત રહે છે તેનું કારણ એ છે જે જેવી એ જીવને પરોક્ષને વિષે પ્રતીતિ છે તેવી પ્રત્યક્ષને વિષે દ્રઢપણે પ્રતીતિ થાતી નથી તે શ્રુતિમાં મુદ્ધું છે જે જેવી પરોક્ષ દેવને વિષે જીવને પ્રતીતિ છે તેવી જો પ્રત્યક્ષ ગુરૂચ્છ હરિને વિષે આવે તો ? જેટલા અર્થ

પ્રાપ્ત થવાના કહ્યા છે તેટલા સર્વે અર્થ તેને પ્રાપ્ત થાય છે.
ગ. છે. ૨

અવિવેક ટળીને સત્સંગમાં મોટપ પામવાનો ઉપાય પોતાને વિષે જે ગુણનું માન તેનો ત્યાગ કરીને શુરવીર થઇને ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે વિશ્વાસ રાખે તો એનો અવિવેક ટળી જાય છે ને સત્સંગમાં મોટપને પામે છે.
ગ. પ્ર. ૬

સત્સંગમાં પડયો છે છતાં પશુ જેવો કોને જાણવો દેહ ગેહાદિક સર્વ પદાર્થને અસત્ય જાણીને તથા દેહ ઇન્દ્રિયું અંતઃકરણ તેથી જુદું પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તથા પોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ કરવી અને દિવસે દિવસે ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય જણાય તેને અર્થે સાધુનો સંગ નિરંતર રાખવો અને જે આવી રીતે નથી સમજતો ને કેવળ દેહાભિમાની ને પ્રાકૃત માતવાળો છે ને જો તે સત્સંગમાં પડયો છે તોપણ એને પશુ જેવો જાણવો
ગ. પ્ર. ૨૧

સત્સંગનું ફળ

સંત તથા પરમેશ્વરના વચનને વિષે અતિશય શ્રદ્ધા હોય અને અતિ દૃઢ વિશ્વાસ હોય તો ગમે તેવાં તામસી કર્મ હોય તેનો નાશ થઇ જાય અને કૃણીયુગના ધર્મ મટીને સતયુગના ધર્મ હોય તે વર્તે માટે અતિ સાચે ભાવે કરીને સત્સંગ

કરે તો તેને કોઈ જાતનો દોષ હોવામાં રહે નહિ અને જેહ
છત્તંગ પ્રહરૂપ થઈ જાય. સા. ૬

આ સત્સંગમાં તો લમવાનનો મોટો પ્રતાપ છે તેણે
કરીને પશુનું પણ કલ્યાણ થાય છે તો મનુષ્યનું કલ્યાણ
થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય કહેવાય? ગ. પ્ર. ૨૧

કલ્યાણ તો પામર જેવો સત્સંગમાં હોય તેનુંએ
જાય છે. ગ. પ્ર. ૨૭

આ સમે જેને સત્સંગમાં પ્રતીતિ આવી છે તેના
પુન્યનો પાર આવે તેમ નથી. ગ. મ. ૬

નિષ્કપટપણે સત્સંગ કરે ને પરમેશ્વરની વાર્તાને ધારે
વિચારે તો એ મલીન ઘાટનો નાશ થઈ જાય છે માટે
સત્સંગનો પ્રતાપ તો અતિશય મોટો છે અને ખીજાં સાધન
છે તે કોઈ સત્સંગ તુલ્ય થાય નહિ કાંજે કોઈ સાધને
કરીને જે ઘાટની નિવૃત્તિ થાતી નથી તેની નિવૃત્તિ
સત્સંગમાં થાય છે. ગ. પ્ર. ૩૦

સત્સંગ કરે છે તેને સુગી જેટલું દુઃખ હોય તો
કાંટે મટે છે કાંજે અમે રામાનંદ સ્વામિ પાસે માગી
લીધું છે જે તમા । સત્સંગી હોય તેને એક વિંછીનું દુઃખ
માવાનું હોય તો તે મુને એક એક રૂંવાડે કોટી કોટી
વિંછીનું દુઃખ થાયો પણ તમારા સત્સંગીને તે થાયો નહિ
અને તમારા સત્સંગીને પ્રારબ્ધમાં રામપત્તર લખ્યું હોય તે

રામપત્તર મુંને આંવે પણ તમારા સત્સંગી અલ વતો કરીને દુઃખી ન થાય એ બે વર મુંને આપો એમ મેં રામાનંદ સ્વામી પાસે માગ્યું ત્યારે મુંને એ રામાનંદ સ્વામીએ રાજી થઈને વર આપ્યો છે માટે જે કોઈ સત્સંગ કરે છે તેને વ્યવહારે દુઃખ થાવાનું લખ્યું હોય તે થાય નહિ ગ. પ્ર. ૭૦ જીવાન અવસ્થાવાળો કેમ વતે તો એનો સત્સંગ પાર પડે.

જીવાન અવસ્થા જેને હોય તેને આહાર ક્ષીણ કરવો ને યુક્તાહાર વિહારપણે રહેવું. ને આહાર ક્ષીણ થાય ત્યારે દેહનું બળ ક્ષીણ થાય ને ત્યારેજ ઈંદ્રિયું છૂટાય તે વિના ઈંદ્રિયું છૂટાય નહિ ને એવો થકો પોતાના મનને મગવાનની નવ પ્રકારની ભક્તિને વિષે રૂચી સહિત રાખે એ એ પ્રતારે એ વતે તો એનો સત્સંગ પાર પડે ને એમ ન હોય તો એ ત્યારે ત્યારે જરૂર ઈંદ્રિયુને વશ થઈને વિમુખ થાય. તે ઝંઝાર્ધન જેવો સમાધિનિષ્ઠ હોય તોપણ એનો એને ભય છે તો બીજાની શી વાર્તા. ગ. છે. ૩૨

કોને સત્સંગ બહાર કાઢી મુકવો.

પરમહંસ તથા સાંખ્ય યે.ગી હરિજન તથા કર્મયોગી હરિજન એ સર્વને કુપાત્ર માણસની સંગત કરવી નહીં અને સત્સંગ-મોર્ચ તો ગમે તેવો કુપાત્ર છવ દોષ તોય તેને નિયમ ધરાવીને સત્સંગમાં લેવો પણ સત્સંગમાં આગ્યા

પછી કુપાત્રપણું રાખે તો બાઈ અથવા બાઈ ને હોય તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મેલવો અને જો ન કાઢે તો એમાંથી ઝાઝું ભુંડું થાય જેમ ને આંગળીને સર્પે ફરડાં હોય અથવા કિડિઆરાનો રોગ થયો હોય ને તેટલું અંગ જો તુરત કાપી નાખે તો પંડે કુશળ રહે ને તેનો લોભ કુરે તે. ઝાઝો ભંગાડ થાય તેમ જ કુપાત્ર જીવ જણાવ તેનો તત્કાળ ત્યાગ કરજો અને આ અમારું વચન છે તે બધા થઈને સર્વ જરૂર રાખજો તો જાણીએ તમે અમારી સર્વ સેવા કરી.

ગ. પ્ર. ૧૮

સત્સંગનો દ્રઢ પક્ષ હોય તેને ફળ

જેને સત્સંગનો અતિદ્રઢ પક્ષ હોય તે જ્યારે કોઈ સત્સંગનું ઘસાતું બોલે ત્યારે ખમી શકેજ નહિ જેમ પોતાના કુટુંબી હોય ને તે સાથે ક્યવાણુ થઈ હોય તોય પણ જ્યારે તેનું કોઈ ઘસાતું બોલે ત્યારે ખમાય નહિ એવી રીતે જંવા દેહના સળખીનો પક્ષ છે તેવો જેન સત્સંગના પક્ષ હોય તેનો પાયો સત્સંગને વિષે અચળ છે.

અને જેને એવો સત્સંગનો પક્ષ છે તે સંત અથવા સત્સંગી તે સંગાથે માન મત્સર ઇર્ષ્યા કેમ રાખી શકે ? માટે જેને સત્સંગનો પક્ષ હોય તેના માન, મદ્, મત્સર, ઇર્ષ્યા આદિક સર્વ શત્રુનો નાશ થઈ જાય છે

અને એવો સત્સંગનો જેને દ્રઢ પક્ષ હોય તો તેન

કહેતાં સાંભળતાં ભગવાન ને ભગવાનના સંતને સંશય થાય નહિ અને એનો કોઈ રીતે કુવિશ્વાસ આરે નહિ જે આને કહેશું તો આ સત્સંગમાંથી જાનો રહેશે તેની કોરનો તો દ્રઢ વિશ્વાસજ હોય જે એનો સત્સંગ તો અચળ છે માટે એને કહેશું તેની કાંઈ ફિકર નથી.

ગ. પ્ર. ૭૮

સત્સંગનો પક્ષ ન હોય તેને ન્યૂનતા.

જેને સત્સંગીનો પક્ષ ન હોય 'અને સત્સંગી ને કુસંગીને વિષે સમભાવ હોય તો ગમે તેવો સત્સંગમાં મોટે કહેવાતો હોય પણ અંતે જાતાં જરૂર વિમુખ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૮

સત્સંગમાં રહ્યા છતાં અક્ષરધામને કોણ ન પામે

અને હમણાં સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસ્ત્રનાં વચનમાં પણ રહેતો હશે ને તેને જો ભગવત સ્વરૂપની નિષ્ઠા (શ્રીજી મહારાજને વિષે દિવ્ય સાકારપણાની અને સર્વ અવતારના કારણ અવતારીપણાની નિષ્ઠા) પાછી નહિ હોય તો તે જ્યારે દેહ મૂકશે ત્યારે કાંતો પ્રજ્ઞાના લોકમાં જશે ને કાંતો કોઈ બીજા દેવતાના લોકમાં જશે પણ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનના ધામને વિષે નહિ જાય. ગ. મ. ૯

૬. સત્સંગી

સત્સંગી કોને કહીએ

સત્યરૂપ એવો જે પોતાના આત્મા તથા સત્યરૂપ
એવા જે ભગવાન તેનો જેને આવી રીતે સંગ થયો
(જીવાત્માનું જ્ઞાન તથા ભગવાનના મહામત્યનું જ્ઞાન એ જે
જેને સિદ્ધ થયા હોય) તેને સત્સંગી કહીએ. ગ. છ. ૩૯-
પાકો સત્સંગીનાં લક્ષણ

જેને પંચ વર્તમાનમાં કોઈ વાતે ખોટ ન હોય
અને ગમે તેવા વચનના લીણમાં લેઈએ ને એનું ગમતું
સુકવીને અમારા ગમતામાં રાખીએ તો પણ કોઈ રીતે
દેહ પર્યંત મુંઝાય નહિ એવો હોય તે પાકો સત્સંગી છે
ગ. પ્ર. ૭૬

ભગવાનનો ને ભગવાનના લક્ષણો જે મહિમા
સમજે તેનેજ પુરો સત્સંગી જાણવો કા. ૯

જેને સર્વથી ભગવત સ્વરૂપનું બળ અધિક હોય
તેજ પાકો સત્સંગી કહેવાય ગ. મ. ૯

જેમાં ત્રણ વાનાં હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય તે
ત્રણ વાનાં તે કીયાં તો એક તો પોતાને ઇષ્ટદેવે જે નિયમ
ધરાવ્યાં હોય તે પોતાના શીરસાટે દ્રઢ કરીને પાળે પણ

એ ધર્મનો કોઈ દિવસ ત્યાગ ન કરે અને બીજો ભગવા-
નના સ્વરૂપનો જે નિશ્ચય તે અતિશે દ્રઢપણે હોય પણ
તેમાં કોઈ સંશય નાખે તોય પણ સંશય પડે નહિ એવો
ભગવાનનો અડગ નિશ્ચય હોય અને ત્રીજો પોતાના ઈદ
દેવને ભજતા હોય એવા જે સત્સંગી વૈષ્ણવ તેનો પક્ષ
રાખવો તે જેમ માળાપ દિકરાદિકરી તેનો પક્ષ રાખે છે
ને જેમ પુત્ર હોય તે પોતાના પિતાનો પક્ષ રાખે છે ને
જેમ સ્ત્રી હોય તે પોતાના પતિનો પક્ષ રાખે છે તેમ
ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ રાખવો એ ત્રણુ વાનાં જેમાં
પરિપૂર્ણ હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય.

જેમ સોનાનો દોરો કયો હોય તે હજી રૂપમાં
સરખો રહે પણ બનાજાને તાપે કરીને લીધો થાય
નહિ તેમ જેનો દ્રઢ સત્સંગ હોય તેને જમિ
તેવાં હુઃખ આવી પડે તથા જમિ તેટલું સત્સંગમાં
અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન
પાછું હઠે નહિ એવા જે દ્રઢ સત્સંગી વૈષ્ણવ છે (તેજ
અમારે તો સગા બહાલા છે ને તેજ અમારી નાત છે.)

જ. છે. ૨૧

સત્સંગી છતાં વિમુખ

કામીનો તો અમારે કોઈ ઢાળે વિધાસજ નથી જે
એ સત્સંગી છે અને કામી તો સત્સંગમાં હોય તોપણ

વિમુખ જેવો છે

ગ. પ્ર. ૭૬

શ્રી કૃષ્ણ ભગવાનનાં આચરણ (જે ગોવાલીયાનું ઉચ્ચિષ્ટ ખાધું તથા રાસરમણ કયું ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારનાં છે તે) પ્રમાણે આચરણ ન કરવું ને જે કરશે તે વિમુખ છે અમારો સત્સંગી નથી. વર. ૧૮

આ સંસારને વિષે જેમ કોઈક સ્ત્રી હોય તે પોતાના પતિ ઉપર ને બીજા પુરુષ ઉપર સરખું હેત રાખે તે વેશ્યા સરખી ભુડી કહેવાય તેમ આ સંસારને વિષે જે એવો પુરુષ હોય જે આપણે તો બધાય સાધુ સરખા છે કોને સારો નરસો કહીએ તો તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને વિમુખ જાણવો. ગ. મ. ૬૦

સત્સંગી છતાં અરધો વિમુખ

જે ભગવાનનું ને ભગવાનના ભક્તનું મહાત્મ્ય ન જાણતો હોય ને તે સત્સંગી છે તોપણ તેને અરધો વિમુખ જાણવો. કા. ૬

જે બીજામાં અવગુણ જુએ અને પોતામાં ગુણ પરહે તે તો સત્સંગી છે તોપણ અરધો વિમુખ છે ગ. મ. ૨૬

જે હરિભક્ત હોય ને તે જન્મ મંત્રમાં પ્રતીતિ કરે તે સત્સંગી હોય તોપણ અરધો વિમુખ જાણવો.

કેવો સત્સંગી વિમુખ થઈ જાય છે

જેને સત્સંગીનો પક્ષ ન હોય અને સત્સંગી ને કુસંગીને વિષે સમજાવ હોય તો ગમે તેવો સત્સંગમાં મોટો કંઠવાનો હોય પણ અંતે જાતાં જરૂર વિમુખ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત તેનો જેને અવગુણ આવ્યો હોય ને તે સત્સંગી કંઠવાતો હોય તોપણ તેને હૃદયમાં જ્ઞાન જેવો જાણવો જેમ હૃદયમાં જ્ઞાનની લાગ જેન અડે તેને પણ હૃદયમાં હોય તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જે હેતુ રાખે અથવા તેની વાત સાંભળે તો તે હેતુનો કરનારો ને વાતનો સાંભળનારો પણ વિમુખ સરખો થાય.

ગ. છે. ૧૨

સત્સંગીને અવશ્યપણે જાણવાની વાર્તા

એક તો આપણો ઉદ્ધવ સંપ્રદાય છે તેની રીત જાણી જોઈએ. તથા બીજી ગુરૂપરંપરા જાણી જોઈએ તે કેવી રીતે તો ઉદ્ધવ તે રામાનંદ સ્વામીરૂપે હતા ને તે રામાનંદ સ્વામી શ્રીરંગક્ષેત્રને વિષે સ્વપ્નમાં સાક્ષાત રામાનુજાચાર્ય થકી વૈષ્ણવી દિક્ષાને પામ્યા માટે રામાનંદ સ્વામીના ગુરૂ તે રામાનુજાચાર્ય છે ને તે રામાનંદ સ્વામીના શિષ્ય અમે છીએ. એવી રીતે ગુરૂપરંપરા જાણવી અને અમે અમારા સર્મકુળનું સ્થાપન કર્યું છે તેની રીત જાણવી.

અને ત્રીજા અમારા સંપ્રદાયમાં અતિ પ્રમાણરૂપ જે શાસ્ત્ર છે તેને બ્રહ્મવાં. તે શાસ્ત્રનાં નામ વેદ. ૧ વ્યાસમુત્ર ૨ શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ. ૩ અને મહાભારતને વિષે વિષ્ણુ સહસ્રનામ. ૪ ભગવદ્ગિતા. ૫ વિદ્યરનિતિ. ૬ અને સ્કંધ-પુરાણના વિષ્ણુખંડ માંહેલું વાસુદેવ મહાત્મ્ય. ૭ અને યાજ્ઞવલ્કય સ્મૃતિ. ૮ એ જે આઠ શાસ્ત્ર તેને બ્રહ્મવાં.

અને ચાથા સર્વે સત્સંગીના જે જે નિયમ છે તેને બ્રહ્મવાં.

અને પાંચમા આપણા ઇષ્ટદેવ જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેને બ્રહ્મવાં. અને સ્થાનક સેવક ને કાર્ય તેને લેહે કરીને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિયુનું બહુપણું છે તેને બ્રહ્મવાં. અનંત તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં જે પરોક્ષરૂપ ને પ્રત્યક્ષરૂપ તેને બ્રહ્મવાં તેમાં પરોક્ષરૂપ તે કેઇ રીતે તો માયાના તમ થકી પર એવો જે ગોલોક તેને મધ્યે જે અક્ષરધામ તેને વિષે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહ્યા છે તે દ્વિબુદ્ધ છે ને કોટી કેટી સૂર્ય સરખા પ્રકાશમાન છે ને સ્યામસુંદર છે ને શધિકાશને લક્ષ્મીશય સહિત છે ને નંદ સુનંદ ને શ્રીદામાદિક જે પાર્ષદ તેમણે સેવ્યા છે ને અનંત કોટી બ્રહ્માંડની જે ઉત્પતિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેના કર્તા છે ને મહા-અધિરાજપણે વિરાજમાન છે અને એવા જે ભગવાન તે ચતુર્ભુજરૂપને ચારે બાજુ રૂપને ધારે છે અને સહસ્રમુખરૂપને પ્રભુ ધારે છે ને વાસુદેવ

સંકર્ષણ ચં નિરૂદ્ધ ને પ્રધમ્ન એ ચતુર્વ્યૂહ ને કેશવાદિક ચં
ચોવીસ વ્યૂહ એ સર્વે રૂપને ધારે છે તથા વાશહ નૃસિંહ
વામન કપિવ્ર હયગ્રીવ એ અદિક જે અનેક અવતાર તેને
ધારે છે ને પોતે તો સદા દ્વિદુજ છે અને ઉપનિષદ તથા
સાંખ્યશાસ્ત્ર ને યોગશાસ્ત્ર તથા પંચરાત્ર એમને વિષે એજ
સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે એવી રીતે પરોક્ષપણે ભગવાનનું
સ્વરૂપ કહ્યું.

અને સર્વે જે આચાર્ય થયા છે તેમાં વ્યાસજી મોટા
આચાર્ય છે ને તે વ્યાસજી જેવા તો શંકરાચાર્ય ન કહેવાય
રામાનુજાચાર્ય ન કહેવાય મધ્વાચાર્ય ન કહેવાય નિંબાર્ક
ન કહેવાય વિષ્ણુસ્વામિ ન કહેવાય વલ્લભાચાર્ય ન કહેવાય
કેમજે એ આચાર્ય તો વ્યાસજીના વચનને અનુસરે તો એ
આચાર્યના વચનનું લોકમાં પ્રમાણ થાય નહિ તો ન થાય.
અને વ્યાસજીને તો બીજા કોઈની અપેક્ષા નથી કેમજે વ્યાસ-
જી તો વેદના આચાર્ય છે ને પોતે ભગવાન છે માટે
આપણે તો વ્યાસજીના વચનનેજ અનુસરવું. અને તે વ્યાસ-
જી તેણે જીવના કલ્યાણને અર્થે વેદનો વિભાજ કર્યો ને
સત્તર પુસ્તક કર્યાં ને મહાભારત કર્યું તોપણ તે વ્યાસજીના
મનમાં એમ થયું જે જીવના કલ્યાણનો ઉપાય જેમ છે તેમ
અર્થ ન કહેવાયો. ને તેણે કરીને પોતાના મનમાં સંતોષ ન
થયો. તે પછી સમગ્ર વેદ, પુરાણ, ઇતિહાસ, પંચરાત્ર, યોગ-

શાસ્ત્ર તેનું સાર એવું જે શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણ તેને વ્યાસજી કરતા હવા. તે ભાગવતને વિષે સર્વ અવતાર કરતાં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનેજ અધિકપણે કહ્યા છે ને સર્વ અવતારના ધરનારા જે છે તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે. અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે ગુણ વિભાગના અધ્યાયમાં કહ્યું છે જે હું નિર્ગુણ છું ને માત્ર સંબંધને જે યામે છે તે પણ નિર્ગુણ થાય છે. માટે કામભાવ, દેવભાવ, ભયભાવ, સંબંધભાવ, સ્નેહભાવ, એમાંથી જે જે ભાવે કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને જે જીવ આશર્યા તે નિર્ગુણ થઈ ગયા માટે એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે નિર્ગુણ છે એવી રીતે વ્યાસજીએ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનેજ કહ્યા છે ને તે વ્યાસજીએ એમ સિદ્ધાંત કર્યો છે જે સર્વે અવતારના ધરતાલ જે પરમેશ્વર તેજ સ્વયં શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે ને ખીજા જે અવતાર તે એના છે. અને જો એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને નિર્ગુણ નહિ કહે ને શુદ્ધ સત્વાત્મક કહેશે તો તેનું ભાગવતના પૂર્વાપર સંબંધની ખળસજ નથી ને તેને વિષે મોટો ભાષ આવશે કેમ જે ગોપીયુંએ શ્રીકૃષ્ણને ભગવાન ન કહ્યા ને કામભાવે કરીનેજ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને કહ્યા તેણે કરીને તે ગોપીયું. નિર્ગુણ થઈ ગઈ ત્યારે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને શુદ્ધ સત્વાત્મક કેમ કહેવાય? માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે નિર્ગુણ છે. તથા શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતે અર્જુન પ્રત્યે

કહ્યું છે જે જન્મ કર્મચમે દિવ્ય મેવંયોવેત્તિ તત્તત્તતઃ ॥ ત્ય
ક્ત્વા દેહં પુનર્જન્મ નૈતિ યામેતિ મોઝુન ॥

અને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પોતાના જન્મ સમયમાં વાસુદેવ
દેવકીને પરમેશ્વરપણાની પ્રતીતિને અર્થે જે ચતુર્ભુજરૂપ
દેખાડ્યું તથા બ્રહ્માને જે અનેક ચતુર્ભુજરૂપ દેખાડ્યાં
તથા અકુરને જે શેષશાયી રૂપ દેખાડ્યું તથા અર્જુનને
વિશ્વરૂપ દેખાડ્યું ઇત્યાદિક રૂપને ભેદે કરીને જે શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાનની ઉપાસનાના ભેદ કહેવા તે તો યોગ્ય છે પણ
એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વ્રજને વિષે બાલમુકુંદ કહેવાયા તથા
બાછડાં આર્યા, ગાયો ચારી, ગોવર્ધન પર્વત ધાર્યો,
ગોપીયું સાથે રાસકીડા કરી તથા મથુરાપુરીમાં આવીને
કસને માર્યો, ચાહવને સુખીયા કર્યા તથા સાંદિપીની બ્રાહ્મ-
ણને વેર વિદ્યા બણ્યા તથા કુબળા સંગાથે વિહાર
કર્યો તથા દ્વારિકાપુરીમાં વસ્યા ને રૂઢિમણી
આદિક અષ્ટ પટરાણીયુંને પરણ્યા તથા સાળ હજાર સ્ત્રીયુંને
પરણ્યા તથા હસ્તિનાપુરમાં રહ્યા ને પાંડવની સર્વ કષ્ટ થકી
રક્ષા કરી ને દ્રૌપદિની સાજ રાખી ને અર્જુનના સારથી
થયા ઇત્યાદિક સ્થાનકને ભેદે કરીને તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની
અનેક લિલા છે તેણી કરીને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના દ્વિભુજ
સ્વરૂપને વિષે ઉપાસનાના ભેદ ન કરવા ને જે કરશે તે
વચનદ્રોહી ગુરુદ્રોહી છે.

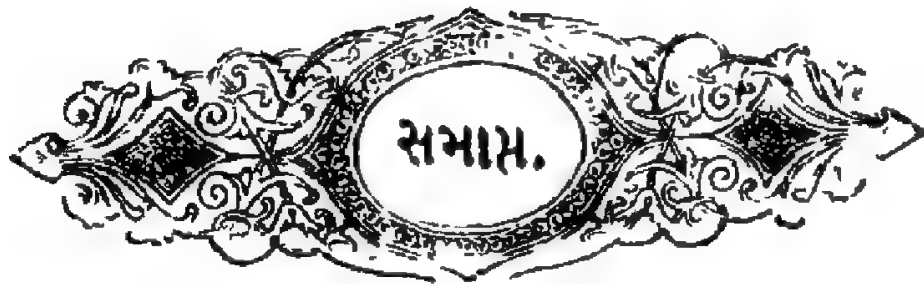
અને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં આચરણ જે ગોવાળી-
યાનું ઉચ્ચિષ્ટ ખાધું તથા રાસરમણ કર્યું હત્યાદિક અનેક
પ્રકારનાં છે તે આચરણ પ્રમાણે તે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના
સકતને આચરણ ન કરવું અને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને એક-
દશ સ્કંધમાં તથા ભગવદ્ગીતામાં તથા વાસુદેવ મહાત્મ્યમાં
જેમ સાધુનાં લક્ષણ કહ્યાં છે તથા વર્ણાશ્રમના ધર્મ કહ્યા
છે તથા પોતાની ભક્તિ કર્યાનું કહ્યું છે તે પ્રમાણે વર્તવું
પણ એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના આચરણ પ્રમાણે આચરણ ન
કરવું ને જે કરશે તે વિમુખ છે અમારો સત્સંગી નથી.

અને આપણા ઇષ્ટદેવ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન
જેના આચરણ પ્રમાણે જેમ ન કરવું તેમજ તમારો સર્વનો
આચાર્ય ને ગુરુ (ગુરૂરૂપ હરિ ગ. છે. ૨) ને ઉપદેષ્ટા
એવો જે હું તે મારા દેહનાં જે આચરણ તે પ્રમાણે પણ
તમારે ન કરવું ને અમારા સંપ્રદાયને વિષે જેમ જેના
ધર્મ કહ્યા છે તે જે અમાનાં વચન-તે પ્રમાણે તમારે
સર્વને રહેવું પણ અમારા આચરણ પ્રમાણે ન રહેવું.

આ જે અમે વાર્તા કરી તેને સર્વ પરમહંસ તથા
સર્વ સત્સંગી શીખી લેજો ને એ પ્રમાણે સમજીને એમજ
વર્તજો ને ખીજા આગળ પણ એમજ વાર્તા કરજો

ત્યાગી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગીને અયોધ્યાવાસીની
ખબર રાખવી

અયોધ્યાવાસી તો બહુ વિશ્વાસી છે મોટે કોઈક કપટી
હશે તો એમને છેતરી બશે તે સારૂ એમને કોઈક કાર્યનો
આદર કરવો હોય ત્યારે મોટેરા પરમહંમ તથા મોટેરા
સત્સંગી ગૃહસ્થ તેમને પુછીને તે કામ કરવા દેવું પણ
કોઈક એક જણને કહે કરવા દેવું નહિ. એી રીતે
ત્યાગી તથા ગૃહસ્થ સત્સંગીને અયોધ્યાવાસીની ખબર
રાખવી એમ અમારી આજ્ઞા છે. અમ. ૩

૭. કલ્યાણ

જીવનું કલ્યાણ કેમ થાય

આ પૃથ્વીને વિષે રાજરૂપ ને સાધુરૂપ એ જે પ્રકારે ભગવાનના અવતાર થાય છે તેમાં રાજરૂપે જ્યારે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તે તે ઓગણત્યાલીસ લક્ષણે યુક્ત હોય અને જ્યારે સાધુરૂપે પૃથ્વી ઉપર પ્રગટ થાય ત્યારે તે ત્રીસ પ્રકારને લક્ષણે યુક્ત હોય. અને જે રાજરૂપે ભગવાન હોય તે તે ચાતુક પ્રકારની કળાએ સજ્જ હોય તથા શ મ દામ ભેદ દંડ એ ચાર પ્રકારના જે ઉપાય તેણે યુક્ત હોય તથા શૃંગારાદિક જે નવરસ તેણે યુક્ત હોય અને તે ભગવાન જ્યારે સાધુરૂપે હોય ત્યારે તેમાં એ લક્ષણ હોય નહિ અને જે રાજરૂપે ભગવાન હોય તેને તે આપત્કાળ આવ્યો હોય તે મગ્યા કરીને પણ જીવે અને ચેર હોય તેને ગંરદન પણ મારે અને ઘરમાં સ્ત્રીયું પણ રાખે અને સાધુરૂપે ભગવાન હોય તે તે અતિશય અહિંસાપર વર્તે તે નિંદા ત્રણને પણ તોડે નહિ અને કાષ્ટની તથા ચિત્રામણની સ્ત્રીને પણ સ્પર્શ કરે નહિ. માટે સાધુરૂપ જે ભગવાનની મૂર્તિ ને રાજરૂપ જે ભગવાનની મૂર્તિ એ જેની રીતિ એક હોય નહિ. અને શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધને વિષે પૃથ્વી ને ધર્મના સુવાદે કરીને રાજ-

રૂપ જે શ્રીકૃષ્ણાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં ઓગળા-
ચાત્રીસ લક્ષણ કહ્યાં છે અને એકાદશ સ્કંધને વિષે શ્રીકૃષ્ણ
ભગવાને ઉદ્ધવના સંવાદે કરીને સાધુરૂપ જે દત્તાત્રય કપિત્ર
આદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં ત્રીસ લક્ષણ કહ્યાં છે મારે
જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તે તે લક્ષણે કરીને તે
ભગવાનને ઓળખીને તે ભગવાનને શરણે થાવું અને તેનો
દ્રઢ વિશ્વાસ રાખવો ને તેની આજ્ઞામાં રહીને તેની ભક્તિ
કરવી એજ કલ્યાણનો ઉપાય છે

અને ભગવાન જ્યારે પૃથ્વીને વિષે પ્રત્યક્ષ ન હોય
ત્યારે તે ભગવાનને મળેલા જે સાધુ તેનો આશ્રય કરવો
તા તે થકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.

અને જ્યારે એવા સાધુ પણ ન હોય ત્યારે ભગ-
વાનની પ્રતિમાને વિષે દ્રઢ પ્રતિતી રાખવી ને સ્વધર્મમાં
રહીને ભક્તિ કરવી તેથકી પણ જીવનું કલ્યાણ થાય છે.
વર-૧૦

ભગવાનને સંતની પ્રાપ્તિ એજ પરમ કલ્યાણ છે.

ચાર વેદ પુરાણ ઇતિહાસ એ સર્વેમાં એજ વાર્તા
છે જે ભગવાન ને ભગવાનના સંત એજ કલ્યાણકારી છે
અને ભગવાનના જે સાધુ છે તે તો ભવ પ્રપાતિક દેવગ્રી
પણ અધિક છે તે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની જ્યારે
પ્રાપ્તિ થઈ ત્યારે એ જીવને એની ઉપરાંત બીજું કોઈ

કલ્યાણ નથી એજ પરમ કલ્યાણ છે. ગ. મ. ૫૯

કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન

કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન નો એ છે જે પુરુષોત્તમ ભગવાનને પ્રહ્લ્લખ્યોતિના નમૂડને વિષે અનાદિ સાકાર મૂર્તિ સમજવા ને તેનાજ સ્વે અવતાર છે એમ સમજીને તે પ્રત્યક્ષ ભગવાનનો જે તે ભાવે કરીને (વ. ૧૮) આશ્રય કરવો ને ધર્મે સહિત તે ભગવાનની ભક્તિ કરવી ને તેવી ભક્તિએ યુક્ત જે સાધુ તેનો સંગ કરવો એ કલ્યાણનું અસાધારણ સાધન છે. ગ. છે. ૩૬

કલ્યાણનો મુદો

જેવું પરોક્ષ ભગવાનના સમકૃષ્ણાદિક અવતારનું મહામ્ય જાણે છે તથા નારદ સનકાદક શુકજી જડમરત હનુમાન ઉદ્ભવ ઇત્યાદિક જે પરોક્ષ સાધુ તેનું જેવું મહાત્મ્ય જાણે છે તેવુંજ પ્રત્યક્ષ એવા જે ભગવાન તથા તે ભગવાનના ભક્ત સાધુ તેનું મહામ્ય સમજે તેને કલ્યાણના માર્ગમાં કાંઈએ સમજવું બાકી રહ્યું નથી. તે આ વાર્તા એકવાર કહે સમજો અથવા લાખવાર કહે સમજો આજ સમજો અથવા લાખ વર્ષ રૂંડે સમજો પણ એ વાત સમજેજ છુટકો છે અને નારદ સનકાદક શુકજી પ્રજ્ઞા શિવ એમને પુઝો તો પણ ડહા છે તે અનેક વાતની બુક્તિ લાવીને પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેનેજ કલ્યાણના

દાતા બતાવે અને જેવું પરોક્ષ ભગવાન ને પરોક્ષ સંતત્ત્વ મહા મ્ય છે તેવુંજ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંતત્ત્વ મહા મ્ય બતાવે. અને એટલો જેને દ્રઢ નિશ્ચય થયો હોય તેને સર્વ મુદો હાથ આવ્યો. અને કોઈ કાળે તે કલ્યાણના માર્ગથી પડે નહિ જેમ બ્રહ્મા શિવ બ્રહ્મસ્પતિ ને પરાશરાદિક તે કામાદિકે કરીને ધર્મથી પડ્યા તો પણ પ્રત્યક્ષ ભગવાન ને પ્રત્યક્ષ સંત તેનો પરોક્ષના જેવો જે મહાત્મ્યે યુક્ત નિશ્ચય હતો તો કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડ્યા નહિ માટે સર્વ શાસ્ત્રનું રહસ્ય આ વાર્તા છે.

ગ. મ. ૨૧

કલ્યાણનું પરમ કારણ

જીવનું કલ્યાણ તો આટલીજ વાતમાં છે જે પ્રગટ પ્રમાણ એવા જ શ્રીકૃષ્ણ નારાયણ તેનુંજ કર્યું સર્વ થાય છે પણ કાળ કર્મ ને માયાદિક કોઈનું કર્યું કાંઈ થાતું નથી એવી રીતે ભગવાનને વિષેજ એક કર્તાપણું સમજવું એજ કલ્યાણનું પરમકારણ છે.

કા. ૧૦

જેટલા કલ્યાણને અર્થે વ્યાસજીએ ગ્રંથ કર્યા છે તે સર્વ સુરત રાખીને અમે સાંભળ્યા તે સર્વે શાસ્ત્રમાં એજ સિદ્ધાંત છે અને જીવના કલ્યાણને અર્થે પણ એટલીજ વાત છે જે આ સર્વ જગત છે તેના કર્તા હર્તા એક

ભગવાન છે અને એ સર્વે શાસ્ત્રને વિષે ભગવાનનાં ચરિત્ર છે કાં ભગવાનના સતનાં ચરિત્ર છે. અને વર્ણાશ્રમના ધર્મની જે વર્તા છે અને તેનું ફળ જે ધર્મ અર્થ ને કામ છે તેણે કરીને કાંઈ કલ્યાણ થાતું નથી અને કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મ વતે તો સંસારમાં કીર્તિ થાય ને દેહે કરીને સુખીયો રહે એટલુંજ ફળ છે અને કલ્યાણને અર્થ તો ભગવાનને સર્વ કર્તાહર્તા જાણવા એજ છે. ગ. મ. ૨૧

જીવનું જે કલ્યાણ થાય અને જીવ માયાને તરીને પ્રભુસ્વરૂપ થાય તેનું કારણ તો પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેના પ્રયક્ષ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ધ્યાન કીર્તન ને કથાદિક એજ છે. ને એણે કરીનેજ એ જીવ છે તે માયાને તરે છે ને અતિ મોટાઇને પામે છે અને ભગવાનનું જે અક્ષરધામ તેને પામે છે. અને આ-મનિષ્ટા વૈરાગ્ય ને ધર્મ તે તો ભગવાનની ભક્તિનાં સહાયરૂપ ઉપકરણ છે પણ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલો વૈરાગ્ય તથા આ-મનિષ્ટા તથા ધર્મ તે જીવને માયા તર્યાનું સાધન નથી. અને જો અતિશય ધર્મ, આ-મનિષ્ટા ને વૈરાગ્ય ન હોય ને એકલો ભગવાનની ભક્તિ હોય તો પણ એ જીવનું કલ્યાણ થાય ને માયાને તરે એટલો ધર્માદિક થકી ભક્તિને ભંગ વિશેષ છે તો પણ ધર્માદિક અંગનું સહાયપણું હોય તો એ ભક્તિને વિષે કોઈ વિદ્ય થાતું નથી. અને જો ધર્મા-

દિક અંગનું સહાયપણું ન હોય તો વિષમ દેશકાળાદિકે કરીને ભક્તિને વિષે વિદ્ય જરૂર થાય છે તે માટે ધર્માદિક અંગે સહિત ભક્તિ કરવી. ગ. મ. ૩૨

કલ્યાણની રીતિ (સત્સંગની અને શાસ્ત્રની)

ભગવાનની પ્રત્યક્ષ મૂર્તિનો નિશ્ચય હોય ને ભજન કરતો હોય ને સત્સંગના નિયમ પ્રમાણે વર્તતો હોય ને તેનું કલ્યાણ થાય એ તો સત્સંગની રીતિ છે અને શાસ્ત્રની રીતે સાકાર ભગવાનને ભજને કરીને કલ્યાણ છે અને અમે પણ એજ (સાકારનો) પક્ષ ગ્રહણ કરીએછીએ. ગ. પ્ર. ૭૧

એક ભગવાનના આશ્રય વડેજ કલ્યાણ કેમ સમજવું

કલ્યાણ તો એક ભગવાનના આશ્રયે કરીનેજ છે પણ ભગવાન છે તે અતિ સમર્થ છે ને તેની આજ્ઞાને પ્રભાદિક સમગ્ર દેવ પાળે છે તથા કાળ માયા આદિક જે સર્વે પ્રભા-
ડનાં કારણ તે પણ ભગવાનના ભય થકી સાવધાન થઈને ભગવાનની આજ્ઞામાં રહે છે માટે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને એ ભગવાનની આજ્ઞા છે તે દ્રઢ કરીને માનવી એજ ભગવાનના ભક્તનું લક્ષણ છે તે સાડ સાધન સર્વે (જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ ને ધર્મ) અતિ દ્રઢ કરીને રાખવાં એટલે એક ભગવાન વતેજ કલ્યાણ છે અને એ સાધન છે તે તો ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થ છે. ગ. મ. ૬૬

કલ્યાણુનો સુગમ માર્ગ

ભગવાનની ઉપાસના 'કરવી ને ભગવાનનાં ચરિત્ર ગાવવાં સાંભળવાં ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવું ને પોત-પોતાના ધર્મમાં રહેવું' એવી રીતે પોતાના જીવનું કલ્યાણ થાવું તે કાંઈ કઠણ નથી એ તો જેમ વહાણમાં બેસીને સમુદ્રને તરવો એવો સુગમ માર્ગ છે.

પરમહંસ હોય તથા બ્રહ્મચારી હોય ને તે જો પોતાના બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે તો એણે ધર્મમાં રહેવાય. અને સ્ત્રી હોય ને તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં વર્તે તો તેણે ધર્મમાં રહેવાય અને બીજા જે સત્સંગી હોય તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે ને જીવાન અવસ્થાવાળી જે પોતાની મા બેન ને દિકરી તે ભેળે પણ એકાંતમાં ન બેસે ને તેની સામું પણ દ્રષ્ટિ માંડીને ન જુએ તો એણે ધર્મમાં રહેવાય. એવી રીતે ધર્મમાં રહેવું તથા ભગવાનના સ્વરૂપની ઉપાસના કરવી તથા ભગવાનના અવતાર ચરિત્રનું શ્રવણ કિર્તન કરવું તથા ભગવાનનું નામ સ્મરણ કરવું એ ચાર વાનાંજ જીવના અતિશય કલ્યાણુને અર્થ છે.

અને આ તમે સર્વ છો તે મુંને ભગવાન જાણો છો તે અમે જ્યાં જ્યાં ઉચ્છવ સમૈયા કર્યા હોય ને જે ઠેકાણે પરમહંસ બ્રહ્મચારી તથા હરિભક્ત સત્સંગી બાઈ ભાઈ

સર્વે ભેગા થયા હોય ને અમે કિર્તન ગવસબ્યાં હોય ને વાર્તા કરી હોય ને અમારી પુજા થઈ હોય એ આદિક જે અમારાં ચરિત્ર લીલા તેને કહેવાં ને સાંભળવાં ને તેનું મનમાં ચિંતવન કરવું અને જેને એવું ચિંતવન અંતકાળે જો થઈ આવ્યું હોય તો તેનો જીવ ભગવાનના ધામને જરૂર પામે માટે એવાં જે અમારાં એ સર્વે ચરિત્ર ક્રિયા તથા નામસ્મરણ તે કલ્યાણકારી છે. અને આવી રીતે અમે સ્વ-રૂપાનંદ સ્વામીને વાર્તા કરી હતી તે વાર્તાને ધારી ત્યારે દેહમાં જે મંદવાડનું દુઃખ હતું તે સર્વે નિવૃત્તિ પામી ગયું ને પરમશાંતિ થઈ પણ એ ઘણાય આત્માને દેખતા હતા તોય પણ તેણે કરીને કાંઈ સિદ્ધિ થઈ નહિ.

અને વળી પરોક્ષ જે શ્રીકૃષ્ણ રામચંદ્રાદિક ભગવાનના અવતાર તેનાં જે ચરિત્ર તે જ્યાં જ્યાં હોય તેને પણ સાંભળવાં ને ગાવવાં.

અને મુક્તાનંદ સ્વામી આદિક સાધુનાં જે કાવ્ય કિર્તન તે ગાવવાં ને સાંભળવાં તથા ભગવાનના અવતાર ચરિત્રે સુક્ત એવાં કાવ્ય કિર્તન બીજા કવિનાં હોય તો તેને પણ ગાવવાં ને સાંભળવાં પણ કળીર ને અખાનાં જે કાવ્ય કિર્તન હોય તથા એ જેવાં જેનાં જેનાં કાવ્ય કિર્તન હોય તેને ગાવવાં નહિ ને સાંભળવાં પણ નહિ.

અને એ ચાર વાનાંની દ્રઢતા થાય તેને અર્થે અમે

શ્રીમદ્ ભાગવત આદિક આઠ ગ્રંથનું અતિશય પ્રતિપાદન કર્યું છે માટે એ ગ્રંથને સાંભળવા ને જાણવા ને એ ચાર વાનાંનીજ વાર્તા કરવી

અને આત્મદર્શને કરીને કલ્યાણ કરવું તે તો જેમ તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવો એવો કઠણ માર્ગ છે અને અમે જે આત્મજ્ઞાનની વાર્તા કરીએ છીએ તેમાં તો એટલુંજ પ્રયોજન છે જે જે પોતાના આત્માને દેહથી જુદો માને તો દેહને વિષે પ્રીતિ ન રહે તથા દેહના સંબંધીને વિષે હેત ન રહે તથા ભગવાનની ભક્તિને વિષે કોઈ વિધ્ન ન થાય એટલુંજ પ્રયોજન છે પણ કેવળ એણે કરીનેજ કલ્યાણ થાય એમતો માનવું નહિ.

અને વળી ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના ને ભગવાનનાં ચરિત્ર ને ભગવાનનું નામસ્મરણ એ ત્રણ વાનાં વિનષ્ટ કેવળ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાવું તે તો તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવો તેવું કઠણ છે.

અને ભગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય ને ભગવાનનાં ચરિત્રને ગાતો સાંભળતો હોય ને ભગવાનનું નામસ્મરણ કરતો હોય ને જે તેમાં ધર્મ ન હોય તો તે માથે પહાણો લઈને સમુદ્રને તરવાને ઇચ્છે એવો જાણવો ને તેને ચંડાલ જેવો જાણવો. માટે એ ચાર વાનાંએ કરીનેજ જીવનું

કલ્યાણ જરૂર થાય છે પણ એ વિના ખીજું કોઈ એવું સાધન નથી જે જોણે કરીને કલ્યાણ થાય. ગ. મ. ૩૫
કલ્યાણ કયાં ઈચ્છવું

ઇદ્રિયોરૂપ જે મનની ધારા તે જે ઠેકાણે ધસાઈને મુઠી થઈ જાય તેને નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર જાણવું તે ઠેકાણે જપ તપ વ્રત ધ્યાનપુખ્ત એ આદિક જે સુકૃત તેનો જે આરંભ કરે તે દિન દિન પ્રત્યે વૃદ્ધિ પામે એવું જે નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર તે જે ઠેકાણે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ રહેતા હોય તે ઠેકાણે જાણવું. એવું સંતના સમાગમરૂપી નૈમિશારણ્ય ક્ષેત્ર જ્યાં દેખાય ત્યાં કલ્યાણને ઈચ્છવું તે ત્યાં અતિ દ્રઢ મન કરીને રહેવું

૨૧. ૭

કલ્યાણનાં સર્વ સાધન જેમાં આવી જાય એવું એક સાધન

ત્રીસ લક્ષણે યુક્ત એવા જે સંત તેના જે સંગ તે મન કર્મ વચને કરીને રાખે તો જેટલા લક્ષણોને અર્થે સાધન છે તેટલાં સર્વે તેના સંગમાં આવી જાય છે.

૨૨. ૪

કલ્યાણનું એક બળવાન સાધન

દેહને વિષે જે જીવ છે તે એમ જાણે છે જે કામ ક્રોધાદિક ભુંડી પ્રકૃતિયું છે તે મારા જીવ સાથે જડાગ્રી છે

એવી રીતે કામાદિક જે જે પ્રકૃતિ તેને વિષે મુખ્ય હોય તે પ્રકૃતિને યોગે કરીને પોતાના જીવને કામી કોપી દોષી ઇત્યાદિક કુલક્ષણે યુક્ત માને છે પણ જીવને વિષે તો એ એકે કુલક્ષણ છે નહિ એ તો જીવે મુખ્યાંએ કરીને પોતાને વિષે માની લીધાં છે માટે જેને પરમપદ પામવા ઇચ્છવું તેને કાંઈક પોતાને વિષે પુરુષાતન રાખવું પણ છેક નાદાર થઈને બેસવું નહિ ને એમ વિચાર કરવો જે જેમ આ દેહમાં ચાર અંતઃકરણ છે દસ ઇન્દ્રિયું છે પંચ પ્રાણ છે તેમ હું જીવાત્મા છું તે પણ આ દેહને વિષે છું ને એ સર્વથકી અધિક છું ને એ સર્વનો નિયંતા છું પણ એમ ન માનવું જે હું તો તુચ્છ છું ને અંતઃકરણ ડ્રિયો તો બળવાન છે. જેમ કોઈક રાજા હોય ને તે બુદ્ધિહિન હોય પછી એના ઘરનાં મનુષ્ય હોય તે પણ તેનું વચન માને નહિ પછી એ વાર્તાની જ્યારે ગામનાં મનુષ્યને બબર પડે ત્યારે ગામમાં પણ કોઈ હુકમ માને નહિ પછી દેશનાં મનુષ્ય એ વાત સાંભળે ત્યારે દેશનાં મનુષ્ય પણ કોઈ એનો હુકમ માને નહિ પછી તે રાજા ગ્લાની પામીને અસમર્થ થઈને બેસી રહે અને કોઈ ઉપર હુકમ ચલાવે નહિ તેમ રાજાને ઠેકાણે જીવ છે અને ઘરનાં મનુષ્યને ઠેકાણે અંતઃકરણ છે ને ગામનાં ને દેશનાં મનુષ્યને ઠેકાણે ઇન્દ્રિયું છે તે જ્યારે એ જીવ નાદાર થઈને બેસે ને પછી અતઃ

કરણ ઉપર હુકમ કરીને પરમેશ્વર સનમુખ રાખવાને ઇચ્છે ત્યારે અંતઃકરણ એનું કલ્પનું કરે નહિ ને ઇંદ્રિયને વશ રાખવા ઇચ્છે તો ઇંદ્રિય પણ એને વશ રહે નહિ પછી એ જીવ કાયા નગરને વિષે રાજા છે તોપણ રાંકની પેઠે આશી-યાળો થઈ રહે છે અને જ્યારે રાજા નાદાર થાય ત્યારે તેના નગરને વિષે મનુષ્ય હોય તે સાંઠ થઈને બેસે છે ને રાજાનું લેશ માત્ર ચાલવા દે નહિ તેમ આ જીવના કાયા નગરને વિષે પણ એ કામાદિક રાજા નથી તે રાજા થઈને બેસે છે ને એ જીવનું લેશ માત્ર ચાલવા દેતા નથી માટે જેને કલ્પાણને ઇચ્છવું તેને એક નાદારપણું રાખવું નહિ ને જે પ્રકારે પોતાનાં ઇંદ્રિયને અંતઃકરણ તે સર્વે પોતાના હુકમમાં વર્તે એવો ઉપાય કરવો. જેમ રાજા હોય તે રાજ-નીતિના ગ્રંથ ભણીને પોતાના રાજ્યમાં પોતાનો હુકમ ચલાવે પણ રૈયતનો દાખ્યો દખાય નહિ અને જો રાજનીતિ ન જાણતો હોય તો તે વસ્તિ હુકમ ન માને તેને મારવાજ માંડે પછી પોતાનો દેશ હોય તે ઉજડ થઈ જાય અને કાં તો ડોડ હુકમજ માને નહિ તેણે કરીને પોતે દુખીયો થકો વર્તે એવી રીતે રાજનીતિ જાણ્યા વિના બે વાતે બગાડ થાય છે તેમ જીવ પણ જો રાજનીતિને જાણ્યા વિના કાયા નગરમાં હુકમ કરવા જાય તો એમાંથી મુખ થાય નહિ. તે રાજનીતિ એમ જાણવી જે પ્રથમ તો ભગવાનનું મહાત્મ્ય

સારી પેઠે જાણવું પછી ભગવાનની મૂર્તિનું ધ્યાન કરીને
 મનને વશ કરવું ને ભગવાનની કથા સાંભળીને શ્રોત્રને
 વશ કરવો પણ આમ્ય વાર્તા હોય તે સાંભળવા દેવી નહિ
 તેમજ ત્વચા તે ભગવાનને ભગવાનના જન તેનોજ સ્પર્શ
 કરે ને નેત્ર તે પરમેશ્વર ને તેના દાસ તેનુંજ દર્શન કરે
 ને રસના તે અખંડ ભગવદ્ ગુણનેજ ગાય ને ભગવાનનો
 પ્રસાદ હોય તેનોજ સ્વાદ લે ને નાશિકા તે ભગવાનના
 પ્રસાદી જે પુષ્પાદિક તેનોજ સુગંધ લે પણ કુમાર્જે કોઈ
 ઇન્દ્રિયને ચલવા દે નહિ એવી રીતે જે વર્તે તેનો દેહ રૂપી
 નગરને વિષે હુકમ કોઈ ફેરવે નહિ. અને એવી રીતે પુરૂષ
 પ્રયત્ને યુક્ત જે વર્તે ને નાદારપણાનો સારી પેઠે ત્યાગ કરે
 એજ કલ્યાણને માર્ગે ચાલ્યો તેને સ્વભાવ જીત્યાનો અતિ-
 શય મોટો ઉપાય છે ને એ પુરૂષપ્રયત્નરૂપ જે ઉપાય છે
 તેને સાવધાન થઈને કરે તો જેટલાં કલ્યાણને અર્થે સાધન
 છે તે સર્વે પુરૂષપ્રયત્નરૂપી સાધનને વિષે આવે છે માટે
 પુરૂષપ્રયત્ન છે તેજ કલ્યાણને અર્થે સર્વ સાધન થકી
 મોટું સાધન છે

ગ. મ. ૧૨

કલ્યાણનાં ત્રણ અંગ

જીવના કલ્યાણને અર્થે ત્રણ અંગ છે તે અતિ સુખ-
 દાઈ છે તેમાં એક તો અતિશય આત્મનિષ્ઠા જે શુક્રજની
 પેઠે આત્મારૂપ થઈને પરમેશ્વરનું ભજન કરવું અને બીજું

પતિવ્રતાનું અંગ જે ગોપીયુંની પેઠે પતિભાવે ભગવાનનું ભજન કરવું અને ત્રીજું દાસપણાનું અંગ જે હનુમાનજી તથા ઉદ્ધવજીની પેઠે દાસભાવે ભગવાનનું ભજન કરવું. એ ત્રણ અંગ વિના કોઈ રીતે કરીને જીવનું કલ્યાણ થાતું નથી અને એ ત્રણ અંગમાંથી જેને એકેય અંગ દ્રઢપણે હોય તો તે કૃતાર્થ થાય છે અને હવે એ ત્રણ અંગ-વાળાનાં જે લક્ષણ તે નોખાં નોખાં કરીને કહીએ છીએ. તેમાં-

આત્મનિષ્ઠાવાળાનું તો એ અંગ છે જે એક કોરે તો આત્મા છે અને એક કોરે તો દેહ ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ ત્રણ ઝુંબુ પંચ વિષય એ આદિક જે માયાનું ટોળું તે છે ને એ બેના મધ્યને વિષે જે વિચાર રહે તે વિચાર જ્ઞાન સ્વરૂપી છે તે વિચાર જેમ વાયુએ રહિત સ્થળને વિષે દિપકની શીખા અતિશય સ્થિર થઈને રહે છે તેમ સ્થિર થઈને રહે છે ને તે વિચાર દેહ ઇન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ એમને આત્મા સંગાથે એક થાવા દેતો નથી અને તે વિચાર પણ આત્મા સંગાથે એક થાતો નથી અને જ્યારે તે વિચારને જીવ પામે છે ત્યારે તે જીવની વૃત્તિ કાશી-સુધી લાંબી હોય તે વરતાલ જેટલામાં આવે છે અને પછી તે વિચાર જ્યારે દ્રઢ થાય ત્યારે વરતાલ થકી આ ગઢડા જેટલામાં આવે છે ને પછી આ ગઢડા જેટલે લાંબી વૃત્તિ હોય તે સંકેલાઈને પોતાના દેહ જેટલામાં રહે છે અને

પછી દેહમાંથી વૃત્તિ ટુંકી થઈને ઇન્દ્રિયોના ગોલકમાંજ રહે છે ને પછી ઇન્દ્રિયોના ગોલક થકી ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ છે તે અંતઃકરણ સનમુખ થઈ જાય છે ને પછી ઇન્દ્રિયોની ને અંતઃકરણની જે વૃત્તિ છે તે આત્માને વિષે લીન થઈ જાય છે ત્યારે એ જીવના વાસનાલિંગ દેહનો નાશ થયે કહેવાય છે અને એ વિચાર છે તે જ્યારે આ જીવ સંગાથે મળે છે ત્યારે તે જીવના હૃદયને વિષે પ્રકાશ થાય છે અને પોતાના આત્માનું પ્રકાશરૂપે દર્શન થાય છે ને તે પ્રકાશને વિષે પરપ્રકાશ જે નારાયણ તેનું પણ દર્શન થાય છે અને તે દર્શનના કરનારાને એમ અનુભવ થાય છે જે હું આત્મા છું અને મારે વિષે જે પરમાત્મા છે તે અખંડ રહ્યા છે. અને એવી રીતની અખંડ મિથિતિ રહે એ આત્મ-નિષ્ઠાની અતિ ઉત્તમ દશા છે.

અને પતિવ્રતાનું જે અંગ છે તે તો વ્રજની ગોપી-યુગ્તા જેવું જોઈએ જેમ ગોપીયુંએ જે દિવસ થકી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનના ચરણારબિન્દનો સ્પર્શ કર્યો તે દિવસ થકી જેટલાં સંસાર સંબંધી જે સુખ તે સર્વે ઝેર જેવાં થઈ ગયાં તેમ જેને પતિવ્રતાના અંગની ભક્તિ હોય તે ગમે તો ઇંદ્ર જેવો રૂપાળો પુરુષ હોય તથા દેવતા જેવો હોય તથા કોઈક રાજા હોય ને તેને જ્યારે દેખે ત્યારે જેમ સડેલ કુતરાને દેખે અથવા વિદ્યાને દેખે ત્યારે અતિશય ગ્લાની ત્યામીને

દૃષ્ટિ પાછી ખેંચી લે છે તેમ દૃષ્ટિ પાછી એન્ચાઇ જાય તે ઉત્તમ પતિવ્રતાની રીતિ છે તે માટે જેની એક ભગવાનને વિશેષ પતિભાવે કરીને વૃત્તિ જોડાણી છે તેનું બીજા કોઇ પુરૂષને દેખીને મન રાજી થાયજ નહિ.

અને ત્રીજું જેને દાસભાવે કરીને ભક્તિનું અંગ છે તેને પણ પોતાના જે ઇષ્ટદેવ છે તેનુંજ દર્શન ગમે અને તેનીજ વાર્તા સાંભળવી ગમે ને પોતાના ઇષ્ટદેવનોજ સ્વભાવ ગમે અને તેનીજ પાસે રહેવું ગમે એવો પ્રીતિવાન હોય તોપણ પોતાના ઇષ્ટદેવની સેવા સારૂ ને રાજીયા સારૂ રાત દિવસ એમ ઇચ્છયા કરે જે મુંને મારા ઇષ્ટદેવ કાંઇક આજ્ઞા કરે તો હું અતિશય હર્ષ કરીને કરું પછી પોતાના ઇષ્ટદેવ છે તે આજ્ઞા કરે તો છેટે જઈને રહે તોપણ રાજી થકો રહે પણ કોઇ રીતે અંતઃકરણમાં ખેદ પામે નહિ અને આજ્ઞાને વિશેષ પરમ આનંદ માને એ દાસ-વ ભક્તિની ઉત્તમ દશા છે.

અને એ ત્રણે અંગવાળા જે ભગવાનના ભક્ત તેમાં ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ પક્ષ છે અને એથી જે બહાર રહ્યા તે તો કેવળ પામર કહેવાય માટે એ ત્રણમાંથી એક અંગ પરિપૂર્ણ થાય ને તે કેડે દેહ મૂકે તે તો ઠીક છે અને એ ત્રણમાંથી એકેય અંગ જેને પરિપકવ ન થયું હોય ને તેને જે મરણું તે ઠીક નથી તે તો પાંચ દહાડા વધુ જીવે ને પોતાની અણસમજણને ટાળીને ને એ ત્રણ અંગમાંથી

કોઇક એક અંગને દ્રઢ કરીને મરે એજ ઠીક છે.

અને એ ત્રણ અંગવાળા માંહીલો જે હરિભક્ત હોય તેનો દાસાનુદાસ થઇને તેની આજ્ઞામાં રહે તો તે કાંઇ ન સમજતો હોય તોપણ એ છતિ દેહેજ ભગવાનનો પાર્શ્વ થઇ રહ્યો છે ને કૃતાર્થ થઇ રહ્યો છે. ગ. મ. ૬૨

કલ્યાણુ ઇચ્છનારે કેમ વર્તવું

જેને કલ્યાણુને ઇચ્છવું તેને તો ભગવાનને મૂર્તિમાન સમજીને તેનો આશ્રય દ્રઢ રાખવો અને વાત પણ એવી કરવી જે કોઇને ભગવાનનો આશ્રય હોય તે ટળે નહિ.

ગ. મ. ૧૦

જેને કલ્યાણુને ઇચ્છવું તેને અધર્મીને માર્ગે ચાલ-
ણુંજ નહિ અને ધર્મવાળાને માર્ગે ચાલીને સાચા સંતનો
સમાગમ કરવો તો નિશ્ચયજ એ જીવનું કલ્યાણુ થાય
એમાં કાંઇ સંશય નથી. સા. ૧૦

જેને કલ્યાણુને ઇચ્છવું તેને એક નાદારપણું રાખવું
નહિ ને જે પ્રકારે પોતાનાં ઇદ્રિયું ને અંતઃકરણ તે સર્વે
પોતાના હુકમમાં વર્તે એવો ઉપાય કરવો. ગ. મ. ૧૨

જેને કલ્યાણુને ઇચ્છવું તેને નાસ્તિક તથા શુષ્ક વેદાં-
તિનો સંગ કરવોજ નહિ. ગ. મ. ૧૮

જેને પોતાનું કલ્યાણુ ઇચ્છવું તેને એક તો ભગવાન

ને ખીજા ભગવાનના ભક્ત ને ત્રીજા બ્રાહ્મણ ને ચોથો કોઈક ગરીબ મનુષ્ય એ ચારમાંથી કોઈનો દ્રોહ ન કરવો અને વળી ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત તે આગળ કોઈ પ્રકારે માન ન રાખવું કેમજે માન છે તે તો ક્રોધ મત્સર ઇર્ષ્યા ને દ્રોહ એનો આધાર છે અને માની હોય તેની ભક્તિ પણ આસુરી કહેવાય અને ભગવાનના ભક્તને જો ખીવરાવતો હોય ને તે પ્રભુનો ભક્ત હોય તોય મણુ તેને અસુર જાણવો અને અમારો તો એ સ્વભાવ છે જે બ્રાહ્મણનો ને ગરીબનો ને ભગવાનના ભક્તનો કોઈક દ્રોહ કરે તે તો અમને દીઠોજ ગમે નહિ અને આ લોકમાં ને પરલોકમાં તેને ને અમારે સોખત રહેવાની નથી વર. ૧૧

જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને કોઈ પ્રકારનું માન રાખવું નહિ જે હું ઉંચા કુળમાં જન્મ પામ્યો છું કે હું ધનાઢ્ય છું કે હું રૂપવાન છું કે હું પંડિત છું એવું કોઈ પ્રકારનું મનમાં માન રાખવું નહિ અને ગરીબ સત્સંગી હોય તેના પણ દાસાનુદાસ થઈ રહેવું અને ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત તેનો જેને અવગુણ આવ્યો હોય ને તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને હડકાયા શ્વાન જેવો જાણવો જેમ હડકાયા શ્વાનની લાજ જેને અડે તેને પણ હડકવા હાથે તેમ જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તે સાથે જે હેત રાખે અથવા તેની

વાત સાંભળે તો તે હેતનો કરનારો ને વાતનો સાંભળનારો
 પણ વિમુખ સરખો થાય અને વળી જેમ ક્ષયરોગ થયો
 હોય તે કોઈ ઔષધે કરીને મટેજ નહિ તેમ જેને ભગવાન
 ને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તેના હૃદય-
 માંથી ક્યારેય આસુરી મતિ ટળે નહિ અને અનંત પ્રહ-
 હત્યા કરી હોય અને અનંત બાળહત્યા કરી હોય ને અનંત
 સ્ત્રીહત્યા કરી હોય ને અનંત ગૌહત્યા કરી હોય ને અનંત
 ગુરૂસ્ત્રીનો સંગ કર્યો હોય તેનો પણ કોઈ કાળે છુટકો થાય
 ને શાસ્ત્રમાં તે પાપ છુટવાના ઉપાય પણ ક્યા છે પણ
 ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તના અવગુણ લેવા વાળાને કોઈ
 શાસ્ત્રમાં એ પાપ છુટવાનો ઉપાય કહ્યો નથી. અને ઝેર
 ખાય અથવા સમુદ્રમાં પડે અથવા પર્વતથી પડે અથવા
 કોઈ રાક્ષસ મળે ને ખાઈ જાય તો એકજ વાર મરવું પડે
 અને જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહી હોય તેને તો
 અનંત કોટી કલ્પ સુધી મરવું પડે ને અવતરવું પડે. અને વળી
 જામે તેવો શરીરમાં રોગ થયો હોય ને તેણે કરીને શરીર પડે
 અથવા કોઈ શત્રુ મળે ને શરીરનો નાશ કરી નાખે પણ
 જીવનો નાશ થાતો નથી અને ભગવાન ને ભગવાનના
 ભક્તનો દ્રોહ કર્યાથી તો જીવનો પણ નાશ થઈ જાય છે
 ત્યારે કોઈ કહેશે જે જીવનો નાશ કેમ થાતો હશે તો ત્યાં
 દૃષ્ટાંત-જેમ હિંજડો હોય તે પુરૂષ પણ ન કહેવાય ને

શ્રી પણ ન કહેવાય એ તો કેવળ પ્રદલ કહેવાય તેમ જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહનો કરનારો હોય તેનો જીવ પણ એવો નકારો થઇ જાય જે કોઇ દિવસ પોતાના કલ્યાણના ઉપાયને કરી શકેજ નહિ માટે એનો જીવ નાશ થઇ ગયો જાણવો એમ જાણીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવોજ નહિ. અને વળી પોતાના દેહનાં જે સગાં સંબંધી હોય ને તે સત્સગી હોય તોપણ તેમાં અતિશય હેત રાખવું નહિ જેમ દૂધ સાકર હોય ને તેમાં સર્પની લાળ પડી હોય ને તેનું જે પાન કરે તેના પ્રાણ જાય તેમ પોતાના દેહનાં જે સગાં સંબંધી હોય ને તે હરિભક્ત હોય તોપણ તેમાં દેહના સંબંધરૂપ સર્પની લાળ પડી છે માટે તેમા હેતના કરનારાનું જરૂર અકલ્યાણ થાય છે એમ જાણીને જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું હોય તેને દેહનાં જે સગાં સંબંધી હોય તે સાથે હેત રાખવું નહિ. એમ સંસારમાંથી નિરપૃહ થઇને ભગવાનના ચરણાભિદમાં પ્રીતિ રાખીને ભગવાનનું ભજન કર્યા કરવું આ જે અમે વાત કરી છે તેને જે અંતરમાં રાખે તેને કોઇ રીતે કલ્યાણના માર્ગમાં વિઘ્ન થાયજ નહિ. અને આજે વાત તો કરામત જેવી છે.

ગ. છે. ૧૨

જેને પોતાનું કલ્યાણ ઇચ્છવું તેને તો ભગવાન ને

ભગવાનના સાધુ એથી ઉપરાંત બીજું કંઈ જગતમાં સુખ-
દાઈ નથી માટે જેમ પોતાના શરીરને વિષે જીવને આત્મ-
બુદ્ધિ વર્તે છે તેમ ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે
આત્મબુદ્ધિ રાખી જોઈએ અને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ
દ્રઢ કરીને રાખ્યો જોઈએ ને તે પક્ષ રાખતાં થકાં આખરે
વધો અથવા ઘટો અથવા માન થાયો કે અપમાન થાયો
અથવા દેહ જીવો કે મરો પણ કોઈ રીતે ભગવાન કે
ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ મૂકવો નહિ ને એમનો અભાવ
આવળ દેવો નહિ. અને ભગવાનના ભક્ત જેવાં દેહ ને
દેહનાં સગાં સંબંધીને વહાલાં રાખવાં નહિ એવી રીતે
જે હરિભક્ત વર્તે તેને અતિ બળવાન એવા જે કામ ક્રોધા-
દિક શત્રુ તે પણ પરાલવ કરી શકતા નથી. અને જે
ભગવાનનું પ્રકાશપુર ધામ છે તેને વિષે ભગવાન સદાય
સાકાર મૂર્તિ વિરાજમાન છે અને ભગવાનના ભક્ત પણ
એ ભગવાનના ધામમાં મૂર્તિમાન થકા ભગવાનની સેવાને
વિષે રહે છે તે ભગવાનનો જેને પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ દ્રઢ આશરો
હોય તેને મનમાં એવી બીક ન રાખવી જે હું રખેને
મરીને ભૂત પ્રેત થાઉં કે રખે ઈંદ્રલોકનેજ પાસું કે રખે
પ્રલલોકનેજ પાસું એવી આશંકા મનમાં રાખવી નહિ
કેમજે જે એવો ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો ભગવાનના
ધામનેજ પામે પણ વચમાં ક્યાંઈ ભગવાન તેને રહેવા દે

નહિ. અને એ ભક્તજન હોય તેને પણ પોતાનું જે મન છે તેને પરમેશ્વરના ચરણારબિંદને વિષે દ્રઢ કરીને રાખવું જેમ વજની પૃથ્વી હોય તેમાં વજની ખીલી ચોઢી હોય તે કોઈ રીતે ઉખડે નહિ તેમ ભગવાનના ચરણારબિંદને વિષે પોતાના મનને રાખે તેને મરીને ભગવાનના ધામમાં જવું એમ નથી એ તો છતી દેહેજ ભગવાનના ધામને પામી રહ્યો છે ગ. છે. ૭

ભગવાન ને ભગવાનના સંત એજ કલ્યાણકારી છે માટે ભગવાનના સંત સાથે તો એવું હેત રાખવું જેવું હેત સ્ત્રી ઉપર છે કે પુત્ર ઉપર છે કે મા બાપ ને ભાઈ ઉપર છે તેવું હેત રાખવું તો એ હેતે કરીને જીવકૃતાથ થઈ જાય છે. અને પોતાનાં જે સ્ત્રી પુત્રાદિક હોય તે તો કુપાત્ર હોય ને કુલક્ષણવાળાં હોય તોપણ કોઈ રીતે તેનો અવગુણ એ જીવને આવતો નથી. અને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે તો સર્વે રૂઠે ગુણે કરીને યુક્ત હોય પણ જો તેણે સગારેક કઠણ વચન કહ્યું હોય તો તેની આંટી જીવે ત્યાં સુધી મૂકે નહિ એવી જેની વૃત્તિ છે તેને તો જેવું પોતાના સંબંધી ઉપર હેત છે તેવું તે ભગવાનના ભક્ત ઉપર કહેવાયજ નહિ ત્યારે એનું કલ્યાણ પણ થાય નહિ.

ગ. મ. ૫૯

જે પોતાના કલ્યાણને ઈચ્છે તેને તો નાસ્તિકની પેઠે

કર્મનું બળ રાખવું નહિ અને ભુંડા દેશકાળાદિક આઠ હોય તેનો ત્યાગ કરીને રૂડા જે દેશકાળાદિક આઠ તેનું સેવન કરવું....માટે મન કર્મ વચને સંગ તો પરમેશ્વર અથવા પરમેશ્વરના ભક્ત :તેનોજ કરવો જેથી જીવનું કલ્યાણ થાય પણ પાપીનો સંગ તો ક્યારેય ન કરવો

ગ. પ્ર. ૭૮

જેને કલ્યાણને ઇચ્છવું તેને તો જેમ મોટા પુરૂષ રાજી થાય તેમ કરવું અને તે મોટા પુરૂષ પણ ત્યારે રાજી થાય જ્યારે કોઈ પ્રકારે અંતરમાં મલિન વાસના ન રહે અને જેને ગરીબ ઉપર ક્રોધાદિકનો સંકલ્પ થાતો હોય તો તેને મોટા ઉપર પણ થાય અને પોતાના ઈષ્ટદેવ ઉપર પણ ક્રોધાદિકનો મલિન ઘાટ થાય માટે જેને કલ્યાણને ઇચ્છવું તેને કોઈ ઉપર મલિન ઘાટ કરવો નહિ ને જો કોઈ ઉપર મલિન ઘાટ કરે તો તેને ભગવાનના ભક્ત ઉપર પણ મલિન ઘાટ થઈ જાય

ગ. મ. ૨૭

જે પોતાના આત્માનું રૂડું થવાને ઇચ્છે તેને તો સદ્ગ્રંથને વિષે કહ્યા જે સધર્મ તેને વિષે રહીને ભગવાન ને ભગવાનના સંત રાજી થાય એજ ઉપાય કરવો

ગ. મ. ૪૫

કલ્યાણના (મોક્ષના) માર્ગમાં જીવનદોરીરૂપ વાર્તા

ભગવાનના ભક્તનો જેને જેને અભાવ આવ્યો છે તે

અતિશય મોટા હતા તો પણ પોતાની પદવી થકી પડી ગયા છે. અને જેનું રૂંડું થાય છે તે પણ ભગવાનના ભક્તની સેવામાંથીજ થાય છે અને જેનું ભુંડું થાય છે તે પણ ભગવાનના ભક્તના દ્રોહમાંથીજ થાય છે. અને વળી જીવને ભગવાનને રાજી કર્યાનો ઉપાય તો મન કર્મ વચ્ચે ભગવાનના ભક્તની સેવા કરવી એજ છે અને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવો એજ ભગવાનને કુરાજી કરવાનો ઉપાય છે.....માટે અમારે તો ભગવાનનો રાજીપો થયા સાડે જન્મો જન્મ ભગવાનના ભક્તનીજ સેવા કરવી છે અને જેમ અમારો નિશ્ચય છે તેમજ તમારે પણ નિશ્ચય કરવો. આ વાર્તા જે અમે કરી છે તે કેવી છે તો વેદ શાસ્ત્ર પુરાણ આદિક જે જે કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે શબ્દ માત્ર છે તે સર્વેનું અમે શ્રવણ કરીને તેનું સાર કાઢીને આ વાર્તા કરી છે તે પરમ રહસ્ય છે ને સારનું પણ સાર છે અને પૂર્વે જે જે મોક્ષને પામી ગયા છે ને હવે જે જે પામશે ને હમણાં જે જે મોક્ષને માર્ગે ચાલ્યા છે તે સર્વેને આ વાર્તા છે તે જીવન દોરી રૂપ છે

ગ. મ. ૨૮

ભક્તમાં હેતવાણાનું કલ્યાણ થાય છે

જેમ કર્મ રૂપિને દેવહુતીએ પતિષુદ્ધિએ કરીને પ્રસંગ કર્યો હતો તોપણ કર્મ રૂપિને વિષે સ્નેહ હતો તો

એનો ઉદ્ધાર થયો અને માનધાતા રાજાની દિકરીયું પચાસ
તે સાંભરી રૂપિનું રૂપ જોઈને વરીયું તેને કામનાએ કરીને
સાંભરીને વિષે હેત થયું તે સર્વેનું કલ્યાણ રૂપિના જેવું
થયું માટે જેના કુળમાં ભક્ત થયો હોય ને તે કુટુંબી
સર્વે એમ માને જે આપણું મોટું ભાગ્ય છે જે આપણા
કુળમાં ભગવાનનો ભક્ત થયો છે એવી રીતે ભક્તનું મહા-
ત્મ્ય સમજીને હેત રાખે તો તે સર્વે કુટુંબીનું કલ્યાણ થાય
અને મરીને પિત્રી જે સ્વર્ગમાં ગયા હોય તે પણ જો એમ
જાણે જે આપણા કુળમાં ભગવાનનો ભક્ત થયો તે આપણું
મોટું ભાગ્ય છે એમ સમજીને ભગવાનના ભક્તમાં હેત
રાખે તો તે પિત્રીનું પણ કલ્યાણ થાય માટે ભગવાનના
ભક્તમાં જેને હેત હોય તો સંબંધી હોય અથવા બીજો
કોઈ હોય તે સર્વેનું કલ્યાણ થાય છે. ગ. પ્ર. ૭૫

ભગવાનના ભક્તના સંબંધીને તથા એના પિત્રીને
એને વિષે હેત હોય તો એનું કલ્યાણ થાય ને હેત ન હોય
તો ન થાય. ને જો સંબંધી પણ ન હોય ને જો તેને એ
ભક્તને વિષે હેત હોય તો તેનું પણ સાંભરે થાય કેમજે એને
મુવાટાણું થાય ત્યારે તે ભક્ત તેને સાંભરી આવે ને તે
ભક્તની વૃત્તિ તો ભગવાન સાથે નિરંતર લાગી છે ને તે
ભક્તનું તેને સ્મરણ થાય માટે તેનું કલ્યાણ થાય છે.

ગ. છ. ૨૭

કલ્યાણના માર્ગમાં વિદ્ય કોને ન થાય

જીવને જેવી દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિ છે તેવી ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ હોય તો તેને કોઈ રીતનું વિદ્ય (કલ્યાણના માર્ગમાં) લાગે નહિ ને ગમે તેવા દેશકાળાદિક ભુંડા આવે તેણે કરીને એ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત થકી વિમુખ થાય નહિ. ગ. છે. ૧૧

કોઈ પ્રકારનું માન ગળવું નહિ અને ગરીબ સત્સંગી હોય તેના પણ દાસાનુદાસ થઈને રહેવું અને ભગવાનના ભક્તનો અવગુણ આવ્યો હોય તેને હડકાયા શ્વાન જેવો બાણવો અને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવોજ નહિ અને દેહના જે સગાં સખધી હોય તે સાથે હેત રાખવું નહિ. એમ સંસારમાથી નિરુપ્ત થઈને ભગવાનના ચરણારણિદમાં પ્રીતિ રાખીને ભગવાનનું ભજન ઈંકર્યા કરવું. આજે અમે વાત કરી છે તેને જે અતરમા રાખે તેને કોઈ રીતે કલ્યાણના માર્ગમાં વિધન થાયજ નહિ. અને આ જે વાત તે કરામત જેવી છે. ગ. છે. ૧૨

કલ્યાણના સાધનમાં વિદ્ય.

કલ્યાણના સાધનને વિષે મોટું વિદ્ય એ છે જે શુષ્ક વેદાંતીનો સંગ કરવો ને જો એનો સંગ કરે તો તેને શું વિદ્ય થાય તો તેનો સંગ કરનારો જે પુરૂષ તેને

તેને વિષે હેત થાય ને જે હેત થાય તે શુભ કરીને થાય છે જેમ કોઈકે કાળમાં અન્ન આપીને જીવાડયો હોય તેની ઉપર હેત થાય એવી રીતે જે જેણે શુભ કર્યો હોય તેની ઉપર હેત થાય તેમ તે શુષ્ક વેદાંતી તે એને એમ શુભ દેખાડે જે આત્મા છે તેને જન્મ મરણ નથી ને તે નિરાકાર છે ને તે ગમે તેટલું પાપ કરે તો પણ તેને દોષ ન લાગે એવો એને શુભ બતાવીને ભગવાનની મૂર્તિના આકારનું ખંડન કરી નાંખે ત્યારે એને એ મોટું વિધ્ન થયું કેમજે ભગવાનની મૂર્તિમાંથી પડી ગયો. માટે એ શુષ્ક વેદાંતીના સગ ક્યારેય ન કરવો ને એ શુષ્ક વેદાંતી તો મહા અજ્ઞાની છે ને ભગવાનના ભક્તિ માર્ગમાં એવું મોટું કોઈ વિધ્ન નથી ગ. છે. ૩૬

કલ્યાણના માર્ગમાં ભેદનું કારણ.

કલ્યાણની રીત તો એક સરખી છે પણ ભજનારા જે પુરુષ તેને વિષે ઉત્તમ મધ્યમ કનિષ્ઠ એ ત્રણ પ્રકારના ભેદ છે ને તેમની શ્રદ્ધા અનંત પ્રકારની છે તેને યોગે કરીને કલ્યાણના માર્ગમાં પણ અનંત ભેદ થયા છે અને વસ્તુ ગયે તો કલ્યાણનો માર્ગ એકજ છે લો. ૪

કોનું કલ્યાણ નજ થાય

જેને ભગવાનના ભક્તનું વચન બાણની પેઠે હૃદયમાં વસતું લાગે અને તેની વૈરભાવે આંટી પડી જાય તે જીવે

ત્યાં સુધી દળે નહિ એવો જે ચાંડાલ જેવો જીવ હોય તે ધર્મે યુક્ત હોય ત્યાંજે યુક્ત હોય તપે યુક્ત હોય તે સર્વે વૃથા છે અને બીજાં પણ કોટીક સાધન કરે પણ તેના જીવનું કાંઈ કાળે કલ્યાણ થાય નહિ ગ. મ. ૬૦

પોતાનાં જે સ્ત્રી પુત્રાદિક હોય તે તો કુપાત્ર હોય ને કુલક્ષણવાળાં હોય તો પણ કોઈ રીતે તેનો અવશુભ એ જીવને આવતો નથી અને ભગવાનના ભક્ત હોય તે તો સર્વ રૂઢે ગુણ કરીને યુક્ત હોય પણ જો તેણે લગારેક કઠણ વચન કહ્યું હોય તો તેની આંટી જીવે ત્યાં સુધી મૂકે નહિ એવી જેની વૃત્તિ છે તેને તો જેવું પોતાના સખંધી ઉપર હેત છે તેવું તે ભગવાનના ભક્ત ઉપર કહેવાયજ નહિ ત્યારે એનું કલ્યાણ પણ થાય નહિ ગ. મ. ૫૬

ઝાઝી બુદ્ધિવાળો છતાં કલ્યાણને માર્ગે કેમ ચાલી શકતો નથી

કોઈ પુરુષમાં બુદ્ધિ તો ઝાઝી છે પણ એની બુદ્ધિ દુષીત છે માટે એ કલ્યાણને માર્ગે ચાલી શકતો નથી જેમ સુંદર લેંશનું દુધ હોય તેમાં સાકર ધોળી હોય ને તેમાં સર્પની લાળ પડી એટલે એ સાકર ને દુધ હતું તે ઝેર થયું પછી તેને જે પીએ તેનાં પ્રાણ જાય તેમ બુદ્ધિ

તો ઝાઝી છે પણ એણે કોઈ મોટા સંતનો અથવા પરમેશ્વરનો અવગુણ લીધો છે તે અવગુણ રૂપ દોષ એની બુદ્ધિમાં આવ્યો છે તે સર્પની લાળ સરખો છે માટે એ તે કલ્યાણને માર્ગે ક્યાંથી ચાલે ? પણ જો કોઈક એના મુખની વાત સાંભળે તો તે સાંભળનારની બુદ્ધિ પણ સત્સંગમાંથી પાછી પડી જાય છે અને એવી દુષીત બુદ્ધિવાળો જ્યાં જ્યાં જન્મ ધરે ત્યાં ત્યાં ભગવાનનો અથવા ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહજ કરે

ગ. પ્ર. ૩૫

થોડી બુદ્ધિવાળો કલ્યાણના જતનમાંથી કેમ પાછો પડતો નથી

જેની બુદ્ધિ દુષીત ન હોય ને તે જો થોડીજ હોય તોપણ તે પોતાના કલ્યાણને અર્થે જતન કરતો થકો પાછો પડતો નથી.

ગ. પ્ર. ૩૫

કલ્યાણના જતનવાળો કુશાચ્ર બુદ્ધિવાળો છે

જે કલ્યાણને અર્થે જતન કરે છે ને તેની બુદ્ધિ થોડી છે તોપણ તે કુશાચ્ર બુદ્ધિવાળો છે. એ ઉપર ભગવદ્ ગિતાનો શ્લોક છે જે “યા નિશા સર્વ ભૂતાનાંતસ્યાં જાગર્તિં સંયમી । યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશાપચ્યતો મુનેઃ ॥” એ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે-ભગવાનનું ભજન કરવું તેમાં તો સર્વ જગતના જીવની બુદ્ધિ રાત્રિની પેઠે અંધ-

કારે યુક્ત વર્તે છે કહેતાં ભગવાનનું ભજન નથી કરતા અને જે ભગવાનના ભક્ત છે તે તો તે ભગવાનના ભજનને વિષે જાગ્યા છે. કહેતાં નિરંતર ભગવાનનું ભજન કરતા થકા વર્તે છે અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ અને ગંધ એ જે પંચ વિષય તેને વિષે જીવ માત્રની બુદ્ધિ જાગ્રત વર્તે છે કહેતાં વિષયને ભોગવતો થકાજ વર્તે છે અને જે ભગવાનના ભક્ત છે તેની બુદ્ધિ તો તે વિષયભોગને વિષે અંધકારે યુક્ત વર્તે છે કહેતાં તે વિષયને ભોગવતા નથી.” માટે એવી રીતે જે પોતાના કલ્યાણને અર્થે સાવધાનપણે વર્તે છે તેજ કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળા છે ને તે વિના તો સર્વે મૂર્ખ છે

ગ. પ્ર. ૫૦

કલ્યાણનું જતન નહિ કરનારા જાડી બુદ્ધિવાળા છે કેટલાક તો વ્યવહારમાં અતિ ડાહ્યા હોય તોપણ પોતાના કલ્યાણને અર્થે કાંઈ જતન કરે નહિ તથા કેટલાક શાસ્ત્રપુરાણ ઇતિહાસ તેના અર્થને સારી પેઠે જાણતા હોય તોપણ પોતાના કલ્યાણને અર્થે કાંઈ જતન કરે નહિ માટે એને કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળા ન જાણવા એને તો જાડી બુદ્ધિવાળા જાણવા અને જે જગત વ્યવહારની કોરે સાવધાન થઈને મંડ્યો છે ને તેની બુદ્ધિ અતિ ઝીણી છે તોપણ તે જાડી બુદ્ધિવાળો છે

સમાપ્ત.

૮. આત્યંતિક કલ્યાણ (મોક્ષ)

આત્યંતિક કલ્યાણ કેને કહીએ

ત્યારે પ્રજ્ઞાંડનો પ્રલય થાય છે ત્યારે પ્રકૃતિનાં કાર્ય જે ચોવીસ તત્વ તે સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઇ જાય છે અને તે પ્રકૃતિ પુરૂષ પણ અક્ષરબ્રહ્માના તેજમાં અદ્રશ્ય થઈ જાય છે અને પછી એકલું સચ્ચિદાનંદ ચિદ્ધન જે તેજ તે રહે છે અને તે તેજને વિષે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે શ્રી પુરૂષોત્તમ ભગવાન વાસુદેવ તે અખંડ વિરાજમાન રહે છે અને તેજ પોતે દિવ્યમૂર્તિ થકા જીવના કલ્યાણને અર્થે મનુષ્યાકૃતિએ કરીને પૃથ્વીને વિષે સર્વ જનને નયનગોચર થકા વિચરે છે ત્યારે જે જગતમાં અણુસમન્ત મૂર્ખ જીવ છે તે તે ભગવાનને માયિક ગુણે યુક્ત કહે છે પણ એ માયિક ગુણે યુક્ત નથી એ તો સદા ગુણાતીત દિવ્ય મૂર્તિજ છે અને તેનું તે જે ભગવાનનું સાકાર દિવ્ય સ્વરૂપ તેને જે વેદાંત શાસ્ત્ર છે તે નિર્ગુણ અહેદ્ય અલેદ્ય સર્વવ્યાપક એવી રીતે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે તે જીવની જુદ્ધિમાંથી માયિકભાવ ટાળવાને અર્થે નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન કરે છે અને એ ભગવાન તો ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય એ સર્વ કાળને વિષે એક રૂપે કરીનેજ વિરાજમાન છે પણ

માયિક પદાર્થની પેઠે વિકારને પામતા નથી સદા દિવ્યરૂપે કરીને વિરાજમાન રહે છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ પુરુષોત્તમને વિષે જે દ્રઢ નિષ્ઠા તેને આત્મ્યંતિક કલ્યાણ કહીએ.

અને એવી નિષ્ઠાને પામીને જે સિદ્ધ દશાને પામ્યો હોય તેની આવી દશા હોય જે પિંડ બ્રહ્માંડનો તથા પ્રકૃતિ પુરુષનો પ્રલય થયા પછી અક્ષરધામને વિષે જે ભગવાનની મૂર્તિ આખંડ વિરાજમાન રહે છે તે મૂર્તિને સ્થાવર જંગમ સર્વે આકારને વિષે જ્યાં જ્યાં દ્રષ્ટિ જાય ત્યાં ત્યાં સાક્ષાત્કાર દેખે ને એ મૂર્તિ વિના બીજું આણું માત્ર પણ ભાસે નહિ એ સિદ્ધ દશાનું લક્ષણ છે. કા. ૭

આત્મ્યંતિક કલ્યાણનાં ચાર સાધન

આ સત્સંગને વિષે પોતાના આત્મ્યંતિક કલ્યાણને હુચ્છતો એવો જે ભક્તજન તેને એકલી આત્મનિષ્ઠાએ કરીનેજ પોતાનું આત્મ્યંતિક કલ્યાણ રૂપ કાર્ય સરતું નથી તથા એકલી પ્રીતિ જે પ્રેમે સહિત નવ પ્રકારની ભિક્ત કરવી તેણે કરીને પણ તે કાર્ય સરતું નથી તથા એકલો જે વૈરાગ્ય તેણે કરીને પણ તે કાર્ય સરતું નથી તથા એકલો જે સ્વધર્મ તેણે કરીને પણ તે કાર્ય સરતું નથી તે માટે એ આત્માનિષ્ઠા આદિક જે ચારે ગુણ તે સિદ્ધ કરવા શા માટે તો એ ચારે ગુણને એક બીજાની અપેક્ષા

છે હવે એ ચારે ગુણને એક બીજાની અપેક્ષા છે તે કહીએ તે સાંભળો ને—

આત્મનિષ્ઠા તો હોય પણ જો શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ ન હોય તો તે પ્રીતિએ કરીને થઈ ને શ્રીહરિની પ્રસન્નતા તેણે કરીનેજ પામવા યોગ્ય એવું મોટું ઐશ્વર્ય ને માયાના ગુણે કરીને પરાભવ ન પમાય એવું મોટું સામર્થ્ય તેને એ ભક્ત નથી પામતો.

અને શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ હોય પણ જો આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો દેહાભિમાનને જોગે કરીને તે પ્રીતિની સિદ્ધિ થાતી નથી.

અને વૈરાગ્ય, તો હોય તોપણ જો પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો શ્રીહરિના સ્વરૂપ સંબંધી ને પરમ આનંદ તેની પ્રાપ્તિ થાતી નથી.

અને સ્વધર્મ તો હોય પણ જો પ્રીતિ આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ ત્રણ ન હોય તો ભૂલોક ભૂવલોક ને બ્રહ્માનાં ભુવન પર્યાંત ને સ્વર્ગલોક તે થકી બાહર ગતિ થાતી નથી. કહેતાં બ્રહ્માંડને ભેદીને માયાના તમ થકી પર એવું ને શ્રીહરિનું અક્ષરધામ તેની પ્રાપ્તિ થાતી નથી.

અને આત્મનિષ્ઠા પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય એ ત્રણે હોય તોપણ જો સ્વધર્મ ન હોય તો એ ત્રણેની સિદ્ધિ થાતી નથી.

એવી રીતે આત્મનિષ્ઠા આદિક જે એ ચાર ગુણ તેમને એક ખીજની અપેક્ષા છે તે માટે ભગવાનના એકાંતિક ભક્તનો સમાગમ કરીને જે ભક્તને એ ચારે ગુણ અતિ-શય દ્રઢપણે વર્તે છે તે ભક્તને સર્વે સાધન સંપૂર્ણ થયાં ને એનેજ એકાંતિક ભક્ત જાણવો તે માટે જે ભક્તને એ ચારે ગુણમાંથી જે ગુણની ન્યૂનતા હોય તો ભગવાનના એકાંતિક ભક્તની સેવા સમાગમે કરીને તે ન્યૂનતાને ટાળવી.

ગ. પ્ર. ૧૯

મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું કેમ થાય

સ્વધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્ય જ્ઞાન તેણે સહિત જે ભગવાનની ભક્તિ તેણે યુક્ત એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ તેના પ્રસંગ થકી ભાગવત ધર્મનું પોષણ થાય છે અને વળી જીવને મોક્ષનું જે દ્વાર તે પણ એવા સાધુના પ્રસંગ થકી ઉઘાડું થાય છે તે દપિલદેવ ભગવાને દેવહુતિ પ્રત્યે કહ્યું છે જે ॥ પ્રસંગ મજરં પાશ માત્મનઃ કવયો વિદુઃ સપ્ત સાત્ત્વકૃતો મોક્ષદ્વાર મપાતૃતમ્ ॥ જેવો એ જીવને પોતાના સંબંધીને વિષે દ્રઢ પ્રસંગ છે તેવો ને તેવોજ પ્રસંગ જો ભગવાનના એકાંતિક સાધુને વિષે થાય તો એ જીવને મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું થાય છે

ગ. પ્ર. ૫૪

મોક્ષના હેતુ (ઉપાય)

જેમ સંત કહે તેમજ સંશય રહિત થકો દુરે એજ
જીવને મોક્ષનો હેતુ છે ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય
જાણવું એ જ અસાધારણ મોક્ષના હેતુ છે.

ગ. પ્ર. ૫૭

જેને પોતાના કલ્યાણની (મોક્ષની) કાંચ્છા હોય તેને
પોતાનું દેહ, ધન, ધામ, કુટુંબ, પરિવાર એ સર્વેને ભગ-
વાનની સેવામાં જોડી દેવાં ને ભગવાનની સેવામાં જે પદાર્થ
કામ ન આવે તો તેનો ત્યાગ કરી દેવો એવી રીતે જે
ભગવાન પરાયણ વર્તે તે અહસ્થાશ્રમી હોય તોય પણ મરે
ત્યારે ભગવાનના ધામમાં નારદ સનકાદિકની પદ્ધતિમાં લખે
અને પરમ મોક્ષને પામે ગ. મ. ૬૨

મોક્ષમાર્ગને માટે જીવનદોરીરૂપ

ભગવાનના ભક્તનો જેને જેને અભાવ આવ્યો તે
આતશય મોટા હતા તોપણ પોતાની પદવી થકી પડી ગયા
છે અને જેનું રૂડું થાય છે તે પણ ભગવાનના ભક્તની
સેવામાંથી થાય છે અને જેનું ભુડું થાય છે તે પણ ભગ-
વાનના ભક્તના દ્રોહમાંથીજ થાય છે અને વળી જીવને
ભગવાનને રાજી કર્યાનો ઉપાય તો મન કર્મ વચને ભગવા-

નના ભક્તની સેવા કરવી એજ છે અને ભગવાનના ભક્તનો દ્રોહ કરવો એજ ભગવાનને કુરાળ કરવાનો ઉપાય છે.

અને જેને ભગવાનના ભક્તનો સંગ (સેવા) છે ને ભગવાનનો રાજપો છે ને તે જો મૃત્યુ લોકમાં છે તોપણ ભગવાનના ધામમાંજ છે કેમજે જે સંતની સેવા કરે છે ને ભગવાનના ગમતામાં છે તે ભગવાનને સમીપે જાઈનેજ નિવાસ કરશે અને જો ભગવાનના ધામમાં છે ને ભગવાનનો રાજપો નથી ને ભગવાનના ભક્ત ઉપર ઈર્ષ્યા છે તો તે ભક્ત ભગવાનના ધામમાંથી પણ જરૂર હઠે પડશે માટે અમારે (શ્રી હરિને) તો ભગવાનનો રાજપો થયા સાડ જન્મો જન્મ ભગવાનના ભક્તનીજ સેવા કરવી છે અને જેમ અમારો નિશ્ચય છે તેમજ તમારે પણ નિશ્ચય કરવો. આ વાર્તા જે અમે કરી છે તે કેવી છે તો વેદશાસ્ત્ર પુરાણ અદિક જે જે કલ્યાણને અર્થે પૃથ્વીને વિષે શબ્દ માત્ર છે તે સર્વેનું અમે શ્રવણ કરીને તેનું સાર કાઢીને આ વાર્તા કરી છે તે પરમ રહસ્ય છે ને સારનું પણ સાર છે અને પૂર્વે જે જે મોક્ષને પામી ગયા છે ને હવે જે જે પામશે ને હમણાં જે જે મોક્ષને માર્ગે ચાલ્યા છે તે સર્વેને આ વાર્તા છે તે જીવનદોરીરૂપ છે. ગ. મ. ૨૮

કેવા જ્ઞાને કાને આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે

ધીંદ્રયું અંતઃકરણ ને અનુભવ એ ત્રણે પ્રકારે કરીને

જે ભગવાનને યથાર્થપણે જાણતો હોય તેને જ્ઞાની કહીએ
 ને તેવા જ્ઞાનીને ભગવાને ગીતામાં શ્રેષ્ઠપણે કહ્યો છે.
 ॥ આર્તો જિજ્ઞાસુ રથાર્થી જ્ઞાનીચ ભરતર્ષભ ॥ તેષાં જ્ઞાની
 નિત્યઃયુક્ત એક ભક્તિ વિશિષ્યતે ॥ એવો જે જ્ઞાની તે તો
 સદા સાકાર મૂર્તિ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને પ્રકૃતિ
 પુરુષ અક્ષર તે થકી પર ને સર્વના કારણ સર્વના આધાર
 જાણીને અન્વયપણે સેવે છે એવી રીતે જે સમજવું તેને
 જ્ઞાન કહીએ અને એ જ્ઞાને કરીને આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે.
 લો. ૭

ભગવાનની પ્રાપ્તિનું એક મોડું સાધન

ભગવાનનું મહા મ્ય જેમ કાપલજીએ દેવહુતિ પ્રત્યે
 કહ્યું છે જે ॥ મદ્વ્યાદ્વાતિ વાતોયં સૂર્ય સ્તપતિ મદ્વ્યાત્ ॥
 એવી રીતે અનંત પ્રકારના મહામ્યે સહિત એવી જે
 ભગવાનની ભક્ત તે જેને હોય તેના દોષ માત્ર ટળી જાય
 છે ને તેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ધર્મ એ ન હોય તોપણ એ
 મર્દ આવે છે માટે (ભગવાનની પ્રાપ્તિને અર્થે) એ
 સાધન સર્વમાં મોડું છે. લો. ૧૬

આત્યંતિક મોક્ષનાં પાંચ સાધન

એક જન્મ અથવા અનંત જન્મે પણ જે ૧૬વસ
 પ્રથમ કહ્યા એવે (વૈરાગ્ય, પ્રજ્ઞાચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસા ધર્મ

ને આત્માનષ્ટા એ પાંચ) લક્ષણે યુક્ત થઈને અતિશય
નિર્વાસાનક થાશે ત્યારેજ ભગવાનની કૃપાનું પાત્ર થાશે ને
આત્યંતિક મોક્ષને પામશે. સા. ૧૧

અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની સેવા પામવાનાં
સોળ સાધન

શ્રદ્ધા, સ્વધર્મ, વૈરાગ્ય ને સર્વ પ્રકારે ઇદ્રિયોને
નિયંત્ર કરવો ને અહિંસા, પ્રહાર્ય, સાધુનો સમાગમ,
આત્મનિષ્ઠા ને મહાત્મ્યજ્ઞાને યુક્ત એવી જે ભગવાનની
નિશ્ચલ ભક્તિ ને સંતોષ, નિર્દોષપણું, દયા, તપ ને
પોતાથી ગુણે કરીને મોટા જે ભગવાનના ભક્ત તેમને
વિષે ગુરુભાવ રાખીને તેમને બહુ પ્રકારે માનવા ને પોતાને
બરોબરીઆ જે ભગવાનના ભક્ત તેમને વિષે મિત્રભાવ
રાખવો ને પોતાથી ઉતરતા જે ભગવાનના ભક્ત તેમને
વિષે શિષ્યભાવ રાખીને તેમનું હિત કરવું એવી રીતે આ
સોળ સાધને કરીને ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત જે તે
અક્ષરધામને વિષે ભગવાનની સેવાને રૂઢી રીતે પામે છે.

ગ. છ. ૨૪

મોક્ષના જતનવાળાને સ્વભાવ જીતવાનો વિચાર

જેમ બાહર કોઈક પોતાનો શત્રુ હોય તે આપણું
કાંઈક કામ થાતું હોય તેને બગાડી દે અથવા પોતાની મા
એન સામી ગાળો દે છે તેનો જેમ અતિશય અભાવ આવે

છે અને જે ઉપાયે કરીને તેનું ભુડું થાય તે ઉપાય કરાય છે અથવા કોઈક બીજો તે શત્રુનું ભુડું કરે તોપણ અતિશય રાજી થવાય છે તેમ જે મોક્ષને અર્થે જતન કરતા હોય તેમાં જે કામ કોધાદિક માંહેલા શત્રુ વિદ્ય કરે તો તેની ઉપર પણ તેવીજ વૈરબુદ્ધિ થાય અને તેનો ખટકો ક્યારે પણ ટળે નહિ એવો વિચાર જેને હાથ આવે તે એ વિચારે કરીને શત્રુ માત્રને ટાળે. અને જ્યારે કોઈક સંત એ કામાદિક શત્રુની નિંદા કરે તથા તે શત્રુને ખોદે તેમાં જેને મોરે કહ્યો એવો વિચાર હોય તેને તે સાધુનો અભાવ આવે નહિ સામે તે સાધુનો અતિશય ગુણ લે ને એમ જાણે જે આ સાધુ મારા શત્રુને માર્યાનો ઉપાય કરે છે માટે મારા પરમ હેતુ છે આવી જાતનો વિચાર જેના હૃદયમાં પ્રાપ્ત થયો હોય તે શત્રુ માત્રનો નાશ કરી નાખે અને કોઈ ભુડો સ્વભાવ તેના હૃદયને વધે રહી શકે નહિ અને એ વિના બીજા ગમે તેટલી જાતના વિચાર કરે પણ કામાદિક સ્વભાવરૂપી શત્રુ નાશ પામે નહિ માટે એ સ્વભાવ ઉપર જે શત્રુપણું રાખવું એજ સર્વ વિચારમાં શ્રેષ્ઠ વિચાર છે.

ગા. મ. ૧૫

આત્યંતિક કલ્યાણ ઈચ્છનારને વિષયની નિવૃત્તિનો વિચાર

જેને આત્યંતિક કલ્યાણ પામવું હોય ને નારદ સન-

કાલિક જેવા સાધુ થાવું હોય તેને એમ વિચાર કરવો જે આ દેહ છે તેને વિષે જીવ રહ્યો છે અને ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ છે તે જીવ સાથે વળગી રહ્યાં છે અને ઈન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ છે તે બહાર પણ પંચ વિષયમાં વળગી રહ્યાં છે તે અજ્ઞાને કરીને જીવ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણને પોતાનું રૂપ માને છે પણ વસ્તુ ગત્યે જીવ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ થકી નોખો છે અને પંચ વિષય છે તે અંતઃકરણ થકી નોખા છે પણ એ તો વિષયને અભ્યાસે કરીને અંતઃકરણને વિષે પંચ વિષયની એકતા જણાય છે.

અને વિષયની જે ઉત્પત્તિ તે તો ઈન્દ્રિયું થકી થાય છે પણ અંતઃકરણમાંથી નથી થાતી જેમ અતિશય તડકો હોય અથવા તાઢ હોય તેનો પ્રથમ બહાર ઈન્દ્રિયુંને સંબંધ થાય છે પછી ઈન્દ્રિયું દ્વારે કરીને શરીરની માંહેલી કોરે તેનો પ્રવેશ થાય છે પણ એની ઉત્પત્તિ માંહેલી કોરેથી નથી એ તો બહારથી ઉત્પન્ન થઈને માંહેલી કોરે પ્રવેશ કરે છે તેમ પંચ વિષય છે તે પ્રથમ અંતઃકરણમાંથી ઉપજતા નથી એ તો પ્રથમ ઈન્દ્રિયુંને બહાર વિષયનો સંબંધ થાય છે ને પછી અંતઃકરણમાં પ્રવેશ કરે છે માટે જેમ બહાર ગુમડું થયું હોય તેને ઓપધ ઓપડે ત્યારેજ કરાર થાય પણ કેવળ વાર્તા સાંભળે કરાર થાય નહિ અને જેમ સુખા પિપાસા લાગી હોય તે ખાધે પીધેજ નિવૃત્તિ થાય

પણ અન્ન જળની વાત કરે નિવૃત્તિ ન થાય તેમ પંચ વિષયરૂપી જે રોગ છે તે તો તેનું જ્યારે ઔષધ કરીએ ત્યારેજ નિવૃત્તિ થાય તે ઔષધની રીત એમ છે જે જ્યારે ત્વચાને સ્ત્રી આદિક વિષયનો સ્પર્શ થાય છે ત્યારે ત્વચા-દ્વારે અંતઃકરણમાં તેનો પ્રવેશ થાય છે અને અંતઃકરણ દ્વારે થઇને જીવમાં પ્રવેશ કરે છે પણ મૂળ થકી વિષયની ઉત્પત્તિ જીવમાંથી પણ નથી અને અંતઃકરણમાંથી પણ નથી. અને જે જે વિષય અંતઃકરણમાંથી સ્ફુરતા હશે તે પણ પૂર્વ જન્મને વિષે બહારથીજ ઇન્દ્રિયું દ્વારે કરીને આગા છે માટે વિષય ટાળ્યાનું એજ ઔષધ છે જે ત્વચાએ કરીને સ્ત્રી આદિક પદાર્થનો સ્પર્શ તજવો ને નેત્રે કરીને તેનું રૂપ ન જોવું ને જીભાએ કરીને તેની વાત ન કરવી ને કાને કરીને તેની વાત ન સાંભળવી અને નાશિકાએ કરીને તેનો ગંધ ન લેવો એવી રીતે પંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારે વિષયનો ત્યાગ દ્રઢ રાખે તો બહારથી વિષયનો પ્રવાહ માંહિલી કોરે પ્રવેશ કરે નહિ જેમ કુવામાં પાણીની સેર્યા આવતી હોય પછી તેને ગોદડાના ગાભા ભરીને બંધ કરે ત્યારે તે કુવો ગળાય તેમ બહાર ઇન્દ્રિયોને નિયમમાં રાખવે કરીને બહાર વિષયનો અંતઃકરણમાં પ્રવેશ ન થાય.

અને જેમ ઉદરમાં રોગ થયો હોય તે તો ઉદરમાં

ઔપધ જાય ત્યારેજ ટળે તેમ પ્રથમથીજ ઇદ્રિયો દ્વારે વિષય અંતઃકરણમાં ભરાણા હોય તે તો આત્મ વિચારે કરીને ટાળવા તે આત્મ વિચાર એમ કરવો જે હું આત્મા છું ને મારે ભવે ઇદ્રિયો અંતઃકરણનો સંબંધજ નથી એમ દ્રઢ વિચાર કરીને અને તે ચૈતન્યને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ ધારીને અને પોતાના આમસુખવતે કરીને પૂર્ણ રહેવું જેમ કુવો જળે કરીને પૂર્ણ ભરાયો હોય ત્યારે જે બહારથી પોતામાં સેચું આવતી હોય તેને પોતાનું પાણી ઠેલી રાખે છે પણ માંહિલી કોરે તે સેચના પાણીનો પ્રવેશ કરવા દે નહિ અને જો જોવાઈને ઠાલો થાય તો સેચનું પાણી બહારથી માંહિ આંત્ર એવી રીતે આમસુખે કરીને માંહિલી કોરે પૂર્ણ રહેવું અને બહાર પંચ ઈંદ્રિયો વિષયનો માર્ગ બંધ રાખવો એજ કામાદકને જીત્યાનો દ્રઢ ઉપાય છે પણ એ વિના એકલા ઉપવાસે કરીને કામાદકનો પરાજય થાતો નથી માટે આ વિચાર દ્રઢ કરીને રાખજો.

ગ. મ. ૨

મુક્ત કોણ થાય છે

આવાત (મુક્ત થવાની વાત) છે તેને સમજીને તેજ પ્રમાણે વર્તે તેજ મુક્ત થાય છે ને તે વિના તો ચાર વેદ વાશાસ્ત્ર ને અઢાર પુરાણ ને બારતાદિક ઇતિહાસ તેને બંધવે કરીને તથા તેના અર્થને બંધવે કરીને અથવા તેને

શ્રવણે કરીને પણ મુક્ત થાય નહિ તે 'વાત કહીએ તે સાંભળો-અમે હૃદયમાં વિચાર કર્યો જે ભગવાનના ભક્તના હૃદયમાં વિશ્લેષ થાય છે તેનું કારણ તે શું છે 'તો એ અંતઃકરણ પણ ઉદ્દેગનું કારણ નથી. અંતઃકરણમાં તો ભગવાનના સ્વરૂપના નિશ્ચયનું બળ અથવા આત્મજ્ઞાનનું બળ તેને યોગે કરીને અંતઃકરણને ગાફલતા રહે છે જે ભગવાન મળ્યા છે તે હવે કાંઈ કરવું રહ્યું નથી એવું ગાફલપણું રહે છે એટલેજ અંતઃકરણનો વાંક છે ને ઝાઝો વાંક તો પચ જ્ઞાન ઇન્દ્રિયોનો છે.

એ જીવ જે નાના પ્રકારનાં લોજન જમે છે તે લોજન લોજન પ્રત્યે જુદા જુદા સ્વાદ છે અને જુદા જુદા ગુણ છે તેમજ એ જીવ શ્રોત્રદ્વારે અનંત પ્રકારના શબ્દને સાંભળે છે તે શબ્દનાં પણ અનેક પ્રકારના ગુણ જુદા જુદા છે તથા સ્પર્શ, રૂપ તથા ગંધ પણ અનંત પ્રકારના છે ને તેના ગુણ-ગુણ અનંત પ્રકારના છે. તે જેમ લિલાગર ભાંચ્ય પીધે પ્રભુનો ભક્ત હોય તેની પણ બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ જાય છે તેમજ પાપી(અસત્પુરુષ) ના સંજયે મુક્ત અયોગ્ય પચ વિષયને ભોગવવાથી જીવની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય છે, એવી રીતે જેમ ભુંડાને યોગે કરીને જીવની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય છે તેમજ પરમેશ્વર અથવા પરમેશ્વરના સંત તેને યોગે કરીને જીવની બુદ્ધિ સારી થાય છે તે માટે એ પંચ

વિષયને સમજ્યા વિના જે ભોગવશે ને સાર અસારનો વિભાગ નહિ કરે તે નારદ સનકાદિક જેવો હશે તેની પણ બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ જશે તો જે દેહાભિમાની હોય ને તેની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થાય તેમાં શું કહેવું ? તે સાર એ પંચ ઇન્દ્રિયોને યોગ્ય અયોગ્ય વિચાર્યા વિના જે મોકળી મેલશે તેનું અંત-કરણ બ્રહ્મ થઈ જશે. અને પંચ ઇન્દ્રિયો દ્વારા જીવ જે આહાર કરે છે તે આહાર જો શુદ્ધ કરશે તો અંતઃકરણ પણ શુદ્ધ થાશે અને અંતઃકરણ શુદ્ધ થાશે તો અખંડ ભગવાનની સ્મૃતિ રહેશે અને જો પંચ ઇન્દ્રિયોના આહાર-માંથી એક ઇન્દ્રિયનો આહાર મલીન થાય છે તો અંતઃકરણ પણ મલીન થઈ જાય છે માટે ભગવાનના સકતને ભગવાનના ભજનને વિષે જે કાંઈ વિશ્લેષ થઈ આવે છે તેનું કારણ તે પંચ ઇન્દ્રિયોના વિષયજ છે પણ અંતઃકરણ નથી. માટે પરમહંસ તથા સાંખ્યયોગી હરિજન તથા કર્મયોગી હરિજન એ સર્વને કુપાત્ર માણસની સંગત કરવી નહિ અને સત્સંગ મોર્ચ તો ગમે તેવો કુપાત્ર જીવ હોય તોય તેને નિયમ ધરાવીને સત્સંગમાં લેવો પણ સત્સંગમાં આવ્યા પછી કુપાત્રપણું રાખે તો બાક અથવા ભાઈ જે હોય તેને સત્સંગ બહાર ઠાલી મેલવો અને જો ન કાઢે તો એમાંથી ઝાઝું ભુંડું થાય જેમ જે આંગળીને સર્પે કરડી હોય અથવા કિડિઆરાનો રોગ થયો હોય ને તેટલું અંગ જો તુરત કાપી

નાખે તો પંડે કુશળ રહે ને તેનો લોભ કરે તો ઝાઝો બિગાડ થાય તેમ જે કુપાત્ર જીવ જણાય તેનો તત્કાળ ત્યાગ કરજો અને આ અમારું વચન છે તે લલા થઈને સર્વે જરૂર રાખજો તો જાણીએ તમે અમારી સર્વ સેવા કરી અને અમે પણ તમને સર્વને આશીર્વાદ દેશું ને તમે ઉપર ઘણા પ્રસન્ન થાશું કાંજે તમે અમારો દાખડો સુકળ કર્યો અને ભગવાનનું ધામ છે ત્યાં આપણ સર્વે ભેળા રહેશું અને જો એમ નહિ રહો તો તમારે ને અમારે ઘણું છેટું થઈ જશે અને ભૂતનું કે પ્રજ્ઞરાક્ષ્યનું દેહ આવશે ને હિરાન થાશે અને જે કાંઈ ભગવાનની ભક્તિ કરી હશે તેનું ફળ તો રઝળતાં રઝળતાં કોઈક કાળે પ્રગટ થાશે ત્યારે પણ અમે વાત કરી તે પ્રમાણે રહેશે ત્યાર પછી મુક્ત થઈને ભગવાનના ધામમાં જાશે.

ગ. પ્ર. ૧૮

આત્યંતિક મોક્ષ (અક્ષરધામ) પામવામાં નડતી ખામીઓ.

વૈરાગ્ય, પ્રજ્ઞચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસા ધર્મ ને આત્મ-નિષ્ઠા એમાંથી કોઈ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો આત્યંતિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને તો ન પામે. અને એ વિના ખીજાં જે ભગવાનના ધામ છે તેને પામે.

સા. ૧૧

હમણાં સત્સંગમાં રહેતો હશે અને શાસનાં વચનમાં ચણ રહેતો હશે ને તેને જો ભગવત સ્વરૂપની નિષ્ઠા (શ્રીજી મહારાજને સદા દિવ્ય સાકાર ને સર્વ અવતારના કારણ અવતારી પુરુષોત્તમ નારાયણ સમજવા તે પાકી નાહ હોય તો તે જ્યારે દેહ મૂકશે ત્યારે કાંતો બ્રહ્માના લોકમાં જાશે ને કાંતો કોઈક દેવતાના લોકમાં જાશે પણ તે પુરુષોત્તમ ભગવાનના ધામને વિષે (અક્ષરધામમાં) નાહ જાય.

ગ. મ. ૯.

જે એકાંતિક ભક્ત છે તેને દેહ કરીને મરવું એ મરણ નથી એને તો એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડી જવાય એજ મરણ છે. તે જ્યારે ભગવાન કે ભગવાનના સત તેનો હૈયામાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડ્યો જાયવો અને તે જો કોઈ કરીને પડ્યો હોય તો તેને સર્પનો દેહ આવ્યો જાયવો અને કામે કરીને પડ્યો હોય તો યક્ષ રાક્ષસનો અવતાર આવ્યો જાયવો માટે જે એકાંતિકના ધર્મમાંથી પડીને એવા દેહને પામ્યાં છે ને જો તે ધર્મવાળા હોય અથવા તપસ્વી હોય તો પણ તે ધર્મે કરીને તથા તપે કરીને દેવલોકમાં જાય પણ જેણે ભગવાનનો ને ભગવાનના સંતનો અભાવ લીધો તે તો ભગવાનના ધામને તો નજ પામે. ગ. મ. ૪૬

સમાપ્ત.

૯. ભગવાનનો ભક્ત.

ભગવાનનો ભક્ત ક્યારે થાય છે

આ જીવને જ્યારે ભરતખંડને વિષે મનુષ્ય દેહ આવે છે ત્યારે ભગવાનના અવતાર કાં ભગવાનના સાધુ એ જરૂર પૃથ્વી ઉપર વચરતા હોય તેની જો એ જીવને ઓળખાણ થાય તો એ જીવ ભગવાનનો ભક્ત થાય છે.

૫૨-૧૯

ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ

ભગવાનના ભક્ત હોય તેની વૃત્તિ તો ભગવાન વિના બીજે રહેજ નહિ. અને તેને તો એજ શીકર રહે છે જે મારે જગતના પદાર્થમાં વૃત્તિ રાખવી તે તો ઘણું કઠણ પડશે માટે પરમેશ્વરના ભક્ત હોય તેને તો જગતના પદાર્થમાં વૃત્તિ રાખવી એજ કઠણ છે. ગ. પ્ર. ૪૯

ભગવાનના ભક્ત છે તે તો તે ભગવાનના લજનને વિષે જાગ્યા છે કહેતાં નિરંતર ભગવાનનું લજન કરતા થકા વર્તે છે. અને શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ જે પંચ વિષય તેને વિષે ભગવાનના ભક્તની યુદ્ધિ અંધકારે યુક્ત વર્તે છે કહેતાં તે વિષયને ભોગવતા નથી

ગ. પ્ર. ૫૦

જે ભગવાનના ભક્ત હશે તે ભગવાન સંગાથેજ દ્રઢ પ્રીતિ હશે તેને પણ રમણીક જે પંચ વિષય તેને વિષે તો આનંદ ઉપજેજ નહિ અને દેહને રાખ્યા સારૂ તો જેવા તેવા જે શબ્દાદિક વિષય તેણે કરીને ગુદરાણ કરે પણ રમણીક વિષય થકી તો તત્કાળ ઉદાસ થઈ જાય અને એવા જે હોય તેજ ભગવાનના પરિપૂર્ણ ભક્ત કહેવાય.

પાકા હરિભક્તનું શું લક્ષણ છે તો સારા જે શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ ને ગંધ એ પંચ વિષય તેના જેમ દુઃખ-દાયક વસ્તુનો સહેજે અભાવ રહે છે તેમ જેને સહેજે અભાવ રહે છે ને એક પરમેશ્વરના સ્વરૂપને વિષે અચળ નિષ્ઠા વર્તે છે તેને પાકો હરિભક્ત જાણવો. ગ. પ્ર. ૫૮

ભગવાનના ભક્ત છે તેને તો ભગવાનની કથા સાંભળવી તેજ શ્રોત્રનો વિષય છે અને ભગવાનના ચરણારવિંદનો સ્પર્શ કરવો અથવા સંતના ચરણની રજનો સ્પર્શ કરવો તે ત્વચાનો વિષય છે અને ભગવાનનાં અથવા સત તેનાં દર્શન કરવાં તે નેત્રનો વિષય છે અને ભગવાનનો પ્રસાદ લેવો તથા ભગવાનના ગુણ ગાવા તે જીભનો વિષય છે અને ભગવાનને ચઢ્યાં એવાં જે પુષ્પાદિક તેની સુગંધી લેવી તે ઘ્રાણનો વિષય છે અને એવી રીતના વિષય વિના તો હરિભક્તને પણ રહેવાતું નથી અને નારદ સનકાદિક જેવા અનાદિ મુક્ત છે તેણે પણ એવા પંચવિષય વિના રહેવાતું

નથી. તે સમાધીમાં ઘણા કાળ રહે છે પણ તે સમાધીમાંથી નીકળીને લગવાનની કથા કિર્તન શ્રવણાદિક વિષયને ભોગવે છે.

ગ. પ્ર. ૩૨

લગવાનના શૂરવીર દ્રઢ ભક્ત છે તેને તો આ સંમા-
રને વિષે માન થાયો અથવા અપમાન થાયો દેહને સુખ
થાયો અથવા દુઃખ થાયો શરીર રોગી રહો અથવા નિરોગી
રહો દેહ જીવો અથવા મરો પણ એને કોઈ જાતનો હૈયામાં
ઘાટ નથી જે આપણે આટલું દુઃખ થાશે કે આપણે આટલું
સુખ થાશે એ બેમાંથી કોઈ જાતનો હૈયામાં ઘાટ નથી. એ
ભક્ત જનના હૈયામાં તો એજ દ્રઢ નિશ્ચય છે જે આ દેહે
કરીને લગવાનના ધામમાં નિવાસ કરવો છે પણ વચમાં
ક્યાંઈ લોભાવું નથી, અને શૂરવીર જે લગવાનના દ્રઢ ભક્ત
હોય તેને તો ખીંડ બ્રહ્માંડ મંબધી કોઈ જાતનો ઘાટ ન
થાય.

ગ. પ્ર. ૨૨

લગવાનનો ખરો ભક્ત તે કોણ કહેવાય તો પોતાના
દેહમાં કોઈક દીર્ઘ રોગ આવી પડે તથા અન્ન ખાવા ન
મળે વસ્ત્ર ન મળે ઇત્યાદિક ગમે એટલું દુઃખ અથવા સુખ
તે આવી પડે તોપણ લગવાનની ઉપાસના, ભક્તિ, નિયમ,
ધર્મ, શ્રદ્ધા એમાંથી રંચમાત્ર પણ મોળો ન પડે રતિવા
સરસ થાય તેને ખરો હરિભક્ત કહીએ. ગ. છે. ૨૫

ભગવાનનો દ્રઢ આશ્રય તે જેને હોય તેને મહાપ્રલય જેવું દુઃખ આવી પડે તોપણ તે દુઃખ થકી રક્ષાનો કરનારો ભગવાન વિના ખીજાને ન જાણે અને જે જે પોતાને સુખ જોઈતું હોય તેપણ ભગવાન થકીજ ઈચ્છે પણ પ્રભુ વિના ખીજાને સુખદાયક ન જાણે ને પ્રભુની જેમ મરણ હોય તે પ્રમાણેજ વર્તે એવો જે હોય તે પ્રભુનો શરણાગત જીવ કહેવાય ને તેજ ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત કહેવાય. વર. ૫

જે યથાર્થ ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનથી ખીજું કોઈ પદાર્થ આધિક હોયજ નહિ ગ. મ. ૫૭

સંસારી જીવ છે તેને તો કોઈક ધન દેનારો મળે કે દિકરો દેનારો મળે તો ત્યાં તુરત પ્રતીતિ આવે અને ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો જત્ર મંત્ર નાટક ચેટકમાં ક્યાંઈ પ્રતીતિ આવેજ નહિ. અને જે સાચા ભગવાનના ભક્ત હોય તે ઘણા હોય નહિ. યથાર્થ ભગવાનના ભક્ત તો કારીયાણી ગામમાં માંચો ભક્ત હતા તે સત્સંગ થયા મોર માર્ગીના પથમાં હતા તો પણ નિષ્કામી વર્તમાનમાં ફેર પડ્યો નહિ અને પોતે બાળ બ્રહ્મચારી રહ્યા અને કોઈક ક્રિમિયાવાળો પોતાને ઘેર આવીને ઉતર્યો હતો તેણે ત્રાંબામાંથી રૂપું કરી દેખાડ્યું ન પછી એ ભક્તને કહ્યું જે તમે સદાવ્રતિ છો મારે તમને આ યુગી બતાવીને રૂપું કરવા શીખવું પછી એ ભક્તે લાકડી લઈને તેને

ગામ બહાર કાઢી મુકયો અને તેને એમ કહ્યું જે અમારે તો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થની ઈચ્છા નથી પછી એ ભકતને સત્સંગ થયો ત્યારે ભગવાનના એકાંતિક ભકત થયા

ગ. મ. ૩૮

ધન દોલત સ્ત્રી ને પુત્ર એ આદિક જે પદાર્થ તેણે કરીને જેની બુદ્ધિમાં ફેર પડે નહિ ને એને અર્થે કોઈને વિષે આસ્તા આવે નહિ એવા તો સત્સંગમાં થોડાક ગણતીના હરિભકત હોય પણ ગાઝા હોય નહિ. ને એવા તો આ મુક્તાનંદ સ્વામી તથા ગોપાબાનંદ સ્વામી છે તે એમને કોઈ બીજો ગમે તેવો હોય તે ચમત્કાર દેખાડે. તો પણ તેનો કોઈ રીતે ભાર આવેજ નહિ.

જે (ભકત) એમ સમજતો હોય જે આ દેહથી નોખો જે આત્મા તે હું છું ને તે હું પ્રકાશમાન સત્તારૂપ છું ને તે મારા સ્વરૂપને વિષે પ્રત્યક્ષ ભગવાન અખંડ વિરાજમાન છે ને તે ભગવાનના આકાર વિના બીજા જે પ્રાકૃત આકાર માત્ર તે અસત્ય છે ને અનત દોષે યુક્ત છે એવો વૈરાગ્ય હોય ને ભગવાનનું મહાત્મ્ય યથાર્થ જાણતો હોય તેને કોઈ જાતનો બુદ્ધિમાં ભ્રમ થાય નહિ ને તેને કોઈનો ભાર આવે નહિ.

ગ. છે. ૩૩

ભગવાનને યથાર્થ જાણ્યા હોય ને ભગવાન તો કાંઈ ચમત્કાર ન દેખાડતા હોય ને બીજા જે જંત્ર

મંત્રવાળા હોય તે તો પરચો દેખાડતા હોય તેને દેખીને
જે ભગવાનનો ભક્ત હોય ને જેને ભગવાનનો યથાર્થ
નિશ્ચય હોય તેને તો ભગવાન વિના ખીજ ક્યાંઈ પ્રતીતિ
આવેજ નહિ. ગ. મ. ૬૬

જ્યારે રામાનંદ સ્વામીએ દેહ મૂક્યો ને સર્વ સત્સંગી
રાવા લાગ્યા ત્યારે પણ રઘુનાથદાસને તો જરાય શોક થયો
નહિ અને હસ્યો જાય ને ખીજને આગળ વાત કરતો જાય
માટે ભગવાનના ભક્તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે તો જે
ચાંડાલ ને વિમુખ હોય તેને દુઃખ ન થાય પણ જે ભગ-
વાનનો ભક્ત હોય તે તો હરિભક્તને દુઃખે કરીને જરૂર
દુર્ખ યો થાય. ગ. મ. ૬૦

ભગવાનના ભક્ત સાથે કોઈ રીતનો ત્રિવેણ થાય તો
જગમાં હીટાની પેઠે ફેર એક થઈ જાય પણ આંટી રાખે
નહી તેજ ભગવાનનો યથાર્થ ભક્ત કહેવાય. ગ. મ. ૬૦

અમારો (શ્રીહરિનો) દયાવાળો સ્વભાવ છે તોપણ જો
કોઈક ભગવાનના ભક્તને કુર દ્રષ્ટિએ કરીને જોતો હોય
ને તે જો પોતાનો સગોવહાલો હોય તોય પણ જાણીએ
જે તેની આગળ ફેડી નાખીએ અને હાથે કરીને જો ભગ-
વાનના ભક્તને દુઃખવે તો તે હાથને કાપી નાખીએ એવો
તેના અભાવ આવે છે પણ ત્યાં દયા નથી રહેતી ને એવો

જેને ભગવાનનો ને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ હોય તેનેજ ભગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય. ગ. મ. ૬૦

આત્માનષ્ટા વૈરાગ્ય ને ભગવાનને વિષે ભક્તિ એ ત્રણેય લેળાં હોય ત્યારે કોઈ જાતની ખોટ ન કહેવાય અને એવો જે હોય તે તો ભગવાનનો જ્ઞાની ભક્ત કહેવાય એકાંતિક ભક્ત કહેવાય અનન્ય ભક્ત કહેવાય ગ. મ. ૬૫

ભગવાનના ભક્તને તો ભગવાનની ભક્તિ કરતાં આત્મજ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય તથા ધર્મ તે જો અંતરાય કરતા હોય તો તેને પણ પાછા પાડીને ભગવાનની ભક્તિનુંજ મુખ્યપણું રાખવું અને જો ભક્તને ૧૬૫ સહાયરૂપ થાતા હોય તો તો એ ઠીક છે એમ સમજે તેજ ભગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય ગ. મ. ૨૬

ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધારીને જેવાં જેવાં ચરિત્ર કરે છે તે સર્વે જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે પણ એમ ન સમજવું જે ભગવાન થઈને એમ શું કરતા હશે ? અને ભગવાનનાં ચરિત્ર તો સર્વ કલ્યાણકારીજ સમજવાં એજ ભક્તનો ધર્મ છે અને એવું સમજે તેજ ભગવાનનો પુરો ભક્ત કહેવાય છે. ગ. પ્ર. ૭૨

ભગવાનનાં દિવ્ય ચરિત્ર હોય તેમાં તો પાપી હોય તેને પણ દિવ્યપણું જણાય પણ જ્યારે ભગવાન પ્રાકૃત

ચરિત્ર કરે ને તેને વિષે પણ જેને દિવ્યપણું જણાય ત્યારે
તે પરમેશ્વરનો ભક્ત સાચો. ગ. મ. ૧૦

સગવાન દિવ્ય ચરિત્ર કરે તે તો ભક્ત ને અભક્ત
બેયને દિવ્ય જણાય પણ જ્યારે સગવાન મનુષ્યના જેવાં
પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તોપણ તેને વિષે જેને દિવ્યપણું જણાય
પણ કોઈ રીતે સગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અભાવ આવે નહિ
એવી જેની ખુદ્દિ હોય તેને પરમેશ્વરની ભક્તિ કહેવાય ને
એવી ભક્તિ કરે તેજ ભક્ત કહેવાય. ગ. મ. ૧૦

પાકો હરિભક્ત હોય તેને તો પોતાનાજ અવગુણ
સુઝે પણ બીજા હરિભક્તના દોષને તો દેખેજ નહિ.

ગ. મ. ૪૪

સગવાનના દાસનાં લક્ષણ

સગવાનનું દાસપણું આવતું એ ઘણું કઠણ છે કેમજે
સગવાનના દાસ હોય તેનાં તો એ લક્ષણ છે જે દેહને
મિથ્યા જાણે ને પોતાના આત્માને સત્ય જાણે અને પોતાના
જે સ્વામી તેને ભોગવ્યાનાં જે પદાર્થ તેને પોતે ભોગવવાને
અર્થે હચ્છેજ નહિ અને પોતાના સ્વામીનું ગમતું મૂકીને
બીજું આચરણ કરેજ નહિ એવો હોય તે હરિનો દાસ
કહેવાય. ગ. મ. ૧૪

ઉત્તમ મધ્યમ ને કનિષ્ઠ ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ
 જે ભક્ત પોતાને દેહ થકી જુદો જે આત્મા તે રૂપ
 માને અને દેહના ગુણ જે જડ દુઃખ મિથ્યા અપવિત્રપણું
 ઇત્યાદિક છે તે આત્માને વિષે માને નહિ ને અછેદ્ય અભેદ્ય
 આવનાશી ઇત્યાદિક જે આત્માનો ગુણ તે દેહને વિષે માને
 નહિ અને પોતાના શરીરને વિષે રહ્યો જે જીવાત્મા તેને
 દેખે અને તે આત્માને ત્રણે રહ્યા જે પરમાત્મા તેને પણ
 દેખે અને બીજાના દેહમાં જે આત્મા રહ્યો છે તેને પણ
 દેખે ને એવો સમર્થ થયો છે તોપણ એ આત્મદર્શન થકી
 ભગવાન ને ભગવાનના સંત તેને અધિક જાણે છે પણ
 પોતાને આત્મદર્શન થયું છે તેનું અભિમાન લેશમાત્ર ન
 હોય એવાં જેનાં લક્ષણ છે તે ઉત્તમ ભક્ત કહેવાય.

જેને ભગવાનનો નિશ્ચય હોય ને આત્મનિષ્ઠા પણ
 હોય તો પણ ભગવાનના ભક્ત ઉપર ઇર્ષ્યા આવે અને જો
 ભગવાન એનું અપમાન કરે તો ભગવાન ઉપર પણ ઇર્ષ્યા
 આવે જે મોટા થઈને વગર વાંકે આમ શીદ કરતા હશે ?
 એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તે મધ્યમ ભક્ત જાણવો.

ભગવાનનો નિશ્ચય તો હોય પણ આત્મનિષ્ઠા ન હોય
 ને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય ને જગતના વ્યવહારને વિષે
 પણ પ્રીતિ હોય અને સસારીક વ્યવહારને વિષે હર્ષશોકને
 પામતો હોય તેને કનિષ્ઠ ભક્ત જાણવો. ગ. પ્ર. ૭૨.

સત અસતના વિવેકવાળા ભક્તનાં લક્ષણ

જે ભગવાનના ભક્તને સત અસતનો વિવેક હોય તે તો જે જે અવગુણ પોતામાં હોય તેને જાણે ને ।વચ્ચા-રીને તેનો ત્યાગ કરી દે અને સંતમાં અથવા કોઈ સત્સંગીમાં કાંઈક અવગુણ પોતાને ભાસતો હોય તો તેને ત્યાગ કરી દે ને તેના જે ગુણ તેનુંજ ગ્રહણ કરે અને પરમેશ્વરને વિષે તો તેને કોઈ અવગુણ ભાસેજ નહિ અને ભગવાન ને સંત જે વચન કહે તેને પરમ સત્ય કરીને માને પણ તે વચનને વિષે સંશય કરે નહિ અને સંત કહે જે તું દેહ ઈન્દ્રિય મન, પ્રાણુથી જુદો છું ને સત્ય છું ને એનો જાણનારો છું ને એ દેહાદિક સર્વે અસત્ય છે એમ વચન કહે તેને સત્ય માનીને તો સર્વેથી જુદો આત્મારૂપે વર્તે પણ મનના ઘાટ લેજો ભળી જાય નહિ અને જેણે કરીને પોતાને બંધન થાય ને પોતાના એકાંતિક ધર્મમાં ખોટ આવે એવાં જે પદાર્થ તથા કુસંગ તેને ઓળખી રાખે ને તેથી છોટેજ રહે ને તેના બંધનમાં આવે નહિ અને સવળો વિચાર હોય તેને ગ્રહણ કરે ને અવળો વિચાર હોય તેનો ત્યાગ કરે એવી રીતે જે વર્તેતો હોય ત્યારે જાણીએ જે તેને વિવેક છે

ગ. પ્ર. ૧૬

આ સત્સંગમાં જે વિવેકી છે તે તો દિવસે દિવસે

પોતાને વિષે અવગુણને દેખે છે ને ભગવાન ને સાક્ષુ
પોતાના હિતને અર્થે કઠણ વચન કહે છે તેને પોતાના
હિતકારી માને છે ને દુઃખ નથી લગાડતો. ગ. પ્ર. ૬

હરિભક્તમાં મોટેરાનાં લક્ષણ

મોટપ તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને તથા
તે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તે કરીને છે ને એ બે વાનાં
જેને ન હોય ને તે ગમે તેવો વ્યવહારે કરીને મોટો હોય
તોપણ એ નાનોજ છે. ગ. પ્ર. ૩૧

માનને તણને જે ભગવાનને ભજે તેને તો સર્વે
હરિભક્તમાં અતિશય મોટો જાણવો. ગ. પ્ર. ૪૧

ઈદ્રિયોની વૃત્તિ અનુલોભપણે વર્તતી હોય અને પ્રવૃત્તિ
માર્ગમાં રહ્યો હોય તોપણ જેના હૃદયમાં સમજણની દ્રઢતા
થઈ હોય તો તે કોઈ રીતે વિકારને પામે નહિ અને જેને
જેવું જાણ્યું જોઈએ તેવું યથાર્થ જાણ્યું હોય જે આ તે
સાર છે ને આ તે અસાર છે પછી એક ભગવાનની મૂર્તિ
વિના જેટલો માયિક આકાર છે તે સર્વે અતિશય દુઃખ-
દાયક છે ને નાશવંત છે એમ જાણે અને પોતાને દેહ
ઈદ્રિયો ને અંતઃકરણ તે થકી નોખો આત્મારૂપે જાણે પછી
એને એવું કોઈ પદાર્થ નથી જે મોહ પ્રમાડવાને અર્થે
સમર્થ થાય કેમજે એતો સર્વે માયિક આકારને તુચ્છ કરી

જાણે છે. અને એવી રીતે જેના અંતરમાં સમજાણની ઘડય
બેઠી હોય ને તેનાં ઇંદ્રિયો પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે સર્વે અનુ-
લોમપણે વર્તતાં હોય તોપણ તે કામાદિકે કરીને શોભાને ન
પામે એવો જે હરિભક્ત હોય તે ત્યાગી હોય અથવા
ગૃહસ્થ હોય પણ તેના હૃદયમાંથી કામાદિકનું બીજ નાશ
પામી જાય છે અને એવો હોય તેજ સર્વે હરિભક્તમાં શ્રેષ્ઠ
વૈષ્ણવ છે માટે ગ્રહી ત્યાગીનો કાંઈ મેળ નથી. જેની સમ-
જણ મોટી તેનેજ સાથી મોટો હરિભક્ત જાણવો. વર. ૨૦

ભગવાનના ભક્તને કેમ વર્તવું

ભગવાનના ભક્તને પરસ્પર ઇર્ષ્યા ન કરવી અને ઇર્ષ્યા
કરવી તો એવી કરવી જે જેની ઉપર ઇર્ષ્યા હોય તેના જેવા
ગુણને ગ્રહણ કરવા અને પોતાના અવગુણને ત્યાગ કરવા.
અને તેવું ન થવાય અને જે ઇર્ષ્યાએ કરીને ભગવાનના
ભક્તનો દ્રોહ થાય તેવી ઇર્ષ્યાનો તો ભગવાનના ભક્તને
સર્વ પ્રકારે ત્યાગ કરવો. ગ. પ્ર. ૪

પરમહંસ તથા સાંખ્યયોગી હરિજન તથા કર્મયોગી
હરિજન એ સર્વેને કુપાત્ર માણસની સંગત કરવી નહિ અને
સત્સંગ મોર તો ગમે તેવો કુપાત્ર જીવ હોય તોય તેને
નિયમ ધરાવીને સત્સંગમાં લેવો પણ સત્સંગમાં આવ્યા
પછી કુપાત્રપણું રાખે તો બાઈ અથવા ભાઈ જે હોય તેને
સત્સંગ બહાર ઠાલી મેલવો. ગ. પ્ર. ૧૮

જે ભગવાનને ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનને તથા ભગવાનના ભક્તને જે ન ગમતું હોય તે નજ કરવું અને પરમેશ્વરને ભજ્યામાં અંતરાય કરતા હોય ને તે પોતાનાં સગાં વહાલાં હોય તેનો પણ ત્યાગ કરવો અને ભગવાનને ન ગમે એવો કાંઈક પોતામાં સ્વભાવ હોય તો તેનો પણ શત્રુની પેઠે ત્યાગ કરવો પણ ભગવાનથી જે વિમુખ હોય તેનો પક્ષ લેવો નહિ જેમ ભરતજીએ પોતાની માતાનો પક્ષ લીધો નહિ.

ગ. મ. ૨૬

અને ભગવાનના ભક્તને તો ભગવાનની ભક્તિ કરતાં આત્મજ્ઞાન તથા વૈરાગ્ય તથા ધર્મ તે જો અંતરાય કરતા હોય તો તેને પણ પાછા પાડીને ભગવાનની ભક્તિનુંજ મુખ્યપણું રાખવું અને જો ભક્તિને વિષે સહાયરૂપ થાતા હોય તો તો એ ઠીક છે.

ગ. મ. ૨૬

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સર્વ સત્સંગીનો ગુણજ લેવો ને પોતાનો તો અવગુણજ લેવો. ગ. મ. ૨૬

અને જેવાં પોતાનાં સગાં વહાલાં હોય અથવા મા બાપ હોય તેનો પક્ષ રહે છે તેવો ભગવાનના ભક્તનો દ્રઢ પક્ષ રાખવો.

ગ. મ. ૬૦

જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને ખાતાં પીતાં નહાતાં ઘોતાં ચાલતાં ગ્રેસતાં સર્વ ક્રિયાને વિષે ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતવન કરવું અને જ્યારે અંતરમાં કાંઈ વિક્ષેપ ન હોય

ત્યારે તો ભગવાનનું ચિંતન કરવું ને ભગવાનની મૂર્તિ સામું જોઈ રહેવું અને જો અંતરમાં સંકટ થયે વિકટ થયે વિશ્લેષ થાય તો દેહ છોડીને અંતઃકરણ દેવતા વિષય એ સર્વથી પોતાનું સ્વરૂપ જુદું સમજવું ને જ્યારે સંકટ થયે વિરામ થાય ત્યારે ભગવાનની મૂર્તિનું ચિંતન કરવું અને આ દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું નહીં ને આ દેહનાં સંબંધીને પોતાનાં સંબંધી માનવા નહિ કેમજે ચોરાશી લાખ જાતનાં દેહ ધર્યાં તેનો સંબંધ રહ્યાં નહિ તે આ દેહનો સંબંધ પણ નહિજ રહે તે માટે દેહ ગેહાદિક સર્વ પદાર્થને અસત્ય જાણીને તથા દેહ છોડીને અંતઃકરણ તેથી જુદું પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને તથા પોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ કરવી અને દિવસે દિવસે ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય જણાય તેને અર્થે સાધુનો સંગ નિરંતર રાખવો. અને ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય યથાર્થ સમજીને ભગવાન વિના બીજા જે સ્ત્રી ધનાદિક સર્વ પદાર્થ તેની જે વાસના તેને દેહ છોડેજ ટાળી નાખવી. અને જો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થની વાસના રહી ગઈ હોય ને તેનો દેહ પડે ને તેને ભગવાનના ધર્મમાં જાતે જો માર્ગમાં સિદ્ધિયું દેખાય તો તે ભગવાનને મૂકીને તે સિદ્ધિયુંમાં લોભાઈ જાય તો તેને મોટું વિઘ્ન થાય માટે સર્વ પદાર્થની વાસના ટાળીને ભગવાનને ભજવા.

જેમ વિમુખ જીવ ગ્રામ્ય પંચ વિષયમાં બંધાણ છે ને તે વિષય વિના પળમાત્ર ચાલતું નથી તેમ ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની કથા વાર્તાનું જે શ્રવણાદિક તે રૂપી જે વિષય તેમાં દ્રઢપણે બંધાઈને એના વિષયી થાવું.

જેમ પક્ષી હોય તે પોતાના માળાને મૂકીને ચરવા નીકળે છે તે ચારો કરીને રાત્રી સમે પોતપોતાના માળામાં જઈને વિરામ કરે છે પણ પોતપોતાના સ્થાનકને કોઈ દિવસ ભુલીને ખીજાને સ્થાનકે જતાં નથી તેમ ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની કથા કિર્તન શ્રવણાદિક એવો જે ચારો તેને ચરીને પોતાનો માળો જે ભગવાનનું સ્વરૂપ તેમાં જઈને વિરામ કરવો (મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું)

જેમ ઘણીઆતું ઢોર હોય તે સીમમાં ચરીને સાંજે પોતાને ખીલે આવે છે ને જે હરાયું ઢોર હોય તે ખીલે આવે નહિ ને જેનું નેનું ખેતર ખાઈને જ્યાં ત્યાં ખેશી રહે પછી કોઈક ઘોડા મૂકે કાં વાઘ આવે તો મારે તેમ ભગવાનના ભક્તને ઘણીયાતા ઢોરની પેઠે ભગવાનની મૂર્તિરૂપી ખીલે આવવું (મૂર્તિનું ધ્યાન કરવું) પણ હરાયા ઢોરની પેઠે મૂર્તિરૂપી ખીલાને મૂકીને જ્યાં ત્યાં વિરામ કરવો નહિ.

ગ. પ્ર. ૩૨

ભગવાન ને સંત પોતાને ઘેર આવે ત્યારે રાજી થાવું પણ શોક તો ક્યારેય પણ કરવો નહિ. અને જો શોક

ક્યાંનો સ્વભાવ હોય તો અંતે જરૂર કાંઈક ભુંડું થયા વિના રહે નહિ માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને જે રીતની ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેને રાજી થકા પાળવી પણ પોતાનું ગમતું કરવા સાડ કોઈ રીતે મુંઝાવું નહિ અને ભગવાન ક્યાંઈક જાણી આજ્ઞા કરે ને જો શોક કરીને મુંઝાય તો પ્રથમ જે ભગવાને દર્શન આપ્યાં હોય તથા પ્રગાદ આપ્યે હોય તથા અનંત પ્રકારની જ્ઞાન વાર્તા કરી હોય ઇત્યાદિક ક્રિયાએ કરીને જે પોતાને સુખ પ્રાપ્ત થયું હોય તે જાતું રહે અને મુઝવણે કરીને બુદ્ધિમાં એકલો તમોગુણ છાઈ જાય તેણે કરીને કેવળ દુઃખીયો થકોજ જ્યાં મૂકે ત્યાં જાય પછી એ મુઝવણે કરીને આજ્ઞા પણ યથાર્થ પળે નહિ માટે ભગવાનના ભક્તને તો સદા અતિ પ્રસન્ન રહેવું અને પ્રસન્ન મને કરીને ભગવાનનું ભજન કરવું પણ ગમે તેવો ભુંડો દેશકાગળ હોય તોપણ હૈયામાં લેશમાત્ર મુંઝવણ આવવા દેવી નહિ. લો. ૪

ભગવાનના ભક્તને પદાર્થની વિસ્મૃતિને અર્થ ને સંકલ્પની નિવૃત્તિને અર્થ મનને કહેવું જે તારૂં જેવું રૂપ છે તેવું હું જાણું છું. જો ભગવાન વિના બીજા પદાર્થનો ઘાટ ઘડયો તો તારા ભુક્ત કરી નાખીશ તેમજ બુદ્ધિને કહેવું જે ભગવાન વિના બીજો નિશ્ચય કર્યો તો તારી વાત છે તેમજ ચિત્તને કહેવું જે ભગવાન વિના બીજું ચિંતવન

કયું તો તારા પણ લુકા કરી નાખીશ તેમજ અહંકારને
કહેવું જે ભગવાનના દાસત્વપણા વિના ખીણું અભિમાન
ધર્યું તો તારો નાશ કરી નાખીશ. એવી રીતે ભગવાનનો
ભક્ત હોય તેને વર્તવું. ગ. મ. ૨૨

ભગવાન રાનુષ્ય જેરી મૂર્તિ ધારીને જેવાં જેવાં ચરિત્ર
કરે છે તે સર્વે જ્ઞાન કરવા યોગ્ય છે પણ એમ ન સમજવું
જે ભગવાન થઈને એમ શુ કરતા હશે? અને ભગવાનનાં
ચરિત્ર તો સર્વે કદયાણુકારીજ સમજવાં એજ ભક્તનો
ધર્મ છે. ગ. મ. ૭૨

જ્યારે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તે પોતાને ઉપર
રાજ થાય ત્યારે તે ભક્તને એમ વિચારવું જે મારાં મોટાં
ભાગ્ય જે મારી ઉપર ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત રાજ
થયા. અને શિક્ષાને અર્થે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત
પોતાને વઢે ત્યારે પણ એમ વિચારવું જે મારાં મોટાં
ભાગ્ય જે મુંને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત વઢયા જેણે
કરીને મારામાં અવગુણ હશે તે જાશે એવી રીતે વઢે તો
પણ રાજ થાવું પણ વઢે ત્યારે મનમાં શોક ન કરવો ને
કચવાવું નહિ ને પોતાના જીવને અતિ પાપી ન માનવો.
રાજ રહેવું. આ વાત પણ રાખ્યા જેવી છે. ગ. છે. ૨૩

આ જીવનો તો એવો સ્વભાવ દેખાય છે જે જ્યારે
અહસ્થાશ્રમમાં હોય ત્યારે સંસારનો ત્યાગ કરવો અમે અને

જ્યારે ત્યાગ કરે છે ત્યારે પાછાં સંસાર સંબંધી સુખના ઘાટ થયા કરે એવી રીતે એ જીવનો અવળો સ્વભાવ જણાય છે માટે જે ભગવાનના દ્રઢ આશ્રિત હોય તેને તો એવા અવળા સ્વભાવનો ત્યાગ કરીને ને પોતાના મનનું ગમતું સર્વે મૂકીને ભગવાનને ભજવા ને ભગવાન વિના બીજું સર્વે વાસનાને ટાળીને મરવું તેજ ઠીક છે.

ગ. મ. ૬૨

જેને ભગવાનમાં અતિશય પ્રીતિ ન હોય તેને તો આત્મનિષ્ઠાજ વિચારે કરીને દ્રઢ કરવી કેમજે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને કાંતો આત્મનિષ્ઠા દ્રઢ જોઈએ ને કાંતો ભગવાનને વિષે અતિશય દ્રઢ પ્રીતિ જોઈએ. અને એ બે અંગમાંથી જેને એકે અંગની અતિશય દ્રઢતા ન હોય તેને તો જે આં સત્સંગના નિયમ છે તેમાં દ્રઢપણે કરીને રહેવું તોજ સત્સંગી રહેવાય. નહિ તો સત્સંગથી બહાર પડી જવાય.

ગ. મ. ૬૨

જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને તો ભગવાનને વિષે જ્ઞાનનું અંગ હોય ને કાંતો હેતુનું અંગ હોય તેમાં જેને જ્ઞાનનું અંગ હોય તે તો ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય સમજે અને જેને હેતુનું અંગ હોય તેને તો ભગવાન વિના અધઘડી ચાલે નહિ. તે જ્ઞાનના અગવાળા તો ઝીણોભાઈ,

દેવરામ ને પ્રભાશંકર છે. એવી રીતે જે હરિભક્ત ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણે તેને જ્ઞાનના અંગવાળા જાણવા અને જેવું મજની ગોપીયુંને ભગવાનને વિષે હેત હતું તેવી રીતના જે હરિભક્ત હોય તેને હેતનું અંગ જાણવું.

ગ. છે. ૧

ભગવાનનો ભક્ત થયો તેને ભગવાન વિના ખીજા કોઈ પદાર્થને વિષે પ્રીતિ રાખવી ઘટે નહિ શા માટે જે ભગવાનના ધામનું જે સુખ છે તેની આગળ માયિક પંચ વિષયનું સુખ છે તે તો નર્ક જેવું છે અને જે નર્કના કીડા છે તે તો નર્કને વિષે પરમ સુખ માને છે પણ જે મનુષ્ય હોય તે તો તે નર્કને પરમ દુઃખદાર્થ જાણે છે તેમ જોને ભગવાનની ઓળખાણ થઈ તે તો ભગવાનનો પાર્ષદ થયો ને તેને ભગવાનનો પાર્ષદ મટીને વિદ્યાના કીડાની પેઠે માયિક પંચ વિષયના સુખને ઈચ્છવું નહિ.

અને જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો જે જે મનોરથને કરે તે તે સત્ય થાય છે માટે ભગવાન વિના ખીજા પદાર્થને અણુસમજે કરીને જે ઇચ્છે છે એજ એને મોટો અવિવેક છે. તે સારૂ જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો ચોદે લોકનાં જે ભોગ સુખ છે તેને કાકવિદ્યા તુલ્ય જાણ્યાં જોઈએ અને મન કર્મ વચ્ચને કરીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષેજ દ્રઢ પ્રીતિ કરી જોઈએ અને એમ સમજવું

જોઈએ જે જે લગવાનનો લક્ષ હોય ને તેને જો કહાયિત્
લગવાન વિના ખીજી વાસના રહી ગઈ હોય તો તે પણ
ઈંદ્ર પદ્મીને પામે કાં પ્રજ્ઞલોકને પામે પણ પ્રાકૃત જીવની
પેઠે નકં ચોરાશીમાં તો જાયજ નહિ ત્યારે જે યથાર્થ
લગવાનનો લક્ષ હોય તેનો જે મહિમા ને તેનું જે સુખ
તે તો વર્ણવ્યામાં કેમ આવે ? માટે લગવાનનો લક્ષ હોય
તેને તો લગવાનમાંજ દ્રઢ પ્રીતિ રાખવી. વર. ૧૬

એક તો ॥ જ્યાંકી લગન રામસો નાહિ ॥ તથા
ખીજું ॥ એહિ કહ્યો સુનુ વેદ ચહુ ॥ તથા ત્રીજું ॥
જ્યાંકું પ્રિય ન રામ વેદેહિ ॥ એ ત્રણ પદમાં કહ્યું છે તેવી
રીતે આપણે રહેવું છે તે કરતાં કરતાં જો કાંઈ અધુરું રહ્યું
અને એટલામાં જો દેહ પડ્યો તો પણ મરીને નરક ચોરા-
શીમાં જાવું નથી કે કોઈ ભૂત પ્રેત થાવું નથી સુધો
ભુંડામાં ભુંડો દેહ આવશે તો પણ ઈંદ્રના જેવો કે પ્રજ્ઞાના
જેવો તો આવશે પણ એથી ઉતરતો નહિ આવે માટે
નિર્ભય રહીને લગવાનનું લગન કરવું. ગ. મ. ૫૭

લગવાનનો જે સાચો લક્ષ તેને લગવાનનું મહાત્મ્ય
સમજવાની કેવી રીત છે તો જે લગવાન છે તે તેજોમય
એણું જે પોતાનું અક્ષરધામ તેને વિષે સદા સાકાર મૂર્તિ
થકા વિરાજમાન છે ને સર્વના કારણ છે સર્વના નિયંતા છે
સર્વના અંતર્યામી છે અનેક કોટી પ્રજ્ઞાંડના રાજધિરાજ છે

ને અલૌકિક દિવ્ય સુખમય મૂર્તિ છે ને માયાના ગુણધર્મી રહિત છે એવી રીતે પ્રત્યક્ષ ભગવાનને જાણીને તે ભગવાન વિનમ્ર બીજાં સર્વે માયિક પદાર્થ માત્ર તેને અતિશય તુચ્છ ને નાશવત સમજે ને એક ભગવાનને વિષેજ પ્રીતિ કરે ને નવ પ્રકારની ભક્તિને કરે અને વળી એમ સમજે જે એવા અતિશય મોટા જે ભગવાન તેની મર્યાદાને વિષે કાળ માયા બ્રહ્મા શિવ સૂર્ય ચંદ્રમા ઇત્યાદિક સર્વે સમર્થ છે તે પણ નિરંતર વર્તે છે એવું જાણીને તે ભગવાને બાંધી જે ધર્મ મર્યાદા તેને વિષે તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે પોતે નિરંતર વર્તે પણ તે ધર્મ મર્યાદાનો ક્યારેય લોપ ન કરે. ગ. છે. ૩૨

જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ ને ધર્મ તેણે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તે તો એમ જાણે જે શૂરવીર હોય તે લડવા સમે શત્રુ સન્મુખ ચાલે પણ બીજો નહિ તે શૂરવીર સાચો અને શૂરવીર હોય તે લડાઈમાં કામ ન આવ્યો ને ગાંઠે ધન હોય ને તે ખરચ્યા વાવર્યામાં કામ ન આવ્યું તે વૃથા છે તેમ મુંને ભગવાન મળ્યા છે તે જે જીવ મારો સંગ કરે તેને આજળ હું કહ્યાણની વાત ન કરૂ ત્યારે માફ જ્ઞાન તે શા કામમાં આવ્યું ? એમ વિચારીને ઉપદેશ કર્યા નિમિત્ત કાંઈક થોડી ઘણી ઉપાધિ રહે તોપણ પરમેશ્વરની વાત કર્યામાં કાયરપાણું રાખે નહિ. ગ. મ. ૫૭

આપણુ તો શ્રીકૃષ્ણ નારાયણના દાસ છીએ તે શ્રીકૃષ્ણ નારાયણને જેમ ગમે તેમ રાજી રહેવું ને એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ઇચ્છા હશે તો સત્સંગની વૃદ્ધિ થાશે ને જો એમને ઘટાડવો હશે તો ઘટી જાશે અને એ ભગવાન આપણને હાથીએ બેસાડે તો હાથીએ બેસીને રાજી રહેવું અને ગધેડે બેસાડે તો ગધેડે બેસીને રાજી રહેવું અને એ ભગવાનના ચરણારવિદ વિના બીજે ક્યાંઈ પ્રીતિ રાખવી નહિ અને એ ભગવાનની ઇચ્છાએ ક'ંઈ જંવી રીતે સત્સંગની વૃદ્ધિ થાવી જાય તેવી રીતે રાજી રહેવું. પછી એ ભગવાનની ઇચ્છા હોય તો ઋદ્ધુ જગત સત્સંગી થાઓ અથવા એની ઇચ્છાએ કરીને સર્વ ચાગગી મટી જાઓ પણ કોઈ રીતે હર્ષ શોક મનમાં ધારવો નહિ એ ભગવાનનું કયું સર્વ થાય છે માટે સુકું પાનડું જંમ વાયુને આધારે ફરે છે તેમ એ ભગવાનને આપીને રહું ને આનંદમાં એ પરમેશ્વરનું ભજન કરવું અને કોઈ જાતનો મતમં ઉદ્વેગ આવવા દેવો નહિ. ગ. પ્ર. ૭૪

આ ભગવાન છે તેજ આ દેહના પ્રવર્તાવનારા છે તે ગમે તે દેહને હાથીએ બેસાડે ને ગમે તો બંધીખાનામાં નાખાવો અને ગમે તો આ દેહમાં કોઈક મોટે રોગ પ્રેરે પણ કોઈ દિવસ ભગવાન આગળ એવી પ્રાર્થના કરવી નથી જે હિ મહારાજ અમારું દુઃખ છે તેને ટાળો. શા માટે જે

આપણે પોતાના દેહને ભગવાનના ગમતામાં વર્તાવવો છે તે જોમ એ ભગવાનનું ગમતું હોય તેમજ આપણે ગમે છે પણ ભગવાનના ગમતાથી પોતાનું ગમતું લેશમાત્ર પણ મોખું રાખવું નથી. અને આપણે જ્યારે તન મન ધન ભગવાનને અર્પણ કર્યું ત્યારે હવે ભગવાનની ઇચ્છા તેજ આપણું પ્રારબ્ધ છે તે વના ખીલું કોઈ પ્રારબ્ધ નથી માટે ભગવાનની ઇચ્છાએ કરીને ગમે તેવું સુખ દુઃખ આવે તેમાં કોઈ રીતે અકાઠા જાવું નહિ ને જોમ ભગવાન રાજી તેમજ આપણે રાજી રહેવું ગ. છે. ૧૩

ભગવાનના ભક્ત હોય તેને કોઈ પ્રકારે અભિમાન રાખવું નહિ એજ ભગવાનને રાજી કરાવો ઉપાય છે અને અંતરદષ્ટિવાળા જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે જો તપાસીને પોતાના હૃદય સામું જુએ તો જ્યારે હજારે માન આવતું હશે ત્યારે હૃદયમાં રહી જે ભગવાનની મૂર્તિ તેની નજર કરી દેખાતી હશે. અને જ્યારે નિર્માનીયણે વર્તાતું હશે ત્યારે પોતાના હૃદયમાં રહી જે ભગવાનની મૂર્તિ તેની દૃષ્ટિ અતિ પ્રસન્ન જણાતી હશે માટે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને વિચારવું પણ રાખીને કોઈ પ્રકારનું માન ઉદ્ભવ થવા દેવું નહિ ગ. પ્ર. ૧૩

ભગવાનના ભક્તને આત્મજ્ઞાન ને ભગવાનના મર્મહિત તથા જ્ઞાનની આવશ્યકતા ન

સ્વધર્મે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેના

અંતરને વિષે તો પોતાનું યથાર્થ પૂર્ણકામપણું મનાતું નથી ને તે પૂર્ણકામપણું તો આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન તેણે કરીનેજ થાય છે. અને એ બેમાં જેટલી ન્યૂનતા રહે છે તેટલી પૂર્ણકામપણામાં ન્યૂનતા રહે છે માટે એ બે વાનાં તો ભગવાનના ભક્તને દ્રઢપણે સાધવાં અને એ બેમાં જેટલી ખામી રહે તેટલી તો સમાધિમાં પણ નહે છે.

ત્યારે સમાધિવાળો ગણપતિને સ્થાનકે જાય છે ત્યારે ત્યાં નાદ સંભળાય છે ને પ્રકાશ દેખાય છે ને તેથી પરબ્રહ્માના સ્થાનકને વિષે જાય છે ત્યારે તેથી નાદ પણ ઘણો સંભળાય છે ને પ્રકાશ પણ તેથી અતિશય ઘણો દેખાય છે અને તેથી પર વિષ્ણુને સ્થાનકે જાય છે ત્યારે તેથી અતિશય નાદ સંભળાય છે ને તેથી તેજ પણ અતિશય દેખાય છે એવી રીતે જેમ જેમ ઉંચા ઉંચા સ્થાનકને વિષે જાય છે તેમ તેમ વધુ નાદ સંભળાય છે ને વધુ વધુ પ્રકાશ દેખાય છે અને એવી રીતે સમાધિમાં અતિશય તેજ દેખાય છે અને અતિશય નાદ થાય છે ને કડાકા અનિદ્રાય થાય છે તે ગમે તેવો ધિરજવાન હોય તોપણ કાયરપણું આવી જાય છે. જો અર્જુન ભગવાનના અશ હતા ને મહાશૂરવીર હતા તો પણ ભગવાનનું વિવરૂપ જોઈ ને

સમર્થ થયા નહિ માટે એમ બોલ્યા જે હે મહારાજ આ રૂપ જોવાનેહું સમર્થ નથી માટે તમારું જેવું પ્રથમ રૂપ હતું તેવું તમારૂં દર્શન કરાવો. એવી દૂરીતે એવા સમર્થને પણ સમાધિને વિષે જ્યારે બ્રહ્માંડ ફાટી જાય એવા કડાકા થાય છે ને જેમ સમુદ્ર મર્યાદા મેલે એવા તેજના સમૂહ દેખાય છે ત્યારે ધિરજ રહેતી નથી તે સાડ દેહ થકી પોતાનું સ્વરૂપ જુદું સમજવું જોઈએ.

અને એવી જે સમાધિ થાય છે તેના બે ભેદ છે એક તો પ્રાણાયામે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે તે ભેળો ચિત્તનો પણ નિરોધ થાય છે. અને બીજો પ્રકાર એ છે જે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે. તે ચિત્તનો નિરોધ ક્યારે થાય છે તો જ્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વૃત્તિ તુટીને એક ભગવાનને વિષે વૃત્તિ જોડાય ને તે ભગવાનને વિષે વૃત્તિ ક્યારે જોડાય તો જ્યારે સર્વ ઠેકાણેથી વાસના તુટીને (ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય યથાર્થ સમજીને ભગવાન વિના બીજા જે સ્ત્રી ધનાદિક સર્વે પદાર્થ તેની જે વાસના તેને દેહ છોટેજ ટાળી નાંખવી. ગ. પ્ર. ૨૧. આત્મનિષ્ઠા અને ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા સમજ્યા થકી કોઈ પદાર્થને વિષે વાસના રહેતી નથી. ગ. પ્ર. ૭૩) એક ભગવાનના સ્વરૂપની વાસના થાય ત્યારે તે વૃત્તિ કોઈની હઠાવી ભગવાનના સ્વરૂપમાંથી પાછી હો

નહિ. અને જેની વૃત્તિ નિર્વાસનીક થાય છે ત્યારે તેનું ચિત્ત છે તે ભગવાનનું જ ચિત્તવન કરે અને મન તે ભગવાનનો જ ઘાટ ઘડે અને બુદ્ધિ તે ભગવાનના સ્વરૂપનો જ નિશ્ચય કરે અને અહુકાર જે હું આત્મા છું ને ભગવાનનો ભક્ત છું એવું જ અભિમાન ધરે ત્યારે એની એક વાસના થઈ જાય. અને પ્રાણે કરીને જે ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તે તો અષ્ટાંગયોગે કરીને થાય છે ને અષ્ટાંગયોગ તો યમ, નિયમ, આસન, પ્રાણાયામ, પ્રત્યાહાર, ધારણા, ધ્યાન ને સમાધિ એ જે આઠ અંગ તેણે યુક્ત છે ને અષ્ટાંગયોગ તે સાધનરૂપ છે ને એનું ફળ તે ભગવાનને વિષે નિર્વિકલ્પ સમાધિ છે તે જ્યારે એવી નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાય છે ત્યારે પ્રાણને નિરોધે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે. અને જે ચિત્ત નિર્વાસનિક થઈને ભગવાનને વિષે જોડાય છે તો તે ચિત્તને નિરોધે કરીને પ્રાણનો નિરોધ થાય છે માટે જેમ અષ્ટાંગયોગ સાધને કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે તેમ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાવે કરીને ચિત્તનો નિરોધ થાય છે માટે જે ભક્તની ચિત્તવૃત્તિ ભગવાનના સ્વરૂપને વિષે જોડાણી તેને અષ્ટાંગયોગ વગર સાધે સધાઈ રહ્યો માટે અમે કહ્યાં જે આત્મનિષ્ઠા અને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન એ જે સાધન તે દ્રઢ પણે રાખવાં.

ગ. પ્ર. ૨૫

પાકા હરિભક્ત થવાનો ઉપાય

મોટા પુરૂષને અતિશય નિષ્કામી નિર્લોભી નિઃસ્વાહી નિર્માની નિઃસ્નેહી સમજે તો પોતે પણ એ સર્વે વિકારથી રહિત થઈ જાય ને પાકો હરિભક્ત થાય. ગ. પ્ર. ૫૮

પાકો હરિભક્ત થવાનો તો એજ ઉપાય છે જે પર-
મેશ્વરના દાસનો ગુલામ થઈને રહે ને એમ જાણે જે એ
સર્વે ભક્ત મોટા છે ને હું તો સર્વથી ન્યૂન છું એમ
જાણીને હરિભક્તનો દાસાનુદાસ થઈ રહે ને એવી રીતે જે
વર્તે તેના સર્વ વિકાર નાશ પામે ને તેને દિવસે દિવસે
જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ભક્તિ આદિક જે શુભ ગુણ તે વૃદ્ધિ પામતા
જાય છે. ગ. પ્ર. ૫૮

ભગવાનનો ભક્ત શ્રદ્ધાપૂર્વક થાય તો પણ ભગવાન ને
ભગવાનના ભક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ તેણે યુક્ત
હોય છે

જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને ત્રણ શરીર ત્રણ અવસ્થા ને
ત્રણ ગુણ એ સર્વે માયિક ઉપાધિ થકી ચૈતન્ય જુદો થઈ
જાય છે ને કેવળ સત્તામાત્ર રહે છે પણ માયિક ઉપાધિનો
લેશ પણ રહેતા નથી. ત્યારે જેમ દીપકને અગ્નિ તે તેલ
કોડીયુ ને વાટ એ ત્રણેને યોગે કરીને દૃષ્ટિમાં આવે તથા
ગ્રહણ કર્યામાં આવે પણ જ્યારે ત્રણ પ્રકારની ઉપાધિને

સગ છુટી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોઈની દૃષ્ટિમાં પણ ન આવે ને ગ્રહણ પણ ન થાય ને ઉપાધિએ યુક્ત હોય ત્યારેજ દૃષ્ટિએ આવે ને ગ્રહણ કર્યામાં આવે તેમ જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને સર્વ માયિક ઉપાધિ નિવૃત્તિ પામે છે ત્યારે એ જીવાત્મા છે તે કેવળ બ્રહ્મસત્તા માત્ર રહે છે ને તે મન વાણીને અગોચર છે ને કોઈ ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ કર્યામાં આવતો નથી પછી તે કાળે તો એને જો શુદ્ધ સંપ્રદાયે કરીને ભગવાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનું મહાત્મ્ય યથાર્થપણે સમજાણું હોય તેને તો સર્વ માયિક ઉપાધિનેા સંગ ટળી જાય ને પોતાનો જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય તોપણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે જે દયાને પ્રીતિ તે નિરતર રહે છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે—જેમ દીપકની જ્યોત છે તેને જ્યારે ઉપાધિનો સંગ ટળી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોઈ ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ ન થાય એવો આકાશને વિષે રહે છે તોપણ એ અગ્નિને વિષે સુગંધી તથા દુર્ગંધીનો જે પાશ લાગ્યો હોય તે ટળતો નથી તથા જેમ વાયુ છે તે તો અગ્નિ થકી પણ વધુ અસંગી છે તોપણ તેને સુગંધી તથા દુર્ગંધીનો પાશ લાગે છે તેમજ જીવાત્માને જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધિનો સંગ ટળી જાય છે તોપણ સત્સંગનો પાશ લાગે છે તે ટળતો નથી

અને તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે તોપણ નારદ સ્વનકાદિક ને શુક-
 ભુની પેઠે ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે અનિશા
 દયા ને પ્રીતિએ યુક્ત વર્તે છે. ત્યાં શ્લોક ॥ પરિનિષ્ઠિ
 તોપિ નૈર્ગુણ્યે ઉત્તમ શ્લોક લીલયા ગૃહીત ચેતા રાજર્ષે
 આશ્વાનં યદ્દલીતવાન્ ॥ તથા નિત્યં વિઘ્નુ જન પ્રિયઃ ॥
 તથા આત્મારામાશ્ચ મુનયો ॥ તથા પ્રાયેણ મુનયો રાજન
 તથા ગીતામાં કહ્યું છે જે બ્રહ્મ ભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા ન શૌચતિ
 ન કાંક્ષતિ સમઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ મદ્ભક્તિં લભતેપરામ્ ॥ इत्यादिक
 ઘણાક શ્લોકે કરીને પ્રતિપાદન કર્યું છે જે ભગવાનના
 ભક્ત હોય ને જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધિને ત્યાગ
 કરીને બ્રહ્મરૂપ થયા હોય તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના
 ભક્તને વિષે દયા ને પ્રીતિ તેણે યુક્ત હોય છે માટે ભગ-
 વાનના ભક્તને તો માયિક ઉપાધિનો સંગ મટી જાય છે
 તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્ત તેને વિષે અનિશાય
 દયા ને પ્રીતિ વૃદ્ધિને પામે છે પણ કોઈ રીતે દયા તથા
 પ્રીતિ ટળતી નથી અખંડ રહે છે. ગ. છે. ૩

સત્તારૂપે રહ્યો જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને ભગવાનને
 વિષે પ્રીતિ હોય છે

ભગવાનનો ભક્ત ગુણાતીત હોય ને કેવળ સત્તા-
 રૂપે વર્તતો હોય ને તેને વિષે વૈરાગ્યરૂપ જે સત્વગુણ

અને વિષયમાં પ્રીતિરૂપ જે રજોગુણ અને મૂઢપણારૂપ જે તમોગુણ એ ત્રણે ગુણના ભાવ તો ન હોય અને તે તો કેવળ ઉત્થાને રહિત શુન્ય સમતા ધરી રહે ને સુષુપ્તિ જેવી અવસ્થા વર્તે એવી રીતે સત્તારૂપે રહ્યા જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને ભગવાનને વિષે તો પ્રીતિ હોય અને એ પ્રીતિ તો આત્માને સન્નતિ છે. મનવાચાર નિબાર્ક ને વલ્લભાચાર્ય એમણે આત્મારૂપે રહીને જે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ કરવી એ પ્રીતિને પ્રક્ષરરૂપ કહી છે માટે ગુણાતીત થઈને જે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ કરે છે એજ પ્રક્ષરુ રૂપ છે એમ મોટા મોટા આચાર્યનો સિદ્ધાંત છે. ગ. મ. ૪૩

ભગવાનના ભક્તને ભગવાનમાં નિર્ગુણપણે હેત કરવાની સમજણ

જેને બુદ્ધિ હોય તેને ભગવાનમાં હેત કેમ કરવું તો જે ચોવીસ તત્વ છે તે થકી પોતાના જીવને પૃથક બાણુએ ને તે જીવને વિષે જીતીને રહી જે પંચ ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિયુ તેને ઉખાડી નાખીને ઇન્દ્રિયુની વૃત્તિ વિના જીવસત્તાપણું કરીને જેટલું ભગવાનમાં હેત થાય તેટલું કરવું તે નિર્ગુણ પણું તે શું જે દશ ઇન્દ્રિયું તે રજોગુણની સંપત્તિ છે અને અંતઃકરણ ને દેવતા તે સત્ગુણની સંપત્તિ છે અને પંચ-ભૂત ને પંચવિષય તે તમોગુણની સંપત્તિ છે તે એ ત્રણ ગુણની સંપત્તિયું ને ત્રણ ગુણ તેને પૃથક મનીને કેવળ

જીવસત્તાએ કરીને રહે તેને નિર્ગુણ કહીએ. એવો નિર્ગુણ થઈને ભગવાનમાં હેત કરવું તે કહ્યું છે જે નૈર્ગુણ્ય સ્થાર મંતે સ્પર્ગુણાનુ કથને હરેઃ ॥ તથા પરિનિષ્ઠિ તેપિ નૈર્ગુણ્યે ઉત્તમ શ્લોક લીલયા ॥ ગૃહિત ચેતા રાજર્ષે આગ્ન્યાનં ચદર્શયતવાન૥ ॥ અને એવી રીતના જે જ્ઞાની છે તે ક્ષેત્ર ને ક્ષેત્રજ્ઞના રૂપને જાણીને પોતે ક્ષેત્રજ્ઞરૂપે થઈને ભગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તે ક્ષેત્ર તે શુભો સ્થુલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાત્રત રવર્ષન ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા એ સર્વે ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રને પોતાના આત્માથી પૃથક જાણે છે જે એ મારે વિષે કોઈ દિવસ હોય નહિ હું તો એનો જાણનારો છું ને અતિ શુદ્ધ છું અરૂપ છું અલિંગ છું ચૈતન્ય છું અને એ ક્ષેત્ર તો અતિ મલિન છે જડ છે નાશવત છે એમ દ્રઢપણે સમજીને ને એ સર્વથી વૈગર્ગ્યને પામીને સ્વધર્મે સહિત જે ભગવાનને વિષે ભક્તિ કરવી તેને એકાંતિકની ભક્તિ કહીએ અને એને જ્ઞાની કહીએ અને એ જે જ્ઞાની તે સર્વથી વ્રેષ્ટ છે તે ભગવાને કહ્યું છે જે ॥ તેષાં જ્ઞાની નિત્ય યુક્ત એક ભક્તિ વિશિષ્યતે ॥ ઉદાગઃ સર્વ એવૈતે જ્ઞાની ત્વાત્મૈવ મેમતમ્ ॥ એમ સમજીને ધ્વંદ્વિયો અતઃકરણ વિષય એ સર્વનાં જે મૂળ તે જીવમાંથી ઉખેડી નાખીને ભગવાનને વિષે હેત કરવું એજાઠીક છે.

ભગવાનમાં પ્રીતિ કરવી તે એક સત્તારૂપે રહીનેજ કરવી ને તે સત્તારૂપ આત્મા કેવો છે તો જેને વિષે માયા ને માયાનાં કાર્ય જે ત્રણ ગુણ ને દેહ ઇન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ તેનું કેઈ આવરણ નથી અને કાંઈક જે આત્માને વિષે આવરણ જેવું જણાય છે તે અજ્ઞાને કરીને જણાય છે પણ જંછે જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને એનો સર્વ પ્રકાર નિવેધ કરી નાખ્યો છે તેને તો એ આત્માને વિષે કોઈ જાતનું આવરણ નથી.

ગા. મ. ૫૭

ભગવાનના ભક્તની ક્રિયા ભક્તિરૂપ છે ને મોક્ષને અર્થે થાય છે

ભગવાનના ભક્તની ને વિમુખ જીવની ક્રિયામાં તો ઘણો ફેર છે કેમજે વિમુખ જે જે ક્રિયા કરે છે તે પોતાનાં ઇન્દ્રિયોને લડાવવાને અર્થે કરે છે ને ભગવાનના ભક્ત જે જે ક્રિયા કરે છે તે તેા કેવળ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેની સેવાને અર્થે કરે છે માટે હરિજનની જે સર્વ ક્રિયા તે તો ભક્તિરૂપ છે ને જે ભક્તિ છે તે તેા નૈષ્કર્મ્યરૂપ છે ત્યાં શ્લોક ભગવદ્ગીતાનો છે ॥ કર્મણ્ય કર્મયઃ પश्यેદ્ કર્મણી ચ કર્મયઃ । સબુદ્ધિ માન્મનુષ્યેષુ સયુક્તઃ કૃતમ્ન કર્મકૃત્ ॥ એ શ્લોકનો એમ અર્થ છે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે જે જે કર્મ કરે છે તે કર્મને

વિષે અકર્મ જે જ્ઞાન તેને જે દેખે છે ને વિમુખ હોય તે નિવૃત્તિ માર્ગ પકડીને અકર્મપણે રહેતો હોય તોપણ તેને કર્મમાં ખુડયો છે એમ જે દેખે છે તે દેખનારો સર્વ મનુષ્યને વિષે બુદ્ધિમાન છે ને તે જ્ઞાની છે તથા તે યુક્ત છે કહેતાં મોક્ષને યોગ્ય છે અને ॥ કૃતસ્ત કર્મકૃત ॥ કહેતાં સર્વ કર્મનો કરનારો છે. ગા. મ ૧૧

ભગવાનના ભકતને વિદ્યારૂપ માયા સુખદાય છે

માયામાંથી ઉપજ્યા એવા જે સત્વ, રજ અને તમ એ ત્રણ ગુણ તેમાં જે સત્વ છે તે તો સુખરૂપ કહેવાય છે તથા શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે “સન્ન્યયદ્ બ્રહ્મદર્શનમ્” તથા સત્વગુણની સંપત્તિ તે જ્ઞાન વૈરાગ્ય વિવેક શમદમાદિક છે અને વળી એકાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે જે વિદ્યા વિગ્ને મમ તનુ વિદ્ધ યુદ્ધવ શરીરિણામ્ । બન્ધ મોક્ષ કરી આદ્યે માયયા મે વિનિર્મિતે ॥ માટે મોક્ષને કરે એવી જે વિદ્યારૂપ માયા તે દુઃખરૂપ છે કે કેમ ? તો જંમ ચમરાજનું જે રૂપ તે પાત્રી જીવને અતિ ભયાનક વિકરાળ જણાય છે તથા મોટા મોટા દાંત ને મોટું મુખ ભયાનક દેખાય છે તથા કાજળ જેવું કળું ને પર્વત જેવું મોટું ને કાળ જેવું ભયાનક એવું દુઃખરૂપ દેખાય છે અને

પુણ્યવાળા જે જીવ તેને તો તે યમરાજાનું રૂપ અતિશે સુખદાઇ વિષ્ણુના જેવું જણાય છે તેમ માયા છે તે જે ભગવાનથી વિમુખ છે તેને તો અતિ બંધન કરનારી છે ને અતિ દુઃખદાઈ છે અને જે ભગવાનના ભક્ત છે તેને તો એ માયા અતિશય સુખદાઇ છે અને માયાનાં કાર્ય જે ઇંદ્રિયું અંતઃકરણ ને દેવતા તે સર્વે ભગવાનની ભક્તિને અતિ પુષ્ટ કરે છે માટે ભગવાનના ભક્તને તો માયા દુઃખદાઇ નથી પરમ સુખદાઈ છે.

અને જ્યારે પરમેશ્વરનો ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિને હૃદયમાં ધારીને ભજન કરવા બેસે છે ત્યારે એને અંતઃકરણ રૂપ માયા તે સંકલ્પ વિકલ્પ રૂપે કરીને દુઃખ આપે છે તેનું કારણ એ છે જે જેને ભગવાનનું મહાત્મ્ય સારી પેઠે સમજીને અતિશય દ્રઢ ભગવાનનો આશ્રય હોય તેને તો અંતઃકરણ રૂપ માયા છે તે દુઃખ દેતી નથી અને જેને એવા આશ્રયમાં ફેર હોય તેને દુઃખ દે છે જેમ કાચો સત્સંગી હોય તો તેને કુસંગી હોય તે ડગાવવાનો આગ્રહ કરે પણ જે પાકો સત્સંગી હોય તેને ડગાવ્યાની કોઇ લાલચ રાખે નહિ અને તેને સાંભળતાં કોઈ સત્સંગનું ઘસાતું બોલી શકે નહિ તેમ જેને એવો પરિપકવ પરમેશ્વર ને આશરો થયો છે તેને ડગાવ્યાની કોઈ લાલચ રાખે નહિ અને તેને સાંભળતાં કોઈ સત્સંગનું ઘસાતું બોલી શકે

નહિ તેમ જેને એવો પરિપક્વ પરમેશ્વરનો આશરો થયો છે તેને ડગાવ્યાની લાઝર અંતઃકરણ રૂપ માયા નાખે નહિ અને સામી તેની ભક્તિમાં પુષ્ટિ કરવા લાગે અને જેના જીવને વિષે એવા આશરામાં ડાંઠ કાચપ હોય તેને એ માયા ડગાવે છે ને દુઃખ દે છે અને જ્યારે એનો એ જીવ એવી રીતે ભગવાનનો પરિપક્વ આશરો ડરશે ત્યારે એને ડગાવવાને અર્થ ને પીડવાને અર્થ માયા સમર્થ નહિ થાય માટે જેને ભગવાનનો એવો પરિપક્વ નિશ્ચય છે તેને ડાંઠ રીત માયા દુઃખ દેવાને અર્થ સમર્થ થાતીજ નથી. લો. ૧૦
ભગવાનના ભક્તને આ લોક પરલોકમાં સદાય સુખી રહેવાનાં લક્ષણ

જે ભગવાનના ભક્તને એક તો દ્રઢ વૈરાગ્ય હોય અને બીજો અતિશય દ્રઢ સ્વધર્મ હોય અને જેણે એ એ પ્રાધને કરીને સર્વ ઇન્દ્રિયોને જીતીને પાતાને વશ કર્યા હોય અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશય પ્રીતિ હોય અને જેને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે મિત્રભાવ વર્તતો હોય અને જે કોઈ દિવસ ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત થકી ઉદાસ થાય નહિ અને જે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને સંગેજ રાજી રહે પણ કોઈ વિમુખ જીવની સોખત ગમે નહિ એવાં જે હરિભક્તનાં લક્ષણ હોય તે આ લોકને વિષે તથા પરલોકને વિષે સદાય સુખીયો રહે છે ગ. છ. ૮

જેને સુખ ઈચ્છું હોય તેને એક દ્રવ્યાદિકનો લોભ તથા સ્ત્રીને વિષે બેઠા ઉઠ્યાની વાસના તથા રસને વિષે જીભની આશક્તિ તથા દેહાભિમાન તથા કુસંગીમાં હેતુરહી જાય તથા સંબંધીમાં હેતુ હોય એ છો સ્વભાવ હોય તે ટાળવા ને નિવૃત્તિપર થાવું ને બરોબરીયાની સોખત ન રાખવી ને દેહાભિમાને રહિત ને વૈરાગ્યે યુક્ત ને ભગવાનનું અદ્વય વચન હોય તેમાં ફેર પડે તો તે મહત્ત્વ વચનમાં ફેર પડ્યો હોય તેમ માનતા હોય એવા જે ભગવદ્ ભક્ત મોટા સાધુ તે સંગાથે પોતાના જીવને જડી દેવો ને તેના વચનમા મન કર્મ વચને વર્તવું ને વિષયના સંબંધથી તો છોટેજ રહેવું પણ એનો સંબંધ પોતાના નિયમનો ત્યાગ કરીને થાવા દેવો નહિ ને જે વિષયનો સંબંધ કરવા ગાંડે તો એનો ઠા રહેજ નહિ એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે ગ. છે. ૩૯

જેને આ દેહે કરીને પરમ સુખીયા થાવું હોય ને દેહ મુક્યા કેટે પણ પરમ સુખીઆ થાવું હોય તેને ભગવાનના ભક્તનો મને વચને દેહે કરીને દ્રોહ ન કરવો. અને જે ભગવાનના ભક્તનો કાર્મિક દ્રોહ થમ જાય તો તેની વચને કરીને પ્રાર્થના કરવી ને મને કરીને ને દેહે કરીને તેને દંડવત પ્રણામ કરવા ને ફરીને દ્રોહ ન થાય એવી પણ એકવાર દ્રોહ કરીને દંડવત

પ્રણામ કર્યા ને વળી ફરી દ્રોહ કરીને હંડવત્ પ્રણામ કરવા
એવી રીતે વર્તવું નહિ. ગ. મ. ૪૦

ભગવાનના ભક્તને સુખ દુઃખ કેમ આવે છે.

ત્યાગીને ને ગૃહસ્થને જે જે નયમ કહ્યા છે તેમાં
જેટલો જેને ફેર પડે તેટલો તેને કલેશ થાય છે અને ભગ-
વાનથી જે વિમુખ જીવ હોય તેને જે સુખ દુઃખ આવે છે
તે પોતાને કર્મ કરીને આવે છે ને જે ભગવાનના ભક્ત
હોય તેને જેટલું દુઃખ થાય છે તે તુચ્છ પદાર્થને અર્થ
ભગવાનની આજ્ઞા લોપવે કરીને થાય છે ને જેટલું સુખ
થાય છે તે ભગવાનની આજ્ઞા પાળવે કરીને થાય છે

ગ. મ. ૩૪

ભગવાનનો જે ભક્ત હોય તેને તો જે જે પ્રકારનાં
દુઃખ આવે છે તે દુઃખના દેનારા કાળ કર્મ માયા એમાંથી
કોઈ નથી. એ તો પડે ભગવાનજ પોતાના ભક્તની ધીરજ
જોવાને અર્થે દુઃખને પ્રેરે છે અને પછી જેમ કોઈક પુરૂષ
પડદામાં રહીને જીએ તેમ ભક્તની ધીરજને ભગવાન ભક્તના
હૃદયમાં રહીને જોયા કરે છે પણ કાળ કર્મ માયાનો શો
ભાર છે જે ભગવાનના ભક્તને પીડી શકે? એ તો ભગવાન
નીજ હૃદય છે એમ જાણીને ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને
મગન રહેવું.

ગ. મ. ૬૨

ભગવાનના ભક્તની સાધનદશા ને સિદ્ધદશાનાં લક્ષણ

જ્યાં સુધી સારા ને નરસા એ બેય વિષય તુલ્ય ન જણાય ત્યાં સુધી એ ભગવાનનો ભક્ત સાધન દશામાં કહેવાય.

અને જ્યારે સારા નરસા વિષય તુલ્ય ભાસે ત્યારે એ ભક્ત સિદ્ધ દશાને પામ્યો જાણવો. અને જ્યારે વિષયમાંથી આશક્તિ મુકીને સિદ્ધ દશાને પામે છે ત્યારે એને કૃતાર્થ થયો જાણવો.

ગ. મ. ૧

પૂર્વ જન્મના ભગવાનના ભક્તનાં લક્ષણ

જેને પૂર્વ જન્મમાં ભગવાનની કે ભગવાનના ભક્તની પ્રાપ્તિ થઇ હશે તથા તેમની સેવા કરી હશે તેને તો આ જન્મમાં ભગવાન કે ભગવાનના ભક્તમાંથી હેત મટેજ નહિ અને નિશ્ચયમાં પણ ડગમગાટ થાય નહિ અને કામ કોષ લોભ સબંધી ઘાટ તો કદાચિત રહે પણ ભગવાનનો નિશ્ચય તો કોઈ રીતે મટે નહિ તે કોઈકને વચને કરીને ન મટે એમાં શું કહેવું એને તો જો પોતાનું મન ડગમગાટ કરાવે તોપણ ડગમગાટ થાય નહિ અને તેની દ્રઢતા તો જેવી નાયભક્તની છે કે જેવી વિપ્લુદાસની હતી કે જેવી હિમરાજશાહની હતી કે જેવી દાશીદાસને છે કે જેવી ભાઈચંદ શેઠને હતી કે જેવી દામોદરને છે એવી દ્રઢતા હોય ત્યારે જાણવું જે આ પૂર્વ જન્મનો ભગવાનના ભક્ત છે

ગ. મ. ૫૬

નવા આદરવાળા ભક્તનાં લક્ષણ

સંતની ને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઇ છે તોપણ એમ કમગાટ રહે છે જે માફ કસ્યાણ થાય છે નહિ થાય તેનું કારણ એ છે જે એ જીવને પૂર્વ જન્મને વિષે ભગવાન કે ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઇ નથી ને તેમની સેવા પણ તેણે કરી નથી એને તો આ જન્મમાંજ નવો આદર છે તે આગલા જન્મમાં ફળશે. ગ. મ. ૫૮

કેવા ભક્તને દેશકાળાદિકે કરીને પણ પરાભવ ન થાય

નાડી પ્રાણ સંકેલાઇને નિર્વિકલ્પ સ્થિતિએ કરીને (અક્ષરબ્રહ્મના સાધર્મ્યપણાને પામીને કેવળ ભગવાનની મૂર્તિને વિષેજ નિગમન રહેતો હોય તેને નિર્વિકલ્પ સમાધિવાળો કહીએ. ગ. પ્ર. ૪૧) શ્રી નારાયણના ચરણારવિદમાં રહ્યા હોય તો તુચ્છ જંવો જીવ હોય તેને પણ દેશકાળ સગાદિકે કરીને પરાભવ ન થાય ને એવી રીતે બ્રહ્માદિક રહ્યા હોય તો તેને પણ પરાભવ ન થાય અને એવી રીતે સ્થિતિ ન થઇ હોય ને દંડમાં વર્તતા હોય તો બીજા જીવને પરાભવ થાય થાય ને એવા મોટા જે બ્રહ્માદિક તેને પણ થાય. લો. ૧૩

જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા તથા સ્થુલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દંડ તંથી પર ને ત્રૈતન્યરૂપ એવું

પોતાના સ્વરૂપને માને અને તે પોતાના સ્વરૂપને - વિષે ભગવાનની મૂર્તિને ધારીને ભગવાનનું ભજન કરે. પછી ત્રણ અવસ્થા ને ત્રણ શરીરથી પર જે પોતાનું સ્વરૂપ તેને અતિશય પ્રકાશમાન ભાળે ને તે પ્રકાશને વિષે ભગવાનની મૂર્તિ જેવી પ્રગટ પ્રમાણ છે તેવી અતિશય પ્રકાશે યુક્ત ભાસે એવી રીતની સ્થિતિ જ્યાં સુધી થઈ નથી ત્યાં સુધી ભગવાનનો ભક્ત છે નોપણ તેને માથે વિધન છે. અને જે એવી સ્થિતિમાં શિવજી નહોતા વર્તતા તો મોહિની સ્વરૂપમાં મોહ પામ્યા અને એવી સ્થિતિમાં બ્રહ્મા નહોતા વર્તતા તો સસ્સ્વતિને દેખીને મોહ પામ્યા. અને એવી સ્થિતિમાં નારદજી નહોતા વર્તતા તો પરણ્યાનું મન થયું અને ઇંદ્ર તથા ચંદ્રાદિક તેમને જે એવી સ્થિતિ નહોતી તો કલંક લાગ્યાં.

ગ. પ્ર. ૨૩

પ્રકૃતિ પુરૂષ થકી પર એવું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ તેનેજ એક સત્ય જાણે ને તે બ્રહ્મરૂપ થઈને પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનું ભજન કરે અને એ બ્રહ્મથકી આર જે પ્રકૃતિ ને પ્રકૃતિનું કાર્ય માત્ર તેને અસત્ય જાણે ને નાશવંત જાણે ને તુચ્છ સમજે ને માયિક જે નામરૂપ તેને વિષે અતિશય દોષ દ્રષ્ટિ રાખે ને તે સર્વ નામરૂપને વિષે અતિશય વૈરાગ્યને પામે તેને જ્ઞાનું ને સ્ત્રી જધન ન કરે ને બીજને તો જરૂર કરે

ગ. મ. ૩૦

એક તો યોગનિષ્ઠા ને બીજી સાંખ્યનિષ્ઠા છે તેમાં યોગનિષ્ઠાવાળો જે ભગવાનનો ભક્ત તે ભગવાનના સ્વરૂપમાં પોતાની અખંડ વૃત્તિ રાખે અને સાંખ્યનિષ્ઠાવાળો જે ભગવાનનો ભક્ત તે તો મનુષ્યનાં સુખ તથા સિદ્ધિ આરણ્ય વિદ્યાધર ગંધર્વ દેવતા એ સર્વેનાં જે સુખ તેને સમજી રાખે તથા ચોદ લોકની માંહેલી કોરે જે સુખ છે તે સર્વેનું પ્રમાણ કરી રાખે જે આ સુખ તે આટલુંજ છે અને એ સુખની કેડે જે દુઃખ રહ્યું છે તેનું પણ પ્રમાણ કરી રાખે પછી દુઃખે સોતાં એવાં જે સુખ તે થકી વૈરાગ્યને પામીને પરમેશ્વરને વિષેજ દૃઢ પ્રીતિ રાખે એવી રીતે સાંખ્યનિષ્ઠાવાળાને તો સમજણનું બળ હોય અને યોગનિષ્ઠાવાળાને તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં અખંડ વૃત્તિ રાખવી તેનુંજ બળ હોય પણ કોઇક વિશમદેશકાળાદિકને યોગે કરીને કોઇક વિશ્લેષ આવે તો ભગવાનના સ્વરૂપમાં વૃત્તિ રહેતી હોય તે કોઇક બીજે પણ ચોટી જાય કેમ જે યોગનિષ્ઠાવાળાને સમજણનું બળ થોડું હોય માટે કોઇક વિધન થઇ જાય ખરું, અને સાંખ્યનિષ્ઠા ને યોગનિષ્ઠા એ બે જો એકને વિષે હોય તો પછી કોઈ વાંધોજ ન રહે. અને એવો જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજા કોઈ પદાર્થમાં લોભાયજ નહિ અને એમ સમજે જે ભગવાનનું જે અદ્વરધામ ને તે ધામને વિષે રહી

એવી જે એ સગવાનની મૂર્તિ ને તે ધામને વિષે રહ્યા
એવા જે સગવાનના ભક્ત તે વિના જે જે હોઈ છે ને તે
હોઈને વિષે રહ્યા એવા જે દેવ છે ને તે દેવના જે વેળવં
છે તે સર્વે નાશવંત છે એમ જાણીને એક સગવાનને
વિષેજ દ્રઢ પ્રીતિ રાખે છે માટે એવા ભક્તને તો કોઈ
જાનનો વિક્ષેપ આવતો નથી. ગ. મ. ૨૪

જેમ જનક વિદેહી હતા તે પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં હતા
તોપણ નિર્વિકાર હતા અને જ્યારે જનકની સભામાં
સુલભા નામે સંન્યાસીની આવી ત્યારે જનક રાજા
સુલભા પ્રત્યે જોડ્યા જે તું મારા ચિત્તને મોહ
પમાડ્યાનું કરે છે પણ મારા ગુરૂ જે પંચશીખરૂષી તેની
કૃપા થકી હું સાંખ્ય ને યોગ એ બે મતને અનુસર્યો છું.
માટે મારા અર્ધા શરીરને ચંદન ચર્યે અને અર્ધું શરીર
તરવારે કરીને કાપે એ બેય મારે બરોબર છે અને આ
મારી મિથિલાપુરી બળી જાય તો પણ આડું કાંઈ બળતું નથી
એમ હું પ્રવૃત્તિમાં રહ્યો થકો અસંગી ને નિર્વિકાર છું એવી
રીતે રાજા જનકે સુલભા પ્રત્યે કહ્યું અને શુકદેવજીના
પણ રાજા જનક ગુરૂ કહેવાણા માટે ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ અનુ-
લોમપણે વર્તતી હોય અને પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં રહ્યો હોય
તોપણ એ જનક રાજાની પેઠે જેના હૃદયમાં સમજણની
દ્રઢતા થઈ હોય તો તે કાંઈ રીતે વિકારને પામે નહિ અને

જેને જેવું જાણ્યું જોઈએ તેવું યથાર્થ જાણ્યું હોય જે આતે સાર છે ને આતે અસાર છે પછી એક ભગવાનની મૂર્તિ વિના નેટલો માયિક આકાર છે તે સર્વે અતિશય દુઃખદાયક છે ને નાશવંત છે એમ જાણે અને પોતાને દેહ ઇન્દ્રિયો ને અંતઃકરણ તે થકી નોખો આત્મારૂપે જાણે પછી એને એવું કોઈ પદાર્થ નથી જે મોહ પમાડવાને અર્થે સમર્થ થાય કેમજે એ તો સર્વે માયિક આકારને તુચ્છ કરી જાણે છે અને એવી રીતે જેના અંતરમાં સમજણની વડય બેઠી હોય ને તેનાં ઇન્દ્રિયો પ્રવૃત્તિ માર્ગને વિષે સર્વે અનુભોમપણે વર્તતાં હોય તોપણ તે કામાદિકે કરીમે જોભને ન પામે એવો જે હરિભક્ત હોય તે ત્યાગી હોય અથવા ગૃહસ્થ હોય પણ તેના હૃદયમાંથી કામાદિકનું બીજ નાશ પામી જાય છે અને એવો હોય તે સર્વ હરિભક્તમાં શ્રેષ્ઠ વેણુવ છે. માટે ગ્રહી ત્યાગીનો કાંઈ મેળ નથી જેની સમજણ મોટી તેને સર્વથી મોટો હરિભક્ત જાણવો અને શિવ બ્રહ્માદિકને વિષે જે ખોટ કહેવાય છે તેનું તો એમ છે જે કેટલાકને વિષે તો આવી રીતની સમજણની કસર છે ને કેટલાકને વિષે તો આવી સમજણ હોય તોપણ બુંડા દેશકાળ સંગ ક્રિયાદિકને યોગે કરીને તેમને કામાદિક વિકારરૂપ ખોટ કહેવાળી છે માટે આવી સમજણ હોય તોપણ કોઈ પ્રકારે કુસંગ તો કરવોજ નહિ એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે.

જેની બુદ્ધિમાં ધર્માંશ વિશેષપણે વર્તેલો હોય ને આસ્તિકપણું હોય જે આ લોકમાં જે સારું નરસું કર્મ કરે છે તેનું જે સારું નરસું ફળ તેને જરૂર પરલોકમાં ભોગવે છે એવી દ્રઢ મતિ જેને હોય તથા લાજ હોય જે ભુંડું કરશું તો આલોકમાં માણસ આગળ શું મુખ દેખાડ્યું એવો જે હોય તે જમે ત્યાં બીય તોપણ એને કોઈ પદાર્થ તથા સ્ત્રી આદિક તે બંધન કરી શકે નહિ.

ગ. છે. ૨૬

ભગવાનના ભક્તને રસીક માર્ગ કરીને ભગવાનને ભજવાની રીત.

જે ભગવાનને ભજતા હોય તેને મોટી પદવી પામ્યાના જે ઉપાય છે અને પડ્યાના જે ઉપાય છે એકતો રસીક માર્ગ કરીને ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને બીજો આત્મજ્ઞાન એ જે મોટપ પામ્યાના પણ માર્ગ છે અને પડ્યાના પણ છે. તેમાં રસીક માર્ગ તો હજારે ને લાખ પડી ગયા છે અને ભગવાનને તો કોઈક પામ્યો હશે અને મોટા મોટા આચાર્ય થયા તેણે પણ રસીક માર્ગ કરીને ભક્તિ કરાવી છે પણ તેમાં બગાડ ઘણાને થયો છે ને સારું તો કોઈકનું થયું છે કાંજે રસીકપણે કરીને જ્યારે ભગવાનનું વર્ણન કરે ત્યારે ભગવાન બેળું રાધિકાણ લક્ષ્મીણ તથા તેની કુળીયું તેનું પણ વર્ણન આવે અને જ્યારે

શ્રીયુંનું વર્ણન આવે ત્યારે તો તેનાં અંગો અંગનું વર્ણન થાય ત્યારે વર્ણનના કરનારાનું મન નિર્વિકાર કેમ રહે અને ઇદ્રિયોનો તો એજ સ્વભાવ છે જે સારો વિષય હોય તે ઉપરજ પ્રીતિ હોય અને રાધિકાજી લક્ષ્મીજી તેના જંતું તો ત્રિલોકીમાં કોઈ શ્રીનું રૂપ હોય નહિ અને એના જેવી કોઈની બોત્તી પણ મીઠી ન હોય અને એના દેહનો સુગંધ પણ અતિશય હોય માટે એવા રૂપને દેખીને અથવા સાંભળીને ક્રીયે પ્રકારે મોહ ન થાય ? એ તો થાયજ અને લેશ માત્ર જો મન વિકાર પામે તો તે કલ્યાણના માર્ગમાંથી પડ્યો માટે રસીકની રીતે જે ભગવાનને ભજે તેને એ મોટું વિધન છે માટે જેમ પોતાની માતા હોય અથવા બેન હોય તથા દિકરી હોય તે ઘણી રૂપવાન હોય તોપણ તેને દેખીને મનને વિષે વિકાર થાતો નથી તેમજ તેને સાથે બોલે છે સ્પર્શ કરે છે તોપણ મનને લેશમાત્ર વિકાર થાતો નથી એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત જે બાધ્યું હોય તેને વિષે મા બેન ને દિકરી તેની બુદ્ધિ રહે તો કોઈ રીતે વિકાર થાય નહિ અને રસીક માર્ગે કરીને ભગવાનને ભજીને અભયપદને પામે.

અને જ્યારે એમ ન સમજીએ અને કોઈ મોટા ભગવાનના ભક્ત બાધ્યું હોય તેને દેખીને અથવા સમજે ત્યારે એને મોટો દોષ લાગે અને જે અન્યસ્ત્રીને દેખવે કરીને

દોષ લાગ્યો હોય તે તો ભગવાનના ભક્તને દર્શને કરીને ટળે છે અને ભગવાનના ભક્તને જોઈને જે દોષ લાગ્યો હોય તેને ટાળ્યાનો ઉપાય શાસ્ત્રમાં કહ્યોજ નથી તેમજ ભગવાનનો ભક્ત જે પુરૂષ હોય તેને દેખીને જે સ્ત્રી અવળું સમજે તેને પણ એ પાપ થકી કોઈ ટાળે છુટાય નહિ. ત્યાં શ્લોક ॥ અન્ય ક્ષેત્રે કૃતં પાપં તિર્થ ક્ષેત્રે વિનश्यति તિર્થક્ષેત્રે કૃતં પાપં વજ્રલેપો ભવિष्यति ॥ ૧ ॥ એ શ્લોકનો અર્થ એ છે જે બીજે ઠેકાણે પાપ કર્યું હોય તે તો ભગવાન કે ભગવાનના ભક્ત પાસે ગયે અને છુટે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત પાસે જઈને જે પાપ કરે તે તો તિર્થક્ષેત્રનું પાપ છે તે વજ્રલેપ થાય છે માટે જેને રસીક માર્ગે કરીને ભગવાનને ભજવા હોય તેને તો જેવી રીતે અમે વાત કરી તેવી રીતે નિર્દોષ બુદ્ધિ રાખવી ગા. મ. ૩

પરમેશ્વરનો ભક્ત થઈને ભક્તિ કરતાં થકાં જે પાપ કરે છે ને સત્સંગમાંજ કુવાસના બાંધે છે તે પાપ તો એને વજ્રલેપ થાય છે. અને કુસંગમાં જઈને પરસ્ત્રીનો સંગ તે થકી પણ સત્સંગમાં ભગવાનના ભક્ત ઉપર કુદ્દષ્ટિએ જોવાણું હોય તો તેનું વધુ પાપ લાગે છે માટે જેને ભગવાનમાં દ્રઢ પ્રીતિ કરવી હોય તેને કોઈ બાતનું પાપ પોતાની બુદ્ધિમાં રહેવા દેવું નહિ. શા માટે જે સત્સંગી હરિજન છે તે તો જેવાં પોતાનાં મા બેન ને દિકરી હોય તેવાં છે.

અને આ સંસારને વિષે અતિશય જે પાપી હોય તે પોતાના ગોત્રની સ્ત્રીઓને વિષે કુદ્રષ્ટિ રાખે છે માટે જે હરિજનને વિષે કુદ્રષ્ટિ રાખે તે આતશય પાપી છે ને તેનો કોઈ કાળે છુટકો થાય નહિ માટે જેને રસીક ભક્ત થાવું હોય તેને આવી બાતનું પાપ તેનો ત્યાગ કરીને પછી રસીક ભક્ત થાવું.

ગ. છે. ૨૨

ભગવાનના ભક્તને આત્મજ્ઞાન (બ્રહ્મજ્ઞાન) કેમ સમજવું

બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તો આવી રીતે અવળું સમજાય છે જે જે બ્રહ્મ છે તેજ પ્રકૃતિ પુરુષરૂપે થાય છે અને પછી તેજ બ્રહ્મ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવ રૂપે થાય છે ને પછી તેજ બ્રહ્મ સ્થાવર જંગમરૂપે થાય છે. અને તે સ્થાવર જંગમરૂપ જે આકાર તેને વિષે રહ્યા જે જીવ તે રૂપે પણ બ્રહ્મ થાય છે એવી રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનને અવળું સમજીને પછી સમજનારો પોતાના જીવને પણ ભગવાન બાણે છે ત્યારે એમ સમજનારાને ઉપાસનાનો ભંગ થયો માટે એ પણ ભગવાનના માર્ગ થકી પડ્યો. એવી રીતે બ્રહ્મજ્ઞાનમાં પણ ઉપાસનાનું ખંડન થાય એ મોટું વિઘ્ન છે કાં જે સમજી સમજીને સર્વના કારણ અને સર્વના સ્વામી એવા જે ભગવાન તેનું જ ખંડન થવું માટે એમ સમજનારો પણ કલ્યાણના માર્ગ થકી પડ્યો બાણવો.

પ્રજ્ઞાજ્ઞાનનો માર્ગ છે તેમાં તો એમ સમજવું જ. જે પ્રજ્ઞ છે તે તો નિર્વિકાર છે ને નિરંશ છે માટે એ વિકારને પામે નહિ ને એના અંશ પણ થાય નહિ અને એ પ્રજ્ઞને જે સર્વરૂપે કહે છે તેનું તો એમ છે જે પ્રજ્ઞ જે તે પ્રકૃતિ પુરૂષ આદિક સવેના કારણ છે ને આધાર છે તે સર્વને વિષે અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને વ્યાપક છે માટે જે કારણ ને આધાર ને વ્યાપક હોય તે કાર્ય થકી પૃથક હોય નહિ એમ સમજાયુંને લીધે એ પ્રજ્ઞને શાસ્ત્ર જે તે સર્વરૂપ કહે છે પણ એ પ્રજ્ઞજ વિકાર પામીને ચરાચર જીવરૂપે થઈ ગયા એમ ન સમજવું અને એ પ્રજ્ઞથકી પર-પ્રજ્ઞ જે પુરૂષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ પ્રજ્ઞના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે એમ સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ પ્રજ્ઞ સંધાયે એકતા કરીને પર-પ્રજ્ઞની સ્વામિ સેવકભાવે ઉપાસના કરવી એવી રીતે સમજે ત્યારે પ્રજ્ઞજ્ઞાન છે તે પણ પરમપદને પામવાનો નિર્વિઘ્ન માર્ગ છે.

મ. મ. ૩

ખરા ને ખોટા રસીક ભક્તનાં લક્ષણ

ભજવાનનાં રસીક કિર્તન ગાતાં ગાતાં જો એક ભજવાનના સ્વરૂપમાંજ રસ જણાય તો ઠીક છે ને જો ભજવાનના સ્વરૂપ વિના બીજે ઠેકાણે રસ જણાય તો તે એમાં મોટી ખોટ છે કેમકે જો ભક્તને જેમ ભજવાનના સંજ્ઞમાં

હેત થાય છે ને તે શબ્દમાં રસ જણાય છે. તેમજ ગીત વાણંતના શબ્દમાં અથવા સ્ત્રી આદિકના શબ્દમાં રસ જણાય છે ને હેત થાય છે માટે એ ભક્તને અવિવેકી જાણવો. અને ભગવાન અથવા ભગવાનના સંત તેનાં જે વચન તેને વિષે જેવો રસ જણાય છે તેવોજ ખીજા વિષયના શબ્દમાં રસ જણાય છે એવી જે એ મૂર્ખતા તેનો ત્યાગ કરવો અને એવી મૂર્ખતાનો ત્યાગ કરીને એક ભગવાનને શબ્દ કરીનેજ સુખ માનવું ને એવી જાનનો જે રસીક ભક્ત છે તે ખરો છે. અને જેમ શબ્દ તેમજ સ્પર્શ પણ એક ભગવાનનોજ હરે છે અને અન્ય સ્પર્શને તો કાળો નાગ તથા બળતો અગ્નિ તે જેવો જાણે ત્યારે તે રસીક ભક્ત સાચો તેમજ રૂપ પણ ભગવાનનું જોઈને પરમ આનંદ પામે ને ખીજા રૂપને તો જેવો નરકનો ઢગલો તથા સડેલ કુતરું તેવું જાણે એ રસીક ભક્ત સાચો તેમજ રસ પણ ભગવાનના મહાપ્રસાદનો હોય તેણે કરીને પરમ આનંદ પામે પણ ખીજા જે નાના પ્રકારના રસ તેને સ્વાદે કરીને આનંદને ન પામે તે રસીક ભક્ત સાચો તેમ ભગવાનને ચડયા એવા જે તુલસિ પુષ્પના હાર તથા નાના પ્રકારની સુગંધીએ સુકત એવાં અત્તર ચંદનાદિક તેની સુગંધીને ઘ્રહણ કરીને પરમ આનંદ પામે પણ કોઈ અન્ય વિષયી જીવે દેહે અત્તર ચંદનાદિક ચરચ્યાં હોય અથવા પુષ્પના હાર પહેર્યા હોય તેના સુગંધને પામીને રાજી નજ થાય. એવી

રીતે પંચ વિષય ભગવાન સંબંધી હોય તેને વિષે અતિશય પ્રીતિવાન થાય અને જગત સંબંધી જે પંચ વિષય તેને વિષે અતિશય અભાવે યુક્ત વર્તે તે રસીક ભક્ત સાચો છે.

અને રસીક ભક્ત થઈને જેમ ભગવાન સંબંધી વિષયને યોગે કરીને આનંદને પામે છે તેમજ અન્ય સંબંધી જે શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ને ગંધ તેને યોગે કરીને જે આનંદ પામે છે તો એ ખોટો રસીક ભક્ત છે કેમ જે જેમ ભગવાનને વિષે આનંદને પામ્યો તેમજ વિષયને વિષે પણ આનંદ પામ્યો માટે એવા રસીકપણાને ને એવી ઉપાસનાને ખોટી કરી નાખવી કાં જે ભગવાન તો કાંઈ ખોટા નથી પણ એનો ભાવ ખોટો છે અને જેવાં અન્ય પદાર્થને બાણ્યાં તેવાજ ભગવાનને પણ બાણ્યા માટે એની ભક્તિ ને એનું રસીકપણું તે ખોટું કહ્યું. હવે જેમ સ્થૂલ દેહને જાગ્રત અવસ્થામાં પંચ વિષયનો વિવેક કહ્યો તેમજ સૂક્ષ્મ દેહને સ્વપ્ન અવસ્થા તેને વિષે સૂક્ષ્મ પંચ વિષય છે તે સ્વપ્નમાં જ્યારે ભગવાનની મૂર્તિને દેખીને તે ભગવાન સંબંધી શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ને ગંધ કરીને જેવો આનંદ પમાય તેવો ને તેવોજ જે અન્ય પંચ વિષયને દેખીને સ્વપ્નમાં આનંદ પમાય તો તે ભક્તનું રસીકપણું ખોટું છે. અને સ્વપ્નમાં કેવળ ભગવાનને સંબંધે કરીને આનંદ પામતો હોય ને અન્ય વિષયને વિષે ઉલટા અગ્નિની પેઠે અભાવ રહેતો હોય

તો એ રસીક ભક્ત સાચો છે. અને એમ ન બાણુતો હોય તો જે ભગવાન સ્વપ્નમાં દેખાણુ તે તો સાચો છે પણ એ ભક્તને તો જેવો ભગવાનમાં પ્રેમ તેવો અન્ય વિષયમાં પ્રેમ છે માટે એની સમજણુ ખોટી છે અને એક ભગવાનના સ્વરૂપમાં લોભાઈ રહે ને ખીજા વિષયમાં ન લોભાય તે સમજણુ સાચી છે.

ગ. પ્ર. ૨૬

નિષ્કામ ભક્તનાં લક્ષણુ

શ્રીમદ્ ભાગવત પુરાણમાં કહ્યું છે જે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ચાર પ્રકારની મુક્તિને નથી ઇચ્છતા ને ખીજા પણ જે જે ભગવાનના મોટા ભક્ત છે તે એમ કહે છે જે ભગવાનના ભક્ત હોય તે ચાર પ્રકારની મુક્તિને નથી ઇચ્છતા ને ચાર પ્રકારની મુક્તિ સે શું તો એક તો ભગવાનના લોકમાં રહેવું ને ખીજા ભગવાનને સમીપે રહેવું અને ત્રીજું ભગવાનના સરખું રૂપ પામવું ને ચોથું ભગવાનના સરખું ઐશ્વર્ય પામવું. એવી રીતે જે ચાર પ્રકારની મુક્તિ છે તેને તો ભગવાનનો ભક્ત નથી ઇચ્છતો ને કેવળ ભગવાનની સેવાને ઇચ્છે છે ને જે એ ચતુર્ધા મુક્તિને ન ઇચ્છે ને કેવળ ભગવાનની સેવાનેજ ઇચ્છે તે નિષ્કામ ભક્ત કહેવાય તે શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે

॥ મત્સેવયા પ્રતીતંચ માલોવયાદિ ચતુષ્ટયં નેહંતિ સેવયાઃ
પૂર્ણાઃ કુતોન્યત્કાલ વિપ્તુતં ॥ માલોવંચ સાર્ષ્ટિ સાર્માણ્ય

સારુપ્યૈ કલ્પમણુ તદીયમાનં નગૃહ્ણન્તિ વિના મત્સૈ વનંજનાઃ॥

એનો અર્થ એ છે જે જે ભગવાનના નિષ્કામ ભક્ત છે તે સેવા જે ભગવાનની પરિચર્યા કરવી તે જો એ ચતુર્થા મુક્તિમાં ન હોય તો એને ઇચ્છેજ નહિ ને એક સેવાનેજ ઇચ્છે છે. ગા. પ્ર. ૪૩

ભગવાન સંબંધી ભક્તિ ઉપાસના સેવા શ્રદ્ધા ધર્મ તનષ્ટા એ આદિક જે જે કરવું તેમાં બીજા ક્ષણની ઇચ્છા ન રાખવી એમ સત્શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તે તો સાચું પણ એટલી તો ઇચ્છા રાખવી જે એણે કરીને મારી ઉપર ભગવાનની પ્રમદ્વૃત્તિ થાય એટલી ઇચ્છા રાખવી અને એવી ઇચ્છા રાખ્યા વના અમથુ કરે તો તેને તમોગુણી કહેવાય મારે ભગવાનની ભક્તિ આદિક જે ગુણ તેણે કરીને ભગવત્ પ્રમદ્વૃત્તિરૂપ ક્ષણે ઇચ્છવું અને જો એ વિના બીજી ઇચ્છા રાખે તો ચતુર્થા મુક્તિ આદિક ક્ષણની પ્રાપ્તિ થાય. ગા. છે. ૨૫

ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને કોઈ કર્મ યોગે કરીને સુખીએ ચઢાવ્યો ને તે સમયમાં અમે પણ તેની પાંડુ ઉભા હોઈએ પણ તે ભક્તના હૃદયમાં એમ ઘાટ ન થાય જે આ ભગવાન મુને સુખીના કષ્ટ થકી મુકાવે તો હીડ એવી રીતે પોતાના દેહના સુખને સંકલ્પ ન થાય ને જે કષ્ટ પડે તેને ભોગવી લે એવો જે નિષ્કામ ભક્ત તેની ઉપર ભગવાનની બહુ પ્રમદ્વૃત્તિ થાય છે. ગા. છે. ૨૮

નિષ્કામ ભક્તને પ્રાપ્તિ

જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય તો પારપૂર્ણ છે તોપણ હૃદયમાં કામ ક્રોધ લોભ મોહાદિકનો વિશેષ આવે ત્યારે પોતાના હૃદયમાં દાઝ થાય ને ભગવાન જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ તેની મૂર્તિ વિના બીજા કોઈ પદાર્થને ઇચ્છે નહિ તેને આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય જે થોડાં હોય તોપણ એ દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં બહુ મોટાં સુખને પામે છે કેમજે ઉપરથી તો તે ભક્ત સકામ જેવો જણાય પણ એ ભક્ત ભગવાનની મૂર્તિ વિના અંતરમાં બીજું કાંઈ ઇચ્છતો નથી ને ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજા સુખની ઇચ્છાનો જે ઘાટ થઈ જાય તો અતિશય મનમાં દાઝે છે માટે એ નિષ્કામ ભક્ત કહેવાય તે જ્યારે દેહને મૂકે ત્યારે બહુ મોટા સુખને પામે છે ને ભગવાનનો પાર્શ્વ થાય છે અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિને વિષે અતિશય પ્રીતિએ યુક્ત થાય છે.

ગ. છ. ૫

અને એવા (કેવળ ભગવાનની સેવાનેજ ઇચ્છે એવા) નિષ્કામ ભક્ત તેમને ભગવાન પોતાની સેવામાં રાખે છે ને એ ભક્ત નથી ઇચ્છતા તોપણ બળાત્કારે ભગવાન એને પોતાનાં મૈશ્વર્ય સુખને પમાડે છે. તે કપિલદેવ ભગવાને કહ્યું છે જે અથો વિમૂર્તિ મમ માયા વિનસ્તા મૈશ્વર્ય મહાંગ મનુ પ્રવૃત્તમ્ । શ્રિયં ભાગવર્તી ના સ્પૃહયન્તિ ભદ્રાં પરસ્ય મે

તેજુનુવતે તુ લોકે ॥

ગ. પ્ર. ૪૩

સકામ ભક્તનાં લક્ષણ

ભગવાનનો ભક્ત થઇને (સાલોક્ય, સામીપ્ય, સારૂપ્ય ને સાર્થૈવર્થ) એ ચાર પ્રકારની મુક્તિની ઇચ્છા રાખે તો તે સકામ ભક્ત કહેવાય ને જે સકામ ભક્ત છે તેને અર્થાર્થી કહ્યો છે માટે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની સેવા વિના બીજું કંઈ ન ઇચ્છવું ને ઇચ્છે તો એમાં એટલી કાર્યપ કહેવાય. અને જો કાર્યપ હોય તો નિષ્કામ એવા જે ભગવાનના એકાંતિક ભક્ત તેનો સમાગમ કરીને એ કાર્યપને ટાળવી.

ગ. પ્ર. ૩૪

સકામ ભક્તને પ્રાપ્તિ

ભગવાનની ભક્તિ આદિક જે ગુણ તેણે કરીને ભગવાન પ્રસન્નતારૂપ ફળ વિના બીજી ઇચ્છા રાખે તો ગુરુર્ધા મુક્તિ આદિક ફળની પ્રાપ્તિ થાય

ગ. છ. ૨૫

જે ભગવાનના ભક્તને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ પરિપૂર્ણ હોય ને કામ કંઠ લોભાદિકે કરીને વિદ્વંસને ન પામતો હોય ને અતિશય ત્યાગી ને અતિ વૈરાગ્યવાન ને અતિ અત્મનિષ્ઠાવાળો હોય ને જો તે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની મૂર્તિ વિના કંઈક બીજું ઇચ્છે તો તેને ન્યૂન

સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે શા માટે જે તે લક્ષ્ય ઉપરથી તે ત્યાગી ને તનુકામી જણાય છે પણ ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજી આત્મદર્શનાદિક પ્રાપ્તિની હૃદયમાં ઇચ્છા છે માટે એ સકામ ભક્ત કહેવાય ને એને પરલોકને વિષે જરૂર ન્યૂન સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે ગ. છે. ૫

ભક્તપણામાં ન્યૂનતા

જેને પરમેશ્વરમાં વૃત્ત ન રહે તે પરમેશ્વરનો ભક્ત નહિ અને તે સત્સંગમાં આવતો હોય તો એ ધીરે ધીરે સંતની વાર્તા સાંભળતાં સાંભળતાં પરમેશ્વરનો ભક્ત થશે

ગ. પ્ર. ૪૯

ભગવાનના ભક્તને ભગવાન વિના બીજી કોઈ જાતની કામના રહે એ મોટી ખોટ છે ગ. પ્ર. ૫૬

જેને કોઈ જાતની વાસના ન હોય ને તિવ્ર વૈરાગ્યવાન હોય અને જો તે વૈરાગ્યને યોગે અહંકારે યુક્ત વર્તે તો એ પણ એને વિષે મોટી ખોટ છે. અથવા અત્યંત આત્મજ્ઞાનનું બળ હોય અથવા ભગવાનને વિષે દ્રઢ ભક્તિનું બળ હોય ને તેના માનને યોગે કરીને તે ગરીબ હિ ભક્તને નમાય નહિ અથવા તેની આગળ દીન વચન બોલાય નહિ તો એ પણ એને વિષે મોટી ખોટ છે તે જાહેર કરીને એ હરિભક્તનું અંગ વૃદ્ધિને ન પામે.

ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને જેમ ભગવાનમાં પ્રીતિ હોય તેમજ જે ધન સ્ત્રી આદિક પદાર્થમાં પ્રીતિ થઈ જાય તો એ ભગવાનનો દ્રઢ ભક્ત કહેવાય નહિ.

ગ. છે. ૨૨

જે ભગવાનનો ભક્ત હોય ને જંત્ર મંત્રમાં પ્રતીતિ કરે તે સત્સંગી હોય તોપણ અરથો વિમુખ જાણવો.

ગ. મ. ૩૮

જે ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તેને જે જંત્ર મંત્રવાળા હોય તે પરચો દેખાડતા હોય તેમાં પ્રતીતિ આવી તો તેને ભગવાનનો નિશ્ચયજ નથી એ તો ગુણ બુદ્ધિવાળો હરિભક્ત કહેવાય પણ યથાર્થ ભગવાનનો ભક્ત ન કહેવાય.

ગ. મ. ૩૮

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને તો સૌથી વિશેષે પોતામાંજ અવગુણ ભાસે અને જે બીજામાં અવગુણ જુએ અને પોતામાં ગુણ પરકે તે તો સત્સંગી છે તોપણ અરથો વિમુખ છે.

ગ. મ. ૨૬

જેને બીજાને અવગુણ આવે ને પોતામાં ગુણ પરકે તે તો ગમે તેવો મોટો હોય તોપણ તેને કલ્યાણના માર્ગમાં વિન થાય છે

ગ. મ. ૨૬

જ્યારે રામાનંદ સ્વામીએ દેહ મૂક્યો ને સર્વ સત્સંગી નાવા લાગ્યા ત્યારે પણ રઘુનાથદામ્રને તો જરાય

શોક થયો નહિ અને હસતો જાય ને બીજાને આગળ વાત કરતો જાય માટે ભગવાનના ભક્તને દુઃખ આવી પડે ત્યારે તો જે ચડાલ ને વિમુખ હોય તેને દુઃખ ન થાય.

ગ. મ. ૬૦

જે આંખ્યુ કાઢીને પોતાથી ગરીબ હોય તેને બીજા-રાવે છે ને મનમાં જાણે જે હું મોટો થયો છું પણ એ મોટો નથી અથવા સિદ્ધાંત દેખાડીને લોકને ડરાવે છે એવા જે જગતમાં જીવ છે તે ભગવાનના ભક્ત નથી એ તો જ્ઞાનાના જીવ છે ને જન્મપુરીના અધિકારી છે. ગ. પ્ર. ૨૭

ભગવાન જીવના કલ્યાણને અર્થે દેહ ધારે છે ત્યારે મનુષ્યના જેવીજ સર્વે ક્રિયા હોય તેને દેખીને જે વિમુખ જીવ હોય અથવા કાચો પોચો હરિભક્ત હોય તે તો તે ચરિત્રને વિષે દોષ પરડે

ગ. પ્ર. ૭૨

જેમ બાળકના હાથમાં ચિતામણિ દીધો હોય તેનું તેને મહાત્મ્ય નથી એટલે તેનો તેને જ્ઞાનદ નથી તેમ ભગવાન પુરુષોત્તમ મળ્યા છે અને તેનો અતરમાં આઠો પહોર કેદ રહતો નથી જે માટે પૂર્ણકામપણું થયું છે એવું નથી સમજતા એ હરિના ભક્તને મોટી ખોટ છે

ગ. પ્ર. ૨૪

દશ ભક્તનાં લક્ષણ

સાંખ્ય, યોગ, વેદાંત ને પચરાત્ર એ ચારે શાસ્ત્રને

મૂકીને જે પોતાના મનની કલ્પનાએ કરીને ગમે તેવી રીતે શાસ્ત્રને સમજીને વર્તે છે તે તે જો વેદાંતી છે અથવા ઉપાસનાવાળો છે તે એય બુદ્ધા પડ્યા છે પણ કલ્યાણનો માર્ગ એ એમાંથી કોઈને જડયો નથી. માટે એ વેદાંતી છે તે દંભીજ્ઞાની છે ને એ ઉપાસનાવાળો તે પણ દંભી ભક્ત છે.

ગ. પ્ર. ૨૫

કાયર ભક્તાનાં લક્ષણ

દેહાભિમાની એવા ભગવાનના ભક્ત છે તેને તો પ્રભુ ભજ્યામાં હજાર ભતના ઘાટ થાય છે જે જો કરડાં વર્તમાન થાશે તો નહિ નભાય ને સુગમ વર્તમાન હશે તો નભાશે. અને વળી એવો પણ વિચાર કરે જે આવો ઉપાય કરીએ તો સસારમાં પણ સુખીયા થાઈએ અને નભાશે તો હજવા હજવા સત્સંગમાં નભશું એવો ભક્ત હોય તે કાયરને ઠેકાણે બાણવો.

ગ. મ. ૨૨

પ્રાકૃત ભક્તાનાં લક્ષણ

જે હરિનો દાસ હોય ને દંહરૂપે વર્તે તે તો પ્રાકૃત ભક્ત કહેવાય

ગ. પ્ર. ૧૪

જે આવી રીતે (દેહ ગેહાદિક સર્વે પદાર્થ અસત્ય છે ને દેહ ઇન્દ્રિય અંતઃકરણ તેથી પોતાનું સ્વરૂપ જુદું છે એમ) નથી સમજતો ને કેવળ દેહાભિમાની ને પ્રાકૃત મતિ-વાળો છે ને તે જો સત્સંગમાં પડ્યો છે તોપણ તેને પણ

જેવો જાણવો.

ગ. પ્ર. ૨૧

એક આત્મા વિના બીજા સર્વે પદાર્થનો ત્યાગ કરીને કેવળ આત્માપણે વર્તે ને ભગવાનની ઉપાસના કરે એવી રીતનો જે ત્યાગી ન હોય ને ॥ મિથિભાયાં પ્રદિષ્ઠાયાં ન મેદઘ્યતિ કિંચન ॥ એવી સમજણવાળો જે ગૃહસ્થ ન હોય તે તો પ્રાકૃત ભક્ત કહેવાય.

ગ. પ્ર. ૩૮

આ મારી જાત, આ મારી મા, આ મારો ખાપ, આ મારાં સબધી એવી રીતની અહંમમતાએ યુક્ત જેની સમજણ છે તેને તો અતિ પ્રાકૃત મતિવાળો અણુસમજુ જાણવો.

ગ. છં. ૨૪

ક્યારેક ભગવાનની ભક્તિમાંય સુવાણ થાય ને જો કુસંગનો યોગ થાય તો ભક્તિને બુલી જાય ને તે ચાળે ચઢી જાય એને તો પ્રાકૃત દેહાલિમાની કહીએ પણ એ ભક્ત ખરો નહિ ને એનો વિશ્વાસ નહિ.

ગ. છં. ૩૩

મીનડીયા ભક્તનાં લક્ષણ

જે ભગવાનનો ભક્ત કહેવાંતા હોય ને તેને ભગવાન થકી બીજા પદાર્થમાં તો હેત વધુ હોય તે તો કેવળ મીનડીયો ભક્ત છે

ગ. મ. ૫૭

અવિવેકી ભક્તનાં લક્ષણ.

જે ભક્ત જેમ જેમ સત્સંગ કરે છે ને સત્સંગની

વાત સાંભળે છે તેમ તેમ પોતાને વિષે ગુણ પરઠે છે અને ભગવાન ને સત એનો દોષ દેખાડીને એની આગળ વાત કરે છે તે વાતને માને કરીને અવળી લે છે ને વાતના કરનારાનો અવગુણ લે છે તે અવિવેકી છે. ગ. પ્ર. ૬

ભગવાનના ભક્તને જેમ ભગવાનનાં હેતુ થાય છે ને તે શબ્દમાં રસ જણાય છે તેમજ ગીત વાણંતના શબ્દમાં અથવા સ્ત્રી આદરના શબ્દમાં રસ જણાય છે ને હેતુ થાય છે માટે એ ભક્તને અવિવેકી જાણવો. ગ. પ્ર. ૨૬

જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તે તો જે જે મનોરથ કરે તે સર્વે સત્ય થાય છે માટે ભગવાન ત્રિવેણી પદ્મ-ધર્મને અણુસમજણ કરીને જે ઇચ્છે છે એજ એને મોટો અવિવેક છે. વર. ૧૯

કેવી સમજણવાળા ભક્તનો ક્યારેય સંગ ન કરવો.

જે કુબુદ્ધિવાળો હોય તે એમ સમજે જે ભગવાન તો પતિતપાવન છે અધમ ઉદ્ધારણ છે તે માટે કાઈક ધર્મ વિરુદ્ધ અવળું વર્તાઈ જશે તો તેની શી ચિંતા છે? ભગવાન તો સમર્થ છે એવી રીતે મહાત્મ્યનો ઓથ લઈને મૂળગો પાપ કરવા થકી કરે નહિ એવો જે હોય તે તો દુષ્ટ છે પાપી છે ને એવી સમજણવાળો હોય ને તે ઉપરથી ભક્ત જેવો જણાતો હોય તો પણ તેને ભક્ત ન જાણવો ને તેનો સંગ ક્યારેય ન કરવો. ગ. છે. ૩૨

કેવો ભકત સદાય દુઃખીયો રહે છે.

વૈરાગ્ય ને સ્વધર્મ તેણે કરીને જેણે પોતાનાં ઇન્દ્રિયોને વશ ન કર્યા હોય તો તે ભગવાન તથા ભગવાનના ભકતને સંગે રહ્યો થકો પણ દુઃખીયો રહે છે શા માટે જે જેણે પોતાનાં ઇન્દ્રિયો ન જીત્યાં હોય તેને કોઈ દેઝણે મુખ થાત નહિ અને ભગવાનની ભકિત કરતો હોય તો પણ જ્યારે ઇન્દ્રિયો વિષયમાં તણાઈ જાય ત્યારે તે હરિભકતના હૃદયમાં અતિ દુઃખ થાય છે માટે સર્વ પોતાનાં ઇન્દ્રિયોને જીતીને વશ કરે તેજ સદા સુખીયો રહે છે. ગ. છે. ૮

એક દ્રવ્યાદિકનો લોભ તથા સ્ત્રીને વિષે ઝેઠા ઉઠાની વાસ્તના તથા રસને વિષે જીભાની આશક્તિ તથા દેહાલિભાન તથા કુસંગીમા હેત રહી જાય તથા સબધીના હેત હોય એ છે વાના જેને હોય તેને કોઈ દિવસ જીવન ને મરીને પણ મુખ તો ક્યારેય થાયજ નહિ માટે તેને મુખ હચ્છવું હોય તેને એવા સ્વભાવ હોય તે ટાકવા

ગ. છે. ૩૮

કેવા લક્ષણવાળા હરિભક્ત સાથે શ્રીહરિને જોને નહિ.

કૌંઘી, ઇર્ષ્યાવાળો, કપટી ને માની એ ચાર પ્રકારનાં જે મનુષ્ય તે જો હરિભક્ત હોય તોપણ તે સાથે અમારે (શ્રીહરિને) જોને નહિ.

ગ. પ્ર. ૭૬

આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યવાળો ભક્ત પ્રેમીભક્ત કરતાં
શ્રેષ્ઠ છે

જે પ્રકારના ભગવાનના ભક્ત છે તેમાં એકને તો ભગવાનને ।વષે અત્યંત પ્રીતિ છે અને ભગવાનનાં દર્શન ।વના ક્ષણમાત્ર પણ રહેવાતું નથી અને તેનો પ્રેમ બહાર પણ ઘણો દીઠામાં આવે છે. અને ણીજો જે ભગવાનનો ભક્ત છે તેને તો આત્માનિષ્ઠા પણ છે અને વૈરાગ્ય પણ પરિપૂર્ણ છે અને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ પણ છે તોપણ તેના પ્રેમ પ્રથમ કહ્યો જે ભક્ત તેના જેવો જણાતો નથી અને પ્રથમ કહ્યો તેને તો આત્માનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ બેય નથી તોય પણ એની ભક્તિ અતિશય શોભે છે અને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે યુક્ત છે તોપણ તેની ભક્તિ તો પ્રથમ કહ્યો જે ભક્ત તેના જેવી શોભતી નથી એ જે પ્રકારના ભક્ત છે તેમાં આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યવાળો ભક્ત પ્રેમી ભક્ત કરતાં શ્રેષ્ઠ છે કેમજે જેમ વરસાદ ન વરસ્યો હોય ત્યારે નાના પ્રકારનાં તૃણનાં જે બીજ તે પૃથ્વી ઉપર ડાંગ્યો ભસે નહિ અને જ્યારે વરસાદ વરસે ત્યારે એટલાં તૃણ ઉગે જે પૃથ્વીજ દેખાય નહિ તેમ જે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે કરીને રહિત છે તેને જો ભગવાન ।વના બીજા કોઈ વિષયના ઘાટ જણાતા નથી તોય પણ જ્યારે એને કુચ-ગનો યોગ થાય ત્યારે વિષયના ઘાટ થાવા લાગશે ને

બુદ્ધિ બ્રહ્મ થઈ જાશે ને પરમેશ્વરની તો હૈયામાં સ્મૃતિ પણ નહિ રહે ને અખંડ વિષયનું ધ્યાન થાશે પત્રી એ જે વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા વિનાનો પ્રેમી તેને એમ લાસશે જે મારે ભગવાનમાં લેશમાત્ર પ્રીતિ નથી મારે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય વિન નો જે પ્રેમી ભક્ત જણાતો હોય તે તો અતિશય ન્યૂન છે.

અને જેને આત્મનિષ્ઠા છે ને વૈરાગ્ય છે ને ભગવાનમાં પ્રીતિ પણ આધારણ જેવીજ છે તે તો એમ જાણે છે જે મારા જીવાત્માને વિષેજ આ ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ વિરાજમાન છે એમ જાણીને ઉપરથી તો ભગવાનની મૂર્તિનાં દર્શન સ્પર્શાદિકને વિષે આતુરતા જેવું નથી જણાતું ને શાન્તપણા જેવું જણાય છે તોપણ એની પ્રીતિનાં મૂળ ઉંડાં છે તે કોઈ કુસંગને યોગે કરીને પણ એની પ્રીતિ ઓછી થાય એવી નથી મારે એ ભક્ત શ્રેષ્ઠ છે ને એકાંતિક છે

સા. ૧૫

બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનને ભજે છે તે માયિક ઉપાધીવાળા પ્રીતિવાળા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે

એક પરમેશ્વરનો ભક્ત છે તે તો જયત સ્વપ્ન ને સુષુપ્તિ તે થકી પર વર્તે છે ને મલીન રજ તમ ને મલીન સત્વ તેનો ત્યાગ કરીને શુદ્ધ સન્વમય વર્તે છે ને એવો થકો પરમેશ્વરને ભજે છે ને બીજો જે ભક્ત છે તે તો

ત્રિગુણાત્મક વર્તે છે ને પરમેશ્વરને વિષે તો અતિશય પ્રીતિએ યુક્ત વર્તે છે એ બે ભક્તમાં જે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનને ભજે છે તે માયિક ઉપાધીવાળા પ્રીતિવાળા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે કેમ કે ગીતામાં ચાર પ્રકારના ભક્ત કહ્યા છે તેમાં જ્ઞાનીનેજ ભગવાને પોતાનો આત્મા કહ્યો છે માટે જે માયિક ઉપાધીને તણીને બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનને ભજે તેજ ભક્ત શ્રેષ્ઠ છે શા માટે જે નિત્ય પ્રલય જે સુષુપ્તિ ને નિમિત્ત પ્રલય જે બ્રહ્માની સુષુપ્તિ ને પ્રાકૃત પ્રલય જે પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય અને આત્યંતિક પ્રલય જે જ્ઞાન પ્રલય તેમાં તો પ્રકૃતિ પર્યંત સર્વ બ્રહ્મના પ્રકાશને વિષે લીન થઈ જાય છે અને નિત્ય પ્રલયમાં જીવની ઉપાધી લીન થઈ જાય છે ને નિમિત્ત પ્રલયમાં ઇશ્વરની ઉપાધી લીન થઈ જાય છે ને પ્રાકૃત પ્રલયમાં પુરૂષની ઉપાધી સર્વે લીન થઈ જાય છે પણ જ્યારે સૃષ્ટિ સંજય છે ત્યારે એ ત્રણેયને પોત પોતાની ઉપાધી વળગે છે. અને આત્યંતિક પ્રલય જે જ્ઞાન પ્રલય તેણે કરીને જેણે માયિક ઉપાધીનો ત્યાગ કર્યો તેને તો પાછી કાંઈ કાંઈ માયિક ઉપાધી વળગતી નથી. અને એ બે કાંઈક કાંઈક દેહ ધરે તો જેમ ભગવાન સ્વતંત્ર થઈ દેહ ધરે છે તેમ તે પણ સ્વતંત્ર થકો દેહ ધરે છે પણ કાંઈ કર્મ ને માયા તેને આધીન થકો દેહને નથી ધરતો. માટે

અહરુપ થને પરમેશ્વરને ભજે તેજ શ્રેષ્ઠ છે. અને આ વાતે તે જે પરમેશ્વરનો અનન્ય ભક્ત છે અને એકાંતિક ભક્તના લક્ષણે યુક્ત છે તેનેજ નમજાય છે. અમ. ૨ હેતે કરીને ભગવાનમાં જોડાયેલો ક્રોધ ને ભયે કરીને જોડાયેલા કરતાં શ્રેષ્ઠ છે.

એકનુ કોઈ કરીને ભગવાનમાં મન જોડણ છે ને એકનુ ભયે કરીને ભગવાનમાં મન જોડણ છે અને એકનુ તો સ્નેહ કરીને ભગવાનમાં મન જોડણ છે એ ત્રણમાં જેનુ હેત કરીને ભગવાનમાં મન જોડણ છે તે શ્રેષ્ઠ છે.

ગ. છે. ૧૪

ભગવાનના ભક્તનું અંતકાળે કલ્યાણુજ થાય

જેને સાક્ષાત ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે તેને અંતકાળે ભગવાનની સ્મૃતિ રહે. અથવા ન રહે તોપણ તેનું અકલ્યાણુ થાય તહિ તેની તો ભગવાન રક્ષા કરે છે અને જે ભગવાનથી વિમુખ છે તે તો બોલતાં ચાલતાં દેહ મૂકે છે તોપણ તેનું કલ્યાણુ થાતું નથી ને મરીને જમપુરીમાં જાય છે ને કેટલાક પાંચી હોય તે બોલતાં ચાલતાં દેહ મૂકે છે અને ભગવાનને ભક્ત હોય ને તેનો અકાળ મૃત્યુ થયો તે માટે શુ તેનુ અકલ્યાણુ થાયે ? નહિજ થાય. ત્યારે અંતે યા યતિઃ સા ગતિઃ ॥ એ શ્રુતિનો અર્થ એમ કરવો

જે જેવી હુમણા એને મતિ છે તેવી અંતકાળે ગતિ થાય છે. માટે તે જે ભક્ત તેની મતિમાં એમ રહ્યું છે જે મારું કલ્યાણુ તો થઈ રહ્યું છે તો તેનું કલ્યાણુ અંતકાળે થઈજ રહ્યું છે અને જેને સંતની પ્રાપ્તિ નથી થઈ ને ભગવાનના સ્વરૂપની પણ પ્રાપ્તિ નથી થઈ તેની મતિમાં તો એમ વર્તે છે જે હું અજ્ઞાની છું ને મારું કલ્યાણુ નહિ થાય તો જેવી એની મતિ છે તેવી એની અંતકાળે ગતિ થાય છે. અને જે ભગવાનના દાસ થયા છે તેને તો દાંધ કરવું રહ્યું નથી. એના દર્શને કરીને તો બીજા જીવનું કલ્યાણુ થાય છે તો એનું કલ્યાણુ થાય એમાં શું કહેવું ?

ગ. પ્ર. ૧૪

વિમુખ હોય ને તેને અંતકાળે જાત્રત અવસ્થા વર્તતી હોય ને બોલતો બોલતો દેહ મૂકે તેણે કરીને કાંઈ કલ્યાણુ થાતું નથી. વિમુખ તો સારી રીતે દેહ મૂકે અથવા ભુટી રીતે દેહ મૂકે પણ નર્કજ જાય. અને ભગવાનનો ભક્ત હોય ને બોલતો બોલતો દેહ મૂકે પણ તેનું કલ્યાણુ છે પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી એમ ભગવાનના ભક્તને જાણવું. અને ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને અત સમે સ્વપ્નાદિકને યોગે કરીને ઉપરથી પીડા જેવું જણાતું હોય પણ એને અંતરમાં તો ભગવાનને પ્રતાપે કરીને અતિ આનંદ વર્તતો હોય માટે નહીં હરિભક્ત હોય ને

અંત સમે લાવા જંખા કરતો થકો દેહ મૂકે પણ એના કલ્યાણમાં લેશમાત્ર સંશય રાખવો નહિ. ગ. પ્ર. ૭૭

હરિભક્તને તાવ આવે અથવા દેહ પડવાનો સમય થાય ત્યારે બાધિતાનુવૃત્તિને યોગે કરીને લગવાન વિના બીજા પદાર્થની પણ ક્યારેક સ્મૃતિ થઈ આવે અને તે સમયમાં જે બોલાય તે પણ બરહ્યા જેવું બોલાય અને ઓય બાપ, ઓય મા એવાં વચન પણ બોલાય ત્યારે જે આ બાધિતાનુવૃત્તિના મર્મને ન સમજતો હોય તેના હૈયામાં તે હરિભક્તનો અવગુણ આવી જાય જે આ લગવાનનો ભક્ત કહેવાતો હતો ને અંતક્રમે આમ કેમ બરલે છે ? એવો જે અવગુણ લેવાય છે તે બાધિતાનુવૃત્તિનો મર્મ જાણ્યા વિના લેવાય છે. અને આ સમારમાં કેટલાક પાપી મનુષ્ય હોય ને તે અત સમે બોલતા ચાલતા ખબડદાર થકા દેહને મેલે છે અથવા કોઈક સીપાઈ ને રજપુત હોય ને તેને શરીરમાં ઘા વાગે એટલે ખબડદારથકા ને બોલતા વાલતા મરી જાય છે માટે લગવાનથી નિમુખ હોય ને તે ખબડદાર થકો દેહ મૂકે તોપણ શું તેનું કલ્યાણ થાય છે ? તેનો તો નર્કમાંજ નિવાસ થાય છે અને લગવાનનો ભક્ત હોય તે લગવાનનું નામ સ્મરણ કરતો થકો દેહ મૂકે અથવા બાધિતાનુવૃત્તિને યોગે કરીને બેશુદ્ધ થઈને દેહ મૂકે તોપણ એ લગવાનનો ભક્ત લગવાનના ચરણારવિહનેજ પામે છે.

ગ. છે. ૪

અને આવી રીતનો (ભગવાન ને સંતનો મહાત્મ્ય-
જ્ઞાને સહિત નિશ્ચય હોય એવો) હરિભક્ત હોય તેનો દેહ
પગ ઘસીને પડે વાઘ ખાઈ જાય સર્પ કરડે શસ્ત્ર વાગે
પાણીમાં ઝુડી જાય ઇત્યાદિક ગમે તેવી રીતે અપમૃત્યુએ
કરીને દેહ પડે તોપણ ભગવાનના ભક્તની અવળી ગતિ
થાયજ નહિ એ તો ભગવાનના ધામનેજ પામે, અને
ભગવાનથી વિમુખ હોય તેનો દેહ સુધી સારી પેઠે પડે ને
ચંદનના લાકડામાં સસ્કારે યુક્ત બળે તોપણ તે તો
નિશ્ચય ચમપુરીમાં જાય. લો. ૩

ભગવાનના ભક્તને જીવતાં શી પ્રાપ્તિ થાય છે

જેને ભગવાન ને ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ છે
તેને જીવતે તો ભગવાનનાં કથાકિર્તન કરતાંથકાંજ દિવસ
ને રાત્રી વિતે છે અને ત્રણ અવસ્થાથી પર જે પોતાનો
જીવાત્મા તેનું બ્રહ્મરૂપે સાક્ષાત દર્શન થાય છે અને
ભગવાન વિના અન્ય પદાર્થ માત્રને વિષે વૈરાગ્ય થાય છે
અને અધર્મનો ત્યાગ કરીને ધર્મને વિષે રહેવાય છે.

ગ. મ. ૬૬

ભગવાનના ભક્તને દેહ મૂક્યા કેડે શી પ્રાપ્તિ
થાય છે

જેને ભગવાન ને ભગવાનના સંતની પ્રાપ્તિ થઈ છે
તેને દેહ મૂકે ત્યારે ભગવાન પોતા જોવોજ કરે છે જેમ

ભગવાને પ્રજ્ઞાને કહ્યું છે જે હે પ્રજ્ઞા જેવો હું છું ને જેવો
મારો મહિમા છે ને જેવાં મારાં ગુણ ને કર્મ છે તેવું
મારા અનુગ્રહથી તુંને વિજ્ઞાન થાયો એવું જે પ્રજ્ઞાને
કહ્યું છે તેમ જે પોતાના અનન્ય ભક્ત હોય તે સર્વને
ભગવાન એવી પ્રાપ્તિ કરાવે છે અને જેમ ભગવાન કાળ
કર્મ ને માયાથી રહિત છે તેમજ ભગવાનના ભક્ત પણ
કાળ કર્મ ને માયાથી રહિત થાય છે ને અખંડ ભગવા-
નની સેવાને વિષે રહે છે એવી દેહ મૂક્યા કેડે પ્રાપ્તિ થાય
છે.

ગ. મ. ૬૬

જ્યારે સર્વ પ્રજ્ઞાંડનો પ્રલય થાય છે ત્યારે જે જીવ
છે તે તે માયાને વિષે રહે છે અને જે ભગવાનના ભક્ત
છે તે તે ભગવાનના ધામમાં જાય છે.

ગ. પ્ર. ૧૨

ભગવાનના ભક્ત દેહ મૂક્યા પછી તંત્રેમય જે ભગ-
વાનનું ધામ તેને પામે છે.

ગ. પ્ર. ૧૨

ધર્મકૃત્તને આશ્રિત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત છે
તે જ્યારે પંચભૂતના દેહને મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય
છે ત્યારે ભગવાનની ઇચ્છાએ કરીને પ્રજ્ઞમય દેહને પામે છે.

ગ. પ્ર. ૧

ભગવાનનો ભક્ત દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં
જાય છે ત્યારે જેવી ભગવાનની મરણ હોય તેવો તેનો
આકાર બધાય છે અથવા એ ભક્તને જેવો સેવાનો અવ-

કાશ આવે તેવો આકાર ધરીને ભગવાનની સેવા કરે છે.

ગ. છે. ૨૨

આ જીવ જ્યારે ભગવાનના અવતાર જે રામકૃષ્ણાદિક તેની ઉપાસના કરે ત્યારે બ્રહ્મરૂપ થાય ને એની મુક્તિ થાય.

ગ. મ. ૩૧

જીવ જ્યારે પરમેશ્વરને શરણે જાય ત્યારે ભગવાનની માયાને તરે ને નારદ સનકાદિકની પેઠે બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ને ભગવાનનો પાર્શ્વ થાય છે.

ગ. છે. ૧૦

જ્યારે એ જીવના અજ્ઞાનની નિવૃત્તિ થાય છે ત્યારે એને માયિક ત્રણ દેહનો સંગ છુટી જાય છે પછી એ જીવ કેવળ ચૈતન્ય સત્તામાત્ર રહે છે પછી એ જીવને ભગવાનની ભુમી આદિક જે આઠ પ્રકારની પ્રકૃતિ તેથકી જુદી જે ચૈતન્ય પ્રકૃતિ તેનું ભગવાનની ઈચ્છાએ કરીને દેહ બંધાય છે ને તેણે યુક્તથકો ભગવાનના અક્ષરધામને વધે રહે છે.

ગ. મ. ૬૬

ભગવાનનો ભક્ત જ્યારે દેહને મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે કોઈક તો ગરૂડ ઉપર બેસીને જાય છે અને કોઈક તો રથ ઉપર બેસીને જાય છે ને કોઈક તો વિમાન ઉપર બેસીને જાય છે એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના ધામમાં જાય છે તેને યોગ સમાધિવાળા છે તે

પ્રત્યક્ષ દેખે છે.

ગ. પ્ર. ૧

અક્ષરધામને પામ્યો જે ભક્ત તે પણ અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે ને ભગવાનની અખંડ સેવામાં રહે છે.

ગ. પ્ર. ૨૧

ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે તોપણ સ્વામી સેવકપણું રહે છે

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેણે જેવા ભગવાનને જાણ્યા હોય જે ભગવાન આટલી સામર્થ્યે યુક્ત છે અને આટલી શોભાએ યુક્ત છે અને આવા સુખરૂપ છે એવી રીતે એ ભક્તે જેટલો ભગવાનનો મહિમા જાણ્યો છે અને જેવા પ્રતાપે યુક્ત ભગવાનને જાણ્યા છે તે ભક્ત ત્યારે દેહ મૂકીને ભગવાનના ધામમાં જાય છે ત્યારે રૂપ તથા સામર્થ્ય તે એ ભક્તની પણ તેવીજ થાય છે તોપણ ભગવાનની સામર્થ્ય અને ભગવાનનું સુંદરપણું ઇત્યાદિક જે પ્રતાપ તે એ ભક્તને ભગવાનને વિષે અતિશય જણાય છે ત્યારે એ ભક્ત એમ જાણે છે જે મેં જેટલો પ્રતાપ જાણ્યો હતો ને સુંદરપણું જાણ્યું હતું તેટલું ઐશ્વર્ય ને તેટલું સુંદરપણું તો મુંને પણ ભગવાને આપ્યું છે તોપણ ભગવાનનું ઐશ્વર્ય ને ભગવાનનું સુંદરપણું તે તો અતિશય અપાર દેખાય છે માટે મું જેવા અનંત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામ્યા છે તોપણ ભગવાન જેવો કોઈ થાવાને સમર્થ થાતો

નથી શા માટે જે ભગવાનનો મહિમા ગુણ કર્મ જન્મ ને સામર્થી તથા સુંદરતા સુખદાયકપણું એ આદિક જે અનંત કલ્યાણકારી ગુણ તેના પારને શોષ સારદા બ્રહ્માદિક દેવતા તથા ચાર વેદ એ પામતા નથી અને ભગવાન પોતે પણ પોતાના મહિમાના પારને પામતા નથી માટે ભગવાન તો સર્વ સામર્થ્યો કરીને અપાર છે. અને એ ભગવાનને ભક્તને અનંતકોટી વૈષ્ણવ ભગવાન સરખા થયા છે તોપણ ભગવાનમાંથી કોઈ જાતનો પ્રતાપ આણું જેટલો પણ ન્યૂન થયો નથી જેમ મીઠા જળનો સમુદ્ર ભર્યો હોય તેમાંથી મનુષ્ય પશુ પંખી સર્વે જેઠું ભાવે તેટલું જળ પીએ તથા પાત્ર ભરી લે તોપણ ઓછું થાતું નથી શા માટે જે તે સમુદ્ર તો અગાધ છે તેમજ ભગવાનનો મહિમા પણ અતિશય અપાર છે માટે કોઈ રીતે કરીને વધે છટે એવો નથી તે સાડ જે જે ભગવાનના ભક્ત બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા છે તોપણ ભગવાનના દ્રઢ હાસ થઈને ભગવાનનું ભજન કરે છે. એવી રીતે ભગવાનના ભક્ત ભગવાનના સાધર્મ્યપણાને પામે છે તોપણ સ્વામી સેવકપણું રહે છે. ગ. મ. ૬૭

એકાન્તિક ભક્ત.

એકાન્તિકપણું કોને કહીએ

સત્સંગ થયા પછી દુર્લભમાં દુર્લભ તે શું સાધન
માન્યું છે તે જે એકાન્તિકપણું એમાં આવે એ અતિશય
દુર્લભ છે. તે એકાન્તિકપણું તે શું તેા ધર્મ જ્ઞાન ને
વૈરાગ્ય એ ત્રણે યુક્ત જે ભગવાનની ભક્તિ તેને એકા-
ન્તિક પૂં ક. એ લો. ૬

એકાન્તિક ભક્તનાં લક્ષણ

જેને ભગવાન વિના બીજી કોઈ વાસના ન હોય ને
પોતાને પ્રત્યક્ષ માનીને ભગવાનની ભક્તિ કરતો હોય તે
એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય. ગ. પ્ર. ૧૧

જેના હૈયામાં, ભગવાનની ભક્તિ હોય તેને એવી વૃત્તિ
રહે જે ભગવાન તથા સત મુને જેજે વચન કહેશે તેમજ
મારે ક. છે એમ તેના હૈયામાં હિમત રહે, અને
આટલું વચન મુંથી મનાશે ને આટલું નહિ મનાય એવું
વચન તેા ભુલે પણ ન કહે અને વળી ભગવાનની મૂર્તિને
હૈયાનાં ધારવાં તેમાં શૂરવિરપણું રહે ને મૂર્તિ ધારતાં
ધારતાં જો ન ધરાય તોપણ કાયર ન થાય ને નિત્ય નવી
નવી શ્રદ્ધા રાખે ને મૂર્તિ ધારતાં જ્યારે ભૂંડા ઘાટ સંકલ્પ

થાય ને તે હઠાવ્યા હઠે નહિ તો ભગવાનનો ઓટો મહિમા સમજીને પોતાને પૂર્ણકામ માનીને તે સંકલ્પને ઓટા કરતો રહે ને ભગવાનના સ્વરૂપને હૈયામાં ધારતો રહે તે ધારતાં ધારતાં દશ વર્ષ થાય અથવા વીશ વર્ષ થાય અથવા પચવીશ વર્ષ થાય અથવા સો વર્ષ થાય તોપણ કાયર થઈને ભગવાનના સ્વરૂપને ધારવું તે મૂકી દે નહિ કેમજે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અનેક ધર્મ સંસિદ્ધ સ્તતો યાતિ પરાં ગતિમ્ ॥ તે માટે એમ ને એમ ભગવાનને ધારતો રહે એવું જેને વર્તીતું હોય તેને એકાન્તિક ભક્ત કહીએ.

ગ. પ્ર. ૧૫

આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય પ્રીતિ ને સ્વધર્મ એ ચારે ગુણ જેનામાં અતિશય દ્રઢપણે કરીને વતો છે તે ભક્તને સર્વે સાધન સંપૂર્ણ થયાં ને એનેજ એકાન્તિક ભક્ત જાણવો.

ગ. પ્ર. ૧૬

પોત પોતાના વર્ણાશ્રમનો જે ધર્મ તેને વિષે અચલ નિષ્ઠા તથા આત્મનિષ્ઠાની અતિશય દ્રઢતા તથા એક ભગવાન વિના બીજા સર્વ પદાર્થને વિષે અરૂચી તથા ભગવાનને વિષે મહાત્મ્યે સહિત એવી નિષ્કામ ભક્તિ એ જે ચાર સાધન તેને એકાન્તિક ધર્મ કહીએ. ને એવા એકાન્તિક ધર્મવાળા જે ભક્ત (એકાન્તિક ભક્ત) તે આ સમયમાં આપણા સત્સંગમાં કેટલાક છે.

અ. પ્ર. ૨૧

જે ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને ખાતાં પીતાં નહાતાં
ધોતાં ચાલતાં બેસતાં સર્વ ક્રિયાને વિષે ભગવાનની મૂર્તિનું
ચિતવન કરવું, અને આ દેહને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું
નહિ ને આ દેહનાં સંબંધીને પોતાનાં સંબંધી માનવાં
નહિ કેમજે ચોરાશી લાખ બતના દેહ ધર્યાં તેનો સંબંધ
રહ્યો નહિ તો આ દેહનો સંબંધ પણ નહિજ રહે તે માટે
દેહ ગેહાદિક સર્વ પદાર્થને અસત્ય જાણીને તથા દેહ
ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણ તેથી જુદું પોતાનું સ્વરૂપ જાણીને
તથા પોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની નિષ્કામ ભક્તિ
કરવી અને દિવસે દિવસે ભગવાનનું અતિશય મહાત્મ્ય
જણાય તેને અર્થે સાંધુનો સંગ નિરંતર રાખવો. અને
જેની એવી સમજણ હોય તેનેજ ઐકાંતિક ભક્ત કહીએ.

ગ. પ્ર. ૨૧

જે પદાર્થનો ત્યાગ કર્યો તેનો પાછો કોઈ દિવસ
મનમાં સંકલ્પ ન થાય જેમ વિષ્ટાનો ત્યાગ કર્યો છે તેનો
પાછો સંકલ્પ થાતો નથી તેમ સંકલ્પ ન થાય ત્યાં શુકલ
પ્રત્યે નારદજીનો કહેલો શ્લોક છે જે ॥ત્યજ ધર્મમ ધર્મચ ॥
અને એ શ્લોકનું હારદ એ છે જે એક આત્મા વિના
બીજાં જે જે પદાર્થ છે તેનો ત્યાગ કરીને કેવળ આત્મા-
પણે વર્તવું ને ભગવાનની ઉપાસના કરવી તેને પુરો-ત્યાગી
કહીએ. અને એવી રીતનો જે ત્યાગી હોય તે તો

એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય.

ગ. પ્ર. ૩૮.

જે અહસ્થ હરિભક્ત હોય તે તે જોમ જનક રાજાએ કહ્યું જે આ મારી મિથિલા નગરી બળે છે પણ તેમાં માડું કાંઈ બળતું નથી ત્યાં શ્લોક છે જે ॥ મિથિલાયાં પ્રદિપ્તાયાં નમે દશાતિ કિંચન ॥ એમ સમજે ને અહમાં રહેતો હોય તે અહસ્થ હરિભક્ત ખરો કહેવાય અને એવી રીતનો જે અહસ્થ હોય તે તે એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય.

ગ. પ્ર. ૩૮

ધર્માનિષ્ટા, આત્મનિષ્ટા, વૈરાગ્યનિષ્ટા ને ભક્તિનિષ્ટા એ ચારે નિષ્ટા એકને વિષે વર્તે ત્યારે તેને પરમ ભાગવત કહીએ અને એનેજ એકાન્તિક ભક્ત કહીએ.

ગ. પ્ર. ૪૭

એકાન્તિક સંત છે તે તે ભગવાનની મૂર્તિને અક્ષર-તીત સમજે છે ને મૂર્તિમાન એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેને બ્રહ્મરૂપ જે અનંતકોટી મુક્ત અને અક્ષરધામ એ સર્વના આત્મા બાણે છે માટે કોઈ ગમે તેવાં શાસ્ત્ર વંચાતાં હોય ને તેમાં ભગવાનનું નિર્ગુણપણે કરીને પ્રતિપાદન આવે તે ઠેકાણે એમ બાણુનું જે એ ભગવાનની મૂર્તિનો મહિમા કહ્યો છે પણ ભગવાન તો સદા મૂર્તિમાનજ છે એવી રીતે જે સમજે તેને એકાન્તિક ભક્ત કહીએ.

ગ. પ્ર. ૬૬

જે એકાન્તિકે ભક્ત હોય તેને એક તો આત્મ-
નિષ્ઠા હોય ને બીજો વૈરાગ્ય હોય ને ત્રીજો પોતાનો ધર્મ
દ્રઢપણે હોય ને એથી શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે અત્યંત
ભક્તિ હોય. ગ. મ. ૩૮

જે ભક્તને શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ને ગંધ એ પંચ
વિષય હોય તોપણ ભગવાન સંબંધીજ હોય ને તેના શ્રવણ
તે અખંડ ભગવાનની કથા સાંભળવાને ઇચ્છે ને ત્વચા તે
ભગવાનનો સ્પર્શ કરવા ઇચ્છે ને નેત્ર તે ભગવાન ને
ભગવાનના સંતનાં દર્શન કરવા ઇચ્છે ને રસના તે ભગ-
વાનના મહાપ્રસાદના સ્વાદને ઇચ્છે અને નાસિકા તે ભગ-
વાનને ગ્રહ્યાં જે પુષ્પ તુલસી તેના સુગંધને ઇચ્છે પણ
પરમેશ્વર વિના અન્ય વસ્તુને સુખદાઈ જાણેજ નહિ એવી
રીતે જે વર્તે તે ભગવાનનો એકાન્તિકે ભક્ત કહેવાય.

ગ. મ. ૪૮

ભગવાનના એકાન્તિકે ભક્ત હોય તેનું જે મન
તે ભગવાનના સ્વરૂપનુંજ ચિંતવન કરે અને વાણી તે
ભગવાનના જસનેજ ગાય અને હાથ તે ભગવાન કે ભગ-
વાનના ભક્તની સેવા પરિચર્યાનેજ કરે અને કાન તે અખંડ
ભગવાનના જસનેજ સાંભળે.

ગ. મ. ૫૫

આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને ભગવાનને વિષે ભક્તિ એ
ત્રણેય ભેગાં હોય ત્યારે ફેાઈ જાતની ખોટ ન કહેવાય.

અને એવો જે હોય તે તો ભગવાનનો જ્ઞાની ભક્ત કહેવાય.
એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય, અનન્ય ભક્ત કહેવાય.

ગ. મ. ૬૫

આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને વિષે જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ
ને ભગવાનની ભક્તિ એ ચાર વાનાં જેમાં હોય તે એકા-
ન્તિક ભક્ત કહેવાય અને આપણા સત્સંગમાં મોટો કરવા
ચોગ્ય પણ તેજ છે.

વર. ૩

એને એ ચાર (જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ ને ભક્તિ) સંપૂર્ણ
ન હોય ને એક મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ મુખ્ય-
પણે કરીને હોય તોપણ ત્રણ જે બાકી રહ્યાં તે તે એકના
પેટામાં આવી જાય અને (તેજો) અતિશય મહાત્મ્ય સહિત
ભક્તિ ભગવાનને વિષે હોય તો એક ભક્તિને વિષે ત્રણે
આવી જાય અને સામાન્ય ભક્તિ હોય તો એકમાં ત્રણ
ન આવે માટે ચાર વાનાંએ સહિત જે ભક્તિ તે જેમાં
હોય તે એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય એમ કહ્યું છે. અને
એવી અસાધારણ ભક્તિ તો પૃથુરાજને હતી તે ભગવાને
વર દેવાનું કહ્યું ત્યારે ભગવાનની કથા સાંભળવા સારૂ દસ
હજાર કાન માગ્યા પણ બીજું કંઈ ન માગ્યું ને જે ગો-
પીયુંને રાસક્રિડામાં જીવવા હીધીયું તે દેહ મૂકીને શ્રીકૃષ્ણ
પાસે ગઈયું એવી અસાધારણ ભક્તિ હોય તો જ્ઞાનાદિક
ત્રણે એક ભક્તિમાં આવી જાય.

વર. ૩

જેને વિષે સ્વધર્મ, જ્ઞાન, વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્યે યુક્ત
એવી વાસુદેવ ભગવાનની અનન્ય ભક્તિ એટલાં વાનાં હોય
તેને એકાન્તિક ભક્ત કહીએ. ગ. છે. ૩૩

‘વાસના રહિત વર્તવું’ એ એકાન્તિકનો ધર્મ છે અને
વાસના જરાક રહી જાય તો સમાધીવાળો હોય અને નાડી
પ્રાણ તણાતાં હોય તોય પણ વાસના સમાધીમાંથી પાછો
મેચી દાવે છે મારે વાસના ટાળે તેજ એકાન્તિક ભક્ત
છે. ગ. પ્ર. ૬૦

એકાન્તિકપણું તે શું તો ધર્મ જ્ઞાન ને વૈરાગ્ય એ
ત્રણે યુક્ત જે ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને એકાન્તિકપણું
કહીએ. લો. ૬

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પણ ગીતામાં કહ્યું છે જે
॥ સમલોષ્ટા સમ કાંચન ॥ એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેણે
ભગવાનનું સ્વરૂપ તત્વે કરીને જાણ્યું છે. અને એનેજ
અનન્ય ભક્ત કહીએ. ગ. મ. ૧

જેને સર્વથી ભગવત્ સ્વરૂપનું બળ અધીક હોય
તેજ એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય. ગ. મ. ૬

વાસુદેવ મહાત્મ્યને વિષે એકાન્તિક ભક્તના ધર્મ
કહ્યા છે જે એકાન્તિક ભક્ત હોય તે પોતાનું રૂપ દેહ
માને નહિ ને પોતાને ચૈતન્યરૂપ માને અને સ્વધર્મ જ્ઞાન
ને વૈરાગ્ય તેણે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરે ને એક

ભગવાન વિના બીજા કોઈ પદાર્થની વાસના રાખે નહિ.

ગ. મ. ૨૨

વિજળી જેવાં જે (મોટા પુરૂષ) હોય તે તો માંયા રૂપી વરસાદને પાણીએ કરીને પણ નં ઓલાય એવા વિજળીના અગ્નિ જેવા તો સાધન દશાવાળા ભગવાનના એકાન્તિક સાધુ છે.

વર. ૩

ભગવાનની સેવા વિના ચતુર્ધા મુક્તિને પણ ન ઇચ્છે એવો હોય તે ભગવાનનો એકાન્તિક ભક્ત બાણવો.

ગ. છે. ૩૩

એકાન્તિકનો ધર્મ એકાન્તિક થકીજ પમાય છે

અને આવી રીતનો જે એકાન્તિક ધર્મ (નિર્વાસનીક-પણ) તે તો જે એવા નિર્વાસનીક પુરૂષ હોય અને જેને ભગવાનને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને વચને કરીને પમાય પણ અથમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીને નથી પમાતો અને કોઈક સાંભળીને તેવી ને તેવી વાત કહેવા બાય તો કહેતાં પણ આવડે નહિ માટે જેને એકાન્તિકના ધર્મમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકીજ એકાન્તિકનો ધર્મ પમાય છે.

ગ. મ. ૬૦

પરમ એકાન્તિકનાં લક્ષણ

વડવાનલ અગ્નિ જેવા હોય તે તો જેમ વડવાનલ સમુદ્રમાં રહે છે પણ સમુદ્રના જળનો ઓલાવ્યો ઓલાતો

નથી અને સમુદ્રના જળને પીકેને મૂલદારે કાઢી નાખે છે તે પાણી મીઠું થાય છે તેને મેઘ લાવીને સંસારમાં વૃષ્ટિ કરે છે તેણે કરીને નાના પ્રકારના રસ થાય છે તેમ એવા જે મોટા પુરૂષ છે તે સમુદ્રની જળ જેવા ખારા જીવ હોય તેને પણ મીઠા કરી નાખે છે એવા વડવાનલ અગ્નિ જેવા તો સિદ્ધ દશાવાળા ભગવાનના પરમ એકાન્તિક સાધુ છે.

વર. ૩

એકાન્તિક ભક્તની ભગવાનને વશ કરવાની રીત.

ભગવાન પોતાના ભક્તની પરીક્ષા જુએ છે પછી જો એ પાકો ભક્ત હોય ને ભગવાન વિના બીજું કંઈ ન ઈચ્છે, ને નિર્વાસનીક એવો એકાન્તિક ભક્ત હોય તો ભગવાન પોને તે ભક્તને વશ થઈ જાય છે જેમ વામનજીએ બળીરાજનું ત્રિલોકીનું રાજ્ય લઈ લીધું ને ચાંદ લોકનાં બે પગલાં કર્યાં અને ત્રીજા પગલા સાડે તે બળીરાજએ પોતાનું શરીર આપ્યું એવી રીતે શ્રદ્ધા સહિત ભગવાનને સર્વસ્વ આપ્યું તોય ભગવાને એને વગર બાંકે બાંધ્યો તો પણ ભક્તિથકી પરચો નહિ ત્યારે એવી પોતાની અનન્ય ભક્તિ જોઈને પોતે ભગવાન તે બળીના બંધનમાં આવતા હવા ને ભગવાને તો બળીરાજને ક્ષણમાત્ર બાંધ્યો હતો અને ભગવાન તો એની ભક્તિરૂપી દોરીએ કરીને બંધાણા છે તે આજ દિવસ સુધી પણ અખંડ ભગવાન બળીને દરવાજે ઉભા છે, અને

બળીરાજની દ્રષ્ટિથી ભગવાન પદમાત્ર પણ છેટે થાતા નથી. એવી રીતે આપણુ પણ બીજી સર્વે વાસના ટાળીને ને ભગવાનને સર્વસ્વ અર્પણ કરીને ભગવાનના દાસ થઈ રહીશું અને એમ કરતાંય ભગવાન આપણને વધુ દુઃખ દેશે તો ભગવાન પણ પોતે આપણે વશ થઈ જશે શા માટે જે પોતે ભક્તવત્સલ છે ને કૃપાસિંધુ છે તે જેની પોતાને વિષે અતિ દ્રઢ ભક્તિ દેખે તેને પોતે આધીન થઈ જાય છે પછી તે પ્રેમભક્તિએ યુક્ત જે ભક્તનું મન તે મનરૂપી દોરીએ કરીને બધનમાં આવે છે પછી છુટવાને સમર્થ થાતા નથી માટે જેમ જેમ ભગવાન આપણને કસણીમાં રાખે તેમ તેમ વધુ રાજી થવું જોઈએ જે ભગવાન જેમ જેમ મુંને વધુ દુઃખ દેશે તેમ તેમ વધુ મારે વશ થાશે અને પદમાત્ર મુજથી છેટે નહિ રહે એવું સમજીને જેમ જેમ ભગવાન અતિ કસણી દેતા જાય તેમ તેમ અતિ રાજી થાવું પણ કોઈ રીતે દુઃખ દેખીને અથવા દેહના મુખ સારૂ પાછો પગ ભરવો નહિ. ગ. પ્ર. ૬૧

ધર્મ, વૈરાગ્ય, આત્મજ્ઞાન ને મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિમાંથી કોઈ કાળે પડે નહિ તેનાં લક્ષણ

જેનો બાળકપણાથીજ એવો સ્વભાવ હોય જે કોઈની છ.યામાં તો દબાયજ નહિ અને એ જ્યાં બેઠો હોય ત્યાં કોણેય હાંસી મશ્કરી થાય નહિ અને તેને કોણેય હળવું

વેણુ પણ કહેવાય નહિ એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તે કોઈ દિવસ ધર્મ, વૈરાગ્ય, જ્ઞાન ને ભગવાનની ભક્તિ તેમાંથી પડેજ નહિ અને તેનો માનીના જેવો સ્વભાવ હોય તો પણ તેને કશાણનો ખપ હોય માટે તે સત્સંગમાંથી કોઈ પ્રકારે જાય નહિ. ગ. મ. ૧૫

એકાન્તિકને ભગવાન વિના બીજું કંઈ ન ઇચ્છવા સંબંધી સમજણ

જ્યારે ભગવાનને ભજીને આવી રીતનો (એકાન્તિક) સાધુ થયો ત્યારે સાધુ થકી કંઈ બીજી મોટી પદવી નથી જેમ રાજા હોય ને તેની રાણી હોય તે જેટલામાં રાજાનું રાજ્ય છે તેટલામાં રાણીનું રાજ્ય પણ કહેવાય અને જેવો રાજાનો હુકમ ચાલે તેવોજ રાણીનો પણ હુકમ ચાલે તેમ ભગવાનનો જેવો પ્રતાપ છે તેવોજ એ સાધુનો પણ પ્રતાપ છે માટે તુચ્છ એવાં જે સંસારનાં સુખ તે સાધુને ઇચ્છવાં નહિ કાંજે એ સાધુ જ્યારે ભગવાનના ધામને પામે છે ત્યારે અનંતકોટી બ્રહ્માંડના પતિ જે બ્રહ્માદિક ઇશ્વર તે ભગવાનને અર્થે જેમ અનંત પ્રકારની ભેટ સામગ્રીયું લાવે છે તેમ સાધુને અર્થે પણ લાવે છે ને ભગવાનને પ્રતાપે કરીને એ સાધુ અલૌકિક ઐશ્વર્ય સામર્થ્યને પામે છે એવો મોટો વિચાર હૈયામાં રાખીને એક ભગવાન વિના બીજું કંઈ પણ મનમાં ઇચ્છવું નહિ. અને જેમ હાથમાં ચિતામણી

આવી ત્યારે તે ચિંતામણીને જતન કરીને રાખવી કેમજે
જો હાથમાં ચિંતામણી છે તો જે પદાર્થને ઇચ્છશે તે પદાર્થ
ને આપશે તેમ ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની મૂર્તિરૂપી
ચિંતામણીને ઝાલી રાખવી પણ તેને મૂકવીજ નહિ તો એને
સર્વ વાતની સિદ્ધિ થાશે. ગ. મ. ૨૨

કાળ કર્મને યોગે નિયમ બહાર વર્તાય તો પણ
એકાંતિકપણું રહે તેવા ભક્તનાં લક્ષણ

જીવનો દેહ છે તે તો પૂર્વ કર્મને આધીન છે તેનો
એક નિર્ધાર રહેતો નથી તે ક્યારેક સાજો રહે ને ક્યારેક
કર્મધીનપણે કરીને માંદો થઈ જાય ને ક્યારેક સ્વતંત્ર
વર્તતો હોય ને ક્યારેક પરાધીન પણ થઈ જાય ને ધાર્યું
હોય તે ઠેકાણે રહેવાય કે નજ રહેવાય અને ક્યારેક હરિ-
ભક્તનાં મંડળમાં રહેતા હોઈએ ને કર્મ કે કાળને યોગે કરીને
નોખા પડી ગયા ને એકલાજ રહી જવાય ત્યારે જે જે
નિયમ રાખવાની દૃઢતા હોય તેનો કાંઈ મેળ રહેજ નહિ
અથવા ઇચ્છેજ જેવો કાંઈક રાજા હોય ને તેણે ક્યાંઈક પરવશ
રાખ્યા અથવા પોતાનાં મન ને ઇદ્રિયો તે ઇચ્છેજ જેવાંજ
છે તેણેજ પરવશ રાખ્યા ત્યારે જે સંતના મંડળમાં
રહેવું ને સત્સંગની મર્યાદા પાળવી તેનો કાંઈ
મેળ રહે નહિ અને શાસ્ત્રમાં તો એમજ કહ્યું છે જે ધર્મ,
જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ને ભક્તિ એ ચાર સંપૂર્ણ હોય ત્યારે

એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય ને એકાન્તિકની જે મુક્તિ છે તેને
 યામે ને કાળ કર્મને યોગે કરીને દેહની વ્યવસ્થા તો
 એકની એક રહે તેમ જણાતું નથી માટે ભગવાનના ભક્તને
 કેવી રીતે એકાન્તિકપણું રહે છે ? તો જેમ અમારે
 (શ્રીહરિને) ભગવાનને વિષે નિષ્ટા રહે છે તેમ અમે કહીએ
 જે અમારે તો ગમે તેવું સુખ દુઃખ આવે તથા સંપત્તિ
 વિપત્તિ આવે તેમાં એમ રહે છે જે એક તો ભગવાનની
 અતિશય મોટપ જાણીએ છીએ તેણે કરીને આ સંસારમાં
 મોટા મોટા રાજાની સમૃદ્ધિ ને રાજ્ય લક્ષિમ તેને જોઈને
 લેશમાત્ર પણ અતરમાં તેનો ભાર આવતો નથી. અને એમ
 સમજીએ છીએ જે આપણે તો ભગવાન થકી કંઈ અધીક
 નથી ને આપણું મન છે તે ભગવાનના ચરણારવિંદમાં
 ચોટાડયું છે અને ભગવાન સંઘાથે એવી દૃઢ પ્રીતિ કરી છે
 જે તે પ્રીતિને કાળ, કર્મ, માયામાથી કોઈએ ટાળવાને
 અર્થે સમર્થ નથી અને પોતાનું મન એ પ્રીતિ ટાળવાને
 કરે તોય પણ ભગવાનમાંથી એ પ્રીતિ ન ટળે એવી
 રીતનો દ્રઢાવ છે તે ગમે તેવું સુખ દુઃખ આવે છે તોય
 નથી ટળતો.

અને સ્વભાવિક મનમાં એવી રૂચી રહે છે જે શહેર
 હોય કે મેડી હોય કે રાજદરબાર હોય ત્યાં તો ગમેજ
 નહિ. અને વન હોય પર્વત હોય નદી હોય ઝાંડ હોય

એકાન્ત ઠેકાણું હોય ત્યાં અતિશય ગમે છે ને એમ જાણીએ છીએ જે એકાન્તમાં બેસીને ભગવાનનું ધ્યાન કરીએ તો સાફ એવી સદાય રૂચી રહે છે. અને જ્યારે અનને રામાનંદ સ્વામીનું દર્શન નહોતું થયું ત્યારે મુક્તાનંદ સ્વામી સંઘાથે અમે એમ ઠરાવ કરી રાખ્યો હતો જે મુને રામાનંદ સ્વામીનું દર્શન કરાવો તો આપણે બે જણ વનમાં જઈને ભગવાનનું અખંડ ધ્યાન કર્યા કરશું અને કોઈ દિવસ વસ્તીમાં તો આવશુંજ નહિ એમ મનનો ઠરાવ હતો તે હમણાં પણ મન એવું ને એવું વર્તે છે.

અને ભગવાન ને ભગવાનના જે ભક્ત તેમાં તો એવું દ્રઢ હેત છે તેને કળ કર્મ ને માયા તેમાંથી કોઈએ ટાળવાને સમર્થ નથી ને પોતાનું મન ટાળ્યાનું કરે તોય પણ હૃદયમાંથી ટળેજ નહિ એવી ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંઘાથે અતિશય પ્રીતિ છે અને અમે કેટલીકવાર સમગ્ર માંથી જાવાને અર્થે ઉદાસ થયા છીએ પણ ભગવાનનાં ભક્તનો સમૂહ જોઈને ટક્યા છીએ તે કોઈ રીતે મૂકીને જવાતું નથી અને જેને હું ભગવાનનો ભક્ત ન જાણું તે ઠેકાણે તો મુને રાખ્યાના કોટી ઉપાય કરે તોય નજ રહેવાય અને ગમે તેવી અમારી શ્રુશ્રુષા કરે તોય અભક્ત સંઘાથે અમારે બનેજ નહિ એવી રીતે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત સંઘાથે અમે અમારા મનને અતિશય પ્રીતિએ

કરીને જોડી રાખ્યું છે અને તે ભગવાન વિના ખીભું કાંઈ પદાર્થ વહાણું રાખ્યું નથી માટે શા સારૂ ભગવાનમાં પ્રીતિ નહિ રહે.

અને ભગવાનનાં કથા કિર્તનાદિક કરતા હોઈએ ત્યારે તો એવી મસ્તાઈ આવે છે જે જાણીએ દીવાના થઈ જવાશે અને જેટલો વિવેક રહે છે તે તો કોઈક ભક્ત જનના સમાસને અર્થે રહે છે પણ મનમાં તો એવીને એવીજ ખુમારી રહે છે અને ઉપરથી તો ઘોઠને ભળતો વ્યવહાર રાખીએ છીએ.

અને જે ભગવાન છે તેજ આ દેહના પ્રવર્તાવનારા છે તે ગમે તો દેહને હાથીએ ઝેસાડો ને ગમે તો બધી-જાનામાં નંખાવો અને ગમે તો આ દેહમાં કોઈક મોટો રાગ પ્રેરો પણ કોઈ દિવસ ભગવાન આગળ એવી પ્રાર્થના કરવી નથી જે હે મહારાજ આ મારું દુઃખ છે તેને ટાળો શા માટે જે આપણે પોતાના દેહને ભગવાનના ગમતામાં વર્તાવવો છે ને જેમ એ ભગવાનનું ગમતું હોય તેમજ આપણે ગમે છે પણ ભગવાનના ગમતા થકી પોતાનું ગમતું સ્વેશમાત્ર પણ નોખું રાખવું નથી. અને આપણે જ્યારે તન મન ધન ભગવાનને અર્પણ કર્યું ત્યારે હવે ભગવાનની મુશ્કા તેજ આપણું પ્રારબ્ધ છે તે ક્ષિના ખીભું કોઈ પ્રારબ્ધ નથી માટે ભગવાનની દર્શન કરીને ગમે તેટલું સુખ

દુઃખ આવે તેમાં કોઈ રીતે અકળાઈ જાવું નહિ ને જેમ ભગવાન રાજી તેમજ આપણે રાજી રહેવું.

અને આવી રીતની જે ભગવાનને વિષે દ્રઢ પ્રીતિ તેણે યુક્ત એવો જે એ ભક્ત તેના જે ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ તેની રક્ષાને તો ભગવાન પોતેજ કરે છે અને ક્યારેક દેશભળના વિષમપણે કરીને બહારથી તો તે ધર્મ-દિકના ભંગ જેવું જણાતું હોય પણ તે ભક્તના અંતરમાં તો ધર્માદિકનો ભંગ થાતોજ નથી. ગ. છે. ૧૩

એકાન્તિકને ભગવાન કે સંતનો અભાવ આવે એજ મરણ છે.

જે એકાન્તિક ભક્ત છે તેને દેહે કરીને મરવું એ મરણ નથી એને તો એકાન્તિકના ધર્મમાંથી પડી જવાય એજ મરણ છે તે જ્યારે ભગવાન કે ભગવાનના સંત તેનો હૈયામાં અભાવ આવ્યો ત્યારે એ ભક્ત એકાન્તિકના ધર્મમાંથી પડ્યો જાણવો અને તે જો ક્રોધે કરીને પડ્યો હોય તો તેને સર્પનો દેહ આવ્યો જાણવો અને કામે કરીને પડ્યો હોય તો યક્ષ રાક્ષસનો અવતાર આવ્યો જાણવો માટે જે એકાન્તિકના ધર્મમાંથી પડીને એવા દેહને પામ્યા છે ને જો તે ધર્મવાળા હોય અથવા તપસ્વી હોય તોપણ તે ધર્મે કરીને તથા તપે કરીને દેવલોકમાં જાય પણ જેણે ભગવાનનો ને ભગવાનના સંતનો અભાવ લીધો

તે તો ભગવાનના ધામને તો નજ પામે ગ. મ. ૪૬
અતિશય મોટા હોય તેમાં કસર જણાયાનું કારણ

ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એ ચારે અતિ તીવ્રપણે
વર્તતા હોય તોપણ ધર્મમાં કાંઈક સંકરપણું થાય ને
વૈરાગ્યમાં કાંઈક ઠેકાણે રાગ રહી જાય અને ભક્તિમાં પણ
કાંઈક શિથિલપણું થઈ જાય અને જ્ઞાનમાં પણ કાંઈક દેહ
આશંકિત રહી જાય તેનું શું કારણ હશે ? તો જંને ધર્મ
જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એ ચાર તીવ્ર વર્તે છે એવા જે
ઇશ્વર મૂર્તિ સમર્થ તેમાં જે કાંઈક કસર જેવું જણાય છે
તે તો કેવળ દયાએ કરીને રહે છે પણ ખીજી કોઈ જાતની
કસર નથી અને એવા જે મોટા હોય તે પ્રાહ્લદ્રષ્ટિ રાખીને
વર્તે ત્યારે કેટલાક જીવને જડભરત જેવા ને શુકળ જેવા
કરી મૂકે માટે એવા અતિશય જે મોટા તેમને જે વ્યવહારીક
દ્રષ્ટિએ વર્તવું તે કેવળ જીવ ઉપર દયાએ કરીને છે.

ગ. છે. ૧૪

મુકતાનંદ સ્વામી જેવા હોય તે સર્વથી સરસ વર્ત-
માન પાળતા હોય ને તેણે કરીને ખીજા સંતને ઉદ્દેગ થાય
કેમ જે એમની ખરોબર વર્તાય નહિ તે સાડ એ ગુણ
યદ્યપી મોટો છે તોપણ તેનો ત્યાગ કરીને સર્વ સંતને
ખરોબર વર્તવું અને ખરોબર વર્તવારૂપ દોષ છે તોપણ
એનું ગ્રહણ કરવું.

લો. ૬

એકાન્તિકના દ્રઢ પ્રસંગનું ફળ

સ્વધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્ય જ્ઞાન તેણે સહિત જે ભગવાનની ભક્તિ તેણે યુક્ત એવા જે ભગવાનના એકાન્તિક સાધુ તેના પ્રસંગ થકી ભાગવત ધર્મનું પોષણ થાય છે અને વળી જીવને મોક્ષનું જે દ્વાર તે પણ એવા સાધુના પ્રસંગ થકી ઉઘાડું થાય છે તે કપિલદેવ ભગવાને દેવહૂતિ પ્રત્યે કહ્યું છે જે ॥ પ્રસંગ મજરંપાશ માત્મનઃ કવયો વિદુઃ સર્વ સાધુષુ કૃતો મોક્ષદ્વાર મપાવૃત્તમ્ ॥ ૧ ॥ જેવો એ જીવને પોતાના સંબંધીને વિષે દ્રઢ પ્રસંગ છે તેવો ને તેવોજ પ્રસંગ જે ભગવાનના એકાન્તિક સાધુને વિષે થાય તો એ જીવને મોક્ષનું દ્વાર ઉઘાડું થાય છે. ગ. પ્ર. ૫૪

અને આવી રીતનો જે એકાન્તિક ધર્મ (નિર્વાસનીક-પણ) તે તો જે એવા નિર્વાસનીક પુરૂષ હોય અને જેને ભગવાનને વિષે સ્થિતિ થઈ હોય તેને વચને કરીનેજ પમાય પણ અંતમાં લખી રાખ્યો હોય તેણે કરીને નથી પમાતો. અને કોઈક સાંભળીને તેવીને તેવી વાત કહેવા જાય તો કહેતાં પણ આવડે નહિ માટે જેને એકાન્તિકના ધર્મમાં સ્થિતિ થઈ હોય તે થકીજ એકાન્તિકનો ધર્મ પમાય છે. ગ. પ્ર. ૬૦

જે કેટલાં ભગવાનના એકાન્તિક સાધુ રહેતા હોય

તે ઠેકાણે નૈમિષ્યારણ્ય ક્ષેત્ર જાણવું અને તે ઠેકાણે જપ તપ વ્રત ધ્યાન પુનઃ એ આદિક જે સુકૃત તેનો જે આરંભ કરે તે દિન દિન પ્રત્યે વૃદ્ધિને પામે. સા. ૭

જે નિઃસ્થાનપણે ભગવાનનો નિશ્ચય એને અમે તદાત્મકપણું કહીએ છીએ અને એવું જે એ તદાત્મકપણું તે ભગવાનના એકાન્તિક ભક્તના પ્રસંગે કરીને થાય છે પણ કેવળ સમાધીએ કરીને નથી થાતું. ગ. મ. ૧૪
વાસુદેવ ભગવાનને વિષે હ્રમણાં પ્રવેશ હોય તેવા એકાન્તિક ભક્તનાં લક્ષણ.

હ્રમણાં પણ જે ભક્તને ભગવાનની કથાકિર્તન નામ સ્મરણ ઇત્યાદિક જે દશ પ્રકારની ભક્તિ તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય તથા સ્વધર્મ તથા વૈરાગ્ય તથા આત્માનંદા તથા સંતનો સમાગમ એનું બંધાણ હોય તે એવું હોય જે તે વિના કોઈ રીતે ચાલેજ નહિ જેમ અપ્રીણ આદિકનો બંધાણી હોય તેને તે વિના ચાલે નહિ ને તે અપ્રીણ તો કડવું ઝેર છે તોપણ અપ્રીણના બંધાણીને અપ્રીણ વિના ચાલે નહિ તથા દારૂનું બંધાણ હોય તો તે દારૂ પણ પીએ ત્યારે ગળું બળે એવો છે તોપણ તે વિના ચાલે નહિ તે એને ઘણાક રૂપેઆ આપે તોપણ તે બંધાણથી તે વહાલા ન થાય ને ન લે કેમજે એ વ્યસન એના શુભ સંવાથે જડાઈ ગયું છે તેમ જેને ભગવદ્ ભક્તિ આદિક

ક્રિયાનું બંધાણ થયું હોય તે ગમે તેવો કુસંગ થાય તોપણ તે વિના એને ગાલેજ નહિ ને એ વિના ખીજા કાર્યમાં એનું મન રાજી થાય નહિ ને ભગવદ્ ભક્તિ આદિક ક્રિયામાં એનો જીવ જડાઈ ગયો હોય ને એનીજ એને અતિ ઇસક હોય અને તે ભગવદ્ ભક્ત કેવો હોય તો ભગવાનની સેવા વિના ચતુર્ધા મુકિતને પણ ન ઇચ્છે તો ખીજાની શી વાર્તા? ને એને કોઈ પદાર્થમાં ઇસક ન હોય એવો હોય તે ભગવાનનો એકાન્તિક ભક્ત જાણવો અને એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેનો પણ વાસુદેવ ભગવાનને વિષે પ્રવેશ છે એમ જાણવું.

ગ. છે. ૩૩

એકાન્તિક ભક્તને પ્રાપ્તિ

એકાન્તિક ભક્ત તે દેહનો ત્યાગ કરીને ને સર્વ માયાના ભાવથી મુક્ત થઈને અર્થી માર્ગે કરીને ભગવાનના અક્ષરધામને પામે છે અને એ અક્ષરધામને પામ્યો જે ભક્ત તે પણ અક્ષરના સાધર્મ્યપણાને પામે છે ને ભગવાનની અખંડ સેવામાં રહે છે.

ગ. પ્ર. ૨૧

એકાન્તિક ભક્ત જ્યારે દેહ મૂકે ત્યારે તેનો શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે પ્રવેશ થાય છે અને જે એકાન્તિક ન હોય તેનો તો બ્રહ્માદિકમાં પ્રવેશ થાય છે અથવા સંકર્ષણાદિકને વિષે પ્રવેશ થાય છે પણ એકાન્તિક થયા વિના શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવમાં પ્રવેશ થાતો નથી. તે પ્રવેશ તે એમ સમજવો

જે જંમ અતિશય લોભી હોય તેનો ધનમાં પ્રવેશ થાય છે
 ને જેમ અતિ કામી હોય તેનો મનમમતી સ્ત્રીમાં પ્રવેશ
 થાય છે ને જેમ ઘણીક દેહનવાળો હોય ને તે વાંઝીયા હોય
 ને તેને દિકરો આવે તેના દિટરાનાં પ્રવેશ થાય છે તેમ
 એવા રીતે જોનાં જીવ જે સઘાથે બંધાણો હોય તેને વિષે
 તેનો પ્રવેશ જાણવો પણ જેમ જગમાં જળ મળી જાય છે
 ને અગ્નિમાં અગ્નિ મળી જાય છે તેમ પ્રવેશ નથા થાતો.
 એ તો જુનાં જોને વિષે પ્રવેશ હોય તેને પાતાના છપ્પદેવ
 વિના, પાંચ ડોળ મદ્યાર્થને વિષે હેત ઉપજે નહિ ને એક
 તેનજ રટના લાગી રહે ને તે વિના જીવે તે મહાદુઃખના
 દિવસ લોગર્વીને જીવે પણ સુખ ન થાય. ગા. મ. ૩૮

એકાન્તિક ભક્તની ગતિ એમ કહી છે જે એનો વાસુ-
 દેવ ભગવાનમાં પ્રવેશ થાય તે પ્રવેશ તે શું તો તેજના
 મંડળને વિષે દિવ્યમૂર્તિ એવા જે વાસુદેવ ભગવાન તેને
 વિષે એ ભક્તને સ્નેહ હોય તે સ્નેહ કરીને વાસુદેવ ભગ-
 વાનની મૂર્તિને વિષે એના મનનું નિરંતર અનુસંધાન રહે
 ને આશક્ત થકો વર્તે ને એવી રીતે રહ્યો થકો એ વાસુદેવ
 ભગવાનની સેવાને વિષે પણ બહાર થકી રહે જેમ લક્ષ્મીજી
 છે તે વાસુદેવ ભગવાનના હૃદયને વિષે ચિન્હરૂપે સ્નેહના
 આધિક્યપણે કરીને રહ્યાં છે ને બહાર થકી સ્ત્રીરૂપે કરીને
 સેવામાં પણ રહ્યાં છે તેમ એ એકાન્તિક ભક્તનો વાસુદેવ
 ભગવાનને વિષે પ્રવેશ જાણવો. ગા. છ. ૩૩

ઐકાન્તિક ભક્ત કેને ન કહેવાય

જેને એ (પ્રત્યક્ષ) ભગવાનના સ્વરૂપમાં સંકલ્પ વિકલ્પ રહેતા હોય જે બ્રહ્મપુરને વિષે કેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ હશે અને 'વેતદ્વિષ ને વૈકુંઠને વિષે કેવું ભગવાનનું સ્વરૂપ હશે અને તે સ્વરૂપનું ક્યારે દર્શન થાશે એવી જાતના સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા કરે પણ પ્રગટ ભગવાન મળ્યા તેનેજ સર્વતા કારણ જાણીને તેણે કરીનેજ પોતાને કૃતાર્થ ન માને અને એવાને જો દૈવગુચ્છાએ કરીને સમાધિ થાય તોપણ સંકલ્પ વિકલ્પ મટે નહિ એવો હોય તેને સમાધિ છે તોપણ સંવિકલ્પ છે ને સમાધિ ન હોય તોય સંવિકલ્પ છે માટે એવો હોય તે ગુણાતીત ઐકાન્તિક ભક્ત ન કહેવાય. વર. ૧

સ્વધર્મ.

ધર્મ કેને જાણવો.

શ્રુતિ સ્મૃતિ તેણે પ્રતિપાદન કર્યો એવો જે સદાચાર
તેને ધર્મ જાણવો. [શિક્ષાપત્રી.

ધર્મ ઉપજ્યાને! હેતુ

ધર્મ તો એમ ઉપજે જે યાજ્ઞવલ્ક્ય સ્મૃતિ પરાશર
સ્મૃતિ શાંખ લિખિત સ્મૃતિ ઇત્યાદિક સ્મૃતિનું શ્રવણ કરે
તો ધર્મ ઉપજે ને તેમાં નિષ્ઠા આવે.

અને ધર્મ છે તે તો કાચી બુદ્ધિ હોય ને પ્રથમજ
કર્મકાંડરૂપ જે સ્મૃતિયું તેનું શ્રવણ કરે તો ઉપજે. લો. ૬

ધર્મની પ્રવૃત્તિનું કારણ

ધર્મની પ્રવૃત્તિનું જે કારણ છે તે પણ શાસ્ત્રજ છે.
અને જેણે શાસ્ત્ર કોઇ દિવસ સાંભળ્યાંજ નથી એવા જે
અજ્ઞાની જીવ તેમને વિષે પણ મા જોન કિકરી ને સ્ત્રી તેની
વિગતીરૂપ જે ધર્મની મર્યાદા તે આજસુધી આલી આવે
છે તેનું કારણ પણ શાસ્ત્રજ છે કેમજે શાસ્ત્રમાંથી કોઈ કે
પ્રથમ એવી વાત સાંભળી છે તે પરંપરાએ કરીને સર્વ
લોકમાં પ્રવર્તી છે.

વર્ણશ્રમના ધર્મનું સ્થાપન સપ્તપિ આદિક પણ કરે છે

ભગવાનના જે અવતાર પૃથ્વીને વિષે થાય છે તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે તે કેવળ વર્ણશ્રમના ધર્મ સ્થાપન કરવાને અર્થેજ નથી થાતા કેમજે વર્ણશ્રમના ધર્મ તો સમર્પિ આદિક જે પ્રવૃત્તિ ધર્મના આચાર્ય છે તે પણ સ્થાપન કરે છે માટે એટલા સારજ ભગવાનના અવતાર નથી થાતા. ભગવાનના અવતાર તો પોતાના એકાન્તિક ભકતના જે ધર્મ તેને પ્રવર્તાવવાને અર્થે થાય છે.

ગા. મ. ૪૬

પોતાના જે પ્રેમી ભકત તેના મનોરથ પુરા કરવા એજ ભગવાનને અવતાર ધર્માનું પ્રયોજન છે અને તે ભેળું અસંખ્ય જીવનું કલ્યાણ પણ કરે છે ને ધર્મનું સ્થાપન પણ કરે છે.

કા. ૫

ધર્મનું પ્રતિપાદન

જેને કલ્યાણને હચ્છવું તેને અધર્મીને માર્ગે ચાલવુંજ નહિ અને ધર્મવાળાને માર્ગે ચાલીને સાચા સંતનો સમાગમ કરવો તો નિશ્ચયજ એ જીવનું કલ્યાણ થાય.

સા. ૧૦

જે ઉપાસક હોય તે પોતાના ધર્મમાંથી જાણ થાયજ નહિ માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની ભક્તિ

ઉપાસના કરવી એ અમારો સિદ્ધાંત છે. ગ. મ. ૨૭

જે પોતાના આત્માનું રૂડું થવાને ઇચ્છે તેને તો સદ્ગુણને વિષે જ્ઞાતા ન. અધર્મ તેને વિષે રહીને ભગવાન ને ભગવાનના સત રાજી થાય એજ ઉપાય કરવો

ગ. મ. ૪૫

પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને જે રીતની ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેને રાજી થકા પાળવી. દો. ૪

પર્યવર્તમાન સપૂર્ણ રાખીએ ને તેમાં કોઇ રીતે ખોટ આવવા દઇએ નહિ તો ભગવાન ને ભગવાનના સત પ્રસન્ન થાય છે. ગ. પ્ર. ૭૮

જેને પર્યવર્તમાનમાં કોઇ વાતે ખોટ ન હોય અને ગમે તેવા વચનના ભીડામાં લઇએ અને એનું ગમતું મુકાવીને અમાના ગમતામાં રાખીએ તોપણ કોઇ રીતે દેહપર્યંત મુંઝાવ નહિ એવો હોય તે પાકો સતસંગી છે. ગ. પ્ર. ૭૯

દેહ ને દેહના સંબંધીને વિષે અહંમત્વનો ત્યાગ કરીને ને પોતાના આત્માને બ્રહ્મરૂપ માનીને ને સર્વ વાસનાનો ત્યાગ કરીને સ્વધર્મમાં રહ્યો થકો જે ભગવાનને ભજે છે તે સાધુ કહેવાય છે. ગ. પ્ર. ૪૪

મોટા સંતને દર્શને કરીને પણ (બુદ્ધિ) પવિત્ર થાય પણ વર્તમાન રાખીને દર્શન કરવાં. તેમજ તે મોક્ષની

પ્રસાદી છે તેને જમવે કરીને પણ (બુદ્ધિ) પવિત્ર થાય છે તેમાં પણ વાણીશ્રમની મર્યાદા પરમેશ્વરે બાંધી છે તે મર્યાદાને રાખીને પ્રસાદી લેવી. ગ. પ્ર. ૧૮

કામનું મૂળ ઉખડી જાય તોપણ બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમમાંથી કોઈ રીતે ડગવું નહિ. લો. ૧

સાધુનો અવગુણ ન લેવો ને ગુણજ લેવો અને અવગુણ તો ત્યારે લેવો જ્યારે પરમેશ્વરની બાંધેલ જે પંચવર્તમાનની મર્યાદા તેમાંથી કોઈક વર્તમાનનો તે સાધુ ભંગ કરે ત્યારે તેનો અવગુણ લેવો. ગ. પ્ર. ૫૩

લગવાનના ભક્તમાં કાંઈક સ્વાભાવિક અલ્પ દોષ હોય તેમણે જો હરિજનનો અવગુણ લેવો નહિ ને હરિભક્તનો તો અવગુણ જ્યારે મોટા વર્તમાનમાં ચુકી જાય ત્યારે લેવો. ગ. છ. ૨૧

સત્સંગ મોર તો ગમે તેવો કુપાંત્ર જીવ હોય તોય તેને નિયમ ધરાવીને સત્સંગમાં લેવો પણ સત્સંગમાં આવ્યા પછી કુપાંત્રપણું રાખે તો બાઈ અથવા ભાઈ જે હોય તેને સત્સંગ બહાર કાઢી મેલવો. ગ. પ્ર. ૧૮

લગવાનના જ્ઞાનનો ઓટ લઈને જે ધર્મને ખોટા કરી નાખે તેને અશુર બોલવો.

આજથી જે કોઈ પંચ વર્તમાનરૂપ જે ધર્મ તેને

મુકીને જ્ઞાનનું કે ભક્તિનું ખજ સેશે તે ગુરુદ્રોહી વચન-
દ્રોહી છે ને એવી ધર્મભંગ વાત જે કોઈ કરતો હોય
તેને વિમુખ કહેવો અને એમ કહેવું જે તમે તો અમુ
રનો પક્ષ લીધો છે તે અમે નહિ માનીએ એમ કહીને તે
અધર્મીની વાતને ખોટી કરી નાખવી. ગ. પ્ર. ૭૭

વાતના કરનારા એમ વાત કરે છે જે ભગવાનનું જે
વચન તેને યથાર્થ કાણુ પાળી શકે છે માટે જેટલું પળે
તેટલું પાળીએ ને ભગવાન તો અધમ ઉદ્ધારણુ છે તે કહ્યાણુ
કરશે એવી રીતની મોળી વત કરીને બીજાને મોળા પાડે
છે માટે હવે આજ દીનથી આપણા સત્સંગમાં કાંઈપણુ
એવી હિમત રહિત વાત કરશે નહિ સદા હિમત સહિતજ
વાત કરજો અને જે એવી હિમત રહિત વાત કરે તેને તો
નપુંસક જાણવો. અને એવી હિમત વિનાશી વાત જે
દિવસ થઈ જાય તો તે દિવસ ઉપવાસ કરવો.

ભગવાન તો પતિતપાવન છે અધમ ઉદ્ધારણુ છે તે
માટે કાંઈક ધર્મ વિરુદ્ધ અવળું વર્તાઈ જશે તો તેની શી
ચિંતા છે ભગવાન તો સમર્થ છે એવી રીતે મહાત્મ્યનો
ઓથ લઈને મૂળગો પાપ કરવા થકી હરે નહિ એવો જે
હોય તે તો દુષ્ટ છે પાપી છે ને એવી સમજણવાળો
હોય ને તે ઉપરથી ભક્ત જેવો જણાતો હોય તોપણુ તેને
ભક્ત ન જાણવો ને તેનો સંગ ક્યારેય ન કરવો.

ગ. છે. ૩૨

સંસારમાં જે પશુ, મનુષ્ય, દેવતા, ભૂત ઇત્યાદિક જ્યાં જ્યાં પંચવિષય સંબંધી સુખ જણાય છે તે ધર્મે સહિત જે કિંચિત ભગવાનનો સંબંધ તેણે કરીને છે.

પં. ૧

ધર્મમાં ક્યારે રહેવાય

ધર્મમાં તો ક્યારે રહેવાય તો પરમહંસ હોય તથા બ્રહ્મચારી હોય ને તે જો પોતાના બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે તો એણે ધર્મમાં રહેવાય. અને સ્ત્રી હોય ને તે પણ જો પોત પોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં વર્તે તો તેણે ધર્મમાં રહેવાય અને બીજા જે સત્સંગી ગ્રહસ્થ હોય તે પણ જો પોત પોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે ને જવાન અવસ્થાવાળી જે પોતાની મા બેન ને દિકરી તે સોજે પણ એકાંતમાં ન બેસે ને તેની સામું પણ દ્રષ્ટી માંડીને ન જુએ તો એણે ધર્મમાં રહેવાય. ગ. મ. ૩૫

જે તિવ્ર વૈરાગ્યવાળો હોય તે ધર્મમાં રહે તથા તેની સાથે જેણે પોતાના જીવને હેતે કરીને બાંધી રાખ્યો હોય તે ધર્મમાં રહે તથા જે સત્સંગનો યોગ રાખે ને ભગવાનને અંતર્યામી બાણીને પોત પોતાના નિયમ કહ્યા છે તે પ્રમાણે વર્તે તો ધર્મમાં રહે અને એ વિના બીજાનું તો કાંઈ ઠીક રહે નહિ.

ગ. છે. ૨૬

ધર્મવાળાનાં લક્ષણ

ધર્મવાળા જે માણસ હોય તે ચોરી તથા પરસ્ત્રીનો સંગ તથા ગાંડી ચુગલી આદિક સર્વ પાપને લાગ કરીને ને પરમેશ્વરથી ડરીને ધર્મ મર્યાદામાં ચાલે છે ને તેનો સંસારમાં જે પોતાના કુટુંબી હોય અથવા કોઈ બીજા હોય પણ તે સર્વે વિશ્વાસ કરે ને તે જે બોલે તે વચન સાંભળે સત્યજી ભાસે અને એવા જે ધર્મવાળા હોય તેનેજ સાચા સગનો સમાગમ ગમે.

સા. ૧૦

જેણે સર્વ ઇંદ્રિયોને જીતીને વશ કર્યાં હોય તેનેજ વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો જાણવો પણ જેનાં ઇંદ્રિયો વશ ન થયાં હોય તેને વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો ન જાણવો. અને જે વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો હોય તેને તો સર્વ ઇંદ્રિયો નિયમમાં હોય અને તે સદાય સુખીયો હોય. ગ. છ. ૮ એક રાખે સર્વ ધર્મ રહે એવું ધર્મ સંબંધી એક સાધન

ધર્મ સંબંધી સાધનમાં તો આપત્કાળ હોય ને સવે જાય ને એક નિષ્કામપણું હોય તો સર્વ સાધન આવે.

લો. ૬

આપત્કાળે પણ ધર્મમાંથી કંઈ નહિ તેનાં લક્ષણ.

જેને પરમેશ્વરના વચનની ખટક રહે અંત નાતું મોટું વચન લોપી શકે નહિ એવી રીતનો જેનો સ્વભાવ હોય

તેને ગમે તેવો આપડાળ આવે તોય પણ એ ધર્મ થકી પડેજ નહિ માટે જેને વચનમાં દૃઢતા છે તેનોજ ધર્મ દ્રઢ રહે અને તેનોજ સત્સંગ પણ દ્રઢ રહે. ગ. પ્ર. ૫૪

ભગવાનનાં જે નાનાં મોટાં વચન તેની ઉપર નિરંતર જેની દૃષ્ટિ રહે પણ વચન બહાર પગ દેવો પડે તેમાં અતિ કઠણ પડે અને તે વચનથી આગળ પગ માંડીને અધિક પણ ન વર્તે અને ઓછો પણ ન વર્તે તેને જાણીએ જે એ ધર્મમાંથી આપડાળે નહિ પડે. ગ. છે. ૨૪

જેની બુદ્ધિમાં ધર્માંશ વિશેષપણે વર્તેલા હોય ને આસ્તિકપણું હોય જે આ લોકમાં જે સાહે નરસુ કર્મ કરે છે તેનું જે સાહે નરસું ફળ તેને જરૂર પરલોકમાં ભોગવે છે એવી દ્રઢ મતિ જેને હોય તથા લાજ હોય જે ભુકું કરશું તો આ લોકમાં માણસ આગળ શું મુળ દેખાડશું એવો જે હોય તે ગમે ત્યાં જાય તોપણ એને કોઈ પદાર્થ તથા સ્ત્રી આદિક તે બંધન કરી શકે નહિ જેમ મયારામ ભટ છે તથા મુલજી બ્રહ્મચારી છે તથા નિષ્કુળાનંદ સ્વામી છે એવી જાતના જે હોય તેને સ્ત્રી ધનાદિક પદાર્થનો યોગ થાય તોપણ એ ડગે નહિ. ગ. છે. ૨૬

ધર્મ પાળવામાં અંતરાયરૂપ બે અંગ

જેને એક આત્મનિષ્ઠાપણું હોય જે હું તો આ-મા છું બ્રહ્મ છું. તે મારે વિષે શુભ અશુભ ક્રિયા લાગતી

નથી હું તો અસંગ છું એવું અંગ હોય તથા બીજું એમ હોય જે ભગવાનનો મહિમા બહુ સમજે ને તે મહિમાની બહુ વાર્તા કરે જે કાંઈક ધર્મ વિરૂધ્ધ વર્તાઈ જાય તેનો શો ભાર છે ભગવાનનો મહિમા બહુ મોટો છે એ બે રીતના જે હોય તેમાં એ બે રીતના જે દોષ તે ધર્મ પાળવામાં મોટા અંતરાયરૂપ છે. ગ. છે. ૨૬

આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યવાળો કેમ સમજે તો ધર્મમાં રહેવાય

આત્મનિષ્ઠા પણ યથાર્થ હોય તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય પણ સારી પેઠે સમજે અને નિષ્કામપણું, નિર્દોલપણું, નિઃસ્વાદપણું, નિઃસ્નેહપણું, નિર્માનપણું એ આદિક જે ધર્મ તેને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થ સમજીને દ્રઢપણે પાળે ને એમ સમજે જે હું ધર્મને પાળીશ તો મારી ઉપર ભગવાન બહુ રાજી થાશે ને જો મુને કોઈ રીતે ધર્મમાંથી ભગ પડશે તો ભગવાનનો મારી ઉપર બહુ કુરાજીપો થાશે એવી રીતે જેના અંતરમાં દ્રઢ ગ્રંથી હોય તે ભક્ત જે તે ધર્મમાંથી કોઈ દિવસ પડે નહિ.

ગ. છે. ૨૬

જે ભગવાનનો મહિમા અતિશય સમજતો હોય તેણે કરીને એમ જાણે જે ગમે તેટલાં પાપ કર્યા હોય ને જો ભગવાનનું એક નાન લીધું હોય તો ગર્વ પાપ બગીને

સસ્મ થઇ જાય એવો ભગવાનનો મહિમા અતિશય જાણતો હોય તેને તો આવી રીતે સમજાય ત્યારે ધર્મમાં રહેવાય જે મારે તો અખંડ ભગવાનનું ચિંતન કરીને એકાન્તિક ભક્ત થાવું છે અને જે કામ ક્રોધ લોભાદિક વિકારને વિષે મારી વૃત્તિ જાશે તો મારે ભગવાનના ચિંતનમાં એટલો વિશ્લેષ થાશે એમ જાણીને કુમાર્ગ થકી અતિશેજ ડરતો રહે અને અધર્મને વિષે કોઇ કાળે પ્રવર્તે નહિ. એવી રીતે સમજે તો ભગવાનનું મહાત્મ્ય અતિશય સમજતો હોય તોપણ ધર્મમાંથી કોઇ કાળે પડે નહિ. ગ. મ. ૪ ગમે તેવો મોટો હોય તોપણ સંગદોષે કરીને ધર્મમાંથી પડે છે

આ જીવ છે તે જીવી સોમત કરે છે તેવું એનું અંતઃકરણ થાય છે તે જ્યારે એ જીવ વિષયી જીવની સલામાં બેઠો હોય અને તે જગ્યા પણ સુંદર સાત માળની હવેલી હોય ને તે હવેલીને વિષે કાચના તક્તા સુંદર જડયા હોય ને સુંદર બીછાનાં ક્યાં હોય ને તેમાં નાના પ્રકારનાં આલુપણ તથા વસ્ત્રને પહેરીને વિષયી જન બેઠો હોય અને દારૂના સીસા લઇને પરસ્પર પાતા હોય ને કેટલાક તો દારૂના સીસા ભરેલા પડયા હોય ને વેશ્યાયું થેઇથેઇકાર કરી રહી હોય ને નાના પ્રકારનાં વાજાં વાગતાં હોય તે સલામાં જઇને જે જન બેસે તે અને તેનું અંતઃકરણ બીજી જાતનું

(વિકારવાન) થઈ જાય છે માટે ઉપાધીમાં રહીને શુદ્ધપણે રહેવું તે તો નારદ સનકાદિક જેવો હોય તેથી પણ રહેવાય નહિ તો બીજાની શી વાર્તા કહેવી. અને અનંત મુક્ત થઈ ગયા ને અનંત થાશે તેમાં ઉપાધીમાં રહીને નિર્લેપ રહે એવો કોઈએ થયો નથી ને થાશે પણ નહિ અને હમણાં પણ કોઈએ નથી અને કોટી કટ્ટપ સુધી સાધન કરીને પણ એવો થાવાને કોઈ સમર્થ નથી. ગ. પ્ર. ૧૮

શ્રામહ ભાગવતમાં સુવર્ણને વિષે કલિનો નિવાસ કહ્યો છે તો તે સુવર્ણ અમને દીઠું પણ ગમતુ નથી અને જેવું બંધનકારી સુવર્ણ છે તેવુંજ બંધનકારી રૂપ પણ છે કેમજે જ્યારે રૂપવાન સ્ત્રી હોય ને તે સભામાં આવે ત્યારે ગમે તેવો ધીરજવાન હોય તેની પણ દૃષ્ટિ તેના રૂપને વિષે તણાના વિના રહે નહિ માટે સોનું ને સ્ત્રી એ બે અતિ બંધનકારી છે. ગ. મ. ૩૦

અને વળી જગતમાં એમ વાર્તા છે જે મન હોય ચગા તો કથરોટમાં ગંગા એ વાર્તા ખોટી છે. એ તો ગમે તેવો સમાધિનિષ્ઠ હોય અથવા વિચારવાન હોય ને તે પણ જો સ્ત્રીયુના પ્રસંગમાં રહેવા માંડે તો એનો ધર્મ કોઈ રીતે રહેજ નહિ ને ગમે તેવી ધર્મવાળી સ્ત્રી હોય ને તેને જો પુરૂષનો સહવાસ થાય તો એનો પણ ધર્મ રહેજ નહિ. અને એવી રીતે સ્ત્રી પુરૂષને પરસ્પર સહવાસ થાય ને એનો

ધર્મ રહે એવી તો આશા રાખવી નહિ તે આ વાર્તા તે એમજ છે પણ એમાં કાંઈ સંશય રાખવો નહિ. ગ. મ. ૩૫

અહીંની મોટેરી ત્રણ બાઈયું તથા જોપાજાનંદ સ્વામી બ્રહ્માનંદ સ્વામી, મુક્તાનંદ સ્વામી, નિત્યાનંદ સ્વામી, શુક મુની, સોમલો બાચર દાદો બાચર એ તમે સર્વે જેમ હમણું આ વર્તમાન કાળે કેવા રૂડી રીતે વર્તો છો તથાચિ જે દેશ, કાળ, સંગ, ક્રિયા એ ચારને વિષે વિષમપણું થાય તો એમનો એમ રંગ રહે નહિ એ વાતમાં કાંઈ સંશય નથી.

ગ. છે. ૨૪

એ (મુક્તાનંદ સ્વામી તથા જોપાજાનંદ સ્વામી) એવા મોટા છે તોપણ જે એમને માનનો બહુ યોગ થાય તથા રૂપીયા ને સોના મહોરના ઢગલા આગળ આવીને પડવા લાગે તથા રૂપવાન એવી જે સ્ત્રીયું તેનો યોગ થાય તો એ ત્યાગી છે તોય પણ એણે કરીને એમનું ઠેકાણું રહે નહિ. જાને જે એવો યોગ થાય તો આજ આપણા ત્યાગી-માં જે અતિ ઉતરતો હશે તે જેવા પણ રહે કે ન રહે એમાં પણ સંશય છે કેમજે એ પદાર્થનો તો યોગજ એવો છે. આ આપણ સર્વે બેઠા છીએ તે કેવા ડાહ્યા છીએ પણ જે દારૂના સીસાનું પાન કર્યું હોય તો કાંઈ ઠા રહે નહિ તેમ એ પદાર્થનો સંગ જરૂર લાગ્યા વિના રહેજ નહિ.

ગ. છે. ૩૩

કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મનું ફળ

વર્ણાશ્રમના ધર્મની જે વાર્તા છે અને તેનું ફળ જે ધર્મ, અર્થ ને કામ છે તેયે કરીને કાંઈ કલ્યાણ થાતું નથી અને કેવળ વર્ણાશ્રમના ધર્મ વતે તો સંતારમાં કીર્તિ થાય ને દેહે કરીને સુખીયો રહે એટલુંજ ફળ છે. અને કલ્યાણને અર્થે તો ભગવાનને સર્વ કર્તાહિતા જાણવા એજ છે.

ગ. મ. ૨૧

જે ધર્મ છે તેણે કરીને તો દેવલોકની પ્રાપ્તિ થાય છે ને તે પુણ્યને અંતે પાછો દેવલોકમાંથી તે જીવ પડી જાય છે.

ગ. છે. ૨૧

કેવળ જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તે તો ભાગવત ધર્મ થકી અતિશય દુર્બળ છે ને તેનું ફળ પણ નાશવંત છે. ગ. છે. ૨૧ હિસામય ને અહિંસામય ધર્મને તેના ફળની વિગતી

યજ્ઞાદિકને વિષે પશુહિંસાદિક ધર્મ કહ્યો છે અને અહિંસારૂપ પણ ધર્મ કહ્યો છે તેમાં હિંસાયુક્ત જે ધર્મ છે તે તો ધર્મ, અર્થ ને કામ પર છે તેપણ હિંસાના સંકેત અને અર્થે કહ્યો છે અને અહિંસામય જે ધર્મ છે તે મોક્ષ પરાયણ છે અને એ સાધુનો ધર્મ છે ને હિંસામય જે ધર્મ છે તે તો રાગપ્રાપ્ત છે પણ કલ્યાણને અર્થે નથી. અને જે અહિંસારૂપ ધર્મ છે તે તો કેવળ કલ્યાણને અર્થે છં માટે ગૃહસ્થ અથવા ત્યાગી એ સર્વને અહિંસારૂપ જે ધર્મ તેજ

કદ્યણુને અર્થે કહ્યા છે જેમ રાજા ઉપરીચરવસુ રાજ્યમાં હતા તોયપણ અહિંસાધર્મને વિષે રહ્યા હતા. ગ. પ્ર. ૬૯
સ્વધર્મ ન હોય તેને ન્યૂનતા

આ સત્સંગને વિષે પોતાના આત્યંતિક કદ્યાણુને ઇચ્છતો એવો જે ભક્ત જન તેને આત્મનિષ્ઠા, (ભગવાનમાં) પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય એ ત્રણે હોય તોયપણ જો સ્વધર્મ ન હોય તો એ ત્રણેની સિદ્ધિ થાતી નથી અને તેથી આત્યંતિક કદ્યાણુરૂપ કાર્ય સરતું નથી. ગ. પ્ર. ૧૬

ચાર વર્ણુ ને ચાર આશ્રમ તેને જે પેલ પોતાનો ધર્મ તેને સ્થાન જાણવું અને તમે ત્યાગી છો (શ્રી હરિ સ્વયંપ્રકાશાનંદ સ્વામીને ઉદ્દેશીને કહે છે) તે તમથી જો ત્યાગનો પદ્મ મુકીને બ્રહ્મસ્થને માર્ગે ચલાય તો તે સ્થાન થકી બ્રહ્મ થવાણું એમ જાણવું. સા. ૯

વર્તમાનમાં કદાચિત ફેર પડે તો આંગ કપાણું કહેવાય. લો. ૧

ભગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય ને ભગવાનનાં ચરિત્રને ગાતો સાંભળતો હોય ને ભગવાનનું નામસ્મરણ કરતો હોય ને જો તેમાં ધર્મ ન હોય તો તે માથે પાણી લઈને સમુદ્રને તરવાને ઇચ્છે એવો જાણવો ને તેને ચંડાલ એવો જાણવો. ગ. મ. ૩૫

એકલા સ્વધર્મથી ન્યૂનતા

આ ચત્સગને વિષે પોતાના આત્મિક કલ્યાણને ઇચ્છતો એવો જે ભક્તજન તેને એકલો જે સ્વધર્મ તેણે કરીને પોતાનું આત્મિક કલ્યાણરૂપ કાર્ય સરતુ નથી કેમજે સ્વધર્મ તો હોય પણ જે (ભગવાનમાં) પ્રીતિ, આત્મનિષ્ઠા ને વૈગ્ય એ ત્રણ ન હોય તો ભૂલેક, ભૂલેક ને પ્રભુ ન ભવન પર્ષત જે સ્વર્ગલોક તે થકી બહાર ગતિ થાતી નથી હોતા પ્રભુને ભેટીને માયાના તમ થકી પર એવું જે શ્રીહરિનું અક્ષરધર્મ તેની પ્રાપ્તિ થાતી નથી.

ગ. પ્ર. ૧૯

સ્વધર્મે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેના અંતરને વિષે તો પોતાનું ચથાર્થ પૂર્ણકામપણું મનાતું નથી ને તે પૂર્ણકામપણું તો આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન તેણે કરીનેજ થાય છે અને એ બેમાં ન્યૂનતા રહે છે તેટલી પૂર્ણકામપણામાં ન્યૂનતા રહે છે.

ગ. પ્ર. ૨૫

ભગવાનની મૂર્તિની ઉપાસના ને ભગવાનનાં ચરિત્ર ને ભગવાનનું નામ સ્મરણ એ ત્રણ વાનાં વિના કેવળ ધર્મે કરીને કલ્યાણ થાવું તે તો તુંબડાં બાંધીને સમુદ્ર તરવો તેવું કઠણ છે.

ગ. મ. ૩૫

દહિં કરીને વત્તમાન હોય તે કેમ જાણાય

જે દહિં કરીને વર્તમાન પાળે ને પોતે બુદ્ધિવાળો હોય ને માની હોય તે પોતાના વર્તમાનને બીજાના સાચા વર્તમાન આગળ અધીક કરી દેખાડે તો હોય તેની જ્યારે પ્રતિષ્ઠાને ભંગ થાય ત્યારે એનો દહિં કળાય નહિ તો ન કળાય.

લો. ૫

કયો ઘાટ ધર્મમાંથી પાડે ને કયો ઘાટ ન પાડે

જે ઘાટને ટાળ્યાનો જતન કરે તોય ટળે નહિ એવો જે કાંઈક ધર્મ પાડ્યામાં અયોગ્ય ઘાટ રહેતો હોય અને તે ઘાટ પદર દિવસ તથા મહિના સુધી ન થાય ને વર્ગી કોઈક દિવસ પ્રગટ થઈ આવે એવો જે ઘાટ તે ધર્મમાંથી પાડે.

અને જે ઘાટ થયો ને તેને વિચારે કરીને ટાળી નાંખે ને પાડો કરીને તે ઘાટ થાય નહિ એવો જે ઘાટ તે ધર્મમાંથી પાડી શકે નહિ.

લો. ૫

સ્વરૂપનિષ્ઠા આગળ ધર્મને ગોણુ કહ્યાનો હેતુ

કોઈક કાળે ભગવાનના વચનનો લોપ થાતો હોય તો તેની ચિંતા નહિ પણ ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ થાવા દેવો નહિ ને જે ભગવાનનું વચન કાંઈક લોપાણું હોય તો તે ભગવાનની પ્રાર્થના કરીને પણ છુટકો થાય પણ

ભગવાનના સ્વરૂપનો દ્રોહ કર્યો હોય તો તેનો કોઈ રીતે છુટકો થાય નહિ. ગ. મ. ૬

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં પણ એજ વાત પ્રધાન છે જે શ્રુતિ સ્મૃતિના ધર્મને કાંઈક તજાય તો તેની ચિન્તા નહિ પણ ભગવાનનો આશ્રય તજવો નહિ.

અને કોઈક એમ જાણે જે આવી વાત કરીએ તો ધર્મ ખોટા થઈ જાય પણ આ વાર્તા કાંઈ ધર્મને ખોટા કર્યા સારૂ નથી. આ તો એટલા સારૂ છે જે દેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, ઉપદેશ ને દેવતા એટલાં વાનાં શુભ ને અશુભ એ બે પ્રકારનાં છે તેમાંથી જો અશુભનો યોગ થાય ને એને કાંઈક વિદ્ય પડે તોપણ જો ભગવાનના સ્વરૂપમાં નિષ્ઠા પાકી હોય તો તે કશાણુના માર્ગમાંથી કોઈ કાળે પડે નહિ. અને જો ભગવત સ્વરૂપની નિષ્ઠામાં કાચ્યપ હોય તો જે દિવસ ધર્મમાંથી ચળી જવાય તે દિવસ તે એમ જાણે જે હું નર્કમાં પડી ચુક્યો. માટે જેને ભગવત સ્વરૂપનું બળ હોય તેજ પાકો સત્સંગી છે. ગ. મ. ૬

ધર્મવાળાને ભગવાનનાં દર્શન ન થવાનો હેતુ

જે પુરૂષ ધર્મશાસ્ત્રે કહ્યા એવા જે વર્ણાશ્રમના ધર્મ તેને પાળતો હોય ત્યારે તેને સર્વ લોક ધર્મવાળો જાણે પણ ભગવાન ને ભગવાનના સાધુ તેનો જો તે દ્રોહ કરતો હોય તો તે સત્પુરૂષના દ્રોહનું એવું પાપ લાગે છે જે વર્ણ-

શ્રમના ધર્મ પાળ્યાનું જે પુન્ય તેને બાળીને ભસ્મ કરી નાખે છે મટે સત્પુરૂષના દ્રોહનો કરનારો તે તો પંચમહા-પાપનો કરનારો તેથી પણ વધુ પાપી છે શા માટે જે પંચ મહાપાપ કર્યા હોય તે તો સત્પુરૂષને આશરે જઈને છુટાય છે પણ સત્પુરૂષનો દ્રોહ કરે તેનો તો કોઈ ઠેકાણે છુટ્યાનો ઉભાય નથી. કેમજે અન્ય ઠેકાણે પાપ કર્યું હોય તે તો તિર્થમાં જઈને છુટાય છે અને તિર્થમાં જઈને પાપ કરે તે તો વજ્રકેપ થાય છે માટે સત્પુરૂષનો દ્રોહી હોય ને તે ગમે તેવો ધર્મવાળો જણાતો હોય તોપણ મહાપાપી છે ને તેને કોઈ કાળે ભગવાનનાં દર્શન હૃદયને વિષે થાયજ નહિ માટે જેને વિમુખ જીવ ધર્મી જાણે છે તે ધર્મી નથી.

વચ. ૧૪

અધર્મીનાં લક્ષણ

જે અધર્મી માણસ હોય તે તો ચોરી, પરસ્ત્રીનો સંગ, મધમાંસનું લક્ષણ, વટલવું વટલાવવું એ આદિક જે સર્વે કુકર્મ તેને વિષેજ ભરપુર હોય ને તેનો સંસારમાં કોઈ વિશ્વાસ કરેજ નહિ ને એના સગા હોય તેપણ કોઈ એનો વિશ્વાસ ન કરે અને એવા જે અધર્મી હોય તેને સાચા સંતનો સમાગમ તો ગમેજ નહિ અને જો કોઈ ખીજો તે સંતનો સમાગમ કરે તો તેનો પણ દ્રોહ કરે. આ. ૧૦.

નિષ્કામી વર્તમાન

નિષ્કામી વર્તમાનની મહત્તા

ધર્મ સગધી સાધનમાં તો આપ-કાગ હોય ને સર્વ
જાપ ને એક નિષ્કામગણ હોય તો સર્વ સાધન આવે
લો. ૬

જે મોટેરો હોય તેને વિષે નિષ્કામરૂપ ધર્મ છે તે
અવશ્ય જોઈએ ને બીજી વાતમાં તો કાંઈક કાચપ હોય
તો ચાલે પણ એની તો દ્રઢતા અતિશય જોઈએ. કેમજે
એ મોટેરો છે તેની સારાંચે સર્વની સારાંચ કહેવાય.

ગ. મ. ૩૯

નિષ્કામી વર્તમાન શ્રીહરિને અતિશય પ્રિય છે

એક નિષ્કામી વર્તમાન દ્રઢ હોય તો તેને આ
લોકમાં તથા પરલોકમાં કોઈ ઠેકાણે ભગવાનથી છેડું રહે
નહિ અને અમારે પણ તે ઉપરથી કોઈ દિવસ હેત ઓછું
થાય નહિ અને અમે અહિયાં ટક્યા છીએ તે પણ અહિં-
યાંના હરિભક્તને અતિ નિષ્કામી વર્તમાનનો દ્રઢાવ દેખીને
ટક્યા છીએ અને જેને નિષ્કામી વર્તમાન દ્રઢ હોય તો તે
થકી અમે હજાર ગાઉ છેટે જાઈએ તોપણ તેની પાસેજ
છીએ અને અમને નિષ્કામી ભક્ત હોય તેનાજ હાથની
કરી સેવા ગમે છે માટે આ મૂલજી પ્રસચારી છે તે

અતિશય દ્રઢ નિષ્કામી છે તો અમને એની કરેલી સેવા અતિશય ગમે છે અને બીજો કોઈ સેવાચાકરી કરે તો તે એવી ગમતી નથી. અને અમે જે જે વાર્તા કરીએ છીએ તેને વિષે પણ નિષ્કામી વર્તમાનનુંજ અતિશય પ્રતિપાદન થાય છે અને અમે જે દિવસ થકી પ્રગટ થયા છીએ તે દિવસ થકી નિષ્કામી વર્તમાનનેજ અતિશય દ્રઢ કરતા આવીએ છીએ.

ગ. મ. ૩૩

નિષ્કામી વર્તમાનના લાંગથી શ્રીહરિ અતિશય કુરાળ થાય છે.

જેને નિષ્કામી વર્તમાનમાં કાચ્યપ છે ને તે જો અમ પાસે રહે છે તોપણ તે લાખ ગાઉ છેટે છે. અને સલા એકી હોય ત્યાં કોઈ સ્ત્રી અથવા પુરૂષ તેને જોયામાં ફેર પડે ત્યારે એ ગમે તેટલી યુક્તિ કરીને સંતાડે તોપણ અમને જણાયા વિના રહેજ નહિ ત્યારે અમારો તે મનુષ્ય ઉપર અતિશય કુરાળપો થઈ જાય છે અને અમારું મુખ પણ શ્યામળું થઈ જાય છે અને તેનું દુઃખ તો અતિશય લાગે છે પણ મોહોળત જાણીને આજુ કહેવાય નહિ અને વળી સાધુ દાવો છે માટે હૃદયમાં સમજી રહીએ છીએ પણ જો રાજાના જેવી રીત હોય તો તેને માથે ઝાઝો દંડ થાય માટે સર્વ મોટા મોટા પરમહંસ તથા મોટી મોટી બ્રાહ્મણ તેને અમે મોરથીજ કહી રાખ્યું છે જે સત્સંગમાં

કોઇ પુરુષને તથા કોઇ સ્ત્રીને કદાચિત્ જો નિષ્કામી વર્ત-
માનમાં ફેર પડે તો અમને સંભળાવશો માં શા માટે જે
જ્યારે અમે એવી વાર્તા સાંભળીએ ત્યારે જેમ વાંઝીયાને
ઘેર દિકરો આવ્યો હોય ને તે મરી જાય ને તેને જેવો
શોક થાય તેવો અમારે પણ શોક થાય છે તથા મનમાં
એમ વિચાર થઇ જાય છે જે બધા સત્સંગને મુકીને જતા
રહીએ. માટે જે નિષ્કામી વર્તમાન રાખે તેજ્ઞ અમને
વહાલો છે અને તેને ને અમારે આ લોક પરલોકમાં દ્રઢ
મેળાપ રહે છે

ગ. મ. ૩૩

નિષ્કામી વર્તમાન અતિશય દ્રઢ થવાનો ઉપાય

નિષ્કામી વર્તમાન દ્રઢ થવનો એક પ્રકરનો ઉપાય
નથી એના તો ત્રણ પ્રકરના ઉપાય છે. જેમ હાંકનારો,
બજધીયાં, પૈડાં, ધુસરી, ઉધ્ય, માંચડો એવા ઘણાક સામાને
કરીને એક ગાડું કહેવાય છે તેમ નિષ્કામી મન દ્રઢ રાખ-
વાની પણ ઘણીક સામગ્રી જોડીએ છીએ તેમાં પણ ત્રણ
ઉપાય છે તે તો અતિશય મુખ્ય છે તેમાં એક તો મનને
વશ કરવું જે મનને વિષે અખંડ એવું મનન કરવું જે
હું આત્મા છું દેહ નથી ને ભગવાનની કથા શ્રવણદિક જે
નવધા ભક્તિ તેને વિષે મનને અખંડ જોડી મેલવું પણ
ક્ષણમાત્ર મનને નરડું રહેવા દેવું નહિ. જેમ કોઈ પુરુ-
ષને ભૂત વશ થયો હતો તે જ્યારે કામ ન જતાવે

ત્યારે તેને ખાવા તૈયાર થાય તેમ આ
મન છે તે પણ ભૂત જેવું છે તે જ્યારે ભગવદ્ ભક્તિમાં
ન રાખે ત્યારે અધર્મના ઘાટ ઘડે ત્યારે એ ભૂતની પેઠે
જીવને ખાવા તૈયાર થયું કહેવાય માટે મનને અખંડ ભગ-
વાનની કથા કિર્તનાદિકમાં જોડી રાખવું એટલે એ મન
વશ થયું કહેવાય. અને બીજો ઉપાય એ છે જે પ્રાણને
નિયમમાં રાખવો તે જેમ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે
આહાર વિહાર યુક્ત રાખવો પણ અતિશય ખાધાની લોભ-
પતા ન રાખવી એવી રીતે વર્તી ત્યારે પ્રાણ નિયમમાં થયો
કહેવાય. ને પ્રાણ નિયમમાં ન કર્યો હોય તો ખાધાની બહુ
મનમાં તૃષ્ણા રહે પછી અનત પ્રકારના જે રસ તેને વિષે
રસના ઈન્દ્રિય છે તે દોડતી ફરે ત્યારે બીજી ઈન્દ્રિય વશ
કરી હોય તેપણુ સર્વે મોક્ષી થઇ જાય માટે આહારને
નિયમમાં રાખીને પ્રાણને નિયમમાં કરવો. અને ત્રીજો ઉપાય
એ છે જે આ સત્સંગને વિષે જેને જેને જે જે નિયમ કહ્યા
છે તેમાં દેહને રાખીને દેહને નિયમમાં કરવો. એવી
રીતે એ ત્રણ ઉપાયને જે દ્રઢ રાખે તેને નિષ્કામી વર્તમાન
અતિશય દ્રઢ થાય છે અને એને વિષે એમ ન જાણવું જે
એવી રીતે રાખવું ઘણું કઠણ છે કેમજે જે સાધુને હોય
તેને તો એમ રાખવું કાંઈ કઠણ છે નહિ અને સાધુ હોય
તે તો કામ, ક્રોધ, લોભાદિક શત્રુનું બળ હોય તોપણ

ભગવાનને રાજી કર્યાં સાડું તેનો ત્યાગ કરે ત્યારેજ એ પાકો સાધુ કહેવાય અને મનુષ્ય દેહે કરીને ન થાય એવું શું છે? જે નિત્યે અભ્યાસ રાખીને કરે તે થાય છે જેમ કુવાના કાંઠા ઉપર મહાકઠણ પથરો હોય તેને વિંધ નિત્યે પાણીને સિંચવું તેણે કરીને નરમ દોરડી છે તે પણ કાપા પાડે છે તેમ જ સાધુજ છે ને તે જે સ્વભાવને ટાળ્યાનો નિત્યે અભ્યાસ રાખશે તો તે સ્વભાવ ક્યાં લગી રહેશે? એ તો નિશ્ચયજ નાશ પામશે માટે જેને નિષ્કામ વ્રત રાખવું હોય તેને કહ્યા એવા જે વ્રણ ઉપાય તે દ્રઢ કરીને રાખવા.

ગ. મ. ૩૩

જેને ભગવાનના સ્વરૂપની ઉપાસનાનું દૃઢ બળ હોય અને અતિશય પચ વિષયમાંથી નિર્વાસનીક થયો હોય અને તે નિર્વાસનીકપણાની અતિશય ગાંઠ બંધાણી હોય તો તે પુરૂષ ભગવાનને પ્રનામે કરીને નિષ્કામી થાય છે.

ગ. પ્ર. ૭૩

આજ્ઞા—નિયમ.

નિયમ પાળવાં એ પાકા સત્સંગીનાં વ્રણ અંગ-માંનું પહેલું અંગ છે.

જેમાં વ્રણ વાનાં (નિયમ, નિશ્ચય ને પક્ષ) હોય તે પાકો સત્સંગી કહેવાય. તે વ્રણ વાનાંમાં એક તો પોતાને ઈષ્ટદેવે જે નિયમ ધરાવ્યાં હોય તે પોતાના

શિરસાટે દ્રઢ કરીને પાળે પણ એ ધર્મનો કોઈ દિવસે ત્યાગ ન કરે. ગ. મ. ૬૧

નિયમમાં વર્તવાની આવશ્યકતા

શિવ બ્રહ્મા જેવા કોઈ સમર્થ કહેવાય નહિ એ તો નારદ જેવાના પણ ગુરુ છે અને એ જેવા બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે છે તેવું તો બીજાને વર્તવું કઠણ છે તોપણ દેશ, કાળ, ક્રિયા, સંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, દિક્ષા ને ધ્યાન એ આઠ જો ભુંડા થયા તો તેને યોગે કરીને એ શિવ બ્રહ્મા જેવાને પણ અંતરમાં અતિશય દુઃખ થયું માટે ગમે તેવો નિર્ગુણ હોય ને આત્મસત્તારૂપે રહેતો હોય ને જો તેને ભુંડા દેશ-કાળાદિકનો યોગ થાય તો તેને જરૂર અંતરમાં દુઃખ થાય માટે મોટા પુરૂષની બાંધેલ જે મર્યાદા તેને લોપીને કોઈ સુખી થાતો નથી. માટે જેટલા ત્યાગી છે તેને તો ત્યાગીના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને જેટલા ગૃહસ્થ હરિભક્ત છે તેમને ગૃહસ્થના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને જેટલી બાંધ્યું હરિભક્ત છે તેને બાંધ્યુંના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને જો તે થકી ઓછું વર્તે તોપણ સુખ ન થાય અને જો તે થકી અધિક વર્તે તોપણ સુખ ન થાય શા માટે જે પરમેશ્વરના કહેલ જે ધર્મ તે પ્રમાણે જ ગ્રંથમાં લખ્યું હોય તેમાં કોઈ રીતે બાધ આવે એવું ન હોય ને સુખે પણ એવું હોય ને તેથી ઓછું અધિક કરવા બંધ તે કરનારો જરૂર દુઃખી

થાય.

અ. મ. ૫૧

ધર્મમાં તો ક્યારે રહેવાય તો પરમહંસ તથા બ્રહ્મચારી હોય ને તે જો પોતાના બ્રહ્મચર્યાદિક નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહેતો એણે ધર્મમાં રહેવાય. અને સ્ત્રી હોય ને તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં વર્તે તો તેણે ધર્મમાં રહેવાય અને બીજા જે સત્સંગી ગ્રહસ્થ હોય તે પણ જો પોતપોતાના નિયમ કહ્યા છે તેમાં રહે ને યુવાન અવસ્થાવાળી જે પોતાની મા બેનને દિકરી તે લેળે પણ એકાંતમાં ન બેસે ને તેની સામું પણ દ્રષ્ટી માંડીને ન જુએ તો એણે ધર્મમાં રહેવાય.

ગ. મ. ૩૫

સત્પુરૂષની આજ્ઞામાં રહે છે તેજ રૂઢા દેશકાળાદિકમાં રહ્યો છે.

ગ. મ. ૫૧

નિયમમાં રહેવાનું ફળ

વૈરાગ્ય હોય અથવા ન હોય પણ જો પરમેશ્વરે કહ્યા એવા જે નિયમ તેને વિષે ખગ્ગડદાર રહે તો પાંચવિષય છૂટાય છે. અને જો શબ્દ થકી વૈરાગ્યે કરીને વૃત્તિ પાછી વાળે તો ઘણો પ્રયાસ કરે તોપણ શબ્દ સંભળાય ખરો અને કાનને બીડી લે તો સહેજે શબ્દ સંભળાય નહિ તેમજ અયોગ્ય પદાર્થને ત્વચાએ કરીને અડે નહિ તો સહેજેજ સ્પર્શ છૂટાય તેમજ અયોગ્ય વસ્તુ હોય તેને નેત્રે કરીને જુએ નહિ તો સહેજે રૂપ છૂટાય તેમજ જે જે સ્વાદુ લે જન

હોય તેને મેળાવી પાણી નાખીને જમે તથા કુકુત આહાર કરે એટલે સહેજેજ રસના છતાં, તેમજ અયોગ્ય ગંધ હોય ત્યાં નાકને ખીટી લે તો સહેજે ગંધ છતાં, એવી રીતે નિયમે કરીને પંચવિષય છતાં એ અને જે નિયમમાં ન રહે તો જમે તેવો વૈરાગ્યવાન હોય તથા જ્ઞાની હોય પણ તેનો ઠા રહે નહિ માટે વિષય છતાં કારણ તો પરમેશ્વરના બાંધેલ જે નિયમ તેજ છે. તેમાં પણ મંદ વૈરાગ્યવાળાને તો નિયમમાં રહેવું એજ ઉગ્રચારિનો ઉપાય છે જેમ માંદો હોય તે કરી પાગીને ઔષધ ખાય તોજ નિરોગી થાય.

ઇન્દ્રિયોની તિક્ષ્ણતાને ટાળ્યાનો એજ ઉપાય છે જે પરમેશ્વરે ત્યાગીના ને ગૃહસ્થના જે નિયમ બાંધ્યા છે તેમાં સર્વે ઇન્દ્રિયોને મરડીને રાખે તો સહેજેજ ઇન્દ્રિયોની તિક્ષ્ણતા મટી જાય અને શ્રોત્ર, ત્વક, ચક્ષુ, રસના અને દ્રાણુ એ પાંચે ઇન્દ્રિયોને જ્યારે કુમાર્ગમાં ન જવા દે ત્યારે ઇન્દ્રિયોના આહાર શુદ્ધ થાય છે તે કેડે અંતઃકરણ પણ શુદ્ધ થાય છે માટે વૈરાગ્યનું બળ હોય અથવા ન હોય તોપણ જે ઇન્દ્રિયોને વશ કરીને પરમેશ્વરના નિયમમાં રાખે તો જેમ તીવ્ર વૈરાગ્યે કરીને વિષય છતાં તે થકી પણ તે નિયમવાળાને વિશેષે વિષય છતાં છે માટે પરમેશ્વરના બાંધેલ જે નિયમ છે તેનેજ અતિદૃઢ કરીને રાખવા. ૩ મ. ૧૬

જેના જેવા નિયમ કહ્યા છે તેમાં સાવધાનપણે વર્તે

તે નિયમ કીયા તો એકતો સ્વધર્મ સંબંધી નિયમ તે કેમ તો જેમ આત્મનિવેદી સાધુ પ્રજ્ઞચારીના નિયમ છે તેમજ આત્મનિવેદી ન હોય તોપણ સ્ત્રીને ન જોવાનો નિયમ રાખે તથા સ્ત્રીની વાર્તા ન સાંભળવાનો નિયમ રાખે એવી રીતે પંચવિષયના ત્યાગ સંબંધી નિયમને દૃઢપણે સાવધાન થકો પાળે તથા ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત તેની દેહ કરીને પરિચર્યા કરે તથા ભગવાનની કથા સાંભળે ઇત્યાદિક નવ પ્રકારની ભક્તિ સંબંધી જે નિયમ તેને પાળે ત્યારે એના મનમાં પણ શુભ સંકલ્પ થાવા લાગે. એવી રીતે જે પ્રકારના નિયમમાં જે વર્તે તો તેને વૈરાગ્ય ને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ એ જે ન હોય તોપણ તે થાય અને અતિશય બળીયો થઈ જાય ને એને પદાર્થમાં અશુભ વાસના ટળીને એક ભગવાનની વાસના દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ પામતી જાય છે. ગ. છે. ૩૪

સત્પુરુષની આજ્ઞાને વિષે વર્તે છે તેજ આત્મસંસાર-રૂપે વર્તે છે. ગ. મ. ૫૧

પરમેશ્વરના વચનને વિષે રહે તો જેવો ભગવાનનો આનંદ છે તેવા આનંદમાં રહે છે. ગ. પ્ર. ૩૪

ભગવાનના ભક્ત હોય તેને જેટલું સુખ થાય છે તે ભગવાનની આજ્ઞા પાળવે કરીને થાય છે. ગ. પ્ર. ૩૪
દેહ દમને કરીને બ્રાહ્મ ઇન્દ્રિય છુટાણી હોય તોપણ

યાંય વર્તમાનના નિયમમાં દ્રઢ થઈને રહેતો હોય તો બાહ્ય ઇન્દ્રિયોને છૂતવે કરીને અંતઃકરણ છૂતાય છે. લો. ૫ નિયમમાં ન વર્તે તેને ન્યૂનતા

ત્યાગી હોય તેણે અષ્ટ પ્રકારે સ્ત્રીનો ત્યાગ રાખવો ત્યારે તેનું બ્રહ્મચર્યવ્રત પુરું કહેવાય ને તેમાંથી જેને જેટલો ફેર પડે તેને તેટલો કલેશ થાય છે ને ગૃહસ્થને પણ બ્રહ્મચર્ય કહ્યું છે જે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ રાખવો તથા પોતાની સ્ત્રીનો પણ વ્રતને દિવસ ત્યાગ રાખવો ને રૂતુસમયે સ્ત્રીનો સંગ કરવો એ આદિક જે જે ત્યાગીને અને ગૃહસ્થને નિયમ કહ્યા છે તેમાં જેટલો જેને ફેર પડે તેટલો તેને કલેશ થાય છે અને ભગવાનથી જે વિમુખ જીવ હોય તેને જે સુખ-દુઃખ આવે છે તે તો પોતાને કર્મે કરીને આવે છે ને જે ભગવાનના ભક્ત હોય તેને જેટલું દુઃખ થાય છે તે તુચ્છ પદાર્થને અર્થે ભગવાનની આજ્ઞા લોપવે કરીને થાય છે. ગ. પ્ર. ૩૪

જો નિયમમાં ન રહે તો ગમે તેવો વૈરાગ્યવાન હોય તથા જ્ઞાની હોય તોપણ તેનો ઠા રહે નહિ. ગ. મ. ૧૬ નિયમની શિથિલતા શ્રીહરિને ન ગમે

જે નિયમ ધાર્યા હોય તે નિયમને ઘડીક મૂકી દે ને વળી ઘડીકમાં પાળે એવી રીતે જે શિથિલ વર્તતો હોય તે અમને ન ગમે. ગ. એ. ૨૬

આજ્ઞા (પ્રત્યક્ષ ભગવાનની)

આજ્ઞા પાળવાનું મહત્વ

મોટપ તો પ્રત્યક્ષ ભગવાનના નિશ્ચયે કરીને તથા તે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે વર્તવે કરીને છે ને એ જો વાનાં જેને ન હોય ને તે ગમે તેવો વ્યવહારે કરીને મોટો હોય તોપણ એ નાનોજ છે. ગ. પ્ર. ૩૧

પરમેશ્વરના ગમતામાં (આજ્ઞામાં) રહીને જે રાજી રહેતો હોય તે તો હજાર ગાઉ ગયો હોય તોય અમારે પાસે છે. ગ. પ્ર. ૭૩

પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને જે રીતની ભગવાનની આજ્ઞા હોય તેને રાજી થકા પાળવી પણ પોતાનું ગમતું કરવા સારૂ કોઈ રીતે મુંઝવું નહિ. લો. ૪

અમે સર્વ સંતને સાધારણપણે કહેતા હોઈએ જે જુરાનપુર તથા કાશીએ કોણ જાશે? ત્યારે કોઈ જોડે નહિ ત્યારે તે સભામાંથી પોતે ઉઠીને અમને એમ કહેવું જે કહો તો હે મહારાજ હું જાઉં એમ કહીને અમારી આજ્ઞા લઈને ત્યાં જાવું એવે ઠેકાણે અમારી પ્રસન્નતાને અર્થે અમારાં દર્શનાદિકનું હેતુ પણ ન રાખવું. લો. ૬

ભગવાનની આજ્ઞા ક્યારે ન પાળવી

જે દેશમાં રહે થકે પોતાના દેહના સંબંધીને વારંવાર બેઠા ઉઠ્યાનો યોગ થાતો હોય તો તે દેશમાં

લગવાનની આજ્ઞાએ કરીને પણ ન રહેવું.

અને જે કાળમાં વિષમપણું વર્તતું હોય ને મારકુટ થાતી હોય ને જો મગવ ની આજ્ઞા હોય તોપણ ત્યાંથી ચાલી નીકળવું પણ તેજ ઠેકાણે રહીને માર ન ખાવો.

અને અમારાં દર્શન થાતાં હોય ને તે ભેજે સ્ત્રીયુંનાં દર્શન થાતાં હોય એવો સંગ તથા કિંપ હોય ત્યાં અમે બેપ્રાણીએ ને કહીએ જે અમારાં દર્શન કરે તોપણ તે ઠેકાણે બેસવું નહિ કોણક મીઠા લાગે ઉડી જાયું. લો. ૬

અને કોણક વચન કહીએ ને તેમાં જો અધર્મ જેવું હોય તો તેને વિષે ચિરકારી થાવું કહેતાં તેમાં ઘણીક વાર લગાડી પણ તુરત માનવું નહિ જેમ શ્રીકૃષ્ણ લગવાને અર્જુનને કહ્યું જે અધત્થામાનું માથુ કાપી નાંખે પછી તે વચન અર્જુન ન માન્યુ તેમ એવી રીતનું જે વચન તેમાં અમે રાજી થાતા હોઈએ તોપણ ન માનવું. તથા પંચ વર્તમાન સંબંધી જે નિયમ કહ્યા છે તેમાંથી જરૂર કરીને લગ થાનો હોય એવું જે વચન તે ન માનવુ અર એ બે વચન ન માનીએ ને લગવ ન કયવાના હોય તો સાચી પંઠે કયવાવવા પણ તેમાં રાજી ન કરવા. લો. ૬

ગમે તેવો આપદગળ પડે અથવા અને આજ્ઞા કરીએ તોપણ તમારે (શ્રીકુરિ સ્વયંભ્રકાશાનંદ સ્વામીને કહે છે) પોતાના ધર્મમાંથી ચળવું નહિ. સા. ૬

વચન પાછું કયે પ્રકારે ઠેલવું.

પરમેશ્વર તથા મોટા સંત તે પોતાને કોઈ વચન યોગ્ય કહે અથવા અયોગ્ય કહે ત્યારે તે વચનને તત્કાળ રૂનેડે સહિત માનવું તેમાં યોગ્ય વચન હોય તેમાં તો આ શંકા થાય એવું હોય તોપણ તે સમયને વિષે ના પાડવી નહિ એ તો હાજ પાડવી અને એમ કહેવું જે ‘હે મહારાજ ! જેમ તમે કહેશો તેમ હું કરીશ.’ અને તે વચન પોતાને મનાય નહિ એવું હોય તો પરમેશ્વર તથા મોટા સંત તેની મરણ હોય તો તેમને હાથ જોડીને ભક્તિએ સહિત એમ કહેવું જે ‘હે મહારાજ ! તમે જે વચન કહ્યું તે તો ઠીક છે પણ આટલી મને તેમાં આશંકા થાય છે’ એ પ્રકારનું દીન થઈને વચન કહેવું અને જો પરમેશ્વરની મરણ ન હોય તો તેમને સમીપે રહેતા હોય જે મોટા સંત તથા હારભક્ત તેમને આગળ કહેવું જે ‘આવી રીતે પરમેશ્વરે વચન કહ્યું છે તે તો મને માન્યામાં આવતું નથી’ પછી તેનું મોટા સંત સમાધાન કરે તથા પરમેશ્વર આગળ કહીને એ વચનનું સમાધાન કરાવે પણ પરમેશ્વરે વચન અયોગ્ય કે યોગ્ય કહ્યું હોય તે સમે ના પાડવી નહિ, એવી રીતની યુક્તિએ મોટાના વચનને પાછું ઠેલવું પણ કહ્યું ને તત્કાળ ના પાડવી નહિ.

સા. ૨

સમાપ્ત.

૧૨. આત્મનિષ્ઠા.

આત્માને કેમ જાણવો.

આત્મનિષ્ઠા તો એવી રીતની જોડાણ છે જે હું ચૈતન્ય છું ને દેહ જડ છે ને હું શુદ્ધ છું ને દેહ નર્કરૂપ છે અને હું અવિનાશી છું ને દેહ નાશવંત છે ને હું આનંદરૂપ છું ને દેહ દુઃખરૂપ છે એવી રીતે દેહથી પોતાના આત્માને સર્વ પ્રકારે અતિશય વિલક્ષણ સમજે સા. ૧

હું આત્મા તે મારા જેવો ગુણ દેહને વિષે એકેય આવતો નથી અને જડ, દુઃખ ને મિથ્યારૂપ જે દેહ તેના જે ગુણ તે હું ચૈતન્ય તે મારે વિષે એકેય આવતો નથી. એવી વિકૃત સમજીને અત્યંત નિર્વાસનીક થઈને ચૈતન્યરૂપ થકો પુરુષોત્તમ ભગવાનનું ચિંતન કરે એવો જે જડ ચૈતન્યનો વિવેક તેને દ્રઢ વિવેક જાણવો. સા. ૪

આત્મા સૂર્યના જેવો પ્રકાશે યુક્ત છે. ગ. મ. ૩૫

દેહ તો પુરુષનો ને સ્ત્રીનો જેય માયિક છે ને નાશવંત છે અને લજનનો કરનારો જે જીવાત્મા તે પુરુષ પણ નથી ને સ્ત્રી પણ નથી એ તો સત્તામાત્ર ચૈતન્ય છે.

ગ. છે. ૨૨

પોતાને દેહથી પૃથક આત્મા જાણવો ને તે આત્મા છે તે પ્રાક્ષણ નથી ક્ષત્રી નથી ક્ષુધી નથી કોઈનો દિકરો

નથી કોઇનો બાપ નથી એની કોઇ જાત નથી નાત નથી એવો છે. અને એ આત્મા તો સૂર્ય તથા અગ્નિ જેવો તેજસ્વી છે ને જાણપણે યુક્ત છે ને આગની જ્વાળા તથા સૂર્યનાં કિરણ તે તો જડ છે કેમજે તેને આંગળી અડાડીએ તો ખસે નહિ ને કીડી હોય ને તેને આંગળી અડાડીએ તો ખસીને અવળી ચાલે માટે આત્મા તે જાણપણે યુક્ત છે ને એને સૂર્ય અગ્નિ જેવો કહીએ છીએ તે તો એના આકાર એવો તેજસ્વી છે તે માટે કહીએ છીએ અને એ આત્મા અનેક યોનિને પામ્યો છે અને એમ કહેવાય છે જે જેટલું સમુદ્રનું પાણી છે તેટલું એ જીવ પોતાની માતાનું દુધ ધાવ્યો છે અને ત્યાં ત્યાં અનેક પ્રકારે મરાણો છે તોપણ મર્યો નથી જવો છે તેવાને તેવોજ છે ને એ અજ્ઞાન અવસ્થામાં પોતાને દેહરૂપે માનતો હોતો ત્યારે પણ ન મર્યો તો હવે આપણે એનું જ્ઞાન થયું ત્યારે તો એ કેમ મરશે ? એવો જે આત્મા તેને પોતાનું સ્વરૂપ માનવું. ગ. છે. ૩૬

જીવાત્માને વિષે દેહતો કેવી રીતે વળગ્યો છે તો જેમ કોઇ પુરૂષ હોય તેણે દરજીને ઘેર જઈને ડગલો શીવડાવીને પહેર્યો ત્યારે તે એમ માને જે દરજી તે મારો બાપ છે ને દરજી તે મારી મા છે એમ જે માને તે મૂર્ખ કહેવાય તેમ આ જીવને આ દેહરૂપ જે ડગલો તે ક્યારેક તો પ્રાણીને પ્રાણી થઈ ઉત્પન્ન થાય છે ને ક્યારેક તો નીચ જાતિ-

માંથી ઉત્પન્ન થાય છે તથા ચોરાશી લાખ જાત થકી દેહ ઉત્પન્ન થાય છે તે દેહને વિષે પોતાપણું માને ને દેહનાં માખાપને પોતાનાં માખાપ મને તે મૂર્ખ કહેવાય ને તેને પશુ જેવો જાણવો. ગ. પ્ર. ૪૪

દશ ઈન્દ્રિયું તે રજોગુણની સંપત્તિ છે ને અતઃકરણ ને દેવતા તે સત્વગુણની સંપત્તિ છે અને પચ્ચભૂત ને પંચ-વિધય તે તમોગુણની સંપત્તિ છે તે એ ત્રણ ગુણની સંપત્તિયું ને ત્રણ ગુણ તેને પૃથક માનીને કેવળ જીવસત્તાએ કરીને રહે તેને નિર્ગુણ કહીએ. અને એવી રીતના જે જ્ઞાની છે તે સ્થૂર, સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાત્રત સ્વપ્ન ન સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા એ સર્વ ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રને પોતાના આત્માથી પૃથક જાણે છે જે એ મારે વિષે કોઈ દિવસ હોય નહિ હું તો એનો જાણનારો છું ને અતિ શુદ્ધ છું, અરૂપ છું, અલિંગ છું, ચૈતન્ય છું ને એ ક્ષેત્ર તો અતિ મલીન છે જડ છે નાશવત છે. પં. ૩

દૃષ્ટા ને દૃશ્ય તે અતિશય જુદાંજ છે એમ સમજીને દેહના ભાવ તે દેહને વિષે હોમવા અને દૃષ્ટા જે ચૈતન્ય તેના ભાવ તે ચૈતન્યને વિષે હોમવા. અને જાળ, યૌવન, વૃદ્ધ, સ્થૂલ, કૃશ, જીવણું, મરણું એ સર્વ દેહના ભાવ છે તે આ-માને વિષે માનવાજ નહિ અને અણેધ, અસેધ, અજર અમર, જ્ઞાનરૂપ, સુખરૂપ, સત્તારૂપ એ જે સર્વે આત્માના

જાવ છે તે કોઈ કાળે દેહને વિષે સમજવાજ નહિ એ ગુણ
તો આત્માને વિષેજ સમજવા. સા. ૧૨

જ્ઞાની હોય તે એમ વિચારે જે હું આત્મા છું, શુદ્ધ
છું, ચૈતન્ય છું, નિર્વિકાર છું, સુખરૂપ છું, અવિનાશી છું
અને સ્ત્રી આદિક જે વિષય છે તે તો દુઃખરૂપ છે ને તુચ્છ
છે ને જડ છે ને નાશવંત છે એમ વિચારીને કેવળ પોતાના
આત્મસ્વરૂપનેજ સુખરૂપ જાણે છે અને શબ્દાદિક વિષયમાં
જે સુખ જેવું જણાય છે ને સારા જેવું જણાય છે તે
આત્મા વને જણાય છે ને આત્મા દેહમાંથી નીકળી જાય
ત્યારે સુખરૂપ હોય તે ભુડું થઈ જાય છે. લો. ૧૭

સત્તારૂપ આત્મા કેવો છે તો જેને વિષે માયા ને
માયાનાં કાર્ય જે ત્રણ ગુણ ને દેહ ઈન્દ્રિયો અંતઃકરણ તેનું
કોઈ આવરણ નથી. અને કાંઈક જે આત્માને વિષે આવરણ
જેવું જણાય છે તે અજ્ઞાને કરીને જણાય છે પણ જેણે
જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને એનો સર્વ પ્રકારે નિષેધ કરી નાખ્યો
છે તેને તો એ આત્માને વિષે કોઈ જાતનું આવરણ નથી.

ગ. મ. ૫૭

આત્માના પ્રકાશને વિષે વિચારને રાખીને સત્તારૂપમાં
જે પેસવા આવે તેનો નાશ કરી નાખવો જેમ દિવાના
પ્રકાશમાં ગરોળી આવીને જે જે જંતુ આવે તેને નાશ કરે
છે તેમ આત્માનો જે પ્રકાશ તેમાં રહ્યો જે વિચાર તે

આત્મા વિના બીજા પદાર્થનો નાશ કરી નાખે છે.

ગ. મ. ૫૭

જેમ સાડાસોળવડું કંચન હોય ને તેને સોનીની પેઢીએ લઈ જાય અને જો ઘણીની લગારેક નજર ચુકે તો સોની સેનું કાઢી લઈને તેમાં રૂપું ભેળવી દે તેમ આ હૃદયરૂપી તો સોનીની પેઢી છે અને તેમાં માયારૂપી સોની છે તે પોતે બેઠો મોટો સંકલ્પરૂપી જે હથોડો તેના અખંડ ટચ ટચ ટચકા મારતો રહે છે અને જેમ સોનીનાં છોકરાં સ્ત્રી હોય તે પારસી કરીને તેને હાથ આવે તો કાંઈક સેનું ચોરી જાય તેમ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણ એ સર્વે માયા-રૂપેજ સોની તેનાં છોકરાં સ્ત્રી છે તે કંચનરૂપ જે ચૈતન્ય તેને વિષે ત્રણ ગુણ તથા પંચવિષયમાં આશક્તિ તથા દેહાભિમાન તથા કામ ક્રોધ લોભાદિક એ રૂપ જે રૂપું તેને ભેળવીને જ્ઞાન વૈરાગ્યાદિક ગુણરૂપ જે સોનું તેને કાઢી લે છે અને જે સોનામાંથી સોનું કાઢીને રૂપું ભેળવે તો તે સોનું ખારવડું થઈ જાય છે અને પછી તે સોનાને તાવી તાવીને પાછું સોળવડું કરે તો થાય છે તેમ આ જીવને વિષે રજ તમ આદિક જે રૂપું લળ્યું છે તેને ગાળીને કાઢી નાખવું ને પછી કંચનરૂપ જે એક આત્મા તેજ રહે પણ બીજો માયિક ભેગ કાંઈ રહે નહિ.

ગ. મ. ૫૫ *

આત્મનિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ

જેને આત્મનિષ્ઠા પ્રધાન હોય તે તો ત્રણ દેહ ને ત્રણ અવસ્થા તેથી પર ને સત્તારૂપ એવો જે પોતાનો આત્મા તે રૂપે નિરંતર વર્તે અને પોતાના ઇષ્ટદેવ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા તેને સર્વથી પર ને અતિ શુદ્ધ સ્વરૂપ ને સદા દિવ્ય સાકારમૂર્તિ સમજે અને તે પોતાનો આત્મા તથા તે પરમાત્મા તેના શુદ્ધ સ્વરૂપના પ્રતિપાદનની કરનારી જે વાર્તા તેને પોતે કરે ને ખીજાથી સાંભળે તથા તેવી રીતના શાસ્ત્રમાં પ્રીતિએ યુક્ત વર્તે અને પોતાને આત્મસત્તાપણે વર્તવું તેમાં વિશ્લેષ આવે તો તેને સહન કરી ન શકે એવી પ્રકૃતિવાળો હોય.

ગ. પ્ર. ૪૭

- આત્મનિષ્ઠાવાળાનું તો એ લક્ષણ છે જે એક કોરે તો આત્મા છે અને એક કોરે તો દેહ ઇન્દ્રિયો અંતઃકર્ણ ત્રણ ગુણ પંચ વિષય એ આદિક જે માયાનું ટોળું તે છે ને એ બેના મધ્યને વિષે જે વિચાર રહે તે વિચાર જ્ઞાન સ્વરૂપી છે તે વિચાર જેમ વાયુએ રહિત સ્થાને વિષે હીપકની શીળા અનિશ્ચય સ્થિર થપ્તને રહે છે તેમ સ્થિર થપ્તને રહે છે ને તે વિચાર દેહ ઇન્દ્રિયો ને અતકરણ એમને આત્મા સંઘાથે એક થતો નથી અને તે
- વિચાર પણ જ્ઞાનના સંઘાથે એક થતો નથી. અને જ્ઞાને

તે વિચારને જીવ પામે છે ત્યારે તે જીવની વૃત્તિ કાશી
 સુધી લાંબી હોય તે વરતાલ જેટલામાં આવે છે અને પછી
 તે વિચાર જ્યારે દ્રઢ થાય ત્યારે વરતાલથી આ ગઢડા
 જેટલામાં આવે છે ને પછી આ ગઢડા જેટલે લાંબી વૃત્તિ
 હોય તે સંકેલાઈને પોતાના દેહ જેટલામાં રહે છે અને
 પછી દેહમાંથી વૃત્તિ ટુંકી થઈને ઇન્દ્રિયોના ગોલકમાંજ રહે
 છે ને પછી ઇન્દ્રિયોના ગોલકથી ઇન્દ્રિયોની વૃત્તિ
 છે તે અંતઃકરણ સન્મુખ થઈ જાય છે ને
 પછી ઇન્દ્રિયોની ને અંતઃકરણની જે વૃત્તિ છે
 તે આત્માને વિષે સ્ત્રીન થઈ જાય છે ત્યારે એ જીવના વાસના
 ક્ષિંગ દેહનો નાશ થયો કહેવાય છે. અને એ વિચાર છે તે
 જ્યારે આ જીવ સંઘાથે મળે છે ત્યારે તે જીવના હૃદયને
 વિષે પ્રકાશ થાય છે. અને પોતાના આત્માનું પ્રકાશરૂપે દર્શન
 થાય છે ને તે પ્રકાશને વિષે પરપ્રકાશ જે નારાયણ તેનું પણ
 દર્શન થાય છે અને તે દર્શનના કરનારાને એમ અનુભવ
 થાય છે જે હું આત્મા છું અને મારે વિષે જે પરમાત્મા
 છે તે અખંડ રહ્યા છે અને એવી રીતની અખંડ સ્થિતિ
 રહે એ આત્મનિષ્ઠાની અતિ ઉત્તમ દશા છે. ગ. મ. ૬૨
 આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ.

કેટલાક સિદ્ધ થાય છે ને કેટલાક સર્વજ્ઞ થાય છે ને
 કેટલાક દેવતા થાય છે ઇત્યાદિક અનંત પ્રાર્થના મોટપ

પામે છે તથા પરમપદને પામે છે એ સર્વે ભગવાનની ઉપા-
સનાને બળે પામે છે પણ ઉપામના વિના કોઈ વાત સિદ્ધ
થાતી નથી. માટે શાસ્ત્રમાંથી આત્મા અનાત્માની વિગતી
સમજીને અથવા કોઈક મોટા સંતના મુખથી વાત સાંભ-
ળીને જાણે જે હું આત્મા અનાત્માની વગતી કરી લઉં
એમ વિગતી થાતી નથી એ તો એ જીવને જેટલી પોતાના
છુટિદેવ જે પરમેશ્વર તેને વિષે નિષ્ઠા હોય તેટલોજ આત્મા
અનાત્માનો વિવેક થાય છે ગ. પ્ર. ૫૬

ભગવાન તો ગોલોક, વૈકુંઠ, સ્વેતદ્વિપ, બ્રહ્મહોલ
તેના પતિ છે અને મનુષ્ય જેવા જણાય છે તે તો ભક્તના
સુખને અર્થે જણાય છે પણ એની મૂર્તિ છે તે ગોલોકાદિક
જે પોતાનાં ધામ તેને વિષે એક એક નખમાં કોટી કોટી
સૂર્યના પ્રકાશે યુક્ત જણાય છે ને મૃત્યુલોકને વિષે તો એ
ભગવાનની મનુષ્ય સેવા કરે છે ને દીવો કરે ત્યારે એને
આગળ પ્રકાશ થાય છે પણ એ તો સૂર્ય ચંદ્રાદિક સર્વને
પ્રકાશના દાતા છે ને ગોલોકાદિક જે ધામ છે તેને વિષે તો
શધિકા લક્ષ્મી આદિક જે પોતાના ભક્ત છે તેમણે નિરંતર
સેવ્યા એવા એ ભગવાન છે અને જ્યારે બ્રહ્માંડનો પ્રસવ
થઈ જાય છે ત્યારે આ પ્રગટ ભગવાન છે તેજ એક રહે
છે ને પછી સૃષ્ટિ રચાવાને સમે પણ પ્રકૃતિ પુરુષદ્વારે કરીને
અનંતકોટી બ્રહ્માંડને એજ ભગવાન ઉપજાવે છે એવી રીતે

ભગવાનનો મહિમા વિચારવો એજ આત્મા અનાત્માના વિવેકનું કારણ છે. ગ. પ્ર. ૫૬

આત્મસત્તારૂપે રહેવાની આવશ્યકતા

જે સત્તારૂપ નહિ રહી શકે તેને તો કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ, મત્સરાદિક જે શત્રુ તે ખીડ્યા વિના રહેજ નહિ માટે જે આત્મસત્તારૂપ થઈને ભક્તિ નહિ કરતા હોય તેનું રૂપ તો આ સત્સંગમાં ઉઘાડું થયા વિના રહેજ નહિ.

અને જેને જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ ને ભક્તિ એ અતિ-શય દ્રઢ નહિ હોય તે તો અંતે જાતાં ઢીલો પડ્યા વિના નહિજ રહે જેમ મીણું પાયેલ દોરો હોય ને તે શિયાળામાં ને ચોમાસામાં તો અકડ રહે પણ જ્યારે ઉનાળો આવે, ત્યારે જરૂર ઢીલો થઈ જાય તેમ અંહીયાં હરિભક્તને સર્વ પ્રકારે સુખ રહે ને સત્સંગમાં પણ સન્માન થતું રહે તે રૂપ જે ચોમાસું ને શિયાળો તેમાં તો જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ ને ભક્તિ તે સુધાં આકરાં જણાય પણ જ્યારે સત્સંગમાં અપમાન થાય ને દેહે કં ને પણ દુઃખી થાય તે રૂપ જે ઉનાળો તેમાં તે જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ ને ભક્તિ તે મીણું પાયેલ દોરાની પેઠે ઢીલો થઈ જાય તો પણ અમે તો તેનો ત્યાગ કરતા નથી પણ એજ એની મેળે મનમાં એશીયાળો થઈને સત્સંગમાંથી પાછો હટી જાય છે પછી તે સન્નગી

કહેવાતો હોય તોપણ તેને અંતરે સત્સંગ સંબંધી સુખ ન રહે માટે સત્સંગ કરવો તે તો આત્મસત્તારૂપ થઈને અતિ દ્રઢપણે કરવો તથા દેહના સંબંધી તે સંધાએ હેત રહી જાય એવો સત્સંગ કરવો નહિ. જેમ સોનાનો દોરો કચેરો હોય તે છએ રૂઠુમાં સરખો રહે પણ ઉનાગાને તાપે કરીને ઢીલો થાય નહિ તેમ જોનો દ્રઢ સત્સંગ હોય તેને જમે તેવાં દુઃખ આવી પડે તથા જમે તેટલું સત્સંગમાં અપમાન થાય પણ તેનું કોઈ રીતે સત્સંગમાંથી મન પાછું હઠે નહિ.

ગ. છે. ૨૧

આત્મારૂપે રહેવાનું પ્રયોજન

આત્મારૂપે જે વર્તવું તે કેવળ બ્રહ્મ થઈને મસ્ત થાવું તેને અર્થ નથી. એ તો પોતાને આત્મારૂપે રહેવું તેનું એ પ્રયોજન છે જે હું આત્મા છું તે મારે વિષે કોઈ બતવું માયાનું આવરણ નથી તો આત્મા થકી પર જે પરમાત્મા નરાયણ વાસુદેવ તેને વિષે તો માયાનો લેશ પણ કેમ હોય એવી રીતે ભગવાનમાં કોઈ રીતનો દોષ ન આવે તે સારૂ આત્મનિષ્ઠા દૃઢ કરીને રાખવી અને એ આત્માના પ્રકાશને વિષે વિચારને રાખીને સત્તારૂપમાં જે પેસવા આવે તેનો નાશ કરી નાખવો જેમ દીવાના પ્રકાશમાં ગરેણી આવીને જે જે જંતુ આવે તેને નાશ કરે છે તેમ આત્માનો જે પ્રકાશ તેમાં ન્હોતો જે વિચાર તે આત્મા વિના થીજત

પદાર્થનો નાશ કરી નાખે છે.

ગ. મ. ૫૭

આત્મસત્તારૂપે રહે તેનાં લક્ષણ

શિવ બ્રહ્મા જેવા કોઈ સ્વર્થ કહેવાય નહિ એતો નારદ જેવાના પણ ગુરુ છે અને એ જેવા બ્રહ્મસ્વરૂપે વર્તે છે તેવું તો બીજાને વર્તવું કઠણ છે તોપણ દેશ, કાળ, ક્રિયા, મંગ, મંત્ર, શાસ્ત્ર, દીક્ષા ને ધ્યાન એ આઠ જો બૂંડા થયા તો તેને યોગે કરીને એ શિવ બ્રહ્મા જેવાને પણ અંતરમાં અતિશય દુઃખ થયું માટે ગમે તેવો નિર્ગુણ હોય ને આત્મસત્તારૂપે રહેતો હોય ને જો તેને બુંડા દેશકાળાદિકનો યોગ થાય તો તેને જરૂર અંતરમાં દુઃખ થાય માટે મોટા પુરૂષની આંધેલ જે મર્યાદા તેને લોપીને કોઈ સુખી આતો નથી માટે જેટલા ત્યાગી છે તેને તો ત્યાગીના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને જેટલી બાધયું હરિભક્ત છે તેને બાધ-યુંના ધર્મ પ્રમાણે વર્તવું અને જો તે થકી ઓછું વર્તે તો પણ સુખ ન થાય અને જો તે થકી અધિક વર્તે તોપણ સુખ ન થાય શા માટે જે પરમેશ્વરના કહેલ જે ધર્મ તે પ્રમાણેજ અંતમાં લગ્યું હોય તેમાં કોઈ રીતે બાધ આવે એવું ન હોય ને સુખે પળે એવું હોય ને તેથી ઓછું અધિક કરવા જાય તે કરનારો જરૂર દુઃખી થાય માટે સત્પુરૂષની આજ્ઞા પ્રમાણે જે રહે છે તેજ રૂડા દેશકાળાદિકને વિષે રહ્યો છે. અને જે સત્પુરૂષની આજ્ઞાથી બહાર પડ્યો તેજ

એને બૂંડા દેશકાળાદિકનો યોગ થયો છે માટે સત્પુરુષની આજ્ઞાને વિષે વર્તે છે. તેજ આત્મસત્તારૂપે વર્તે છે.

ગ. અ. ૫૧

આત્મનિષ્ઠાનું ફળ

હું દેહ નહિ હુંતો દેહથી નાખો ને સર્વનો જાણુ-
નારો એવો જે આત્મા તે છું. એવી જે આત્મનિષ્ઠા તે
જ્યારે અતિશય દ્રઢ થાય ત્યારે કોઈ રીતે કરીને કામ ક્રોધ
લોભ તથા ભય એમને યોગે કરીને ધીરજ હજે નહિ
જે આત્મનિષ્ઠા વિના બીજા અનેક ઉપાય કરે તોપણ ધીરજ
રહે નહિ.

ગ. પ્ર. ૬૧

ટાઢ, તડકો, ભુખ, તરશ, માન, અપમાન, સુખ,
દુઃખ તે રૂપી જે નદી તેને તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તે
તરી જાય.

ગ. પ્ર. ૬૧

જને સ્થૂલ દેહને વિષે તથા સૂક્ષ્મ દેહને વિષે અ-
ભિમાન નથી તેને તો સ્થૂલ દેહનું કર્મ પણ લાગતું નથી
ને સુક્ષ્મ દેહનું પણ લાગતું નથી કેમજે એ તો કેવળ
આત્મન રૂપેજ વર્તે છે માટે એવા જે આત્મજ્ઞાની હોય
તેને તો સ્થૂલ દેહ સંબંધી તથા સૂક્ષ્મ દેહ સંબંધી કર્મ
લાગે નહિ. અત તે આ દેહે કરીને અશુભ કર્મ તો
કરેજ નહિ ને પ્રારણવાનુસારે જે સુખદુઃખ આવે તન
લોગવં ને પ્રારણવા થંડા એમ માને જે હું એના લોકતા
નથી હું આત્મા છું.

સા. ૧૪

જ્ઞાની એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેને તો અંતકાળે ભગવાન કે ભગવાનના સંત દેખાય છે ને એને પણ દેહની વિસ્મૃતિ થઈ જાય ને મૂર્છા અવસ્થા આવે છે પછી એ દેહને મુકીને જીવો થાય છે ત્યારે એ ભક્તને ભગવાન ભાગવતિ તનુ આપે છે ને તે દેહે કરીને એ ભગવાનના ધામને વિષે રહે છે. સા. ૧૪

હું તો દેહથી નોખો જે આત્મા તે હું એવો જે આત્મનિષ્ઠારૂપ એક ગુણુ તે આવે તો સર્વે ગુણુ માત્ર આવે છે. લો. ૬

સ્થૂત્ર સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણે દેહથકી નોખો એવો જે આ દેહને વિષે જીવાત્મા તેને પોતાનું રૂપ જાણીને તેને વિષે ભગવાનની મૂર્તિને ધારીને ને જાતિ વર્ણ આશ્રમ તેના માનને મુકીને કેવળ ભગવાનના સ્મરણને વિષે તત્પર થાય તો કુટુંબીનો સંબંધ ચોખ્ખો ટળે. ગ. મ. ૩૨

પોતાના આત્માને દેહથી જીવો માને તો દેહને વિષે પ્રીતિ ન રહે તથા દેહના સંબંધીને વિષે હેત ન રહે તથા ભગવાનની ભક્તિનું વિષે કોઈ વિદ્ય ન થાય. ગ. મ. ૩૫

આત્મનિષ્ઠાએ કરીને માયિક જે સુખ ને દુઃખ તે ખોટાં થઈ જાય છે. ગ. છ. ૧

જ્યારે દેહ થકી પોતાના આત્માને સર્વે પ્રકારે અતિ-શય વિલક્ષણુ સમજે ત્યારે દેહને પોતાનું રૂપ માનીને વિષ-

યમાં પ્રીતિ કરેજ નહિ એવી રીતે આત્મજ્ઞાને કરીને વિષ-
યની નિવૃત્તિ થાય છે. સા. ૧

જેને દેહાભિમાન ન હોય ને એમ સમજતો હોય જે
અંતઃકરણ ઇન્દ્રિયોનો પ્રકાશક ને જેણે કરીને દેહ ચાલે છે
હાલે છે એવો જે સત્તારૂપ આત્મા તે હું છું તે હું ધન
સ્ત્રી આદિક કોઈ પદાર્થ કરીને સુખી થાઉં એવો નથી ને
એ પદાર્થ ન મળે તણે કરીને દુઃખી થાઉં એવો નથી એમ
દૃઢપણે સમજણુ જેને હોય તેને સંત ગમે તેવી રીતે પંચ
વિષયનું ખંડન કરે તથા દેહાભિમાનનું ખંડન કરે તોપણ
તે સંતનો અભાવ કોઈ રીતે આવેજ નહિ ને તુચ્છ
પદાર્થ સારૂ સંત સાથે બંધેડો થાય નહિ ને આંટી પણ
પડે નહિ. લો. ૧૭

જેને આત્મનિષ્ઠા છે ને વૈરાગ્ય છે ને ભગવાનને વિષે
પ્રીતિ પણ સાધારણુ જેવીજ છે તે તો એમ જાણે છે જે
મારા જીવાત્માને વિષેજ આ ભગવાનની મૂર્તિ અખંડ વિરા-
જમાન છે એમ જાણીને ઉપરથી તો ભગવાનની મૂર્તિના
દર્શન સ્પર્શાદિકને વિષે આતુરતા જેવું નથી જણાતું ને
શાન્તપણા જેવું જણાય છે તોપણ એની પ્રીતિનાં મૂળ ઉંડ
છે તે કોઈ કુસંગને યોગે કરીને પણ એની પ્રીતિ ઓછ
થાય એવી નથી માટે એ ભક્ત શ્રેષ્ઠ છે ને એકાંતિક છે.
ને આત્મજ્ઞાન ને વૈરાગ્ય વિનાનો જે પ્રેમી ભક્ત જણાતે
હોય તે તો અતિશય ન્યૂન છે. સા. ૧૫

દેહાભિમાનરૂપ દોષ છે તેનો ત્યાગ કરે તો સર્વે
દોષ ત્યાગ થઈ જાય છે. લો. ૬

માયિક ઉપાધીને તજીને બ્રહ્મરૂપ થઈને ભગવાનને
ભજે છે તેજ શ્રેષ્ઠ છે શા માટે જે નિત્ય પ્રલય જે સુષુપ્તિ
ને નિમિત્ત પ્રલય જે બ્રહ્માની સુષુપ્તિ ને પ્રાકૃત પ્રલય જે
પ્રકૃતિનું કાર્ય સર્વે પ્રકૃતિને વિષે લીન થઈ જાય ને આત્મ-
તિક પ્રલય જે જ્ઞાન પ્રલય તેમાં તો પ્રકૃતિ પર્યંત સર્વે
બ્રહ્માના પ્રકાશને વિષે લીન થઈ જાય છે અને નિત્ય પ્રલ-
યમાં જીવની ઉપાધી લીન થઈ જાય છે ને નિમિત્તપ્રલયમાં
ઈશ્વરની ઉપાધી લીન થઈ જાય છે ને પ્રાકૃત પ્રલયમાં પુરુ-
ષની ઉપાધી સર્વે લીન થઈ જાય છે પણ જ્યારે સૃષ્ટિ
સૃજાય છે ત્યારે એ ત્રણેયને પે.તપોતાની ઉપાધી વળગે છે
અને આત્મતિક પ્રલય જે જ્ઞાનપ્રલય તેણે કરીને જેણે માયિક
ઉપાધીનો ત્યાગ કર્યો તેને તો પાછી કોઈ કાળે માયિક
ઉપાધી વળગતી નથી અને એ જો કોઈક કાળે દેહ ધરે
તો જેમ ભગવાન સ્વતાંત્ર થકા દેહ ધરે છે તેમ તે પણ
સ્વતાંત્ર થકા દેહ ધરે છે પણ કાળ કર્મ ને માયા તેને
આધીન થકા દેહને નથી ધરતો માટે બ્રહ્મરૂપ થઈને પરમે-
શ્વરને ભજે તેજ શ્રેષ્ઠ છે અને આ વાર્તા છે તે જે પરમે-
શ્વરનો અનન્ય ભક્ત છે અને એકાન્તિક ભક્તના લક્ષણે
યુક્ત છે તેનેજ સમજાય છે. અમ. ૨

જેમ ઉદરમાં રોગ થયો હોય તે તો ઉદરમાં ઔષધ જાય ત્યારેજ ટળે તેમ પ્રથમથી જે ઇન્દ્રિયોદ્ધાર કરીને વિષય અંતઃકરણમાં ભરાણા હોય તે તો આત્મવિચાર કરીને ટાળવા. તે આત્મવિચાર એમ કરવો જે હું આત્મા છું ને મારે વિષે ઇન્દ્રિયો અંતઃકરણનો સંબંધજ નર્થ એમ દ્રઢ વિચાર કરીને અને તે ચૈતન્યને ।વષે ભગવાનની મૂર્તિ ધારીને અને પોતાના આત્મસુખવતે કરીને પૂર્ણ રહેવું જેમ કુવો જળે કરીને પૂર્ણ ભરાણો હોય ત્યારે બહારથી પોતામાં સેચું આવતી હોય તેને પોતાનું પાણી ઠેલી રાખે છે પણ માંહિલી કોરે તે સેચના પાણીનો પ્રવેશ કરવા દે નહિ અને જો ઉલ્લેચાઈને ઠાલો થાય તો સેચનું પાણી બહારથી માંહિ આવે એવી રીતે આત્મસુખે કરીને માંહિલી કોરે પૂર્ણ રહેવું અને બહાર પંચ ઇન્દ્રિયોદ્ધારે વિષયનો માર્ગ બંધ રાખવો એજ કામાદિકને જીત્યાનો દ્રઢ ઉપાય છે.

ગ. મ. ૨

વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય તો આત્માનિષ્ઠાએ સહિત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ કરવી એજ ભાસે છે અને જો આત્મનિષ્ઠા વિના એકલીજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ હોય તો જેમ ભગવાનમાં હેત કરે તેમ બીજા પદાર્થમાં પણ હેત થઈ જાય માટે આત્મનિષ્ઠા સાહત ભક્તિ કરવી એજ વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય છે અને આત્મનિષ્ઠાવાળાને પણ

જો કોઈક ભૂંડા દેશકાળાદિકને યોગે કરીને, અજ્ઞાનીની પેઠેજ જ્ઞાન થઈ આવે પણ ઝાઝી વાર ટકે નહિ. ગ. છે. ૨૦
આત્મનિષ્ઠા ન હોય તેને ન્યૂનતા.

શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ હોય પણ જો આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો દેહાભિમાનને યોગે કરીને તે પ્રીતિની સિદ્ધિ થાતી નથી. ગ. પ્ર. ૧૬

સ્વધર્મે યુક્ત એવો જે ભગવાનનો ભક્ત તેના અંતરને વિષે તો પોતાનું યથાર્થ પૂર્ણકામપણું મનાતું નથી ને તે પૂર્ણકામપણું તો આત્મનિષ્ઠા ને ભગવાનના મહાત્મ્યનું જ્ઞાન તેણે કરીનેજ થાય છે અને એ જોમાં જેટલી ન્યૂનતા રહે છે તેટલી પૂર્ણકામપણામાં ન્યૂનતા રહે છે. માટે એ જોવાનાં તો ભગવાનના ભક્તને દ્રઢપણે સાધવાં અને એ જોમાં જેટલી ખામી રહે તેટલી તો સમાધીમાં પણ નડે છે.

અને હમણાં અમે એક હરિભક્તને સમાધી કરાવી હતી તે તેને તેજ અતિશય દેખાણું તે તેજને જોઈને ચીસ પાડવા માંડી ને કહ્યું જે હું બધું છું માટે સમાધીવાળાને પણ આત્મનિષ્ઠાનું જરૂર કામ પડે છે અને પોતાનું સ્વરૂપ આત્મા ન જાણે ને દેહને માને તો તેને ઘણી કાચપ રહી જાય છે. અને અમે તે હરિભક્તને સમજાવ્યું જે તારું સ્વરૂપ તો આત્મા છે દેહ નથી ને આ લાડકીબાઈ નામ ને ભાટનો દેહ તે તું નથી અને અછેદ, અલેદ એવો

જે આત્મા તે તારું સ્વરૂપ છે પછી અમે તેને સમાધી કરાવીને કહ્યું જે ગણપતિને સ્થાનકે ચાર પાંખડીનું કમળ છે ત્યાં જઈને તારું સ્વરૂપ જો. અને જ્યારે સમાધીવાળો ગણપતિને સ્થાનકે જાય છે ત્યારે ત્યાં ન હોય સંભળાય છે ને પ્રકાશ દેખાય છે ને તેથી પર બ્રહ્માના સ્થાનકને વિષે જાય છે ત્યારે તેથી નાદ પણ ઘણો સંભળાય છે ને પ્રકાશ પણ તેથી અતિશય ઘણો દેખાય છે અને તેથી પર વિષ્ણુને સ્થાનકે જાય છે ત્યારે તેથી અતિશયનાદ સંભળાય છે ને તેથી તેજ પણ અતિશય દેખાય છે એવી રીતે જેમ જેમ ઉચ્ચા ઉચ્ચા સ્થાનકને વિષે જાય છે તેમ તેમ વધુ નાદ સંભળાય છે ને વધુવધુ પ્રકાશ દેખાય છે અને એવી રીતે સમાધીમાં અતિશય તેજ દેખાય છે અને અતિશય નાદ થાય છે ને કડાકા અતિશય થાય છે તે ગમે તેવો ધીરજવાન હોય તોપણ કાયરપણું આવી જાય છે જો અર્જુન ભગવાનના અંશ હતા ને મહા શૂરવીર હતા તોપણ ભગવાનનું સ્વરૂપ જોવાને સમર્થ થયા નહિ માટે એમ બોલ્યા જે હે મહારાજ આ રૂપ જોવાને હું સમર્થ નથી માટે તમારું પ્રથમ રૂપ હતું તેવું તમારું દર્શન કરાવો. એવી રીતે એવા સમર્થને પણ સમાધીને વિષે જ્યારે બ્રહ્માંડ ફાટી જાય એવા કડાકા થાય છે ને જેમ સમુદ્ર મર્યાદા મેલે એવા તેજના સમૂહ દેખાય છે ત્યારે ધીરજ રહેતી નથી તે સારું દેહથકી પોતાનું સ્વરૂપ જુદું સમજવું જોઈએ.

અને જેમ વરસાદ ન વરસ્યો હોય ત્યારે નાના પ્રકારના તૃણનાં જે બીજ તે પૃથ્વી ઉપર કાંઈએ લાસે નહિ અને જ્યારે વરસાદ વરસે ત્યારે એટલાં તૃણ ઉગે જે પૃથ્વી દેખાયજ નહિ તેમ જે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે કરીને રહિત છે તેને જો ભગવાન વિના બીજા કોઈ વિષયના ઘાટ જણાતા નથી તોપણ જ્યારે એને કુસંગનો યોગ થાશે ત્યારે વિષયના ઘાટ થાત્તા લાગશે ને ભુક્તિ બ્રહ્મ થઈ જાશે ને પરમેશ્વરની તો હૃદયમાં સ્મૃતિ પણ નહિ રહે ને અખંડ વિષયનું ધ્યાન થાશે પછી એ જે વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા વિનાનો પ્રેમી તેને એમ લાસસં જે મારે ભગવાનમાં લેશમાત્ર પ્રીતિ નથી માટે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય વિનાનો જે પ્રેમી ભક્ત જણાતો હોય તે તો અતિશય ન્યૂન છે.

સા. ૧૫

આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો જ્યારે દેહમાં સુખદુઃખ આવે ત્યારે એ ભક્તની વૃત્તિયું ચુંચાઈ જાય પછી જેને સુખદાઈ જાણે તેમાં પ્રીતિ કરે અને જેને દુઃખદાઈ જાણે તે સાથે દેવ કરે એવી રીતે એની બ્રહ્મ ભુક્તિ થઈ જાય.

ગ. છે ૧

જેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ હોય તેને પણ જો આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય ન હોય તો જેવી ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય તેવી બીજા પદાર્થને વિષે પણ પ્રીતિ થઈ

જાય માટે એ ભક્તિ માર્ગવાળાને પણ મોડું દુષણ છે.
ગ. મ. ૬૫

સાધુ લેખા રહેતા હોઈએ તેમાં પરસ્પર કોઈ નિમિત્તે
બોલાચાલી થાય તથા કોઈક જાતનો અહંમત્વ થાય તથા
માન, ક્રોધ, સ્વાદ, લોભ, કામ, મત્સર, ઈર્ષ્યા એ આદિક
અવગુણની પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે જો આત્મા પોતાને ન
જાણતા હોય તેો સાધુનો અવગુણ આવે તેમાંથી એનું
બહુ ભુંડું થાય. ગ. છે. ૩૯

જે સત્તારૂપ રહી નહિ શકે તેને તો કામ, ક્રોધ,
લોભ, મોહ, મદ, મત્સર આદિક જે શત્રુ તે પીડયા
વિના રહેજ નહિ માટે જે આત્મસત્તારૂપ થઈને ભક્તિ
નહિ કરતા હોય તેનું રૂપ તો આ સત્સંગમાં ઉઘાડું થયા
વિના રહેજ નહિ. ગ. છે. ૨૧

જ્યારે સત્સંગમાં અપમાન થાય ને દેહે કરીને પણ
દુઃખી થાય તે રૂપ જે ઉનાળો તેમાં તો જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ
ને ભક્તિ તે મીણુ પાયેલ દોરાની પેઠે ઢીલાં થઈ જાય
તોપણ અમે તો તેનો ત્યાગ કરતા નથી પણ એજ એની
મેળે મનમાં ઓશીયાળો થઈને સત્સંગમાંથી પાછો હઠી
જાય છે પછી તે સત્સંગી કહેવાતો હોય તોપણ તેને અંતરે
સત્સંગ સંબંધી સુખ ન રહે. ગ. છે. ૨૧

દેહાભિમાન રૂપ દોષ છે તેમાં સર્વે દોષ રહ્યા છે.

લો. ૬

આત્મનિષ્ઠા વિના બીજા અનેક ઉપાય કરે તોપણ કામ, ક્રોધ, લોભ તથા ભય એમને યોગે કરીને ધીરજ રહે નહિ.

ગ. પ્ર. ૬૧

સમજણની કસરવાળાને ન્યૂનતા

જ્યાં સુધી દેહને પોતાનું રૂપ માને છે ત્યાં સુધી એની સર્વે સમજણ વૃથા છે અને જ્યાં સુધી વર્ણનું કે આશ્રમનું માન લઇને ફરે છે ત્યાં સુધી એને વિષે સાધુ-પણું આવતું નથી.

ગ. પ્ર. ૪૪

એક શ્લોકે કરીને અથવા બે શ્લોકે કરીને અથવા પાંચ શ્લોકે કરીને જે ચોખું સમજાય તેજ સમજણ સુખદાઇ થાય છે અને ગોખરી સમજણ સુખદાડ થાતી નથી. અને ઘડીક પોતાને આત્મારૂપ માને ને ઘડીક દેહરૂપ માનીને સ્ત્રીનું ચિંતવન કરે એને ગોખરો જાણવો માટે એના અંતરમાં સુખ ન આવે જેમ સુંદર અમૃત સરખું અન્ન હોય ન તેમા થોડુંક ઝેર નાખ્યું હોય તો તે અન્ન સુખદાઇ ન થાય સામું દુઃખદાઇ થાય છે તેમ આઠ પહોર આત્માનાં વિચાર કરીને એક ઘડી પોતાને દેહરૂપ માનીને સ્ત્રીનું ચિંતવન કરે એટલે એનો સર્વે વિચાર ધુળમાં મળી જાય છે.

સા. ૪

ઈ.દ્રવ્યે. અતઃકચ્છ વિષય એ સર્વનાં મૂળ જીવમાંથી

જોડી નાખીને ભગવાનને વિષે હેત કરવું તેજ હીક છે. અને જ્યાં સુધી એનાં મૂળ ઉખાડી નાખ્યાં ન હોય ત્યાં સુધી એ ઇદ્રિયો અંતઃકરણ કરીને ભગવાનનાં દર્શન સ્પર્શાદિકરૂપ જે કામ તે લેવું પણ એને પોતાના હેતુ ન માનવા વેરી માનવા ને એમો ગુણ ન લેવો જે એ ભગવાનની ભક્તિને વિષે ઉપગાર કરે છે એ ઇદ્રિયો અંતઃકરણને પંચ વર્તમાનના નિયમરૂપ જે પાંજરું તથા જોડી તેમાં રાખીને ભગવાનની ભક્તિ કરાવવી પણ એને વિષે ગુણ ન લેવો અત્યુભાવજ રાખવો. અને જે એમને ભક્તિમાં ઉપયોગી માનીને હેતુ માને ને એમો ગુણ લે તો ભગવાનનાં દર્શન સ્પર્શાદિકને વિષે સુખ મનાવતે થકે જે સ્ત્રીઆદિકને વિષે કાંઈક સુખ મનાવી દે તો એનું કયું કરવ્યું સર્વે અર્થ થઈ જાય જેમ જાણે દાડનો દગલો હોય ને તેમાં એક અગ્નિનો તણખો પડ્યો હોય તો તે દાડ સર્વે ભરમ થઈ જાય છે તેમ એનું કાંઈ ઠેકાણું રહેતું નથી માટે કેવળ આત્મારૂપ થયે થકે જે ભગવાનને વિષે હેત થાય તે હીક છે.

પં. ૩

ભગવાનના ભક્તને સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને સ્વભાવ એ ચાર વાનામાં કાચ્યપ હોય ને તે ભગવાનની ભક્તિ કરતો હોય તોપણ એની ભક્તિનો વિધાન નહિ એની ભક્તિમાં જરૂર નિમ્ન આવે કેમજે દેહ દ્યાસ હોય તે

જ્યારે દેહમાં રોગાદિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તથા અન્ન વસ્ત્રાદિક ન મળે અથવા કોઈક કઠણ ;વર્તમાન પાળવાની આજ્ઞા થાય ત્યારે પણ તેને ભક્તિમાં ભંગ થાય ને વિકળ થઈ જાય ને કોઈ વિચાર ન રહે ને ચાજા ચુંથવા લાગે.

ગ. છે. ૩૩

આત્મનિષ્ઠામાં ન્યૂનતાવાળાને પ્રાપ્તિમાં ખામી

વૈરાગ્ય, બ્રહ્મચર્ય, શ્રદ્ધા, અહિંસાધર્મ ને આત્મનિષ્ઠા એમાંથી કોઈ અંગમાં ન્યૂનતા હોય તો આત્મતિક મોક્ષ જે ભગવાનનું અક્ષરધામ તેને તો ન પામે અને એ વિના ખીલ્લું જે ભગવાનનાં ધામ છે તેને પામે અથવા વધુ સ્વાસનિક હોય તો દેવલોકને પામે જે દેવલોકને ભગવાનના ધામ આગળ મોક્ષધર્મને વિષે તરક તુલ્ય કહ્યા છે.

સા. ૧૧

કોને આત્મનિષ્ઠા રાખ્યા વિનાની રહે છે.

જેને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું અંગ આવે તેને પાંચવિધ અને વિષે પ્રીતિ દર્જી ભાય છે અને આત્મનિષ્ઠા રાખ્યા વિનાવીજ રહે છે.

ગ. છે. ૨૨

મુણનું માન એ આત્મનિષ્ઠામાં ખામી છે

અતિશય પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ હોય ને તે ભક્તિએ કરીને ભગવાન તેને વશ વર્તતા હોય અને જે તે ભક્તિનું

ભક્તના હૃદયમાં માન આવે તોય પણ એને અતિ ખોટ છે અને આત્મજ્ઞાનનું માન હોય અથવા વૈરાગ્યનું માન હોય પણ તે અભિમાન તો દેહાત્મ બુદ્ધિનેજ દ્રઢ કરાવે.

ગ. પ્ર. ૫૬

આત્મનિષ્ઠાવાળાને શાની અપેક્ષા છે

ટાઢ, તડકો, ભૂખ, તરસ, માન, અપમાન, સુખ, દુઃખ તેરૂપી જે નહીં તેને તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તે તરી બીય પણ મૃત્યુ સમય તો સમુદ્ર જેવો છે માટે ત્યાં તો આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય તથા વગર આત્મનિષ્ઠાવાળો હોય એ બેયને ભગવાનની ઉપાસનારૂપી વહાણનું કામ પડે છે માટે અંતકાળે તો ભગવાનનો દ્રઢ આશરો હોય તેજ કામમાં આવે છે પણ અંતસમે આત્મનિષ્ઠા કાંઈ કામમાં આવતી નથી તે સારૂ ભગવાનની ઉપાસનાને દ્રઢ કરીને રાખવી.

ગ. પ્ર. ૬૧

અમે જે આત્મજ્ઞાનની વાર્તા કરીએ છીએ તેમાં તો એટલુંજ પ્રયોજન છે જે જે પોતાના આત્માને દેહથી જુદો માને તો દેહને વિષે પ્રીતિ ન રહે તથા દેહના-સંબંધીને વિષે હેતુ ન રહે તથા ભગવાનની ભક્તિને વિષે કાંઈ વિધન ન થાય એટલુંજ પ્રયોજન છે પણ કેવળ એણે કરીનેજ કલ્યાણ થાય એમ તો માનવુંજ નહિ (આત્મનિષ્ઠાવાળાને ભક્તિ, ઉપાસના, ધર્માદિક ગુણોની અપેક્ષા છે.) ગ. મ. ૬૩૫

અને આત્મનિષ્ઠાવાળા જે સંત તેને આત્મનિષ્ઠા ને તિવ્ર વૈરાગ્ય એ બેય હોય તેણે કરીને કોઈ રીતનું બંધન તો ન થાય પણ જો તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ ન હોય તો જેમ બહુ પ્રકારનાં ભોજન અને બહુ પ્રકારનાં વ્યંજન કર્યાં હોય અને તેમાં જો એક લવણ ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલું જે પ્રજ્ઞજ્ઞાન છે તથા વૈરાગ્ય છે તે તો નકારેજ છે ને સદા અકલ્યાણકારીજ છે. એમ જાણીને શુકદેવજી પ્રજ્ઞસ્વરૂપ થયા હતા તોપણ શ્રીમદ્ ભાગવતને ભણતા હવા અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે દ્રઢ ભક્તિને કરતા હવા માટે આ મનિષ્ઠાવાળાને જો ભગવાનને વિષે ભક્તિ ન હોય તો એને મોટું દુષણ છે.

ગ. મ. ૬૫

કેવળ આત્મનિષ્ઠાવાળાને ન્યૂનતા

આ સત્સંગને વિષે પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણને હેતુ તો એવો જે ભક્તજન તેન એકલા આત્મનિષ્ઠાએ કરીનેજ પોતાનું આત્યંતિક કલ્યાણરૂપ માર્ગ સરતું નથી.

ગ. પ્ર. ૧૬

કેવળ આત્મનિષ્ઠાવાળા જે કૈવલ્યાર્થી તેનાં દેહ ઇન્દ્રિયું ને અંતઃકરણ તેનું ભગવાનની મૂર્તિને તદાકારપણું નથી થાનું એ તો કેવળ પ્રજ્ઞક્ષત ને પામે છે.

ગ. ૧

જે ભગવાનનો ભક્ત ન હોય ને કેવળ આત્મજ્ઞાન

ને વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધીને ટાળીને સત્તામાત્ર વર્તતો હોય તેને તો સાધનદશાને વિષે ભગવાનની ઉપાસનાએ સહિત એવા જે કેવળ આત્મજ્ઞાની તેના સંગરૂપ કુસંગનો પાસ લાગ્યો છે માટે ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ થાતા નથી જેમ વાયુને ને અગ્નિને દુર્ગંધનો પાસ લાગે છે તેમજ એને તે કુસંગનો પાસ લાગ્યો છે તે કાંઈ પ્રકારે ટળતો નથી જેમ અશ્વત્થામા બ્રહ્મરૂપ થયો હતો પણ એને કુસંગનો પાસ લાગ્યો હતો માટે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન ને તે ભગવાનના ભક્ત જે પાંડવ તેને વિષે દયા ને સ્નેહ થયાં નહિ તેમ કેવળ જે આત્મજ્ઞાની છે તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે તોપણ તેને કુસંગનો પાસ જાતો નથી ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તમાં દયા ને સ્નેહ થાતાં નથી.

ગ. છે. ૩

જેમ બહુ પ્રકારનાં લોજન ને બહુ પ્રકારના વ્યંજન કર્યાં હોય ને તમા જો એક લવણ ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલું જે બ્રહ્મજ્ઞાન છે તથા વૈરાગ્ય છે તે તો નકારજ છે ને સદા અકર્યાણુકારીજ છે.

ગ. મ. ૬૫

સત્તારૂપે રહ્યો જે નિર્ગુણ ભક્ત તેને ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય છે

જે સત્તારૂપે વર્તે તેને ભગવાનને વિષે તો પ્રીતિ

હોય ને એ પ્રીતિફૂલો આત્માને સ્મરતી છે. મધ્વાચાર્ય
નિબાર્ક ને વલ્લભાચાર્ય એમણે આત્મારૂપે રહીને જે ભગ-
વાનને વિષે પ્રીતિ કરવી એ પ્રીતિને બ્રહ્મસ્વરૂપ કહી છે
માટે ગુણાતીત થઈને જે ભગવાનને વિષે પ્રીતિ કરે છે એજ
બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે એમ મોટા મોટા આચાર્યનો સિદ્ધાંત
છે. ગ. મ. ૪૩

જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થોય તોપણ ભગવાન ને ભગ-
વાનના ભક્તને વિષે દયા ને સ્નેહ રહે છે

જ્ઞાન ને વૈરાગ્યે કરીને ત્રણ શરીર ત્રણ અવસ્થા ત્રણ
ગુણ એ સર્વે માયિક ઉપાધી થકી ચૈતન્ય જુદો થઈ જાય
છે ને કેવળ સત્તામાત્ર રહે છે પણ માયિક ઉપાધીનો
લેશપણ રહેતો નથી ત્યારે જેમ દિપકનો અગ્નિ તે તેલ
કોડીયું ને વાટ એ ત્રણેને યેગે કરીને દ્રષ્ટિમાં આવે તથા
ગ્રહણ કર્યામાં આવે પણ જ્યારે ત્રણ પ્રકારની ઉપાધીનો
સંગ છુટી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોઈની દ્રષ્ટિમાં પણ ન
આવે ને ગ્રહણ પણ ન થાય ને ઉપાધીએ યુક્ત હોય
ત્યારેજ દ્રષ્ટિએ આવે ને ગ્રહણ કર્યામાં આવે તેમ જ્ઞાન
વૈરાગ્યે કરીને સર્વે માયિક ઉપાધીની નિવૃત્તિ પામે છે
ત્યારે એ જીવાત્મા છે તે કેવળ બ્રહ્મસત્તા માત્ર રહે છે ને
તે મન વાણીને અગોચર છે ને કોઈ ઇન્દ્રિયે કરીને ગ્રહણ
કર્યામાં આવતો નથી પછી તે કાળે તો એને જો શુદ્ધ

સંપ્રદાયે કરીને ભગવાનનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું હોય ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તનું મહાત્મ્ય યથાર્થપણે સુમનાયું હોય તેને તો સર્વે માયિક ઉપાધીનો સંગ ટળી જાય ને પોતાનો જીવાત્મા બ્રહ્મરૂપ થાય તોપણ ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને વિષે જે દયા ને પ્રીતિ તે નિરંતર રહે છે ત્યાં દ્રષ્ટાંત છે જેમ દિપકની જ્યોત છે તેને જ્યારે ઉપાધીને સંગ ટળી જાય છે ત્યારે એ અગ્નિ કોઈ ઉદ્રિયે કરીને ગ્રહણ ન થાય એવો આકાશને વિષે રહે છે તોપણ એ આગને વિષે સુગંધી તથા દુર્ગંધીનો જે પાશ લાગ્યો હોય તે ટળતો નથી તથા જેમ વાયુ છે તે તો અગ્નિ થકી વધુ અસંગી છે તોપણ તેને સુગંધી તથા દુર્ગંધીનો પાશ લાગે છે તેમજ જીવાત્માને જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધીનો સંગ ટળી જાય છે તોપણ સૂત્રસંગનો પાશ લાગ્યો છે તે ટળતો નથી અને તે બ્રહ્મરૂપ થાય છે તોપણ નારદ સનકાદિક ને શુકજીની પેઠે ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે અતિશય દયા ને પ્રીતિએ યુક્ત વર્તે છે ત્યાં શ્લોક ॥ પરિનિષ્ઠિતોપિ નૈર્ગુણ્યે ઉત્તમ શ્લોક લીલયા ગ્રહીતચેતા રાજર્ષે આશ્રયાનં યદધીત-
વાન્ ॥ તથા નિત્યં વિષ્ણુજન પ્રિયઃ ॥ તથા આત્મારામાશ્ચ મુનયો ॥ તથા પ્રાયેણ મુનયો રાજન્ ॥ તથા ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ બ્રહ્મભૂતઃ પ્રસન્નાત્મા નશોચતિ ન કાંક્ષતિ સમ

સર્વેષુ ભૂતેષુ વદ્ભક્તિં લંબતે પરમ્ ॥ ૧ ॥ ઇત્યાદિક ઘણાક શ્લોકો કરીને પ્રતિપાદન કર્યું છે જે ભગવાનના ભક્ત હોય જ્ઞાન વૈરાગ્યે કરીને માયિક ઉપાધીને ત્યાગ કરીને પ્રકરૂપ થયા હોય તોપણ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે દયા ને પ્રીતિ તેણે યુક્ત હોય છે. ગ. છે. ૩ દેહની ને આત્માની વિક્રિત જાણ્યા પછી દેહા-ભ્રમની થાય છે કે કેમ ?

દેહ આત્માની વિક્રિત એકવાર ચોખી સમજાણી હોય તો પછી પાત્રી ભુલાય નહિ અને 'એમ માને જે હું દેહ છું' તોપણ દેહ પોતાનું રૂપ મનાયજ નહિ અને ભગવાનનો નિશ્ચય પણ જો એકવાર દ્રઢ થયો હોય તો પાછો ટાળે તોપણ ટળે નહિ. અને એમ જણાય છે જે આત્મબુદ્ધિ મટીને દેહબુદ્ધિ આવી જાય છે એવો ખોટો ખોટો મનમં ભરમ પડે છે પણ દેહાભિમાન તો 'આવતુંજ નથી અને એવો જે પરિપક્વ જ્ઞાની તેને તો આત્માનુંજ અભિમાન દ્રઢ રહે છે ને તે પોતાના આત્માને પ્રકરૂપ માને છે અને તે પ્રકરૂપને વિષે પરપ્રકર જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તે અખંડ વિરાજમાન છે અને તે ભગવાનના સ્વરૂપનો નિશ્ચય પણ એને અખંડ ને અખંડ રહે છે.

સા. ૨

મોક્ષને અર્થે પ્રજ્ઞાજ્ઞાન કેમ સમજવું

પ્રજ્ઞાજ્ઞાનનો માર્ગ છે તેમાં તો એમ સમજવું જે જે

બ્રહ્મ છે તે તો નિર્વિકાર છે ને નિરંશ છે માટે એ વિકારને પામે નહિ ને એના અંશ પણ થાય નહિ. અને એ બ્રહ્મને જે સર્વરૂપે કહે છે તેનું તો એમ છે જે એ બ્રહ્મ જે તે પ્રકૃતિ પુરુષ આદિક સર્વેના કારણ છે ને આધાર છે ને સર્વેને વિષે અંતર્યામિ શક્તિએ કરીને વ્યાપક છે માટે જે કારણ ને આધાર ને વ્યાપક હોય તે કાર્યથી પૃથક હોય નહિ એમ સમજણને લઈને એ બ્રહ્મને શાસ્ત્ર જે તે સર્વે રૂપ કહે છે પણ એ બ્રહ્મજ વિકાર પામીને ચરાચર જીવ રૂપે થઈ ગયા એમ ન સમજવું. અને એ બ્રહ્મથી પરબ્રહ્મ જે પુરુષોત્તમ નારાયણ તે નોખા છે ને એ બ્રહ્મના પણ કારણ છે ને આધાર છે ને પ્રેરક છે એમ સમજીને પોતાના જીવાત્માને એ બ્રહ્મ સંધાથે એકતા કરીને (અક્ષરરૂપ માનીને) પરબ્રહ્મની સ્વામીસેવકભાવે ઉપાસના કરવી એવી રીતે સમજે ત્યારે બ્રહ્મજ્ઞાન છે તે પણ પરમપદને પામ્યાનો નિર્વિદ્ધ માર્ગ છે.

ગ. મ. ૩

પ્રકૃતિ પુરુષથી પર એવું જે શુદ્ધ ચૈતન્ય બ્રહ્મ તેનેજ એક સત્ય જાણે ને તે બ્રહ્મનેજ પોતાનું સ્વરૂપ માને ને તે બ્રહ્મરૂપ (અક્ષરરૂપ) થઈને પરબ્રહ્મ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તેનું ભજન કરે.

ગ. મ. ૩૦

એકરસ પરિપૂર્ણ એવું જે બ્રહ્મસ્વરૂપ તેને વિષે અમે અમારા આત્માને લીન કરી રાખ્યો છે (અક્ષરરૂપ થયા

છીએ) અને તે તેજોમય એવું જે અક્ષરબ્રહ્મ તેને વિષે મૂર્તિમાન એવાં તે પુરૂષોત્તમ ભગવાન ને તે ભગવાનના જે ભક્ત તે સંઘાથે અખંડ પ્રીતિ જોડી રાખી છે.

ગ. મ. ૫૦

કેવા બ્રહ્મજ્ઞાનીને મોક્ષ માર્ગથી પડયો જાણવો

જ્ઞાની તો સદા સાકારમૂર્તિ એવા જે પ્રત્યક્ષ ભગવાન તેને પ્રકૃતિપુરૂષ અક્ષર તે થકી પર ને સર્વના કારણ સર્વના આધાર જાણીને અનન્યપણે સેવે છે એવી રીતે જે સમજવું તેને જ્ઞાન કહીએ અને એ જ્ઞાને કરીને આત્યંતિક મોક્ષ થાય છે અને જે એમ નથી સમજતા ને કેવળ શાસ્ત્રે કરીને “અહંબ્રહ્માસ્મિ” થઈ જોસે છે ને કહે છે જે ‘રામકૃષ્ણાદિક તો બ્રહ્મરૂપ એવો જે હું’ તે મારી લહરી છે’ એવા જે બ્રહ્મકૃદાળ આધુનિક વેદાંતી તે તો અતિ દુષ્ટ છે ને મહાપાપી છે અને મરીને નરકમાં પડે છે તે કોઈ દિવસ એનો છુટકો થતો નથી.

લો. ૭

બ્રહ્મજ્ઞાનમાં તો આવી રીતે આવળું સમજાય છે જે જે બ્રહ્મ છે તેજ પ્રકૃતિપુરૂષરૂપે થાય છે અને પછી તેજ બ્રહ્મ બ્રહ્મા વિષ્ણુ શિવરૂપે થાય છે ને પછી તેજ બ્રહ્મ સ્થાવર જંગમરૂપે થાય છે અને તે સ્થાવર જંગમરૂપ જે આકાર તેને વિષે રહ્યા જે જીવ તે-રૂપે પણ બ્રહ્મ થાય છે એવી

રીતે પ્રજ્ઞાનને અવળું સમજીને પછી સમજનારો પોતાના જીવને પણ ભગવાન બાજુ છે ત્યારે એમ સમજનારાને ઉપાસનાનો ભંગ થયો માટે એ પણ ભગવાનના માર્ગ થકી પડ્યો. એવી રીતે પ્રજ્ઞાનમાં પણ ઉપાસનાનું ખંડન થાય એ મોટું વિધન છે કાંચે સમજી સમજીને સર્વેના કારણ અને સર્વેના સ્વામી એવા જે ભગવાન તેનુંજ ખંડન થયું માટે એમ સમજનારો પણ કલ્યાણના માર્ગ થકી પડ્યો જાણવો.

ગ. મ. ૩

૧૩ વૈરાગ્ય

૧૩ ગ્યનું ૩૫

પિંડ પ્રહ્લાંડથી નિસ્પૃહ રહેવું એ વૈરાગ્યનું ૩૫ છે.

ગ. પ્ર. ૪૪

જીવ માત્રનો એવો સ્વભાવ છે જે સારૂં પદાર્થ દેખે ત્યારે તેથી ઉતરતું જે પદાર્થ હોય તેમાંથી સહેજેજ પ્રીતિ ટળી જાય છે માટે ભગવાનનું જે અક્ષરધામ છે ને તેને વિષે જે સુખ છે તેની આગળ જે આ માયિક સુખ છે તે તો નકલ જેવું છે ને અચળ સુખ તો ભગવાનનાં ધામને વિષેજ છે માટે પરમેશ્વરની વાત સાંભળતાં સાંભળતાં જો ભગવાન સંબંધી સુખ ઓળખાય તો જેટલું માયાયકી ઉત્પન્ન થયું છે તે સર્વે તુચ્છ જણાય જેમ ત્રાંખાનો પૈસો કોઈ પુરૂષના હાથમાં હોય તેને જ્યારે તે પૈસા સાટે સોનામહોર કોઈ આપે ત્યારે ત્રાંખાના પૈસામાંથી હેત ઉતરી જાય છે એવી રીતે જ્યારે ભગવાન સંબંધી સુખમાં દ્રષ્ટિ પહોંચે ત્યારે જેટલું માયિક સુખ છે તે સર્વ થકી વૈરાગ્ય પામે છે ને એક ભગવાનની મૂર્તિમાંજ હેત થાય છે એ વૈરાગ્યનું ૩૫ છે.

ગ. મ. ૧૦

વૈરાગ્ય ઉપજ્યાનો હેતુ

વૈરાગ્ય તો એમ ઉપજે જે જો કાળનું સ્વરૂપ જાણ્યામાં આવે તે કાળનું સ્વરૂપ તે શું તો નિત્યપ્રલયને જાણે ને નિમિત્ત પ્રલયને જાણે ને પ્રાકૃત પ્રલયને જાણે ને આત્મતિક પ્રલયને જાણે તથા બ્રહ્માદિક સ્તાંબ પર્યંત સર્વ જીવના આયુષને જાણે ને એમ જાણીને પિંડ બ્રહ્માંડ સર્વ પદાર્થને કાળનું લક્ષ સમજે ત્યારે વૈરાગ્ય ઉપજે. લો. ૯

પોતાના ધામને વિષે રહ્યા એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે અક્ષરપુરૂષરૂપે કરીને માયાને વિષે ગર્ભને ધરતા હવા. ત્યારે તે માયાથી અનંતકોટી જે પ્રધાન ને પુરૂષ તે થાતા હવા તે પ્રધાન પુરૂષ કેવા છે તો અનંતકોટી બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિના કારણ છે તે મધ્યે એક બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિના કારણ જે પ્રધાનપુરૂષ તેને કહીએ છીએ. જે પ્રથમ પુરૂષોત્તમ એવા જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન તે પુરૂષરૂપે કરીને પ્રધાનને વિષે ગર્ભને ધરતા હવા પછી તે પ્રધાનથી મહત્ત્વ ઉત્પન્ન થાતું હવું ને મહત્ત્વ થકી ત્રણ પ્રકારનો અહંકાર ઉત્પન્ન થાતો હવો તેમાં સાત્ત્વિક અહંકાર થકી મન ને ઈન્દ્રિયોના દેવતા ઉત્પન્ન થાતા હવા અને રાજસ અહંકાર થકી દશ ઈન્દ્રિયો બુદ્ધિ ને પ્રાણ એ ઉત્પન્ન થાતાં હવાં અને તામસ અહંકારથી પંચભૂત અને પંચતન્માત્રા તે ઉપજતાં હવાં એવી રીતે એ સમગ્ર તત્ત્વ ઉપજ્યાં પછી તે પરમેશ્વરની

ઈચ્છાએ પ્રેયાં થકાં પોતપોતાને અંશે કરીને ઇશ્વર ને જીવના દેહને સજતાં હવાં. તે ઇશ્વરના દેહ તે વિરાટ સૂત્રાત્મા ને અવ્યાકૃત ને જીવના દેહ તે સ્થૂલ સૂક્ષ્મ ને કારણ અને વિરાટ નામે જે ઇશ્વરનો દેહ તેનો દ્વિપરાર્ધ કાળ પર્યંત આયુષ છે અને તે વિરાટ પુરૂષના એક દિવસને વિષે ચૌદ મન્વંતર થાય છે અને જેવડો એનો દિવસ છે તેવડીજ રાત્રિ છે અને જ્યાં સુધી એનો દિવસ હોય ત્યાં સુધી ત્રિલોકીની સ્થિતિ રહે છે અને જ્યારે એની રાત્રિ પડે છે ત્યારે ત્રિલોકીનો નાશ થાય છે તેને નિમિત્ત પ્રલય કહીએ અને જ્યારે તે વિરાટ પુરૂષનો દ્વિપરાર્ધ કાળ પુરો થાય છે ત્યારે એ વિરાટ દેહનો સત્યાદિક લોકે સહિત નાશ થાય છે. અને મહત્ત્વાદિક જે ચૌવીશ તત્ત્વ ને પ્રધાન પ્રકૃતિ ને પુરૂષ એ સર્વે મહામાયાને વિષે લય પામે છે તેને પ્રાકૃત પ્રલય કહીએ. અને એ મહામાયા તે અક્ષરબ્રહ્મના પ્રકાશને વિષે લય પામે છે જેમ દિવસને વિષે રાત્રિ લય પામે છે તેમ લય પામે છે તેને આત્યંતિક પ્રલય કહીએ. અને દેવ દૈત્ય ને મનુષ્યાદિકના જે દેહ તેનો જે ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે નાશ તેને નિત્ય પ્રલય કહીએ. એવી રીતે જે વિશ્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેને જો બાણે તો જીવને સંસારને વિષે વૈરાગ્ય થાય.

ગ. પ્ર. ૧૨

વૈરાગ્ય ઉદય થયાનું કારણ તો એ છે જે સદ્ગ્રંથ ને

સત્પુરુષનાં વચન તેને સાંભળીને જેને ચટકી લાગે અને ચટકી લાગે તે પાછી મટેજ નહિ એવી જે ચટકી તેજ વૈરાગ્યનો હેતુ છે બીજો વૈરાગ્યનો હેતુ નથી અને જેને ચટકી લાગતી હોય ને તે તામસી હોય તથા રાજસી હોય તથા સાત્વિકી હોય તે સર્વને વૈરાગ્ય ઉપજે અને જેને ચટકી લાગતી ન હોય તેને વૈરાગ્ય ન ઉપજે. કા. ૭

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણીને તથા ભગવાનને સુખમય મૂર્તિ જાણીને બીજા સર્વે પદાર્થમાં વૈરાગ્ય થાય છે.

ગ. છે. ૩૬

જો પ્રથમજ ભગવાનમાં દ્રઢ હેતુ થઈ જાય તો વિવેક ને વૈરાગ્ય તે હેતુને ચે.ગે કરીને પ્રગટ થાય છે ને જેને જે પદાર્થમાં હેતુ થાય છે તેને હેતુ કહીએ અથવા કામના કહીએ તે જે જે પદાર્થમાં હેતુ હોય ને તેમાં જો કોઈક અંતરાય કરે તો તે ઉપર ક્રોધ થઈ જાય છે તે માણસના દેહમાં તો થાય પણ પશુને પણ ક્રોધ થઈ જાય છે જેમ પાડો હોય તે કામનાએ કરીને ભેંશ ઉપર આશક્ત થયો હોય ને બીજો પાડો આવે તો તેને મારી નાખે છે. એવી રીતે પશુપક્ષીમાં સર્વત્ર દેખાય છે તેમ જેને ભગવાનને વિષે દ્રઢ પ્રીતિ હોય તેને જે પદાર્થ તે પ્રીતિમાં અંતરાય કરવા આવે તો તે ઉપર તુરત ક્રોધ થઈ જાય ને તે પદાર્થનો તત્કાળ ત્યાગ કરે માટે જો ભગવાનમાં દ્રઢ હેતુ

હોય તો એની મેળેજ વૈરાગ્ય ને વિવેક થઈ આવે છે.

ગ. છે. ૧૪

જેટલી એ ભક્તને ભગવાનના મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનને વિષે નિષ્ઠા છે તેટલોજ એ ભક્તના હૃદયમાં વૈરાગ્ય આવે છે.

ગ. પ્ર. ૫૬

નાશ ન થાય એવો વૈરાગ્ય ઉપજ્યાનો હેતુ

જ્યારે આત્મનિષ્ઠા હોય અને ભગવાનની મૂર્તિનું યથાર્થ જ્ઞાન હોય પછી એમ વિચારે જે હું તો આત્મા સચ્ચિદાનંદરૂપ છું અને પિંડ બ્રહ્માંડ તો માયિક છે ને નાશવંત છે માટે હું ક્યાં ને એ પિંડ બ્રહ્માંડ ક્યાં અને મારા ઇષ્ટદેવ જે પુરૂષોત્તમ ભગવાન તે તો અનંત કોટી બ્રહ્માંડના આધાર જે અક્ષર તેથી પશુ પર છે તે ભગવાનનો મારે દ્રઢ આશરો થયો છે એવા વિચારમાંથી જે વૈરાગ્ય ઉદય થાય તે વૈરાગ્ય જ્ઞાને યુક્ત કહેવાય ને એ વૈરાગ્યનો કોઈ કાળે નાશ થાય નહિ જેમ અગ્નિ બળતો હોય તેને માથે જળ પડે તો ઓલાઈ જાય અને વડવાનલ અગ્નિ સમુદ્રને વિષે છે તે જળનો ઓલાવ્યો ઓલાતો નથી તેમ જે જ્ઞાને યુક્ત વૈરાગ્ય છે તે તો વડવાનલ અગ્નિ તથા વિંજળીનો અગ્નિ તેવો છે તે કોઈ કાળે ઓલાય નહિ અને તે વિના બીજા વૈરાગ્યનો તો વિશ્વાસ આવે નહિ

ગ. પ્ર. ૭૩

જ્ઞાનાંશ તે શું તો એમ સમજણ હોય જે હું જે જીવ તે આવો છું તથા દેહ તે આવો છે તથા દેહનાં સંબંધી તે આવાં છે તથા પ્રકૃતિ પુરુષ વિરાટ સુત્રાત્મા અવ્યાકૃત તેનાં સ્વરૂપ તે આવી રીતનાં છે તથા ભગવાન તે આવી રીતના છે તથા ભગવાનનું ધામ તે આવી રીતનું છે ઇત્યાદિક જે જ્ઞાનાંશ તેની જે અંતરમાં દ્રઢતાની ગ્રંથી તે પડી હોય ને પછી જે વૈરાગ્ય ઉપજે તે વૈરાગ્ય ખરો અને એ વિના બીજો જે વૈરાગ્ય તે તો ઉપરથી જણાય પણ એમાં બળ નહિ. બળ તો જ્ઞાનાંશથી ઉપજ્યો જે વૈરાગ્ય તેમાંજ છે જેમ દીવાનો અગ્નિ તેને વાયુ લાગે ત્યારે એલાઈ જાય અને વડવાનલ અગ્નિ તથા મેઘમાં જે વિજ-બીનો અગ્નિ તે જળમાં રહ્યો છે પણ તે જળનો પરાભવ એને થાતો નથી પ્રજ્વલીત થકો રહે છે તેમ જ્ઞાનાંશ વિનાનો જે વૈરાગ્ય તેને વિષયનો સંબંધ થાય ત્યારે એ વૈરાગ્ય ટકે નહિ અને જ્ઞાનાંશે કરીને થયો જે વૈરાગ્ય તેને વિષયનો સંબંધ થાય તોપણ એ વૈરાગ્ય ક્ષીણ ન પડે. વડવાનલ અગ્નિની પેઠે પ્રજ્વલીત થકો વર્તે છે. અને એવો જે જ્ઞાનાંશ તેની કોઈ રીતે કરીને તમારા મનમાં આંટી પડી જાય તે સારૂ અમે નિરતર વાર્તા કરીએ છીએ કેમજે કોઈક વાર્તાની ચુંક લાગે તો એવી આંટી પડી જાય. ગ. છે. ૨૪

જેમ અગ્નિની મોટી જવાળા હોય ને જે ઉપરથી

જળ વરસે તો તત્કાળ ઓલાઈ જાય અને વિજળીના અગ્નિનો તો થોડોક ઝળકારો થાતો હોય પણ તે અગ્નિ મેઘની ઘટામાં રહે છે તોપણ ઓલાતો નથી. તેમ સમજ્યા વિના ગમે તેટલો વૈરાગ્ય હોય એવા લગવાનમાં પ્રીતિ હોય તોપણ અગ્નિની જ્વાળાની પેઠે કુસંગરૂપી જળે કરીને સર્વે નાશ થઈ જાય છે અને સમજીને જે વૈરાગ્ય ને પ્રીતિ હોય તે તો વિજળીના અગ્નિ જેવી છે તે થોડી હોય તોપણ નાશ પામે.

સા. ૧૮

વૈરાગ્ય નિષ્ઠાનાં લક્ષણ

જેને વૈરાગ્ય નિષ્ઠા પ્રધાન હોય તેને તો એક લગવાનની મૂર્તિ વિના જે સર્વે માયિક પદાર્થ માત્ર તેને વિષે નિરંતર અરૂચી વર્તે અને અસત્યરૂપ જાણીને પોતે મળની પેઠે ત્યાગ કર્યાં જે ગૃહ કુટુંબી આદિક પદાર્થ તેની નિરંતર વિસ્મૃતિ વર્તે અને તે ભક્ત જે તે ત્યાગી એવા જે લગવાનના ભક્ત તેના સમાગમનેજ કરે અને લગવાનની ભક્તિ કરે તે પણ પોતાના ત્યાગમાં વિરોધ ન આવે તેવી રીતે કરે અને ત્યાગ છે પ્રધાનપણે જેમાં એવી વાર્તાને પોતે કરે અને ત્યાગને પ્રતિપાદન કરનાર જે શાસ્ત્ર તને વિષે રૂચીવાળો હોય અને પોતાના ત્યાગને વિષે વિરોધ કરનારાં જે સ્વાદુ ભોજન ને સદ્વસ્ત્રાદિક પંચવિધ સંબંધી માયિક પદાર્થ માત્ર તેને પામવાને વિષે અતિશય અરૂચી વર્તે.

ગ. પ્ર. ૪૭

ઉત્તમ મધ્યમ ને, કનિષ્ઠ વૈરાગ્યનાં લક્ષણ

ઉત્તમ વૈરાગ્ય જેને હોય તે પરમેશ્વરની આજ્ઞાએ કરીને અથવા પોતાના પ્રારબ્ધ કર્મવશે કરીને વ્યવહારમ રહે પણ તે વ્યવહારમાં જનક-રાજની પેઠે લોપાય નહિ અને શબ્દ સ્પર્શ રૂપ રસ ને ગંધ એ પાંચ પ્રકારના જે ઉત્તમ વિષય તે પોતાના પ્રારબ્ધ અનુસારે પ્રાપ્ત થાય તેને લોગવે પણ પ્રીતિએ રહિત ઉદાસ થકો લોગવે અને તે વિષય એને લોપી શકે નહિ ને તેનો ત્યાગ મોળો ન પડે અને તે વિષયને વિષે નિરંતર દોષને દેખતો રહે ને વિષયને શત્રુ જેવા જાણે અને સંત, સતશાસ્ત્ર ને ભગવાનની સેવ તેનો નિરંતર સંગ રાખે અને દેશ કાળ સંગ આદિક જે કંઠણ આવી પડે તોપણ એની જે એવી સમજણ તે મોળ પડે નહિ તેને ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. ગ. પ્ર. :

જે ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો હોય તેને તો જે કદાચિ એકાતમાં સ્ત્રી આદિક પદાર્થનો યોગ થાય તોપણ એ હા નહિ તેને ઉત્તમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. લો. :

જેને મધ્યમ વૈરાગ્ય હોય તેપણ ઉત્તમ એવા જે પાંચ પ્રકારના વિષય તેને લોગવે પણ તેમાં આશક્ત ન થાય ને જે દેશ, કાળ, સંગ કંઠણ પ્રાપ્ત થાય તો વિષયને વિષે બંધાઈ જાય ને વૈરાગ્ય મંદ પડી જાય તેને મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. ગ. પ્ર.

જે મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો હોય તે તો કદાચિત્ત જો સ્ત્રીને ઉઘાડી થકી દેખી જાય તોય પણ જેમ પશુને ઉઘાડાં દેખીને ફોલ થાતો તથી તેમ તેના મનમાં ફોલ ન થાય ને તે સ્ત્રીના અંગમાં ચિત્ત ચોટી જાય નહિ તેને મધ્યમ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. લો. ૧

જે કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો હોય તેને સામાન્ય ને દોષે યુક્ત એવા પંચવિષય જો પ્રાપ્ત થાય ને તેને ભોગવે તો તેમાં ન બંધાય અને જો સારા પંચવિષય પ્રાપ્ત થાય ને તેને ભોગવે તો તેમાં બંધાઈ જાય તેને મંદ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. ગ. પ્ર. ૨

કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો જે હોય તે તો ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યા જે સ્ત્રીના ત્યાગ સંબંધી નિયમ તેમાં સારી પેઠે વર્તે ત્યાં સુધી તો એને ઠીક રહે પણ જો કોઈ સ્ત્રીના અંગને દેખી જાય તો તે અંગમાં એનું ચિત્ત ચોટી જાય ને એનું ઠેકાણું ન રહે તેને કનિષ્ઠ વૈરાગ્યવાળો કહીએ. લો. ૧

વૈરાગ્યવાનને અખંડ કરવાનો વિચાર

અંતરમાં અમારે અખંડ વિચાર એવો રહે છે. જેમ મનુષ્યને મુવાટાણે પથારી ઉપર સુવાડ્યો હોય ત્યારે તે મનુષ્યમાંથી સોને પોતાના સ્વાર્થની વાપ્તના ટ ॥ જાય છે અને તે મસ્તકારને પંજુ સંસાર થકી મન ઉઠાસ થઈ જાય છે તેમનું તેમ અમારે પોતાની ઠેકાણું અને બીજાની ઠેકાણું

અંતઃસ્વરૂપ જોવાનું સદા વર્તે છે. અને જેટલું માયિક પદાર્થ માત્ર છે તે સર્વે નાશવંત ને તુલ્ય સરખું જણાયા કરે છે પણ એમ વિકિત નથી જણાતી જે આ સાડું પદાર્થ છે ને આ ભુડુ પદાર્થ છે, જેટલાં માયિક પદાર્થ માત્ર છે તે તો સર્વે એક સરખાં જણાય છે જેમ કાખના મુવાળા છે તેમાં સારો કીયો? ને નરસો કીયો? તે તો સારો નરસો તો એક પાડમાં છે તેમ માયિક પદાર્થ પણ સર્વ સરખા છે અને કાંઈક સાડું નરસું જે કહીએ છીએ તે તો ભગવાનના ભક્તને સાડું લગાડવાને અર્થે કહીએ છીએ જ આ સાડું ભોજન છે, આ સાડું વસ્ત્ર છે, આ સાડું ઘર છે, આ સાડું ધર છે, આ સાડું ઘોડું છે, આ સારા ગુણ છે તે ભક્તને સાડું લાગે તે સાડું કહીએ છીએ અને અમારી સર્વ ક્રિયા છે તે ભગવાનના ભક્તને અર્થે છે પણ પોતાના સુખને અર્થે એકેય ક્રિયા નથી અને ભગવાનની ભક્તિ જાણીને જે જે ક્રિયા કરીએ છીએ તે થાય છે પણ ભગવાનની ભક્તિ વિના તો અમે સર્વ પદાર્થમાંથી ઉદાસી છીએ જેમ કોઈક મોટો રાજા હોય ને તેને એકજ દિકરો હોય અને તે રાજા સાઠ સીતોર વર્ષનો થાય ને પંચી તેને દિકરો મરી જાય ત્યારે તે રાજાનું મન સર્વ પદાર્થમાંથી ઉદાસ થઈ જાય. તેમ અમારે પણ ખાતાં પીતાં ઘોડે ચઢતાં રાજા કુરાળપણમાં સર્વ કાળે મન ઉદાસીજ રહે છે.

ગ. મ. ૫૫

વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો કોને જાણવો

જેણે સર્વ ઇદ્રિયોને જીતીને વશ કર્યા હોય તેનેજ વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો જાણવો પણ જેનાં ઇદ્રિયો વશ ન થયાં હોય તેને વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો ન જાણવો. અને જે વૈરાગ્યવાન ને ધર્મવાળો હોય તેને તો સર્વ ઇદ્રિયો નિયમમાં હોય અને તે સદાય સુખીયો હોય. ગ. છે. ૬
વૈરાગ્યનું ફળ

વૈરાગ્યે કરીને તો ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજા માયિક આકાર માત્ર ખોટા થઈ જાય છે. ગ. છે. ૧

આત્મજ્ઞાન ને પરમાત્માનું જ્ઞાન તેમાંથી જે વૈરાગ્ય પ્રગટે તે વૈરાગ્યે કરીને સર્વ વિષય સુખની નિવૃત્તિ થઈ જાય છે અને જેણે એવી રીતે સમજીને વિષય સુખનો ત્યાગ કર્યો તેને પાછી વિષયમાં પ્રીતિ થાયજ નહિ ને તેનુંજ મન જીતાણું કહેવાય છે. સા. ૧

જે દ્રઢ વૈરાગ્યવાળો હોય છે તે પરમપદને પામે છે.

કા. ૭

વૈરાગ્ય ન હોય તેને ન્યૂનતા

જો માયિક પ્રદારને વિષે વૈરાગ્ય ન રાખે ને ભગવાનના સ્વરૂપથી જુદા પડે તો શિવ બ્રહ્મા ને નારદાદિક એ જેવા સમર્થ મુક્ત હોય તેપણુ માયિક પ્રદાર્યમાં તણાઈ જાય છે તેટલાં માટે ભગવાનને મૂકીને માયિક

પદાર્થનો સંગ કરે તો જરૂર તેમાં છવની વૃત્તિ ચોટી જાય તે સારૂ પરમેશ્વરના ભક્તને પરમેશ્વર વિના બીજો કોઈ ઠેકાણે પ્રીતિ રાખવી નહિ. ગ. પ્ર. ૩૪

જેને વૈરાગ્યની દુર્બળતા હોય તેને ભગવાનના ભજન માં અંતશય કરે એવા સ્વભાવ ટાળ્યાની શ્રદ્ધા હોય તોય સ્વભાવ ટળે નહિ જેમ ફરિદ્દી હોય તે ઘણાં સારાં સારાં ભોજન ને સારાં સારાં વસ્ત્રને ઇચ્છે પણ તે ક્યાંથી મળે તેમ વૈરાગ્યહિન હોય તેના હૃદયમાં ઇચ્છા તો હોય પણ સાધુતાના ગુણ આવવા ઘણા દુર્લભ છે.

ગ. મ. ૭

વૈરાગ્ય ન હોય તો જ્યારે મન ગમતું પદાર્થ મળે ત્યારે જેમ ભગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તેમ બીજા પદાર્થમાં પણ ભગવાનના જેવી પ્રીતિ થઈ જાય. ગ. છે. ૧

આ સત્સંગમાં પોતાના આત્યંતિક કલ્યાણને ઇચ્છતો એવો જે ભક્ત જન તેને શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા એ બેય હોય પણ જે દ્રઢ વૈરાગ્ય ન હોય તો માસિક પથ વિષયને વિષે આશક્તિએ કરીને તે પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા તેની સિદ્ધિ થાતી નથી. ગ. પ્ર. ૧૯ કેવળ વૈરાગ્યવાળાને ન્યૂનતા

વૈરાગ્ય તો હોય તોપણ જે પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો શ્રીહરિના સ્વરૂપ સંગથી જે પરમ આનંદ તેની પ્રાપ્તિ થાતી નથી. ગ. પ્ર. ૧૯

જેમ બહુ પ્રકારનાં ભોજન ને બહુ પ્રકારનાં વ્યંજન કર્યાં હોય ને તેમાં જો એક લવણ ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલું જે પ્રજ્ઞાન છે તથા વૈરાગ્ય છે તે તો નકારુંજ છે ને સદા અકલ્યાણકારીજ છે.

અ. મ. ૬૫

કયો વૈરાગ્ય નાશ પામે છે

સમજ્યા વિના ગમે તેટલો વૈરાગ્ય હોય અથવા ભગવાનમાં પ્રીતિ હોય તોપણ અગ્નિની જ્વાળાની પેઠે કુસંગરૂપી જળે કરીને સર્વે નાશ થઈ જાય છે. સા. ૧૮

જેને ચટકી લાગીને થોડા દિવસ કેડે ટળી જતો હોય તેને તો એ ચટકીનો વૈરાગ્ય અતિશય ખુવાર કરે કેમજે જ્યારે ચટકી લાગે ત્યારે ઘર મૂકીને જાતો રહે પછી લેખ લીધા કેડે જે ચટકી લાગી હોય તે ઉતરી જાય અને પછવાડે ઘર તો ધુળધાણી થઈ ગયું હોય પછી જેમ ઘોખીનો કુતરો વાટનો નહિ ને ઘાટનો નહિ તેમ તે પુરુષ ઉભંચ બ્રહ્મ થાય છે.

કા. ૭

વૈરાગ્યવાનને પણ પદાર્થ સ્ફુરે છે

વૈરાગ્યવાન હોય તેના ચિત્તમાં પણ જે સમયે જે પદાર્થ આવ્યું તે સહેજે સ્ફુરી આવે છે માટે વૈરાગ્ય અવૈરાગ્યનું કાંઈ કારણ નથી એવો ચિત્તનો સ્વભાવજ એવો છે જે બહુ અથવા બહુ સાંભળ્યું તેને ચિત્તવે અને જ્યારે

જે પદાર્થનું ચિત્તવન કરે ત્યારે તે પદાર્થ જેમ દર્પણમાં દેખાઈ આવે તેમ દેખાઈ આવે છે. માટે એમ જાણવું જે હું તો એ ચિત્ત થકી જુદો છું અને હું તો એનો જોનારો છું એમ જાણીને ચિત્તના સારા ભંડા ઘાટે કરીને ગ્લાની પામવી નહિ પોતાને ચિત્ત થકી જુદો જાણીને ભગવાનનું ભજન કરવું અને સદાય આનંદમાં રહેવું. ગ. મ. ૬

વૈરાગ્ય હોય તે ક્યારે કળાય

જેનો જેટલો વૈરાગ્ય હોય તે જેને જેટલી સમજણ હોય તેતો જ્યારે કોઈક વિષય ભોગની પ્રાપ્તિ થાય અથવા જ્યારે કોઈક આપત્કાળ આવી પડે ત્યારે કળાય પણ તે વિના કળાય નહિ અને ઝાઝી સંપત્ત કે આપત્ત આવે એની વાત શી રહેવી ? પણ આ હાહાખાચરને થોડુંજ આપત્કાળ જેવું આવ્યું હતું તેમાં પણ જેનું અંતઃકરણ જેવું હશે તેવું સૌને જણાણું હશે. ગ. પ્ર. ૭૪

મંદ વૈરાગ્યવાળાને કેમ વર્તવું

મંદ વૈરાગ્યવાળાને ત્યાગ કરવો એ ઠીક નથી ત્યાગ તો તીવ્ર વૈરાગ્યવાળાને કરવો તે ઠીક છે. અને મંદ વૈરાગ્યવાળો ત્યાગ કરે તો એનો ત્યાગ દેહ પર્યંત નભે નહિ વર્ષે બે વર્ષે દસ વર્ષે તેના ત્યાગમાં વિધન જરૂર પડે.

પોતાને વિચારે તથા કોઈ રીતે તીવ્ર વૈરાગ્ય થાય નહિ. અને જો ધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ભક્તિ એ ચારે ગુણે કરીને સંપન્ન એવા જે મોટા સાધુ તેની સાથે એને

અતિશય હેત થાય જેમ ભગવાન સાથે હેત થાય છે ત્યારે
તો તે જુએ સાંભળે બોલે ઇત્યાદિક જેને ક્રિયાને કરે તે
પોતાને જે મોટા સંત સાથે હેત છે તેની મરજી પ્રમાણે
કરે પણ તેની મરજી ન હોય તેવી કોઈ ક્રિયા કરે નહિ
અને તે સંતની મરજીથી બહાર વર્ત્યામાં તેના મનને વિષે
નિરંતર ભય વર્તે જે જો હું એમની મરજી પ્રમાણે નહિ
વર્તું તો એ મારી સાથે હેત નહિ રાખે તે સર નિરંતર
તેની મરજી પ્રમાણે વર્તે માટે જો એવું સંત સાથે હેત
થયું હોય તો વૈરાગ્ય ન હોય તોપણ એનો ત્યાગ પાર પડે.

અને જુઓને આપણા સત્સંગમાં બાઈ ભાઈ પરમ
હંસ એ સર્વને અમારી ઉપર હેત છે તો મોટેરી એ ત્રણ
બાઈયું છે તે બરોબર બીજી સર્વે બાઈયું વર્તમાન પાળે
છે કેમજે એ મનમાં એમ જાણે છે જે જો અમે બ્રહ્મહાર
થઈને વર્તમાન નહિ પાળીએ તો મહારાજનું હેત અમારી
ઉપર નહિ રહે ને કુરાજી થાશે તથા પરમહસમાં પણ એમ
છે તથા બીજા જે સત્સંગી તથા બ્રહ્મચારી તથા પાળા એ
સર્વેમાં પણ એમ છે તથા દેશ દેશના હરિભક્ત બાઈ
ભાઈ છોટે રહ્યા છે તેપણ વર્તમાનમાં બ્રહ્મહાર વને છે ને
એમ જાણે છે જે જો આપણુ સારી પેઠે નહિ વર્તીએ તો
મહારાજ કુરાજી થાશે માટે અમારે વિષે હેતે કરીને બધાણા
થકા સર્વ ધર્મમાં દ્રઢપણે વર્તે છે પણ વૈરાગ્ય તો કોઈકને
થોડો હશે ને કોઈકને ઝાઝો હશે તેનો કાંઈ મેળ છે નહિ.

અને અમે પંચાળામાં મોરે માંદા થયા હતા ને તેમાંથી
જો કાંઈક થયું હોત તો જેમ-હુમણાં સર્વની વૃત્તિયું છે
તેથી ન રહેત ત્યારે તો જે તીવ્ર વૈરાગ્યવાળા હોય તે
ધર્મમાં રહે તથા નેની સાથે જેણે પોતાના જીવને હેતે
કરીને બાંધી રાખ્યો હોય તે ધર્મમાં રહે તથા જે સત્સંગ-
નો યોગ રાખે ;ને ભગવાનને અંતર્યામી બહીને પોત
પોતાના નિયમ કહ્યા છે તે પ્રમાણે વર્તે તો ધર્મમાં રહે
અને એ વિના બીજાનું તો કાંઈ ઠીક રહે નહિ. ગ.છે.૨૯

મંદ વૈરાગ્યવાળાને તો નિયમમાં રહેવું એજ ઉગર્યાનો
ઉપાય છે જેમ માદો હોય તે કરી પાણીને ઔષધ ખાય
તેજ નિરોગી થાય ગ. મ. ૧૬

વૈરાગ્યહિનને વિકાર ટાળ્યાનો ઉપાય

જે વૈરાગ્યહિન હોય તે તો કોઈ મોટા સંત હોય
તેની અનિશ્ચય સેવા કરે અને પરમેશ્વરની આજ્ઞામાં જેમ
કહે તેમ મંડ્યો રહે પછી પરમેશ્વર તેને કૃપાદ્રષ્ટીએ કરીને
જીવે જે આ બિચારો વૈરાગ્ય રહિત છે તેને કામ ક્રોધાદિક
બહુ પીડે છે માટે એના સર્વ વિકાર ટળે તો તત્કાળ ટળી
બીય ને સાધને કરીને તો બહુ કાળ મહેનત કરતાં કરતાં
આ જન્મે ટળે અથવા બીજે જન્મે ટળે અને તમ્મત જે
વિકાર માત્ર ટળે તે તો પરમેશ્વરની કૃપાએ કરીને ટળે.

સમાપ્ત.

ગ. મ. ૭

૧૪ ભક્તિ.

ભક્તિનું ૩૫

॥ શ્રવણં કીર્તનં વિષ્ણોઃ સ્મરણં પાદ સેવનં અર્ચનં
વંદનં દાસ્યં સખ્યમાત્મ નિવેદનં ॥ એવી રીતે નવ પ્રકારે
કરીને જે ભગવાનને ભજવા તેને ભક્તિ કહીએ.

ગા. પ્ર. ૪૦

ભક્તિની રીત તો એમ છે જે જ્યારે સમુદ્ર મંથન
કર્યું ત્યારે સમુદ્રમાંથી લક્ષ્મીજી નિસર્યાં પછી લક્ષ્મીજીએ
હાથમાં વરમાળા લઇને વિચાર કર્યો જે વરવા યોગ્ય કોણ
છે તેને હું વરૂં પછી જ્યાં તપાસીને બેયું ત્યાં તો જેમાં
રૂપ તેમાં રૂડા ગુણ નહિ ને જેમાં કાંઇક ગુણ તેમાં રૂપ
નહિ એવી રીતે ઘણાકને વિષે મોટાં મોટાં કલંક દીઠાં પછી
દેવતા માત્ર તંથા દૈત્ય માત્ર તેને કલંકના ભર્યા દેખીને
સર્વે ગુણે કરીને સંપૂર્ણ અને સર્વ દોષે રહિત ને સર્વ
સુખના નિધાન એવા એક ભગવાનનેજ દીઠા ત્યારે લક્ષ્મી-
જીને ભગવાનને વિષે દ્રઢ ભક્તિ થઇ પછી અતિ પ્રેમે
કરીને ભગવાનને વરમાળા પહેરાવી ને ભગવાનને વર્યાં
માટે એવા કલ્યાણકારી ગુણને જે બહુવા ને પરમેશ્વરનો
દ્રઢ આશરો કરવો તેનુંજ નામ ભક્તિ છે. અ. મ. ૧૦

જીવુંના કડ્યાણુને અર્થે ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધરીને પૃથ્વીને વિષે વિચરે છે ત્યારે ભગવાન મનુષ્યના જેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તોપણ તેને વિષે જેને દિવ્યપણું જણાય પણ કોઈ રીતે ભગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અભાવ આવે નહિ એવી જેની બુદ્ધિ હોય તેને પરમેશ્વરની ભક્તિ કહેવાય.

ગ. મ. ૧૦

ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને અર્થે પ્રવૃત્તિ માર્ગમાં જોડાવું એનું નામજ ભક્તિ છે

વર. ૧૭

ભક્તિ ઉપજ્યાનો હેતુ

ભક્તિ એમ ઉપજે જે ભગવાનની વિભુતીયું છે તેને જાણે તે કેમ જાણે તો ખંડ ખંડ પ્રત્યે ભગવાનની મૂર્તિયું જે રહી છે તેનું શ્રવણ કરે તથા ભગવાનનાં ગોલોક વૈકુંઠ પ્રલયપુર નં શ્વેતદ્વિપાદિક ધામ છે તેને સાંભળે તથા જગતની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલયરૂપ જે ભગવાનની લીલા તેને મહાત્મ્યે સહિત સાંભળે તથા રામ-કૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના અવતાર તેની જે 'કથાઈ' તેને હેતે સહિત સાંભળે તો ભગવાનને વિષે ભક્તિ ઉપજે લો. ૯

વિશ્વની ઉત્પત્તિ સ્થિતિ ને પ્રલય તેને જો જાણે તો જીવને સંસારને વિષે ચૈરાગ્ય થાય ને ભગવાનને વિષે ભક્તિ થાય છે.

ગ. મ. ૧૨

ભક્તિનું પ્રતિપાદન

સાચા જ્ઞાની જે નારદ સનકાદિક શુકળ તે તેો નિર-
તર ભગવાનનું ધ્યાન નામરટન ને કીર્તન તેને કરે છે અને
શ્વેતદ્વિપને વિષે જે નિરત્ર મુક્ત છે તે તેો બ્રહ્મરૂપ છે
અને કાળના પણ કાળ છે તોપણ પરમેશ્વરનું ધ્યાન નામ
રટણ કીર્તન પુજન અર્ચન વંદન તેને કરતા રહે છે અને
જોતે અક્ષર સ્વરૂપ છે તોપણ અક્ષરાતીત જે પુરૂષોત્તમ
ભગવાન તેના દાસ થઈને વર્તે છે અને ણદ્રિકાશ્રમને વિષે
જે ઉદ્ધવ ને તનુરૂપિ આદિક મુની રહ્યા છે તેપણ તપ કરે
છે ને નિરંતર ભગવાનની ભક્તિ કર્યા કરે છે. ગ. મ. ૧૮

ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલું જે બ્રહ્મજ્ઞાન છે તથા
વૈરાગ્ય છે તે તેો નકારૂંજ છે ને સદા અકલ્યાણકારીજ છે
એમ બાણીને શુકદેવજી બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા હતા તોપણ શ્રીમદ્
ભાગવતને ભણતા હવા અને શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને વિષે દ્રઢ
ભક્તિને કરતા હવા. ગ. મ. ૬૫

જેમ કોઈક વ્યવહારીક કામ હોય ને તે કામને અતિશય
સિદ્ધ કરવું હોય ત્યારે સારા સારા માણસની સાઈદી કરવી
તેમ આંધ પણ એ સાઈદી છે જે શુકદેવજી બ્રહ્મસ્વરૂપ થયા
હતા તોપણ અતિ પ્રીતિએ કરીને શ્રીમદ્ ભાગવત ભણ્યા
અને આજ દિવસ સુધી પણ ભગવાનની ભક્તિનેજ કરે છે
અને શૌનકાદિક અઠ્યાસી હજાર રૂપિ તે બ્રહ્મસ્વરૂપ છે

તોપણ સૂત પુરાણીના મુખથી ભગવાનની કથાને સાંભળે છે એવી ભાવનાં વચનની સાખ્ય ભક્તિની દ્રઢતાને અર્થે લેવી.

ગ. મ. ૬૬

ભગવાનના ચરણ કમળની રજને પ્રભા શિવ લક્ષ્મીજી રાધાજી નારદ શુક સનકાદિક નવ યોગેશ્વર એવા એવા મોટા છે તેપણ પોતાના મસ્તક ઉપર ચઢાવે છે ને માનને મૂકીને એ ભગવાનની નિરંતર ભાક્તા કર્યા કરે છે

ગ. છ. ૩૯

શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહ્યું છે જે ॥ નૈષ્કર્મ્ય મપ્યચ્યુત ભાવ વર્જિતં નશોમતે જ્ઞાનમલં નિરંજનં ॥ તથા ગીતામાં કહ્યું છે જે 'કર્મણોહ્યપિ બોદ્ધવ્યં બોદ્ધવ્યંચ વિકર્મણઃ અકર્મણશ્ચ બોદ્ધવ્યં ગહના કર્મણો ગતિઃ ॥' અકર્મ જે જ્ઞાન તેને વિષે પણ બાંધવું રહ્યું છે તે શું તો જે પ્રભરૂપ થયો તેને પણ પરપ્રભરૂ પુરૂષોત્તમ તે બાંધવા રહ્યા છે. અને જે પ્રભરૂપ થયો તેનેજ પુરૂષોત્તમની ભક્તિનો અધિકાર છે તે ભક્તિ તે શું તો જેમ શ્વેતદ્વિપવાસી જે નિરત્રમુક્ત છે તે પ્રભરૂપથી ચંદન પુષ્પાદિક નાના પ્રકારની પૂજા સામગ્રીએ કરીને પરપ્રભરૂ જે વાસુદેવ તેને પૂજે છે તેમ એ પણ પ્રભરૂપ મહો પ્રત્યક્ષ ભગવાનની ભક્તિ ચંદન પુષ્પ શ્રવણ મનનાદિકે કરીને કરે તે ભગવાનને ગીતામાં કહ્યું છે જે

ब्रह्मभूत प्रसन्नात्मा न शोचित न कांक्षित समः सर्वेषु भूतेषु
महत्किं लभते पराम् ॥

લો. ૭

કંઈ શિશુપાલ પુતના એ આદિક જે દૈત્ય તેમણે ભગવાનનો દ્રોહ કર્યો ને તેનું પણ ભક્તની પેઠે ભગવાને કહ્યાણું કર્યું તેનો શો અભિપ્રાય છે જે એ દૈત્યે વૈર બુદ્ધિએ કરીને પણ ભગવાનનું ચિંતવન કર્યું ત્યારે ભગવાને એમ જાણ્યું જે વૈરબુદ્ધિએ કરીને પણ એ દૈત્યે મારું ચિંતવન કર્યું ને મારા સંબંધને પામ્યા માટે મારે એનું કહ્યાણું કરવું એવી રીતે એને વિષે ભગવાનની દયાનું અધિકપણું જાણવું અને વળી એમ જાણવું જે એ વૈરબુદ્ધિએ કરીને આશર્વા તેનું પણ ભગવાને કહ્યાણું કર્યું તો જે ભક્ત ભક્તિએ કરીને રાજી કરશે તેનું ભગવાન કેમ કહ્યાણું નહિ કરે ? કરશેજ. એવી રીતે ભગવાનની દયાનું અધિકપણું જણાવીને મનુષ્યને ભગવાનની ભક્તિમાં પ્રવર્તાવવા એવો અભિપ્રાય શાસ્ત્રના કરનારાનો છે પણ એમ નથી જે દૈત્યની પેઠે ભગવાનનું અણગમતું કરવું. માટે ભગવાનની ઉપર વૈરભાવ રાખીને જે ભગવાનનો દ્રોહ કરે ને અણગમતું કરે તેને તો દૈત્યજી જાણવા ને એ પણ તો દૈત્યનો છે અને જેમ ભગવાનનું ગમતું હોય તે પ્રમાણેજ વર્તવું ને ભક્તિ કરવી ને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તને રાજી કરવા એવો ભગવાનના ભક્તનો પણ

છે.

ગ. છે. ૩૫

અમે (શ્રીહરિ) ગોલોકમાં ગયા ત્યાં ભગવાનના અનંત પાર્શ્વ દીઠા તેમાં કેટલાક તો ભગવાનની સેવામાં રહ્યા છે તે તો સ્થીર સરખા જણાણા અને કેટલાક તો પરમેશ્વરનાં કીર્તન ગાય છે તે કીર્તન પણ મુક્તાનંદ સ્વામી ને બ્રહ્માનંદ સ્વામીનાં ગાય છે અને તે કીર્તન ગાતા જાય ને ડોલતા જાય જેમ કેફે કરીને ગાંડા થયા હોય ને તે ડોલે ને ગાય તેમ કીર્તન ગાય ને ડોલે - પછી અમે પણ એ ગાવતા હતા તે ભેળા જઈને ભળ્યા ને કીર્તન ગાવવા લાગ્યા તે ગાવતાં ગાવતાં એવો વિચાર થયો જે આવી જે પરમેશ્વરની પ્રેમ ભક્તિ અને આવી જે પરમેશ્વરની ઉપાસના તેનો ત્યાગ કરીને જે મિથ્યા જ્ઞાની થાય છે અને એમ જાણે છે જે અમેજ ભગવાન છીએ તે મહાદુષ્ટ છે.

ગ. મ. ૧૬

શ્રીહરિને પાંચ વાર્તાતુ અનુસંધાન રહે છે તેમાં પાંચમું એમ જે જો હું મારા મનને ઉદાસી કરવા લાગું તો કોણ જાણે કયાંય જાતું રહેવાય ને દેહ પડી જાય માટે એમ જાણીએ છીએ જે મનને ઉદાસી ન કરવું કેમજે ભક્ષા અમારે યોગે કરીને આ સર્વે બાઈ ભાઈ પરમહંસ રાજપે જોડા ભગવદ્ ભક્તિ કરે છે તો એ ઠીક છે ને ભગવદ્ ભક્તિને કરતા દેખીને મનમાં જાહુ રાજપો

થાય છે જે મરી તો સર્વેને જાણું છે પણ આવી રીતે ભક્તિ કરવી એજ જીવ્યાનો મોટો લાભ છે એમ નિરંતર અનુસંધાન રહે છે. ગ. છે. ૩૦

અમારો તો એજ ઇસક છે ને એજ સિદ્ધાંત છે જે તપે કરીને ભગવાનને રાજી કરવા ભગવાનને સર્વના કર્તા હુતા જાણીને અને રવામી સેવકને ભાવે કરીને તે ભગવાનની ભક્તિ કરવી અને કોઈ રીતે તે ભગવાનની ઉપાસના ખાંડન થવા દેવી નહિ માટે તમો પણ સર્વે આ અમારા વચનને પરમ સિદ્ધાંત કરી માનજો. કા. ૧૦
ભક્તિનું દુર્લભપણું ને ભક્તિ એજ પરમપદ છે

ભગવાનજેજે ચરિત્ર કરે તે સર્વને ગોપીયુની પેઠે દિવ્ય જાણે પણ કોઈ રીતે પ્રાકૃત જાણીને અભાવ તો આવેજ નહિ એવી જે ભક્તિ તે તો મહા દુર્લભ છે. અને એક બે જન્મને સુકૃતે કરીને એવી ભક્તિ ન આવે એ તો અનેક જન્મના શુભ સંસ્કાર લેજા થાય છે ત્યારે તેને ગોપીયુના સરખી ભક્તિ ઉદય થાય છે. અને એવી ભક્તિ છે તેજ પરમપદ છે. ગ. મ. ૧૦

ભક્તિ કોણે કરવી

જે શુકળ જેવાં પ્રહ્લ સ્થિતિને પામ્યાં હોય તેને પણ એ શ્રીકૃષ્ણ પરપ્રહ્લની ઉપાસના ભક્તિ કરવી ને

દશમમાં કથાં જે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનાં ચરિત્ર તે શુક્રે
જેવાને પણ ગાવવાં ને સાંભળવાં. ગ. મ. ૩૬

ભક્તિ કેવી રીતે કરવી

ભગવાનનો ભક્ત હોય ને ભગવાનની કથા કીર્તન
શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તેને જો હરિભક્ત ઉપર ઇર્ષ્યાએ
કરીને કરે તો તે ભક્તિએ કરીને ભગવાન અતિશય રાજી
થતા નથી અને ઇર્ષ્યાનો ત્યાગ કરીને કેવળ પોતાના
કલ્યાણને અર્થે ભક્તિ કરે પણ લોકને દેખાડ્યા સાડ
ન કરે તો તે ભક્તિએ કરીને ભગવાન પ્રસન્ન થાય છે માટે
જેને ભગવાનને રાજી કરવા હોય તેને તો લોક રીઝાવવાને
અર્થે તથા કોઈકની ઇર્ષ્યાએ કરીને ભક્તિ ન કરવી કેવળ
પોતાના કલ્યાણને અર્થેજ કરવી. ગ. છ. ૬

અને શ્રદ્ધાએ કરીને ભક્તિ કરતો હોય ને ખીજો
કોઈક તેમાં ભક્તિ કરવા આવે ને તેની ઉપર ઇર્ષ્યા કરે
તો તે અમને ન ગમે માટે શ્રદ્ધાએ સહિત ને ઇર્ષ્યાએ
રહિત જે ભક્તિ કરે તે અમને અતિશય ગમે છે.

ગ. મ. ૫૨

જીવનો તો એવો સ્વભાવ છે જે જેમાં પોતાને માન
જડે તેજ કરવું સાડ લાગે પણ માન વિના એકલી તો
ભગવાનની ભક્તિ પણ સારી લાગે નહિ. અને જેમ જ્ઞાન
હોય તે સુકા હાડકાને એકાંતે લઈ જઈને કરડે પછી તેણે

કરીને પોતાનું મોઢું છોડાય ને તે હાડકું લોહીયાળુ થાય તેને ચાટીને રાજી થાય છે પણ મૂર્ખ એમ નથી જાણતો. જે મારાજ મોઢાનું લોહી છે તેમાં હું સ્વાદ માનું છું તેમ ભગવાનનો ભક્ત હોય તોપણ માનરૂપી હાડકાને મૂકી શકતો નથી અને જે જે સાધન કરે છે તે માનને વશ થઈને કરે છે પણ કેવળ ભગવાનની ભક્તિ જાણીને ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે કરતો નથી. અને ભગવાનની ભક્તિ કરે છે તેમાં પણ માનનો સ્વાદ આવે છે ત્યાર કરે છે પણ કેવળ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે નથી કરતો. અને માન વિના કેવળ ભગવાનની પ્રસન્નતાને અર્થે ભગવાનની ભક્તિ તો રતનજી તથા મીયાંજી જેવા કોઈકજ કરતા હશે પણ સર્વથી તો માનનો સ્વાદ મૂકી શકતો નથી તે ઉપર તુલસીદાસજીની સાખી છે જે ॥ 'કનક તજ્યો કામર્ના તજ્યો તજ્યો ધાતુકો સંગ । તુલસી લઘુ ભોજન કરી જીવે માનકે રંગ ॥ માટે જેવો જીવને માનમાંથી સ્વાદ આવે છે તેવો તો કોઈ પદાર્થમાંથી આવતો નથી માટે માનને તજીને જે ભગવાનને ભજે તેને તો સર્વ હરિભક્તમાં અતિશે મોટો જાણવો.

ગ. મ. ૪૧

ધર્માદિક (ધર્મ આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય) અગતું સહાયપણું ન હોય તો વિષમ દેશકાંજાદિકે કરીને ભક્તિને વિષે જરૂર વિઘ્ન થાય છે તે માટે ધર્માદિક અંગે સહિત

ભક્તિ કરવી.

ગ. મ. ૩૨

ભગવાનની ભક્તિમાંથી બે પ્રકારે જીવ પડે છે. એક તો શુષ્ક વેદાંતના ગ્રંથને સાંભળીને બીજા આકારને ખોટા કરે તેમ શ્રીકૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના આકાર તેને પણ ખોટા કરે એ શુષ્ક વેદાંતીને અતિ અજ્ઞાની જાણવા. અને બીજે જે એમ સમજતો હોય જે ભગવાનને ભજીએ તો ગોલોક ને વેંકુઠલોકમાં સ્ત્રી ભોગ ખાનપાન આદિક જે પંચવિષયનાં સુખ તેને પામીએ. પછી તે સુખની આશક્તિએ કરીને ભગવાનનં પણ ભૂલી જાય ને મૂળગો કુખુદ્ધિવાળો થઈને એમ સમજે જે એ સુખ ન હોય તો એ ધામમાં રાધિકા લક્ષ્મી આદિક સ્ત્રીયું ભેળે ભગવાન પણ રમે છે માટે એ સુખ પણ ખરૂં છે, પણ ભગવાનને પુર્ણકામ ને આત્મારામ ન સમજ અને એવી જે ભગવાનની ક્રિયાયું છ તે તો ખોતાના ભક્તના સુખને અર્થે છે તે સારૂ જ્ઞાન વરાગ્યે સ્પષ્ટિત ભગવાનની ભક્તિ કરવી.

ગ. છે. ૨૮

ભક્તિવાળાનાં લક્ષણ

જેના હૃદયમાં ભગવાનની ભક્તિ હોય તેને એવી વૃત્તિ રહે જે ભગવાન તથા સત તે મુને જો જે વચન કહેશે તેમજ માર કહેવું છે એમ તેના હૃદયમાં હિંમત રહે અને આટલું વચન મુંઠી મનાશે ને આટલું નહિ મનાય એવું વચન તો બુદ્ધિ પણ ન કહે અને વળી

ભગવાનની મૂર્તિને હૃદયમાં ધારવી તેમાં શુરવીરપણું રહે ને મૂર્તિ ધારતાં ધારતાં જો ન ધરાય તોપણ કાયર ન થાય ને નિત્ય નવી શ્રદ્ધા રહે ને મૂર્તિ ધારતાં જ્યારે ભુંડા સંકલ્પ થાય ને તે હઠાવ્યા હઠે નહિ તો ભગવાનને મોટો મહિમા સમજીને પોતાને પૂર્ણકામ માનીને તે સંકલ્પને ખોટા કરતો રહે ને ભગવાનના સ્વરૂપને હૃદયમાં ધારતો રહે તે ધારતાં ધારતાં દશ વર્ષ થાય અથવા વીશ વર્ષ થાય અથવા પચવીશ વર્ષ થાય અથવા સો વર્ષ થાય તોપણ કાયર થઈને ભગવાનના સ્વરૂપને ધારવું તે મૂઝી દે નહિ કેમજે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ અનેક જન્મ સંસિદ્ધસ્તતો યાતિપરાં ગતિમ્ ॥ તે માટે એમને એમ ભગવાનને ધારતો રહે. ગ. પ્ર. ૧૫

ભક્તિવાળાનાં લક્ષણ આવાં હોય છે જે જ્યારે જીવુંના કલ્યાણને અર્થે ભગવાન મનુષ્ય જેવી મૂર્તિ ધરીને પૃથ્વીને વિષે વિચરે છે ત્યારે ભગવાન દિવ્ય ચરિત્ર કરે તે તો ભક્ત ને અભક્ત બેચેન દિવ્ય જણાય પણ જ્યારે ભગવાન મનુષ્યના જેવાં પ્રાકૃત ચરિત્ર કરે તોપણ તેને વિષે જેને દિવ્યપણું જ જણાય પણ દૈર્ઘ્ય રીતે ભગવાનનાં તે ચરિત્રમાં અભાવ આવે નહિ એવી જેની બુદ્ધિ હોય તેને પરમેશ્વરની ભક્તિ કહેવાય ને એવી ભક્તિ કરે તજ ભક્ત કહેવાય.

ભક્તિવાળે કેમ વર્તવું

ઈંદ્રિયો અંતઃકરણ વિષય એ સર્વેનાં મૂળ જીવમાંથી જ્યાં સુધી ઉખાડી નાખ્યાં ન હોય ત્યાં સુધી એ ઈંદ્રિયો અંતઃકરણે કરીને ભગવાનનાં દર્શન સ્પર્શાદિકરૂપ જે કામ તે લેવું પણ એને પોતાના હેતુ ન માનવા વૈરી માનવા ને એનો ગુણ ન લેવો જે એ ભગવાનની ભક્તિને વિષે ઉપકાર કરે છે કેમજે નેત્રે કરીને ભગવાનનાં દર્શન થાય છે, શ્રવણે કરીને ભગવાનની કથા સંભળાય છે, ત્વચાએ કરીને ભગવાનનો સ્પર્શ થાય છે, નાસિકાએ કરીને ભગવાનની માળા ને તુલસીનો સુગંધ લેવાય છે, ને મુખે કરીને ભગવાનનાં કથાકીર્તન કહેવાય છે તથા જીભાએ કરીને ભગવાની પ્રસાદીનો રસ લેવાય છે ઇત્યાદિક ભગવાનની ભક્તિને વિષે ઉપયોગી છે એમ સમજીને એનો ગુણ ન લેવો ને એનો વિશ્વાસ ન કરવો એને તો વૈરીજ જાણવાં કાંજે શું જાણીએ એ ભગવાનનાં દર્શન સ્પર્શાદિકે કરીને સુખ માનતાથકા સ્ત્રી આદિકના દર્શન સ્પર્શાદિકે કરીનેજ સુખ મનાવી દે તો ભુંડું થાય માટે એ પાંચ ઈંદ્રિયોરૂપ શત્રુને કેદમાં રાખીને ભગવાનની ભક્તિરૂપ કામ લેવું જેમ કાઈ રાજાએ પોતાના શત્રુને પકડ્યો હોય તેને બેડીમાં બાંધી રાખીને કામ કરાવે પણ છુટો મેલે નહિ ને વિશ્વાસ પણ કરે નહિ અને જો તેને છુટો મેલે ને વિશ્વાસ કરે તો તે

રાખને તે વૈરી નિશ્ચય મારે તેમ જો ઇંદ્રિયોરૂપ વૈરીનો વિશ્વાસ કરે ને છુટા મુકે ને કેદમાં ન રાખે તો એને નિશ્ચય ભગવાનના માર્ગથી પાડી નાખે છે માટે એનો વિશ્વાસ ન કરવો. અને વળી જેમ ઇંદ્રેજ કેાઇ ગુનેગારને પકડે છે ત્યારે તેને પાંજરામાં ઉભો રાખીને પુછે છે પણ છુટો મુકતો નથી ને તેનો વિશ્વાસ કરતો નથી તેમ એ ઇંદ્રિયો અંતઃકરણને પાંચ વર્તમાનના નિયમરૂપ જે પાંજરું તથા બેડી તેમાં રાખીને ભગવાનની ભક્તિ કરાવવી. પણ એને વિષે ગુણ ન લેવો શત્રુભાવજ રાખવો અને જો એમને ભક્તિમાં ઉપયોગી માનીને હેતુ માને ને એનો ગુણ લે તો ભગવાનનાં દર્શન સ્વર્શાદિકને વિષે સુખ મનાવતે થકે જો સ્ત્રી આદિકને વિષે કાંઈક સુખ મનાવી દે તો એનું કયું કારણું સર્વે વ્યર્થ થઈ જાય જેમ ઝાંઝો દારૂનો ઢગલો હોય ને તેમાં એક અગ્નિનો તણખો પડ્યો હોય તો તે દારૂ સર્વે ભસ્મ થઈ જાય છે તેમ એનું કાંઈ ઠેકાણું રહેતું નથી. પં. ૩

ભગવાનના ભક્તને સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને સ્વભાવ એ ચાર વાનામાં કાચ્યપ હોય ને તે ભગવાનની ભક્તિ કરતો હોય તોપણ એની ભક્તિનો વિશ્વાસ નહિ, એની ભક્તિમાં જરૂર વિઘ્ન આવે કેમજે ક્યારેક એને સ્ત્રીધનનો યોગ થાય તો ભક્તિનો ઠા રહે નહિ ને તેમાં આશક્ત થઈ

જાય તથા દેહાધ્યાસ હોય તો જ્યારે દેહમાં રોગાદિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તથા અન્નવસ્ત્રાદિક ન મળે અથવા કોઈક કઠણ વર્તમાન પાળવાની આજ્ઞા થાય ત્યારે પણ તેને ભક્તિમાં ભંગ થાય ને વિકલ થઈ જાય ને કાંઈ વિચાર ન રહે ને ચાખા ચુંથવા લાગે તથા કોઈક રીતનો સ્વભાવ હોય તેને સંત ટોકવા માંડે ને તે સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવા ન દે ને બીજી રીતે વર્તવે ત્યારે પણ એ મુંઝાય ને એને સંતના સમાજમાં રહેવાય નહિ ત્યારે ભક્તિ તે કયાંથીજ રહે માટે જેને દ્રઢ ભક્તિ હજીવી હોય તેને (સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને સ્વભાવ) એ ચાર વાનામાં કાચ્યપ રાખવી નહિ ને એ ચારની કાચ્યપ હોય તોપણ સમજીને ધીરી ધીરે ત્યાગ કરવી તો વાસુદેવ ભગવાનની નિશ્ચલ ભક્તિ થાય. આ વાર્તા તે આમજ છે પણ એમાં કાંઈ સંશય નથી.

ગ. છે. ૩૩

અને એવી રીતે (ધર્મ આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ અંગે સહિત) ભક્તિને કરતો જે ભક્ત તેને પણ જો ભુંડા દેશ કાળ ને ક્રિયા ને સંગ છે તેને વિષે પ્રવર્તાય તો ભગવાનને ભક્ત હોય તેનું પણ અંતર ડોળાઈ જાય ને તેના સ્વભાવનો ઠા ન રહે માટે ભુંડો દેશ ભુંડો કાળ ને ભુંડી ક્રિયા ને ભુંડો સંગ તેનો ત્યાગ કરીને રૂડો કાળ ને રૂડો સંગ ને રૂડી ક્રિયા તેને વિષે સદા પ્રવર્તવું પણ ભુંડા દેશાદિકનો

સંગ કરવો નહિ.

ગ. મ. ૩૨

અમારા મુની મંડળમાં જે મોટા મોટા સંત છે તેને એમ વર્તે છે જે પોતાના હૃદયને વિષે જે જાણપણ છે તે ભગવાનના ધામનો દરવાજો છે તે દરવાજા ઉપર સર્વે સંત ઉભા છે જેમ રાજાના ચાકર છે તે રાજાના ઘરને દરવાજો ઉભા રહ્યા થકા કોઈ ચોર ચકારને રાજા પાસે જવા દેતા નથી. અને તે રાજાના ચાકરને એમ હિમત રહે છે જે કોઈ રાજા પાસે વિદ્ય કરવા જાય તો તેના કટકા કરી નાખીએ પણ કોઈ રીતે રાજા સુધી પુગવા દઇએ નહિ એવી રીતે હિમત સહિત ઢાલ તરવાર ખાંધીને ઉભા રહે છે તેમ આ સર્વે સંત છે તે જાણપણાય જે ભગવાનના ધામનો દરવાજો ત્યાં ઉભા રહે છે અને એ જાણપણાને માંહિ જે અક્ષરધામ તેમાં ભગવાન છે તેનાં દર્શન કરે છે અને તે ભગવાન ભેળું પોતાના હૃદયના વિષે ધન સ્ત્રી આદિક જે માયિક પદાર્થ તેને પેસવા દેતા નથી અને કોઈ જોરે કરીને માયિક પદાર્થ હૃદયમાં પેસવા આવે તો તેનો નાશ કરી નાંખે છે પણ કોઈ રીતે જે ઠેકાણે ભગવાનને હૃદયમાં ધાર્યા છે તે ઠેકાણે પેસવા દેતા નથી અને શૂર-વીરની પેઠે સાવધાન થકા ઉભા રહે છે અને હાણ, વૃદ્ધિ સુખ, દુઃખ, માન, અપમાન આદિક અનંત જાતનાં વિદ્ન આવે તેણે કરીને પોતાના મુકામથી ડગતા નથી ત્યારે કોઈ

આશકા કરે જે તાંથી ડગતા નથી ત્યારે દેહની ક્રિયા જે ખાતપાનાદિક તંને કેમ કરતા હશે? તો તે દૃષ્ટાંતે કરીને કહીએ છીએ જે જેમ પાણીગાડી હોય તે કુવા ઉપર જળ મિચવા જાય છે ત્યારે કુવાન કાંઠા ઉપર પગ મૂક્યો હોય તેની પણ સુરત રાખે છે જે રખે કુવામાં પડી જાઉં અને બીજી વૃત્તિએ કરીને કુવામાંથી પાણી સિંચે છે વળી બીજું દૃષ્ટાંત-જેમ કેાઇ પુરૂષ ઘોડે ચઢ્યો હોય ત્યારે ઘોડાના પેગડામાં પગ હોય ત્યાં પણ સુરત રાખે અને ઘોડાની લગામ પકડી હોય ત્યાં પણ સુરત રાખે અને દોડતાં થકાં વાટમાં ઝાડ આવે ખારો આવે પથરો આવે ત્યાં પણ સુરત રાખે એવી રીતે આ સર્વે સાધુ છે તે અંતર સન્મુખ દ્રષ્ટિ રાખીને ભગવાનની સેવામાં પણ રહે છે ને દેહની ક્રિયા પણ કરે છે ને પોતાની સ્થિતિમાંથી ડગતા નથી તેમ તમારે સર્વેને પણ એવી રીતે અંતર સન્મુખ દ્રષ્ટિ રાખીને નિરંતર ભગવાનની સેવામાં રહેવું અને ભગવાન વિના બીજાં પદાર્થ વહાલાં થાવા દેવાં નહિ એ વાતની અતિશય સાવધાની રાખવી. અને જેમ રાજાનો ચાકર છે તે રાજા પાસે ગાફલ થઇને ઉભો હોય તો રાજા પાસે ચાર ચાર જઇ પુગે ત્યારે એ ચાકરની ચાકરી ખેાટી થાય તેમ હુનિસકૃતને પણ ભગવાન વિના બીજા પદાર્થમાં પ્રીતિ થઇ જાય તો દેહાણે પોતાના હૃદયને વિષે જાણપણામાં ભગવાન રહ્યા

છે તે, ઠેકાણે ધન સ્ત્રી આદિક બીજાં પદાર્થ પણ પેસી જાય ત્યારે એની ભક્તિ ખોટી થઇ જાય માટે પોતાની ભક્તિને નિર્વિદ્ધ રાખીને જે પરમેશ્વરના ચરણારવિદને પામવાને હચ્છે તેને જાણપણાઇપ જે ભગવાનના ધાર્મને દરવાજે તેને વખે સાવધાન થઇને રહેવું અને ભગવાન વિના બીજાં પદાર્થ ત્યાં સ દેવાં નહિ. ગ. છે. ૯

જેમ જેમ ભગવાન આત કસણી દેતા જાય તેમ તેમ અતિ રાજી થવું પણ કોઇ રીતે દુઃખ દેખીને અથવા દેહના સુખ સાર પાછો પગ ભરવો નહિ. ગ. પ્ર. ૬૧

ભાગવત ધર્મને ભક્તિ એકજ છે

ધર્મ તો બે પ્રકારનો છે એક નિવૃત્તિ ધર્મ છે ને બીજો પ્રવૃત્તિ ધર્મ છે તે બે બે પ્રકારનો ધર્મ તે ભગવાનના સંબંધે સહિત છે ને ભગવાનના સંબંધે રહિત પણ છે તેમાં ભગવાનના સંબંધે સહિત જે ધર્મ છે તે તો નારદ, સનકાદિક, શુક્રાજી, ધ્રુવ, પ્રહ્લાદ, અબરીશ એ આદિક જે ભક્ત-જન તેનો છે અને એ ધર્મનેજ ભાગવત ધર્મ કહે છે તથા એકાંતિક ધર્મ કહે છે ને તે ધર્મ ને ભક્તિ તો બે નથી એકજ છે. અને જે ધર્મ સ્થાપનને અર્થે ભગવાનના અવતાર થાય છે તે પણ એજ ધર્મના સ્થાપનને અર્થે થાય છે.

ગ. છે. ૨૧

ભાગવત ધર્મનિષ્ઠાવાળાનાં લક્ષણ

જેને ભાગવત ધર્મનિષ્ઠા પ્રધાન હોય તે તો અહિંસા પ્રહ્લયચર્યાદિકરૂપ જે પોતાનો વર્ણશ્રમ સંબંધી સદાચાર તેણે યુક્ત થકો નિર્દલપણે કરીને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્તની સેવા ચાકરી કરવી તેને વિષે પ્રીતિએ યુક્ત વર્તે અને તે ભક્તને ભગવાનનાં મંદિર ઋવાં તથા ભગવાનને અર્થે ખાગ ખગીચા કરવા તેને વિષે રૂચી વર્તે તથા ભગવાનને નાના પ્રકારનાં નૈવદ્ય ધરવાં તેમાં રૂચી વર્તે અને ભગવાનનાં મંદિરમાં તથા સંતની જાયગામાં લિંપવું તથા વાળવું તેને વિષે રૂચી વર્તે અને ભગવાનની શ્રવણ કીર્તનાદિક જે ભક્તિ તેને નિર્દલપણે કરે અને તે ધર્મનિષ્ઠાવાળા ભક્તને ભાગવત ધર્મે યુક્ત એવું જે શાસ્ત્ર તેના શ્રવણ કીર્તનાદિકને વિષે અતિશય રૂચી વર્તે.

ગ. પ્ર. ૪૭

ભાગવત ધર્મનું પોષણ કેમ થાય

સ્વધર્મ જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને મહાત્મ્ય જ્ઞાન તેણે સહિત જે ભગવાનની ભક્તિ તેણે યુક્ત એવા જે ભગવાનના એકાંતિક સાધુ તેના પ્રસંગ થકી ભાગવત ધર્મનું પોષણ થાય છે.

ગ. પ્ર. ૫૪

ભક્તિ વૃદ્ધિ કેમ પામે

મોટા પુરુષનો જેમ જેમ ગુણ ગ્રહણ કરતો જાય તેમ તેમ એની ભક્તિ વૃદ્ધિ પામતી જાય ગ. પ્ર. ૫૮

ભક્તિ અચળ કેમ રહે

અનિરૂધ્ધ પ્રદ્યુમ્ન સંકર્ષણ ને વાસુદેવ એ જે ચતુર્વ્યુહ તથા કેશવાદિક જે ચોવીસ મૂર્તિયું તથા વારાહાદિક અવતાર એ સર્વેના કારણ એવા જે પ્રત્યક્ષ શ્રીકૃષ્ણ પુરુષોત્તમ ભગવાન તેનો મહિમા અતિશયપણે કરીને સમજે તો તેને ભગવાનની શ્રવણાદિક જે નવધા ભક્તિ તે અચળ રહે. ગ. પ્ર. ૭૮

ભક્તિનિધાનાં લક્ષણ (પ્રેમલક્ષણા)

જેને ભક્તિનિષ્ઠા પ્રધાન હોય તેને તો એક ભગવાનના સ્વરૂપનેવિષેજ અતિશય દૃઢ પ્રીતિ વર્તે ને તે ભગવાનના સ્વરૂપથી અન્ય એવાં જે માયિક પદાર્થ તેને વિષે પોતાના મનની વૃત્તિને ધારી શકે નહિ અને પ્રેમે કરીને ભગવાનને વસ્ત્ર અલંકારનું ધારણ કરે અને તે ભક્તને ભગવાનનાં જે મનુષ્ય ચરિત્ર તેના શ્રવણને વિષે અતિશય રૂચી વર્તે તથા ભગવાનની મૂર્તિના નિરૂપણને કરનારું જે શાસ્ત્ર તેને વિષે અતિશય રૂચી વર્તે અને જે ભક્તને ભગવાનને વિષે પ્રેમને દેખે તે ભક્તને વિષેજ તેને પ્રીતિ થાય

ને તે વિના તો પોતાના પુત્રાદિકને વિષે પણ ક્યારેય પ્રીતિ ન થાય. અને તે ભક્તને ભગવાન સંબંધી ક્રિયાને વિષેજ નિરંતર પ્રવૃત્તિ હોય. ગ. પ્ર. ૪૭

એકાંતિકની ભક્તિનાં લક્ષણ

સ્થુલ સૂક્ષ્મ ને કારણ એ ત્રણ દેહ તથા જાત્રત સ્વ-
પ્ત ને સુષુપ્તિ એ ત્રણ અવસ્થા એ સર્વે ક્ષેત્ર છે તે ક્ષેત્રને
પોતાના આત્માથી પૃથક જાણે જે એ મારે વિષે કોઈ
દિવસ હોય નહિ હું તો એનો જાણનારો છું ને અતિશુદ્ધ
છું અરૂપ છું અલિંગ છું ચૈતન્ય છું અને એ ક્ષેત્ર તો અતિ
મહીન છે જડ છે નાશવત છે એમ દ્રઢાણે સમજીને ને
એ સર્વથી વૈરાગ્યને પામીને સ્વધર્મે સહિત જે ભગવાનને
વિષે ભક્તિ કરવી તેને એકાંતિકની ભક્તિ કહીએ. પ. ૩

પતિવ્રતાની ભક્તિનાં લક્ષણ

દેવળ ભગવાનના સ્વરૂપમાં પ્રીતિ હોય એ પતિ-
વ્રતાની ભક્તિ છે. ગ. પ્ર. ૨૬

જેવી ભગવાનની મૂર્તિ પોતાને મળી હોય તેનું ધ્યાન
કરવું અને પુર્વે ભગવાનના અવતાર થઈ ગયા તે મૂર્તિનું
ધ્યાન ન કરવું અને પોતાને ભગવાનની મૂર્તિ મળી હોય
તેને વિષેજ પતિવ્રતાની પેઠે ટેક રાખવી જેમ પાર્વતીએ
કહ્યું છે જે ॥ કોટી જન્મ લગ રગડ હમારી વરુ શંભુ કે
રહુ કુમારી ॥ લો. ૧૧

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને પણ ગીતામાં કહ્યું છે જે ॥ સમ
લોષ્ટા સમ કાંચન ॥ (સારાનરસા લવણમાં સમાન બુદ્ધિ
વર્તે) એવાં જેનાં લક્ષણ હોય તેણે ભગવાનનું સ્વરૂપ તત્ત્વે
કરીને બાણ્યું છે અને એનેજ અનન્ય ભક્ત કહીએ અને
પતિવ્રતાનું અંગ પણ તેનુંજ બાણ્યું. અને જ્ઞાની પણ
તેનેજ બાણ્યો અને ભગવાન પણ તેની ઉપરજ રાજી થાય
છે અને ભગવાનને એવો ભક્ત અતિશય વહાલો છે તે
ભગવાને ગીતામાં કહ્યું છે ॥ પ્રિયો હિ જ્ઞાનિનોત્યર્થ
મહંસચ મમ પ્રિયઃ ॥ માટે એવા જે પતિવ્રતાના અંગવાળા
ભગવાનના ભક્ત છે તેજ ભગવાનને અતિશય વહાલા છે.

ગ. મ. ૧

ભગવાનનો ભક્ત હોય તેને એક પતિવ્રતાનો ધર્મ
રાખવો અને બીજું શૂરવિરપણું રાખવું. જેમ પતિવ્રતા
સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ વૃદ્ધ હોય તથા રોગી હોય
તથા નિર્ધન હોય તથા કુરૂપ હોય પણ પતિવ્રતા સ્ત્રીનું
મન કોઈ બીજા પુરૂષના રૂડા ગુણ દેખીને ડાલેજ નહિ.
અને જો રાંકની સ્ત્રી હોય ને તે જો પતિવ્રતા હોય તો
મોટો રાજા હોય તોપણ તેને દેખીને તે પતિવ્રતાનું મન
ચળેજ નહિ. એવી રીતે ભગવાનના ભક્તને પતિવ્રતાનો
ધર્મ ભગવાનને વિષે રાખવો. અને પોતાના પતિનું કોઈ
ઘસાતું બોલે તે ઠેકાણે કાયર થઈને ગળી બાણું નહિ.

અતિશય શૂરવિર થઈને જવાળ દેવો પણ પાછા પલાવની
છાયામાં લગવાનના ભક્તને દબાવું નહિ એવી રીતે
શૂરવિરપણું રાખવું. ગ. મ. ૫

પતિવ્રતાનું અંગ તો વ્રજની ગોપીયુંના જેવું જોઈએ
જેમ ગોપીયુંએ જે દિવસથી શ્રીકૃષ્ણ લગવાનના ચરણાર-
વિંદનો સ્પર્શ કર્યો તે દિવસથી જેટલાં સંસાર સંબંધી
જે સુખ તે સર્વે ઝેર જેવાં થઈ ગયાં તેમ જેને પતિવ્રતાના
અંગની ભક્તિ હોય તે ગમે તો ઈશ્વર જેવો રૂપાળો પુરુષ
હોય તથા દેવતા જેવો હોય તથા કોઈક રાજા હોય તે
તેને જ્યારે દેખે ત્યારે જેમ સહેલ કુતરાને દેખે અથવા
વિદ્યાને દેખે ત્યારે અતિશય ગ્લાની પામીને દ્રષ્ટી પાછી
જે ચાઈ જાય તે ઉત્તમ પતિવ્રતાની રીતિ છે તે માટે જેની
એક લગવાનને વિષેજ પતિભાવે કરીને વૃત્તિ જોડાણી છે
તેનું બીજા કોઈ પુરુષને દેખીને મન રાજી થાયજ નહિ.

ગ. મ. ૬૨

જેમ પતિવ્રતા સ્ત્રી હોય તેને પોતાનો પતિ કંગાલ
હોય તે પુરુષ હોય અથવા રોગી કે વૃદ્ધ હોય તોપણ
બીજા જે નાલેવર ને રૂપવાન ને જોખનવાન પુરુષ તેને જોઈને
લેશમાત્ર મનમાં ગુણ આવે નહિ. અને જે પતિવ્રતા હોય
તે ત્યાં બીજા પુરુષ સામું ભાવે કરીને જુઓ અથવા હસીને
બોલે ત્યારે એનું પતિવ્રતાપણું નાશ પામે અને તે પતિ-

પ્રતાને ઘેર કોઈક પરોણા આવ્યા હોય તો તેને અન્ન જળ
 આપે તથા પોતાના પતિના જે સંબંધી પુરૂષ તેને પણ
 અન્ન જળ આપે તે તો પોતાના પતિના સંબંધી બાણીને
 આપે પણ પોતાના પતિના જેવી બીજા પુરૂષ માત્ર સંઘાથે
 લેશમાત્ર પ્રીતિ ન હોય અને પોતાના પતિના જેવો બીજા
 પુરૂષનો ગુણ પણ ન આવે ને પોતાના પતિની મરણ
 પ્રમાણેજ વર્તે એવી રીતે પતિવ્રતા સ્ત્રીને પોતાના પતિ
 સંઘાથે દૃઢ ટેક જોઈએ અને જેવે રૂપે કરીને ભગવાનનું
 દર્શન પોતાને થયું છે ને તે સંઘાથે જેને પતિવ્રતાના જેવી
 દૃઢ પ્રીતિ બંધાણી છે તેને મોટા મોટા જે બીજા મુક્ત
 તે સંઘાથે પણ પ્રીતિ થાયજ નહિ અને પોતાના ઇષ્ટદેવ
 જે ભગવાન તેના જે બીજા અવતાર હોય તે સંઘાથે પણ
 પ્રીતિ થાય નહિ. કેવળ જે સ્વરૂપની પોતાને પ્રાપ્તિ થઈ
 હોય તેને સંઘાથેજ પ્રીતિ રહે ને તેની મરણ પ્રમાણેજ
 વર્તે ને બીજાને જે કાંઈક માને તે તો તેના બાણીને માને
 એવી જેને પોતાના ઇષ્ટદેવ જે ભગવાન તેને વિષે પાત્ર-
 તાના જેવી દૃઢ ભક્તિ હોય ને તે ગમે તેવા બીજા ગુણ-
 વાનને દેખે પણ તેને વિષે હેત થાયજ નહિ જેમ
 હનુમાનજી શ્રીકૃષ્ણનાથજીના ભક્ત છે તે રામાવતાર પછી
 બીજા કેટલાક ભગવાનના અવતાર થયા છે પણ હનુમાન-
 જીને રામચંદ્રજીને વિષેજ પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ રહી છે

તે માટે હનુમાનજીની ભક્તિ તે પતિવ્રતાના જેવી છે. એવી રીતે જે ભગવાનના ભક્તની ટેક હોય તેની પતિવ્રતાના જેવી ભક્તિ કહેવાય.

અને જેનું અંગ એવું ન હોય તો તેની વ્યભિચાર-ણીના જેવી ભક્તિ કહેવાય માટે જા જોઈને પોતાનું નાક કપાય એવી ભક્તિ ન કરવી ને ભગવાનના ભક્તને તો સમજી વિચારીને પતિવ્રતાના જેવી દ્રઢ ભક્તિ કરવી.

ગ. છે. ૧૬

પતિવ્રતાનું અંગ ડાહ્યાનેજ આવે એમ નથી. જેને ખપ હોય તેને સૌને આવે જેમ આ સસારમાં લોળી સ્ત્રીયું હોય ને તે પતિવ્રતા હોય અને ડાહીયું હોય ને તે વ્યભિચારણીયું હોય માટે ડાહ્યા લોળાનો કંઈ મેળ નથી એ તો જેને કહ્યાણુનો ખપ હોય તે પતિવ્રતાનું અંગ રાખીને ભક્તિ કરે છે.

ગ. મ. ૧

મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિનું મહત્ત્વ ને તેનાં દક્ષણ (અસાધરણ ભક્તિ)

આપણા ઉદ્ધવ સંપ્રદાયને વિષે જ્ઞાન, વૈરાગ્ય, ધર્મ ને ભક્તિ એ ચાર વાનાં જેમાં હોય તે એકાન્તિક ભક્ત કહેવાય. અને આપણા સત્સંગમાં મોટો કરવા યોગ્ય પણ તેજ છે ને એ ચાર સંપૂર્ણ ન હોય તોપણ ત્રણ જે બાકી રહ્યા તે એકના પૈટામાં આવી જાય એવું એ ચારેમાં

એક શ્રેષ્ઠ સાધન તો મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ એજ છે.

જેને મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તે આત્મનિષ્ઠા ધર્મ ને વૈગમ્ય એ સામાન્યપણે હોય તોપણ કોઈ વિસ એ ધર્મમાંથી પડે નહિ કેમજે જે ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણતો હોય તે તો એમ વિચારે જે ભગવાનની આજ્ઞાને વિષે બ્રહ્માદિક સમગ્ર દેવ રહ્યા છે તે ભગવાનની આજ્ઞા હુંથી કેમ હોપાય એમ જાણીને ભગવાનના નિયમમાં નિરંતર રહે.

અતિશય મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ ભગવાનને વિષે હોય તો એક ભક્તિને વિષે ત્રણે આવી જાય અને સામાન્ય ભક્તિ હોય તો એકમાં ત્રણ ન આવે. સાટે ચારવાનાંએ સહિત જે ભક્તિ તે જેમાં હોય તે એકાંતિક ભક્તિ કહેવાય એમ કહ્યું છે. વર ૩

અને એવી અસાધારણ ભક્તિ તો પૃથુરાજને હતી તે ભગવાને વર દેવાનું કહ્યું ત્યારે ભગવાનના કથા સાંભળ્યા સારૂ દસ હજાર કાન માગ્યા પણ બીજી કોઈ ન માગ્યું અને જે ગોપીયુંને રાસકીરણ ન જાવા દીધીયું તે દેહ મૂકીને શ્રીકૃષ્ણ પાસે ગઈયું એવી અસાધારણ ભક્તિ હોય તો જ્ઞાનાદિક ત્રણે એક ભક્તિમાં આવી જાય. વર ૩

મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ આવવાનો ઉપાય

એકતો દીવા જેવા ને બીજા મશાલ જેવા ત્રીજા વિજળી જેવા ને ચોથા વડવાનલ અગ્નિ જેવા એ ચાર પ્રકારના મોટા પુરૂષ કહ્યા છે તેમાં જે વિજળીના અગ્નિ જેવા (માયારૂપી વર્ષાદને પાણીએ કરીને પણ ન ઓકાય તેવા) તથા સમુદ્રના (વડવાનલ) અગ્નિ જેવા (સમુદ્રના જળ જેવા ખારા જીવ હોય તેને પણ મીઠા કરી નાખે એવા) જે મોટા પુરૂષ છે તેમની સેવા જે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને મન કર્મ વચ્ચે કરે તો તે જીવના હૃદયમાં મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ આવે છે. તે વિજળીના અગ્નિ જેવા તો સાધનદશા વાળા ભગવાનના એકાંતિક સાધુ છે ને વડવાનલ અગ્નિ જેવા તો સિદ્ધ દશાવાળા ભગવાનના પરમ એકાંતિક સાધુ છે એમ જાણવું

વર. ૩

શુક સનકાદિઠ જેવા જે મોટા પુરૂષ તેની જે સેવા ને પ્રસંગ તેમાંથી મહાત્મ્યે સહ વર્તમાન એવી જે ભક્તિ તે જીવના હૃદયમાં ઉદ્ભવ થાય છે.

ગ. છે. ૫

દાસત્વ ભક્તિ ૧ લક્ષણ

જેને દાસભાવે કરીને ભક્તિનું અંગ છે તેને પણ પોતાના જે ઈષ્ટદેવ છે તેનુંજ દર્શન ગમે અને તેનીજ વાર્તા સાંભળવી ગમે ને પોતાના ઈષ્ટદેવતાજ સ્વભાવ ગમે અને તેનીજ ખાસે રહેવું ગમે એટલા પ્રીતિવાન હોય તેપણુ પોતાના

છપ્તદેવની સેવા સારૂ ને રાજીપા સારૂ રાત દિવસ એમ
મુન્છયા કરે જે મુંતે મારા છપ્તદેવ કાંઇક આજ્ઞા કરે તો
હું અતિશય હુષે કરીને કરું પછી પોતાના છપ્તદેવ છે તે આજ્ઞા
કરેતો છેટે જાઇને રહે તો પશુ રાજીથકો રહે પશુ કોઈ મીતે
અંતરમાં એક પામે નહિ અને આજ્ઞાને વિષેજ પરમ
આનંદ માને એ હાસત્વ ભક્તિની ઉત્તમ દશા છે એવા
હાસત્વ ભક્તિવાળા તો આજ ગોપાળાનંદ સ્વામી છે અને
બીજા મુક્તાનંદ સ્વામી છે ગ. મ. ૬૨

મત્યક્ષની ભક્તિ એજ કલ્યાણનું કારણ છે

જીવનું કલ્યાણ થાય અને જીવ માયાને તરીને બ્રહ્મા
સ્વરૂપ થાય તેનું કરણ તો પુરુષોત્તમ એવા જે વાસુદેવ
ભગવાન તેના મત્યક્ષ સ્વરૂપનું જ્ઞાન ધ્યાન કીર્તન ને
કથાદિક એજ છે ને એણે કરીનેજ એ જીવ છે તે માયાને
તરે છે અને અતિ મોટાઇને પામે છે અને ભગવાનનું જે
અક્ષરધામ તેને પામે છે. ગ. મ. ૩૨

ભક્તિ કોની કરવી

શ્રી કૃષ્ણનારાયણ એવા જે પુરુષોત્તમ ભગવાન તેના
જે અવતાર તે ધર્મના સ્થાપનને અર્થે તથા બ્રહ્મઅર્થ
અહિંસાદિક ધર્મ, આત્મનિષ્ઠા, વૈગવ્ય અને માહાત્મ્યે
સહિત ભક્તિ એ ચાર ગુણે સંપન્ન એવા જે પોતાના
એકાંતિક ભક્ત તેને દર્શન દેવાને અર્થે ને તેમની રક્ષા

કરવાને અર્થે તથા અધર્મનેા ઉચ્છેદ કરવાને અર્થે દેવ-
મનુષ્યાદિકને વિષે થાય છે. તે અવતારને વિષે પતિવ્રતા-
ના જેવી અનન્યપણે નિષ્ઠા રાખવી. જેમ સીતાજીને શ્રી
રામચંદ્રને વિષે નિર્દોષપણે નિષ્ઠા હતી તેમ નિષ્ઠા રાખવી
અને એવા જે ભગવાન તેની હેતે કરીને માનસી પુજા કરવી
તથા દેહ કરીને નવ પ્રકારે ભક્તિ કરવી. અને જો એ
શ્રીકૃષ્ણ નારાયણના અવતાર પૃથ્વીને વિષે પ્રગટ ન હોય
તો તેની જે પ્રતિમા તેની પૂજા મને કરીને તથા દેહ કરીને
અંદન, પુષ્પ, તુલસી આદિક સામગ્રી વતે કરવી પણ ભગ-
વાન વિના બીજા દેવની ઉપાસના ન કરવી અને જો બીજા
દેવની ઉપાસના કરીએ તો તેમાં મોટો દોષ લાગે છે ને
પતિવ્રતાપણું જાય છે ને વૈશ્યાના જેવી ભક્તિ થાય છે
માટે ભગવાનને વિષે સીતા ને રૂકિમણીના જેવી ભક્તિ
કરવી અને તે ભગવાનનું જ ધ્યાન કરવું અને તે વિના
બીજા કોઈ દેવનું ધ્યાન ન કરવું, બીજા જે સાધુ સિદ્ધ-
જ્ઞતિને પામ્યા હોય ને સમાધિનિષ્ઠ હોય તેનું પણ ધ્યાન
ન કરવું.

ગા. મ. ૧૯

ભક્તિનું પ્રધાનપણું

જ્ઞાન વૈરાગ્ય ને ભક્તિ એને વિષે પરમેશ્વરને વિષે
પ્રીતિ થવાનું અધીક દૈવત ભક્તિને વિષે છે ને જ્ઞાન
વૈરાગ્યમાં દૈવત તો છે પણ ભક્તિ જેટલું નથી અને ભક્તિ
તો અતિ દુર્લભ છે.

ગા. મ. ૧૦

અતિશય ત્યાગ રાખે અથવા દયા રાખે તેથી ભગવાનની ભક્તિ થાય નહિ ત્યારે ઉપાસનાનો ભંગ થાય છે અને પૂર્વે જે જે અતિશય ત્યાગી થયા છે તેના માર્ગમાં ઉપાસનાનો નાશ થઈ ગયો છે. માટે અમે એમ વિચારીને પરમેશ્વરની ઉપાસના રાખ્યા સારૂ ત્યાગનો પક્ષ મોળો કરીને ભગવાનનાં મંદીર કરાવ્યાં છે તેમાં જો થોડો ત્યાગ રહેશે તોપણ ઉપાસના રહેશે તો તેણે કરીને ઘણાક છુવુંનાં કંદ્યાણુ થાશે. અને જેને ભગવાનની ભક્તિ કરવી તેને તો દુંદીયાની પેઠે દયા રાખે પણ કેમ ઠીક પડે ? એને તો પરમેશ્વરને વાસ્તે પુષ્પ લાવ્યાં જોઈએ તુળસી લાવ્યાં જોઈએ બાણ તરકારી લાવ્યાં જોઈએ ઠાકોરજીને વાસ્તે ભાગળગીયા કરાવ્યાં જોઈએ મંદીર કરાવ્યાં જોઈએ માટે જે અતિશય ત્યાગ રાખીને ને અતિશય દયા રાખીને સુઠી વાળીને બેસી રહે તેણે ભગવાનની ભક્તિ થાતી નથી. અને જ્યારે ભક્તિએ સહિત થાય ત્યારે ભગવાનની ઉપાસનાનો નાશ થઈ જાય એટલે પછવાડેથી અંધપરંપરા આવે તે સારૂ અમે મંદીર કરાવ્યાં છે તે અખંડ ભગવાનની ઉપાસના રાખ્યા સારૂ કરાવ્યાં છે. અને જે ઉપાસક હોય તે પોતાના ધર્મમાંથી બ્રહ્મ થાયજ નહિ માટે પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને ભગવાનની ભક્તિ ઉપાસના કરવી એ અમારો સિદ્ધાંત છે.

આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને ધર્મ તે તો ભગવાનની ભક્તિનાં સહાયરૂપ ઉપકરણ છે પણ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલો વૈરાગ્ય તથા આત્મનિષ્ઠા તથા ધર્મ તે જીવને માયા તર્યાનું સાધન નથી. અને જો અતિશય ધર્મ આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય ન હોય ને એકલી ભગવાનની ભક્તિ હોય તોપણ એ જીવનું કલ્યાણ થાય ને માયાને તરે એટલો ધર્માદિક થકી ભક્તિને વિષે વિશેષ છે. ગ. મ. ૨૬

ભક્તિમાં ક્યારે વિદ્ય ન થાય (ભક્તિને શાની અપેક્ષા છે)

ધર્માદિક અંગનું સહાયપણું હોય તો ભક્તિને વિષે કોઈ વિદ્ય થાતું નથી અને જો ધર્માદિક અંગનું સહાયપણું ન હોય તો વિષમ દેશકાળે કરીને ભક્તિને વિષે વિદ્ય જરૂર થાય છે તે માટે ધર્માદિક અંગ સહિત ભક્તિ કરવી. ગ. મ. ૩૨

જેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ હોય તેને પણ જો આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય ન હોય તો જેવી ભગવાનને વિષે પ્રીતિ હોય તેવી બીજા પ્રહાર્યને વિષે પણ પ્રીતિ થઈ જાય માટે એ ભક્તિ માર્ગવાળાને પણ મોટું દુષણ છે માટે આત્મનિષ્ઠા વૈરાગ્ય ને ભગવાનને વિષે ભક્તિ એ ત્રણેય બેળાં હોય તારે કોઈ ભાતની ખોટ ન કહેવાય. ગ. મ. ૬૫

જે ભગવાનને ભજે તેને એક તો દ્વ વૈરાગ્ય જોઈએ

ને બીજી આત્મનિષ્ઠા જોઈએ તેમાં જો વૈરાગ્ય ન હોય તો જ્યારે મનગમતું પદાર્થ મળે ત્યારે જેમ ભગવાનમાં પ્રીતિ કરે છે તેમ બીજા પદાર્થમાં પણ ભગવાનના જેવી પ્રીતિ થઈ જાય અને જો આત્મનિષ્ઠા ન હોય તો જ્યારે દેહમાં સુખદુઃખ આવે ત્યારે એ ભક્તની વૃત્તિયું ચુંથઈ જાય પછી જેને સુખદાઈ જાણે તેમાં પ્રીતિ કરે અને જેને દુઃખદાઈ જાણે તે સંઘાથે દ્વેષ કરે એવી રીતે એની અષ્ટ બુદ્ધિ થઈ જાય માટે ભગવાનના ભક્તને આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય એ એય અતિશય દૃઢ જોઈએ શા સારૂ જે વૈરાગ્યે કરીને તો ભગવાનની મૂર્તિ વિના બીજા માયિક આકાર માત્ર જોતા થઈ જાય છે અને આત્મનિષ્ઠાએ કરીને માયિક જે સુખ ને દુઃખ તે જોતાં થઈ જાય છે અને તે ભક્તને ભુંડા દેશકાળાદિકને યોગ થાય તોય પણ ભગવાનની ભક્તિમાં વિશ્ન થાય નહિ.

ગ. છે. ૨૧

સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને સ્વભાવ એ ચાર વાનામાં કાચ્યપ રાખવી નહિ ને એ ચારની કાચ્યપ હોય તોપણ સમજીને ધીરે ધીરે ત્યાગ કરવી તો વામુદેવ ભગવાનની નિશ્ચલ ભક્તિ થાય.

ગ. છે. ૩૩

તૃતીય સ્કંધમાં કૃષિદગીતાને વિષે માતા દેવહુતિએ કૃષિદેવજી પ્રત્યે કહ્યું છે જો યજ્ઞામધેય ધવણાનુ કીર્તનાદ્ જો જો સ્તોત્રે કરીને જેવું ભગવાનનું મહાત્મ્ય કહ્યું છે તથા

કપિલજીએ માતા દેવહુતિ પ્રત્યે પોતાનું મહાત્મ્ય કહ્યું છે જે
 ॥ મદ્વયાત્ વાતિ વાતોયં સુર્યસ્તપતિ મદ્વયાત્ ॥ એવી રીતે
 મહાત્મ્ય સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તેમાં તો કોઈ
 જાતનું વિદ્ન આવે નહિ. ગા. છે. ૫

ભક્તિમાં કોને વિદ્ન થાય છે

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જાણ્યા વિના પ્રાકૃત, બુદ્ધિએ
 કરીને જો ભક્તિ કરે તો તેમાં વિદ્ન આવે છે. ગા. છે. ૫

‘મહાત્મ્ય વિનાની ભક્તિ જો ઝાઝી જણાતી હોય
 તોપણ અંતે નાશ થઈ જાય છે જેમ દશ ગાર વર્ષની
 કન્યા હોય ને તેને ક્ષય રોગ થાય પછી તે કન્યા જીવાન
 થયા મોરજ મરી જાય પણ જીવાન થાય નહિ તેમ જેને
 મહાત્મ્ય વિનાની ભક્તિ હોય તે પણ પરિપક્વ થાતી થાતી
 નાશ થઈ જાય છે અને જો મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ જેના
 હૃદયમાં નથી તો શમ દમાદિક જે કલ્યાણકારી રૂડા ગુણ
 તે તેના હૃદયમાં છે તોય પણ નહિ જેવાજ છે કેમજે અંતે
 નાશ પામી જશે. સા. ૫

ભગવાનના ભક્તને સ્ત્રી ધન દેહાભિમાન ને
 સ્વભાવ એ ચાર વાનાંમાં કામ્યપ હોય ને તે ભગવા-
 નની ભક્તિ કરતો હોય તોપણ એની ભક્તિનો વિશ્વાસ
 નહિ. એની ભક્તિમાં જરૂર વિદ્ન આવે કેમજે ક્યારેક
 એને સ્ત્રી ધનનો યોગ થાય તો ભક્તિનો ઠા રહે નહિ

ને તેમાં આશકંત થઈ જાય તથા દેહાધ્યાસ હોય તો જ્યારે દેહમાં રોગાદિક કષ્ટ પ્રાપ્ત થાય તથા અન્ન વસ્ત્રાદિક ન મળે અથવા કોઈક કઠણ વર્તમાન પાળવાની આજ્ઞા થાય ત્યારે પણ તેને ભક્તિમાં ભંગ થાય ને વિકલ થઈ જાય ને કાંઈ વિચાર ન રહે ને ચાજા ચુંથવા લાગે તથા કોઈક રીતનો સ્વભાવ હોય તેને સંત ટોકવા માંડે ને તે સ્વભાવ પ્રમાણે વર્તવા ન દે ને ખીજી રીતે વર્તવે ત્યારે પણ એ મુંઝાય ને એને સંતના સમાજમાં રહેવાય નહિ ત્યારે ભક્તિ તે ક્યાંથીજ રહે. ગ. છે. ૩૩

જે આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્યે કરીને રહિત છે તેને જે ભગવાન વિના ખીજા કોઈ વિષયના ઘાટ જણાતા નથી તોય પણ જ્યારે એને કુસંગનો યોગ થશે ત્યારે વિષયના ઘાટથવા લાગશે ને ભુદ્ધિ બ્રષ્ટ થઈ જશે ને પરમૈશ્વરની તો હૃદયમાં સ્મૃતિ પણ નહિ રહે ને અખંડ વિષયનું ધ્યાન થશે. પછી એ જે વૈરાગ્ય ને આત્મનિષ્ઠા વિનાનો પ્રેમી તેને એમ ભાસશે જે મારે ભગવાનમાં લેશ માત્ર પ્રીતિ નથી. સા. ૧૫

મુંઝાઈને રીસ કરીને જે પ્રેમ કરે તે અંતે નભવાનો નહિ. અને રીસવાળાની ભક્તિ તથા પ્રેમ એ સર્વે અંતે ખોટાં થઈ જાય છે માટે મુંઝાઈને ઝાંખું મુખ કરવું તે તો અતિ મોટી ખોટ છે. લો. ૪

ભગવાનની ભક્તિમાં ભગવાનના ભક્તને એજ મોટું વિધન છે જે જે પોતામાં દોષ હોય તેને દેખે નહિ અને ભગવાન ને ભગવાનના ભક્ત થકી જનું મન નોખું પડી જાય અને તે ભગવાનના ભક્ત થકી જેને એપરવાઈ થઈ જવાય એજ એને અતિશય મોટું વિધન છે

ગ. છે. ૮

કલ્યાણના સાધનને વિષે મોટું વિધન એ છે જે શુષ્ક વેદાંતિનો સંગ કરવો અને જો એનો (શુષ્ક વેદાંતિનો) સંગ કરે તો તેને શું વિધન થાય તો તેનો સંગ કરનારો જે પુરુષ તેને તેને વિષે હેત થાય અને જે હેત થાય તે ગુણે કરીને થાય છે જન્મ કોઈકે કાળમાં અન્ન આપીને જીવાડ્યો હોય તેની ઉપર હેત થાય. એવી રીતે જે જોણે શુણ કર્યો હોય તેની ઉપર હેત થાય. તેમ તે શુષ્ક વેદાંતિ તે એને એમ ગુણ દેખાડે જે આત્મા છે તેને જન્મ-મરણ નથી ને તે નિરાકાર છે અને તે ગમે તેટલું પાપ કરે તોપણ તેને દોષ ન લાગે એવો એને ગુણ બતાવીને ભગવાનની મૂર્તિના આકારનું ખંડન કરી નાખે ત્યારે એને એ મોટું વિધન થયું કેમજે ભગવાનની મૂર્તિમાંથી પડી ગયો માટે એ શુષ્ક વેદાંતિનો સંગ ક્યારેય ન કરવો અને એ શુષ્ક વેદાંતિ તો મહા અજ્ઞાની છે ને ભગવાનના ભક્તિ માર્ગમાં એવું મોટું કોઈ વિધન નથી.

ગ. છે. ૩૬

શ્રવણ ભક્તિને શ્રેષ્ઠ કથાનો હેતુ

મુમુક્ષુને ઉત્કૃષ્ટ ગુણની પ્રાપ્તિ-લાગે તેનું કારણ શું છે તો ભગવાનની કથા વાર્તા સાંભળ્યામાં જેને જેટલી પ્રીતિ તેને તેટલો જગતનો અભાવ થાય તથા કામ ક્રોધ લોભાદિક દોષનો નાશ થાય. અને જો કથા વાર્તામાં જેને આગમ હોય તેની ઠારની એમ અટકળ કરવી જે એમાં મોટા ગુણ નહિ આવે. અને શાસ્ત્રમાં નવ પ્રકારની ભક્તિ કહી છે તેમાં શ્રવણ ભક્તિને પ્રથમ ગણી છે માટે જો શ્રવણ ભક્તિ જેને હોય તો પ્રેમલક્ષણ પર્યંત સર્વે ભક્તિનાં અંગ એને પ્રાપ્ત થશે.

ગ. છે. ૨૪

જમે તેવો કામી, ક્રોધી, લોભી, લંપટ જીવ હોય અને જો આવી રીતની (ભગવાનની) વાતમાં વિશ્વાસ રાખીને પ્રીતિએ કરીને સાંભળે તો તેના સર્વે વિકાર ટળી જાય છે, જેમ કોઈ પુરૂષને પ્રથમ તો કાચા ચણા આવે એવું દાંતમાં જળ હોય ને તે જો કાચી કેરી સારી પેઠે ખાય તો તેથી ભાત પણ ચવાય નહિ, તેમ જમે તેવો કામાદિકને વિષે આશક્ત હોય પણ આવી રીતની વાતને આસ્તિક થઈને શ્રદ્ધાએ સહિત સાંભળે તો તે પુરૂષ વિષયનાં મુખ ભોગવવાને સમર્થ રહે નહિ અને તૃપ્તકૃત્ત્વ આંદ્રાચક્ષુદિક મતે કરીને જો દેહને મુકવી નાખે તોપણ એવું આવી ભગવદ વાર્તા સાંભળનારાનું મન નિર્વિષયી

થાય છે તેવું તેનું થાતું નથી. અને આવી વાત સાંભળીને જેવું તમારું સર્વેનું મન નિર્વિકલ્પ થાતું હશે તેવું ધ્યાન કરતા હશે તથા માળા ફેરવતા હશે ત્યારે નહિ થાતું હોય માટે વિશ્વાસ રાખીને પ્રીતિએ સહિત જે ભગવાન પુરુષોત્તમ નારાયણની વાત સાંભળવી એથી બીજું મનને સ્થિર થવાનું તે નિર્વિષયી થવાનું કોઈ મોટું સાધન નથી.

કા. ૧૨

કયા અંગમાં રહીને ભક્તિ કરવી

ભગવાનનો ભક્ત હોય ને તે ભગવાનની માનસી પૂજા કરવા બેસે તથા ભગવાનનું ધ્યાન કરવા બેસે તે સમે એનો જીવ પ્રથમ જે જે જુડા દેશકાળાદિકને યોગે કરીને પંચવિષય થકી પરભવ પામ્યો હોય અથવા કામ ક્રોધ લોભાદિકને યોગે કરીને પરભવ પામ્યો હોય તે સર્વેની એને સ્મૃતિ થઈ આવે છે જેમ કોઈ શુરવીર પુરુષ હોય તે સંગ્રામમાં જઈને ઘાયે આવ્યો હોય ને તે ઘાયલ થઈને પાછો ખાટલામાં આવીને સુવે પછી એને જ્યાં સુધી પાટો ગોઠે નહિ ત્યાં સુધી ઘાની વેદના ટળે નહિ ને નિદ્રા પણ આવે નહિ ને જ્યારે પાટો ગોઠે ત્યારે ઘાની પીડા ટળી જાય ને નિદ્રા પણ આવે તેમ જુડા દેશ, કાળ, સંગ ને ક્રિયા તેને યોગે કરીને જીવને પંચવિષયના જે ઘા લાગ્યા છે તે જ્યારે નવધા ભક્તિ માંહિલી જે ભક્તિ કરતાં શક્તાં

એ પંચવિષયના ધામી પીડા ન રહે ને પંચવિષયનું સ્મરણ ન થાય એજ એને પાટો ગોઠયો જાણવો. અને એજ એને ભજન સ્મરણનું અંગ દઢ જાણવું. પછી એ અંગમાં રહીને માનસી પૂજા કરવી નામસ્મરણ કરવું જે કરવું તે એ પોતાના અંગમાં રહીને કરવું તો એને અતિશય :સમાસ થાય, અને જો પોતાના અંગને ઓળખે નહિ તો જેમ ઘાયલને પાટો ગોઠે નહિ ને સુખ ન થાય તેમ એને ભજન સ્મરણમાં કોઈ રીતે સુખ ન થાય ને પંચવિષયના જે ધા એને લાગ્યા હોય તેની પીડા ટળે નહિ માટે એ નવધા ભક્તિમાંથી જે ભક્તિ કરતે થકે પોતાનું મન ભગવાનમાં ચોટે અને ભગવાન વિના ખીજો ઘાટ કરે નહિ ત્યારે તે હરિભક્તને એમ જાણવું જે માફે તો એજ અંગ છે પછી તે જાતની ભક્તિ એને પ્રધાન રાખવી એ સિદ્ધાંત વાત છે.

ગ. છે. ૧૫

નવધા ભક્તિમાંથી જેને જે ભક્તિએ કરીને ભગવાનમાં દ્રઢ સ્નેહ થય તેજ ભક્તિ તેને શ્રેષ્ઠ છે. ગ. છે. ૧૪

શ્રીમદ્ ભાગવતાદિક જે આઠ સત્શાસ્ત્ર છે એ સર્વે અંથમાં પણ અનેક પ્રકારનાં પ્રકરણ છે તે સર્વે પ્રકરણે કરીને ભગવાનને પામ્યા જે ભક્ત તેમનાં અગ કહ્યાં છે માટે એ સર્વે ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે પણ સર્વ પ્રકરણમાંથી જે પ્રકરણ પોતાના અંગમાં મળતું આવતું હોયતેને ગ્રહણ

કરવું ને બીજાનો ત્યાગ કરવો અને એમ બધુવું જે એ છે તો સાચું પણ એ બીજા ભક્તને અર્થ છે પણ મારે અર્થ નથી. લો. ૮

કયો ભક્ત કયા કીર્તન ન કરે તોપણ શ્રેષ્ઠ છે

જેને નિર્વિકલ્પ સમાધિ થાતી હોય અને દેહની ખંખર રહે નહિ એવો હોય તો તે કયા કીર્તન ન કરે તોપણ શ્રેષ્ઠ છે અને જેને દેહની ખંખર રહેતી હોય ને ભંજનમાંથી પોતાની મેળે ઉઠીને ખાવું પીવું દેહની ક્રિયા તે સર્વે કરતો હોય અને જો ભગવાનની કથા કીર્તન ન કરે ને ન સાંભળે તો તે થકી તો ભગવાનની કથા કીર્તન કરતો હોય ને સાંભળતો હોય તે શ્રેષ્ઠ છે. ગ. પ્ર. ૭૮

ભગવાનની કથા આદિકમાં હેત થવાનો ને ન થવાનો હેતુ

ભગવાનનું જેવું મહાત્મ્ય છે તેવું એને સમજ્યામાં આવ્યું નથી મારે ભગવાનની કથામાં હેત થાતું નથી અને જો યથાર્થ ભગવાનનું મહાત્મ્ય સમજાય તો ભગવાન વિના બીજામાં હેત રાખે તોપણ રહે નહિ ને એક ભગવાન ને ભગવાનના સંત અને ભગવાનની કથા કીર્તન તેને વિષેજ અગ્રણ્ય હેત થાય છે ગ. પ્ર. ૭૮

દાસભાવ ને સખાભાવની લક્ષિતમાં એકજ પ્રકાર છે

નરસંઘ મહેતો તો સખીભાવે શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનને ભજતા ને કેટલાક નારદાદિક ભગવાનના ભક્ત છે તે તે દાસભાવે કરીને ભગવાનને ભજે છે એ બે પ્રકારમાં કોની લક્ષિત શ્રેષ્ઠ જાણવી તો નરસંઘ મહેતો ગોપીયો ને નારદ સનકાદિક એમની લક્ષિતમાં બે પ્રકાર નથા એતો એક પ્રકારજ છે. અને દેહના પુરુષનો ન સ્ત્રીના બેય માયિક છે ને નાશવંત છે અને ભજનના કરનારા જે જીવાત્મા તે પુરુષ પણ નથી ને સ્ત્રી પણ નથી. એતો સત્તામાત્ર ચૈતન્ય છે તે દેહ મૃદીને ભગવાનના ધામમાં જાવ જ ત્યારે જેવી ભગવાનની મરજી હોય તેવા તેના આકાર બંધાય છે અથવા એ ભક્તને જેવો સેવાનો અવકાશ આવે તેવો આકાર ધરીને ભગવાનની સેવા કરે છે. ગ. છે. ૨૨

લક્ષિતમાંથી પડ્યાના બે પ્રકાર ને લક્ષિતમાંથી ન પડે એવી સમજણ

ભગવાનની લક્ષિતમાંથી બે પ્રકારે જીવ પડે છે એક તો શુષ્કવેદાંતના ગ્રંથને માંમળીને બીજા આકારને ખોટા કરે તેમ શ્રીકૃષ્ણાદિક જે ભગવાનના આકાર તેને પણ ખોટા કરે એ શુષ્ક વેદાંતિને ચતિ અજ્ઞાની જાણવા. અને બીજો જે એમ સમજતો હોય જે ભગવાનને ભજીએ તો ગોત્રાક વૈકુંઠ લોકમાં સી લોગ ખાન પાન આદિક જે પંચ

વિષયનાં સુખ તેને પામીએ પછી તે સુખની આશક્તિએ કરીને ભગવાનને પણ ભુલી જાય ને મુજગો કુબુદ્ધિવાળો થઈને એમ સમજે જે એ સુખ ન હોય તો એ ધામમાં શધિકા લક્ષ્મી આદિક સ્ત્રીયું ભેળે ભગવાન પણ રમે છે માટે એ સુખ પણ ખરું છે. પણ ભગવાનને પૂર્ણકામ ને આત્મારામ ન સમજે અને એવી જે ભગવાનની ક્રિયાયું છે તે તો પોતાના ભક્તના સુખને અર્થે છે તે સાડે જ્ઞાન વૈરાગ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ કરવી.

અને એ ભગવાનના સ્વરૂપને જેણે એમ જાણ્યું હોય જે સર્વસુખમય મૂર્તિ તો એ ભગવાનજ છે ને બીજે પંચ-વિષયનાં જે સુખ તે તો એ ભગવાનના સુખનો કિંચિત્તેશ છે એમ ભગવાનને મહાત્મ્યે સહિત જે સમજ્યો હોય તે કોઈ પદાર્થમાં બંધાયજ નહિ. અને એ ભગવાનના ધામના સુખ આગળ બીજા લોકનાં જે સુખ તે તો નર્ક જેવાં છે એમ મોક્ષધર્મમાં કહ્યું છે આવી રીતે ભગવાનના ભક્તને સમજવું. અને એમ ન સમજે તો એ ળેય પ્રકારે કરીને ભગવાનમાંથી પડી જાય છે. ગ. છે. ૨૮

ભક્તિવાળાને ધર્મની આવશ્યકતા

આજથી જે કોઈ પચવર્તમાનરૂપ જે ધર્મ તેને મૂકીને જ્ઞાનનું કે ભક્તિનું બળ લેશે તે ગુરૂદ્રોહી વચન-દ્રોહી છે અને એવી ધમભગ વાત જે કાંઈ કરેતો હોય

તેને વિમુખ કહેવો. અને એમ કહેવું જે તમે તો અસુ-
રનો પક્ષ લીધો છે તે અમે નહિ માનીએ એમ કહીને તે
અધર્મીની વાતને ખોટી કરી નાખવી. ગ. પ્ર. ૭૭

આત્મનિષ્ઠા પ્રીત (પ્રેમે સહિત નવ પ્રકારની ભક્તિ)
અને વૈરાગ્ય એ ત્રણ હોય તોપણ જો સ્વધર્મ ન હોય તો
એ ત્રણેની સિદ્ધિ થાતી નથી. ગ. પ્ર. ૧૯

અને ભગવાનની મૂર્તિનો આશ્રય હોય ને ભગવાનનાં
ચરિત્રમે ગાતો સાંભળતો હોય તે ભગવાનનું નામ સ્મરણ
કરતા હોય ને જો તેમાં ધર્મ ન હોય તો તે માથે પાણી
લઈને સમુદ્રને તરવાને ઇચ્છે એવો જાણવો ને તેને ચંડાળ
જેવો જાણવો. ગ. મ. ૩૫

ભક્તિ કરતાં પાપ થાય તે વજ્રલેપ થાય છે

પરમેશ્વરનો ભક્ત થઈને ભક્તિ કરતાં થકાં જે પાપ
કરે છે ને સત્સંગમાંજ કુવાસના ખાધે છે તે પાપ તો એને
વજ્રલેપ થાય છે અને કુસંગમાં જઈને પરસ્ત્રીનો સંગ કરે
તે થકી પણ સત્સંગમાં ભગવાનના ભક્ત ઉપર કુદૃષ્ટિએ
જોવાણુ હોય તો તેનું વધુ પાપ છે માટે જેને ભગવાનમાં
દૃઢ પ્રીતિ કરવી હોય તેને તો દોષ જાતનું પાપ પોતાની
બુદ્ધિમાં રહેવા દેવું નહિ. શા માટે જે સત્સંગી હરિજન
છે તે તો જેવાં પોતાનાં મા બેન કે દિકરી હોય તેવાં છે.

અને આ સંસારને વિષે અતિશય પાપી હોય તે પોતાના ગોત્રની સ્ત્રીઓને વિષે કુદ્રષ્ટિ રાખે છે માટે જે હરિજનને વિષે કુદ્રષ્ટિ રાખે તે અતિશય પાપી છે ને તેનો કોઈ કાળે છુટકો થાય નહિ. ગ. છે. ૨૨

જ્ઞાન ભક્તિવાળો કેમ સમજે તો ધર્મ ભંગ ન થાય

આત્મનિષ્ઠા યથાર્થ હોય તથા ભગવાનનું મહાત્મ્ય પણ સારી પેઠે સમજે અને નિષ્કામપણું નિર્લોભપણું નિઃસ્વાદપણું નિઃસ્નેહપણું નિર્માનપણું એ અદિક જે ધર્મ તેને ભગવાનની પ્રમત્તતાને અર્થે સમજીને દ્રઢપણે પાળે ને એમ ચમજે જે હું એ ધર્મને પાળીશ તો મારી ઉપર ભગવાન બહુ રાજી થાશે ને જો મુંને કોઈ રીતે ધર્મમાંથી કાંઈક ભંગ પડશે તો ભગવાનનો મારી ઉપર બહુ કુરાજીપો થાશે એવી રીતે જેના અતરમાં દ્રઢ ગ્રંથી હોય તે ભક્ત જે તે ધર્મમાંથી કોઈ દિવસ પડે નહિ અને એવો જે હોય તેને કોઈ માયિક પદાર્થ બધન કરી શકે નહિ. અને આવી રીતની સમજણવાળો ન હોય ને બીજો ગમે તેવો જ્ઞાનવાળો હોય કે ભક્તિવાન હોય તેને પણ ધર્મમાંથી કાંઈક ભંગ થઈ જાય ખરો તથા માયિક પદાર્થ બધન કરે ખરું એ સિદ્ધાંત વાર્તા છે. ગ. છે. ૨૩

ભક્તિ કરતાં અપરાધ થાય તે વાંક જીવનોજ છે

ભગવાનની ભક્તિ કરતાં થકાં કાંઈક પોતાને અપરાધ

થઈ જાય તેનો દોષ બીજાને માથે ધરવો નહિ. અને જીવ માત્રનો તો એવો સ્વભાવ છે જે જ્યારે કાંઈક પોતામાં વાંક આવે ત્યારે એમ બોલે જે મુંને બીજે કોઈએ ભુલાવ્યો ત્યારે મારામાં ભુલ પડી પણ મારામાં કાંઈ વાંક નથી. પણ એમ કહેનારો મહા મૂર્ખ છે. કેમજે બીજો તો કોઈક કહેશે જે તું કુવામાં પડય. ત્યારે એને કહે કરીને શું કુવામાં પડવું ? માટે વાંક તો અવળું કરે તેનોજ છે ને બીજાને માથે દોષ દે છે તેમજ ઈંદ્રિયો ને અંતઃકરણનો વાંક કાઢવો એ પણ જીવની મૂર્ખાઈજ છે.

અને જીવ ને મન તો પરસ્પર અતિ મિત્ર છે જેમ દુધ ને પાણીને મિત્રતા છે તેમ જીવને ને મનને મિત્રતા છે તે જ્યારે દુધ ને પાણીને ભેળાં કરીને અગ્નિ ઉપર મૂકે ત્યારે પાણી હોય તે દુધને તળે બેસે ને પોતે બળે પણ દુધને બળવા ન દે ત્યારે દુધ પણ પાણીને ઉગારવાને સાર પોતે ઉભરાઈને અગ્નિને ઓલવી નાખે છે એવી રીતે બેયને પરસ્પર મિત્રાચાર છે તે જે વાત જીવને ન ગમતી હોય તે વાતનો મનમાં ઘાટ થાયજ નહિ. જ્યારે કાંઈક જીવને ગમતું હોય ત્યારેજ મન જીવને સમજાવે. અને જીવ જ્યારે ભગવાનનું ધ્યાન કરતો હોય ત્યારે મન કહેશે જે ભગવાનની ભક્ત કોઈક બાઈ હોય તેનું પણ ભેળું ધ્યાન કરવું પછી તેના સર્વ અંગનું ચિતવન કરાવીને પછી જેમ

ખીજી સ્ત્રીને વિષે ખોટો ઘાટ ઘડે તેમ તેને વિષે પણ ખોટો ઘાટ ઘડે ત્યારે જો એ ભકતનો જીવ અતિશય નિર્મળ હોય તો તો મનનું કહ્યું ન માને ને અતિશય દાઝ થાય તો મન એવો ફરીને ક્યારેય ઘાટ ઘડે નહિ. અને જો એનો જીવ મલિન હોય ને પાપે યુક્ત હોય તો મનનું કહ્યું માને ત્યારે વળી મન એને ભુંડા ઘાટ કરાવી કરાવીને કલ્યાણના માર્ગ થકી પાડી નાખે તે સારૂ કલ્યાણના માર્ગ થી અવળી રીતે અધર્મની વાર્તાને પોતાનું મન કહે અથવા ખીજો કોઈ માણસ કહે તો તેને સંઘાથે જે શુદ્ધ મુમુક્ષુ હોય તેને અતિશય વૈર થઈ જાય છે. પછી પોતાનું મન અથવા ખીજો માણસ તે ફરીને તેમ જો વાર્તા કહેવા આવે નહિ. અને મન છે તે તો જીવનું મિત્રજ છે તે જીવને ન જમે એવો ઘાટ ઘડેજ નહિ. અને જ્યારે કાંઈ મનને અયોગ્ય ઘાટ થઈ જાય ત્યારે જો જીવને મન ઉપર અતિશય રીસ ચઢતી હોય તો ફરીને મનમાં એવો ઘાટ થાયજ નહિ. અને જ્યારે મનને સદાય અયોગ્ય ઘાટ થયા કરતા હોય ત્યારે એને પોતાના જીવનોજ વાંક સમજવો પણ એકલા મનનો વાંક સમજવો નહિ. એવી રીતે સમજીને ભગવાનની ભક્તિ કરે તો તેને કોઈ વિમુખ જીવનો તથા પોતાના મનનો જે કુસંગ તે લેશમાત્ર અડી શકે નહિ અને નિર્વિઘ્ન થકો ભગવાનનું ભજન કરે. ગ. છે. ૬

આત્મદર્શન થયા પછી ભક્તિમાં ગોણુ વૃત્તિ થાય
તે ખોટ ટાળ્યાના ઉપાય

અષ્ટાંગયોગ સિદ્ધ થાય છે અથવા આત્મદર્શન થાય
છે તે તો ભગવાન ને ભગવાનના સંતની કૃપા થકી થાય
છે તે યોગ ને આત્મદર્શન સિદ્ધ થયાનું કારણ ને ભગવાન
ને ભગવાનના સંત તેને વિષે વૃત્તિ ગોણુ થઇ જાય છે અને
અષ્ટાંગયોગ ને આત્મદર્શન એને વિષે વધુ લગની થાય છે
એ ને ખોટ છે તેનું તો એમ સમજવું ને જ્યારે પોતાની
ખોટ કાઢવી હોય ત્યારે તેને ખોટાઓના વચનની સાખ્ય
લઇને કાઢવી જેમ કોઇક વ્યવહારિક કામ હોય ને તે કામને
અતિશય સિદ્ધ કરવું હોય ત્યારે સારાં સારાં માણસની
સાધદી કરવી તેમ આંહી પણ એ સાધદી છે ને
શુકદેવજી બ્રહ્મરૂપ હતા તોપણ અતિ પ્રીતિએ કરીને
શ્રીમદ્ભાગવત લખ્યા અને આજ દિવસ
સુધી પણ ભગવાનની ભક્તિનેજ કરે છે અને શૌનકાદિક
અઠ્યાસી હજાર રૂપિ તે બ્રહ્મસ્વરૂપ છે તોપણ સૂત પુરાણીના
મુખથી ભગવાનની કથાને સાંભળે છે એવી જાતની વચ-
નની સાખ્ય ભક્તિની દૃઢતાને અર્થ લેવી.

અને ને ખોટ પોતાના જાણ્યામાં ન આવતી હોય
તેની કોરની ભગવાનને આગળ પ્રાર્થના કરવી ને હે મહા-
રાજ મારામાં ને ને ખોટ હોય તે કૃપા કરીને નાશ કરજો.

જેમ કોઈક પુરૂષને માથે કલંક આવ્યું હોય ને તે કલંક ટાળ્યાનો કોઈ સાધદી ન હોય ત્યારે તે લોઢાનો ગોળો રાતો ઓળ હોય તેને ઉપાડીને પોતાનું કલંક ટાળે છે તેમ જે દોષ ન ઓળખાતો હોય ત્યારે તે દોષ ટાળવાને અર્થે ભગવાનની સ્તુતિ કરવી એ તે લોઢાનો ગોળો ઝાલ્યા જેવી છે. એમ કરીને પોતાની ખોટને ટાળવી. ગ. મ. ૬૬

ભક્તિનું ફળ

જેને સાક્ષાત ભગવાનની પ્રાપ્તિ થઈ છે (જેણે ભગવાનની ભક્તિ કરી છે) તેને અંતકાળે ભગવાનની સ્મૃતિ રહે અથવા ન રહે તોપણ તેનું અકલ્યાણ થાય નહિ તેની તો ભગવાન રક્ષા કરે છે.

અને જે ભગવાનના દાસ થયા છે તેને તો કાંઈ કરવું રહ્યું નથી. એના દર્શને કરીને તો બીજા જીવનું કલ્યાણ થાય છે તો એનું કલ્યાણ થાય એમાં શું કહેવું. ગ. પ્ર. ૧૪

આત્મજ્ઞાને સહિત ભક્તિનિષ્ઠાવાળો છે તથા કેવળ ભક્તિનિષ્ઠાવાળો છે તે બેય એને એ દેહે કરીને ભગવાનને આકારે થઈ જાય છે. (તદાકાર થઈ જાય છે) કા. ૧

વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય તો આત્મનિષ્ઠાએ સહિત શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ કરવી એજ ભાસે છે અને જો આત્મનિષ્ઠા વિના એકલીજ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનની ભક્તિ હોય

તો જેમ ભગવાનમાં હેત કરે તેમ બીજા પદાર્થમાં પણ હેત થતું જાય માટે આત્મનિષ્ઠા સહિત ભક્તિ કરવી એજ વાસના ટાળ્યાનો ઉપાય છે. ગા. છે. ૨૧.

જે ભક્તજન કામ, ક્રોધ, લોભ, કપટ, માન ઇર્ષ્યા ને મત્સર એટલાં વાનાંએ રહિત થઈને ભગવાનની ભક્તિ કરે તેની ઉપર ભગવાન રાજી થાય છે. કા. ૬

મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિનું ફળ

જેના હૃદયમાં મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ હોય તો બીજા કલ્યાણકારી ગુણ ન હોય તોપણ તેના હૃદયમાં સર્વે આવે છે. સા. ૫

એક મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ હોય તો તેની વાસના પણ નિવૃત્ત થઈ જાય અને કલ્યાણકારી જે ગુણ તે સર્વે આવીને હૃદયને વિષે નિવાસ કરીને રહે તે માટે મહાત્મ્યે સહિત ભગવાનની ભક્તિ એજ વાસના ટાળ્યાનું મહા મોટું અચળ સાધન છે. સા. ૫

ભગવાનનું મહાત્મ્ય જેમ કપિલ દેવજીએ દેવહૂતિ પ્રત્યે કહ્યું છે જે ॥ મદ્વ્યાત્ વાતિ વાતોયં મૂર્યસ્ત પતિ મદ્વ્યાત્ ॥ એવી રીતે અનંત પ્રકારના મહાત્મ્યે સહિત એવી જે ભગવાનની ભક્તિ તે જેને હોય તેના દોષ માત્ર ટળી જાય છે ને તેને જ્ઞાન વૈરાગ્ય ધર્મ એ ન હોય તો પણ એ સર્વે આવે છે માટે ભગવાનની

પ્રાપ્તિને અર્થે એ સાધન સર્વમાં મોટું છે. લો. ૧૬

ભગવાનની મહાત્મ્યે સહિત જે નવધા ભક્તિ તેણી
કરીને મન જીતાય છે. ગ. છે. ૧૧

ભગવાન પોતે ભક્ત વત્સલ છે અને કૃપાસિધુ છે
તે જેની પોતાને વિષે અતિ દ્રઢ ભક્તિ દેખે તેને પોતે
આધિન થઈ જાય છે પછી તે પ્રેમ ભક્તિએ યુક્ત જે
ભક્તનું મન તે મનરૂપી દોરીએ કરીને બધનમાં આવે
છે પછી છુટવાને સમર્થ થાતા નથી. ગ. પ્ર. ૬૩

પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું ફળ

જેને ગોપીયુંના જેવી પ્રેમલક્ષણા ભક્તિ છે તેને તો
સર્વ સાધન સંપૂર્ણ થયા છે ગ. પ્ર. ૫૬

જેને પ્રેમલક્ષણા ભક્તિનું અંગ આવે તેને પંચ-
વિષયને વિષે પ્રીતિ ટળી જાય છે અને આત્મનિષ્ઠા રાખ્યા
વિનાનીજ રહે છે. ગ. છે. ૨૨

ભક્તિ રહિતને ન્યૂનતા

જો મહાત્મ્યે સહિત ભક્તિ જેના હૃદયમાં નથી તો
શમદમાદિક જે કલ્યાણકારી રૂડા ગુણ તે તેના હૃદયમાં
છે તોય પણ નહિ જેવાજ છે કેમજે અંતે નાશ પામી
જશે સા. ૫

આમનિષ્ટાવાળા જે સત તેને આત્મનિષ્ટા ને તિમ્મ વૈરાગ્ય એ બેય હોય તેણે કરીને કોઈ રીતનું બંધન તો ન થાય પણ જો તેને ભગવાનને વિષે ભક્તિ ન હોય તો જેમ બહુ પ્રકારનાં ભોજન ને બહુ પ્રકારનાં વ્યંજન કર્યાં હોય ને તેમાં જો એક લવણ ન હોય તો તે સર્વે નકારાં થઈ જાય છે તેમ ભગવાનની ભક્તિ વિના એકલું જે બ્રહ્મજ્ઞાન છે તથા વૈરાગ્ય તે તો નકારુંજ છે ને સદા અકલ્યાણકારીજ છે.

ગ. મ. ૬૫

આ સત્સંગને વિષે પોતાના આત્મચિંતક કલ્યાણને ઇચ્છે તો એવો ભક્ત જન તેને આત્મનિષ્ટા તો હોય પણ જો શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ (ભક્તિ) ન હોય તો તે પ્રીતિએ કરીને થઈ જે શ્રીહરિની પ્રસન્નતા તેણે કરીનેજ પામવા યોગ્ય એવું મોટું ઐશ્વર્ય જે માયાના ગુણે કરીને પરાલભ ન પમાય એવું મોટું સામર્થ્ય તેને એ ભક્ત નથી પામતો.

ગ. પ્ર. ૧૯

બ્રહ્મરૂપ થઈને જે પરબ્રહ્મની ભક્તિ ન કરે તે પણ આત્મચિંતક કલ્યાણને ન પામ્યો કહેવાય.

લો. ૭

ભક્તિવાળાને બીજા ગુણની ન્યૂનતાથી પ્રાપ્તિમાં ખામી

શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ [ભક્તિ] હોય પણ જો આત્મનિષ્ટા ન હોય તો દેહાભિમાનને યોગે કરીને તે પ્રીતિની

સિદ્ધિ થાતી નથી.

અને શ્રીહરિને વિષે પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા એ જોય હોય પણ જો દ્રઢ વૈરાગ્ય ન હોય તો માયિક પંચવિષયને વિષે આશક્તિએ કરીને તે પ્રીતિ ને આત્મનિષ્ઠા તેની સિદ્ધિ થાતી નથી.

અને આત્મનિષ્ઠા પ્રીતિ ને વૈરાગ્ય એ ત્રણ હોય તોપણ જો સ્વધર્મ ન હોય તો એ ત્રણોની સિદ્ધિ થાતી નથી.

ગ. પ્ર. ૧૯

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૧૬	સવને	સર્વના	૧૨૬	૧૧	ગંધાર્થે	ગંધાર્થે
૪	૧	કુતર્ક	કુતર્ક કરે	૧૩૩	૧	સ્થિતિપ્રત્ન	સ્થિતપ્રત્ન
૧૧	૧૮	કહે છે	કરે છે	૧૩૫	૪	તે	તે
૧૨	૮	ત્રેતાયુગ	ત્રેતાયુગ	૧૩૭	૫	ભાઈય	ભાઈયદ
૧૬	૨૦	માનુકુલ	સાનુકુલ	૧૪૦	૧૫	થી	જેથી
૨૧	૧૨	કીધું	દીધું	૧૪૫	૬	સા	સૌ
૨૧	૧૫	મૂર્તે	મૂર્તે	૧૬૦	૪	વર્ણ	વર્ણન
૨૭	૧૬	સુખ્યુમિ	સુખ્યુમિ	૧૬૨	૪	તે	તે
૩૦	૨૦	તે	તે	૧૭૩	૧૧	સૂતિ	મૂતિ
૩૪	૧૩	ઐશ્વર્ય	ઐશ્વર્ય	૧૮૪	૨	પૂરપ	પૂરપ
૩૪	૧૭	મનુષ્ય	મનુષ્ય	૨૦૭	૧૧	...	જે વતે
૮૭	૨૦	શ્રી	સ્ત્રી	૨૧૫	૪	પ્રહરપ	પ્રહરપ
૪૧	૧૬	ભક્તાં	ભક્તનાં	૨૨૪	૨	સવે	સર્વે
૫૪	૧૫	જેજે	જેતે	૨૨૭	૫	કમે	કર્મે
૫૫	૭	એકખીજા	ખીજા	૨૩૧	૧૪	વિશેષણ	વિશેષણ
૫૬	૧૫	જ્યારે	જ્યારે મારા	૨૫૪	૬	સવે	સર્વે
૫૭	૧૬	હલુજી	ગલુજી	૨૫૪	૧૬	તે	ત
૭૭	૩	અતે	અતે	૨૫૮	૧૬	ધણે	ધણે
૮૩	૨	૩૮ મ	૩૮મા	૨૬૧	૮	પ્રહ્લાડાદિક	પ્રહ્લાડાદિક
૯૭	૧૮	પરદેશમાં	પરદેશમાં	૨૬૫	૧૨	દોહી	દોહી
૧૦૨	૩	મુકુંદદાજી	મુકુંદદાસજી	૨૬૫	૫	ખીજાતે	ખીજાજે

પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ	પૃષ્ઠ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૬૫	૯	અહાવિતા	અહાવેતા	૪૨૭	૪	તે	તે)
૨૬૫	૧૧	કતા	કર્તા	૪૬૩	૨૧	...	રીતે વત્યની
							આદર કરવો
૨૭૦	૨	અહ	અહ	૪૬૬	૧૮	થાય	થાય થાય
૨૭૧	૧૧	અહાંકુનો	અહાંકુનો	૪૭૧	૯	માર્ગે	માર્ગે
૨૭૧	૧૪	અહાંકુને	અહાંકુને	૫૦૧	૭	ધર્મ	જન્મ
૨૭૬	૨	પરઅહની	પરઅહની	૫૨૩	૧૪	અલતાર	અવતાર
૨૭૬	૬૫	રહા	રહા	૫૩૫	૨	ધર્મને	ધર્મને
૨૭૬	૧૯	તે	તે	૫૩૭	૧	વતમાન	વર્તમાન
૨૭૭	૧	પ્રતિવ્રતા.	પતિવ્રતા.	૫૪૬	૪	સ્ત્રી	સ્ત્રી
૨૮૧	૧૬	જેપ	જેમ	૫૫૪	૧૨	જવો	જેવો
૨૮૬	૨૧	દોહી	દોહી	૫૫૯	૨	હોય	હોય તે
૨૯૬	૧૮	શાસ્ત્ર	શાસ્ત્ર	૫૬૭	૮	અહા	અહા
૩૦૩	૮	અહમહોલ	અહમહોલ	૫૬૮	૧૨	રીને	રીતે
૩૧૨	૫	જળાણું	જળાણું	૫૬૮	૬	વિપય	વિપય
૩૧૨	૧૪	જમનાન	જમનાના	૫૬૮	૧૨	રહેવી	રહેવી
૩૧૭	૧૯	કલ્યાણ	કલ્યાણ	૬૦૭	૫	ભગવાનને	ભગવાનને
૩૨૦	૮	આત્યતિક	આત્યતિક	૬૧૦	૧૪	વરાગ્યે	વરાગ્યે
૩૩૧	૧૧	આક્ષાત	સાક્ષાત	૬૧૨	૧૨	ભગવાની	ભગવાનની
૩૬૧	૪	ગ. પ્ર. ૪૧	ગ. મ. ૪૧	૬૧૫	૧૪	સ્ત્રી	સ્ત્રી
૩૬૬	૧૧	પ્રધાન	પ્રધાન થાય	૬૧૬	૨૧	ઠેકાણે	જે ઠેકાણે
૩૬૯	૭	મણ	પણ	૬૧૭	૬	સ	પેસવા
૪૧૧	૧૩	ડાહ્યા	ડાહ્યા	૬૨૪	૫	જા	જાણી
૪૧૧	૧૫	શાસ્ત્ર	શાસ્ત્ર	૬૨૪	૨૧	રહા	રહા
૪૧૧	૧૭	કુશામ	કુશામ	૬૨૭	૩	હથે	હથે
૪૨૬	૧૮	ભગવાન	ભગવાન	૬૪૦	૨૧	કાંઈ	કાંઈ

વચનામૃત એકીકરણુ ગ્રંથ વિષે અનેક સત્સંગીઓના
અભિપ્રાયો પૈકી જુજ અભિપ્રાયે જાહેર કર્યા છે.

(૧) અમદાવાદ. તા. ૧૦-૧૦-૨૪

તમારો કાગળ તથા વિસ્તૃત પત્ર વિગેરે મળ્યાં છે. આપે
વચનામૃતનું એકીકરણુ કરવામાં ખામ શ્રમ લીધો જણાય છે.
સંતસંગમાં શુદ્ધ જ્ઞાનની પ્રવૃત્તિ કરવાની બહુ જરૂર છે. કેટલાક
સ્વાથી લોકો મહિમાના ઓથે ધર્મમાં અને સપ્રદાયના શુદ્ધ
માર્ગમાં ભારે રુખલન પહોંચાડે છે. આશા છે કે તેને માટે તમારો
પ્રયાસ ઉપકારક થશે.

લી. ત્રીભુવન ગૌરીશંકર વ્યાસ (સદગુરુ ચરિત્રના કર્તા)

રાજકોટવાળાના સ્નેહપૂર્વક જયશ્રી સ્વામીનારાયણ વાચશે.

(૨) લીંબડી. તા. ૬-૧૦-૨૪

આપણા સપ્રદાયના વચનામૃતના પુસ્તકમાંથી વિષયવાર એકી-
કરણુ કરી સુમમતા કરી આવવાના હેતુથી તેવા આકારમાં તેનો
પ્રથમ ભાગ છપાવવા આપે વિચાર કર્યો છે તે યશો સ્તુતીપાત્ર
છે. જરૂર એવા પુસ્તકની સપ્રદાયમાં ખોટ હતી તે પુરી પાડવાથી
મેટો ભાગ આપના શ્રમના માટે રાજી થાશે.

દા. કેશવલાલ સુંદરલાલ. કામદારના

જયશ્રી સ્વામીનારાયણ વાચશે.

(૩) અમદાવાદ. તા. ૨૦-૨-૨૬

વચનામૃત એકીકરણુ હું વાંચી ગયો છું તેનું અવલોકન
નીચે આપ્યું છે:—

“શ્રીજી મહારાજે આ ઉદ્ધવ સપ્રદાય રૂપી ઉપવન જન્મ
મરણાદિ તાપથી પીડાતા અનેક જીવોની શાન્તિ અર્થાત આત્મ-

તિક કહ્યાણુ માટે આ પૃથ્વીપર સ્થાપી ગયા છે. તે ઉપવનના માળી તરીકે, આચાર્ય સતો તથા અનુભવી ઐકાંતિક હરિજનોને રાખી ગયા છે. વચનામૃત (સુધા સિંધુ) આદિ સત્શાસ્ત્ર રૂપી મીઠા મહેરામણમાંથી, આ માળીઓ સત્સંગરૂપી ઉપવનમાં આવેલા અને આવતા હરિજનો-મુમુક્ષુઓરૂપી તરલતાઓને ઉપદેશરૂપી જળ સિંચન કરી નવપલ્લવિત કરે છે. તેમાં વચનામૃતમાંથી સંતસંગીઓ તે જે નવજીવન મળે છે તેવું નવજીવન ખીજે ક્યાંયથી મળતું નથી. વચનામૃતરૂપી સુધા સિંધુનું આજ્ઞાલ બહુયે મથન થવા લાગ્યું છે, અને તેમાંથી નીકળતાં રત્નો સત્સંગ સમક્ષ રજુ થવા લાગ્યાં છે, તે રત્નો પૈકી શ્રીયુત માણિકલાલ ભાષ્ટકર ભાષ્ટએ કહેતા ૧૧૫ રત્નો તો બહુજ કીમતી છે. દરેક સત્સંગીએ આ ૧૧૫ રત્નોની મણિવાળા ધારણ કરવી જોઈએ. આ મણિમાળા આપણા આત્માનો શૃંગાર છે. તેમણે આજ દશ વર્ષ થયાં અથાક પરિશ્રમ કરીને આ મણિમાળા ગુથી છે. આ રત્નો પૈકી પ્રથમનું સર્વોત્તમ નિશ્ચયરૂપી રત્ન પ્રકાશમાં આવ્યું છે. આ રત્નના જે ક્ષાંત્ર ગ્રાહક થશે તેના હૃદયમાં શ્રીજીના દિવ્ય સર્વોપરિ નિશ્ચયનો જળહળતો પ્રકાશ ફેલાઈ જશે તેમાં પણ દ્રઢ નિશ્ચય વાળા હરિજનોના આખ્યાનો નો હરિજનો ઘણા પ્રેમથી વચી સત્સંગને અથે દરેક પ્રકારની સેવામાં તત્પર થાય એ સ્વભાવિક છે. આશા છે કે દરેક સત્સંગી આ મણિમાળાના પ્રથમ મણકાને જરૂર સત્કારશે. સૌએ આ પહેલા ભાગના ગ્રાહક થઈ માણિકલાલભાષ્ટને ખીજ ભાગો બહાર પાડવાની તક આપવી જોઈએ.” અસ્તુ.

દા. રતીલાલ કરણાશંકર જામનગરવાળાના

જરૂરી સ્વામીનારાયણ વચન.

જાહેર ખબર.

વચનામૃત એકીકરણ ગ્રંથના નીચે જણાવેલા છુટા અંકો

—પણ અમારી પાસેથી મળશે—

અંક ૧ લો વિષય પહેલો “ ભગવાનનો નિશ્ચય ”
આ અંકમાં ભગવાનના નિશ્ચય સંબંધી એવી રીતે યથાર્થ
વર્ણન કરેલું છે કે આ વિષય સપૂર્ણ વાંચ્યા પછી તે વિષે
કંઈપણ જાણવાનું બાકી રહેતું નથી.

આ પહેલા વિષયમાં લોયાના ત્રીજા વચનામૃતમાં
ગણાવેલા મહાત્મ્યજ્ઞાને સહિત નિશ્ચયવાળા તથા ગ. મ.
પદ્ધતિમાં ગણાવેલા નિશ્ચયની દૃઢતાવાળા હરિભક્તોની વાર્તાઓ
વિસ્તારથી દાખલ કરેલી છે. કીંમત રૂ. ૦-૮-૦ વી. પી.
તથા ટપાલ ખર્ચ જુદું.

અંક ૨નો વિષય બીજો અને ત્રીજો “ભગવાનનું સ્વરૂપ
તથા મહિમા” અને “ઉપાસના”

ભગવાનનું સ્વરૂપ તથા મહિમા—આ વિષયમાં
ભગવાનના સ્વરૂપ સંબંધી અનેક પ્રકારના તત્ત્વજ્ઞાનનો
સંગ્રહ કરેલો છે જેથી તત્ત્વે કરીને ભગવાનના સ્વરૂપને
જાણવા ઇચ્છનાર ઝુઝુમુંને આ અંક તત્ત્વજ્ઞાનના એક
ઇલાયદા સાહિત્ય તરીકે ઉપયોગી થઈ પડશે.

ઉપાસના—આ વિષયમાં શ્રીહરિના સ્વરૂપને વિષે
સાકારપણાની નિષ્ઠા તથા સ્વામીસેવકપણુ તથા શ્રીહરિને
અર્પણરિ ને અવતારી સમજવા તે વિષે યથાર્થ વર્ણન કરેલું
છે. કીંમત રૂ. ૦-૮-૦ વી. પી. તથા ટપાલ ખર્ચ જુદું.

લી. ઠાકર માણેકલાલ ભાઈશંકરના
જયશ્રી સ્વામીનારાયણ વાંચશો.

સત્સંગીઓને લાભદાયક સુચના

વચનામૃત એકીકરણ દ્વિતીય વિભાગ છપાય છે તેમાં લગભગ ચાલીસ વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે તથા પ્રગટ ભગવાન (શ્રીજી મહારાજ) તથા પ્રગટ સંત (વચનામૃતનો સંગ્રહ કરનાર ચાર સદ્ગુરુઓ) ની છબી દર્શનને માટે સાથે રાખવામાં આવશે.

આ વિભાગના અગાઉથી ગ્રાહક થનાર પાસેથી ફક્ત રૂા. ૧-૪-૦ લેવામાં આવશે. પાછળથી કીંમત રૂા. ૧-૧૨-૦ પડશે. અગાઉથી ગ્રાહક થઈ જે મુમુક્ષુઓ આ ગ્રંથને આશ્રય આપશે તેઓના નામની ટીપ ગ્રંથમાં આપવામાં આવશે.

અગાઉના ગ્રાહક થવા ઇચ્છનારે કીંમત રૂા. ૧-૪-૦ તથા ટપાલ ખર્ચ ૦-૫-૦ મળી રૂા. ૧-૯-૦ તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૨૬ પહેલાં અમોને મોકલી આપવા. એકથી વધારે નકલ મંગાવનારે વધારાની દર નકલે ફક્ત રૂા. ૦-૩-૦ પોસ્ટેજ માટે વધારે મોકલવા. અગાઉથી પૈસા મોકલી આપનારનાંજ નામ અગાઉના ગ્રાહક તરીકે નોંધવામાં આવશે. તા. ૩૧ મી જુલાઈ ૧૯૨૬ પછી નામ નોંધવામાં આવશે નહિ.

દરેક ગ્રાહકે પોતાનું નામ, ગામ, ઠેકાણું અને પોષ્ટ સ્પષ્ટ અક્ષરે લખી મોકલવું પુસ્તક તૈયાર થયે તરતજ પોષ્ટ રજીસ્ટરથી મોકલી આપીશું.

લી૦ ઠાકર માણેકલાલ ભાઈશંકરના

જયશ્રી સ્વામીનારાયણ વાંચશેા.

આ ગ્રંથને અગાઉથી ગ્રાહક થઇને આશ્રય આપનાર હરિજનોનાં નામ.

નકલ

અમદાવાદ.

૧ બ્યાસ ત્રિભુવન ગૌરીશંકર
રાજકોટવાળા.

૧ બ્યાસ રતીલાલ ગૌરીશંકર
રાજકોટવાળા

૧ બ્યાસ પ્રભુલાલ મોહનલાલ

૧ મહારાજશ્રીના હજુરી કેસર-
લગત

૧ મહત સ્વામી જ્ઞાનવલ્લભસહ
આંખરડી.

૧ માસ્તર રામજી ગોવિંદ

૧ પટે. રામજી ગોવિંદ તક્ષાવીઆ
આંખરડીઆસણુ

૧ નાથાલાલ મોતીરામ બની
સ્ટેશન માસ્તર
ઈંગોરાળા.

૧ પટેલ. બાવા ગલા
ઉદવાડા સ્ટેશન.

૧ મી. રણછોડ કાનજી ચૌહાણ

૧ મી નાથુલાલ કાનજી ચૌહાણ

૧ મી. રવજીભાઈ કાનજી ચૌહાણ

નકલ

૧ દેસાઈ નાગરજી રૂઝનાથજી
ઉમરસાડી

૧ દેસાઈ બીખાભાઈ મોડા
કમળેજ

૧ પટેલ હીરાલાલ વાલાભાઈ

કુંડારી

૧ પટેલ. ગોરજીભાઈ સફરભાઈ
કાનપુર

૨ બેસી. જીવણલાલ ભોગીલાલ
કાલાવડ

૧ કવીરાજ માવદાનજી બીમ-
જીભાઈ

કુંભારીયા (કચ્છ)

૪ મી. રામજી ગાંગજી સાવરીઆ

૧ મી. માધવજી જેડા ચૌહાણ

૧ મી. રામજી વસ્ત રામ રઠોડ

ખેરાડી

૧ પટેલ. લખમજી લધુ

ગઢડા.

૧ સદગુરુ. બ્રહ્મચારી. અક્ષરનાંદજી

નકલ

૧ પુરાણી. ષ. હરિસ્વરપાનજી
૧ પુરાણી. ષ. નિરસ્વાદાનજી
૧ પુરાણી. ષ. સાધુ. કેશવ
પ્રિયદાસજી

૧ પુરાણી. માધુ. પ્રમુદાસજી
૧ માધુ. આગમુદુદદાસજી (નાના)
૨ પ્રદ્યુમ્ન, શ્રીકૃષ્ણાનજી
૧ માધુ. ધનશામ પ્રકાશદાસજી
૨ કાદમ્બી. નિખલ અરણદાસજી
૧ માધુ. વ્યભીકામજી
૧ પુરાણી. રંગનાથ અરણદાસજી
૧ પુરાણી. રંગચંદ્રાનંદજી
૧ પ્રદ્યુમ્ન. દિનરાજજી
૧ પ્રદ્યુમ્ન. હરિવલ્લાનંદજી
ગા. મી.

૧ ભાવનાર. વ્યભીકામ હરિભાઈ
૧ શાહ. મણીલાલ ત્રીકમ
૧ શા. નારણ હરીભાઈ
૧ શા. દેવરેણ ભાઈ
૧ શા. લાલજી ભાઈ
૧ શાહ. નમીચદ હરીચદ
૧ શાહ. મોહનલાલ ત્રીભોવન
૧ શા. દેવચદ કાનજી

નકલ

૧ શા. લાલજી પાનાચદ
૧ શાહ. પાનાચદ તારાચદ
ગાંડલ
૧ મી. આણુજી ગોરીજી
૧ મી. અરજણભાઈ મવજીભાઈ
૧ કડીયા. નારણ વસરામ કાયા.
ચાંપંડ (કાઠીઆવાડ)

૧ શાહ. જનનલાલ કેશવલાલ
કાણકીયા.
આ. અરવિ. અથ. જપાવવામાં
રા. રપ. ચંદ. તરીકે આપ્યા છે.
ચાંપાનરેડ રોશન

૧ ગ. ગામભાઈ ગોપાળજી
૧ રા. સદરભાઈ રામગભાઈ
૧ રા. દુર્ગેશભાઈ હરિભાઈ
૧ રા. જોપાળભાઈ ગુલામચંદ
૧ રા. કાળીનાથ રાયચંદ

જમરાણી

૧ પટેલ. હરી ભવાન
૧ પટેલ. જોરામ ગણેશ
૧ પટેલ. ભવાન લાખા
૧ કો. કાયા રૂખડ
૧ પટેલ. પ્રેમજી હીરા

નકલ

જુનાગઢ.

- ૧ પુરાણી. પ્રજવલભદાસજી
૧ પુરાણી. સતવલભદાસજી
૧ સાધુ ભગવતજીવનદાસજી
૨ કોઠારી. નરસીદાસભાઈ
૧ સાધુ સિદ્ધવલભદાસજી
૧ સાધુ નિર્ગુણજીવનદાસજી
અરીઆ / કુળમા કોલીઆરી)
૧ રા. નરસી ગરામ જાદવજી
ડી'બરવા
૧ પટેલ અંબુભાઈ ત્રીકમભાઈ
૧ પટેલ. જાદવભાઈ દાદાભાઈ
૧ પટેલ. ભવનભાઈ દર્શિભાઈ
૧ પટેલ પરભુદામ હીરાભાઈ
ટાંબી
૩ શાહ. હરગોવિંદ નારાયણ
દુધઈ (કચ્છ)
૧ હકર. દેવચંદ હરખા
૧ હકર. તેજપાત્ર રામજી
૧ હકર. મોતીરામ કક્કા
૧ પંડયા. અમ્મ મેવજી
૧ હકર. કાનજી રામજી
દેવદાયા (મોળા)

નકલ

૧ વકીલ. જ્યેષ્ઠ અમુલખ
દામનગર

- ૧ ત્રવાડી જગનલાલ ભગવાનજી
૧ રાઠોડ. ભગવાન ભાણુ
ધમકડા (કચ્છ)
૧ જાડેજા પ્રાગજી ખાનજી
ધરમપુર
૧ મી. પ્રેમજીભાઈ સવજીભાઈ
૨ મહીડા હિમતસીંહજી મોદન-
બાવા

નીંગાળા સ્ટેશન

- ૧ પા. દિરા વેક્ષા કાકડીઆ
૧ „ ગોકળ ધના વીકાણી
બાદરા
૧ ગાંધી નારાયણદાસ પીતાંજીદાસ
૧ કા રણુડોડ નારણદાસ
૧ શેઠ માણેકલાલ બાપુલાલ
૧ શાહ ત્રીકમલાલ કીશોરદામ
૨ શાહ મુળજીભાઈ હરીલાલ
પારડી
૧ સોની મજાગમ માણેકલાલ
પુના
૧ મી. ભીમજી રતનજી ચૌહાણ

નકલ

૧ મી. ખીમજી મેધજી ચૌહાણ

૧ રા. ઓમ્જીવલાલભાઈ

૧ રા. શીવલાલભાઈ

બીલીમોરા

૧ કટ્ટાકટર. નાનુભાઈ માવજી

ભદામ

૧ પા. જગનલાલ તળજીભાઈ

૧ પા. લલુ દીભાઈ

૧ પા. પ્રાગ. : કાળીદાસ

૧ પા. દેસાઈ રઘુજી

૧ શ્રી. સ્વામિનારાયણનું મંદિર

ભાવનગર

૧ ભાવનગરના દીવાન સાહેબ

ત્રીભોવનદાસ કાળીદાસ

૩ પટેલ ગીરધર જીવજી

૧ રા. રા. હરગોવિંદદાસ કાળી-

દાસ દામરાવાળા

૧ કવીરાજ છોટાલાલ દલપત-

રામ અમદાવાદવાળા

૧૦ પટેલ રામજીભાઈ બેચરદાસ

૧ રા. રા. જગજીવન પરમાજી-

દાસ સુરતવાળા

૧ રા. રા. ગવરીશંકર હરિ-

પ્રસાદ ઉમરેઠવાળા

૧ રા. રા. પટેલ રામજીભાઈ

દેવસી જુનાસાવરવાળા

૧ રા. રા. મોહનલાલ જીવનરામ

વઢવાણવાળા

૧ રા. રા. ઠક્કર ગોપાળ દામોદર

૧ મહેતા નવનિધરાય મહીપતરાય

૧ પટેલ દામોદરદાસ માધવજી

૧ ત્રવાડી ડાહ્યાલાલ નંદલાલ

૧ રા. રા. મગનલાલ ગીરજશ-

કર અમદાવાદવાળા

૧ રા. રા. જગનલાલ લક્ષ્મણ-

ભાઈ મનજીનીયર

૧ ભટ્ટ હરીચંદ ગણેશજી

૧ સોની પ્રભુદાસ બીખાભાઈ

૧ ભટ્ટ હરિપ્રસાદ ગણેશજી

પંડેગામવાળા

૧ મીસ્ત્રી જીવજીભાઈ નથુ

૧ ભાવસાર વનમાળી ઓધવજી

૧ શાહ વનમાળી લક્ષ્મીચંદ

લોદાવાળા

૧ પારેખ જીરામભાઈ ત્રીકમજી

૧ ઓઝા હરિપ્રસાદ ઉમીઆશક

નકલ

- ૧ બટ વાહુદેવ ગણેશજી
૧ શાસ્ત્રી હરગોવિંદદાસ ગોપાળજી
૧ પા. ખીમજી બવાનભાઈ
૧ બાવસાર ખુશાલદાસ દેવકરજી
૧ બાવસાર હગનલાલ એધવજી
૧ પટેલ છોટાલાલ ખેચરદાસ
૧ પટેલ જીવરામ રામજી
૧ પટેલ પ્રાણજીવન રામજી
૧ પટેલ ચંદુલાલ રામજી
૧ પટેલ નથુ રામજી
૧ બાવસાર ખુશાલદાસ નારજી

મહેમઠાવાડ

- ૧ શાહ વીરજી સુંદરજી બર
વાળાવાળા

- ૧ મોદી ચુનીલાલજીભાઈ
૨ બટ ભાઈલાલ હરિવંશજી
૧ મેરાઈ કશનદાસ નાથજી
૧ પંડ્યા પુનમભાઈ મુળજીભાઈ

મહુધા

- ૧ અમીન મુળજીભાઈ ચતુરભાઈ
ધનામદાર

- ૧ પા. જીવાભાઈ બાવાજી સાસ્તા-
પુરવાળા

નકલ

માણાવદર

- ૧ બ્રહ્મચારી હર્ષવરદાસજી

માળીલા

- ૧ મીસ્ત્રી ઉકા ધરમસી
૧ મીસ્ત્રી ખોડા માધવ
૧ સોની નરસી પ્રેમજી

મુ'બધ

- ૧૨ રા. રા. ચુનીલાલ તુળસી-
દાસ જરમન સીંધ્વરવાળા

- ૧૦ રા. રા. મોહનલાલ નાનચંદ
ફોર મરચંદ

મેવાસ

- ૨ પટેલ દેવજી વાલા
રાજકોટપરા

- ૧ વજીલ અમૃતલાલ મુળજી
૧ મક્કમીદાસ કાનજી ભગત
રોહીલાળા

- ૧ કોઠારી ઉમેદલાલ ડાબાલાલ

- ૧ કોઠારી રણછોડ ઝવેર

- ૧ કોઠારી ધોળા ઝવેર

- ૧ મેરાઈ મેધજી ખેચર

- ૧ ત્રવાડી કાનજી બનજી
વડતાલ

